M. EMINESCU

OPERE

VOL. III

M. EMINESCU

OPERE

Ediţie critică îngrijită
de
PERPESSICIUS

778

M. EMINESCU

OPERE

III

POEZII TIPĂRITE ÎN TIMPUL VIEŢII
NOTE ŞI VARIANTE: DELA DOINA LA KAMADEVA

EDIŢIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ
DE
PERPESSICIUS

BUCUREŞTI
FUNDAŢIA REGELE MIHAI I
39, Bulevardul Lascăr Catargi, 39
1944

M. EMINESCU

POEZII TIPĂRITE IN TIMPUL VIEȚII

III

NOTE ȘI VARIANTE: DELA DOINA LA KAMADEVA

EDIȚIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ
DE
PERPESSICIUS

Cu 21 reproduceri după manuscrise

BUCUREȘTI
FUNDAȚIA REGELE MIHAI I
39, Bulevardul Lascăr Catargi, 39
1944

M. EMINESCU, *OPERE*, III. EDIȚIE CRITICĂ ÎNGRIJITĂ DE PERPESSICIUS, S'A TRAS ÎN TREI MII ȘASE SUTE DOUĂZECI ȘI ȘASE EXEMPLARE, PE HÂRTIE VELINĂ, CU SEMNĂTURA LUI M. EMINESCU ÎN FILIGRAN, FABRICATĂ DE FREIBERGER PAPIERFABRIK, FREIBERG, PENTRU FUNDAȚIA REGELE MIHAI I, NUMEROTATE DELA 1 LA 3626

PREFAȚĂ LA VOLUMUL III

Cu volumul de față, al III-lea, se încheie întâia secțiune a ediției integrale din opera lui M. Eminescu, pe care Fundația regală pentru literatură și artă a inițiat-o în 1939, la semicentenarul morții poetului. Cele 34 de poeme ale volumului III, câte se înșiruiesc cronologic dela Doina *la* Kamadeva, *prezentate în același spirit ca și cele dinaintea lor, epuizează ciclul* Poeziilor tipărite în timpul vieții. *Volumul se completează cu un număr de pagini, extrase din studiile ce au însoțit și comentat poezia lui Eminescu, între 1871, data memorabilei citațiuni pe ordinea de zi a nouei direcții, maioresciene, și 1931, anul în care Ovid Densușianu consacra poeziei lui Eminescu, câteva din paginile cele mai experte ale cursului său, « Evoluția estetică a limbei române ». Un tabel alfabetic al titlurilor și un indice general, amândouă pentru câte și trei volumele ocupă ultimile pagini și despre linia lor de conduită, atât în privința selecțiunii « mărturiilor », cât și în aceea a organizării indicelui, cetitorul poate afla unele lămuriri în rândurile de mai jos.*

Abia sfârșită, însă, întâia secțiune, a Poeziilor tipărite în timpul vieții, *și editorul simte ridicându-i-se înainte, mustrătoare, o seamă de întrebări, pe care n'ar voi să le lase nesatisfăcute. Dacă întâile 3 volume, își spune mai tot insul, au cerut, tiparului (căci de celălalt timp, al pregătirii și elaborării, nimeni nu are a se interesa), 5 ani încheiați, oare câți vor trebui pentru a duce la bun sfârșit întreg acel* corpus eminescianum, *visat și râvnit de atâtea generații, despre care se vorbea și în prefața noastră din 1939 și al cărui proiect a fost așezat la însăși temelia prezentului edificiu. Și astfel de neliniști, să recunoaștem, își au toată îndreptățirea. Nu însă până într'atâta, încât să nu poată fi, dacă nu abolite, cel puțin temperate și în orice caz circumscrise. Și este tocmai ceea ce încearcă, și editorul, în rândurile acestea.*

Trecem peste faptul, ușor de verificat, că din cei 5 ani încheiați, mai bine de jumătate reprezintă strictul necesar tipăritului însuși, restul rămânând să fie pus pe seama « cumplitelor vremi », ce trăim, și a căror imixtiune fie în ritmul tiparului, fie în îngreunarea lucrului de bibliotecă și-a înfipt, cu brutalitate, ghiara și ne oprim la temeiul de adevărat al neliniștei, la planul, oricum ambițios, al ediției acesteia. S'a știut întotdeauna, din cea mai vagă impresie, și întru câtva din svonuri, că ediția integrală, întreprinsă de Fundația regală pentru artă și literatură va cuprinde un număr mai mare de volume. Dar câte? De o certitudine nedesmințită, evident, nu poate fi vorba, câtă vreme orice proiect și orice deviz lasă cale deschisă tuturor surprizelor. Cu aproximație, totuși, s'ar putea spune că ele apropie cifra de XIV volume, distribuite precum urmează: IV. Postume. Traduceri; V. Proza literară; VI. Teatru. Excerpta. Fragmentarium. VII. Literatura populară; VIII—XII. Proza politică (Curierul de Iași *și* Timpul)*; XIII. Corespondență: XIV. Acte. Biografie. Bibliografie selectată. Indice General.*

Precizịuni, fără doar și poate, menite să sporească alarmele și să întreție scepticismul, cu care sunt însoțite întotdeauna planurile ambițioase. Spectrul Văii Regilor, își spune tot insul, cu tezaurele ei inviolabile, să fie sortit oare a se reedita, cu fiecare nouă tentativă editorială? Să fie oare, toate aceste deshumări, parțiale, și necontenit întrerupte, în puterea cine știe cărui jurământ pe care niciun descântec n'a izbutit încă să-l deslege?

Atari perspective, pe care situaţia a peste patru decenii de cercetări şi reconstituiri, fragmentare, ale egiptologiei eminesciene, le sugeră, nu ni se par însă de neînlăturat. Cel puţin, de data aceasta. Mai mult ca oricând, astăzi, după încheierea primei etape a lucrului, editorul poate spune, în cunoştinţă de cauză şi cu un optimism încercat că proiectul ediţiei prezente, în ciuda proporţiilor sale, i se pare întru totul realizabil. Iniţierea şi lucrările sale pregătitoare, în daedalul manuscriselor eminesciene, l-au pus în contact cu toate sectoarele operei poetului, în atare măsură că organizarea materialelor identificate, deci tipărirea succesivă şi conformă cu planul prestabilit, a feluritelor volume, s'ar putea face într'un ritm invers proporţional cu numărul lor. Sau pentru a vorbi de-a-dreptul: cele 11 volume câte sunt a mai apărea din prezenta ediţie, editorul e convins că le-ar putea face să apară în cel mult 5 ani, dacă . . .

Negreşit. Dacă, excluzând din joc zarurile neprevăzute, toate bunăvoinţele, câte au prezidat, din prima zi, această lucrare, ar colabora în acelaşi spirit, dacă, într'un cuvânt, acordul asupra necesităţii acestei opere ar fi nu numai realizat, dar şi înlesnit de toate acele măsuri menite să-l puie în practică. In ziua în care, toţi cei îndreptăţiţi să promoveze o hotărîre, patroni şi cetitori, vor fi ajuns la concluzia că prezentarea operei integrale a lui Eminescu, întemeiată pe cunoaşterea intimă a reliquiilor lui manuscrise şi înconjurată de acele garanţii ştiinţifice, despre care întâile 3 volume stau mărturie, se cade să fie asimilată lucrărilor de utilitate culturală, ba chiar naţională, în ziua aceea timpul va fi fost conjurat şi himera inaccesibilă coborîtă pe pământ...

Rândurile, cu care am fi voit să facem un popas mai lung la capătul a 3 din volumele prezentei ediţii (aşa cum făgăduiam în preafaţa volumului II), le vom concentra, din pricini fatale, tot aici, şi vor fi mai puţin un bilanţ al realizărilor cât mai cu seamă o verificare a normelor formulate în « introducerea » şi « lămuririle » volumului I. Primirea binevoitoare, de care s'a bucurat lucrarea de faţă, atât din partea cetitorilor cât şi din acea a judecătorilor autorizaţi ne dispensează, de altminteri, de orice zăbavă dedicată satisfacţiilor şi mulţumirii, ce ar decurge dintr'însele.

Departe de noi gândul de a ne fi socotit infailibili şi de a fi trecut cu vederea rezervele, ici şi colo, formulate, observaţiile judicioase, sugestiile întotdeauna binevenite. Negreşit, lucrurile nu se vor fi petrecut întotdeauna, aşa cum s'ar cădea să se petreacă în arena aceasta, mai mult cu ghimpi decât cu nisip aşternută, a lucrului ştiinţific şi de migală. Temperamentele expeditive sau cele, dela natură, bănuitoare, n'au lipsit nici de data aceasta, fie să frunzărească în zare, multele pagini, fie să se considere jefuite în intenţiile, şi, (de ar fi să-i credem), uneori şi în înfăptuirile lor. Amoenitatea protocolară, obişnuită în astfel de cazuri, nu s'a încetăţenit încă de-a-binelea pe meridianul nostru. In orice caz nu la noi, s'ar fi putut scrie rânduri de graţia modestă a acelora cu cari Jacques Crépet, unul din fondatorii cei mai experţi ai criticei de text, baudelairiane, îşi dezarma preopinenţii: « Se înţelege dela sine, zicea dânsul, că lucrarea aceasta va semăna adesea celor ale înaintaşilor noştri, cari, şi ei, au pus la contribuţie cercetările noastre anterioare. Intâlnire inevitabilă: doar nimeni n'a inventat nici faptele, nici izvoarele, nici mărturiile . . . *». Şi, apoi, dacă ar fi vorba de justiţie şi de certificate, ce altă confirmare, alături de nenumăratele bune cuvinte ale confraţilor, şi-ar fi putut dori, mai categorică şi mai ilustră tot odată, ediţia de faţă, decât atenţia cu totul osebită pe care i-a acordat-o cel mai intuitiv dintre cetitorii (în zodii) ai tainelor eminesciene, pururi regretatul Nicolae Iorga. Comunicarea sa academică dela 17 Noemvrie 1939,* Eminescu în şi din cea mai nouă ediţie, *arată, pagină cu pagină, cât de revelatorii sunt materialele manuscripte, reproduse în ediţia noastră, ce sugestii pun la îndemână, câte desbateri favorizează. Rezervele de detaliu sau noul sistem de editare, ce preconiza, al unei cronologii, aşa zicând, dirijate, erau tot atâtea dovezi de recunoaştere şi asupra lor am stăruit, anume, în seria de articole, strânse după aceea, în volumul (în curs de apariţie),* Jurnal de lector. Completat cu Eminesciana. *Un motiv mai mult, aşa dar, să ne oprim, încă odată, la* *ceea ce constitue propriul ediției de față și să adăogăm o completare, două, peste lămuririle și crezul, distinct formulate, în introducerile primului volum.*

Deshumarea treptată a materialelor manuscripte, cuprinse în volumele II și III s’a urmat după aceleași norme și organizarea lor s’a făcut în același spirit. Căci dacă reproducerea integrală a materialelor (în limitele naturale ale imperfectei noastre alcătuiri omenești, de sigur) este și rămâne întâiul obiectiv al prezentei ediții, orânduirea lor succesivă, filiația versiunilor și, implicit, cronologia lor (indiferent de provizoratul, explicabil, al unora), este și rămâne cel de al doilea obiectiv, de o importanță întru totul egală. De aceea, editorul s’a silit să aducă treptate îmbunătățiri atât în prezentarea materialelor, cât și în redactarea schemelor. O repețire, mai constantă, a siglelor, putând să pară uneori fastidioasă, s’a străduit să conducă pe cetitor, cu mai multă preciziune, ferindu-l de rătăciri inevitabile, cu condiția, negreșit, a unui minimum de atenție din parte-i: să ia, adică, seama întotdeauna la corespondența siglelor dela etaj cu cele din subsol. Spre deosebire de volumul I (lacună, ușor vindecabilă la o viitoare retipărire), schemele au fost, întotdeauna, cronologizate. Profuziunea prepoziției cca *dinaintea anilor respectivi nu trebue să mire. Așa cum am folosit, chiar și în lecțiunile mai mult ca sigure, asteriscul* (*), *n’am pregetat să utilizăm asteriscul acesta prepozițional în materie de cronologie. Scepticismul ni se pare cea mai bună școală în urmărirea adevărului, preferabilă, în orice caz, certitudinilor exagerate. Să mai spunem că redactarea schemelor ne-a pus în situația de a rectifica multe din alegațiunile eronate ale antecesorilor noștri și că, în felul acesta, ediția prezentă pune o temelie mai sigură ulterioarelor investigații și cronologiei aceleia ideale și indefectibile, la care năzuim cu toții dar care e înscrisă, de totdeauna, în cutele viitorului? Cetitorul care s’a oprit, rând pe rând, la unele și altele din disjungerile și filiațiile celor 3 volume, la straturile și versiunile unor poeme ca:* Mortua est, Călin, Așa de fragedă, Scrisorile, Luceafărul, Doina, Glossa, Iubind în taină, Oda în metru antic, Mai am un singur dor *etc., cunoaște prea bine dificultățile învinse și nu ne va lua în nume de rău dacă socotim acest început de cronologie interioară drept întâiul din titlurile ediției noastre.*

In ce măsură, acum, textele acestea, când fragmentare și când autonome, desmormântate, atâtea dintr’însele pentru întâia oară, ajută perceperii vastului proces de elaborare, abia dacă mai e nevoie să reamintim. Lucrul, de altminteri, n’a fost trecut cu vederea și cetitorul, simplu amator sau împătimit de expediții artistice, a putut să ia cunoștință și să observe din ce chaos (cosmogonic vorbind) și din ce impurități de expresie, biruind huma, s’a înălțat în azur, crinul muzical și de o mireasmă așa de tiranică, al atâtora din poemele eminesciene. Cât despre sfărâmăturile de cristal, sau pulberea diamantină a atâtor cuvinte, stihuri sau strofe, singură o statistică minuțioasă sau un studiu anume întreprins ar putea da seamă, așa cum se cuvine, de comorile acestea răvășite ale unuia din cele mai risipitoare genii lirice. Nici una, nici alta nu stă însă în căderea noastră. Și totuși n’am voi să părăsim peștera acestui somptuos Aladin, fără să ducem cu noi măcar două frânturi prețioase. . . . Nici în mare, nici în stele — N’o să aflu vreodată întregirea vieții mele *(II, 346) — notează un creion în marginea ultimei versiuni din* Scrisoarea IV, *care precedă còpia definitivă pentru* Convorbiri *și cine s’ar putea sustrage adâncilor ecouri pe care le trezește, astfel svârlite, și într’un text de o atât de tragică aspirație,* (setea liniștei eterne), *acest alexandrin și jumătate? Dar, iată, în aceeași ordine, o strofă de junețe, din anii fericiți ai Berlinului, unduioasă și protectoare ca o draperie de purpură:*

. . . Vălul negru, ce pe ochi se lasă dulce
Când un suflet de-oboseala cugetării să se culce
Vrea în noaptea neființei — asta? — asta moarte nu-i.
Este-o trecere firească — Este-un ramur de olivă
Unde liniştea eternă te aşteaptă . . . Şi naivă
Lumea zice că ’n Valhala, în Olimp, în cer te sui.
(II, 180)

Din lămuririle primului volum, încă, am lăsat să se înțeleagă că notițele istoriografice, cu care încadrăm textele și materialele fiecărei poezii, (propriul acestei ediții fiind altul și bine delimitat), nu urmăresc altceva decât să atenueze oarecum caracterul arid al acestui gen de lucrări. Cum însă, reconstituirea filiației versiunilor și încercarea de cronologie ne-a obligat, cu stăruință, să consultăm fie studiile anterioare, fie periodicele timpului, ne-am văzut, nu odată, în situația eroului molieresc, constrânși să facem istoriografie, fără să o fi bănuit. De aici un număr de rectificări și de circumscrieri cronologice, recte *biografice, din rândul cărora s'ar putea aminti achizițiunile de istorie ale următoarelor capitole:* La Heliade, *cu restabilirea plină de peripeții a unei greșeli de tipar din 1867;* La o artistă, *cu semidetronarea Eufrosinei Popescu cel puțin din unul din jețuri și substituirea ei cu cântăreața Carlotta Patti, sora mult mai celebrei Adelina, la al cărei concert din 1869 poetul asistă;* Scrisoarea II, *cu agitatul roman al ostilităților literare de pe la 1875—1876, când prinde consistență ideia acestei epistole și cum dela « versuri cu unghii » și alte satire individuale evoluiază către poemul de amară ținută ce se cunoaște;* Scrisoarea III-a *cu reconstituirea împrejurărilor politice ale anului 1881, ce-i grăbesc publicarea și cu preciziunile referitoare la traducerea lui Hurmuzachi și a ipoteticelor lui sugestii;* Oda în metru antic *cu evocarea umbrei lui Napoleon, străjuind leagănul acestei elegii atât de personale, ș. a. m. d., pentru a numi câteva numai din cazurile în care istoriografia literară merge mână în mână cu însăși misterul genezei poemelor. Apelul la publicațiile vremii, ca și nenumăratele extrase, inedite, din* Timpul, *gazeta în paginile căreia stau presați cei mai frumoși ani ai poetului nu sunt decât un alt mod, de a pune în lumină primatul documentului și de a grăbi sterilizația legendelor sau temperarea excesului comparatist.*

După exemplul editorilor străini, am strâns sub titlul Mărturii, *un număr de pagini, cuprinse între întâiul verdict al lui Maiorescu până la 1931 și despre selecția aceasta, mai mult sau mai puțin arbitrară, cată să spunem două cuvinte. In primul rând, că nu toate textele sunt de aceeași importanță, dar că și acelea care par redactate, ca să zicem așa, în chirilice, nu sunt mai puțin prețioase, câtă vreme, semnatarii lor se numără printre fervenții flamindiali ai cultului eminescian. Spre deosebire de exemplele străine, nu am anexat și texte de ale detractorilor, mai puțin pentru a nu destrăma unitatea elogiilor, cât pentru faptul că ele au fost din belșug spicuite și repartizate, după necesități, în cuprinsul celor 3 volume. N'am extras, după aceea, nicio mărturie din studiile, atât de variate și de pătrunzătoare, ale autorilor în viață, pentru simplul motiv că ele sunt în memoria tuturor, și că se bucură de o largă și lesnicioasă circulație. Dar chiar și în forma aceasta, imperfectă, ciclul* Mărturiilor *nu este mai puțin bogat în sugestii și surprize. Cu toate rezervele, păstrate la un nivel superior tot timpul, și de un timbru întru totul altul decât al pamfletului dela 1875, studiul lui Anghel Demetriescu, dela 1903, constitue o adevărată revelație, prin toate acele categorice judecăți de valoare, prin toată acea nobilă recunoaștere a meritelor poeziei lui Eminescu. Dacă ziaristica poetului nu se bucură de o prea mare favoare în ochii lui Anghel Demetriescu, Maiorescu în schimb o ține în mare stimă și juxtapunerile acestea nu sunt lipsite de interes. Pesimismul lui Eminescu, cum era și de așteptat, e unul din motivele comune celor mai mulți dintre comentatori și cetitorul va fi încântat să-l afle, luminat altminteri, după pregătirea și temperamentul fiecăruia, sub pana lui Maiorescu, Gherea, Scurtu, Petică, Cerna și Densușianu. Deși substanțial, ca oricare din interpretările lui, extrasul din Nicolae Iorga va satisface, mai puțin, și pe bună dreptate. Să nu se uite însă, pe de o parte, că greutatea alegerii e o realitate când cel din care culegi e un nabab și, după aceea, că ceea ce lipsește aici se împlinește cu numeroase alte* mărturii, *iar unele din anii cei mai tineri ai criticului, risipite în multele capitole ale ediției.*

Indicele general, *dela sfârșitul volumului de față, a urmărit înainte de toate să înlesnească utilizarea materialelor proprii ale ediției însăși. De aici, nevoia de a pune în lumină, în notițe analitice,* *nominale, fiecare din poeziile tipărite în timpul vieţii poetului, şi chiar unele din materialele anexe, integrate unuia sau altuia din capitole. In al doilea rând, s'au trecut toate acele nume proprii, ce au o legătură cu viaţa sau opera poetului, titlurile publicaţiilor periodice etc. Nu s'au trecut, însă, numele unor personagii din texte străine de problemele eminesciene (d. p. Ovid Zefirescu dintr'o povestire de Iosif Vulcan) sau nume de localităţi, întâmplătoare (d. p. Kissingen sau Pistyan unde s'ar fi fost dus la băi, în 1867,* Heliade Rădulescu)*. Că şi această normă nu va fi fost respectată cu stricteţe, iată ceea ce n'ar fi exclus, dar trebue aruncat pe seama surprizelor celui mai fastidios dintre lucruri. Cele câteva precizîuni referitoare la varietatea caracterelor tipografice, din capul indicelui, sunt, cred, îndestulătoare şi explicite. Să lămurim doar câteva abreviaţiuni şi câteva expresii convenţionale. Prescurtările :* t. n. v. f. *folosite şi în* Tabelul Poeziilor *designă volumul şi pagina unde începe sau unde se află :* textul, notele, variantele *şi* facsimilele *poeziei respective. Prescurtarea :* Ref. *dela finele notiţelor analitice indică locul anumitor* referinţe *fugare, dar interesând cazul în speţă. Ori de câte ori un nume propriu e* sub înţeles *sau folosit* adjectival, *am notat în parentez :* (s. î.) *sau* (adj.), *convinşi că astfel de referinţe nu păgubesc cu nimic, fiind asimilate celor titulare. Câteva nume sunt însoţite în parentez de explicaţia* (nume fictiv), *ceea ce înseamnă că ele aparţin unui text al poetului, chiar dacă unele dintr'însele par şi poate să şi aibă o adevărată stare civilă. Alte nume sunt însoţite de explicaţia* (creditor cca 1882) *şi ele se referă la una din listele de datorii, unde figurează câţiva din creditorii poetului, la vremea aceea. Termenii, evident, nu trebuesc luaţi în sensul lor absolut. Dar mai cu seamă să atragem atenţia cetitorului că nu odată, ba chiar e aproape lege, când cifra unei pagini însumează două şi chiar mai multe referinţe ale aceluiaşi nume. Ceea ce înseamnă că pagina trebue cetită întotdeauna în întregime, (etaj şi subsol), chiar dacă aţi găsit numele căutat. Nu figurează în indice numele lui Eminescu pentru simplul motiv că el e prezent pe fiecare pagină şi ar fi făcut inutilă înregistrarea. Dacă nu ni s'ar fi părut excesiv, am fi trecut în indice şi toate acele cuvinte rare, atât de caracteristice scrisului eminescian şi lexicofilului bine dovedit.*

Despre facsimilele celor 3 volume s'ar putea spune multe lucruri, cu excepţia, negreşit, celor referitoare la execuţia, când şi când defectuoasă, ce nu intră în puterea editorului. Le vom însuma pe toate în afirmaţia că oricare din facsimilele prezentei ediţii ilustrează nu numai un aspect al multiplelor grafii ale poetului, dar constitue un document grafologic şi încă mai mult: o planşă demonstrativă în însăşi slujba criticei de text. Volumele I şi II au în fruntea lor portretele lui Eminescu şi al Veronicăi Micle şi dacă n'am ales nimic pentru cel de al III-lea este că nicio altă imagină, de muză secundară, de peisaj sau de document, nu ni s'a părut că merită să fie asimilate acelora. Fără să fie din cele mai grave, erorile de tipar ale celor 3 volume nu sunt mai puţin regretabile şi ele ar fi putut oferi material pentru o cuprinzătoare Erată, *din care cele mai importante au fost, totuşi, semnalate în* Prefaţa *volumului II. Să spunem, numai, că dacă unele sunt simple inatenţii, câtă vreme în aceeaşi pagină se întâlneşte atât forma corectă cât şi cea alterată, altele se datoresc variaţiunilor luminei şi un bun număr din ele capriciilor « monotipului ». In astfel de cazuri, cele patru şi chiar cinci corecturi, câte s'au folosit pentru ediţia aceasta, se văd anulate de umbra unui nor, căzut pe retină şi suflet sau de saltul unei litere, subit dispărută dela locul ei.*

Editorul însă nu desnădăjduieşte. El crede că va veni o zi când va putea să execute acea revizuire generală, la care aspiră de 5 ani încheiaţi, a tuturor paginilor, aşa cum nu disperă (e şi 'n aceasta o consolare) să vadă dusă mai departe realizarea întregului plan al lucrării.

Aprilie, 1944.

PERPESSICIUS

DOINA

«Convorbiri Literare», XVII, 4, 1 Iulie 1883

Ca pentru mai toate poeziile lui Eminescu, și *Doinei* i s'au căutat modèle, mai directe sau mai depărtate, din literatura noastră sau din cea străină. Influențe imediate sau simple coincidențe tematice — mai toate apropierile privesc motivul drumului de fier, sinonim la Eminescu cu invaziunea străinilor și care s'ar afla, aproape aidoma, în poezia lui Hasdeu «Drumul de fier», tipărită în revista sa umoristică *Aghiuță*, la 1864 [1]. Ritmul popular, ca și unele stihuri înrudite *(Să tot curgă în șiroiu — Cârduri de străini la noi)* nu pot fi trecute cu vederea. Abhorat, tot pentru alte motive, la Lenau [2], la Alfred de Vigny [3] și Carducci [4] — drumul de fier se bucură de o felurită primire în lumea literatorilor noștri. Dacă spiritul progresist al lui Kogălniceanu nu pierde nici un prilej pentru a lăuda acest mijloc de civilizație modernă [5], în ochii celor mai mulți drumul de fier este, ca și pentru Hasdeu, plaga lui Strousberg și a concesionării avuțiilor naționale. Bolitineanu [6] Rucăreanu [7], Odobescu [8] ș.a.m.d. nu pierd prilejul să pună în lumină această racilă. Istoria acestui motiv în literatura şi publicistica noastră e însăşi istoria, întâi a concesiunii Strousberg şi, după aceea, a celorlalte concesiuni sau răscumpărări de cale ferată, din secolul al XIX-lea, în care Eminescu îşi are unul din cele mai bogate capitole, cu articolele sale — adevărată campanie — din *Timpul*[1]) şi a cărui poziţie — concesiune şi aceasta, într'un fel — s'ar putea rezuma în rândurile următoare: « In adevăr, lumea la noi s'a săturat de drumurile de fier. Deşi nimeni nu contestă necesitatea căilor de comunicaţie şi de şi nu voim să prejudecăm practicitatea celor ce se vor propune, totuşi e lesne de priceput că asemenea căi nu au o valoare absolută ci relativă numai »[2]). O poziţie aparte, înrudită cu a lui Eminescu din *Doina*, dar rezolvată în planul ironiei, este aceea a lui Iacob Negruzzi[3]). Insă ceea ce se cuvine semnalat, din timp, este că, în *Doina*, motivul drumului de fier este secundar şi că e subordonat temei, şi vastă şi vibrantă, a invocaţiei geniului tutelar al lui Ştefan-cel-Mare. Ca şi *La arme*, marşul său postum, *Doina* e strigătul de alarmă al poetului, a doua zi după pierderea Basarabiei. Geneza ei, cum se poate vedea din întâile versiuni, tipărite mai departe, ca şi din unele texte colaterale, urcă aşa dar cu cinci ani mai nainte de serbările din Iaşi, consacrate inaugurării statuei lui Ştefan-cel-Mare, care avea să popularizeze poemul lui Eminescu şi de care va rămânea totdeauna legat prin dureroasele evenimente biografice, care l-au însoţit.

---

[1] Liviu Marian, *B. P. Hasdeu și M. Eminescu*, 1927, pag. 11—12.

[2] N. Tcaciuc-Albu, *Dela N. Lenau la Eminescu* în *Convorbiri Literare*, LXXII, 6—7—8—9, Iunie-Septemvrie 1939: «In poezia «An den Fruhling 1838», (Către primăvara anului 1838), Lenau văzând pustiirea pădurilor prin introducerea drumului de fier, are accente cari pe departe aduc aminte de «Doina» lui Eminescu». (Să amintim, aici, un vers din 2270, 163 v.: *Oceanul de păduri ce se numea Moldova*).

[3] Spre deosebire de Whitman, Alfred de Vigny găsea că, indiferent de avantagii practice, drumul de fier a omorît poezia călătorilor:

> Évitons ces chemins — Leur voyage est sans grâces,
> Puisqu'il est aussi prompt, sur ses lignes de fer.
>
> . . . .
>
> On n'entendra jamais piaffer sur une route
> Le pied vif du cheval sur les pavés en feu;
> Adieu, voyages lents, bruits lointains qu'on écoute,
> Le rire du passant, les retards de l'essieu,
> Les détours imprévus des pentes variées,
> Un ami rencontré, les heures oubliées,
> L'espoir d'arriver tard dans un sauvage lieu.
>
> *(La maison du berger)*

[4] Alexandru Marcu, *Ugo Foscolo*, 1940, pag. 103: «Se vede în felul acesta că reacțiunea poeților secolului XIX față de feluritele inovații ale civilizației moderne (precum a fost la un moment dat apariția trenului combătută cu vehemență de un Carducci, sau de Eminescu), își află antecedentele în această atitudine reacționară a lui Foscolo».

[5] M. Kogălniceanu, *Tainele inimei*, ed. N. Cartojan, An. Ac. Rom. S. III. T. XI, Mem. 3, 1942, pag. 42 și, mai apăsat, în *Notele de călătorie ale lui M. Kogălniceanu*, comunicate de Al. Lapedatu, în *Floarea Darurilor*, I, 1 Mart și 1 April 1907. Elogiu al drumului de fer și al telegrafului electric și la V. Alecsandri, *Von Kalikenberg*, în *Convorbiri Literare*, III, 15 (1 Oct.) și 16 (15 Oct.) 1869.

[6] Gr. H. Grandea, *Requiem in pace* în *Pressa*, VII, 176, 15 August 1874, violent articol împotriva liberalilor și concesiunei Strousberg («... ca să puneți vârf crimelor voastre, ați vândut averea și viitorul țării, prin concesiunea Strusberg, pentru un secol...»), în care se citează stihurile lui Bolintineanu:

> Țara lui Ștefan cel Mare
> Este scoasă la vânzare
> De un cârd de mercenari!

[7] N. Rucăreanu, *Vânătorul Carpaților*, apud Odobescu, *Psevdokinegheticos* (ed. Al. Busuioceeanu,) pag. 85—86.

[8] A. I. Odobescu, *Psevdokinegheticos*, ed. Al. Busuioceanu, «Scrisul Românesc», pag. 27: «... avea să ne calce, cu fier și cu foc năpastia consorților nemțești?»

* * *

Proiectată pentru Crăciunul lui 1882, cu prilejul vizitei Maiestăţilor Lor la Iaşi — inaugurarea statuei lui Ştefan-cel-Mare se amână, dintru întâi, pentru Aprilie viitor. « Nu înţelegem deloc cauza acestei amânări scria *Timpul*, (VII), 272, de Sâmbătă 11 Decemvrie 1882, pentru ca în numărul următor, (*T.* VII, 273, Duminică 12 Dec. 1882) să reproducă după *Gazette de Roumanie* explicaţia că oficialitatea a ales luna Aprilie, pentrucă atunci cade şi aniversarea suirii lui Ştefan-cel-Mare pe tronul Moldovei. Dar inaugurarea are loc abea în Iunie. Serbările încep în ziua de 5/17, în prezenţa MM. Lor, care au stat în Iaşi timp de 8 zile, într'o atmosferă nu tocmai entusiastă, dacă e să credem relaţiunile unei gazete opoziţioniste, ca *L'Indépendance Roumaine*, al cărui număr festiv din ziua inaugurării, excelent alcătuit[4]), şi ale cărui corespondenţe, ale trimisului său special, au acordat evenimentului toată atenţia cuvenită. După ce afirmă că Regele a fost primit cu răceală, pe o căldură de 30 grade, că ceea ce a indispus mai mult a fost paza poliţistă ca pentru un ţar, că a fost adus un batalion de gardă anume dela Bucureşti, că (într'o ultimă corespondenţă) senatorii care s'au deplasat au primit fiecare o indemnizaţie de 1000 lei din fondurile secrete şi alte amănunte caracteristice, redactează cu vervă rechizitoriul acestui monopol liberal, al inaugurării, cum se poate judeca din următorul amplu extras, în care spiritul de opoziţie nu ucide spiritul, pur şi simplu, de calitate al cronicarului:

> « On n'a pas jugé Jassy digne de donner à manger au Roi, pendant trois jours. On a tout apporté de Bucarest, depuis le marmiton jusqu'à la dernière denrée alimentaire. Cependant Jassy prétend n'être pas au dernier rang des villes européennes et affirme être en état de faire convenablement manger un souverain, même de la maison de Hohenzollern. Il est connu, établi, démontré que lorsqu'un Roi, un chef d'État visite une de ses bonnes villes, toutes les industries de cette ville nagent dans un pactole. Les industriels voient en effet le chiffre de leurs affaires doubler, quadrupler pendant quelques jours, et cela les met en bonne humeur. À Jassy, personne n'a eu à prendre la peine de se réjouir. Tout ce qui était nécessaire au Roi et à son entourage est venu de Bucarest. Et notez que ce n'est pas la

---

[1]) Din numeroasele articole, cf. articolul de fond din *Timpul* (V) dela 22 Ianuarie 1880 (ap. D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, pag. XXVII), pentru apropierea cu *Scrisoarea III* şi *Doina*.

[2]) *Timpul*, V, 245, Sâmbătă 1 (13) Noembrie 1880.

[3]) Iacob Negruzzi, *Ştefan şi Mihai* în *Convorbiri Literare*, III, 7, 1 Iunie 1869 (repr. în *Copii depe natură*, pag. 111 sqq.); « Se vorbeşte de drumuri de fier. Drumuri de fier la noi în ţară ! Mihai Viteazul şi Ştefan cel Mare s'au opus cu energie la facerea unor asemine drumuri perfide, prin cari ar fi putut năvăli toţi străinii în mulţime de trăsuri legate unele de altele. Şi noi trebue să urmăm esemplul acestor eroi: fără wagoane şi locomotive, Ştefan şi Mihai băteau pe toţi vecinii, prin urmare şi noi trebue să-i batem, dar nu să facem drumuri de fier ca Nemţii şi Franţujii şi toţi inamicii naţionalităţii noastre. Ideea acestui drum perfid, trebue să fi fost iscodită de Judani, pentru ca să poată năvăli în ţară mai cu uşurinţă ».

[4]) Cf. *L'Indépendance Roumaine*, VII, (2-ème série), nr. 1710, édition A. Dimanche 5/17 juin 1883, sub titlul *Inauguration de la statue d'Étienne-Le-Grand*, o largă evocare istorică, cu citate, din « L'État Roumain » de Fr. Damé; un desen de sculptorul Frémiet, autorul statuei lui Ştefan-cel-Mare, despre care se dă o bună notiţă biografică, şi în legătură cu opera căruia se înregistrează următoru ecou: « *A un* « *salonier* » *parisien.* La statue de Stefan-cel-Mare a été exposée au salon de Paris avant de prendre le chemin de Jassy. Le « Salonier » du *Voltaire*, fut arrêté par l'oeuvre d'art et fit l'éloge du sculpteur. Quant au personnage coulé en bronze, notre « Salonier » ne sut jamais qui il pouvait être et il écrivit hardiment:

— « Ştefan-cel-Mare, vous savez qui c'est ça? Non. Moi non plus ».

(Se reproduc pentru luminarea criticului de artă parisian, versuri din Le *Rêve de Dochia* de Frédéric Damé).

maison royale qui a pourvu à ces besoins directement: nullement. Cela a été fourni par des industriels de Bucarest. En d'autres termes, c'est comme si on avait dit a l'industrie de Jassy: « Tiens-toi au large ! ». Et c'est Stefan-cel-Mare qui a payé tout cela, ou plutôt sa statue. Il est certain que si le cortège royal avait été autrement traité, la fête aurait pu être autrement brillante, autrement intèressante, autrement roumaine, autrement digne, en un mot, du héros moldave.

On a rappelé, dans cette fête, que Jassy a été le berceau de l'union. C'est exact. Mais ce qui ne l'est pas moins, c'est que l'inauguration de la statue du grand prince a eu lieu au milieu de la désunion générale la plus complète.

Le parti libéral entend décidèment tout absorber, et il s'est emparé jusque de la statue d'Étienne-le-Grand. Maîtres des Chambres, maîtres du pays, maîtres de tout, les libéraux veulent aussi être maîtres de nos statues. Rien ne peut échapper à leur domination, et c'est ainsi qu'ils ont mis la main sur l'oeuvre de Frémiet. Mais si au lieu d'être du bronze le Stefan-cel-Mare qu'on est allé festoyer à Jassy avait été en chair et en os, il se serait dérobé au contact de cette foule aussi officielle que faussement libérale, et se serait écrié:

« Arrière ! j'ai combattu pour rendre le pays libre, tandis que vous ne cherchez qu'à l'asservir. Il n'y a pas de despote au monde capable de vous égaler en despotisme. Vous n'êtes pas les apôtres de la liberté, vous n'en êtes que les bourreaux. Arrière ! ».

Voilà ce qu'aurait dit Stefan-cel-Mare s'il avait pu parler le dimanche 5/17 juin de l'an de libérale corruption 1883. Mais le bronze ne parle pas, il n'écoute pas davantage, et c'est ainsi qu'on a pu débiter devant la belle statue de Frémiet, sans qu'elle ait fait mine de protester, toutes les phrases, ronflantes mais fausses, qui ont traversé le cerveau de nos maîtres.

Moins heureux que la statue, j'ai du entendre, sinon comprendre, ce qui s'est dit.

Et à quel titre tous ces libéraux étaient-ils là, à quel titre ont-ils adressé la parole à Stefan-cel-Mare? Ils n'ont certainement pas concouru par souscription à l'érection de sa statue; par conséquent, comme particuliers, comme simples citoyens, ils n'avaient rien à chercher au premier rang, où seuls les membrés du comité de la statue auraient dû figurer. Mais on m'a objecté que ces messieurs, faisant partie de l'engrenage gouvernemental, ont dû forcément paraître ou ils ont paru; et j'avoue que tout d'abord cette objection m'a semblé sans réplique. Pourtant, lorsque l'on sait que l'État n'a pas davantage souscrit à la statue de Stefan-cel-Mare et que nos libéraux n'ont pas plus pris part à la souscription comme particuliers, comme simples Roumains, que comme membres du gouvernement; lorsque l'on sait que ces messieurs ont tenu non-seulement les cordons de leur bourse serrés, mais aussi les caisses du pays hermétiquement fermées à l'oeuvre nationale de l'érection d'une statue au prince héros de Moldavie, lorsque l'on sait tout cela comme je le sais, l'on en arrive quand même à cette conclusion que l'inauguration de la statue n'aurait pas dû etre présidée par des personnages officiels, mais par les membres du comité promoteur de l'oeuvre» [1]).

* * *

Despre drumul lui Eminescu la Iași, preciziunile lipsesc. Insemnările lui Maiorescu, așa cum s'a văzut la capitolul *Luceafărului*, au înregistrat starea precară a sănătății poetului, încă dela 30 Maiu 1883. Poate că din timpul acesta, de continuă neliniște nervoasă, să dateze și versurile ocazionale, închinate lui Ștefan-cel-Mare și din care am spicuit câteva la « Colaterale ». Còpia *Doinei*, pe o coală anume și cu un scris comod (cf., mai departe nota versiunii H), va fi fost de bună seamă efectuată în vederea acestui drum la Iași. Dacă a și avut de gând să ceteascâ la inaugurarea statuei — iată ceea ce rămâne o simplă prezumție. Ce e sigur, este că și-a cetit poemul într'o ședință sărbătorească a Junimii, despre care a scris, în necrologul de peste șase ani, Iacob Negruzzi:

« ... Profitând de împrejurarea că un mare număr de membri vechi ai societății literare, printre care și Eminescu, se găsea cu acea ocaziune în Iași, « Junimea » ținu o mare întrunire.

In acea seară Eminescu ne ceti cunoscuta sa *Doina populară* scrisă cu ocaziunea serbării și care începe cu cuvintele:

De la Nistru pân la Tisa
etc.

Și sfârșește în modul următor:

Ștefane, Măria Ta
etc.

Efectul acestor versuri pesimiste care contrastau așa de mult cu toate celelalte ode ce se compusese cu ocaziunea acelei strălucite serbări, fu adânc, indescriptibil. In contra obiceiului « Junimii » căreia nu-i plăcea să-și manifeste entusiasmul, pentru întâia dată de 20 de ani de când exista societatea, un tunet de aplausuri isbucni la sfârșitul cetirii și mai mulți dintre numeroșii membri prezenți îmbrățișară pe poet.

Această cetire a fost cea de pe urmă a lui Eminescu, căci încă în acea lună la întoarcerea sa în București, boala se declară grozavă, etc. » [2]).

---

[1]) *L'Indépendance Roumaine*, VII (2-e série), 1713, Vendredi 10/22 Juin 1883.

[2]) Iacob Negruzzi, *Eminescu* în *Convorbiri Literare*, XXIII, 4, 1 Iulie 1889.

Ms. *Doina* se întâlneşte în mai multe manuscripte, ce se pot grupa şi reduce, aşa cum reiese din schema de mai jos, la un număr de 8 versiuni, — nu XII ca în ediţia Botez, nici X ca în ediţia Mazilu (de fapt, ediţia Mazilu numără tot XII, două din variantele înregistrate de Botez, fiind pe nedrept trecute printre « preludii »).

Diferenţa aceasta de cifre provine, cum am semnalat şi în argumentul *Luceafărului*, din nesocotirea felului de lucru al poetului ca şi din nesocotirea versiunilor fărâmiţite, din cauza erorilor de cartare şi legătură. De pildă: mss-ele I, VIII şi IX dela Botez sunt părţi ale aceleiaşi unice versiuni (la noi E) din ms-ul 2260. Hârtia, scrisul, cerneala sunt de un singur tip. Aceeaşi eroare şi 'n ediţia Mazilu, la care versiunea aceasta unică e despărţită tot în 3: un « preludiu », *c)* şi două variante: VI şi VII.

La fel şi cu eroarea, poate mai gravă, a nesocotirii felului de lucru, deci a stadiilor. Un exemplu: în mss.-ul 2276^{I}, 44 şi 43 v. sunt două grafii. Una oarecum caligrafică, o a doua în vârful peniţei, brodată 1). Această a doua grafie distinge şi decide, căci ea se întâlneşte în versiunea (la noi C.) dela filele 117 sq. Şi nu numai grafia. Dar tot ce e schiţat aici, pe f. 44 şi 43 v., se află încorporat în filele 117 sq., deci ele aparţin de drept acelei versiuni.

Fără acest continuu proces de disecţie şi disjungere, filiaţia şi cronologia variantelor, departe de a fi limpezite, devin un bogat izvor de mistificare şi falsificaţie. E, în speţă, cazul ediţiilor amintite.

A. 2276^{I}, 28—30	cca 1878—1879
B. 2276^{I}, 43—44—42 +creionul din **A.**	
C. 2276^{I}, 117 (+116 v.)—118+44—43 v.	cca 1879
D. 2262, 211 v.—211	cca 1880
E. 2260, 192+179—180+203	cca 1881—1882
F. 2261, 294—296	cca 1882
G. 2307, [185—] coperta finală+**184 v.** 2264, 378	cca 1882
H. 2262, 209—210	caa 1883

Colaterale

2259,184—185 *(Ce-ţi spun ei ţie, mamă)*
2262,215 *(Codrule, Măria Ta)*
2270,66 v. sqq. *(E ziua lui Ştefan-cel-Mare)*

A. Intâia versiune, de un contur mai redus, figurează în ms.-ul miscellaneu **2276^{I},28—30**, compactul caiet de dictando, de aproape 700 pagini, cu care ne-am mai întâlnit. Incepe dela jumătatea filei 28, unde sfârşea marşul postum *La arme*, scris odată cu pierderea Basarabiei 2), după tratatul din Berlin, din 1878. Aceeaşi grafie, aceeaşi cerneală, acelaşi condeiu fac, din această întâie versiune a *Doinei*, o prelungire a marşului, un motiv din aceeaşi familie. Vecinătatea şi înrudirea aceasta înlesneşte şi datarea: cca 1878—cca 1879. Pentru atmosfera epocei şi pentru starea sufletească a poetului, în vremea aceasta, trebuesc recetite articolele sale politice, închinate Basarabiei şi Bucovinei, în *Timpul*. O comparaţie între marş şi versiunea A. a *Doinei* oferă sugestii interesante.

Transcrierea ediţiei Mazilu, încorporând şi versurile schiţate cu creionul, ce ţin de B. dă o imagină falsă a primei versiuni.

A. 2276^{I}, 28—30

De la Nistru pân la Tissă
Tot Românul plânge-mi-se
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate
Din Hotin şi pân la Mare
Stăpânesc urdii tatare

---

1) Cf., mai departe, facsimilul dela pag. 9.

2) *Timpul*, VII, 224, Marţi 12 Octomvrie 1882: « Sâmbătă 9 Octomvrie s'a împlinit patru ani, de când, prin nedibacea politică a celor ce ne guvernează de 7 amărâţi de ani, ni s'a vândut sau ni s'a răpit o coastă din patria mumă, scump Basarabie ». (la Informaţiuni.

V. — 3. Că nu mai poate răsbate.

Şi tatare şi calmuce
Şi nici holera nu-i duce
Şi nici Nistru nu-i înneacă
Saracă ţară saracă.
Din Boian la Cornu Luncii
Jidoveşte 'nvaţă pruncii
Şi sub mână* de jidan
Sunt românii lui Stefan
Stefane, Măria Ta
In mormânt tu nu mai sta
Putna, locul gropilor
Dă-l pe seama popilor
Clopotele să le tragă
Şi să cânte ziua 'ntreagă
Tu te 'nnalţă din mormânt
Şi-ţi vezi fiii unde sunt
Stefane, Măria Ta
Nu tăcea ca peştele
Sună 'n corn[u-ţi] înc' odată
Ş'adună Moldova toată
Pe străinii toţi să-i scoată
Din străinii cei mişei
Praf să s'aleagă din ei
Din Braşov pân la Abrud
Vai ce văd şi ce aud
Stăpânind Ungurul crud
Măi Corvine, măi Ioane

B. A doua versiune a *Doinei* figurează în acelaşi ms. **2276^{I}, 43—44—42 v.** şi reia, amplificând, versiunea anterioară. Adaosurile, încercate dintru întâiu cu creionul, în marginea versiunii precedente, sunt schiţate acolo, însă în vederea acestei a doua versiuni, unde se şi cuvin încorporate. De aceea, spuneam că transcrierea ediţiei Mazilu nu reproduce imagina exactă a lucrurilor — ceea ce se poate verifica, mai ales, din reproducerea la A. a ultimelor 4 versuri cu creionul, pe tema *cânepei* şi care se ţin de atmosfera şi motivul *cânepei* din B.

In subsolul transcrierei noastre am specificat ori de câte ori versurile provin din marginalele cu creion, ale versiunii A. Ca timp versiunea aceasta e tot din 1878—1879.

B. 2276^{I}, 43—44—42 v.

De la Nistru pân la Tissă
Tot românul plânge-mi-se
Că nu mai poate răsbate
De-atâta străinătate

A.—7. *de fapt :* Ş. tartare *(sic)* ş.c.; 13. Şi cu limbă de jidan > Ş.s.mână* etc.; 17. Mânăsti*[rea] > Putna etc. 19—20. *Scrise cu cerneală, la dreapta, marginal, deci ulterior, nu s'ar putea spune cu lesniciune, dacă nu cumva ele au fost scrise în minutul când lucra la versiunea* B., *unde le vedem apărând, dimpreună cu versurile schiţate, aici întâi şi marginal, cu creionul.*

Din Hotin şi pân la Mare
Stau urdiile tatare
Şi tatare şi calmuce
Şi nici ciuma nu-i mai duce
Şi nici Nistrul nu-i înneacă
Saracă ţară, saracă !
Din Boian la Cornu Luncii
Jidoveşte 'nvaţă pruncii
Din Braşov pân la Abrud
Nu mai văd, nu mai aud
De la Turnu 'n Dorohoiu
Curg străinii în puhoiu
Şi s'aşează pe la noi
Şi cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier
Codrul geme şi se pleacă
Şi isvoarele îi seacă
Sboară paserile toate
De neagra străinătate
Numai umbra spinului
La uşa românului.
Frăţioare românaş
Cum nu vezi şi cum te laşi ?
Nu mai pune grâu de vară
Să-ţi hrăneşti duşmanii iară
Ci mai bine cânepioară
Şi câţi duşmani sunt în ţară
Să-i mănânce ciorile
Şi spânzurătorile.
Stefane Măria Ta
Tu la Putna nu mai sta
Las' Archimandritului
Toată sama schitului
Iară grija gropilor
Dă-o 'n sama popilor
Clopotele să le tragă

5—6. Dela mare la Hotin
Stă Calmucul cel hain

14. Numai plângere aud;
16. Vin s.î.p.; 18—19 *şi creion* A.; 20. C. cade la pământ > C. cade şi se pleacă [*creion marginal în* A.]; 22. S.p.t. > Pier* şi paseri, flori şi* > Sboară etc.; 21—23. *şi creion* A.;

După v. 27 urmau, apoi barate şi înlocuite cu 28—29 :

De arat nu mai ara
Ca să n'ai ce secera

28. Ce* să seceri grâu de vară > Ce* să semeni g.d.v. > Nu mai etc.; 30. Samănă un lan* > Ci mai bine c.; 36. (*creion în* A.:) Las' archimandritului; 37. (*creion în* A.:) T. grija schitului; 38—41. *şi creion* A. (*în 39, poate :* seamă).

Şi să cânte ziua 'ntreagă
La metanii să tot bată
Ziua toată, noaptea toată
Să-ţi ajute Dumnezeu
Ca să mântui neamul tău
Tu te 'nnalţă din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Şi Moldova adunând
De-i suna din corn o dată
Ai s'aduni Moldova toată
De-i suna de două ori
Codri-ţi vin în ajutoriu
De-i suna de-a treia oară
Toţi duşmanii or să moară
Din hotară în hotară
O să-i mânce ciorile
Şi spânzurătorile

C. Această a treia versiune figurează în ms-ul **2276^{I}, 117(+116 v.)—118+44—43 v.** Este, cum am spus şi mai sus, versiunea cu grafia brodată care a fost încercată întâiu pe ff. 44 şi 43 v. Reproducerea filei 44 (cf. facsimilul dela pag. 9) arată limpede existenţa a două stadii şi două grafii: cea caligrafică, ce reia începutul *Doinei*, din versiunea precedentă, şi cea brodată, ce se aplică peste unele versuri sau, marginal, pe stânga. Fila 43 v. (deci fosta filă albă din stânga filei 44) e şi ea prinsă de adaosuri, cu aceeaşi ulterioară grafie brodată. Toate acestea, schiţate în vederea versiunii C. au şi trecut, cu sporul de versuri şi cu grafia ultimă, brodată, pe ff. 117 sq. şi au dat această a treia versiune, C.

In subsolul transcrierii noastre am notat, de asemeni, provenienţa modificărilor. Preciziunile acestea, oarecum oţioase, puteau lipsi. Pentru cercetătorul dornic să fie înlesnit în opera de verificare, am crezut totuşi util acest exces de zel. Când nu se specifică originea variantei, ea aparţine versiunei dela etaj. Când nevoia de claritate o cere, versiunea dela etaj e marcată prin litera C.

Transcrierea Mazilu desparte, arbitrar, această versiune în două: III şi IV (cu numerotaţia sa.).

Intâiu v. 30 continua :

Ci mai bine cânepioară
Şi să crească mai înnaltă
S'o topiţi toamna în baltă

înlocuite cu următoarele, sacrificate şi ele :

Când o creşte cânepa
Ce-o să faci mări, cu ea
La străini tu o vei da (*a*)
Să-i mănânce ciorile
Şi spânzurătorile

(*a*) Pe străini îi vei ţine=[*ţinè*].

44—45. Să se 'ndure Dumnezeu
Să-ţi ierte păcatul greu...

47—53 *şi creion* A.; 54. T.d. or să piară, *creion în* A.+B.; 55. De la noi pân la hotare > Din h. etc.; 56. Să-i mănânce ciorile.

La finele lui A. *(2276¹,30) creion, pe temă înrudită cu versurile din subsol pe tema* cânepioarei — *se ştie că* A. *precedă, în timp, pe* B.:

C'acum cânepa s'au copt (*b*)
Ca la patru zeci şi opt
Să vă mânce ciorile
Şi spânzurătorile

(*b*) Că acum > Buba* Ungur* > C'acum cânepa etc.

C. 2276^1,117 (+116 v.)—118+44—43 v.

De la Nistru păn la Tissa
Tot românul plânsu-mi-s'a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate.
De la mare la Hotin
Vin ca pâlcurile, vin
Şi la margini se aţin
Şi nici crivăţu-i oboară
Şi nici ciuma nu-i omoară
Şi nici Nistrul nu-i înneacă
Saraca ţară, saracă !
Din Boĭan la Vatra Dornii
Nu 'nfloresc ulmii şi cornii
Iar frunza molizilor
E prada omizilor
Şi umbra pădurilor
E dată securilor
Vai de-un biet român sáracul
Că 'ndărăt tot dă ca racul
Fără ticnă masa lui
Şi-i străin în casa lui
Din Braşov pân la Arad
Şi-au făcut vrăjmaşii vad
Iar din Olt până la Criş
Nu mai este luminiş
De greul suspinelor
De umbra străinilor,

---

1. *(pe fila 44)* De la Nistru pân' la Tissă; 2 *(f. 44)* T.r. plânge-mi-se; 3 *(f. 44)* C.n.m.p. răsbate; 6. Vin ca roiurile, vin;

5—9. 1° *(pe f. 44)* Din Hotin şi pân la mare
Să gonească ['n] voia mare
Stau muscalii în picioare
Şi muscalii şi calmucii
Şi nici ciuma nu-i mai duce

2° *(şi 'n f. 44 şi 'n C.)* Din Hotin şi pân' la mare
Stau duşmanii în picioare
Şi nici crivăţu-i usucă
Şi nici ciuma s'o să-i ducă

10. *id. f. 44;* 11 *(pe f. 44)* Săracă ţ. saracă !; 12 *(f. 44)* Boian; 13 *(pe f. 44)* Nu-mi cresc > Nu 'nfrunzesc u.ş.c.; 14 *(pe f. 44)* Nici > Iar' floarea molizilor; 15. *id. f. 44.*

La început, în locul vevsurilor 16—17 figurau :

1° *(pe f. 44)* Flăcăul românului
E străin în ţara lui

2° *(în f. 44)* Şi vorba românului (*a*)
E străină 'n ţara lui
(*a*) Iar vorba r.

3° (C) Şi vorba românului
E străină 'n casa lui

17. E prada securilor; 22. *id. f. 44;* 23. Şi-au făcut străinii vad > Ş.a.f. duşmanii vad *(f. 44)* > Şi-au făcut străinii vad (C.); 24. Şi din O.p.l. Criş *(f. 44+C.)*; 25. Nu-i atâta luminiş > N. mai este l. *(f. 44)*; 26. De mulţimea* [*indesc*]* > De-amarul suspinelor *(f. 44)*; 27. *id. f. 44;* 28. Nimeni n'are ce le face.

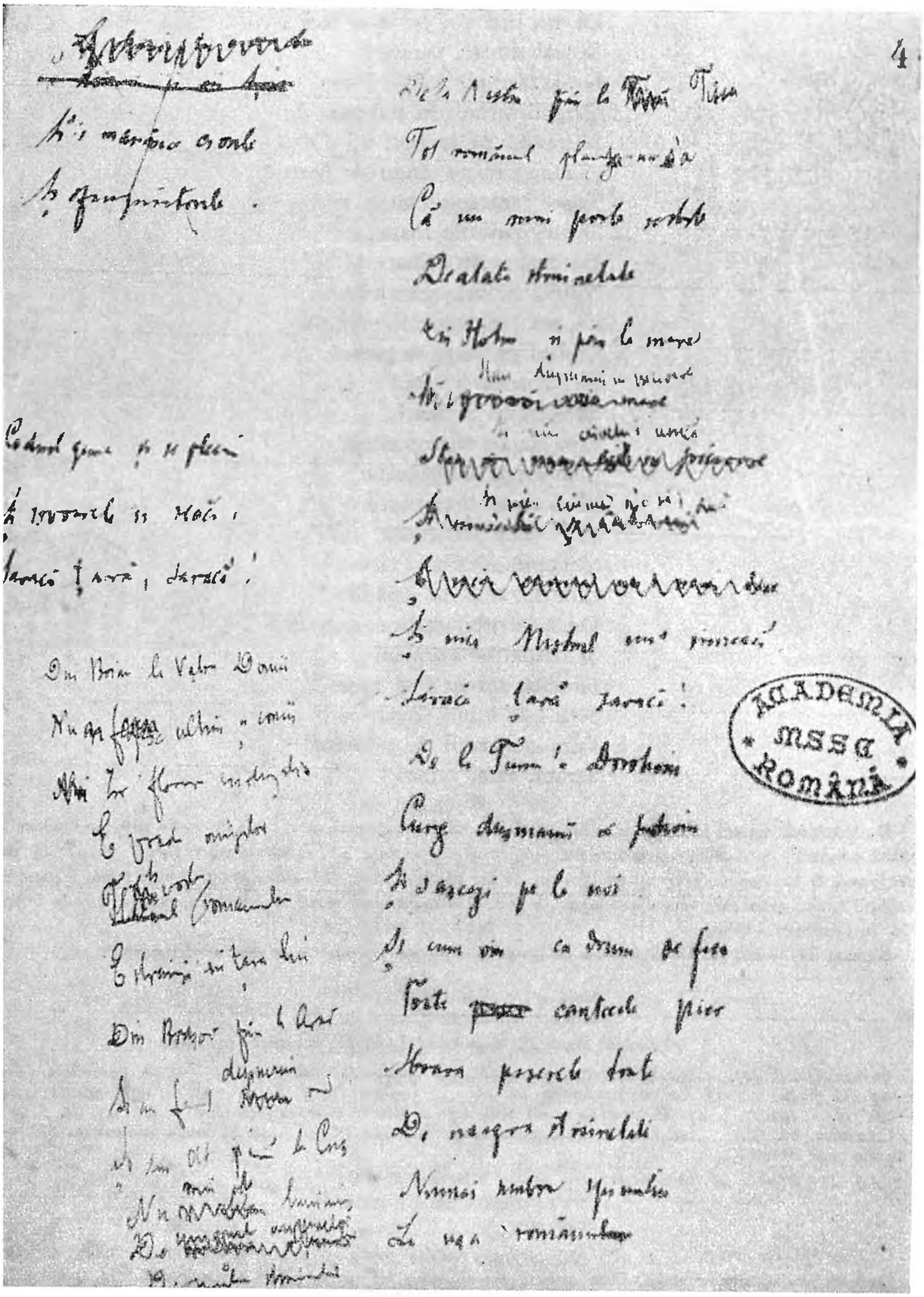

Manuscrisele Academiei Române DOINA 2276^I, 44 (16.5 cm. × 20 cm.)

De nu mai ştii ce te-ai face
Sarace român, sarace !
De la Turnu 'n Dorohoiu
Curg duşmanii în puhoiu
Şi s'aşază pe la noi;
Şi cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier
Sboară paserile toate
De neagra străinătate
Numai umbra spinului
La uşa creştinului
Codrul geme şi se pleacă
Şi isvoarele îi seacă
Saracă ţară saracă !
Cine ne-au adus străinii
Mânca-i-ar inima cânii
Mânca-i-ar casa pustia
Şi nevasta văduvia
Şi copiii sărăcia
Cine-au adus pe străini
Ducă-i corbii carnea 'n spini
Şi oasele 'n mărăcini
Iar cine mi-au fost mişel
Seca-i-ar inima 'n el,
Cum duşmanii mi te seacă
Săracă, ţară, saracă !

D. Versiunea aceasta se află în ms.-ul **2262, 211 v.—211** şi figurează pe o coală de hârtie albă, de bună calitate, copiată caligrafic, cu o frumoasă scriere fină, împreună cu poeziile ⁂ *Când oiu muri curând* şi ⁂ *O mamă, dulce mamă*. E aşa dar un grup de trei poeme, ce era destinat poate unei publicaţiuni şi care poate fi datat către începutul anului 1880, căci versiunea, de aici, a poeziei *O mamă, dulce mamă*, se va tipări, cum se ştie la 1 Aprilie 1880, în *Convorbiri Literare*.

Niciuna din poezii nu are titlu. Cele ce însoţesc *Doina* sunt precedate de semnul despărţitor: ⁂.

28—29 *(f. 43 v.)*. Nime n'are ce să-i facă (*a*)
Săracă ţară saracă

(*a*) Ochiul doarmă*, gură tacă* [*sau:* O. doarme*, gură tace*].

30—31 *(id. f. 44)*; 32. Şi s'aşează pe la noi *(f. 44)*; 33—34. *(id. f. 44)*; 35. S. paserele t. *(f. 44)*; 36—37 *(id. f. 44)*; 38. La uşa românului *(f. 44)*; 39—40. *(id. f. 44)*; 41. S. ţară, saracă ! *(f. 44)*; 42—46 *(id. f. 43 v.)*; 47—49 *barate cu creion roşu, după ce fuseseră încercate întâi în f. 43 v.*: 47. (*id. f. 43 v.*) > Şi > Cine-au a. etc. (C.); 48. Care-i corbii carnea 'n spini (*f. 43 v.*+C.); 49. Şi oasele prin tulpini *(f. 43 v.)* > Şi oasele prin ciulini (C.).

Pe f. 43 v. după v. 49 schiţează urmarea, pe care o barează imediat:

Că s'au strîns şi nu mai pleacă
Toată ~

50. Cine-au fost aşa mişel (*f. 43 v.*+C.); 51. Usca-s'ar inima 'n el > Seca-i-ar inima 'n el *(f. 43 v.)*; 52. Cum ne pradă, cum ne seacă > Cum străinii mi te seacă *(f. 43 v.)*; Saracă ţară saracă ! *(f. 43 v.)*.

In C. *(2276^{I},116 v,) între versurile adaose ulterior, însă neutilizate, şi aceste 2 sugestive stihuri:*

Şi n'o să mai scapete
Pajura cu capete

D. 2262,211 v.—211

De la Nistru pân la Tissă
Tot românul plânge-mi-se
Că nu mai poate răsbate
De-atâta străinătate.
Din Hotin şi pân la mare
Stau duşmanii în picioare
Şi Muscalii şi Calmucii
Şi nici ciuma nu-i mai duce
Şi nici Nistrul nu-i înneacă
Saracă ţară, saracă !

De la Turnu 'n Dorohoiu
Curg duşmanii în puhoiu
Şi s'aşează pe la noi
Şi cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier
Sboară paserile toate
De neagra străinătate
Numai umbra spinului
La uşa românului
Codrul geme şi se pleacă
Şi isvoarele îi seacă,
Săracă ţară, saracă.

Stefane Măria Ta
Lasă Putna, nu mai sta
Las' Archimandritului
Toată grija schitului
Iară grija gropilor
Dă-o 'n sama popilor
Clopotele să le tragă
Şi să cânte ziua 'ntreagă
La mĕtănii să tot bată
Ziua toată, noaptea toată.
Să-ţi ajute Dumnezeu
Ca să-ţi mântui neamul tău.
Tu te 'nnalţă din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Şi Moldova adunând.
De-i suna din corn odată
Ai s'aduni Moldova toată
De-i suna de două ori
Codri-ţi vin în ajutor

De-i suna de-a treia oară
Toţi duşmanii or să piară
Din hotară în hotară
Daţi în prada ciorilor
Ş'a spânzurătorilor.

E. Această versiune se află în ms.-ul **2260,192+179—180+203**. Am amintit, mai sus, că ediţiile Botez şi Mazilu descompun această versiune unitară în câte trei (la Botez: I, VIII şi IX; la Mazilu: preludiu *c*), VI şi VII), în timp ce filele sunt numai greşit legate. Hârtia, de aceeaşi coloare crême, cu acelaşi filigran specific striat, aceeaşi cerneală, aceeaşi grafie şi mai ales acelaşi nerv al scrisului, un scris continuu, cu multe şi instantanee revizuiri, arată că ne aflăm în faţa unei versiuni unitare. Mai mult: f. 179 v., deci a doua a manuscrisului poartă pe ea, distinct ,umbra, ca de sugativă, a cuvântului *vestejesc* şi o linie de desubt. Cuvântul în forma aceasta se află în versul 10 (vezi mai jos transcrierea noastră) de pe fila 192, deci întâia a manuscrisului, unde a fost suprapus, după ce *Nu 'nfrunzesc* a fost tăiat cu o linie groasă. Ceea ce înseamnă că foile acestea erau pătrimi izolate şi că după ce a scris fila 192 *(recte prima)*, a pus deasupra f. 179 *(recte a doua)* şi a continuat versiunea, ceea ce explică oficiul de sugativă *(umbra lui* vestejesc) pe dosul acestei file *(179 v.)*. Ceva asemănător, însă mai greu de identificat se află şi pe dosul filei 203 *(a patra a manuscrisului)* care a fost pusă deasupra celei de a treia *(180)*.

Fără să mai spunem că toate aceste precauţiuni sunt oarecum excesive. Cetitorul se poate convinge din simpla lectură, dela un capăt la altul, a acestei versiuni, că ne aflăm nu numai în faţa unei versiuni unitare dar şi a unuia din tiparele cele mai interesante ale *Doinei*.

Numele şi figura lui Ştefan-cel-Mare sunt invocate în trei rânduri, ceea ce imprimă versiunii acesteia nu numai o clar-intenţionată simetrie, deci un contur, dar încă şi un timbru aparte: chiar dela început ea se aşează în umbra tutelară a Voevodului.

Ca timp, versiunea pare să fie scrisă prin 1881—1882, după versiunea D., care poate fi situată, cum s'a văzut, cu maximă probabilitate în 1880.

E. 2260, 192+179—180+203.

Stefan, Stefan, Domn viteaz
Cum de nu mai vii tu azi?
De la Nistru pân' la Tissa
Tot Românul plânge-ţi-s'a
Că nu mai poate răsbate

D. — 45. D. în sama c.

E. — 2. Cum de nu trăieşti tu azi?; 8. Stau Tatarii de-a calare; 9. Din Boian din Vatra Domnii; 10. Nu 'nfrunzesc ulmii şi cornii.

După v. 8 urmau următoarele, barate aproape instantaneu, întâlnite în versiunile anterioare:

Şi nici ciuma nu-i usucă
Şi nici crivăţ o să-i ducă
Şi nici Nistrul nu-i înneacă,
Saracă ţară săracă;

După v. 10 continua, întâi, cu următoarele, barate curând:

Iar umbra pădurilor
E dată securilor
Auzi Doamne, auzi tată

după care încearcă cunoscutele versuri:

Vai de-un biet român, saracul
Că 'ndărăt tot dă ca racul
Nu e casă casa lui
Nici e masă masa lui
Nici e vară vara lui (*a*)
Că-i străin în ţara lui
(*a*) Fără soare vara lui.

pe care le barează şi care vor figura mai departe, într'o formă evoluată.

De-atâta străinătate
Din Hotin şi pân la mare
Stau Muscalii de-a calare
Din Boian în Vatra Dornii
Vestejesc ulmii şi cornii
Din Braşēu pân în Arad
Și-au făcut duşmanii vad
Din Sătmariu pân' în Săcele
Numai vaduri ca acele
De la Turnu 'n Dorohoiu
Curg duşmanii în puhoiu
Şi s'aşează pe la noi
Şi cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier
Sboară pasērile toate
[De neagra străinătate]
Numai umbra spinului
La uşa creştinului...
Vai de [biet] român, săracul.
Că 'ndărăt tot dă ca racul
Nici 'i merge, nici se 'ndeamnă
Că nu-i este toamnă toamna
Nici e vară vara lui
Şi-i străin în ţara lui
Codrul geme şi se pleacă
Şi isvoarele îi seacă,
Saracă ţară, saracă !

Stefane, Măria Ta,
Lasă Putna, nu mai sta
Las' Archimandritului
Toată grija schitului
Iară grija gropilor
Dă-o 'n seama popilor
La metanii să tot bată
Ziua toată, noaptea toată,
Să se 'ndure Dumnezeu
Ca să-ţi mântui neamul tău...
Tu te 'nnalţă din mormânt

---

11. D.B. pân' în Arad; 14. Numai drumuri ca acele.

După v. 14 urmau două versuri barate : De nu mai ştii ce le-ai face,
Sărace român, sărace

Pentru variantele v. 24—29 cf. mai sus, subsol după v. 10, unde fuseseră încercate întâia oară.
26. Nici se mişcă*, nici se îndeamnă [*sau :* Nici se miră*, nici etc.]; 29. Că-i străin etc.
41. Să-ţi ajute Dumnezeu;

Să te aud din corn sunând
Şi Moldova adunând
Adunându-şi flamurile
Să se mire neamurile[;]
De-i suna din corn odată,
Ai s'aduni Moldova toată
De-i suna de două ori
Iţi vin codri 'n ajutor
De-i suna de-a treia oară
Toţi duşmanii or să piară
Daţi în prada ciorilor
Ş'a spânzurătorilor.

Stefane Măria Ta
Lasă Putna, nu mai sta
Că te-aşteaptă litvele
Să le sboare titvele
Să le spui molitvele
Pe câţi pari, pe câţi fuştei,
Căpăţâni de grecotei
Grecoteii şi străinii
Mânca-le-ar inima cânii
Mânca-le-ar ţara pustia
Şi neamul nemernicia
Cum te pradă, cum te sacă
Saracă ţară, saracă.

F. Această versiune urmează de aproape versiunea E. — cum se poate vedea în deosebi din câteva amănunte, precum v. 12: *Vestejesc ulmii...*; v. 51. *Să se 'ndure Dumnezeu*, care sunt ale versiunii E., unde au fost dintru întâi adoptate (cf. subsolul respectiv). Versiunea F. purcede din precedenta, pe care o simplifică (s'a observat că tipul anterior E. e una din versiunile cele mai amplificate ale *Doinei*) şi o aduce cât mai aproape de conturul versiunii definitive.

Versiunea **F**. figurează în ms-ul **2261, 294—296** şi anume într'un submanuscris unitar, ce ocupă ff. 294—337 (cu care sfârşeşte întreg manuscrisul), provenit dintr'un caiet dictando, fără coperte, de bună hârtie, cu spaţiile mai

---

46—47. Să se 'nnalţe flamurile,
Să se mire neamurile;

In forma aceasta, versurile acestea figurau întâi după v. 49 : Ai s'aduni Moldova toată — *barate în urmă, au fost scrise în forma dela etaj, marginal, în dreptul versului 45 ; un semn de raliere întăreşte locul unde se cuvin inserate ; operatia pare să fi fost instantanee.*

După v. 60 urmau versurile : Să le spui cu* v'un curmeiu*
La ciocoi de grecotei (*a*)
Şi de-a lungul gardurilor
Capetele Tartorilor
(*a*) La Bulgari şi grecotei

barate instantaneu şi înlocuite cu versurile dela etaj.

63. Că ei ne-au adus străinii; 65. Mânca-le-ar casa pustia > M.-le-ar ţara p. > M.-le-ar neamul p. > M.-le-ar ţara p.; 66. Şi nevasta [văduvia] > Şi pe fete văduvia > Şi copiii sărăcia > Şi copiii calicia > Şi copiii sărăcia; 67. C.t.p. şi te sacă.

mici ca de obiceiu şi în care Eminescu a transcris, ca de tipar, o serie de poezii aparţinând aceluiaşi timp, în deosebi unele din poeziile de dragoste oferite *Familiei* (*S'a dus amorul*, *Ce e amorul*, etc.) şi care apar în revista lui Iosif Vulcan, cu începere dela 24 Aprilie 1883. (Vezi preciziuni cronologice în capitolul poeziei următoare, *S'a dus amorul*). Cum între grafia şi cerneala *Doinei* şi a ciclului ce urmează este oarecare distanţă, situăm versiunea *Doinei*, ceva mai înainte, cca. 1881—1882.

F. 2261, 294—296

De la Nistru păn la Tissa
Tot românul plânsu-mi-s'a
Plânsu-mi-s'au cu amar
Că i-s toate înzădar
Că nu mai poate răsbate
De-atâta străinătate
Din Hotin şi pân' la mare
Stau duşmanii de-a călare
De la marea la Hotin
Calea noastră o aţin
Din Boian la Vatra Dornii
Cad stejarii, tremur cornii
Din Braşeu păn' în Arad
Şi-au făcut duşmanii vad
Din Sătmariu păn' în Săcele
Numai vaduri ca acele.
Vai de biet român, săracul
Că 'ndărăt tot dă ca racul
Nici 'i merge, nici se 'ndeamnă
Că nu-i este toamna toamnă,
Nici 'i vară vara lui
Şi-i străin în ţara lui.
De la Turnu 'n Dorohoiu
Curg duşmanii în puhoiu
Şi s'aşează pe la noi
Şi cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier,
Sboară paserile toate
De neagra străinătate
Numai umbra spinului
La uşa creştinului
Codrul geme şi se pleacă
Şi isvoarele 'i seacă,
Săracă ţară, saracă !
Cine ne-au adus străinii,

Versurile 3—4 şi 9—10, introduse un minut-două mai târziu, scrise marginal, cu aceeaşi grafie însă cu o cerneală mai închisă.

8. Stau muscalii de-a călare; 10. Drumul nostru ni 'l aţin; 12. Vestejesc ulmii şi cornii;

Mânca-le-ar inima cânii
Mânca-i-ar casa pustia
Şi neamul nemernicia
Că sunt răi şi sunt mişei
Seca-le-ar inima 'n ei
Cum te pradă şi te seacă
Săracă ţară, saracă !

Stefane, Măria Ta,
Lasă Putna, nu mai sta,
Las' Archimandritului
Toată grija schitului,
Iară grija gropilor,
Dă-o 'n seama popilor
La metănii să tot bată
Ziua toată, noaptea toată
Doar se 'ndură Dumnezeu
Ca să-ţi mântui neamul tău.

Tu te 'nnalţă din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Şi Moldova adunând.
De-i suna din corn odată
Ai s'aduni Moldova toată,
De-i suna de două ori
Iţi vin codri 'n ajutoriu
De-i suna de-a treia oară
Toţi duşmanii or să piară
Din hotară în hotară,
Daţi în prada ciorilor
Ş'a spânzurătorilor.

G. Versiunea aceasta se află în ms-ul **2307,** coperta finală+**184 v.** Ms-ul e un registru, liniat, de caracter comercial, din vremea Iaşilor, cum sunt mai toate ms.-ele registre: 2256, 2306, 2307 şi 2308. El cuprinde, caligrafic transcrise, preţioase excerpte, precum pasagii din *Oxenstierna; Vedenia ce au văzut un schimnic Varlaam dela mânăstirea Secului*...; *Intrebările din partea Bocovinei şi respunsurile din partea boerilor . . . 1782 ;* un breviar de gramatică slavă şi un glosar, etc.

Scrisă pe trei coloane, pe coperta finală (partea interioară), versiunea aceasta încearcă un tipar, în care predomină blestemele împotriva străinilor, şi pare un exerciţiu de verificare, înainte de a se decide pentru tiparul ultim, H, (care este şi al textului definitiv, aşa cum îl cunoaştem). Pentru aceasta pledează şi faptul că versiunea se opreşte odată cu invocarea lui Ştefan.

Pentru datare ne conducem de o ciornă a versurilor 37—48, care figurează în 2264, 378, pe dosul unui formular de *Dovadă*, în vecinătatea şi cu acelaşi scris dintr'o notă, pentru ziar, în care vestejeşte decorarea lui Macedonski, cu Bene Merenti, clasa I-a.

---

36. Mânca 'i- > Mânca-le-ar etc.

Versurile 35—42 barate ulterior, cu cerneala închisă cu care a adaos v. 3—4 şi 9—10, în momentul când încerca versiunea următoare — G — *unde blestemul xenofiliei prezintă alt aspect.*

51. Să se 'ndure Dumnezeu.

G. 2307, coperta finală [=185]+184 v.

De la Nistru pân' la Tisa
Tot Românul plânsu-mi-s'a
Că nu mai poate răsbate
De-atâta străinătate
Din Hotin și pân' la Mare
Stau Muscalii de-a calare
De la Mare la Hotin
Calea noastră ne-o ațin
Din Boian la Vatra Dornii
Nu 'nfloresc de veacuri cornii
Din Brașēu pân în Arad
Și-au făcut dușmanii vad,
Din Sătmariu pân în Săcele
Numai vaduri ca acele
Vai de biet Român, săracul,
Că 'ndărăt tot dă ca racul
Nici e vară vara lui
Și-i străin în țara lui
De nu-i merge nici se 'ndeamnă
Nici 'i este toamna toamnă
Să muncească s'o rodească
Pe străini să tot hrănească
De la Turnu 'n Dorohoiu
Curg dușmanii în puhoiu
Și s'așează pe la noi
Și cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier
Sboară paserile toate
De neagra străinătate
Și cum vin mereu măi vere
Apa scade, codrul piere
Că-și găsi acù stăpânul
Codrul frate cu Românul
Și tot geme, se tot pleacă
Și isvoarele 'i seacă,
Saracă țară saracă
Cine ne-au adus Muscalii
Aibe 'n lume partea boalii
Cine ne-au adus Jidanii
N'ar vedea ziua cu anii
Ci să-i scoată ochii corbii

---

19. Nici 'i merge nici se 'ndeamnă.

Să rămâe 'n drum cu orbii
Cine ne-au [adus] pe Greci
N'ar mai putrezi pe veci
Cine ţine cu străinii
Mânca-i-ar inima cânii
Mânca-i-ar casa pustia
Şi neamul nemernicia

Stefane MTa
Tu la Putna nu mai sta

Pe fila albă din stânga, 184 v., într'o încercare brouillonară :

37—48. Cine ne-au dus Jidanii
Nu mai vază zi cu anii (*a*)
Ci să-i scoată ochii corbii
Să rămâe 'n drum cu orbii
Cine ne-au adus pe Greci
N'ar mai putrezi în veci
Cine ne-au adus Muscalii (*b*)
Aibă partea...... ~ (*c*)
Cine ţine cu străinii (*c'*)
Mânca-i-ar inima cânii
Mânca-i-ar casa pustia
Şi neamul nemernicia

(*a*) Nu mai aib[ă] vr'o* > Nu mai aib[ă] zi cu anii.
(*c'*) Cine ne-au adus străinii.

(*b*)—(*c*) *în prima redacţie, barate :*

Cine ne-au adus Muscalii
Prăpădi-l-ar focul jalei (*d*)
Să-l arză să-l dogorească
Neamul să i-l prăpădească

(*d*) Dogori-l-ar focul jalei [*pe aceeaşi f. mai sus :* b alii, *notat, pare-se în căutarea rimelor pentru :* Muscalii];

Fragmentul acesta a fost încercat dintru întâiu, în ms.-ul 2264, 378 pe verso-ul unui formular de Dovadă *emisă de Garda Civică. (Astfel de formulare, material de ciorne, sunt mai multe în mss.-ele lui Eminescu) :*

2264, 378

Cine-au îndrăgit pe Greci (*a*)
Arză 'l focu 'n veci de veci (*b*)
Cine-au îndrăgit jidanii
N'ar mai vedea cu anii
Ci să-i scoaţă ochii corbii
Să rămâe 'n drum cu orbii
Cine ţine cu străinii
Mânca-i-ar inima cânii

(*a*)—(*b*) 1° Cine-au îndrăgit... Grecii ~
Arză 'l focu pe toţi vecii

2° Cine ne-au adus pe Greci (*c*)
Arde-l'ar focul de veci
Cine ne-au adus jidanii
N'ar mai vedea zi cu anii

(*c*) *Ulterior se revine la formele :* Cine-au îndrăgit pe G. *şi deasupra :* ţine*, *barat imediat.*

H. Această ultimă versiune, din câte se cunosc, se află în ms.-ul **2262,209—210**, în chipul unei coale de hârtie, prima pagină scrisă pe două coloane — iar restul pe fila 3, înlăuntrul coalei, pe o coloană.

Coala de hârtie, scrisul, întâiu mai mărunt și mai strâns, apoi din ce în ce mai mare, și mai deslânat, cu versuri frânte după exigențele hârtiei și mai ales absența oricărei punctuații — sugerează bănuiala că această còpie va fi fost aceea cu care poetul a mers la Iași. E adică o còpie comodă, bună pentru cetit. In lipsa dovezilor certe — e o bănuială plauzibilă. In subsol se amintește prezența unui creion care a prefăcut pe *'i* în *îi*. E greu a decide dacă aparține poetului — dacă versiunea e aceea luată pentru serbare, n'ar fi exclus să-i aparție — sau redacției ieșene, care va fi dat-o la tipar cu cele câteva schimbări ortografice. Deosebirile dintre textul definitiv, cum îl cunoaștem din *Convorbiri Literare*, și versiunea aceasta — H — sunt minime și ele privesc, dimpreună cu diferențele ortografice și de punctuație, versurile: 8, 16, 21 și 49. De reținut totuși că modificările acestor patru versuri nu figurează pe coala aceasta.

Cu atât de puține deosebiri, transcrierea integrală a versiunii acesteia ar putea să pară excesivă. Valoarea ei stă mai mult în atributele exterioare, hârtie, scris, absența punctuației — còpie comodă, cum spuneam — și este motivul pentru care am reprodus-o. E un text de importanță istorică.

H. 2262,209 — 210

De la Nistru păn la Tissa
Tot Românul plânsu mi s'a
Că nu mai poate străbate
De-atâta străinătate
Din Hotin și pân' la mare
Vin Muscalii de-a calare
De la mare la Hotin
Calea noastră ne-o ațin
Din Boian la Vatra Dornii
Au umplut omida cornii
Și străinul te tot paște
De nu te mai poți cunoaște
Sus la munte, jos pe vale
Și-au făcut dușmanii cale
Din Sătmariu pân în Săcele
Numai drumuri ca acele
Vai de biet Român săracul,
Indărăt tot dă ca racul
Nici 'i merge, nici se 'ndeamnă
Nici [îi] este toamna toamnă
Nici 'i vară vara lui
Și-i străin în țara lui.
De la Turnu 'n Dorohoi
Curg dușmanii în puhoiu
Și s'așează pe la noi...
Și cum vin cu drum de fier
Toate cântecele pier

---

10. *Pare mai curând:* omide; 13. Sus pe munte etc.

La versurile 19, 21, 35: ìi *este redat ca de obiceiu la Eminescu, atât în poezie cât și în articolele de ziar prin:* 'i. *Un creion care ar putea să fie și străin, de aceea n'am ținut seamă de el, întregește:* îi. *La fel în v. 20.*

Sboară paserile toate
De neagra străinătate
Numai umbra spinului
La uşa creştinului
Işi desbracă ţara sînul
Codrul — frate cu Românul —
De secure se tot pleacă
Şi isvoarele 'i seacă
Sărac în ţară saracă
Cine-au îndrăgit străinii
Mânca-i-ar inima cânii
Mânca-i-ar casa pustia
Şi neamul nemernicia.
Stefane Măria Ta
Tu la Putna nu mai sta
Las' Archimandritului
Toată grija schitului
Lasă grija sfinţilor
In seama părinţilor
Clopotele să le tragă
Ziua 'ntreagă, noaptea 'ntreagă
Doar se 'ndură Dumnezeu
Ca să-ţi mântui neamul tău

Tu te 'nnalţă din mormânt
Să te-aud din corn sunând
Şi Moldova adunând
De-i suna din corn odată
Ai s'aduni Moldova toată
De-i suna de două ori
Iţi vin codri 'n ajutor
De-i suna de-a treia oară
Toţi duşmanii or să piară
Din hotară în hotară,
Indrăgi-i-ar ciorile
Şi spânzurătorile.

* * *

Colaterale. — Intàile două texte colaterale, grupate aici, din 2259, 184—185 şi 2262, 215 aparţin aceleiaşi stări de spirit, de după pierderea Basarabiei, şi ele se disting atât prin satira lor violentă, ce se întâlneşte, mai potenţată în unele din versiunile *Doinei*, cât şi prin acuzaţia adusă celor care în « sfatul ţării » au « bucăţit » şi vândut părţi din trupul ţării, motiv ce se află în ambele texte.

Prin atacul îndreptat împotriva lui C. A. Rosetti — *bidoasa pocitură* — primul text poate fi anexat şi părţii satirice respective din *Scrisoarea a III-a*.

---

32. *de fapt (constant dealminteri)* : sinul; 37. Cine ne-au adus străinii.
42. Lasă Putna nu mai sta; 56. De-i suna de-a doua oară.

In ms-ul 2270, 66 v. sqq. se află un număr de stihuri, părăsite, după ce au fost reluate, zadarnic, în metruri şi ritmuri variate. Mai consistentă pare forma de imn — alexandrist — dar totul poartă pecetea unei febrilităţi şi a unei certe oboseli; par să fie, schiţate, cu puţin înaintea serbărilor din Iaşi. E, de sigur, o ipoteză. Le dăm cu titlu de curiozitate.

2259, 184—185

Ce-ţi spun ei ţie mamă, când îţi ucid copiii?
Mereu tot zic că creşte mărirea României...
Un trădător nemernic, hidoasa pocitură
Cărui pentru minciună i-a dat natura gură
Acel făţarnic, neted şi lacom puiu de grec
Cu stâlpi de cafenele în fraze se întrec
Ca să arate cumcă durerea lor e mare,
Că n'au voit ştirbirea străvechilor hotare
Când ei au fost aciea ce —   pe sub mână ~
Păgânului vândut-au din sfânta ta ţărână

Şi tu-i asculţi în pace cum văduva ascultă,
Pe care ale ei rude o iau cu vorba multă
Tu numai îţi ştii chinul ce inima-ţi sfărâmă
Ai plânge dar n'ai lacrimi, Moldovo — mamă, mamă!
Zădarnic codri mândri de vânt mereu îi clatini,
Pierdută-i păn' şi umbra măreţilor Muşatini — —
De Vodă Alexandru [acum] poate te doare?
Nici la mormânt în lume nu duce vr-o cărare
Şi Stefan Voevodul în somn adânc deplin
Visează el că doarme sub un pământ străin?
Luatu-ţi-au copiii, mormintele şi tot
Mereu din a ta haină ei rup numai de pot
Ajuns-ai cerşitoare de-ocară şi de silă
Şi nimănui de tine în lume nu-i e milă.

Şi lepra omenirii, spurcata jidovime
Mereu mereu se 'ntinde şi n'o opreşte nime
Şi [cu] venin şi moarte ea sângele ţi-l imple
Cu ochii reci toţi fii[i] o lasă [să] se 'ntâmple
Un neam murdar şi lacom şi sugător de sânge
Din tine se hrăneşte şi nimeni nu te plânge
Să-ţi vânză vor [ei] haina fâşie cu fâşie
Să nu mai fie 'n ţară-ţi o sfară de moşie
Decât în mâna neagră a idrei jidoveşti,
Când plângi atunci te 'ntreabă cu toţii ce voieşti.
Ba cer în toată ziua să uiţi chiar cum te chiamă
Şi totuşi cât de dulce e numele tău, mamă.

Nu e destul că oameni de-origine barbară
Moşia 'n jumătate nemernic ţi-o furară
Că între Prut şi Nistru pe-olatele bătrâne

Versurile 3—10 barate; 5. A.f.n. şi stupid puiu de grec; 6. Unit > Cu stâlpi de cafenele în vorbe s.î.; 9. Când ei au fost aciea, moşia ce o vând > C.e.a.f.a., care > C.e.a.f.a., ce — etc.; 10. Păgânului vându-t-au chiar sfânta ta ţărână; 14. Ai plânge şi n'ai l. etc.; *Versurile 25—31 inclusiv barate*; 25. O lepră omenească, veninul omenirii; 28. Şi toţi cu ochii reci > Cu ochii etc.; 29. U.n.m.ş.l. şi stricător de bine; 37. Nu e destul că Nistrul şi Prutul ţi'l răpiră > N.e.d. că ţara > N.e.d. c'o rasă beţivă şi barbară > N.e.d. că domnii* de origine b.; 39. C.î.P.ş.N. câmpiile bătrâne;

Domnesc pe neam şi ţară calmuci cu cap de câne
A căror mutră slută, ş'adânc dobitocească
N'o 'ntrece decât doară inima lor cânească?
Nu e destul c'acolo în neagră 'ntunecime
Copiii-şi blestăm soarta neascultaţi de nime
Că cnutul îi zdrobeşte şi roiuri de sălbatici
Trăind sardanapalic, beţivi şi muieratici,
Să stingă-orice lumină, să smulgă limbi din gât
Când unul româneşte [o vorbă] a 'ndrăsnit

2262, 215

Codrule Măria Ta
Umbra dă-mi şi mila ta
De mi-i dor şi de mi-i jale
Să mă plâng Măriei Tale
Şi mă plâng de strâmbătate
Ca la inimă de frate
. . . .
C'au făcut moşia mea
Trecătoare altuia
Dat' au ţara vântului
Iar faţa pământului
Pe copita calului
Pe talpa Muscalului
. . . .
Spune-ţi-aş cum rând cu rând
Ei pământul meu îl vând
Şi la Nemţi şi la Tătari
Şi la Greci şi la Bulgari
. . . .
Intr' al ţării mele sfat
Se 'ncuibară — un păcat
Şi mă vând, mă bucăţesc
Zilnic mă precupeţesc
. . . .

2270, 66 v. sqq.

Carpaţii ridică seninele frunţi
Şi zare de focuri s'arată pe munţi
. . . .
E ziua lui Stefan cel Mare

*

De patru ori zece
Răsboae bătând
Din patru ori zece
Biserici sunând
Auzi a lor veste ş'acuma

*

---

43. N.e.d. c'acolo sub negru întuneric;

48. C. unul să vorbească în graiul lor [n'a vrut] > *de fapt*: C. unul r. să vorbească (*sic*) a 'ndrăsnit,

Carpaţii arate
Seninele frunţi
Şi focuri s'aprindă
Pe culme de munţi
Să ardă tulpine
Intrege de brazi
Căci astăzi [ne] vine
Eroul viteaz
Ne vine Stefan cel Mare
. . . .

* * *

Imbolnăvirea poetului, puţin timp după întoarcerea dela Iaşi, a impresionat adânc lumea literară şi în deosebi cea ziaristică. Ecourile se pot urmări nu numai în presa Capitalei dar şi în cea provincială, iar un eveniment, ca cel din toamna lui 1883, al conferinţei ce V. Alecsandri ţinea pentru a veni în ajutorul lui Eminescu, este, pentru întreaga presă, prilejul uneia din cele mai frumoase manifestări de solidaritate profesională. Din rândul acestor ecouri şi poate cel mai patetic din toate, se cuvine să desprindem marele editorial din *Binele Public*, V, 194—(1254) de Luni—Marţi, 1—2 August 1883, care, pornind dela cazul lui Eminescu, desbate întreaga problemă a vitregiei muncii intelectuale. Să spunem că 4 din cele 6 coloane ale editorialului sunt prinse de reproducerea unui articol din *Timpul*, dela 10 Octomvrie 1881, în care Eminescu ridica aceeaşi dureroasă problemă:

> «Ca tot ce e românesc, scria *B. P.*, e dispreţuită şi merge rău şi literatura noastră. Pe când în alte ţări şi în alte capitale, revistele beletristice abundă în toate sensurile; pe când chiar în robita Transilvanie, chiar în Pesta, inima maghiarismului, există reviste literare româneşti foarte respectabile şi cu o durată de zecimi de ani; în capitala României, de abia îşi ţine zilele, de azi pe mâine, o revistă literară, etc., etc. [*urmează expunerea unor observaţii de acelaşi fel, în* Dacia literară, *pe 1840*].
>
> . . . .
>
> Unind dar lamentaţiile noastre acestor din 1883 cu ale celor din 1840 şi turnându-le în acelaşi tipar sau formă, ese pentru ambele epoce, întrunite în dureri, următorul resunet, căci se vede că fatalitatea voieşte să ne omoare în toţi timpii: [*se reproduce editorialul din* Timpul *dela 10 Octomvrie 1881*].
>
> . . . .
>
> Un autor străin, fie de orice naţionalitate, numai să aibă niţel *savoir faire* şi puţin merit, este citit dela un pol la altul şi tradus în toate limbile. Toate drumurile îi sunt deschise. Cinstiri, răsplătiri naţionale, decoraţiuni, posturi, bogăţii, glorie, toate le are, se poate apropia de treptele tronului. Cât însă este de mic astăzi rolul Românului pe lângă al străinului ! . . . Scriem într'o limbă ce de abia începe a fi cunoscută altor naţiuni civilizate, pentru un public aşa de mic încât numai public nu se poate numi, netrecând decât peste câteva sute. Şi dacă voim să ne publicăm scrierile, trebue să facem prenumeraţiuni, adică să cerşim un fel de pomană, spre a le tipări. Acum nici aceasta nu mai cutează cineva să facă. Şi după ce le publicăm, ce răsplătire avem sau putem aştepta? Nimic, pentrucă faima nu are încă trâmbiţe pentru cei ce nu ştiu minţi, linguşi, a se târî la picioarele tronului şi ale consilierilor săi. Sau mai bine, pentrucă urechile publicului (ca şi ale d-lui ministru de şcoli) sunt surde pentru producţiunile literare ieşite în pământul nostru şi din mâini româneşti. Fericit acela care îşi poate scoate măcar cheltuelile tiparului ! Literatura noastră la ce cinste, la ce reputaţiune, la ce bogăţie duce? Care literator român — şi sunt mulţi cu merite — s'au îmbogăţit, şi-au făcut vreo carieră numai prin producţiunile sale? Niciunul. De avem vreun literat cu stare, aceasta se datoreşte sau averii sale părinteşti, ori altor specialităţi cu care s'a ocupat spre a nu pieri făcând literatură română. Mare dar trebue să fie curajul unui literat român pentru ca să mai muncească când nu vede niciun fel de răsplătiri pentru muncile sale. In inima omului este întotdeauna şi un fond de proprie conservare. Fiecare trebue să trăiască. Cel ce slujeşte oltarului din oltar trebue să trăiască. Fiecare aşteaptă vreo mulţumire pentru lucrul său. Când oare va avea-o şi literatul nostru? Astăzi, din contra, acel ce se deosebeşte prin idei mai înalte, acel ce spune adevărul şi vrea să arate vrednicia neamului românesc, acela este mai prigonit şi mai adus în desperare. La 1840 ca şi în 1883.
>
> Câte triste exemple avem despre aceasta; câţi autori, câţi poeţi tineri, plini de merit şi de viitor au murit sau şi-au părăsit drumul prescris de către natură, numai pentrucă în patima lor n'au găsit nici glorie, nici acea *aurea mediocritas*, ce fiecare scriitor, zice Horaţiu, ar trebui s'o aibă, nici măcar pâinea de toate zilele. Ionică Tăutu moare în ticăloşie, departe de patria sa, în Constantinopole, la vârsta de 25 de ani, moare în desperare că scrierile sale atât de frumoase se vor pierde cu dânsul. Cârlova, în cea mai fragedă vârstă, ne părăseşte şi moare, lăsându-ne numai vreo câteva scântei ale geniului său, dovezi nemuritoare de ce ar fi putut să facă. Paris Mumuleanu asemenea. Al. Hrisoverghi, beat de glorie ca un adevărat poet, văzând că în timpul de faţă nu este glorie întru a fi poet român, se face om de lume, curtezan de muieri, şi, după ce vede că nu poate fi glorie întru a înşela nişte slabe fiinţe, se duce

dintr'acest cer plin de draci. Scavinski, suferind de foame, neavând cu ce-şi îndestula măcar trebuinţele zilnice, se otrăveşte şi moare nebun ca un alt Gilbert. N. Nicoleanu moare nebun. Radu Ionescu moare nebun. Al. Papiu Ilarian, mare istoric, moare nebun. Bolintineanu, neasemănatul şi neînlocuibilul Bolintineanu moare în cea mai mare mizerie, în Bucureşti, între ai săi, între cei pe cari 30 de ani i-a încântat cu lira sa. Scurtescu moare de ftisie şi în sordidă sărăcie. Cum moare şi marele Eliad Rădulescu, părintele renaşterii literaturii române? Dar câţi alţii! Coradini, Peşicu, Depărăţeanu, Cuciureanu, Dăscălescu, Sihleanu, Lepădatu, şi 'n cele din urmă Eminescu. Şi apoi să se mai zică că literatura românească n'a avut martirii săi, cari şi-au plătit cu zilele mica glorie ce n'au putut-o câştiga în viaţă şi-au dobândit-o de abia după moarte. Şi acei cari mai trăiesc din literaţii noştri, ce răsplătire, ce încurajare pot aştepta pentru muncile lor, cu atât mai vrednice de laudă că sunt neinteresate? Nimic, căci sunt Români. Nimic dela Stat, căci milioanele sale n 'ajung pentru Strusbergi, Bleichroederi, Zarifi, Openheimi şi câţi alţi venetici. Nimic dela Societatea Academică, căci acolo răsplătirea s'au cristalizat în *familie*. Nimic dela publicul cel mare şi numeros, căci acela ori este materialisat, ori este înstrăinat; pe când literaţil români vreau, pe lângă binele material al României şi binele moral şi nu sunt străini...

Bene-Merenti? Dar cine-l mai doreşte astăzi? căci cu el, ca şi cu orice decoraţiune, s'a făcut aşa abuz încât e mai onorat cel ce nu-l are decât cel ce-l are.

Dar să lăsăm aceste triste idei, la care durerile de faţă ne-au adus, ziceau cei dela 1840; să lucrăm, să muncim cu slaba speranţă că poate vor veni odată şi pentru literaţii români timpuri mai fericite... Cum ziceau ei, repetăm şi noi.»

S'A DUS AMORUL...

«Familia», XIX, 17, 24 Aprilie/6 Maiu 1883.

S'a dus amorul... deschide seria celor şapte poezii, încredinţate lui Iosif Vulcan, pentru *Familia*, revista transilvană, în care debutase, cu 17 ani înainte, Eminescu şi unde şi apar între Aprilie 1883 şi Februar 1884. Am lămurit în introducerea volumului I, al acestei ediţii, motivele ce îndreptăţesc o uşoară intervertire a ordinei poeziilor, în anumite epoce. O ordine strict cronologică ar fi cerut evident să tipărim unele din poeziile acestui grup între *Luceafărul* şi *Doina*, care apar, cum se ştie, întâia în Aprilie [1] şi cea de a doua în Iulie 1883. Cum însă ele reprezintă un grup unitar, constituind cea de a doua perioadă a colaborării poetului la *Familia*, cum, pe de altă parte, *Luceafărul* şi *Doina*, elaborate mai de timpuriu, ţin de *Convorbiri* şi sunt ultimele ce apar în acest nefericit an, 1883, în revista consacrării sale poetice, — am socotit, dimpreună cu alţi editori, că nu greşim păstrând grupului fizionomia lui unitară. Excepţie face *Din noaptea*, ultima a grupului, care apare în *Familia* din Februarie 1884, în urma întâiei ediţii Maiorescu, care aducea un compact lot de inedite şi pe care am aşezat-o către sfârşit, între *Diana* şi *Sara pe deal* (deşi la o nouă ediţie am înclina să o trecem tot aici).

Sunt însă şi alte motive care-şi cer lămurirea şi care pledează pentru tipărirea în grup a seriei acesteia de poezii încredinţate *Familiei*. Unul din motive este că ele reprezintă, în ordinea « cântecului », ceea ce *Luceafărul* reprezintă în ordinea alegoriei — toate fiind determinate de acelaşi moment depresionar al vechei lui pasiuni veroniane. Impresia aceasta de unitate psihologică şi sentimentală făcea pe N. Iorga să spuie în comunicarea academică ce comenta întâiul volum al prezentei ediţii: « Se înşiră apoi, rupte şi în această ediţie dela locul lor, tânguirile, de o aşa duioasă rezervă, cu adânc respect pentru ce a fost, din «*S'a dus amorul*», din «*Când amintirile*», din sfâşietorul «*Adio*», din «*Ce e amorul*», din «*Pe lângă plopii fără soţ*», etc. etc. Se va ajunge astfel până la adânca fabulă dureroasă cu tâlc din *Luceafărul*» [2]). Cronologia, aşa cum s'a putut vedea, a etapelor elaborării marelui poem, precum şi cronologia fiecăreia din poeziile acestui grup, va arăta oricui că de o « rupere... dela locul lor » nu poate fi vorba, câtă vreme toate, poem şi « tânguiri », cum aşa de just le numea N. Iorga, gravitează în jurul aceluiaşi moment biografic.

---

[1]) Apărut în Aprilie 1883, în « Almanahul... României June », *Luceafărul* este reprodus în *Convorbiri Literare* pe August, a. a.

[2]) N. Iorga, *Eminescu în şi din cea mai nouă ediţie*, pag. 20.

Să spunem, acum, două cuvinte în chestiunea, o vreme în litigiu, a autenticităţii acestor texte, încredinţate *Familiei.* Obsedat de problema « postumităţii » poeziilor tipărite după îmbolnăvirea poetului şi plecând dela credinţa eronată, după care poetul nu obişnuia să-şi revadă poeziile publicate, G. Ibrăileanu tăgăduia că Eminescu va fi dat chiar el aceste poezii *Familiei.* « Este însă imposibil de închipuit, scria el, că însuşi Eminescu a dat *Familiei* variante inferioare, poezii neisprăvite » şi mai departe: « Nu rămâne alt răspuns decât acela că nu Eminescu, ci altcineva, un prieten al lui ardelean (« o persoană particulară »), având poezii de ale lui neisprăvite, le-a dat *Familiei* » [1]. Lăsând fiecăruia libertatea de a hotărî cât de « neisprăvite » sunt unele din aceste poezii, să reţinem din chiar argumentaţia lui Ibrăileanu un amănunt în stare să-i fi infirmat rezervele. Faptul că din seria aceasta apărută în *Familia,* face parte şi *Pe lângă plopii fără soţ,* (« forma definitivă », cum recunoaşte însuşi Ibrăileanu), pune, cum vom vedea, problema pe alt teren. Revenind doi ani mai târziu asupra aceleiaşi chestiuni, şi după ce ia cunoştinţă de scrisoarea din 13/25 Februarie 1884 în care Maiorescu invita pe Iacob Negruzzi să reproducă în *Convorbiri,* poezia *Din noaptea,* ultima din cele şapte, apărută în *Familia* din Februarie 1884 (« Este din cele 5 ce i le dase Eminescu lui Vulcan în primăvara trecută », spunea Maiorescu) — Ibrăileanu continuă să se îndoiască: « Toate acestea, dacă Maiorescu nu se înşeală. Dacă chiar Eminescu în persoană a dat lui Vulcan poeziile. Dar Maiorescu spune: « 5 poezii ». Ştim însă că « *Din noaptea* » e *a şaptea* poezie a lui Eminescu publicată de Vulcan în timpul acesta — aşa încât informaţia lui Maiorescu, fiind greşită în acest punct, nu putem pune tot temeiul pe ea » [2].

Insă mărturia lui Maiorescu — cu toată nevinovata eroare de număr — se află confirmată de altele, din felurite izvoare. In cronica sa din 4/16 Aprilie 1883, Iuliu I. Roşca, atât de sagacele corespondent bucureştean al *Familiei,* după ce anunţă că Miercuri seara avusese loc ultima serată literară la Maiorescu, « şirul lor întrerupându-se în vederea sărbătorilor Invierii care s'apropie » şi după ce relata despre o lectură a d-rului At. M. Marienescu adaogă: « Apoi s'au citit mai multe poezii inedite din ale lui Eminescu, ce vor apărè succesiv în coloanele *Familiei* şi un quatren adresat d-lui Alecsandri de d-l Hăşdeu care-şi exprimă iubirea şi admiraţiunea către Horaţiu al Romanilor şi Alecsandri al Românilor. D-sa a binevoit a părăsi aceste versuri *Familiei,* şi deci cetitorii vor avea în curând mulţămirea de a le gusta » [3].

Lectura poeziilor lui Eminescu pare să se fi făcut în lipsa lui, căci jurnalul lui Maiorescu nu-l semnalează la data aceea, după cum nu semnalează nici lectura poeziilor, pe care le va fi adus cu sine Iosif Vulcan, trecut încă de o săptămână, printre participanţii seratei de Miercuri 23 Martie [4], iar de astă dată subînţeles, de bună seamă, în numărul « Transilvănenilor » [5]. In calitate de membru corespondent, Iosif Vulcan venise în Capitală să participe la sesiunea generală a Academiei Române, ce se inaugura pe vremea aceea, încă dela 15 Martie. Şedinţa publică solemnă de închidere are loc în ziua de 10 Aprilie 1883, după amiază, sub prezidenţia lui Ion Ghica şi se ridică la orele 5 p. m. Raportul secretarului general, V. A. Urechiă, menţionează între altele şi prezenţa directorului *Familiei :* « De mulţi ani, spunea raportorul, n'au participat la lucrările noastre un număr atât de însemnat de membri activi şi mai ales dintre cei cari n'au reşedinţa în România. Dintre aceştia de astădată, ne-au lipsit numai dd. Marian, Cipariu şi Teclu. Dintre membrii corespondenţi esterni am văzut cu plăcere la şedinţele noastre pe d-l Iosif Vulcan » [6].

Intors la Oradea, directorul *Familiei* ducea cu sine nu numai colaborări excepţionale, de felul ciclului poeziilor eminesciene sau făgăduinţi de colaborare dela toţi cei cu care legase şi întreţinuse relaţii, dar şi frumoase amintiri despre cenaclul Junimei şi despre amfitrionul ei. La 24 Aprilie *Familia* tipărea întâia poezie a lui Eminescu, *S'a dus amorul,* iar la 15 Maiu, odată cu cea de a doua poezie, *Când amintirea...,* Vulcan publica un interesant portret al lui Titu Maiorescu în care spunea, între altele: « Vom mai adăuga, că dl. Maiorescu de vreo zece ani şede la Bucureşti, şi că 'n timpul din urmă întruneşte în saloanele sale în fiecare Miercuri seara un cerc de literaţi, care cetesc în acele întruniri scrierile lor noue. Despre aceste serate literare s'a scris şi se va mai scrie în « Familia », de astădată vom însemna numai, că multe din scrierile cetite acolo în iarna trecută [7] (Hăşdeu, Eminescu, Ispirescu,

---

[1] G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu.* în *Viaţa Românească,* XIX, 1, Ianuarie 1927.

[2] G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu,* în *Viaţa Românească,* XXI, 5—6, Mai-Iunie 1929.

[3] A. C. Şor [Iuliu I. Roşca], *Cronică bucureşteană* în *Familia,* XIX, 15, 10/22 Aprilie 1883.

[4] Titu Maiorescu, *Insemnări zilnice,* II, 167.

[5] *Ibid.,* pag. 170: « *Miercuri 30 Martie/11 Aprilie.* Foarte urîtă vreme. Seara « Junimea ». Alecsandri, Transilvănenii, ş.a.m.d. Marienescu (după o solemnă introducere) a citit novela (!) sa cu Zâne ale florilor, « Steaua fetei » [titlul la Roşca: « Regina stelelor »].

[6] *Analele Academiei Române,* S. II, Tom. V, Secţia I (P. admin. şi desbateri), 1884, în *Raportul secretarului general pentru închiderea sesiunei generale,* pag. 124 sqq.

[7] « *iarna trecută* » — designă de bună seamă şi începutul de primăvară iernatecă, din Martie a. a.

Roşca) s'au publicat în foaia noastră. Aceste conferinţe literare au înrâurire mare asupra desvoltării literare din Bucureşti, şi credem că vor fi apreţiate de cel ce va scrie istoria literaturii noastre, când acela va vorbi de activitatea binefăcătoare a d-lui Maiorescu» 1).

Aceleaşi serate maioresciene fac în 1884 obiectul unei reveniri ce precedă tipărirea ultimei poezii din ciclu şi despre care va fi vorba la capitolul respectiv. Aşa cum şi mai târziu cu un an nu pregeta să revie asupra acestui dar, cu care Eminescu cinstise revista debutului său. In prima săptămână din 1885, la cronică, revista vorbea de internarea poetului la spitalul central Sf. Spiridon, unde e foarte bine căutat: « Orice primejdie cu piciorul s'a înlăturat; o săptămână două şi va ieşi pe deplin însănătoşit» 2), iar în numărul următor îi tipărea, pe copertă, un foarte izbutit portret şi înlăuntru, dimpreună cu reproducerea *Epigonilor*, o caldă prezentare biografică: « La noi, scria Iosif Vulcan, a început, dincolo *(Convorbiri Literare)* s'a înălţat la zenitul renumelui său şi iarăşi la noi a publicat cele din urmă poezii ce a scris, şepte adevărate mărgăritare ale liricei române, în *Familia* din 1883 şi 1884» 3). Mândria de gazdă, ce se degajă din aceste rânduri, nu are nimic convenţional. Nicăieri, viaţa lui Eminescu, de după îmbolnăvire până la înhumarea de veci, din 1889, şi chiar după aceea, în tot ce se referă la editarea operelor lui sau la glorificarea postumă a poetului, nu s'a bucurat de mai multe atenţii, ca în aceste pagini ale *Familiei*, ce fuseseră, cum atât de adevărat o spune Iosif Vulcan, locul debutului, dar şi amurgului său.

Ms. Cu excepţia întâilor patru versiuni: *a*), *b*), *c*) şi *d*) — còpii de aproape înrudite ale unei aceleiaşi forme primare — toate versiunile celelalte, câte urmează dela A la G³ aparţin aceluiaşi moment depresionar al iubirii poetului şi se situează între 1880—1882, la Bucureşti. Multiplicitatea formelor, înregistrată într'o filiaţie mai mult sau mai puţin aproximativă şi de Constantin Botez, arată mai mult ca ori altundeva insuficienţa metodei statistice, care transcrie de-a-rândul. A fi comassat o varietate aşa de mare de forme ar fi însemnat să mistificăm. Economia de spaţiu nu ar fi slujit la nimic. Ca cele mai multe din poeziile ciclului acestuia, *S'a dus amorul* este unul din cele mai tipice exemple de variaţiune pe aceeaşi temă, de vastă orchestrare în jurul aceluiaşi motiv. Obligaţia de a da imagina reală a lucrului impunea să punem în valoare fiecare detaliu, să-l restituim vieţii.

a) **2262,104** (6 strofe)	cca 1876 (Iaşi)
b) **2262,97** (5 strofe)	
c) **2283,97 v.—96 v.** (7 strofe)	
d) **2279,80—81** (5 strofe)	cca 1878—1879
A¹. 2277,75—76	cca 1880—1881
A². 2260,217	
B¹. 2277,77	cca 1880—1881
B². 2277,78	
B³. 2277,79	
C. 2277,80—81	cca 1880—1881
D¹. 2277,83—86	cca 1881—1882
D². 2261,118—119v.	
E. 2261,120—120 v.	cca 1881—1882
F. 2260,189—191	cca 1882
G¹. 2261,217—218	cca 1882
G². 2277,87—87 v.	cca 1882
G³. 2261,302—304	cca 1883

a)-*b*)-*c*)-*d*). Intâile trei versiuni figurează: *a*) în **2262,104**, *b*) în **2262,97**, *c*) în **2283, 97 v.—96 v.**, aparţin Iaşilor şi se situiază, ca dată, în jurul anului 1876. Cum diferenţele nu sunt mari şi pentru ca mai lesne să se observe reducţia şi apoi sporul în numărul strofelor, publicăm câteşitrele còpiile faţă în faţă, fiecare însă cu numerotaţia ei.

---

1) *Familia*, XIX, 20, 15/27 Maiu 1883.
2) *Familia*, XXI, 1, 6/18 Ianuarie 1885.
3) *Familia*, XXI, 2, 13/25 Ianuarie 1885.

A patra versiune *d)* figurează în **2279, 80—81,** e o cópie de București, de prin anul 1878—1879, așa dar cu mult înainte de incidentele ce aveau să schimbe sfiosul contur al poemului ieșan, (să se observe totuși nuanța pe care o introduc în *d)* versurile 9—10: *Cum se poate să plec astfel — Fără gând de-a mai veni?*) în durerosul cântec, ce cu atâta trudă, se înalță din vâltorile inimii la lumină.

a) 2262, 104

Cum s'a dus norocul vieți-mi?
Și răsună tristă ora
Când la cânturi zic adio
Tuturora, tuturora!

Niște frunze 'ngălbenite
Le închid în negrul scrin
Nici pin gându-mi n'or mai trece
Nici pe buze nu mai vin

Căci mă duc te las iubită
Și în veci n'oiu mai veni —
Nici cenușa noastră 'n lume
Nu se va mai întâlni

Și eu totuși, blânde înger,
Te-am ținut smerit la piept
De-adormeai pe-a mele brațe
Stam cu 'n cânt să te deștept

Unde-s oarele iubite
De uitare și noroc
Când lăsai brațelor mele
Mlădiosul tău mijloc

Unde-i teiul cu-a sa umbră
Cu-a lui flori pân' în pământ?
Vis au fost viața noastră
Iar norocul nostru vânt.

2. S'a uscat* cântări... ~; 3. Când le zic adio cânturi > Când la cânturi zic adio > Cânturilor zic adio; 5. Ca și frunze 'ngălbenite; 16. Stam cu ele > Stam cu 'n c. etc.; 20. Gingaș dulce-al tău mijloc; 21. Unde-i teiul cel > U.-i. teiul plin de farmec; 24. Iar gândirea noastră vânt.

Strofa 21—24 încercată, întâiu, in fruntea paginei (transcrisă poate de altundeva), avea redacția:

Unde-i teiul melancolic
Cu-a lui flori pân în pământ? — —
Vis au fost viața noastră (*a*)
Iar gândirea noastră — vânt (*b*)

(*a*) V.a.f. gândirea n.; (*b*) Și > Iară viața n. — vânt.

b) 2262, 97

Cum s'a dus norocul vieți-mi
Și răsună tristă ora
Când la cânturi zic adio
Tuturora, tuturora.

Niște frunze 'ngălbenite
Le închid în negrul scrin
Nici pin gându-mi n'or mai trece
Nici pe buze nu-mi mai vin.

Căci mă duc, te las iubită
Și în veci n'oiu mai veni
Nici cenușa noastră 'n lume
Nu se va mai întâlni

Unde-s oarele iubite
De uitare și noroc,
Când lăsai brațelor mele
Mlădiosul tău mijloc

Unde-i teiul cu-a sa umbră
Cu-a lui flori pân în pământ;
Vis au fost viața noastră
Iar norocul nostru — vânt.

1. C. s'a dus norocul vieții;

Transcriere caligrafică, cu acoladă de creion negru și roșu pe margine — semn că a fost reținută.

c) 2283, 97 v.—96 v.

Cum s'a dus norocul vieți-mi?
Și răsună tristă ora
Când la cânturi zic adio —
Tuturora, tuturora.

Niște frunze 'ngălbenite
Le închid în negrul scrin
Nici pin gându-mi n'or mai trece
Nici pe buze nu-mi mai vin —

Insoțit de umbra vieți-mi
Plec și 'n veci n'oiu mai veni
Nici cenușa noastră 'n lume
Scumpo! nu s'a întâlni.

Și eu totuși a mea tâmplă
De-a ta tâmpl' am rezimat
Când a serei armonie
Peste lume s'a lăsat

Când sună glas de isvoară
Ce sclipesc fugind în ropot
Pin amurg în văi coboară
Tânguiosul glas de clopot

Unde-s oarele iubite
De uitare și noroc
Când lăsai brațelor mele
Mlădiosul tău mijloc —

Unde-i teiul cu-a sa umbră
Cu-a lui flori pân în pământ —
Vis e viața omenească
Iar norocul un cuvânt!

10. Trec și 'n veci etc.; 13—16. *barată ulterior*; 17—20. *barată ulterior*;

27—28. Vis a fost viața noastră
Iar norocul nostru vânt.

d) 2279, 80—81

Cum s'a dus norocul nostru
Şi răsună tristă ora
Când la cânturi zic adio
Tuturora, tuturora

Nişte frunze 'ngălbenite
Le închid în negrul scrin,
Nici prin gându-mi n'or mai trece
Nici pe buze nu-mi mai vin

Cum se poate să plec astfel
Fără gând de-a mai veni?
Nici cenuşa noastră 'n lume
Scumpo, nu s'o întâlni

Unde-s nopţile iubite
De uitare şi noroc
Când lăsai braţelor mele
Mlădiosul tău mijloc

Unde-i teiul cu-a sa umbră
Cu-a lui flori pân' în pământ?
Ce mai vis e viaţa asta?
Fericirea — ce cuvânt!

A^1-A^2. Prima figurează în **2277,75—76** şi, precum se poate deduce din urmărirea originalului. este o versiune tipic brouillonară. Cetitorul, atent la varietatea grafică, la ştersături, la încadrarea anumitor strofe, reţinute cu creion roşu, va admite că transcrierea unui atare text nu poate fi ferită de anume incertitudini. Ce este sigur e că ne aflăm în faţa unei repetiţii, cu înaintări progresive, cu reluări, ceea ce se va vedea şi mai bine în următoarele 3 versiuni paralele.

Dedublarea şi detriplarea formelor e opera editorului. Ordinea strofelor nu poate fi sigură, într'o pagină astfel redactată. Ea este însă uşurată de versiunile următoare şi chiar de unele file izolate cum, e, de pildă **A^2** din **2260,217**, a cărei cerneală şi grafie se întâlnesc în aplicaţiile ultime, în special în versul 12 (2°). Legătura dintre aceste 2 texte e mai mare, de cât se poate bănui. Anume aplicaţii pe A^1 se regăsesc în A^2.

A^1. 2277,75—76

1° Eu nu mai am de spus nimic
Răsună tristă ora
Când cânturilor mele zic
Adio tuturora!

1° Le voiu închide 'n negrul scrin
A vieţii toamnă* rece
Că nici pe buze nu'mi mai vin
Şi nici prin gând mi-or trece

2° Cum nu mai [am] să cânt nimic
Răsună tristă ora
Şi cânturilor mele zic
Adio tuturora!

2° Le voiu ascunde* 'n negrul scrin
De orice zîmbet rece
Că nici pe buze nu'mi mai vin
Şi nici prin gând mi-or trece

---

d). — *Strofa 9—12 barată, ulterior, cu creion negru;* 20. Şi norocul ce cuvânt!

A^1. — 6. Cadavrul lor cel rece;

1° O ceasuri blânde de noroc
Cum nu sunteți de față
Când* mlădiosul ei mijloc
Eu îl țineam în brață

2° O ceasuri blânde de noroc
Cum nu sunteți de față
Când* mlădiosul ei mijloc
Il cuprindeam în brață

1° Când stele mii urcând* pe cer
Duioasele icoane
Le oglindeau cu-atât mister
In unde diafane

2° Când stele arătau* pe rând
Icoanele târzie
Le oglindeau [lin]* tremurând
In ape străvezie

1° Când în lumină tremurau
Perdelele ferestii
Și pe când codrul strălucea
Sub farmecul povestii

2° Când în lumină se băteau
Perdelele ferestii
Pe când pădurile luceau
Sub farmecul povestii

Când caii albi [ai] sfintei mări
Și zimbrii zinei Dochii
Imflau spre ape-ale lor nări
Țintind la ceruri ochii

Și pe când Amor zîmbitor
Cu magica lui vargă
In țara mândră-a viselor
Deschide-o poartă largă

De vedeam codri.... ~
Și stelele și luna
O noapte lungă de povești
Din nopți o mie una

Ah unde-i teiul nalt și sfânt
Cu umbra ['ntinsă] roată
Norocul nostru ce cuvânt
Ce vis viața toată

de aici, încolo, incertă ordinea :

1° Și cât de veștede mai sunt
Aceste reci cuvinte
Cari închid tot ce-i mai sfânt
Aducerile-aminte

2° Ce s'au ales din două vieți
Cuvinte, vai, cuvinte
[Ce] le privește cu dispreț
Aducere[a]* aminte

3° Ce s'au ales din două vieți
O mână de cuvinte
Căror abia le-ar da un preț
Aducerile-aminte

13—14. Când stele [mii și] dulci [și] mari*
Ce răsăreau din veacuri*

16. In unde străvezie

21. Și pe când caii sfintei mări; 24. La cer nălțându-și ochii; 27. I.ț.m.a basmelor; 30. Și soarele* > Și stelele etc.

Inițial strofa 29—32 venea după 17—20 :

29—32. Când răsărea urieșești* (*a*)
Din ape dulce luna
Ce da viață la povești
La nopți o mie una (*b*)

(*a*) Pe când > Când etc.; (*b*) Din nopți o mie una.

37—40. 1°: 37. Și c.d.mult a'ngălbenit > Ș.c.d. galbene mai sunt; 38. Aceste urne* sfinte.
2°: 37. Ce s'au ales din viața mea... ~; 38. Cuvinte, ah, cuvinte; 39—40. Un sprijin trist, neputincios — Aducerii aminte [*modificarea dela etaj a v. 39 a lăsat pe 40 nemodificat*].
3°. *Pe deasupra acestei redacții cu cerneala mai neagră, cu care a intervenit, ceva mai târziu, și la strofele 13—16 și 17—20 (coloana II-a) această versiune nefinită, și care se cere legată—de care anume redacție sau strofă anterioară? Problemă :*

Ce strălucind pe două vieți
In ceasurile sfinte
Dădea comori fără de preț ~
Aducer[ii] aminte

1° Căci ele mi spun întemeiat*
De câte dulci suspine
De câte lacrimi am vărsat
Femee, pentru tine

2° Și-atât de-adânc le-am cugetat
Și le-am simțit în mine
De câte lacrimi am vărsat
Femee pentru tine

1° De câte nopți am dus mereu
Durerea mea adâncă
De-atâtea dulci păreri de rău
Că nu mai sufăr încă

2° Pe câte nopți am dus mereu
Durerea mea adâncă
Pe câte lungi păreri de rău
Că nu mai sufăr încă

A^2. 2260, 217

Spre depărtat și mândru* țărm
Străbat a mele cânturi
Pe când mă 'nnec, pe când mă sfărm
De valuri și de vânturi

O ceasuri blânde de noroc
Cum nu sunteți de față
Când mlădiosul ei mijloc
Il cuprindeam în brață

Când luna lină* străbătea
Perdelele ferestii
Și pe când cerul strălucea
Sub farmecul povestii

Când caii albi cu stemă* 'n frunți
Și cerbii zinei Dochii
Se adunau din văi și munți
Ținând la ceruri ochii

Și pe când Amor zîmbitor
Cu magica lui vargă
In țara mândră-a viselor
Deschide-o poartă largă

Și iată visul au trecut
Ca și când n'au fost parcă
Și spre un țărm necunoscut
Alunec' a mea barcă

B^1—B^2—B^3. Caracterul de repetiție și de înaintare pe eșaloane, cu intercalări dela filă la filă, cu aplicații operate în una pentru fila următoare, se desprinde mai categoric din versiunile:

B^1 ce figurează în **2277, 77**
B^2 » » » **2277, 78**
B^3 » » » **2277, 79**

pe care le tipărim, pentru mai sugestivă demonstrație pe 3 coloane, fiecare cu subsolul ei. Atragem atenția că în versiunea B^3 ordinea strofelor este schimbată.

A^1. — 1°: 45. D.c.n. am suferit; 1°: 47. D.c. vii păreri de rău.

A^2. — 15. S.a. pe nalte punți > S.a. pe căi de munți.
In josul paginei, după strofa 13—16, strofa: Atâtea tainici rugăminți, *(cf.* B^1 *21—24 subsol) barată. E adevărat că nu-și are locul aici.*

B^{1-3} 2277, 77—78—79

B^1 (*f. 77*)

Cum anii trec ca un nimic
  Şi nu mai sună ora,
Eu totuşi cânturilor zic
  Adio tuturora

Le voiu închide în negrul scrin
  De orice zîmbet rece
Că nici pe buze nu-mi mai vin
  Şi nici pin gând mi-or trece

Cu atâta doară* m'am ales
  Din viaţa-mi... Cu cuvinte
Căror abia le dă 'nţeles
  Aducerea a minte

Putea-vor ele vreodat
  Să dee seamă bine
De câte lacrimi am vărsat
  Femee, pentru tine

De acel chin atât de greu
  Ca noaptea cea adâncă
De-acele mii păreri de rău
  Că nu mai sufăr încă

De-atâtea tainici rugăminţi
  De-atâtea calde şoapte
De-atâtea lacrime fierbinţi
  Vărsate zi şi noapte

Şi de cum sufletul tău crud*
  Nu vru să mi se plece
Cum rămăseşi* l'atât amor
  Ca marmura de rece.

B^2 (*f. 78*)

Dorind să nu 'nsemnez nimic
  Asemenea multora,
Eu cânturilor mele zic
  Adio tuturora

Le voiu ascunde 'n negrul scrin
  De orice minte* rece
Că nici pe buze nu-mi mai vin
  Şi nici pin gând mi-or trece

Din toată viaţa să m'aleg
  Cu vravuri de cuvinte
Pe cari abia le înţeleg
  Aducerile aminte !

Vor spune ele vre o dat'
  Ce se 'ntâmplă în mine
Cu cât venin m'am adăpat
  Femee, pentru tine

Se desfăceau atât de greu
  Din jalea mea adâncă
C'acele dulci păreri de rău
  Că nu mai sufăr încă

Atâtea dulci făgăduinţi
  Atâtea calde şoapte
Atâtea lacrime fierbinţi
  Vărsate zi şi noapte

Atâta sgomot de isvor
  Şi sbor de rândunele
Şi un atât de-adânc amor
  Eu am depus* în ele

Şi dulci fantasme din poveşti
  Prin cari bate luna
Că povestesc* în ani 'ntregi*
  In nopţi o mie una

B^3 (*f. 79*)

Ne mai putând să-mi daţi nimic
  Vă sună tristă ora,
Deci cânturilor, eu vă zic
  Adio, tuturora

Din viaţa toată să m'aleg
  Cu-a noastre* mii* cuvinte,
Pe cari abia le înţeleg
  Aducerile aminte?

Atâtea dulci făgăduinţi
  Atâtea calde şoapte
Atâtea lacrime fierbinţi
  Vărsate zi şi noapte

Atâta sgomot de isvor
  Atâtea mii de stele
Şi un atât de trist amor
  Am revărsat în ele

Putea-vor spune vreodat'
  Cum răsăriră 'n mine
Cu cât amor le-am adăpat
  Femee pentru tine

Cum se năşteau atât de greu
  Din jalea mea adâncă
Şi cât de mult îmi pare rău
  Că nu mai sufăr încă

Ah ! le ascund în negrul scrin
  De-a mea privire rece
Că nici pe buze nu-mi mai vin
  Şi nici pin gând mi-or trece

---

5. *Creion albastru, ulterior :* L.v. ascunde 'n n.s. *suprapus, se întâlneşte în coloana următoare ;* 6. De orice privire* rece *deasupra, creion albastru indescifrabil — pentru* zîmbet: privire*?

9—12. Şi cu atâta m'am ales
  Din viaţa-mi, cu cuvinte
Căror abia le dă 'nţeles
  Aducerea a minte

21—24 *(în* A^2. *2260,217) :*

Atâtea tainici rugăminţi
  Atâtea calde şoapte
Atâte lacrime fierbinţi
  Vărsate zi şi noapte

5. L.v. închide 'n n.s.; 9. Din viaţa toată m'am ales [*creion albastru pe f. 77*]; 10. Cu câteva cuvinte [*id.*] > Cu câte > C. şiruri de c.

13—14. Putea-vor spune vreodat — Cât au cuprins* în sine [*pe f. 77*] > 13. Putea-vor ele vre o dat'; 15. De cât[ă] moarte* am gustat [*creion albastru pe f. 77*].

17—20. [*pe f. 77*]:

Cum străbăteau atât de greu (*a*)
  Mizeria* adâncă
Şi cât de mult îmi pare rău
  Că nu mai sufăr încă

(*a*) Cum picurau* a.d.g.

27. Ş.u.a. de cald* amor;
29—30. Atâţia codri din poveşti
  Pe cari trece luna

6. Cu-a n.* dulci cuvinte- [*strofa 5—8 barată cu creion albastru; în versiunea următoare* (C) *lipseşte;* 9. *creion albastru ulterior :* A. blânde rugăminţi, *aparţine versiunii următoare* (C) *pe fila 80 ;* 10. *la fel :* Şi 'mpătimite şoapte, *aceleaşi observaţii ;* 16. *la fel :* S'au revărsat în ele, *ţine de* (C) *f. 80 ;* 18. Cum s'au născut în mine; 21. Cum răsăreau* > C. se năşteau etc. 25. L.v. ascunde 'n n.s.; 26. De-a ta privire r. 27. Şi nici p.b. etc.

N. B. *Versurile 1—2 primesc aplicaţii ce ţin de f. 80,* (C.) *unde şi figurează.*

C. Firesc ar fi fost ca versiunea aceasta, urmând imediat după celelalte trei (B^1, B^2, B^3) şi care figurează în **2277,80—81** să o tipărim alăturat pe o a 4-a coloană. Cum însă, în afară de greutăţi technice, reprezintă o interesantă formă autonomă, ce se va transmite versiunii următoare D. o tipărim aparte.

Să se observe finalul, simetric, ce reeditează, modificată, ca pentru încheiere, strofa primă.

C. 2277,80—81

Nu-mi spune lira mea nimic
Au amuţit, sonora,
Deci cânturilor mele zic
Adio tuturora

Le voiu ascunde 'n negrul scrin
De-a morţii înger rece,
Că nici pe buze nu-mi mai vin
Şi [nici] prin gând mi-or trece

Atâtea blânde rugăminţi
Şi 'mpătimite şoapte
Atâtea lacrime fierbinţi
Vărsate zi şi noapte

Atâta murmur de isvor
Atâtea mii de stele
Şi un atât de trist amor
Au îngropat în ele

Şi totuşi pare c'am uitat
Cum se năşteau în mine
Cu cât amar le-am adăpat
Femee pentru tine

Cum le smulgeam atât de greu
Din jalea [mea] adâncă,
Şi cât de mult îmi pare rău
Că nu mai sufăr încă

Dar vai astfel 'i este scris
Oricui care nu 'nvaţă,
Că dacă viaţa e un vis
Nu visul e-o viaţă

N. B. *Versurile 9—10; 16 (în forma din subsol, deci prima): încercate întâi cu creion albastru pe f. 79* (B^3)*; tot acolo, cu acelaşi creion, barată strofa a II-a, care aici n'a intrat şi ultima care a trecut, aici, drept a doua.*

1—2. *Incercate şi pe f. 79; strofa 1—4, barată cerneală neagră, de bună seamă după ce a trecut în* (D^2) *2261,118;* 5. Le voiu închide 'n negrul scrin; 6. De-a vieţii toamnă rece; *strofa 9—12 barată, creion roşu;* 16. S'au revărsat în ele; *Strofa 13—16 barată, creion roşu şi cerneală neagră.*

18. Cum s'au născut în mine; 27—28. *pe fila anterioară, 79,* (B^3) *anticipate:* Cumcă > Că dacă viaţa e un vis — Şi visul e-o viaţă;

25—28. Dar vai astfel 'i este scris
Oricui care învaţă
Că dacă viaţa e un vis
Şi visu-ar fi o viaţă

Avut-am visul cel mai scump
   Credeam cu-aşa tărie
Din lumea ta c'o să te rump
   Să-mi fii cu totul mie

Visam că fruntea o s'o culci
   Pe pieptu-mi în suspine
Şi că suflarea gurii dulci
   Eu o s'o sorb în mine

Şi iată visul a trecut
   Ca şi [când] n'au fost par'că
Spre negru ţărm necunoscut
   Alunec' a mea barcă

Acolo noapte nu-i, nici zi
   Acolo nu-i aurora;
Deci cânturilor mele zi
   Adio tuturora !

D^2. Figurează în **2261,118—119 v.** în caetul oblong de bună hârtie albă, din epoca *Legendei Luceafărului* şi purcede din C. pe care-l transcrie întru început. In acelaşi timp are sub ochi şi pe **D^1. 2277,83—86,** drept memento. Toate prefacerile succesive, pe cari le suferă această versiune se rezolvă în versiunea următoare E. Cetitorul e rugat să fie atent la ordinea strofelor în subsol — căci şi intervertirea aceasta constitue încă o variaţie, un alt acord al cântecului. De asemenea să se urmărească lămuririle descriptive din subsol şi, uneori, dela etaj.

Pentru situarea psihologică a ciclului şi pentru înrudirile lui cu *Luceafărul,* trimitem la strofa 41—44 din versiunea **D^2.** Facsimilele dela pag. 34—35 introduc în felul de lucru al poetului: de pe f. din dreapta (119), strofele sunt trecute în stânga, pe f. 118 v. Formatul paginilor originale n'au îngăduit exacta reproducere a situaţiei. Dar cetitorul poate suplini.

---

32. Trăindu-mi numai mie; 35. Cumcă s.g.d;
37. Visam... dar visul a trecut; 38. Căci n'a fost o viaţă [*ceea ce se leagă de v. 28 din subsol şi poate sluji ca exemplu pentru mersul variantelor : când ajunge la v. 38 din subsol, versul 28 din subsol nu fusese modificat*]; 39. Şi spre un ţărm necunoscut, *exact ca în* (D^2) *2261,118 ; forma dela etaj e mai târzie, cu o cerneală neagră mai închisă — aceeaşi cerneală din versiunile 2261,217—218* (G^1) *şi 2261,302—304* (G^3) — *cca 1882—1883, epoca* Luceafărului.

Pe fila 81, coloana II-a, deci marginal, aceste trei strofe, indicând o etapă de tranziţie, parţial executată :

De cât atâtea rugăminţi
   Atâtea calde şoapte
Atatea lacrime fierbinţi
   Vărsate zi şi noapte

Atâta negru chin amar (*a*)
   Au cine o să'l poarte
Decât o viaţă înzădar
   Şi trist, mai bine moarte (*b*)

Cu ochii tăi întunecoşi
   Şi dătători de viaţă
[ ]
   Renăscători din moarte

(*a*) De cât atâta chin amar; (*b*) Mai bine-un vis ş'o moarte; *versul adaos e cu cerneala mai închisă de care s'a amintit.*

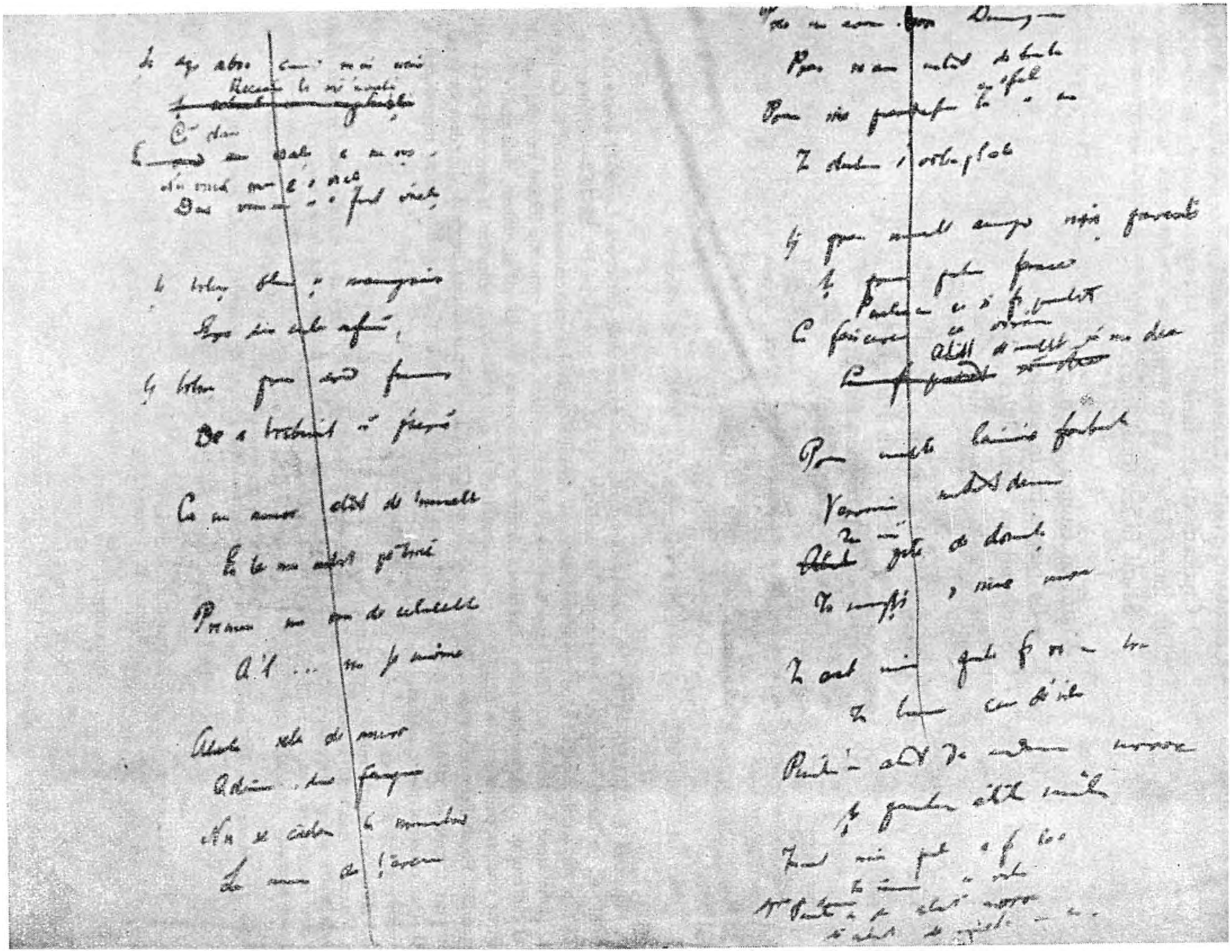

Mss.-ele Academiei Române S'A DUS AMORUL... 2261, 118 v. (23 cm. × 18 cm.)

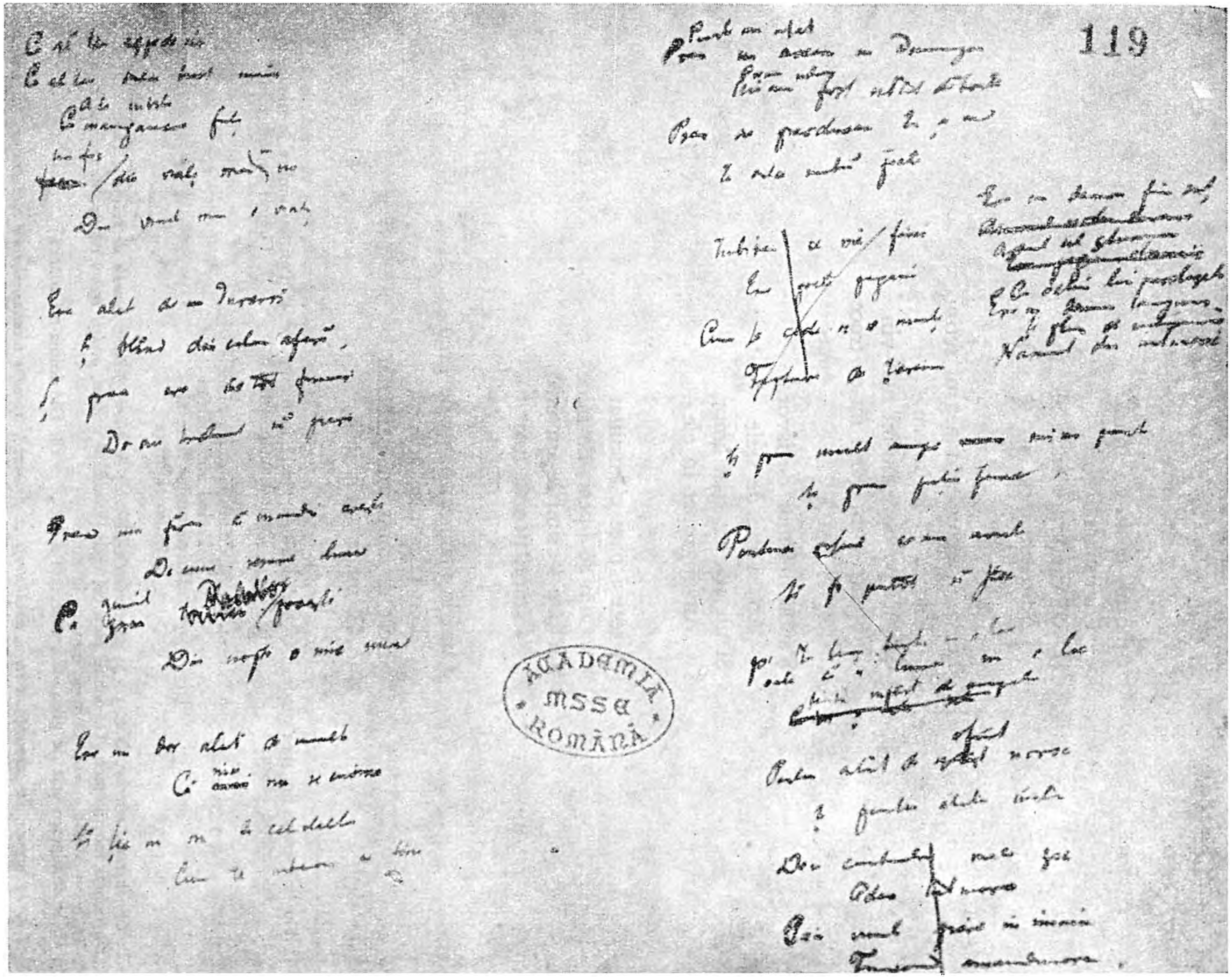

Mss.-ele Academiei Române S'A DUS AMORUL 2261, 119 (23 cm. × 18 cm.

D^2. *2261, 118—119 v.*

D^1. *2277, 83-86*

Amorul, tristu-ne amic
Fugi amândurora,
[Deci] cânturilor mele zic
Adio tuturora

Le voiu ascunde 'n negrul scrin
Uitarea să le 'nnece
Că nici pe buze nu-mi mai vin
Şi nici prin gând mi-or trece

Ş'atâta murmur de isvor,
Atâtea mii de stele
Şi un atât de trist amor
Am îngropat în ele

Şi totuşi pare c'am uitat
Cum se lipeau de mine
Cu câte lacrimi le-am udat
Femee, pentru tine

Cum le plângeam atât de greu
Din jalea mea adâncă,
Şi cât de mult îmi pare rău
Că nu le sufăr încă

1—2. 1° Nu 'mi spune lira mea nimic,
Au amuţit, sonora !

2° Perit-au visul* în nimic
Fugind amândurora

3° Perit-au umbra în nimic
Fugind amândurora

1—4. 4° Al dragostei duios nimic
Perind amândurora
Eu cânturilor mele zic
Adio tuturora

N.B. *Creion roşu, ulterior, la v. 3 :* Şi cânturilor mele zic; *se plasează între formele de subsol şi etaj*
6. De ochiul morţii, rece > D. ochiul meu cel rece [*aceasta de a doua, acelaşi creion roşu*]; 9. *creionul roşu taie, ulterior, pe* Ş' = Atâta; 14. Cum se năşteau în mine;
17. C. le smulgeam atât de greu > C.l. storceam a.d.g.; 18. Din inima-mi adâncă;

După v. 20 urmau, în prima transcriere, două strofe ce figurează, aproape identice, dar în altă ordine, în versiunea anterioară (C.) *:*

Dar vai astfel 'i este scris
Acelui ce nu 'nvaţă,
Că, dacă viaţa e un vis
Nu visul e o viaţă

Şi iată totul a trecut
Ca şi când n'au fost parcă
Şi spre un ţărm necunoscut
Alunec'a mea barcă

Că* al tău repede [su]rîs
   A ta iubită față
Nu* fac din viața mea un vis
   Din visul meu o viață

Era atât de dureros
   Și blând din cale afară,
Și prea era de tot frumos
   De-au trebuit să piară

Prea îmi părea că mândră crești
   De cum răsare luna
Ca geniul dulcilor povești
   Din nopți o mie una

Era un dar atât de 'nnalt
   Că nici nu se cuvine
Să ție-un om la celălalt
   Cum te iubeam pe tine

Prea nu aveam un Dumnezeu
   Mi-am fost uitat de toate
Prea ne pierdusem tu și eu
   In dulce umbră poate

---

barate, în momentul când trecând pe fila următoare, reia imediat și reface întâia din ele, (pe cea de a doua eliminând-o definitiv) :

21—24 1° Și oare poate* este scris
   Privirii‸ce înghiață
~

2° Și oare poate* este scris
   Și ar schimba la față
~

[*Aceste încercări 1° și 2° nesigure ca ordine*; poate* *e pus de noi, manuscrisul are, clar scris :* toate *(sic)*].

3° Căci pe deapururi m'a ucis
   Schimbarea ta la față (*a*)
Și știu că viața e un vis,
   Dar visul nu-i o viață

(*a*) *Deasupra nefinit, neacordat :*
   Să 'mi lumineze* 'n [față]

4° Și azi abia când m'ai ucis
   Și ochiul meu înghiață
Eu văd că viața e un vis
   Dar visu-mi n'a fost viață

5° Și azi abia când m'ai ucis
   Răceala ta mă 'nvață
Că dacă viața e un vis,
   Nu visul meu e-o viață

6° Cu al tău dulce trist surîs
   Cu mângâioasa față
Făceai din viața mea un vis
   Din visul meu o viață

25—28. 1° Și vai ! atât de mângâios
   Era din cale afară...
Atâta...prea era frumos ~
   Ș'a trebuit să piară !

2° Un vis atât de mângâios
   Și blând din cale-afară,
Dar iarăși* prea era frumos
   Ș'a trebuit să piară

3° Și totuși blând și mângâios
   Era din cale afară,
Și totuși prea era frumos
   De a trebuit să piară

31. Ca zina tainicei povești > Ca geniul blândelor povești; 34. Că mai nu se cuvine;

Amorul nostru dureros
Era păgân chimeric
Era un demon languros
Născut din întuneric

Şi prea mult înger mi-ai părut
Şi prea puţin femee,
Pentruca visul ce-am avut
Să fi putut să stee

Poate că 'n lume nu e loc
Cu ori şi câtă silă
Pentru atât de mult noroc
Şi pentru-atâta milă

41—44. Iubirea ce mă ferici
Era poate păgână
Cum [nu]* se cade-a o simţi
Făptura de ţărână (*a*)

(*a*) Făptura *sau* Făpturei?

Cum ordinea, de aici încolo variază, transcriem pe trei coloane cele trei ciorne ale strofelor dintre 29—32 şi 49—52, dela etaj:

2277, 83—84

1° Prea mult un înger îmi păreai
Şi prea puţin femee
Pentru ca visul ce visai[u]
Să poată 'n loc să stee

Şi făr de margini* şi de 'nnalt
Iubirea pentru tine
Să ţin' un om la cel[ăla]lt
Vai nici nu se cuvine

Şi fericirea mea era
Zeească, dar păgână
Şi nici se cade-a o avea
O mână de ţărână

~ şi îmi aduc* ~
Aminte totdeuna
De ani de zile fără somn*
De nopţi o mie una

Că nici nu poate a fi loc (*a*)
De lacrămi* şi de silă
Pentru atât de mult noroc
Şi pentru-atâta milă

(*a*) Că 'n lumea asta > Că nici nu poate etc.

2277, 85—86

2° Căci prea mult inger îmi păreai
Şi prea puţin femee,
Ca fericirea ce-o visai[u]
Să fi putut să stee

Cu un amor atât de 'nnalt,
Cum te iubeam pe tine
Să ţin' un om la celălalt
Vai nici nu se cuvine

Cu setea mea de fericiri
Zeească dar păgână
Ce nici se cade-a o avea
O mână de ţărână

Te urmăream cu-atât amor (*b*)
Pe tine totdeuna
De mii de zile de dorinţi
Şi nopţi o mie una

Putut'au oare a fi loc (*c*)
In veacul plin de silă (*d*)
Pentru atât de mult noroc
Şi pentru-atâta milă [?]

(*b*) Te urmăream din loc în loc;
(*c*) Putut-au oare s'aibă loc;
(*d*) In lumea cea de silă;

2261, 118 v.

3° Cu un amor atât de 'nnalt
Eu te-am iubit pe tine
Precum un om de celălalt
A'l... nu se cuvine ~

Atâta sete de amor
Adâncă, dar păgână
Nu se cădea la muritor
La mâna de ţărână

Prea nu aveam un Dumnezeu
Prea ne-am uitat de toate
Prea mă* pierdusem tu şi eu (*e*)
In dulcea-i voluptate

Şi prea mult înger mi-a părut (*f*)
Şi prea puţin femee
Pentru ca ea să fi putut (*g*)
Atât de mult să-mi dee (*h*)

Prea multe lacrime fierbinţi,
Vărsaiu întotdeuna
In mii [de] zile de dorinţi (*i*)
In nopţi o mie una

Incât nici poate a fi loc (*j*)
In inimă* şi silă
Spre-a dărui atât noroc (*k*)
Şi atât de multă milă (*l*)

(*e*) P. ne pierdusem etc.; *deasupra, la finele versului, un răzleţ:* astfel; (*f*) Ş.p.m.î.îmi păreai; (*g*) Ca f. ce visaiu; (*h*) Să fi putut să stee; (*i*) Atâtea zile de dorinţi (*k*) Pentru a da a. n.;

(*j*)—(*l*) In cât nici poate fi vr'un loc
In lumea cea de silă
Pentru 'un atât de-adânc noroc
Şi pentru-atâta milă

poezia sfârşia simetric, în prima transcriere, ca şi 'n tipul C. *cu strofa :*

Deci cânturilor mele zic
Adio tuturora
Căci visul piere în nimic
Fugind amândurora.

înlocuită, pare-se, *cu următoarele două, caligrafiate, în continuare, pe f. 119 v. :*

Şi din atâta m'am ales
C'o mână de cuvinte
Căror abia le dă 'nţeles
Aducerea a minte

Cărora trist acum le zic
Adio tuturora
Dacă duiosul lor amic
Peri amândurora

E. figurează în **2261, 120—120 v.**, în acelaşi caiet oblong, urmează de aproape, în ambele sensuri, pe D^2. şi primeşte aplicaţii, ce se vor întâlni în F. şi care se şi trec acolo. Sunt şi cazuri, când aplicaţii ce se vor întâlni în versiunea următoare, se integrează, instantaneu şi aici, d. p. la v. 5: *Le voiu închid > Cum le închid în negrul scrin.*

De reţinut, în legătură cu geneza cânturilor de iubire şi pentru pregnanţa detaliului, strofa 13—16 (3°): *Ce chaos trist au petrecut — Pân ce sunară 'n mine.*

E. 2261,120—120 v.

Sburâ amorul. Un amic
Duios* amândurora
Deci cânturilor mele zic
Adio tuturora

Cum le închid în negrul scrin
Uitarea le petrece
Că nici pe buze nu-mi [mai] vin
Şi nici prin gând mi-or trece

Atâta sgomot de isvor
Atâtea mii de stele
Şi un atât de-adânc amor
Am îngropat în ele

1° Din ce noian necunoscut
Au străbătut în mine
Şi câte lacrimi au căzut
Pe ele, pentru tine

2° Cu cât amor le adăpaiu
Când se năşteau în mine
Cu câte lacrimi le udaiu
Femee, pentru tine

3° Ce chaos trist au petrecut
Pân ce sunară 'n mine
Şi câte lacrimi au căzut
Pe ele, pe[ntru] tine

E. — 1. Sburâ — *circonflexul pentru a distinge perfectul simplu a fost într'o vreme frecvent utilizat în scrisul nostru ; dintre cei din urmă, d-l Mihail Dragomirescu l-a reînviat în romanul său* « Copilul cu trei degete de aur »; 5. Le voiu închid[e] > C. le închid în etc. — *pentru lămuriri, cf. argumentul respectiv.*

13—16. *Cele trei forme ale acestei strofe sunt încercate una după alta, fără a putea decide la care s'ar fi oprit. — Versiunea următoare* F. *se hotărăşte pentru 1°*; 13 (3°). Prin câtă moarte* au trecut.

Cum le frângeam atât de greu
   Din jalea mea adâncă
Şi cât de mult îmi pare rău
   Că nu le sufăr încă

Că al tău blând şi trist surîs
   Nu este iarăşi faţă
Făcând din viaţa mea un vis
   Din visul meu o viaţă

Atât de blând şi mângăios
   Era din cale afară
Şi era prea de tot frumos
   De-a trebuit să piară

Era un dor atât de 'nnalt
   Că mai nu se cuvine,
Să ţie-un om la celălalt
   Cum te iubeam pe tine

Părea deodată cumcă creşti
   De cum răsare luna
Ca zîna dulcilor poveşti
   Din nopţi o mie una

Şi prea mult geniu mi-ai părut
   Şi prea puţin femee
Pentru ca visul ce-am avut
   Să fi putut să stee

Era un demon fără saţ
   Amorul cel chimeric
Cu ochii mari însetoşaţi
   Şi plini de întuneric

Prea am uitat pe Dumnezeu
   Precum uitasem toate
Prea ne pierdusem tu şi eu
   In dulcea-i noapte poate

---

33. Părea deodată că tu creşti; 43. Cu ochii lui însetoşaţi = *cu această redacţie a versului 43, şi cu restul strofei dela etaj, strofa a fost elaborată întâi, în* D^2 *marginal. Cf. clişeul dela pag. 35.*

Ceva mai târziu, cu scrisul şi cerneala, certe, ale epocei Luceafărului *(1882), strofa aceasta e reluată pe 2277, 84, într'un colţişor vacant, puţin schimbată; fixată poate pentru alte versiuni sau teme:*

Era un demon fără saţ
   Ce nu puteam să 'l ferec (*a*)
Cu ochii mari însetoşaţi
   Şi plini de întunerec
(*a*) Amorul cel > Ce nu puteam etc.

45—46 (D^2) Poate-am uitat [pe] Dumnezeu
   Precum uitasem toate

Şi 'n lumea toată nu e loc,
Nu 'n suflet de copilă,
Pentr'un atât de sfânt noroc
Şi pentru-atâta milă

F. Se află în **2260,189—191,** pe file de mărimea hârtiei de scrisori, de foarte bună calitate, cu dungi paralele în filigran şi pare, întru totul, prin orânduire şi caligrafie, o còpie destinată unei publicaţii.

Transcrie versiunea anterioară (E) dar primeşte aplicaţii şi din G^{2}, care figurează în **2277,87—87 v.** şi are toate versurile barate orizontal, după ce au fost transferate în alte versiuni.

Deşi caligrafiată, versiunea aceasta, F., a primit de îndată noui aplicaţii.

F. 2260, 189—191

G^{2}. 2277, 87 — 87 v.

S'a dus amorul, un amic
Supus amândurora;
Deci cânturilor mele zic
Adio tuturora

Uitarea le-a închis în scrin
Cu mâna ei cea rece,
Şi nici pe buze nu'mi mai vin
Şi nici prin gând mi-or trece

Atâta murmur de isvor,
Atât senin de stele
Şi un atât de trist amor
Am îngropat în ele

Din ce noïan îndepărtat
Au răsărit în mine
Cu câte lacrimi le-am udat
Pe ele, pentru tine !

---

49. In lumea toată nu e loc; 50. Necum într'o copilă

49—52 (D^{2}) In lumea toată nu e loc
Şi 'n* suflet de copilă
Pentru atât de sfânt noroc
Şi pentru-atâta milă

F.—2. Supus *aplicat întâi în 2261,120—120 v.* (E.); 5. De cum le 'nchid în negrul scrin; 6. Le ia uitarea rece (*pe* G^{2}.) > Le-atinge uitarea rece > Le ia uitarea rece; 7. Că nici pe buze nu'mi mai vin; 9. Atâta sgomot de isvor > Atâta umbră de isvor; 10. Atâtea mii de stele; 11. trist *aplicat întâi în* G^{2}; 13. Din ce noïan necunoscut; 14. Au străbătut în mine.

15—16. Şi câte lacrimi au căzut
Pe ele, pentru tine !

Cum străbăteau atât de greu
Prin jalea mea adâncă,
Şi cât de mult îmi pare rău
Că nu mai sufăr încă

Au unde e al tău surîs
Să-mi stee iarăşi faţă,
Făcând din viaţa mea un vis,
Din visul meu o viaţă

Era un vis misterios
Şi blând din cale-afară
Şi prea era de tot frumos
De trebuĭa să pĭară

Prea se părea că naltă creşti,
De cum răsare luna,
In umbra dulcilor poveşti
Din nopţi o mie una

Prea mult minune mi-ai părut
Şi prea puţin femee,
Pentruca visul ce-am avut
Să fi putut să stee

Prea ne pĭerdusem tu şi eu
In acel farmec poate,
Prea am uitat pe Dumnezeu,
Precum uitasem toate

Precum uitasem că nu-i loc,
In lumea de mizerii,
Pentr'un atât de sfânt noroc,
Semănător durerii

17—20. 1° (G^2) Cum se 'ncărcau sunând, din greu
Cu jalea mea adâncă
De care mult îmi pare rău
Că n['o mai] sufăr încă

2° (F.) Se 'naripau atât de greu (*a*)
Din jalea mea adâncă
Şi cât de mult îmi pare rău
Că n'o mai sufăr încă
(*a*) *Şi în* E.

3° (F) Cum se porneau atât de greu
Lucind în jalea-adâncă

4° (F) Cum luminau atât de greu
Prin jalea mea adâncă

~

5° (E) Cum străbăteau atât de greu

~

21. Că nu mai e al tău surîs; 25. Atâta de misterios (G^2) > *prin aplicaţii, strofa ia forma dela etaj chiar pe* G^2; 29. P.s.p. că dulce creşti; 31. Ca zîna mândrelor poveşti; 38. In tristu-i farmec poate [*şi în* G^2.];

41—44. Uitam că 'n lume nu e loc, (*b*)
Sărmana mea copilă (*c*)
Pentr'un atât de sfânt noroc,
Şi pentru-atâta milă.
(*b*)—(*c*) [*Şi în* G^2].

44. *Ultimă aplicaţie*, infra, *neacordată:* Renăscător din moarte.

G^3 figurează în **2261, 302—304** în submanuscrisul, cu file de dictando, în care a copiat un grup de poezii, ca de tipar. A fost întru început o còpie caligrafică, de 12 strofe, a poeziei aşa cum apare în textul definitiv Maiorescu. Aplicaţii suprapuse, împrumutate din G^1 şi G^2 precum şi numeroase încercări de a reface strofele, operate în marginea filelor, oriunde află un spaţiu alb, imprimă acestei versiuni o fizionomie şi confuză şi deviată dela prima faţă a còpiei.

Cum se face atunci că textul definitiv-Maiorescu, deosebit oricum de cel pentru *Familia* (unde apare şi cu o strofă mai puţin) a putut fi degajat din hăţişul acestor aplicaţii şi implicaţii impenetrabile? A crede că operaţia va fi fost făcută de Maiorescu, ocupat cu multiple însărcinări, editoriale chiar, la epoca aceasta 1), este puţin probabil. Nu rămâne decât o singură explicaţie, care, pe măsură ce intrăm mai adânc în particularităţile atelierului eminescian îşi face drum şi prinde din ce în ce consistenţă: după ce a încercat să prefacă textul definitiv, a renunţat (ca şi în cazul *Luceafărului*, versiunea D. cf. acel capitol — nu însă şi în cazul poeziei, *Pe lângă plopii fără soţ*, unde aplicaţiile ultime sunt înregistrate în textul definitiv, ce apare încă din *Familia*, ceea ce complică oarecum cronologia) la toate schimbările, revenind la întâiul strat pe care l-a transcris din nou pe curat. (Faptul că şi G^3 şi G^1 sunt barate, arată că au fost transcrise altundeva). Această ultimă còpie, ce va fi rămas la tipografie sau în coşul de hârtii al corectorului Maiorescu, a slujit acestuia la alcătuirea ediţiei sale. Este ceea ce formulam, încă din introducerea primului volum al acestei ediţii, în cuvintele: « ... N'ar fi fost deci exclus, scriam, ca Maiorescu să fi găsit aceste ultime poezii ca pe un pachet de epistole, învestit cu toate formele legale, dar care dintr'un motiv de forţă majoră n'a apucat să fie expediat cu poşta... » 2).

Transcrierea noastră a procedat aşa dar, în consecinţă, după metoda palimpsestelor. A înlăturat toate aplicaţiile suprapuse, de tot soiul, reintegrând textul primei còpii caligrafice, care se dovedeşte a fi chiar textul definitiv Maiorescu. El este versiunea G^3, dela etaj.

In subsol, am aşezat aplicaţiile deduse din alte două versiuni:

G^1 din **2261,217—218** o frumoasă còpie caligrafică, de după *Legenda Luceafărului* şi figurând în acelaşi caiet, oblong, confecţionat de poet şi

G^2 din **2277,87—87 v.** în caietul ce cunoaştem şi care a fost barată orizontal, vers cu vers, după ce a fost utilizată.

Acestor aplicaţii, se adaogă cele operate chiar pe G^3 şi părăsite în cele din urmă. Provenienţa aplicaţiilor s'a specificat întotdeauna în subsol.

Să mai adăugăm că G^3 suferă o secţionare marcată cu * * *, întâi după primele 5 strofe, apoi după alte 3, secţionare legată de prefacerile ultime şi care a fost părăsită, odată cu ele. Pentru cel ce vrea să verifice natura acestui triptic şi să cetească poemul astfel secţionat, să amintim că secţionarea se leagă de anume strofe ce se găsesc în subsol. Un exemplu. Strofa 33—36 (5°) din G^3 sună: *Să vie visul radios — Ca să ne 'ncânte iară?* Se vede limpede că astfel modificată strofa, secţionarea se justifică: începea un alt moment.

G^3. 2261, 302—304
G^1. 2261, 217—218
G^2. 2277, 87—87 v.

S'a dus amorul, un amic
Supus amândurora;
Deci cânturilor mele zic
Adio tuturora.

Uitarea le închide 'n scrin
Cu mâna ei cea rece,
Şi nici pe buze nu-mi mai vin,
Şi nici prin gând mi-or trece

---

1) Cf. I. E. Torouţiu, *St. şi doc. lit.* V, pag. 18.

2) M. Eminescu, *Opere*, I, 1939, pag. XIV.

1—4 *identice în* G^1 *şi* G^2 *cu strofa dela etaj, minus v. 3 :* Şi cânturilor m.z., *care e aplicat ulterior şi în* G^3.

5—8. 1° Căci nu mai trec, în gând nu vin
Aminte să-mi aducă;
Ingălbenite foi în scrin
Uitarea le usucă (G^1)

2° Că nici [pe] buze nu-mi mai vin
Aminte să-mi aducă;
Ci 'ngălbenite foi în scrin
Uitarea le usucă (G^1)

Atâta murmur de isvor,
Atât senin de stele
Şi un atât de trist amor
Am îngropat în ele.

Din ce noĭan îndepărtat
Au răsărit în mine
Cu câte lacrimi le-am udat
Iubito, pentru tine

Cum străbăteau atât de greu
Din jalea mea adâncă
Şi cât de mult îmi pare rău
Că nu mai sufăr încă,

3° Ca frunze galbene în scrin
Uitarea le usucă
Pe buze ele nu-mi mai vin
Aminte să-mi aducă (G^3. *marg.*)

4° In gând nu-mi trec, în graiu nu vin
Aminte să-mi aducă
Ingălbenite foi în scrin
Uitarea le usucă (G^3 *marg.*)

N. B. *Scrise, marginal, pe* G^3, *3° şi 4° sunt sugerate şi deduse din* G^1.

5° Uitarea le-a închis în scrin
Cu mâna ei cea rece
Şi nici pe buze nu-mi mai vin
Şi nici prin gând mi-or trece (G^1)

6° De cum le 'nchid în negrul scrin
Le-a stins uitarea rece
Şi nici pe buze nu 'mi mai vin
Şi nici prin gând mi-or trece (G^3)

7° *Identic cu strofa dela etaj în* G^2 *şi* G^1.

8° Uitarea le usucă 'n scrin
Cu umbra ei cea rece,
Şi nici pe buze nu-mi mai vin
Şi nici prin gând mi-or trece (G^3 *aplic. ultime*)

9—12. *Identic în toate versiunile:* G^3, G^1 *şi* G^2.;

16. Femee, pentru tine

13—16. 1° Din ce noian au răsărit
Durerilor din mine
Şi câte lacrimi au murit
Pe ele pentru tine (G^1)

2° Din ce noian necunoscut
Au răsărit [in] mine
Şi câte lacrimi au căzut
Pe ele pentru tine (G^1)

3° Din ce noian au răsărit
Adâncului din mine
Şi câte lacrimi s'au lovit
Pe ele, pentru tine (G^3)

4° Din ce noian au răsărit
Durerilor din mine
Şi câte lacrimi au murit
Pe şiruri, pentru tine (G^3)

N. B. *3° şi 4° sunt deduse din* G^1.

5° în G^3. *reproduce pe 2° din* G^1 [*la versul 14:* Au răsărit în mine]

6° Din ce noian îndepărtat
Au răsărit în mine
Şi câte lacrimi am vărsat
Pe ele pentru tine (G^3).

7° *In* G^2 *identic cu strofa de etaj.*

17—20. 1° Porneau încet, plutind cu greu
Din jalea mea adâncă;
O cât de mult îmi pare rău
Că nu mai sufăr încă (G^1)

2° Cum pătrundeau atât de greu (*a*)
Din jalea mea adâncă;
Şi cât de mult îmi pare rău
Că nu mai sufăr încă (G^1)

(*a*) Se ridicau, plutind cu greu

3° Cum luminau* atât de greu (*b*)
Din jalea mea adâncă
Şi cât de mult îmi pare rău (*c*)
Că nu mai sufăr încă (G^3)

(*b*) C. se năşteau a.d.g. > C.s. porneau încet > C.s. porneau plutind cu.g.; (*c*) Şi cât etc. > O ! cât etc.

4° *In* G^2 *identic, cu strofa dela etaj, minus v. 18.*
Prin jalea mea adâncă

Cum nu mai vrei să te arați,
Lumină de 'ndeparte,
Cu ochii tăi întunecați
Renăscători din moarte

Și cu acel smerit surîs,
Cu acea blândă față
Să faci din viața mea un vis
Din visul meu o viață

Să mi se pară că tu crești
De cum răsare luna,
In umbra dulcilor ferești
Din nopți o mie una

După strofa 17—20 urma în G^{1} *strofa :*

Că nu mai bat ca în trecut
Sunând încet sub tâmple
Cu tot amorul petrecut
Viața s'o reimple (*d*)
(*d*) V. să mi-o împle

barată, în cele din urmă, la o revizie cu creion roșu. — Aceeași strofă transferată, marginal, și în G^{3}, *în afara conturului (barată, în cele din urmă ca întreaga pagină) și puțin modificată :*

Că nu mai bate din trecut
Sunând încet sub tâmple
Cu tot amorul petrecut (*e*)
Viața să mi-o împle
(*e*) C.t. norocul petrecut.

N.B. *In* G^{2} *strofa aceasta lipsește.*

21—24. 1° Căci nu mai vrei să te arați
Venindu-mi de departe(*f*)
Cu ochii mari, înamorați
Renăscători din moarte (G^{1})
(*f*) Venindu-mi d.d. > Lumină de departe > V. etc.

2° Căci nu răsai să te arați,
Venindu-mi de 'ndeparte,
Cu ochii mari înamorați (*g*)
Renăscători din moarte (G^{3})
(*g*) C.o.m. și 'namorați.

In G^{2} *identic cu strofa dela etaj, minus v. 21.*: Că nu mai vrei să te arați.
Intre strofa anterioară și aceasta, 21—24, în G^{3}, *reținute, între linii despărțitoare, deci menite rezervelor, de viitor, aceste două stihuri :*

Că nu mai vrei să te arăți
Acestei dulci singurătăți

25—28. 1° Cu jalea blândului surîs
Cu întristarea 'n față... (*h*)
Viața mea era un vis
Și visul meu viață (G^{1})
(*h*) Cu desmierdarea 'n față...

2° Căci nu mai vii cu-al tău surîs
Să-mi luminezi în față...
Făcând din viața mea un vis
Din visul meu o viață (G^{1}).

3° Să simt că blîndul tău surîs
Și palida ta față
Prefac viața mea în vis
Și visul în viață (G^{3})

4° Cu jalea blândului surîs (*i*)
Cu palida ta față(*j*)
Viața mea era un vis
Și visul o viață (G^{3})
(*i*) Sub > Cu > In > Cu j. etc. [*versul se repetă întreg*]; (*j*) Sub p.t.f.

5° Să mă privești cu acel surîs
Ce te 'nseninà 'n față
Să faci din viața mea un vis
Din visul meu o viață (G^{3})

In G^{2} *identic cu strofa dela etaj, minus v. 26 :* Și cu-acea blândă față

Era un vis misterios
Şi blând din cale-afară
Şi prea era de tot frumos
De trebuia să piară

Prea mult un înger mi-ai părut
Şi prea puţin femee,
Ca fericirea ce-am avut
Să fi putut să stee;

Prea ne pierdusem tu şi eu
In al ei farmec poate,
Prea am uitat pe Dumnezeu
Precum uitasem toate

29—32. 1° Părea că lin din apă creşti
De cum răsare luna
In umbra mândrelor poveşti
Din nopţi o mie una (G^1)

2° Să pară că din valuri creşti (*k*)
De cum răsare luna
In umbra dulcilor poveşti
Din nopţi o mie una (G^1).

(*k*) Părea că tu din v.c.

3° Părea că tu din apă creşti (*l*)
De cum răsare luna
In umbra dulcilor poveşti
Din nopţi o mie una (G^3)

(*l*) Şi înaintea mea să creşti.

4° *In* G^2 *identic cu strofa dela etaj, minus v. 29 :* Să mi se pară cumcă creşti.

33—36. 1° Din noaptea vremilor să 'l scot
Ca să ne 'ncânte iară?
Prea era vis frumos de tot
De-a trebuit să piară (G^1)

2° Prea era vis frumos de tot
De-a trebuit să piară
Din noaptea vremilor nu pot
Să-l chem să vie iară (G^1)

3° Era un vis frumos de tot
De-a trebuit să piară
Din ceaţa vremilor nu pot
Să-l fac să vie iară (G^1)

4° Nu cred ca visul radios
Să ne mai vină iară
Căci prea era de tot frumos
De trebuia să piară (G^3).

5° Să vie visul radios
Ca să ne 'ncânte iară? (*m*)
O ! prea era de tot frumos
Şi trebuia să piară (G^3)

(*m*) Să ne încânte iară?

In G^2 *identic cu strofa dela etaj.*

37—40. *Identic în* G^2 *cu strofa dela etaj; In* G^1 *şi* G^3 *(aplicaţii) identic, minus v. 39 :* Ca fericirea din trecut.

41—44. 1° Şi ne pierdusem tu şi eu
In ea făr' a socoate (*n*)
Că e în cer un Dumnezeu
Ţinând în seamă toate (G^1)

(*n*) In el f.'a.s.

2° Prea ne pierdusem tu şi eu (*o*)
In acel* farmec poate (*p*)
Şi am uitat că Dumnezeu
Le ţine 'n seamă toate (G^1)

(*o*)—(*p*) Ne rătăcisem tu şi eu
De* ce*, făr' a socoate

3° Şi ne pierdusem tu şi eu
In blându-i farmec poate, (*q*)
Şi am uitat pe Dumnezeu
Precum uitasem toate (G^3)

(*q*) In acel farmec poate.

4° *In* G^2 *identic cu forma dela etaj, minus v. 49 :* In a ei farmec poate.

45 Şi poate că nici este loc
Pe-o lume de mizerii
Pentr'un atât de sfânt noroc
Străbătător durerii.

* * *

Pentru datarea versiunii G^2 (2277, 87—87 v.) se poate face apel la pagina imediat următoare, cu o cerneală şi grafie, identice, orânduită caligrafic ca o adevărată filă de registru de datorii. O transcriem aidoma:

2277,88

Datorii	
Moişe	100
Tata	1.200
Wachtel	200
Barbu	20
Koch	30
Weiss	60
Slavici	100
Nica	30
Oltean	530
Ţura	50
Chibici	50
Manliu	100
Minovici	40
	2.510
Xeni	500
	3.010
	4.800
	3.010
	—790
Ocăşan . . .	20 fr.
Bauer . . .	20

400
12
800
400
4,800

Presante	
Wachtel	200
Koch	30
Weiss	60
Slavici	100
Ţura	50
Bauer	20
Oltean	500
	940

N. B. Majoritatea numelor din stânga sunt subliniate cu creion albastru. Numele Ţura e barat atât în coloana I cât şi în a II-a — fusese, de sigur, achitat. In coloana II-a e barat şi numele lui Koch.

* * *

Aşa cum au slujit de pretexte muzicale (atâtea din ele lamentabile) — cântecele de dragoste ale lui Eminescu au intrat, dimpreună cu alte poezii, în arsenalul analogiilor, de care se folosesc oratorii şi publiciştii în primul rând. Iată, în legătură cu o strofă celebră din *S'a dus amorul*, un ecou aproape contemporan. Scriind, în *Epoca* (I, 15, Miercuri) dela 4 Decemvrie 1885, un editorial intitulat « Junimiştii », Gr. G. Peucescu, directorul organului conservator de atunci şi fostul coleg de redacţie dela *Timpul*, insistă asupra iluziilor nutrite de aceia, în frunte cu Maiorescu şi Carp, (e vorba de încercările de apropiere cu liberalii, din 1881, amintite la *Scrisoarea III-a*), cari « voiau să imprime organizaţiunei noastre interioare o direcţiune conservatoare, supt auspiciile d-lui Brătianu ». Şi adăuga: « Visul de aur al Junimiştilor !

Era un vis misterios
Şi blând din cale-afară
Şi prea era de tot frumos
De-a trebuit să piară ! »

45—48. 1° Şi cum că el nu are loc
In viscol de mizerii
Pentr' un atât de sfânt noroc
Străvăzător durerii (G^1)

2° Şi cumcă el nu are loc
In lumea-i de mizerii
Pentr' un atât de sfânt noroc
Străbătător durerei (G^1)

3° Şi n'am văzut că nu e loc (*r*)
In umbră de mizerii
Pentr' un atât de sfânt noroc
Străvăzător durerii (G^3)

(*r*) Precum uitasem că nu-i loc.

4° Şi prea nu este nici un loc
Pe-o lume de mizerii
~
(G^3)

In G^2 *identic, cu strofa dela etaj, minus v. 45 :* Se poate ca să fie loc, *ceea ce impunea în v. 48 semnul întrebării :* Străbătător durerii[?].

CÂND AMINTIRILE...

«Familia», XIX, 20, 15/27 Maiu 1883.

A doua poezie din ciclul încredinţat *Familiei* subliniază, poate, mai mult ca oricare alta, unitatea psihologică şi de inspiraţie a acestui moment al lirismului eminescian. Nu numai că se întâlnesc, ici şi colo, strofe, ce apar şi în celelalte poezii, ca o dovadă că plasma comună îşi imprimă aderenţele pretutindeni, dar poezia însăşi nu poate fi înţeleasă decât în cele două părţi ce o compun (prima, publicată întâiu în *Familia*, şi a doua, postumă, tipărită întâiu de Hodoş şi apoi de Chendi), ce se complinesc şi dau adevăratul sunet al poemului, ca şi atunci când pe coarda elegiacă se suprapune arcuşul răzvrătit şi barbar.

Că Eminescu n'a crezut de cuviinţă să încredinţeze *Familiei*, la data aceea, şi partea a doua, aşa de subiectivă *(Cum ai putut a-ţi bate joc...)* a poemului, se înţelege fără greutate. Dar că el nu o putea sacrifica se vede din faptul că le transcrie pe amândouă, una după alta, şi despărţite prin ⁂ în caietul ultim, în care prima parte e chiar textul definitiv din Maiorescu. Hodoş întâi şi după aceea Chendi erau, aşa dar, îndreptăţiţi să publice această a doua parte a poeziei. Şi au făcut-o cu acel instinct al potrivelii, care în cazul de faţă se mai numea şi pudiciţie, aceeaşi, poate, ce va fi oprit şi pe Maiorescu să o publice dimpreună cu întâia parte, când amândouă erau gata şi juxtapuse, în momentul când îşi tipărea ediţia. Zicem *pudiciţie*, pentrucă deşi forme ca *infamă* şi *cântarea-mi* se află în variante anterioare (cf. subsolurile noastre), în versiunea ultimă (B^{II}), de la care plecau editorii, ele au fost totuşi agravate şi înlocuite cu *sperjură* şi *blestemu-mi* [1]).

In legătură cu revelaţiile de ordin sentimental ale părţii a doua, izvorul cel mai sigur de verificare rămâne corespondenţa dintre Eminescu şi Veronica, într'un cuvânt biografia, chiar dacă atâtea puncte rămân încă obscure. Lăsând viitorului sarcina să decidă asupra valorii unei însemnări ca aceasta, reproducem următoarele rânduri enigmatice, schiţate cu aceeaşi cerneală, aceeaşi grafie în capul primei pagini (103) unde figurează preludiile brouillonare, *a)* 2277,103, ale poeziei:

> «*M'a indus cineva în eroare, a căruia nume nu-l numesc, pentrucă e persoană respectabilă.*
> — *Acea persoană respectabilă să fie a dracului.*
> *Spune D-ta nu e mizerabil ăla care ţi-a spus un asemenea lucru*»

Dialog, ispititor prin anume indicii, însă, oricum, dificil de rezolvat [2]).

Ms. *Când amintirile...* figurează în două manuscrise şi întotdeauna, cum s'a spus, cu amândouă părţile, ceea ce se poate deduce şi din faptul că paginile sunt în continuare. Ca timp, amândouă mss.-ele sunt foarte apropiate, ca şi aplicaţiile cu cerneală şi creion. Şi este singurul motiv care dă editorului curaj să se aventureze în jungla aceasta în continuă mişcare, a cărei palidă imagină se oglindeşte în mulţimea variantelor din subsol.

Pentru o mai clară prezentare a filiaţiei formelor (chiar dacă se va fi strecurat un grăunte incert, mica distanţa ce separă aceste exerciţii îl atenuează), am notat în parentez ms.-ul unde au fost schiţate.

Poate că nu mai e nevoie să explicăm de ce am folosit în schemă: **A**^{I}, **A**^{II} şi **B**^{I}, **B**^{II} în loc de **A**^{1}, **A**^{2} şi **B**^{1}, **B**^{2}. Cifrele romane arată că ne aflăm în faţa unei poezii (**A**) în două părţi: I şi II; pe câtă vreme cifrele arabe arată că aceeaşi poezie **A** (sau **B**) apare în două versiuni înrudite de aproape: $\mathbf{A}^{1}$, $\mathbf{A}^{2}$. — Schema cronologică a acestor manuscrise e următoarea:

---

[1]) Cf. în legătură cu semnificaţia celei de a doua părţi a poeziei, aceste rânduri pătrunzătoare ale sagacelui cronicar ce iscălea, cu aproape trei decenii în urmă, excelente comentarii eminesciene, M. Răducanu [= Radu Manoliu], *Poeziile postume ale lui Eminescu* în *Vocea Tutovei*, XII, 28, 17 Septembrie 1906: «In poezia *Cum ai putut* se vede acelaşi dispreţ ca şi în *Luceafărul*, pentru iubita lui, care nu se mai deosebeşte întru nimic de celelalte femei, ba încă e cea mai culpabilă din «neamu 'ntreg al Evei». Poetul trebue să fi fost adânc lovit în delicateţa sentimentelor lui ca să ajungă până aproape la violenţa unei insulte. Totuşi tonul e reţinut şi neînstrăinat de gama artei».

[2]) Amatorii de grafologie să compare, prin deducţie, scrisul acestui crâmpeiu de mărturisire (v. mai departe, facsimilul f. 2277, 105), cu scrisul unui alt crâmpeiu, nu mai puţin enigmatic din 2277, 69 v. (v. facsimilul la *Scrisoarea a III-a*, vol. II, pag. 310): «*e păcat.* Ţi-am mai spus odată din acea noapte fatală că 1^{0} n'am să-ţi vorbesc de acel sentiment odios, care l'am avut pentru d-ta. 2^{0} n'am să mai vin de cât când mi-i chema şi chiar dacă m'ai lăsa să te 'mbrăţişez je serais très honoré par cet acte de confiance de votre part». Confruntare bogată în ispite, făcută totuşi mai mult să tulbure, decât să înlesnească cronologia şi identificările.

$\mathbf{A}^{\mathrm{I}}$. **2277,104—105** *Când amintirea...*, (8 str. > 7 str.) . . . . cca 1881—1882
$\mathbf{A}^{\mathrm{II}}$. **2277,106—107** *Putut-ai tu a-ţi bate joc* (8 str.) . . . . cca 1881—1882
+A^{I}. 2277,105 (dela str. 13—16 sq.)
$\mathbf{B}^{\mathrm{I}}$. **2261,313—314** *Când amintirile...* (7 str. > 6 str.) . . . . cca 1882—1883
$\mathbf{B}^{\mathrm{II}}$. **2261,314—315** *Cum ai putut...* (6 str.) . . . . cca 1882—1883
a) 2277,103+105
b) 2277,117—118, *creion* (6 str.)
c) 2277,104 v.+105 v.+106 (col.II)+107 (col. II)
d) 2261,123—126
e) 2277,119—120 (6 str.),

$\mathbf{A}^{\mathrm{I}}$.-$\mathbf{A}^{\mathrm{II}}$. Intâia şi a doua parte a poeziei *Când amintirile...* figurează în **2277,104—105** şi **2277, 106—107**, transcrise caligrafic, părând să fie copiate de pe o ciornă anterioară ce lipseşte. Cu o pagină înainte se află încercări brouillonare, ce s'au repartizat aşa cum se arată în schemă, la B^{II}.

$\mathbf{A}^{\mathrm{I}}$ are inţial 8 strofe, reduse apoi la 7, întâiul vers sună *Când amintirea în trecut* şi este, de sigur, versiunea care a fost cedată *Familiei*, unde şi apare cu titlul *Când amintirea.*

$\mathbf{A}^{\mathrm{II}}$ numără 8 strofe. In subsol, am aşezat un număr de strofe, dela strofa 13—16 înainte, care au fost schiţate întâi pe fila 105.

Cu toate că, organic, numerotaţia ar fi trebuit să fie in continuare — am păstrat fiecărei părţi, numerotaţia ei.

A^{I}. 2277, 104—105

Când amintirea în trecut
Voieşte să mă cheme
Pe lângă zidul cunoscut
Mai trec din vreme 'n vreme

De-asupra casei tale ies
Sclipind aceleaşi stele
Ce luminar' atât de des
Nefericirii mele

Şi peste arbori 'nălţaţi
La cer, e-aceeaşi lună
Ce ne găsea îmbrăţoşaţi
Ţinându-ne 'mpreună

A noastre inimi îşi jurau
Credinţă pe toţi vecii
Pe când de flori se scuturau
Pe drumuri liliecii

1—2. Când amintirea vrea 'n trecut
Cu glasu-i să mă cheme

3. Pe lângă drumul cunoscut;

9—12. Şi pintre arbori 'ncărcaţi
Cu flori, e-aceeaşi lună
Ce ne găsea îmbrăţoşaţi
Iubindu-ne 'mpreună

14. Iubire pe toţi vecii;

Te voiu iubi — ziceai pe braţ —
Mi-e martor zeul Amor
Şi ochii tăi [î]ntunecaţi
De-apururi luminà-m'or

Pututu-s'au atâta dor
In noapte să se stingă —
Când valurile de isvor
N'au încetat să plângă

Când luna trece prin stejari
Urmând mereu [î]n cale-şi
Când ochii tăi tot încă mari
Se uită dulci şi galeşi

A^{II}. *2277, 106—107*

[* * *]

Putut-ai tu a-ţi bate joc
De ceasurile-acele?
Şi de mistuitorul foc
Al patimelor mele,

De-a tale dulci făgăduinţi
Abia 'ngânate 'n şoapte
De mii de lacrime fierbinţi
Vărsate zi şi noapte

A^{I}. — 19. Ochii tăi dulci şi 'ntunecaţi; 21. Pututu-s'au atât amor; 22. Pe veci ca să se stingă—> Ca toate să se stingă —; 26. U. senină'n cale-şi;

In primă redacţie, mai era o strofă, întâlnită şi în S'a dus amorul, *urmată de strofa finală, (cf. facsimilul de pe pag. urm. coloana I, sus) într'o redacţie, oarecum, concluzivă, ca la capătul unei mai lungi enumeraţii:*

Atâtea dulci făgăduinţi
Atâtea calde şoapte
Atâtea lacrime fierbinţi
Vărsate zi şi noapte

Trecură toate... Prin stejari
E tot o lună 'n cale-şi
Când ochii tăi tot încă mari
Se uită [dulci] şi galeşi

barate instantaneu şi înlocuite cu finalul (25—28) dela etaj. Strofa Atâtea dulci făgăduinţi *se încorporează îndată în* A^{II}, *tot caligrafic transcris şi care urmează imediat, pe filele în continuare.*

A^{II}. *2277, 106—107*

Pentru strofa 5—8 cf. observaţiile de deasupra din A^{I}., (Când amintirea...), *la subsol, pentru strofa în plus.*

Viața mea și raiul* meu
Cum s'au ales deșerte...
Dar oare e vr'un Dumnezeu
In stare să te ierte

Și oare eu să pot uita
Atâta de o dată?
Să nu blestem suflarea ta
De-amor învăpăiată?

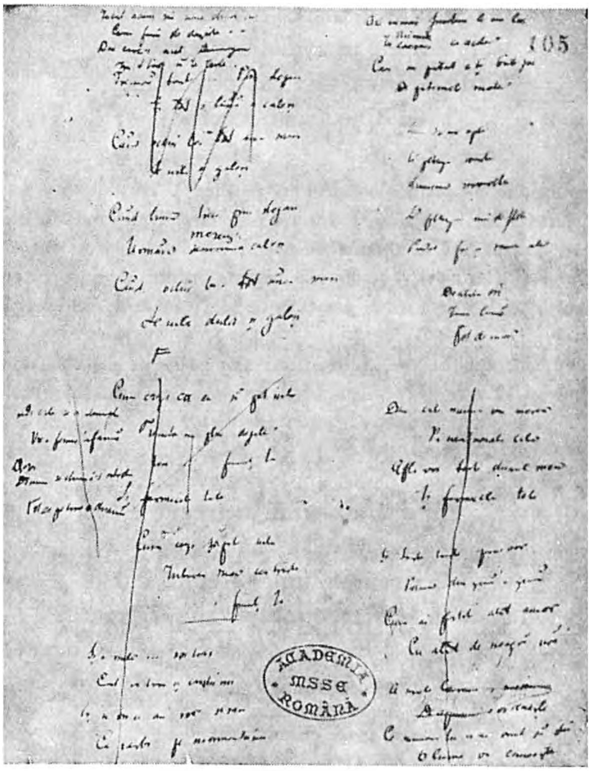

CÂND AMINTIRILE...
Mss.-ele Academiei Române 2277, 105 (16.5 cm. × 20.5 cm.)

Dar veacurile cari vin
Afla[-]vor de la mine
Și inima din al tău sîn
Și sufletul din tine

---

9. Inima mea, norocul meu>; Viața etc. [raiul* *sau* visul*?] 11. Dar să mai fie Dumnezeu;
29. Și lumea care 'n calea ei; 30. Iși > Spre trecere etc.; 31. *de fapt:* Pe ori infamă etc. [ce *adaos cu creionul*].

Pe fila 105, în spațiul liber de după A^{I}, *aceste încercări ale strofelor dintre 13-16 și 29-32 (cf. facsimil):*

13—16. 1° Cum crezi ca eu să pot uita
Trecutu-mi plin de jale
[Surîsul] tău... ființa ta
Și farmecele tale

2° Cum oare crezi să pot uita
Iubirea. mea cea tristă
.... ființa ta
~

Va fi în mintea tuturor
Trecând din gură 'n gură
C'ai răsplătit atât amor
Cu-atât de cruntă ură

Pe scara negrei vecinicii
Blestemele-mi s'or naşte...
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte

Şi lumea mare 'n calea ei
Spre trecere de vreme
Pe[-]orice infamă 'ntre femei
Ca tine o s'o cheme

B^{I}.—B^{II}. A doua versiune are de asemeni amândouă părţile:

B^{I} în **2261, 313—314,** număra întâi 7 strofe, reduse la 6 şi este încorporată în acelaşi caiet de dictando, submanuscris aranjat ca de tipar, despre care s'a mai vorbit;

B^{II} urmează în **2261, 314—315,** numără 6 strofe şi a trecut, înainte de a se fi cristalizat în versiunea ce se poate ceti la etaj, printr'o multiplicitate de forme, aşa cum se văd notate în schema de mai sus şi pe care le-am reprodus cat mai organizat.

Urmărirea, succesivă, a tuturor acestor variaţiuni, oricât s'ar părea de fastidioasă, e plină de surprize pentru tot cel ce stărue şi se pasionează să meargă pe drumurile în zigzag, ale meşteşugarului îndrăgostit de perfecţie, care a fost Eminescu.

B^{I} 2261, 313—314

Când amintirile 'n trecut
Incearcă să mă cheme
Pe drumul lung şi cunoscut
Mai trec din vreme 'n vreme

17—20. Dar câte veacuri vin mereu
Pe nenturnata cale
Afla-vor toate chinul meu
Şi farmecele tale

21—24. Şi toate toate spune-vor
Trecând din gură 'n gură
C'ai [răs]plătit atât amor (*a*)
Cu atât de neagră ură

(*a*) Cum ai plătit a.a.

25—28. 1° A mele lacrimi, insomnii
De-apururi s'or renaşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte

2° A mele crunte blasfemii
Din praf se vor renaşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte

29—32. De câte [ori] se va 'ntâmpla
Vre o femee 'nfamă
De* cum* se chiamă-i întreba
Tot ca pe tine-o chiamă

B^{I} 2261, 313—314

3. Pe drumu 'ngust ş.c.

De-asupra casei tale ies
Și azi aceleași stele
Ce-au luminat atât de des
Pe patimele mele

Şi peste arbori înşiraţi
Răsare blânda lună
Ce ne găsea îmbrăţoşaţi
Şoptindu-ne 'mpreună

A noastre inimi îşi jurau
Credinţă pe toţi vecii,
Când pe cărări se scuturau
De floare liliecii

Putut-au oare-atâta dor
In noapte să se stingă
Când valurile de isvor
N'au încetat să plângă

Când luna trece prin stejari
Urmând mereu în cale-şi,
Când ochii tăi tot încă mari
Se uită dulci şi galeşi?

B^{II}. 2261, 314—315

* * *

Cum ai putut a-ţi bate joc
De patimele mele,
De dulci petreceri la un loc
Din ceasuri ca acele

---

6. Clipind a.s.; 8. Impătimirii mele > Singurătății m. > Induioșării m.; 9. Și p.a. resfiraţi; 10. Mai bate-aceeași lună; 12. Iubindu-ne 'mpreună;

In primă transcriere, poezia avea 7 strofe; urma după v. 16 următoarea strofă, elaborată atent, în următoarele 3 stadii (1° şi 2° provin din dedublarea editorului, prin disjungerea aplicaţiilor; 3° marginal, cu scrisul cel mai recent]:

17—20. 1° Ziceai, privind fără de saţ
«Mi-e martor zeul Amor,
«Că ochii tăi intunecaţi
«De-apururi lumină-m'or»

2° Şi mă priveai fără de saţ
«Făgăduind pe Amor, (*a*)
«Că ochii tăi intunecaţi
«De-apururi lumină-m'or»
(*a*) «Şi te jurai pe Amor,

3° Credeam că ochii 'ntunecaţi
De-apururi lumina-m'or
Când mă priveai fără de saţ
Jurând pe zeul Amor

Strofa a fost, în cele din urmă, barată în toate cele trei forme, cu creion roşu şi albastru.
17. Pututu-s'au atâta dor; 22. Urmând şi azi în cale-şi.

Cum le-ai menit pe toate rău
De s'au ales deşerte?
Dar care-i acel Dumnezeu
In stare să te ierte?

Când amândoi vom fi pământ
— Căci el pe toţi ne-adună —
S'o stinge vis şi jurământ
Cu vieţile 'mpreună

Ci 'n lungul negrei vecinicii
Blestemu 'mi se va naşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte

Pe lungul vremurilor vad
Va răsări cuvântu-mi
Ca frunza codrului de brad
Ce va umbri mormântu-mi

Şi 'n cântul meu ce va trăi
Sperjură rămânè-vei,
Cum n'a mai fost, nici o mai fi
O alta 'n neamul Evei.

---

a) 2277, 103+105

a) 103

1° Trecut-au dulcele noroc
Din ceasurile-acele
Şi de bătaia ta de joc
Sunt visurile mele

Incât le sfarăm însu'mi eu
Căci s'au ales deşerte — —
Dar care-i acel Dumnezeu
Să poată să te ierte

4. S.patimele mele;

a) 103

2° Azi nu mai mergem la un loc
In ceasurile acele
Căci de bătaia ta de joc
Sunt dragostele mele

Incât acum mă mir şi eu
De cât au fost deşerte — —
Dar care-i acel Dumnezeu
In stare să te ierte

Când tu şi eu vom fi pământ
Căci el pe toţi ne-adună
Peri-va dor şi jurământ
Cu toate împreună

Dar toate vremile ce vin
Afla-vor dela mine
Cât de adânc e al meu chin
Ce suflet e în tine

Şi ca o pildă te-or numi*
Oricării fiici a Evei
Din sînul negrei vecinicii
O umbră apărè-vei

7. Dar oare e [un Dumnezeu] >D. care-i etc.

a) 103—105

3° Azi nu mai suntem la un loc
In ceasuri ca acele
Căci ai putut a-ţi bate joc
De patimele mele

Incât acum mă mir chiar eu
Cum fură de deşerte — —
Dar care-i acel Dumnezeu
In stare să te ierte

2. *Ulterior, deasupra :* Minute, ***schiţează versul :*** Minute **ca** acele ***ce se va întâlni în b) :*** Momente **ca** acele;

9—10. Şi tu şi eu vom fi pământ
Căci el pe toţi ne-adună

11—12. Peri-va amor şi jurământ
Şi toate împreună

13—16. Dar generaţii cari vin
Afla-vor de la mine

Cum am purtat atâta chin
Ce suflet e în tine

17. Cu amărîre* te-or > Şi ca o.p. etc.;

19. Pe scara > Din umbra n.v.

ulterior, nefinit, distibul combinat din ambele strofe, 13—16 şi 17—20 :
In ochii vremilor ce vin
Un monstru apărè-vei

* * *

b) 2277,117—118 (creion)

N'om mai petrece* la un loc
Momente ca acele
Căci ai putut a-ţi bate joc
De patimele mele

Privirea* ta, surîsul tău
De patemi* [sunt] deşerte?
Dar poate fi vr'un Dumnezeu
In stare să te ierte?

Când amândoi vom fi pământ
Căci el pe toţi ne-adună
Peri-va dor şi jurământ
Cu vieţile 'mpreună

Ci 'n cântul meu ce va trăi
Un monstru apărè-vei
Cum nici un altul n'o mai fi
In neamu 'ntreg al Evei

In mintea vremilor ce vin
Blestemu-mi se va naşte
Intregul sufletului chin
O lume 'l va cunoaşte

Oricărui monstru 'ntre femei
Ii va suna cuvântu-mi
Va răsări pe urma ei
Ca iarba pe mormântu-mi

5—6. 1° Incât acum mă mir şi eu
Cum fură de deşerte — — (*a*)
(*a*) Cât fură de deşerte — —

2° Privirea* ta, surisul* tău
Alesu-s'au deşerte?

12. Cu ochi-ne* 'mpreună > Cu gurile* 'mpreună.

13—16. 1° Ci 'n cântul meu ce va trăi (*b*)
Infamă apărè-vei
Ca o ruşine te-o numi
Intregul neam al Evei

(*b*) Ci 'n c.m. tu v.t.

2° Ci 'n cântul meu ce va trăi
Un monstru apărè-vei
Cum nici o alta n'o mai fi (*c*)
In neamu 'ntreg al Evei

(*c*) Cum nu mai e* un alt... ~

17—20. In mintea vremilor ce vin
Durerea-mi se va naşte
Şi sufletul din al tău sin
Pe veci se va cunoaşte (*d*)

(*d*) O lume 'l va cunoaşte.

21—24. 1° C'orice infamă 'ntre femei
S'o potrivi cuvântu-mi — —
Ş'o răsări pe urma ei
Ca iarba pe mormântu-mi

2° Orice infamă 'ntre femei
Va auzi* cuvântu-mi — —
Va răsări* pe urma ei
Ca iarba pe mormântu-mi

* * *

c) 2277, 104 v. + 105 v. + 106 (col. II) + 107 (col. II)

d) 2261, 123 — 126

1—4. 1° Putut-ai [tu] să nimiceşti
Iluziile acele
~
c) 107 c. II

2° A-ţi bate joc tu ai putut
De ceasurile acele
De tot demonicul trecut
Al patimilor mele *c) 107 c. II*

3° A-ţi bate joc te-ai priceput
De patimele [mele]
~
c) 107 c. II aplicat pe 2°

4° Cum ai putut tu joc să-ţi baţi
De ceasurile acele
De tot demonicul nesaţ
Al patimelor mele *c) 106 c II*

5° Cum ai putut a-ţi bate joc
De ceasurile acele (*a*)
De tot amorul plin de foc
Al patimelor mele *c) 105 v. 106, c. II*

(*a*) De patim > D. ceasurile etc.

6° Cum ai putut a-ţi bate joc
De patimele mele
De blândul tainicul noroc
Din ceasurile acele *c) 106 c. II + 104 v.*

7° Cum ai putut a-ţi bate joc
De patimele mele
Şi de sălbatecul noroc
Din ceasurile acele *c) 104 v. aplicat pe 6°*

8° Şi de bătaia ta de joc
Sunt patimele mele
Şi tot sălbatecul noroc
Din ceasurile acele *c) 104 v.*

5—8. 1° Le-am desfrunzit* şi tu şi eu
De s'au ales deşerte
Dar poate fi vr' un Dumnezeu
In stare [să te ierte] *c) 107 c. II*

2° D-atâtea dulci păreri de rău
Iluzii dulci deşerte (*b*)
Dar poate fi vreun Dumnezeu
In stare să te ierte? *d) 124*

(*b*) De-atâtea > Iluzii etc.

3° De-atâtea dulci ţineri de rău
Duioase şi deşerte
Dar poate fi vreun Dumnezeu
In stare să te ierte? *d) 124 apl.*

4° De-atâtea lungi păreri de rău
După simţiri deşerte
Dar poate fi vr' un Dumnezeu
In stare să te ierte *d) 123*

5° De-acele dulci ţineri de rău
Duioase şi deşerte
Dar poate fi vr'un Dzeu
In stare să te [ierte] *c) 106 c. II*

6° Ş'a tale dulci păreri de rău
Ş'a dragostelor certe;
Dar poate fi vr'un Dumnezeu
In stare să te ierte *d) 125*

7° De-a dragostei ţineri de rău
De voluptoase certe
Dar poate fi vr'un Dumnezeu
In stare să te ierte *c) 105 v.*

8° De-a dragostei păreri de rău
Duioase şi deşerte — —
Dar poate fi vr'un Dumnezeu
In stare să te ierte *c) 106 c. II + 104 v.*

9° Căzură toate 'n drumul* meu
Ca spicele deşerte
Dar poate fi vr'un Dumnezeu
In stare să te ierte *c) 104 v.*

9—12. 1° De vei muri, de mi-i* uita*
De oiu muri asemeni
Durerea mea şi ura ta (*c*)
Vor fi surori de gemeni *d) 124*

(*c*) Blestemul meu, fiinţa* ta.

2° De vom muri şi tu şi eu (*d*)
Pământului asemeni (*e*)
Trădarea ta, blestemul meu
Rămân de-apururi gemeni *d) 125*

(*d*)—(*e*) 1° De m'oiu întoarce în pământ
Şi de-i muri asemeni
2° Oricând să mori, oricând şi eu (*f*)
Vom fi pământ ~

(*f*) Când vei > Oricând etc.

3° Când ne-om întoarce în pământ (*g*)
Căci el pe toţi adună (*h*)
Trădarea ta ş'al meu cuvânt (*i*)
S'or spune împreună *d) 126)*

(*g*) C.n.-o.î.î.p. > C. ne vom fi făcut pământ > C. [noi]vom fi din nou pământ; (*h*) Care pe toţi i-adună; (*i*) Trădarea ta ş'amoru-mi sfânt.

4° Când tu şi eu vom fi pământ
Căci el pe toţi ne-adună
Trădarea ta ş'amorul sfânt (*j*)
S'or stinge împreună *c) 105 v.*

(*i*) T.t. ş'amoru-mi s.

5° Când tu şi eu vom fi pământ
Căci el pe toţi ne-adună
Trădarea ta, amoru-mi sfânt
S'or stinge împreună *c) 104 v.*

13—16. 1° Ah toate vremile ce vin
Afla-vor dela mine
Şi inima ce-aveam* în sin (*k*)
Şi sufletul din tine *d) 124*

(*k*) Ş.i. ce-o ai în sin [*aplicaţie pe c) 107 creion*].

2° Şi toate vremile ce vin
Afla-vor de la mine
Ce suflet ai avut în sin
Ce inimă în tine *d) 125*

3° In lungul negrei vecinicii
De-apururi s'or renaşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte *d) 124*

N. B. [*Continuă strofa 9—12 (1°)*]

4° In lungul negrei vecinicii
Blestemu-mi s'o renaşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte *d) 125*

5° Şi veacurile cari vin (*l*)
Vor fi aflat de mine (*m*)
De inima ce-o porţi în sin
De sufletul din tine *d) 126*

(*l*) Şi toate vremile ce vin;
(*m*) Vor fi ştiut de mine.

6° Pân şi pe buze [de] copii (*n*)
Blestemu-mi se va naşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii (*o*)
O lume va cunoaşte *d) 126*

(*n*) *de fapt:* buze pe *(sic)* copii;
(*o*) *alături, intenţie neurmată:* crezi.

Strofei 13—16 în c) îi corespund două strofe, care cu timpul se concentrează:

7° Dar toate vremile ce vin
Afla-vor de la mine
Ce suflet am avut în sin
Ce inimă e 'n tine *c) 105 v.*

8° Dar toate vremile ce vin
Afla-vor dela mine,
Cum am purtat atâta chin (*o*)
Ce inimă e 'n tine *c) 104 v.*

(*o*) Cât am purtat atâta chin *c) 105 v.*

9° De-alungul negrei vecinicii
Trădarea-ţi se va naşte (*p*)
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte *c) 105 v.*

(*p*) Blestemu-mi s.v.n.;

10° Pe scara negrei vecinicii
Durerea-mi se va naşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte *c) 104 v.*

17—20. 1° Şi numele-ţi l'a urmări
Blestemul meu şi cântu-mi — —
Şi 'n orice an va răsări,
Ca iarba pe mormântu-mi *d) 124*

2° Şi-a mele... vor trăi ~
Cât va trăi şi cântu'mi
Şi 'n orice an vor răsări
Ca iarba pe mormântu 'mi *c) 105*

3° Trec valuri mii pe ocean
Dar ura-mi şi cuvântu-mi
Va răsări în orice an
Ca iarba pe mormântu-mi *c) 107*

4° Pier valuri mii pe ocean (*q*)
Dar vorbele din cântu-mi
Vor răsări din an în an (*r*)
Cu iarba pe mormântu-mi (*s*)

(*q*) Trec v.m. etc.; (*r*) Vor r. în orice an;
(*s*) Ca iarba etc.

5° Şi generaţii ce-or veni
Vor repeta cuvântu-mi
Ce 'n mintea lor va răsări
Ca iarba pe mormântu-mi

6° Căci generaţii ce-or veni
Vor repeta cuvântu-mi
Şi 'n mintea lor va răsări
Ca iarba pe mormântu-mi

21—24. 1° Ori ce infamă 'ntre femei
Se va cunoaşte 'n cântu-mi (*t*)
Va răsări pe urma ei
Ca iarba pe mormântu-mi *d) 125*
(*t*) Se va 'nsemna* cuvântu-mi
N. B. *In strofa aceasta fuzionează şi două versuri din strofa anterioară.*

2° Orice infamă 'ntre femei (*u*)
In orice loc şi vreme (*v*)
Spre-a-i înfiera ruşinea ei (*x*)
Ca tine or s'o cheme (*y*) *d) 126*
(*u*)—(*v*) Pe orice infamă 'ntre femei
-Ca tine vor numi-o
(*x*)—(*y*) Spre a 'nsemna fiinţa ei
Ca tine o s'o cheme

3° Orice infamă 'ntre femei
Să fie 'n ori ce vreme
Cu al tău nume muieresc*
Pe toate să le cheme *d) 106*

4° Pe-orice infamă 'ntre femei
Şi fără de ruşine
Spre a 'nsemna fiinţa ei
S'o cheme ca pe tine *c) 104 v.*

5° Orice infamă 'ntre femei
Cu vorba-mi s'o blesteme
Şi spre mai mare hula ei
Cu numele-ţi s'o cheme *c) 106, c. II*

6° Pe-orice infamă 'ntre femei
Ca tine o s'o cheme
c) 105 v.

7° Pe-orice infamă 'ntre femei
De-or vrea să o blesteme
Numele tău în urma ei
Să-l strige şi s'o cheme *c) 105 v.*

* * *

e) 2277, 119—120

e) precede imediat versiunea dela etaj (B^{II}), *la care se şi raportă, şi reprezintă penultimul strat al variantelor, ultimul fiind cel concomitent, sau al textului dela etaj, pe care-l vom nota pentru circumstanţă cu f). Versurile neindicate sunt identice.*

2. De patimele mele — *e*); 3. De acele plângeri la un loc > D. dulci p.l.u.l. *e*); 5. Cum le-ai dorit l[a t.r.] > C. le-ai menit p.t.r. *e*); 7. Dar poate fi vr'un Dumnezeu *e*) > D. care-i acel D. *e*) *ulterior creion;* 10. Căci el pe toţi ne-adună *e*); 11. Peri-va > S'o stinge dor şi jurământ *e*) + *f*).

In prima transcriere, ordinea ultimelor 3 strofe în e) era: 21—24, 13—16 şi 17—20; însă imediat încep prefaceri şi aplicaţii şi cu ordinea definitivă, ce va trece şi în textul dela etaj, cele 3 strofe sunt transcrise caligrafic pe fila următoare 120;

13—16. 1° Din umbra negrei vecinicii
Blestemu-mi se va naşte
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte *e*)

2° Ci 'n lungul negrei vecinicii (*a*)
Cântarea-mi se va naşte (*b*)
Ce numai tu n'ai vrut să ştii
O lume va cunoaşte *e*)
(*a*) Ci 'n umbra n.v.; (*b*) *apoi şi în f*).

17—20. 1° Intregul sufletului chin
Va răsări prin cântu-mi
In mintea vremilor ce vin
Ca iarba pe mormântu-mi *e*)

2° In mintea vremilor ce vin (*c*)
Va răsări cuvântu-mi
Cu 'ntregul sufletului chin (*d*)
Ca iarba pe mormântu 'mi (*e*): *e*) + *f*)
(*c*) Şi 'n m.v.c.v. (*e*); *d*) Cu 'ntregul s.c. > Şi 'ntregul s.c. > Cu 'n. etc. *e*); (*e*) Şi iarba etc. *f*).

3° In mintea vremilor ce vin
Va răsări cuvântu 'mi
Ca fire albe de pelin (*f*)
Din iarba pe mormântu-mi *f*)
(*f*) Ca fire noue* > Ca fire albe etc.

4° In mintea vremilor ce vin
Va răsări cuvântu'mi
Ca floarea neagră de arin* (*g*)
Ce va umbri mormântu-mi *f*)
(*g*) C.f. sură* de pelin

21—24. 1° Ci 'n cântul meu ce va trăi
Un monstru apărè-vei
Cum nici un altul n'o mai fi
In neamu 'ntreg al Evei *e*)

2° Şi 'n versul meu ce va trăi (*h*)
Infamă apărè-vei (*i*)
Cum n'a fost alta, nici o fi (*j*)
In neamu 'ntreg al Evei *e*) + *f*)
(*h*) Şi 'n cântul m.c.v.t. *e*); (*i*) Un demon apărè-vei *e*); (*j*) Cum n'a mai fost nici n'o mai fi > Cum n'a fost alta nici n'o fi *e*)

3° In vorba mea ce va trăi
Sperjură rămânè-vei (*k*)
Cum n'a mai fost, nici o mai fi
O alta 'n neamul Evei *f*)
(*k*) Sperjură apărè-vei > Infamă rămânè-vei

ADIO...

«Familia», XIX, 23, 5/17 Iunie 1883.

Sub titlul *De-acuma...*, a treia poezie a ciclului *Familiei* vede lumina tiparului în ziua în care Eminescu se afla la Iaşi, pentru inaugurarea statuei lui Ştefan cel Mare, eveniment pe care revista transilvană îl vesteşte din timp şi căruia îi consacră toate atenţiile în câteva din numerele următoare [1]. Cronica aceluiaşi număr înregistrează moartea lui Ciprian G. Porumbescu la Stupca, în Bucovina, ca şi apariţia «Almanahului României June», în care se tipărise *Luceafărul.*

Un leit motiv, ce revine cu insistenţă, în mai toate corespondenţele epocei acesteia, este al căldurilor excesive, ce se abătuseri asupra Capitalei. Cum ele se intâlnesc, invocate — indiferent cât de specios — şi între cauzele îmbolnăvirii lui Eminescu, să ne oprim la câteva din mărturii. Cronicarul bucureştean al *Familiei*, Iuliu I. Roşca, cu ale cărui relaţiuni ne-am mai întâlnit, scria în corespondenţa din 16/28 Maiu: «Deşi sosite de trei zile, (căldurile), au început a deveni obositoare. Vă scriu la 11 ore din noapte, pe o temperatură de 18 grade. Puteţi judeca ce e ziua» [2]. La rându-i, Hasdeu informa într'o scrisoare cu data de 1 Iulie stil vechiu 1883, adresată soţiei sale la Paris: «Călduri, ca la noi acuma, nu s'au mai pomenit încă. Stau toată ziua numai cu cămaşa pe mine şi sudoarea curge şiroae. E ceva oribil! Nu mă mir că pe aşa căldură săracul Eminescu a înebunit şi alaltăieri l-au dus la balamuc» [3]. *Prea cald* şi *foarte cald* revin, insistent, în însemnările zilnice ale lui Maiorescu, la vremea aceasta, cum nu lipsesc nici din însemnarea zilei de 30 Maiu/11 Iunie când notează între altele: «La Eminescu, început de alienaţie mentală, după impresia mea» [4]. Iar în istorica scrisoare, ce i-a trimis poetului la Viena, în Februar 1884 şi pe care am citat-o în vol. I (pag. XII—XIII) insinua, cu abilitate, alături de alte anesteziante morale: «Vezi D-le Eminescu, diagnoza stării D-tale trecute este astăzi cu putinţă şi este absolut favorabilă. Se vede că din cauza căldurilor mari, ce erau pe la noi în Iunie 1883, D-ta ai început a suferi de meningită sau inflamare a învălitoarei creerilor, etc., etc.» [5].

Ms. *Adio...* se află în două manuscrise, cam din acelaşi timp cu toate celelalte poeme ale ciclului şi, în chip de notaţii brouillonare, în alte două manuscrise, cari toate ar da următoarea schemă:

A. **2277,113—114** *(17 strofe)* . . . . cca 1881—1882
2261,121 v., 122—123,128.
B. **2261,316,318—319+317** *(16 str.> 10 str. = Familia)* . . . . . cca 1882—1883
2288,12.

A. Figurează în **2277,113—114,** numără 17 strofe şi s'a crezut că s'ar compune din două părţi. Adevărul este că ultimele 5 strofe, scrise caligrafic, fără aplicaţii, dela *Văzându-te atât de des* înainte, acoperă o pagină întreagă (114) şi că în opoziţie cu fila anterioară (113), tipic brouillonară, dă impresia unei poezii de sine. Ediţiile Hodoş şi Chendi au publicat-o ca atare, pentru motivul dintâi că e citeţ şi caligrafic scrisă. Răspunsul însă la această chestiune îl dă chiar strofa ultimă (a 17-a), primă variantă a temei *Adio,* din textul definitiv. Şi îl confirmă după aceea, întru totul, conturul versiunii următoare B, a textului pre-definitiv, în care se întâlnesc toate elementele celor două părţi.

In subsol s'au aşezat şi unele ciorne, schiţate fragmentar, svârlite ici şi colo, pe filele, de atelier, ale caetului oblong, din epoca *Luceafărului,* **2261,121** v., **122—123,128.** Repartizarea lor s'a făcut, raportându-se la strofele dela etaj. Pentru a sublinia caracterul de strofe schiţate, am suplinit cu [ ] locul versurilor lipsă.

---

[1] *Familia,* XIX, 25, 19 Iunie/1 Iulie 1883: Mama lui Ştefan cel Mare de Hasdeu, din discursul rostit la Iaşi iar în nr. 26, 26 Iunie/8 Iulie 1883: poezii închinate lui Ştefan cel Mare de V. Alecsandri, D. Gusti, Ar. Densusianu, Pleşoianu, Ianov, Părăianu, Roiu, Burada (cântecul lui Ştefan în Psaltirea lui Dosofteiu).

[2] A. C. Şor [Roşca], *Cronică bucureşteană* în *Familia,* XIX, 21, 22 Mai/3 Iunie 1883.

[3] *apud* Liviu Marian, *B. P. Hasdeu şi Eminescu,* 1927, pag. 27.

[4] Titu Maiorescu, *Ins. zilnice,* II, pag. 187.

[5] Id., *ibid.,* pag. 229.

A. 2277, 113—114

De-acuma nu te-oiu mai vedea
Rămâi, rămâi cu bine
Mă voiu feri în calea mea
De tine

De astăzi dar tu fă ce vrei
De astăzi mai nu 'mi pasă
Că cea mai dulce 'ntre femei
Mă lasă

Nu mai am mintea din alt rând
Ca viaţa mea să 'nceapă
Când luna ese tremurând
Din apă

Trecut-au poate chiar pe veci
Iluziile acele
Când mă 'mbătam de raze reci
Din stele

Mâna-mi puneam pe ochii mari
Şi [mă] uitam prin ramuri
Şi aşteptam ca să-mi apari
La geamuri

Era atâta de frumos
Să mergem împreună
Sub acel farmec luminos
De lună

Şi teii vechi sub cari îmblai
Se scuturau pe cale
De flori pe părul tău bălaiu
Şi moale

De câte ori mă tot rugam
Ca noaptea 'n loc să stee
Ca 'n veci în braţe să te am
Femee

9—12. *Incadrată cu creionul negru şi în stânga, marginal, redacţia următoarei strofe ce va apare, aproape la fel, în manuscrisul următor :*

Cu ochii umezi şi fierbinţi
De văduvă vicleană
Credeai c'o să mă scoţi din minţi
Sărmană

18. *de fapt :* Şi pe *(sic)* uitam p.r.;

17—20. Şi lipeam ochii mei cei mari
Cu genele de geamuri
Şi aşteptam ca să-mi apari
Prin ramuri

25. Şi teii vechi pe cari > Ş.t.v. sub etc.

Şi în urechea mea s'apuc
Acele dulci cuvinte
De cari abia îmi mai aduc
Aminte

Cât şopot blând abia 'nţeles
Fermecătoare certe
Ah, toate, toate s'au ales
Deşerte

Căci dacă astăzi le ascult
Cu toate-mi par aceste
Ca dintr'o veche de demult
Poveste

De-atunci şi până a[stă]zi când
Imi par atâtea veacuri
De şi aceleaşi valuri trec
Pe lacuri

[* * *]

Văzându-te atât de des
Frumoasa mea amică
Din toată viaţa n'am ales
Nimică

Şi pentru tine am pierdut
Noroc şi idealuri
Cu vasul vieţii străbătut
De valuri

Şi ochiul azi îmi este sec
Şi cad a mele cânturi
Ca frunze veştede ce trec
Pe vânturi

Şi din amoru-mi n'a rămas
De cât adâncă milă
Că te-am iubit cu-atât estas
Copilă

Tu ai ca 'n ziua cea de 'ntâi
Priviri de lacrimi pline
Dar ce să-ţi zic decât: Rămâi
Cu bine.

---

37. *de fapt :* Şi *(sic)* cât şopot blând abia 'nţeles; 42. *lectură incertă, seamănă şi cu :* Ce triste-mi par aceste; [*anume aplicaţii la v. 41—42 ţin de — şi se vor întâlni în — versiunea următoare*]. 47. Pe câte valuri cari trec.

2261, 121 v.,122—123+128

9—12. 1° [ ]
Cântarea-i s'o înceapă (*a*)
Când luna crește tremurând
Din apă

(*a*) Și cântu-i să înceapă;

2° [ ]
Cântarea-i s'o înceapă
Când luna se* [*indesc.*]*
Și 'n apă

13—16. [ ]
de patimele-acele ~
Atâtea raze dulci și reci
De stele

17—20. De câte ori eu am stătut
Cu genele la geamuri
Când luna palidă-au bătut
Prin ramuri

Urmată de:

Și pentru cine-i fi țesând
La pânza Penelopii
Și pentru cine... ~
Te apropii

21—24. 1° De câte [ori] ne-am adunat
Iubindu-ne 'mpreună
Sub acel farmec minunat
De lună

2° Era atâta [de] frumos
Primblându-ne 'mpreună
Sub acel farmec luminos
De lună

29—32. 1° [ ]
dac'au putut să stee ~
Căci pentru tine le-am vărsat
Femee

2° De câte ori nu* mă* rugam
Ca noaptea 'n loc să stee
Ca tot în brațe să te am
Femee

33—36. [ ]
acelor dulci cuvinte ~
De cari abia îmi mai aduc
Aminte

41—44. 1° Și dacă treci alături tu
Atunci el trece preste
[ ]
Și prinzi de veste

2° . . . . ~
Fără să prinzi de veste
De-o tainică și fără rost
Poveste

3° Dulce-mi sunară în urechi
Cuvintele aceste
Ca dintr'a cronicelor vechi
Poveste

4° Cu multă dragoste ascult
Cuvintele aceste
Ca dintr'o dulce de demult
Poveste

5° Și n'ascultam cu-atât mister
Cuvintelor acestor [?]
Părea c'ar fi vorbit Homer
Și Nestor

45—48. [ ]
de veacuri
Atâtea valuri cari trec
Pe lacuri

N.B. *In dreptul lui 2° rime:* aceste, de este, și preste, de veste, neveste, creste, este

49—52. [ ]
[——] ~
Din toată viața n'am ales
Nimică

57—60. Și astfel valuri* lungi* de vad*
Es* din [a] mele cânturi (*b*)
Ca frunze veștede ce cad
De vânturi

(*b*) Iluzii dulci și cânturi

65—68. 1° Căci din iubirea [cea] de 'ntâi
Tu m'ai chemat la tine
Şi mi-ai* rupt* inima*. Rămâi
Cu bine

2° La raza zilei cei de 'ntâi
Tu mă chemai la tine
Azi nu mai voiu să viu — — Rămâi
Cu bine

3° Şi ai ca 'n ziua cea de 'ntâi
Priviri de lacrimi pline...
Dar ce să-ţi zic decât[:] Rămâi
Cu bine !

Dintre strofele ce nu-şi au locul în conturul poeziei, aşa cum a fost schiţat la etaj, au mai rămas :

[   ]
De basmul zinei Dochii
Ce nalţă fruntea lor la cer
Şi ochii

[   ]
atâtea zile ~
Când le-ai* uitat de mai trăesc
Copile,

[   ]
Care ţi'l fac a lene
De tremurul abia 'nţeles
De gene

B. Figurează în **2261, 316,318—319+317,** urmează de aproape versiunea primă, numără 16 strofe şi prin aplicaţii de ultimă oră, prin noui redactări de strofe ca şi prin eliminarea, marcată prin linii de baraj, a 6 strofe, ajunge a fi identică (minus câteva neglijabile diferenţe) cu versiunea cedată *Familiei*, care numără 10 strofe. Ca şi pentru celelalte părţi ale ciclului, şi aceasta va fi fost trecută pe curat într'o còpie, pe care a utilizat-o Maiorescu în ediţia sa.

Transcrierea noastră a păstrat toate cele 16 strofe pentru motivul că, înainte de a fi barat, a încercat să modifice şi unele din cele 6 strofe sacrificate. E procedeul, ilustrat în deosebi în *Mortua est* (cf. vol. I, pag. 302 sqq).

Tot aici se anexează câteva versuri, schiţate anterior în **2288, 12,** cu scrisul şi cerneala, proprii epocei *Luceafărului*.

Se atrage atenţia că ordinea filelor în versiunea B. e aceea notată de noi (intervertirea din ms. e datorită legătorului) şi că ea poate fi demonstrată pe teren, adică pe text, prin conturul poemului.

B. 2261, 316 ,318—319+317.

De-acuma nu te-oiu mai vedea,
Rămâi, rămâi cu bine !
Mă voiu feri în calea mea
De tine.

De astăzi dar tu fă ce vrei,
De astăzi nu-mi mai pasă
Că cea mai dulce 'ntre femei
Mă lasă

Cu ochii tineri şi fierbinţi
De văduvă vicleană
Credeai c'o să mă scoţi din minţi
Sărmană

Căci nu mai am de obiceiu
Ca ’n zilele acele
Să mă îmbăt şi de scântei
Din stele

Căci farmecul luminii reci
Nu m’a pătruns de moarte,
Ca ’n veci să te iubesc, tu ’n veci
Departe

Când degerând atâtea dăţi
Eu mă uitam prin ramuri
Şi aşteptam să te arăţi
La geamuri

O cât eram de fericit
Să mergem împreună
Sub acel farmec liniştit
De lună

Strofele 9—12, 17—20, 29—32, 41—44, 53—56, 57—60 barate la revizia ultimă — eliminarea celor 6 strofe dă tocmai conturul textului definitiv.

Pentru strofa 9—12 cf. subsol respectiv în A.

13—16. 1° Trecut-au anii mei acei
Şi vremurile acele
Când mă ’mbătam chiar de scântei
De stele

2° Trecut-au florile de teiu
Din vremile acele
Când mă ’mbătam de dulci scântei
De stele

3° Pierduiu nebunul obiceiu (*a*)
Din vremile acele
Când mă ’mbătam şi de scântei (*b*)
Din stele

(*a*) P. nebunul obiceiu > P. seninul* o. > P.n. etc.; (*b*) Ca să mă ’mbăt de reci scântei

4° Pierduiu nebunul obiceiu
Din zilele acele
Să mă îmbăt şi de scântei
Din stele

17—20. Când farmecul luminii reci
Mă străbătea de moarte
In veci iubindu-te, tu ’n veci
Departe

N.B. *Forma aceasta a fost schimbată în cea dela etaj, în clipa când strofa anterioară trecea dela 3° la 4°; când, adică, versul 15 părăsea pe corelativul* Când mă ’mbătam etc.; *anexăm aici şi o variantă răzleaţă din 2261,121 v.—128:*

Raza luminii tale reci (*c*)
Pătrunsu-m’au de moarte
In veci iubindu-te* — tu ’n veci
Departe

(*c*) Şi dorul* > Şi farmecul luminii > Raza etc.

21—24. Când tremuram atâtea dăţi
Şi mă uitam prin ramuri
Şi aşteptam să te arăţi
La geamuri

25—28. 1° Eram la culme fericit
Să mergem împreună
Sub acel farmec liniştit
De lună

2° Eram ferice radios
Să mergem împreună
Sub acel farmec luminos
De lună

Când teii vechi sub cari îmblai
Se scuturau pe cale
De flori pe părul tău bălaiu
Şi moale

Şi când în taină mă rugam
Ca noaptea 'n loc să stee
In veci alături să te am
Femee

Din a lor treacăt să apuc
Acele dulci cuvinte
De cari azi abia mi-aduc
Aminte

Ce şopot fără de 'nţeles
Ce voluptoase certe !
Ah toate, toate s'au ales
Deşerte

Căci astăzi dacă mai ascult
Nimicurile-aceste
Imi par o veche de demult
Poveste

Şi dacă luna bate 'n lunci
Şi tremură pe lacuri...
Tot o să-mi pară că de-atunci
Sunt veacuri

---

29. De cele* > Iar teii vechi etc.;

33—36. Ş'atuncea lunii mă rugam
Ca noaptea 'n loc să stee
Ca 'n veci alături să te am
Femee

37. Cătam din şoapte chiar s'apuc > Cătam din treacăt să apuc;

41—42. Abia aveau un înţeles
Ce desmierdări şi certe !

45—48. Şi astăzi poate mai ascult (*d*)
Mizeriile aceste (*e*)
Ca dintr'o veche de demult
Poveste

(*d*) Şi dacă astăzi le ascult (*în* A.);
(*e*) *încercat întâiu în* A.

49—52. 1° Ş' aceeaşi lună bate 'n lunci
Şi tremură pe lacuri *(f)*
Dar mie-mi pare că de-atunci
Sunt veacuri *(2288,12)*

(*f*) Şi străluceşte 'n lacuri

2° Aceeaşi lună bate 'n lunci
Şi tremură pe lacuri...
Dar mie-mi pare că de-atunci
Sunt veacuri

3° Aceeaşi lună bată 'n lunci
Şi tremure pe lacuri...
Ci mie-mi pare că de-atunci
Sunt veacuri

Am fost atât de neîntreg
Ş'ai fost atât de mică
Că dintr'o viaţă nu aleg
Nimică

Iar ochiul meu de mult e sec
Şi cad a mele cânturi
Ca frunze veştede ce trec
Pe vânturi

Cu ochii serei cei de 'ntâi
Eu n'o voiu mai privi-o...
De-aceea 'n urma mea rămâi...
Adio !

CE E AMORUL?

«Familia», XIX, 29, 17/29 Iulie 1883.

A patra poezie a ciclului *Familiei* — apare după îmbolnăvirea lui Eminescu. La data aceasta, mai ales în redacţia revistei unde debutase și era privit ca un tânăr zeu al poeziei, năprasnica boală a poetului era socotită mai curând drept un accident remediabil. Dovadă tonul notiţelor pline de speranţă, înregistrate la cronică, şi în deosebi aceea, din chiar numărul în care se publică *Ce e amorul?*: «D-l Mihaiu Eminescu, se scria, unul din cei mai buni poeţi români, pe care cu mândrie îl avem în cununa colaboratorilor noştri, zace bolnav la Bucureşti; dorim din inimă, ca boala-i să fie trecătoare şi în curând să ne putem bucura de accentele lirei sale» 1).

Intrată în graţiile publicului, atât pentru uşor memorabila definiţie a amorului din prima strofă, deși poezia e cu mult mai complexă, cât şi din pricina dureroaselor contingenţe ce aveau să-i slujească de cutie de rezonanţă —

61—64. 1° [ ]
Eu n'o voiu mai privi-o
Dar ce să-ţi zic acum de cât
Adio ! *(2288, 12)*

2° Lumina dragostei de 'ntâi
Eu n'o voiu mai privi-o... (*g*)
Cu ea în urma mea rămâi,
Adio !

(*g*) E. n'o v.m. zări-o,

3° Cu ochii nopţii cei de 'ntâi
Eu n'o voiu mai privi-o...
Cu ea în urma mea rămâi (*b*)
Adio !

(*b*) Cu care* supte* > Cu ea etc.;

1) *Ibid.*—printre alte evenimente din ţară—rezumatul conferinţei lui Maiorescu despre «Temperamente», de Ignota, o doamnă din societatea Bucureştilor; — Alecsandri e numit mare cruce al Stelei.

Ce e amorul? este folosit peste două luni, numai, ca pretext şi ornament de unul din tinerii prozatori ardeleni ai timpului, viitorul cărturar şi profesor dela Braşov, Virgil Onişiu:

> — « Şi ştiţi d-voastră ce e dragostea? Ei dar cum nu, veţi zice. Nu ştiţi. Nici eu nu ştiu ce e. Mulţi oameni dintre cei luminaţi la cap s'au încercat a-i da o poreclire, cât se poate de bună; dar vă pot spune, că nici una nu-i de dai Doamne. De ar fi să aleg dintre cele multe, aş zice cu un nefericit:
>
> « Ce e amorul? E un lung
> Prilej pentru durere,
> Căci mii de lacrimi nu-i ajung
> Şi tot mai multe cere » 1).

Rânduri, mai mult sau mai puţin stângace, dar constituind un certificat de originalitate, mult mai valabil de cât acela pe care unii şi alţii dintre comparatiştii noştri, dibaci în mânuirea vergei de alun şi 'n descoperirea izvoarelor, i l-au conferit, după împrejurări. « Non nihil asperis gaudet Amor lacrmis » a spus Properţiu 2) şi versul arată, cel mult, că şi acum două mii de ani se plângea, cu aceeaşi naturaleţă, în dragoste.

Ms. *Ce e amorul?* se află în următoarele mss-e:

A^1. **2261,121**
A^2. **2277,115** *(8 sau 10 str.)* . . . . cca 1881—1882

B. **2260,211** *(7 str.)* . . . . cca 1882

C^1. **2277, 114 v.**
C^2. **2261,320—321** *(8 str.> 7 str.)* . . . . cca 1882—1883

Intâia versiune închegată — A^2 — (precedată de o schiţă necompletă A^1 în **2261,121**) figurează în **2277,115** şi pare să aibă între 8 şi 10 strofe. Chestiunea rămâne deschisă. Pentru a putea decide, cată să ţinem seamă de următoarele amănunte: întâiele 8 strofe sunt barate în lungime, ceea ce ar însemna că poezia avea 8 strofe. Tăietura a fost aplicată după ce poezia a fost transcrisă pe fila albă din stânga, 114 v. (versiunea C^1), unde într'adevăr, s'au trecut, corectate, primele 8 strofe. Dar de ce n'ar fi avut, dintru întâiu, 10 strofe câte sunt pe fila 115?

Cetiţi versiunea aceasta — A^2 — în continuare şi se va vedea că nu suferă chiar atât de mult din pricina celor două strofe dela urmă. In orice caz strofa a 9-a pare să aparţină versiunii acesteia, deoarece duce mai departe imagina ambiguă a lunei, din strofa a 8-a şi a « luminii reci » din strofa a 7-a. A zecea strofă nu este oare o încheiere naturală a întregei poezii, la capătul celor 9 strofe?

Poate da, poate nu. Ce-i sigur, însă, aşa cum am mai semnalat, şi cu alte prilejuri, este că anume imagini şi strofe circulă, aidoma unor suveici de legătură, printre iţele mai multor poezii, deodată, până ce se fixează într'una anume. De pildă, strofa a 9-a figurează şi în poezia *Adio*, iar a 10-a (*Dacă iubeşti fără să speri*) în cunoscuta poezie, colaterală, tipărită ca postumă de Hodoş-Chendi şi cu cari ne-am întâlnit şi la capitolul *Luceafărului*.

Dar iarăşi. Pe fila imediat următoare se află o redacţie întreagă a poeziei *Dacă iubeşti fără să speri*, care începe cu această strofă, deci a 10-a (de pe fila anterioară) din *Ce e amorul*.... şi a cărei strofă a doua este chiar strofa a 9-a de pe fila anterioară *(O farmecul luminii reci)*. Să zicem, atunci, că cele două strofe, a 9-a şi a 10-a au fost trecute acolo, numai pentrucă aflase oarecare spaţiu? Şi aşa s'ar putea. De aceea, zicem, chestiunea rămâne deschisă.

A^1 are un caracter tipic brouillonar şi de memento. L'am tipărit în bloc la finele lui A^2.

A^2. 2277, 115

A^1 2261,121

Ce e amorul? E un lung
Prilej pentru durere,
Căci mii de lacrimi nu-i ajung
Şi tot mai multe cere

---

1) Virgil Oniţi, *Ursita mea*. Novelă în *Familia*, XIX, 38, 18/30 Septemvrie 1883. — Acelaşi, *ibid.*, în nr. 34 din 21 August/2 Septemvrie imagină în noveleta *O glumă*, o epistolă semnată P. A. Călescu m. p.

2) Const. I. Balmuş, *Câteva note despre Propertius şi Eminescu*, în *Viaţa Românească*, XX, 5—6, Mai-Iunie 1928.

El [e] în veci eşit din minţi
    Ce i-a plăcut nu-i place
Şi de nu are suferinţi
    El singur şi le face

Surîsu ’n treacăt de la ea
    De suflet ţi se leagă
Incât să n’o mai poţi uita
    Viaţa ta întreagă

De-un semn uşor al mânii reci
    De rîsul unei glume
Atârnă viaţa ta de veci
    Şi soarta ta din lume

Dar încă de te-aşteaptă ’n prag
    In umbra de unghere
Unde se ’ntâmpin drag cu drag
    Cum sufletul le-o cere

Atunci pier soare şi pământ
    Şi inima ta bate
Şi totu-atârnă de-un cuvânt
    Şoptit pe jumătate

Te urmăreşte săptămâni
    Un pas făcut a lene
O dulce strângere de mâni
    Un tremurat din gene

Te urmăreşte chiar din zori
    Pân ce răsare luna
Şi peste zi de-atâtea ori
    Şi noaptea totdeuna

O farmecul luminii reci
    Pătrunde adânc, de moarte
In veci iubind-o, ea în veci
    Va rămânea departe

Dacă iubeşti fără să speri
    De-a fi iubit vr’odată
Se ’ntunecă de lungi păreri
    De rău viața toată

---

5. Amor[u-i] > El [e] etc.; 6. Şi-i place > Ce i-a plăcut etc.; 13. Un semn uşor al m.r.;
N.B. *Aplicaţiile de pe v. 29 şi 30 fin de* C^1, (cf. pag. 71, subsol v. 25-26), *pentru care au fost făcute şi s’au trecut acolo.*

37—40. Şi a iubi fără să speri
    De-a fi iubit vr’odată
Intunecă cu lungi păreri
    De rău viaţa toată

*A*¹. *2261, 121*

Ce e amorul? e un lung
Prilej pentru durere
Căci mii de lacrimi nu-i ajung
Şi tot mai multe cere

. . . . ~
El numai nu-ţi dă pace
Şi de nu are suferinţi
El singur şi le face

O câte gânduri te frământ
Şi inima ta bate
Şi totu-atârnă de-un cuvânt
Şoptit pe jumătate

De-un semn uşor al mânii reci
De rîsul unei glume
Atârnă viaţa ta de veci
Şi soarta ta în lume

O vorbă 'n treacăt de la ea
De suflet ţi se leagă
Incât să n'o mai poţi uita
In viaţa ta întreagă

. . . . ~
Te-aşteaptă 'n umbra unui prag
Sub poartă* în unghere
De se 'ntâlneşte drag cu drag
Cum inima le-o cere

[ ]
[ ]
Şi peste zi de-atâtea ori
Şi noaptea totdeuna

B. Figurează în **2260,211,** e o frumoasă còpie, caligrafică, pe hârtie, cu filigran striat, frecventă în epoca ciornelor *Luceafărului*, numără 7 strofe şi poate fi situată, cronologiceşte, circa 1882. Despre această versiune Botez scrie: « Nu mai cuprinde niciun vers străin de text ». Ceea ce nu este exact. Strofa 21—24 (a 6-a) are o redacţie cu totul osebită de a textului definitiv, iar finalul poeziei de asemenea diferă.

B. 2260,211

Ce e amorul? E un lung
Prilej pentru durere;
Ce mii de lacrimi nu-i ajung
Şi tot mai multe cere .

De-un semn în treacăt de la ea
El sufletul ţi'l leagă,
Incât să n'o mai poţi uita
Viaţa ta întreagă.

Dar încă, de te-aşteaptă 'n prag
In umbră de unghere
Unde se 'ntâmpin drag cu drag
Cum inima le cere

---

*A*¹. — 6. El singur nu-ţi d.p.; 15. A. viaţa ei de veci.
B. — 11. Unde s'alătur drag de drag.

Dispar şi ceruri şi pământ
 Şi pieptul tău se bate,
Şi totu-atârnă de-un cuvânt
 Şoptit pe jumătate

Te urmăreşte săptămâni
 Un pas făcut a lene,
O dulce strângere de mâni
 Un tremurat de gene

Te urmăreşte ca pe-un vas
 Pe drum de mare luna
Şi peste zi în orice ceas
 Şi noaptea tot de una

Căci scris a fost ca viaţa ta
 De doru-i să nu 'ncapă
Să o cuprinză-asemenea
 Lianelor din apă

C^1.—C^2. Am amintit că A^2 (2277,115) a fost trecut pe fila albă din stânga, devenind **C^1** care figurează, deci, în **2277, 114 v.** şi acesta la rându-i a slujit versiunii **C^2** din **2261,320—321**. Această versiune, la început aidoma cu textul definitiv şi al *Familiei*, a primit nenumărate aplicaţii, care s'au înregistrat în subsol. Transcrierea noastră a procedat palimpsestic, degajând şi restituind întâiul strat al còpiei.

C^2. 2261,320—321
C^1, 2277,114 v.

Ce e amorul? E un lung
 Prilej pentru durere;
Căci mii de lacrimi nu-i ajung
 Şi tot mai multe cere

De visuri dulci şi jurăminţi
 Să-şi bată joc 'i place
Şi, dacă n'are suferinţi
 El singur şi le face

De-un semn în treacăt de la ea
 El sufletul ţi'l leagă
Incât să n'o [mai] poţi uita
 Viaţa ta întreagă

C^1.—C^2. — Strofa 5—8 barată în ultimul timp — eliminată din textul definitiv.

5—8. 1° (C^1) Şi mii de dulci făgăduinţi
 Le face, le desface
Şi dacă n'are suferinţi
 El singur şi le face

2° (C^1) De lacrimi dulci, de jurăminţi (*a*)
 Să-şi bată joc 'i place (*b*)
Şi dacă n'are suferinţi
 El singur şi le face

(*a*)—(*b*) Din mii de dulci făgăduinţi
 Să-şi facă rîs* 'i place

9—12. *id. în* C^1 *cu excepţia v. 11 ;* Incât să n'o mai poţi uita,

Dar încă de te-aşteaptă 'n prag
In umbră de unghere
Unde se 'ntîmpin drag cu drag
Cu[m] inima le cere

Dispar şi ceruri şi pământ
Şi pieptul tău se bate,
Şi totu-atârnă de-un cuvânt
Şoptit pe jumătate

Te urmăreşte săptămâni
Un pas făcut a lene,
O dulce strângere de mâni
Un tremurat de gene

Te urmăreşte gânditori
Ca soarele şi luna
Şi peste zi de-atâtea ori
Şi noaptea tot de una

13—16. *id. în* C^1 *cu excepţia v. 15 :* Un[de] se 'ntîmpin etc.; 16. Cum inima le-o cere; 17—20. *id. în* C^1 *cu excepţia v. 17 :* Atunci pier soare şi pământ > A. pier ceruri şi p.; 21—24. *id. în* C^1.

In C^2 *după ce fusese transcris, aşa cum apare la etaj, încep aplicaţii şi modificări, ce vor fi, până la urmă, sacrificate. După strofa 21—24 schiţează marginal şi cu un lanţ de raliere îi indică locul, următoarea strofă :*

Dar de-o ridici de sub suori
Şi-o gură-ţi dă nebuna (*c*)
Oricând eşti gata ca să mori
Dar să-ţi mai dee una

(*c*) Şi o săruţi nebuna

barată în cele din urmă.

25—28. 1° (C^2) Te urmăresc luminător (*d*)
Ca soarele şi luna (*e*)
Şi peste zi de-atâtea ori
Şi noaptea tot de una

(*d*) T. urmăreşte lucitor (*pe* A^2); (*e*) *Şi'n* A^2.

2° (C^2) Te-o urmări ca pe-un drumeţ
Pe drum* de codru luna
Şi 'n zarea albei dimineţi (*f*)
Şi noaptea tot de una

(*f*) Şi [*indesc.*]*, şi [*ind.*]* dimineţi.

3° (C^2) Te-o urmări ca pe un vas
Pe malul mării luna (*g*)
Şi ziua '[n] ori şi care ceas
Şi noaptea tot de una

(*g*) La [*ind.*]* [*ind.*] * [*silabe indescifrabile şi şterse*] > Pe m. etc.

4° (C^2) Te-urmează ca pe-un călător
Pe ca[le]* largă* luna (*h*)
Şi peste zi de-atâtea ori
Şi noaptea tot de una

(*h*) Pe drum de noapte l. > Pe căi* de noapte l.

5° (C^2) *Cu creion ultim, dar părăsit :* 25. Te face tainic gânditor > Să te urmeze gânditor; 26. Te mângâie > Şi mângâios ~.

Căci scris a fost ca viaţa ta
De doru-i să nu 'ncapă
De te-a cuprinde-asemenea
Lianelor din apă.

* * *

Dintre textele, ce se cuvin amintite, cu prilejul acesta, să notăm, drept colaterale, (cf. vol. II, pag. 353 cap. *Luceafărului*) şi ca o dovadă că se desprind din aceeaşi atmosferă şi din acelaşi moment psichologic:

Şi oare tot n'aţi înţeles... din 2260,210, unde apare versul *Prilej pentru durere* şi

Dacă iubeşti fără să speri din 2277,115,115 sq. pentru cazul când cele două strofe amintite au fost încorporate, cu adevărat, poeziei *Ce e amorul?*

Să adăogăm, totuşi, că singură publicarea integrală, în secţiunea « Postumelor » a tuturor acestor poezii autonome, crescute ca tot atâtea mlădiţe din tulpina aceluiaşi moment psichologic, va putea stabili înrudirile dintre ele ca şi liniile de demarcaţie.

Pentru imagina *lianelor din apă* a strofei finale, cf. cele două strofe, în subsol, la capitolul *Şi dacă*... ceva mai departe, pag. 80.

PE LÂNGĂ PLOPII FĂRĂ SOŢ...

« Familia » XIX, 35, 28 August/9 Septemvrie 1883.

Legendele voiesc ca poezia *Pe lângă plopii fără soţ* să fi fost inspirată de iubirea lui Eminescu pentru Cleopatra Poenaru-Lecca, « verişoara corpolentă şi tare boită a lui Caragiale » [1]), aşa cum *Atât de fragedă* ar fi fost sugerată de iubirea pentru Mite Kremnitz, cumnata lui Titu Maiorescu. Adevărat sau nu, legendele nu se stârnesc din nimic. Intr'o scrisoare din 22 Septemvrie 1880 către Nicolae Gane, Titu Maiorescu îşi informa corespondentul astfel: « Miercurile noastre literare se ţin regulat. Creangă ne citeşte acum ceva, unul Gaster din Breslau ne vorbeşte despre poveştile noastre comparate cu cele indice şi talmudice, Slavici are un studiu etnografic despre Transilvania şi

---

29—32. 1° (C¹) Şi scris a fost ca viaţa ta
De-a ei să nu încapă
Să te cuprind' asemenea
Lianelor din apă.

2° (C¹+C²) E scris ca fericirea ta
De doru-i să nu 'ncapă
Căci te-a cuprins asemenea
Lianelor din apă.

3° (C²) Căci scris a fost ca viaţa ta
De doru-i să nu 'ncapă
Să te cuprinză asemenea (*1*)
Lianelor din apă.

(*1*) Şi te-a cuprinde-asemenea > Şi [să] te lege-asemenea > Să te cuprinză-asemenea > Şi* s'o* cuprinză asemenea > Să te etc.

[1]) Şerban Cioculescu, *Viaţa lui I. L. Caragiale*, 1940, pag. 256.

Eminescu, amorezat de d-na Poenaru-Lecca găsește în această doamnă cam corpulentă multă inspirație» 1). Iar peste o săptămână, (*Bucarest, le 27 Sept. 1880*), același Nicolae Gane era ținut în curent și de către Mite Kremnitz: «Eminescu nous apporte din când în când des poésies, dédiées à une nouvelle flamme de son coeur de poète, espérons qu'il ne la tourmentera pas, comme il a tourmenté la pauvre M-me Miclea. Ses aphorismes, qui ont apparu dans les Convorbiri m'ont beaucoup plu, il paraît qu'elle est vraiment malheureuse» 2). (Unde, mai cu seamă interesează informația de ordin cronologic, după care poeziile ciclului *Familiei* ar fi fost aduse la cunoștința Junimei încă din 1880, ceea ce poate fi un serios punct de plecare și discuție). Iar la 2 Octomvrie, același an, tot Mite Kremnitz și tot către Gane: «J'espère, que la saison d'automne n'influence pas votre tempérament! C'est beaucoup plus difficile d'être courageux quand il fait du vent et de la pluie, surtout pour un poète. Aussi, pour vous citer un exemple, Eminescu était-il tout désespéré hier, si j'étais méchante comme vous, je dirais que l'absence de la dame de son coeur expliquerait sa mélancolie. Le pauvre garçon! Je crois qu'elle a répondu à ses déclarations par un éclat de rire et lui, à ce qu'on dit, il espérait être accepté comme mari. Mon dieu, pourquoi vous moquez-vous de son goût? Les hommes sont inexpliquables, c'est leur droit, sanctifié par l'habitude» 3).

Cu un astfel de «verbiaj», pentru a folosi expresia Mitei Kremnitz, nu e de mirare că lucrurile au putut fi deformate și că legenda s'a instaurat în drepturi ce nu-i aparțineau. Intâiul care a făcut legătura între muza de «pe lângă plopii fără soț» și poezia de față fu d-l N. Petrașcu 4). In Amintirile sale din Junimea, Iacob Negruzzi se socotea îndreptățit să afirme că «niciodată Eminescu n'a iubit mai cu violență», că «rezerva» Cleopatrei îl înverșunase până într'atâta că «se plimba nopți întregi înaintea casei sale din strada Cometei, *pe lângă plopii fără soț...!* care se găsea cam acolo unde azi se ridică statuia lui Lascăr Catargiu», că «o urmărea pretutindeni» și alte detalii picante ale unui ingenios detectivism literar 5). Dar dacă opinia aceasta a fost îmbrățișată de cei mai mulți istorici literari, nici contestațiile n'au lipsit. S'a spus, de pildă, că «generatrița» acestei poezii, după chiar mărturia poetului (e adevărat că amintirile autorului sunt foarte problematice), ar fi fost o studentă la litere, ce ședea prin mahalaua Lucaci și pe care Eminescu ar fi văzut-o la cursul lui Maiorescu 6). Mult mai aproape de adevăr, chiar dacă contaminarea, voită sau nu, a celor două muze 7) e greșită, se află N. Iorga când anexează această poezie aceluiași ciclu veronian, (cedat *Familiei*), al «tânguirilor, de o așa de duioasă rezervă, cu adânc respect pentru ce a fost». (Nu strică să se citească în subsidiar, și lămuririle dela *Odă în metru antic*, ceva mai departe, pag. 114 sq.).

Cât preț se cuvine pus pe datele acestea materiale, când e vorba de geneza unei poezii 8), în care intră cu atât mai multe imponderabile, cu cât mai complexă e personalitatea unui liric — iată o problemă pe care marii creatori au rezolvat-o după legile fanteziei lor. O cură de scepticism nu strică — și la aceasta invită, așa cum se va vedea din câteva adnotări cu care vom însoți mai departe textul poeziei, (versiunea definitivă, C²) și care răspund unor observațiuni prea subiective ale lui G. Ibrăileanu.

Ms. Manuscrisele în cari figurează *Pe lângă plopii fără soț...* se urmează în ordinea următoare:

A. 2261, 132 *(4 strofe)* . . . . . cca 1880—1881
B. 2277, 121 *(7 strofe)* . . . . cca 1881—1882
C². 2261, 327—329 *(12 strofe)* . . . . cca 1882—1883
C¹ 2277, 121 *(aplicații)* + 120 v.

---

1) I. E. Torouțiu, *St. și d. lit.*, III, pag. 183 *(sublinierea a noastră)*.
2) *Ibid.*, pag. 290. Despre aforismele Veronicăi Micle, cf. *ibid.*, pag. 324—325.
3) *Ibid.*, pag. 293—294.
4) N. Petrașcu, *Mihail Eminescu*, 1892, pag. 22—23.
5) Iacob Negruzzi, *Amintiri dela Junimea*, [1939], pag. 267—268.
6) Colonel Ionescu-Dobrogeanu, *Cum l-am cunoscut pe Eminescu*, în *Omagiu lui Eminescu*, 1934, pag. 118 sqq. — Curioasă intervertire cronologică și în I. Slavici, *Cel din urmă armaș*, 1923. pag. 250.
7) N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nouă ediție*, 1939, pag. 20: «...*Pe lângă plopii fără soț* — unde «brațele reci» nu pot fi ale desprețuitoarei Nemțoaice cu interes pentru psihologiile poetice...».
8) Dar iată și cealaltă față a primejdiei, comparatismul cu orice preț, dublat de un facil istorism literar; (— toată poezia lui Macedonski și a tuturor simboliștilor români n'a ajuns vreodată la nivelul muzicalității eminesciene); un elocvent pasaj în Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor și procedeelor din poeziile lui Eminescu*, în *Preocupări Literare*, I, 5, 1 Mai, 1936, pag. 272: «Și poezia *Pe lângă plopii fără soț...* conține o reminiscență din Alecsandri. Astfel versul «O zi din vieață să-mi fi dat» amintește versul «Dă-mi o zi din viața ta» din «Serenada» (1875). Muzicalitatea versurilor eminesciene din această poezie, precum și din celelalte scrise cam în aceeași epocă se va fi datorând îndemnului mai vechiu al lui Titu Maiorescu (v. «Direcția nouă» din 1872) dar poate și observărilor critice ale lui A. Macedonski, care, în numele poeziei nouă, acordă o atenție deosebită armoniei versului».

Acestor trei etape principale cată să li se adaoge cea de a 4-a, care ar fi còpia pentru *Familia*, încredințată lui Iosif Vulcan 1) şi în care va fi operat ultimele, foarte mici, corectări ce au apropiat-o de forma definitivă. In C^2, care numără 12 strofe, strofa 33—36, barată în cele din urmă cu creion roşu, n'a mai fost trecută în còpia pentru *Familia* care are 11 strofe.

Se aminteşte, în chip general, că disjungerea ce am făcut între B şi C^1, pe lângă că este logică şi conformă cu principiile repartizării aplicațiilor, cum l-am practicat tot timpul, mai are şi avantajul că pune în valoare detalii, care altfel ar fi căzut în umbră. De pildă: *Pe lângă casa din arini* > *Pe lângă casa dintre tei* în B iar în C^1.: *Pe lângă plopii cei cu soț.*

A. Ar fi greu de hotărît dacă această sumară redacție, creionată, numărând 4 strofe, ce figurează în ms.-ul **2261, 132** este cu adevărat o formă independentă, limitată — cum ni se pare — la atâta sau, dimpotrivă, un exercițiu întrerupt în momentul când începe să redacteze pe B., aşa cum se pare că a fost întrerupt şi B, înainte de timp.

Caietul în care figurează această sumară formă, un submanuscris longitudinal de formatul subms.-ului *Legendei Luceafărului*, ca şi vecinătatea unor piese redactate şi ele cu creionul, ar sugera, ca dată pentru A., cu aproximație, anul 1880—1881, ceea ce ar înlesni chestiunea genezei poemului.

A. 2261, 132

Pe lângă [jur*] de casa ta
Ades[ea] am trecut
Şi toată lumea cunoştea
Tu nu m'ai cunoscut

Spre ochii tăi ce lumina
Priveam atât de des
Şi toată lumea 'nțelegea
Tu nu m'ai înțeles

Dar azi pe lângă casa ta
Eu trec cu mult mai rar
Şi ochiul tău pe urma mea
Se uită înzadar

Căci totu-acuma au perit
Ca frunzele, de vânt
Astfel se trece 'n negră[it]*
Norocul pe pământ

B. Se află în **2277, 121** numără 7 strofe, fără a putea decide dacă este o etapă autonomă, limitată la 7 strofe, (ceea ce n'ar fi exclus), aşa cum întâia ar fi avut 4. Oricum, este o versiune nefinită. Fapt este că din această versiune, prin eliminare de strofe, aplicații şi inversiuni de noui strofe s'a ajuns la o formă evoluată, C^1, transcris pe fila albă din stânga (2277, 120 v.), care a slujit apoi versiunii următoare C^2 din 2261, 327—329.

---

1) In numărul *Familiei*, (XIX, 35, 28 August/9 Septemvrie 1883) în care se publica *Pe lângă plopii fără soț*... apărea, la cronică, următoarea notiță redactată de Iosif Vulcan, ce tocmai se întorsese din escursia Braşov-Sinaia-Bucureşti: «*Sărmanul Eminescu!* Am amintit înainte cu câteva săptămâni, că distinsul poet şi colaborator al nostru, d-l M. Eminescu este greu bolnav şi ne-am exprimat dorința de a-l vedé cât mai curând vindecat. — Durere, dorința noastră nu s'a realizat; amicul nostru fu lovit de boala cea mai înfricoşată, de alienațiunea mintală. El nu mai cântă, căci lira i-a căzut din mână. Deci astăzi orice rămăşită literară a nefericitului poet are o valoare şi mai mare. Noi posedem încă trei poesii inedite ale lui pe cari dimpreună cu altele deja publicate de noi, ni le-a dat pentru *Familia*. Una din aceste este şi cea din numărul presinte».

V. — 2. Ades am petrecut; 15. negră[it]* *sau* nesfâr[şit]* ?

B. 2277, 121

Pe lângă casa dintre tei
Adesea am trecut
Mă cunoşteau vecinii tăi
Tu nu m'ai cunoscut

Spre ochii tăi ce strălucea[u]
Priveam atât de des
Şi toată lumea 'nțelegea
Tu nu m'ai înțeles

Şi te iubeam învăpăiat
Setos de suferinți
Cu inima ce mi-au lăsat
Părinții din părinți

Şi dacă tu m'ai fi privit
Odată din adins
Pe drumu-mi vieți-mi liniştit
O stea s'ar fi aprins

Dar m'ai lăsat să trec aşa
Străini ca să ne fim
Găseai pe-atunci în mintea ta
Că nu ne potrivim

In treacăt caută să prinzi
Norocul cel mai sfânt
Şi noaptea candelă s'aprinzi
Iubirii pe pământ

Căci azi pe lângă casa ta
Eu trec cu mult mai rar
Şi capul tău în urma mea
Se 'ntoarce înzadar

C^2. Figurează în **2261, 327—329**, numără 12 strofe şi face parte din acelaşi submanuscris ciclic dela sfârşitul ms.-ului miscellaneu 2261, despre care s'a vorbit. E despărțită de piesele ce preced prin ⁂.

Aplicații ultime şi eliminarea, operată cu creion roşu, a strofei 33—36 o apropie de versiunea *Familiei*. Diferențele sunt de sigur de ultima oră, în clipa când se efectua chiar còpia pentru *Familia*.

Ca timp, întreg acest submanuscris în care figurează poeziile ciclului *Familiei* se situază înainte de Aprilie 1883.

In subsol aşezăm variantele versiunii **C**^{1}, despre care s'a amintit, derivată din B şi care figurează în **2277, 120 v.** Deasemeni şi unele aplicații încercate întâiu chiar pe B.

---

1. P.l. casa din arini*; 3. M.c.[ai tăi] vecini ‹i› [*versul, gândit pereche lui 1 din subsol, n'a apucat să fie cristalizat*].

C^2. 2261, 327—329

C^1 2277, 121 (aplic.)+120 v.

* * *

Pe lângă plopii fără soţ
Adesea am trecut;
Mă cunoşteau vecinii toţi
Tu nu m'ai cunoscut

La geamul tău ce strălucea
Privii atât de des;
O lume toată 'nţelegea
Tu nu m'ai înţeles

De câte ori am aşteptat
O şoaptă de răspuns
O zi din viaţă să-mi fi dat
O zi mi-era de-ajuns

O oră să fi fost amici
Să ne iubim cu dor
S'ascult de glasul gurii mici
O oră şi să mor

N. B. Transcriem din G. Ibrăileanu, *Scriitori români şi străini*, 1926, două crâmpee, al căror radicalism e în opoziţie cu situaţia reală a manuscriselor, aşa cum se reflectă ea în transcrierea noastră, (etaj şi subsol):

«Dar pentru ce anume «fără soţ»? Pentru ce această indicaţie şi precisă şi vagă? «Fără soţ» e un epitet concret şi moral în acelaşi timp. Concret, pentrucă dă o imagine. Moral, pentrucă mai întâiu e vag şi apoi, pentrucă, în comparaţie cu ceeace e «cu soţ», evocă ceva stingher, neîmplinit, adică o stare de suflet concordantă cu economia întregii poezii» (pag. 129).

«O oară» şi nu «o oră», cum transcrie d-l Scurtu, pentrucă Eminescu a scris «o oară», pentrucă «o oră» e ştiinţific şi pedant, pentrucă «o oră» e un hiat displăcut» (pag. 125).

V. — 1. P.l. plopii cei cu soţ (C^1); 5. La geamul t.c. strălucea (C^1) > In geamul t.c. s. (C^2); 6. Priveam a.d.d. (C^2).

9—12. 1° (C^1) De câte ori mai aşteptaiu
O vorbă de răspuns...
O zi din viaţa ta să-mi dai
Căci una-i de ajuns

2° (C^1) De câte ori am aşteaptat
O şoaptă de răspuns...
O zi din viaţă să-mi fi dat
O zi mi-ar fi ajuns

13—16. 1° (C^1) Un ceas să fim ca doi amici
Ferice trecător
Să sorb suflarea gurii mici
Un ceas apoi să mor

2° (C^2) Un ceas să ne fi fost amici
Ferice, trecător
Să sorb suflarea gurii mici
Un ceas ş'apoi să mor

3° (C^2) O oră să fi fost amici
Să te cuprind cu dor (*a*)
Să beau suflarea gurii mici
O oră şi să mor

(*a*) *înainte de a trece la forma dela etaj (deci 4°) :* Oricât > Să ne iubim cu dor.

Să sorb* din ochiul [tău] senin
O rază din adins...
Ş'in calea timpilor ce vin
O stea s'ar fi aprins

Ai fi trăit în veci de veci
Şi rânduri de vieţi
Cu ale tale braţe reci
Inmărmurind măreţ

Un chip de-apururi adorat
Cum nu mai au perechi
Acele zîne ce străbat
Din timpurile vechi

Căci te iubeam cu ochi păgâni
Nebuni de suferinţi,
Ce mi-i lăsară din bătrâni
Părinţii din părinţi

17—20. 1° (C^1) Şi dacă ochiul tău senin
Privea ca din a dins
In calea timpilor ce vin (*b*)
O stea s'ar fi aprins

(*b*) I.c. vremilor c.v.

2° (C^1) De-mi dăruiai din ochiu senin (*c*)
O rază din a dins
In calea vremilor ce vin
O stea s'ar fi aprins

(*c*) O dacă ochiul tău senin > O rază 'n >
De-ţi strălucea > De-mi dăruiai etc.

3° (C^2) Plecând din ochiul [tău] senin (*d*)
O rază din a dins...
In calea timpilor ce vin
O stea s'ar fi aprins

(*d*) De-mi dai d.o.[t.]s. > Venind*
[*sau:* Vărsând* ?] d.o. [t.] s.

24. Inmărmureai măreţ (C^2).

21—24 (C^1] Căci ţi-aş fi dat să nu mai treci
O sută de vieţi
Cu ale tale braţe reci
Tu străluceai măreţ

28. Din vremurile vechi (C^2.)

25—28 (C^1) Un chip de marmură-adorat (*e*)
Cum nu mai [au] perechi
Acele chipuri ce străbat
Din vremurile vechi

(*e*) U. c.d.m. curat.

30. Adânci de suferinţi (C^2).

29—32. (C^1) Căci te iubeam cu ochi păgâni (*f*)
Setoşi de suferinţi
Cum mi-i lăsară din bătrâni
Părinţii din părinţi

(*f*) Căci te iubeam învăpăiat.

Dar tu ai vrut să trec așa
Străini ca să ne fim
Găseai pe-atunci în mintea ta
Că nu ne potrivim

Azi nici măcar nu-mi pare rău
Că trec cu mult mai rar
Că cu tristețe capul tău
Se 'ntoarce înzădar

Căci azi le semeni tuturor
La umblet și la port
Și te privesc nepăsător
C'un rece ochiu de mort

Tu mâna trebuia să 'ntinzi
Acelui dor prea sfânt
Și noaptea candelă s'aprinzi
Cărări*-mi pe pământ

33—36. *Identic și în* C^1. — *In* C^2 *barată cu creion roșu la revizia finală, ce a premers còpia pentru* Familia.
39. Și cu tristețe capul tău (C^2).

37—40. (C^1) Azi fără chiar să-mi pae* rău
Eu trec cu mult mai rar
Și pe-a mea urmă capul tău
Se 'ntoarce înzădar

41. Și azi le semeni tuturor > Căci azi le s.t. (C^1); *In* C^1, *în capul paginei și reținut (subliniat), înainte de a compune strofa :* un umblet trist ș' a lene.

45—48. 1° (C^1) De aripi trebuia să prinzi
Momentul cel mai sfânt
Și noaptea candela s'aprinzi
Iubirii pe pământ

2° (C^2) De aripi trebuia să prinzi
Momentul acel sfânt
Și noaptea candelă s'aprinzi
Iubiri-mi* pe pământ

ŞI DACĂ...

«Familia», XIX, 46, 13/25 Noemvrie 1883.

Intenția, pe care ar fi avut-o Eminescu, de a-şi aduna poeziile în volum, nu este încă definitiv lămurită. Se ştie totuşi că obişnuia să-şi recitească, la răstimpuri, manuscrisele, oprindu-se nu numai la cele din urmă dar chiar şi la acele de adolescență, cum este de pildă cazul submanuscrisului «Marta». Am amintit (vol. I, pag. 451 sqq.) despre o astfel de revizuire din 1881, şi i-am semnalat prezența creionului roşu, ori de câte ori a fost cazul, în subsolul acelui submanuscris. Am arătat de asemenea, cum recitindu-şi şi întâia poezie, *De-aş avea*... cu care a debutat la *Familia*, Eminescu a ținut să alăture datei vechi, pe cea nouă, a recitirii: Sept. 1865—1881 (cf. ediția aceasta, I, 245).

Manuscrisul prim al poeziei *Şi dacă*... aduce, în ordinea aceasta, o preciziune de mare valoare. Pe aceeaşi filă (2277,123) figurează şi însemnarea lui Eminescu:

Lumină de lună

Poezii > Versuri lirice.

redactată în chip de titlu, (cf. facsimilul alăturat, pag. 81) şi despre care, cu bună dreptate, scria Botez că «l-a făcut pe I. Scurtu să-şi intituleze astfel a doua ediție a poeziilor lui Eminescu» [1].

De când datează însă această însemnare? Judecând după datele materiale ale manuscrisului şi după cele ce ştim în legătură cu ciclul de poezii încredințate *Familiei*, am putea situa atât prima versiune, cât şi însemnarea, prin 1882, un an aşa dar după revizia din 1881. Dată ce concordă şi pe care o confirmă, poate, următorul antescriptum al unei epistole ce-i trimite Veronica din Iaşi, la 10 Februar 1882: «Je suis très contente que tu veux éditer tes beaux vers, moi aussi, je vais éditer les miens, Mițicule, ride-mă» [2].

Să notăm, în legătură cu această poezie, afară de cele ce am semnalat în subsolul versiunilor, întâi că în ediția Maiorescu, *Şi dacă*... este a 3-a poezie şi că locul acesta de ordine ratifică odată mai mult armonioasa şi organica orânduire a materialului, operă cu totul personală a criticului şi, după aceea, curioasa ieşire a foarte tânărului critic N. Iorga, altminteri mare admirator al lui Eminescu, la vârsta aceea: «Mulți zâmbesc, când ai pune în paralel pe Alecsandri cu Eminescu, şi din faptul că Eminescu are bucăți necomparabile cu tot ce s'a scris vreodată în româneşte, nu urmează că n'are bucăți *inferioare* celor ale d-lui Alecsandri. Eu nu dau un «Pastel» pe «*Şi dacă ramuri bat în geam*», obscură şi apocaliptică, măcar că-i isvorîtă din creerul lui Eminescu. Poetul a avut «*un mauvais quart d'heure*» când a scris-o. Lumea însă se va declara oricând pentru a doua» [3].

Şi, în cele din urmă, un crâmpeiu din acelaşi excesiv comparatism, care abate cercetările pe drumuri de rătăcire: «Tot atât de improbabilă este presupusa influență a tehnicei lui Banville (susținută de N. Şerban) şi asupra poeziei *Şi dacă ramuri bat în geam*, care, după afirmarea orală a lui Val-Bude, a avut ca model poezia «Und Wüstens die Blumen» (din «Buch der Lieder») de Heine. Ambele poezii întrebuințează acelaşi procedeu literar şi încep cu conjuncțiunea «şi». In timp ce motivele lui Heine sunt: 1. florile; 2. privighetorile; 3. steluțele, — motivele lui Eminescu sunt: 1. ramurile şi plopii; 2. stelele; 3. nourii şi luna. Procedeul literar din această poezie eminesciană îl mai întâlnim în poeziile «Din noaptea...» şi «Adio». Ipoteza unei influențe lamartiniene (v. de ex. «Souvenir») invocate de I. M. Raşcu ne pare mai puțin probabilă» [4].

---

[1] Pe tema proiectului de a-şi edita volumul ca şi a titlului, pe care I. Scurtu l-a autentificat, aceste, minus lirismul excesiv, rânduri informate din M. Eminescu, *Lumină de lună*, ed. I. Scurtu, 1910, pag. 5—6: «...Abia o singură dată trecu prin mintea poetului ideea unui volum — de sigur în vr'unul din acele fericite «ceasuri ale tainei» pe care le petrecea numai cu cărțile, gândurile, visele, şi inspirațiile sale. Acest neprețuit moment biografic, necunoscut pân'acum de nimeni, este eternizat pe una din galbenele file ale hârtiilor lui intime, unde ni se destăinuieşte chiar şi titlul volumului, un titlu admirabil, nu se poate mai fericit ales: «*Lumină de lună*, versuri lirice». [*Şi, în notă, indicat ms-ul 2277 f. 123, apoi:* «Este vădit vorba de un titlu de volum la care s'a gândit Eminescu. Insemnarea datează de prin anii 1880—1883»]. E ca un simbol mărturisit al vieții şi operei sale: al romantismului şi al pesimismului, al idealismului şi al decepționismului, al cultului pentru natura tăcută şi al isolării de oameni etc., etc.».

[2] Cf. facsimilul epistolei în Nic. V. Baboeanu, *Iubire-durere. M. Eminescu-Veronica Micle*, ediția II-a, 1912, pag. 32—35.

[3] Nicolae Iorga, *Bătrânii* în *Lupta*, VII, seria IV, Nr. 1133, Duminecă 27 Maiu 1890.

[4] Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor, etc.*, în *Preocupări. literare* I, 5, 1 Maiu 1936, pag. 271.

Ms. *Şi dacă*... se află în 2 manuscrise:

A. 2277, 123
B. 2261, 322

A. Caracterul brouillonar al versiunii din **2277, 123** se poate deduce din variantele înregistrate în subsol, după cum, şi mai sugestiv, din percurgerea facsimilului alăturat. Despre celelalte elemente ale paginei, strofa-preludiu şi cele două strofe, înrudite cu finalul din *Ce e amorul?*, dar consunând şi cu atmosfera de aici, în prezentul subsol.

A. 2277, 123

Când ramuri negre bat în geam
Şi se cutremur plopii
E, ca tot dragă să te am
Chiar pân' în umbra gropii

Şi dacă stele bat în lac,
Adâncu-i luminându'l,
E, ca în veci să nu mă 'mpac
La tine-avându'mi gândul

Şi dacă nouri deşi se duc
De ese 'n luciu luna
E, ca aminte să-mi aduc
De tine tot de una

---

3. E, ca în suflet să te am > E, ca iubită să te am; 4. De-acum în umbra gropii > Chiar şi în u.g. > Până şi 'n umbra gropii; 6. Adâncu-i pătrunzându'l.

9—12. 1° Când lacuri palide aduc
Pe lucii valuri luna
E ca aminte să-mi aduc
De tine 'n tot de una

2° Când neguri palide [aduc] (*a*)
Pe lucii valuri luna
E ca aminte să-mi aduc
De tine 'n totdeuna

(*a*) *de fapt*: se duc.

3° Şi pe când nouri deşi se duc
De ese 'n luciu luna
Etc.

In capul paginei, o strofă în alt ritm, ca un preludiu părăsit al aceleiaşi poezii:

Prin neguri trece luna (*b*)
Pe lucii valuri de lac
Şi [*ind.*] de la* [*ind.*] una
Mii* [*ind.*] şi mii* [se] desfac

(*b*) *Deasupra versului*: Din *şi* lumina*.

In A. *se poate observa (cf. facsimilul) la stânga redacţiei finite, barată după ce a fost copiată în* B., *2 strofe, barate şi ele, ce nu aparţin acestei poezii, dar care nu par să fie străine de atmosfera, mai exact de tema de aici, cuprinsă în versurile:* E ca în veci să nu mă 'mpac — La tine avându-mi gândul.

Strofa primă, cunoscută din finalul poeziei Ce e amorul?, *apare aici adaptată după circumstanţe:*

Făcută a fost viaţa mea
Viaţa ta s'o 'ncapă
Ş'o au cuprins asemenea
Lianelor din apă

Să nu fiu vesel şi întreg
Să n'am gândiri senine
Chiar însu-mi să nu mă 'nţeleg (*a*)
Când sunt fără de tine (*b*)

(*a*)—(*b*) Eu însumi să nu mă 'nţeleg
Tu nefiind cu mine

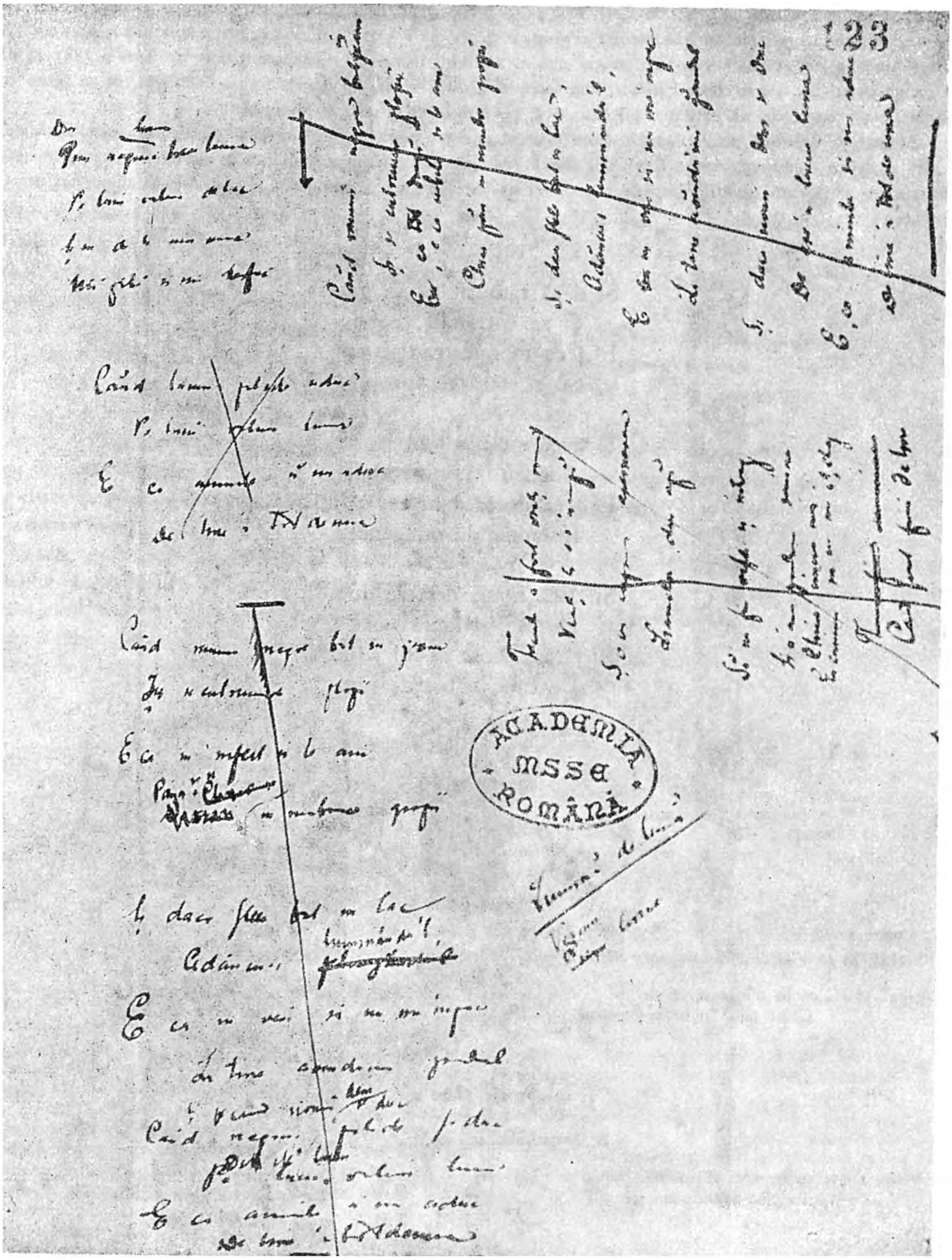

Mss.-ele Academiei Române ŞI DACĂ 2277, 123 (16.5 cm. × 20.5 cm.)

B. Versiunea aceasta figurează în **2261, 322,** în submanuscrisul dela sfârşitul ms.-ului miscellaneu, despre care s'a vorbit şi unde poeziile au fost copiate şi grupate ciclic, dar a căror fizionomie, graţie aplicaţiilor a suferit prefaceri. Intâiu a fost copiată versiunea exactă din A. Aplicaţii marginale, efectuate înainte de Aprilie 1883 au dus la forma după care a dat còpia *Familiei;* alte schimbări, după aceea, au dus la forma definitivă, ce se poate ceti la etaj. De bună seamă au existat còpii definitive, pe care le va fi utilizat Maiorescu.

Să mai adăogăm că textul *Familiei* apare şi după moartea poetului, în chip de autograf, în *Fântâna Blanduziei,* S. II, 2, 8—15 Octomvrie 1889. Explicaţia acestei identităţi poate că trebuie căutată în existenţa mai multor còpii, originale — afară dacă, printr'o împrejurare, ce nu ne este cunoscută, autograful *Familiei* va fi ajuns din nou la Bucureşti.

B. 2261, 322

Şi dacă ramuri bat în geam
Şi se cutremur plopii,
E[,] ca în minte să te am
Şi 'ncet să te apropii

Şi dacă stele bat în lac
Adâncu-i luminându'l
E[,] ca durerea mea s'o 'mpac·
Inseninându-mi gândul

Şi dacă nouri deşi se duc
De ese 'n luciu luna,
E[,] ca aminte să-mi aduc
De tine 'n tot de una.

N.B. *In toate locurile, consequent :* daca

3—4. 1° E ca în minte să te am
Chiar pân' în umbra gropii

2° E, ca în jalea care-o am
Să-mi pae că te-apropii (*a*)

(*a*) Să-mi pară că te-apropii
N.B. *2° a dat versiunea* «Familiei»

3° E ca aproape să te am
Plutind să ~

N.B. *Forma dela etaj ar fi 4°.*

7—8. 1° E ca în veci să nu mă 'mpac
La tine-avându-mi gândul

2° E ca durerea mea s'o 'mpac
La tine-avându-mi gândul

N.B. *2° a dat versiunea* «Familiei», *minus versul 7. care în* «Familia» *(şi în facsimilul din* «Fântâna Blanduziei») *suna :* E.c.d. să mi-o 'mpac.

3° E ca în suflet să mă 'mpac
La tine-avându-mi gândul

N.B. *Forma dela etaj ar fi 4°.*

GLOSSA

«Ediţia I. Maiorescu», Decemvrie 1883

Celebră, cu bună dreptate, pentru atâtea din sugestivele ei sentinţe, *Glossa* este, în lirica lui Eminescu, una din poeziile cele mai discutate, fie sub raportul concepţiei, fie sub acela al formei. «Vestita *Glossa* a lui Eminescu, mai cu osebire, poate să fie un fel de gimnastică, dar poezie nu este» scria Hasdeu în răspunsul ce dădea lui Vlahuţă, când se ridica împotriva virtuozităţii rimelor [1], iar Bonifaciu Florescu, vechiul său rival, de baricadă literară, nu pregeta s'o amintească în capitolul «curiozităţilor poetice» din manualul său de franceză pentru clasa VI-a [2]. Privită ca o producţie «în genul pesimist à la Lenau» de unul din interpreţii minori, dar nu mai puţin avizaţi ai poetului [3], pentru Cezar Papacostea, *Glossa* era dimpreună cu *Satira I-a* şi *Rugăciunea unui Dac* una din creaţiile neîntrecute sugerate de «cercetările indianiste» ale poetului [4]. Desbătând raporturile dintre «Eminescu şi etica lui Schopenhauer», d-l Tudor Vianu, ajungea la concluzia că stoicismul, pe care-l cunoscuse în cursurile universitare din Berlin, se întâlneşte cu sugestiile filosofului german: «Schopenhauer, scria d-l Tudor Vianu, a fost pentru Eminescu un îndrumător atât de ascultat, încât prin el a găsit calea nu numai către vechile izvoare ale înţelepciunii indice, dar şi către fântâna de mângâieri a stoicismului greco-roman. Stoicismul nu este aşa dar, cum am văzut că s'a putut crede, o etapă prin care Eminescu întrece pesimismul, dar una în care el se desvolta, în deplin paralelism de data aceasta cu modelul schopenhauerian. Aceste influenţe noui le-a adunat Eminescu în poesia *Glossa*» [5].

Sub raportul izvoarelor istorice ale *Glossei*, cercetările s'au aplicat fie în detalii, cum ar fi de pildă imagina valului trecător, care ar fi o reminiscenţă din Tasso [6], fie mai cu seamă, în tema centrală, în motivul spectacolului vieţii, ce se întâlneşte în toată filosofia greacă [7], şi cu osebire, în fragmentul «Comedia cea de obşte», pe care Eminescu însuşi îl publica în *Curierul de Iaşi* din 13 Iunie 1876, după obiceiul, ce instaurase la gazetele unde lucra, de a reproduce pasagii din cărţi vechi şi manuscrise. Iată acel fragment:

> «Lumea este privelişte, oamenii sînt comedianţii, norocul împărţeşte jocurile şi întâmplările le alcătuesc. Teologii ocîrmuesc machinurile şi filosofiii sunt privitorii. Bogaţii prind locurile, cei puternici apucă locul cel mai înnalt, şi la pământ sunt săracii. Muierile aduc răcoreală şi cei necăjiţi de noroc iau mucul lumînărilor. Nebuniile alcătuesc întocmirea cântecelor şi vremea trage perdeaua... Lumea vrea să se înşele, înşele-se dar [8]. Deschiderea comediei începe din lacrămi şi din suspinuri. In lucrarea cea dintâiu se arată pricinile cele nebuneşti a oamenilor. Cei făr' de simţire bat în palme ca să arate a lor bucurie, cei înţelepţi flueră jocurile. Cel ce intră plăteşte la uşă un ban, ce se numeşte osteneală şi ia în locul lui un petec pecetluit, ce însemnează neodihna, cât îşi va ţine locul. Schimbarea pricinilor *îi zăboveşte puţin* pe privitori. Impletiturile cele bune sau rău împletite fac să râdă filosofii. Acolo se văd urieşi, care de odată se fac logoşi şi logoşi, care făr' de veste se fac mari şi vin la o înnălţime făr' de măsură. Acolo se arată oameni, cari se par că au toate măsurile şi paza, ce s'ar puté socoti, ca să nu lese drumul cel adevărat, care duce la sfârşitul ce-şi pun înnainte; în vreme când despre altă parte cei nebuni şi

---

[1] Hasdeu, *Răspunsul meu la revista Vieaţa* în *Revista Nouă*, VII, 4, Ianuarie 1895 (repr. în *Sarcasm şi ideal*, pag. 217). — Cf. id., *ibid.*, VII, 3, Decembrie 1894, cu o lună înainte, poema *Dumnezeu* în care se condamnă rima («nu-i poezie rima»), iar rime ca «*Tisa* -- plânsu-*mi-s'a*» sunt decretate drept «...sonore chiţibuşuri—Pe-o cârtiţă menite s'o schimbe 'n elefant».

[2] B. Floresco, *Cours de littérature française*, classe de VI-e, I-ère partie. Versification, Bucarest, 1890, pag. 200, cap. *De quelques curiosités poétiques*. *Glose :* «On prenait une poésie connue, et on faisait des quatrains dont chacun se terminait successivement par un vers de la poésie; telle la glose de *Sarrazin* sur le *sonnet de Job* de Benserade. Eminescu, chez nous, a fait une strophe, puis a terminé les strophes suivantes, par chacun des vers de la première strophe. La dernière strophe n'est que la 1-ère, mais en commençant par de dernier vers pour finir par le premier».

[3] Ionescu Raicu-Rion, *Scrieri literare*, 1895, pag. 33+216.

[4] Cezar Papacostea, *Filosofia antică în opera lui Eminescu*, 1930, pag. 6.

[5] Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu*, 1930, pag. 57.

[6] Alexandru Marcu, *Dela Torquato Tasso la Eminescu*: *Coincidenţe tematice* (Extras din *Studii italiene*, IV), 1937.

[7] T. Vianu *op. cit.*, pag. 60 sq.

[8] *Mundus vult decipi, ergo decipiatur* — cum sună pe latineşte, expresia figurează astfel în originalul francez al lui Oxenstierna şi e una din formulele favorite ale prozei politice eminesciene.

> fără de grijă apipăie uşa nenorocirilor lumeşti. In scurt: acest fel este comedia lumei acesteia, şi cela ce vrea să aibă zăbavă cu linişte să se puie într'un unghiu mic 1), de unde să poată cu odihnă, ca să fie privitoriu şi unde să nu fie nici de cum cunoscut, ca să poată fără de grijă a o batjocori după cum i se cade» 2).

Acestor informaţiuni cu privire la motivul spectacolului vieţii poate că s'ar cuveni adăogate încă două izvoare, pe cari Eminescu le cerceta în repeţite rânduri, chiar dacă folosirea lor e mai târzie: Shakespeare şi Baltazar Gracian. O cercetare atentă a articolelor de ziar ar arăta nu numai de câte ori este invocat marele Will, dar încă folosite anume imagini înrudite 3) cum este de pildă aceea din emoţionantul necrolog pentru Gambetta 4). Pe Baltazar Gracian îl cunoaşte Eminescu nu numai din Schopenhauer, care citează numele scriitorului spaniol. Aşa cum obişnuia să tipărească extrase din manuscrise şi cărţi vechi, Eminescu reproduce în foiletonul *Timpului* din 1882 5), un fragment din *Critiron* al lui Baltazar Gracian, în traducerea dela 1794, a episcopului Iacov 6). Şi tot în acelaşi an 7)

---

1) Cf. *Glossa :* «Tu *în colţ* petreci în tine» (*nota lui Scurtu*).

2) M. Eminescu, *Scrieri politice şi literare*, (ed. Ion Scurtu) I, 1905, pag. 325—326. — Fragmentul de mai sus nu figurează şi în ms-ul 2307, unde la f.f. 4—5 se află reproduse, cu îngrijita caligrafie revizorală, două pasagii: «Pentru pustietate sau singurătate» şi «Pentru vin». Reproducem, din cel dintâi, esenţialul:

2307, 4

Pentru pustietate sau singurătate

(: Din cugetările lui Oxenstierna. Traducere din 1750 :)

«Fericit acela, ce se depărtează de învăluiturile cele turburătoare ale lumei, pentru că se bucură cu desfătările unei dorite singurătăţi şi a căruia cea mai aleasă tovărăşie este o dulce întâlnire cu sine numai. Mărturia unei sinidisis bune îl face a privi cu urîciune nebuniile şi deşertăciunile lumei; el n'are poftă la alta, făr' numai la liniştea sufletului, nu se teme nicicacum de nestatornicia norodului, defaimă bogăţiile şi batjocoreşte acele mai mari averi ale pământului; mulţămit de cele de faţă, este cu odihnă pentru cele viitoare; îndestulat cu sine; nu se însarcină cu nime; nu se vede mai mult a intrà în supărările nevoii, de-a grăi împotriva cugetelor sale sau a mai suferi vorbe împotrivă. . .

. . .El ştie a cumpăni vremea şi priveşte statele vieţii sale urzite cu fir şi cu mătase. Răspondenţîa sa o are cu ceriul, la care gândurile sale îl poartă neîncetat. Nu are nici o dorire de lucrurile aceştei vieţe, pentrucă o cunoaşte deşartă; nici ohtează făr' numai pentru cele cereşti, la care-şi hotărăşte toate dorinţele sale; şi în scurt aşteaptă moartea făr' a o dori şi făr' a se teme de dânsa».

NB. Intâiul studiu consacrat lucrării lui Oxenstierna în A. Lambrior, *Limba română vechie şi nouă (Tălmăcirea românească a scrierilor lui Oxenstiern)* în *Convorbiri Literare*, VII, 9, 1 Decemvrie 1873 (reprodus, de curând, în E. Lovinescu, *Antologia ideologiei junimiste*, Casa Şcoalelor, 1943). — Comentarii şi apropieri preţioase în studiul d-lui Tudor Vianu şi în D. Murăraşu, *Eminescu şi Oxenstiern* (extras din *Făt-Frumos* 1936), pag. 11: «Un alt articol din *Timpul* (VIII), 1883, 11 Februarie, arată că situaţia din ţară e tristă şi că tot ce se petrece ni s'ar părea comic dacă «am fi privitor numai, ca la teatru». Aşa dar înainte încă de-a ajunge la forma definitivă a *Glossei*, Eminescu şi-a înflorit cu elemente din ea proza politică». Cu rezerva că *Glossa* era cam de mult ajunsă la forma definitivă, observaţia e justă. De altminteri, cf. şi D. Murăraşu, *Naţionalismul lui Eminescu*, XV, despre o parafrază la *Glossa*, încă din 1878.

3) Marcu Beza, *Shakespeare in Roumania*, London, 1931, pag. 41—42: «The comparison of life with a stage made by Shakespeare in *The Merchant of Venice* and in *As You Like It* is also given by Eminescu, especially in his *Glossa :*

Other masks, the same play,
Other voices, the same scale».

4) *Timpul*, VII, 281, Miercuri 22 Decembrie 1882: «Viaţa e o umbră călătoare numai, un comediant care un ceas strigă şi gesticulează pe scenă şi apoi nu se mai aude; e un basmu povestit de un nerod, plin de furtună şi de sbucium şi totuşi neînsemnând nimic».

5) *Timpul*, VII, 150, Marţi 13 Iulie 1882, sub titlul «O alegorie veche şi pururea nouă».

6) Ioan Bianu şi Nerva Hodoş, *Bibliografia românească veche*, II, pag. 359—361: *Critil şi Andronius* (cu reproducerea filei de titlu).

7) *Timpul*, VII, 233, Sâmbătă 23 Octomvrie 1882.

având să caracterizeze stilul enigmaticului scriitor, ce se ascundea sub pseudonimul *Delfinul*, Eminescu vorbea de « satira cu aerul tentațiunii », de care și Critil obicinuia să se folosească 1).

Ms. Dar toate aceste amănunte, atât de prețioase pentru geneza și încadrarea *Glossei*, nu trebue să umbrească importanța pe care o prezintă procesul interior al poemului, succesiunea diferitelor versiuni între 1874—1882, dimpreună cu cristalizarea celor trei tipuri de glosă (două a 9 strofe și ultimul a 10 strofe).

Schema ce urmează, ca și lămuririle ce însoțesc fiecare versiune, în parte, arată cetitorului ce este just, și mai ales ce este vulnerabil în filiația, așa cum o stabilește ediția Botez. De aceea nu mai stăruim. Să spunem numai că, și de astă dată, transcrierea și filiația noastră a ținut seamă de timpul fiecărei aplicații, și că a repartizat-o versiunii, pe seama și în vederea căreia era efectuată, că transcrierea palimpsestică, a disjungerii cernelurilor și grafiilor ne-a înlesnit și ajutat în fixarea tipurilor și versiunilor.

Și să ne punem întrebarea dacă tipul de *Glossă* F^2, ultimul în dată și transcris în caetul *Legendei Luceafărului* nu ar fi fost preferat de Eminescu în locul versiunii, (D^2- — la noi), aleasă de Maiorescu și, evident, anterioară. Dar mai ales să reținem constatarea că evoluția *Glossei* se urmează și pe linii paralele (așa cum s'a putut observa și cu prilejul *Doinei*), nu numai verticale.

A^1. 2258,173—173 v. *(9 strofe)* **A^2. 2276^{11}, 64—66** *(9 strofe)*	. . . . cca 1874
B^1. 2262,18 *En spectateur (9 strofe)* **B^2. 2289,43—46** *(9 strofe)*	. . . . cca 1876
C^1. 2261, 145—147	. . . . cca 1878
C^2. 2279,5—9 *(9 strofe)* . . . . 2268,29—30	. . . . cca 1879
D^1. 2282,79—83 . . . . **D^2. 2282,103—105** *(10 strofe)* . C^2. 2279, 5—9	. . . . cca 1880
E. 2275B. 67(+66 v.)—69 *(10 strofe)* D^2. 2282, 103—105, *passim*	. . . . cca 1881
F^1. 2282,106—108 **F^2. 2261,214—216** *(10 strofe)*	. . . . după 10 Aprilie 1882

A^1.—A^2. Intâia versiune (**A^1**), ce se cunoaște, din *Glossa*, apare în ms.-ul **2258,173—173 v.**, sub formă de ciornă, barată (după ce a fost transcrisă, în versiunea următoare A^2) și aparține prin scris și ortografie grupului de coale pergamentoide, de Berlin, în care se află: versiunea în versuri albe, a *Scrisorii I-a*, prima versiune a basmului *Fata în grădina de aur*, tălmăcirea din Kant etc. Se situează, așa dar, cu aproximație, în 1874; are 9 strofe, trebue să fi fost transcrisă, aici, de pe o ciornă anterioară, ce nu ni s'a păstrat și prin dispoziția strofelor pe f. 173 pune editorului o problemă de transcriere. Cetitorul poate observa din facsimilul de la pag. 87, că strofa devenită recapitulativă, în versiunea A^2 (ce de fapt e o còpie, pe curat, a primei versiuni A^1), e așezată în capul coloanei a doua și de jur împrejur primele 4 strofe desvoltă, succesiv, câte una din sentințele strofei *Vreme trece, vreme vine.* Să fi fost, așa dar, această întâie versiune un tip aparte, cu strofă-temă, la început, ca un soiu de enunț de teo-

---

1) Din vremea studiilor la Viena, iată câteva versuri, aducând a traducere, pe aceeași temă a lumii-scenă:

2287, 63

Lumea-mi pare o scenă mare, drept culise laterale
Eu văd stâncile trunchete ce se pierd în larga vale
Drept fundal văd o câmpie, lanuri verzi și multe sate
Cu bisericele albe stau pe țară semănate
Mie-mi pare c'un actor sunt, jucând rol de confident
Intr'o dramă franco-gallă, cu discursul somnolent
. . . .
Și îmi vine să iau câmpii iar Pegasul să-l încalic
Aurit de-a nopții raze, luminat de foc bengalic
. . . .
Cine-atât se opintește, roș în față ca un rac
Ca să 'mpingă sântul soare de pe scenă? Popa Krack

remă — şi *Glossa* este doar o construcţie geometrică —, pe care o demonstrează succesiv fiecare nouă strofă (aşa cum se va întâmpla cu tipul de 10 strofe)? N'ar fi exclus. De aceea, pentru a înlesni verificarea cetitorilor am şi tipărit-o în forma aceasta. Să spunem în treacăt că dacă am fi considerat-o ca o ciornă a versiunii următoare, în care ordinea strofelor nu interesează, am fi putut să trecem strofa-temă drept strofă-recapitulativă.

Să se observe pe facsimilul alăturat o schemă metrică numărând 9 versuri, ce pare să fie din vremea *Glossei*, dar despre rostul căreia nu putem încă decide.

A^2 figurează în **2276^{II}, 64—66**, e o copie caligrafică, tot de Berlin, a lui A^1 şi prin caracterele ei tehnice (motto amplificat, versuri-sentinţe subliniate, fixarea strofei recapitulative) merita să fie transcrisă aparte.

A^1. 2258,173—173 v.

Spernere mundum, spernere te ipsum,
sperne te sperni.

Vreme trece, vreme vine
Celor vechi urmează nouă
Una e în amândouă
Tot ce vezi pricepe bine
Prea puţine-s de v'o samă
Val e tot ce ca el trece
La schimbări rămâi-mi rece
Şi de ele nu ai teamă

Multe-ţi trec pe dinainte
In icoane, vorbe multe
Cine-ar stà să le asculte
Şi poveri să-şi pue 'n minte
Când p'o clipă toţi se ceartă
Regăseşte-te pe tine
De o pot lasă-i s'o 'mpartă
Vreme trece, vreme vine

Nici părerea ta s'anine
De o parte sau de altă
Las să scoată ei din baltă
Faţa lunii cei senine
Căci în toţi de o potrivă
E o patimă sau două
Inţelesu 'n toate aste*
Celor vechi urmează nouă

---

1. Vremea trece, vremea vine; 2. Celor duse-urmează nouă; 4. Când o vezi pricepe-o bine; 8. *deasupra:* schimbări *şi* Şi *dela început şters. Versul intenţiona să devie:* De schimbări [să] nu ai teamă. *Nu l-am acceptat pentrucă n'a fost prefăcut şi v. 7 unde e încăodată:* schimbări.

13. Când o clipă şi-o dispută*; 15. Nu căta ce alţii cată.

17—18. 1° Nici s'anin[i]* 'n* a* ta gândire
De o parte sau de alta
2° Nici părerea ta s'anine
Unei părţi sau* celeilalte

20. Faţa lunii 'n strălucire,

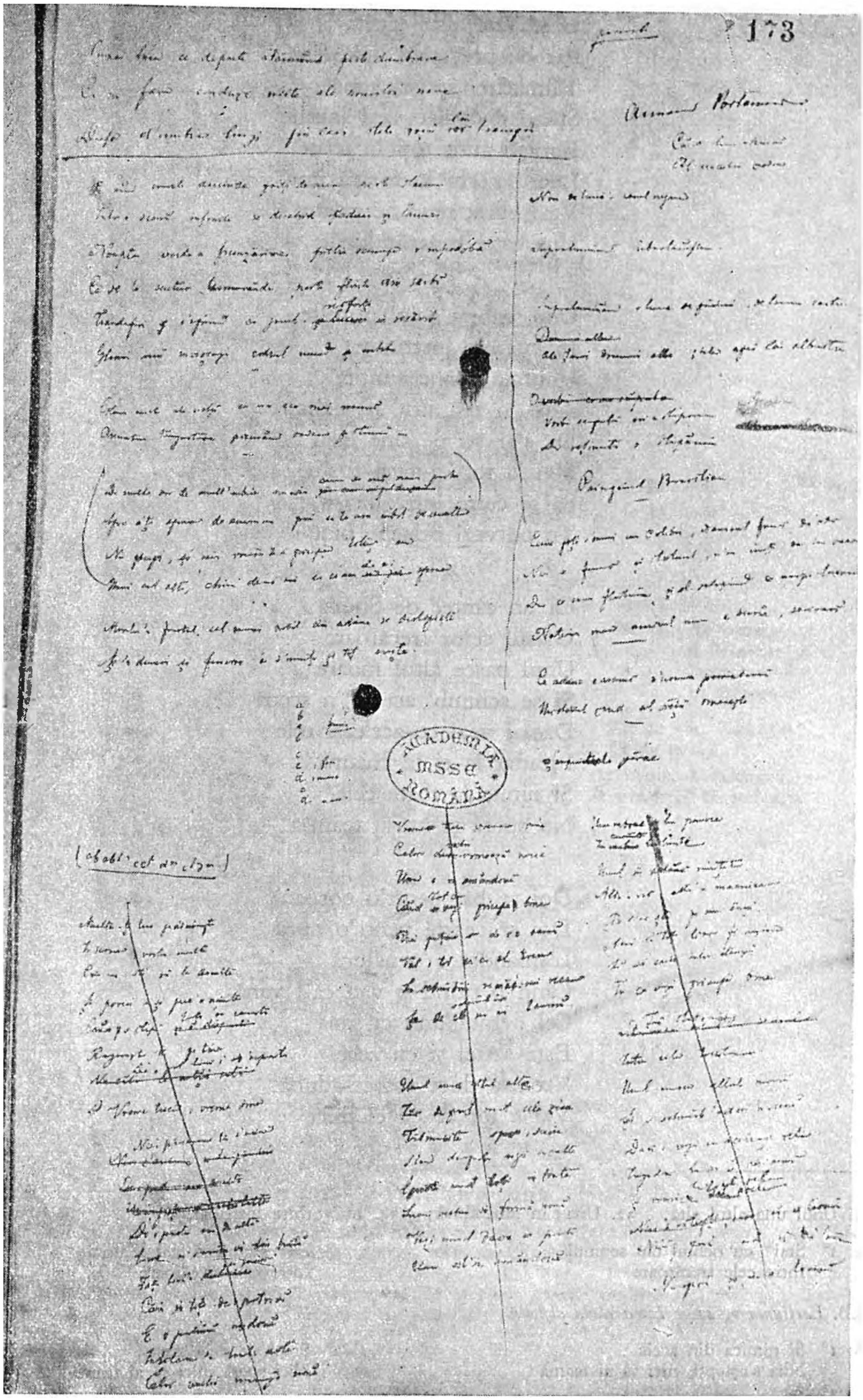

Mss.-ele Academiei Române GLOSSA 2258, 173 (21.5 cm. × 35 cm.)

Unul une altul alte
Făr de preţ sunt cele zise
Tălmăcite, spuse, scrise
Stând deoparte vezi încalte
Egoişti sunt toţi în toate
Lucru vechi în formă nouă
Vezi curat dacă se poate
Una este 'n amândouă

Unu 'mbrac'a lui pornire
In cuvinte lustruite
Unul în adânc simţite
Altu 'n rîs, altu 'n mâhnire
De s'ar şti pe sine înşii
Mai la toţi li-ar fi ruşine
Să se certe între dânşii
Tu ce vezi pricepe bine

Ca un cântec de Sirenă
Glasul celor trecătoare
Unul nasce altul moare
Şi se schimb' actori 'n scenă
Dacă-i vezi cu-aceleaşi rele
Inzadar la ei te chiamă
Şi nimic la toate cele
Nu sperà şi nu ai teamă

Doi se bat pentr'o coroană
Doi se ceartă pentr'o nucă
L'amândoi e o nălucă
Când o prind o văd că-i vană
Cel nemulţămit cu una
Este astfel şi cu zece
Vremea duce tot ce-adună
Val e tot ce cu el trece

---

25. Unul una altul alta; 32. Una e în amândouă; 34. In vorbire lustruită.

41—42. 1° Stai* cu ochiul tău seninul
Intre cele trecătoare

2° Fii* statornic [ca] seninul
Intre cele trecătoare

N.B. *Lecţiunea v. 41, e întru câtva dificilă.*

47—48. 1° Şi nimica din acele
Nici s'aştepţi, nici să ai teamă

2° Şi nimic dela acele
Nici sperà, nici să ai teamă

49. Doi se ceartă pe-o c.; 55. Doritor doreşte 'ntr'una,

De te-ating [tu] dă-te 'n laturi
De hulesc tu taci din gură
Tu să-ţi aibi a ta măsură
Şi să-ţi ştii a tale sfaturi
Treacă 'n lume cine-o trece
Zică toţi ce-ar vrè să zică
Tu să nu admiri nimică
Să rămâi la toate rece

Nu dà mult nici chiar pe tine
Nu privi mult în oglinde
S'ar putè că te-ai surprinde
Mult mai rău de cum îţi vine
Drumul vieţii pân la vamă
Pe furiş de poţi măsoară
Căci din tot ce te 'nconjoară
Prea puţine-s de v'o samă

A^{2}. 2276^{II}, 64—66

Sperne mundum, sperne te
ipsum, sperne te sperni.

Motto: Λεγουσιν
ἃ δελουσιν
λεγετωσαν!
τε μελεισοι?

Zic ce vor. Zică ! (*a*)
Ce-mi pasă?
Λεγουσιν, ἃ θελουσιν; —
λεγετωσαν! τε μελείσοι

Multe-ţi trec pe dinainte
In icoane, vorbe multe
Cine-ar stà să le asculte
Şi poveri să pue 'n minte
Când pe-o clipă toţi se ceartă
Regăseşte-te pe tine
Pân ajung să şi-o împartă
Vreme trece, vreme vine

---

57. De t.-a. fereşte 'n laturi;

Iniţial: 57—60. De te ating din drum fereşte (*a*)
De te strigă, taci din gură
Tu să-ţi ştii a ta măsură
Şi de drumul tău îţi cată

(*a*) D.t.-a. te dă 'ntr'o parte > D.t.-a.t.d. din cale.

64. Şi rămâi la t.r.; 65. Chiar pe tine nu te crede; 66. Nu căt[a] > Nu privi etc.; 70. P.f.d. poţi urmează'l > P.f.d. poţi l'urmează; 71. Lumea, oameni, ro[* *indescifrabil*].

A^{2}. — Motto. *Forma a doua variază ca aranjament. Am fi putut proceda, conform sugestiilor şi să transcriem sus numai această a doua formă. Am preferat transcrierea integrală, aşa cum se reflectă şi în alăturatul facsimil.*

(*a*) Oamenii zic ce vor ! Şi [zică !]

7—8. 1° Nici n'ajung să o împartă
Ş'a trecut şi alta vine

2° Pân ajung să şi-o înpartă
Una trece alta vine

Nici părerea-ţi să s'anine
De o parte sau de altă
Las să scoată ei din baltă
Faţa lunei cei senine
Căci pin certele lor proaste
Trece-o patimă sau două
Alte-ar fi de n'or fi aste
Celor vechi urmează nouă

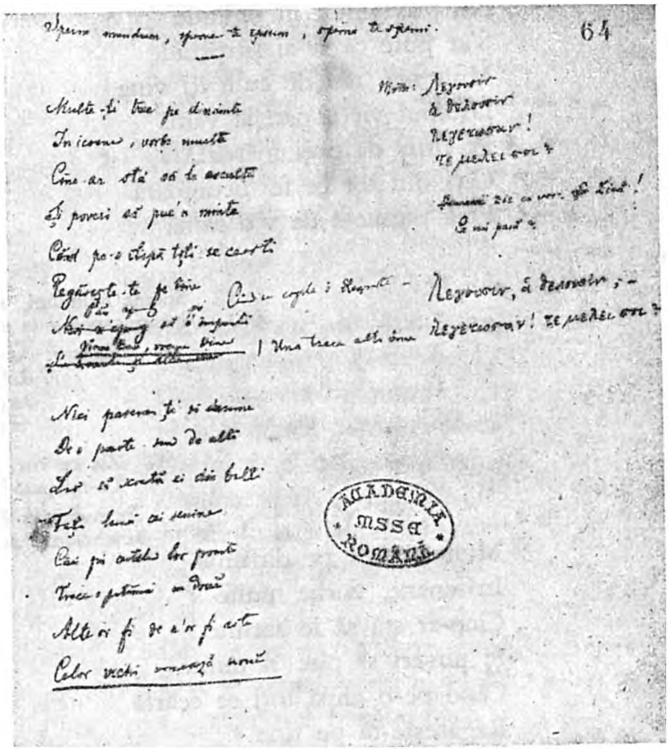

GLOSSA
Mss.-ele Academiei Române 2276^{II}, 64 (16.5 cm. × 20 cm.)

Unul une, altul alte
Făr de preţ sunt cele zise
Tălmăcite, spuse, scrise
Stând de-oparte rîzi încalte
Egoişti sunt toţi în toate
Asta-i vechiu în cele nouă
Vezi curat pe cât se poate
Una este 'n amândouă

N.B. Când cu cojile-i deşarte (*cf. facsimilul*), *în dreptul v. 7, ţine, ca cerneală şi grafie, de* B^1.

Unu 'mbrac' a lui pornire
In imagini lustruite
Altu 'n vorbe-adânc simţite,
Altu 'n rîs, altu 'n mâhnire
De s'ar şti pe sine înşii
Mai la toţi le-ar fi ruşine
Nu te duce între dânşii
Dacă stai să cauţi bine.

Ca un cântec de Sirenă
Glasul celor trecătoare
Unul naşte, altul moare
Şi se schimb' actori 'n scenă
Dar de-i vezi cu-aceleaşi rele
Inzădar la ei te chiamă
La nimic din toate cele
Nu spera şi nu ai teamă

De se bat pentr o coroană
De se ceartă pentr o nucă
L'amândoi e o nălucă
Ce de-o prind o văd că-i vană
Cel nemulţumit cu una
E tot asfel şi cu zece
Vremea duce tot ce-adună
Că ce-i val ca valul trece.

De te-ating fereşte 'n laturi
De hulesc, tu taci din gură
Tu să-ţi ştii a ta măsură
Şi să-ţi aibi a tale sfaturi
Zică toţi ce-or vrè să zică
Treacă 'n lume cine-a trece
Tu să nu admiri nimică
Ci rămâi la toate rece

Nu dà mult nici chiar pe tine
Nu privi mult în oglinde
S'ar putè că te-ai surprinde
Mult mai rău de cum îţi vine
Pe furiş mi te strecoară
Drumul vieţii pân la vamă
Ia 'n nimic ce te 'nconjoară
Că puţine-s de v'o samă

---

25. Unul > Unu 'mbrac'a etc. 32. *Dar ce vezi pricepe bine ;* 39. Tu nimic etc.; 48. *Şi ce-i val* etc.; 56. *Să rămâi la t.r.*
61—64. Pe furiş de poţi măsoară
Drumul vieţii pân la vamă
Căci din tot, ce te 'nconjoară
Prea puţine-s de v'o samă

Vreme trece, vreme vine
Celor vechi urmează nouă
Una este 'n amândouă
Dacă stai să cauți bine
Nu spera și nu ai teamă
Că ce-i val ca valul trece
Ci rămâi la toate rece
Că puține-s de v o samă.

B^{1} — B^{2}. Aceste două versiuni reprezintă tipul glossei de 9 strofe, cu strofă recapitulativă și cu toate că fiecare dintr'însele e, în aparență, necompletă, situația reală îngăduia să le fuzionăm într'un singur tip, cu subsol.

B^{1} are strofele: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 (4 versuri)
B^{2} are strofele: 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9.

B^{1} figurează în **2262,18**, poartă sugestivul titlu *En spectateur* și e scris cu cerneala și grafia pieselor învecinate (precum gazelurile din *Călin*) din cursul anului 1876. Această versiune a fost retranscrisă, poate la sfârșitul anului, poate în prima parte a anului 1877 în versiunea:

B^{2}, care figurează în **2289, 43–46**, unde transcrie abia dela strofa a 3-a înainte, fie că primele 2 strofe le-a copiat pe o filă desprinsă și rătăcită, fie, mai probabil, că n'a mai copiat întâiele 2 strofe din B^{1}, care și au cele mai puține aplicații.

In consecință, transcrierea noastră a trecut la etaj pe B^{2}, còpie ulterioară, iar titlul și întâile 2 strofe ce-i lipsesc le-a luat din B^{1}. Dela strofa 3 înainte până la a 7-a (4 versuri), B^{1} a trecut în subsol.

B^{2}. 2289, 43—46
B^{1} 2262, 18

EN SPECTATEUR

Multe-ți trec pe dinainte
Și 'n urechi ni sună multe
Cine-ar stà să le asculte
Să le ție toate minte —
Tu să stai în colț de-o parte
Regăsindu-te pe tine
Cu-a ei coji în veci deșarte
Vremea trece, vremea vine.

Nici [î]ncline a ei limbă
Recea cumpăn-a gândirei
Pentr'o lume a nălucirei
Care fuge și se schimbă
Să n'anin[i] vr o dată gândul
Pentru unele din două
Totu-i rău de-i trece rândul
Toate-s vechi și toate nouă.

---

67. *marginal, ulterior :* Apă ninge, apă plouă. *Nu l-am adoptat, pentrucă înlocuirea n'a mers și la versul 24 din strofa a III-a ;* 68. Dar ce vezi pricepe bine; 71. Să rămâi la t.r.; 72. Prea puține-s de v o samă.

B^{2}. — 7. Când cu cojile-i deșarte (*în* A^{2}) > Căci prin vorbele deșarte > Căci în veci cu coji deșarte (B^{1}); 8. Vreme trece, vreme vine (B^{1});

9—10. 1° Nici să tremure din limbă
Cumpăna gândirei tale (B^{1})
2° Nici se miște cu-a ei limbă
Reaua cumpăn' a gândirei (B^{1})

N.B. *La etaj, deci 3° (pe* B^{1}*) va fi fost intermediar :* Nici se 'ncline cu-a ei limbă, *dar* cu *e șters, ceea ce de sigur pregătește forma :* Nici încline a ei limbă *pe care am adoptat-o, cu toate că ms.-ul mai păstrează :* Nici se 'ncline a ei limbă, *ce nu se acordă logic cu versul următor.*

11—12. Căci în lumea nălucirei
Totul fuge și se schimbă (B^{1})

Viitorul şi trecutul
Sunt a filei două feţe
Cine ştie să le 'nveţe
Vede 'n capăt începutul
Pierde urma de credinţă
Că-i mai bine-n vremea nouă
Când a rodului seminţe
Rele-au fost în amândouă

Tu în lume să-ţi închipui,
Cumcă stai într'un teatru
De s'ar face-actoru 'n patru
Totuşi tu ghici-vei chipu-i
De se strâmbă, de se ceartă
Tu în colţ petreci cu bine,
A lui patimi, a lui artă
Insă nu te-ating pe tine

Că şi azi [e-]acelaş ţipăt
Drama veche comic-tristă
Spun 'o cartea budaistă
Spun 'o preoţi din Egipet
Pentru sine de a pururi
Fie cine-i mai de samă
De le ştii a lor cusururi
Nu sperà şi nu ai teamă

---

17. Viitoriul* ş.t. (B^1).

21—24. 1° Şi pe veci pierde eresul
Cumc'ar fi şi lucruri nouă (*a*)
El pricepe că 'nţelesul
Unul este-'n amândouă (B^1)

(*a*) Aştep[tând] > Cumc'ar fi etc.

2° Pierde visuri şi credinţe
C'or fi bune vremuri nouă (*b*)
Când a neamului seminţe
Rele sunt în amândouă (B^1)

(*b*) Cumcă > C'or fi etc.

3° Pierde urma de credinţ[ă]
C'a fi bine 'n vremea nouă
Când a rodului seminţe
Rele sunt în amândouă (B^1)

28. Totuşi tu ghiceşte chipu-i — (B^1); 31. A lor sfadă, a lor artă (B^1) > A lui sfadă, a lui artă (B^2); 32. Nu te-ating de loc pe tine (B^1) > Insă nu te-ating pe tine (B^1).

33—40. 1° Mecanisme de ceasornic
Sunt a gloatei inimi toate
Să întoarc' ori cine poate
Gândul ei cel nestatornic
Egoismul este miezul (*a*)
Numai el este de samă —
De le ştii odată crezul
Nu sperà şi nu ai teamă (B^1)

(*a*) Egoism îi este miezul

2° Căci un om e omenirea (*b*)
De-i [în] China, în Egipet (*c*)
Sunt maşini cu-acelaş scripet
Cum voi să-i facă firea
Fie care pentru sine (*d*)
E mai mult, e mai de samă
De-i priveşti cum se cuvine
Nu sperà şi nu ai teamă (B^1)

(*b*)—(*c*) 1° Mie-mi pare-acelaş ţipet
Că'l ~
2° Căci un om e omenirea
Fie 'n China, în Egipet

(*d*) Fie cine pentru sine

Nu sperà, căci vezi că răul
La noroc se face punte
Şi de-ai fi cu stea în frunte
Tot te 'ntrece nătărăul
Teamă n'ai, câtà-vor iarăşi
Unul pe-altul să se plece
Nu te prinde lor tovarăş
Că ce-i val, ca valul trece

Ca şi glasul mândrii Circe
Mândre-s cele trecătoare
Şi te-atrag la şēzătoare
C'o zîmbire, cu te miri ce
Dar pe-alături te strecoară
Drumul vieţii pân la vamă
Ie 'n nimic ce te 'nconjoară
Când puţine sunt [de] samă

3° E în veci acelaş ţipet
Şi aceaşi viaţă tristă
Fie 'n gura budaistă
Fie 'n bonţul din Egipet
Fie care pentru sine
Ş'au părut că-i mai de samă
De-i priveşti cum se cuvine
Nu sperà şi nu ai teamă (B^1)

4° Căci e tot acelaşi ţipăt
E aceea[şi] dramă tristă (*e*)
Joace* primă* budaistă
Joace* bonţul din Egipet
Fie care pentru sine
Ş'au părut că-i mai de samă
De-i priveşti cum se cuvine
Nu sperà şi nu ai teamă (B^1)

(*e*) Şi aceea[şi] dramă t.

5° Căci e tot acelaş tipăt
Drama veche comic- tristă (*f*)
Spun' o gura budaistă
Spun 'o bonţul din Egipet
Fie cine pentru sine (*g*)
Ş'au părut că-i mai de samă
De-i priveşti cum se cuvine
Nu sperà şi nu ai teamă (B^2)

(*f*) E aceeaşi dramă > Drama etc.; (*g*) Fie care p.s.

6° *(textul dela etaj) :* 39. Când le ştii a lor cusururi (B^2).

42. La noroc formează punte (B^2).

41—48. 1° Nu sperà... căci vezi că răul
La noroc formează punte
De ai fi cu steà în frunte
Tot te 'ntrece nătărăul
Nu ai teamă căci ca mâne
Lacul turbur o să sece (*h*)
Iar metalu 'n fund rămâne
Că ce-i val, ca valul trece (B^1)

(*h*) Lacul lor > Lacul turbure-o s.s.

45—47. 2° Nu ai teamă căci ca mâne
Unul pe-altul farmă* iarăşi (B^1)

3° Nu ai teamă căci de sine
Lacul turbur o să sece (B^1)

4° Nu ai teamă... Uite iarăşi
Unul pe-altul stă să 'nnece (*i*)
Ei nu sunt ai tăi tovarăşi, (B^1

(*i*) U.p.-alt stă să se 'nnece.

5° Teamă n'ai căta-vor iarăşi
Unul pe-altul de-a se 'ntrece (*j*) (B^2)

(*j*) U.p.-a. să se 'nnece.

De te-ating, fereşte 'n laturi
De hulesc să taci din gură
Când le ştii a lor măsură
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi
Zică cine-a vrè să zică
Treacă 'n lume cine-a trece
Ca să nu 'ndrăgeşti nimică
Tu rămâi la toate rece.

Vremea trece, vremea vine
Toate-s vechi şi toate nouă
Rele-au fost în amândouă
Insă nu te-ating pe tine
Nu sperà şi nu ai teamă
Că ce-i val, ca valul trece
Când puţine sunt de samă
Tu rămâi la toate rece.

C^1 — C^2. Aceste versiuni se urmează de aproape, aşa încât le putem tipări: pe cea mai nouă (C^2) la etaj şi pe cea anterioară (C^1) în subsol.

C^1 care poartă şi titlul *Glossă*, figurează în ms-ul **2261, 145—147**, transcrisă cu o frumoasă caligrafie, înflorată, proprie acestui submanuscris, de *Sonete*, confecţionat de poet din hârtie păroasă, fabricaţie veche, şi a cărui descriere s'a întâlnit la cap. *Afară-i toamnă*, vol. II, pag. 115. Cu aproximaţie, ea poate fi datată circa 1878.

C^2 figurează în **2279, 5—9**, manuscris de còpii caligrafiate, ca de tipar, dar care au primit numeroase aplicaţii cu cerneală violetă, creion negru şi roşu, efectuate în vederea versiunilor următoare, unde le-am şi repartizat. Transcrierea versiunii **C^2**, am făcut-o aşa dar după procedeul palimpsestic. Ea aparţine, ca dată, anului 1879.

De versiunile acestea mai ţin: o strofă şi încă 6 versuri, încercate întâiu în ms.-ul **2268, 29 — 80**, anterioare ca dată, şi care fac tranziţia între B^1—B^2 şi C^1.

C 2279, 5—9

C^1 2261, 145—147

Multe trec pe dinnainte
Şi 'n auz ne sună multe,
Cine-ar sta să le asculte,
Să le ţie toate minte?
Să te-aşezi în colţ de-o parte
Regăsindu-te pe tine,
Când cu sgomote deşarte
Vremea trece, vremea vine

N. B. *Pentru v. 49-52 cf. din aceeaşi epocă, subsolul la* Iubita vorbeşte (*cap.* Scrisoarea IV *în vol. II, pag. 331.)*
50. Glasul celor trecătoare (B^1) > Dragi-s cele trecătoare (B^2); 51. Şi te-atrag în sărbătoare (B^1+B^2); 52. Cu nimica, cu te miri-ce (B); 53. Ia pe-alături te strecoară (B^2) > Vezi pe-alături te strecoară (B^2); 56. Când puţine-s de v'o samă (B^2); 61. Cine > Zică etc. (B^2); 63. Ca să nu admiri nimică $(B)^2$.
N.B. *De altminteri în* B^1 *ultimele versuri sunt 49—52, notate marginal* (*cele patru ale strofei a 7-a*).

C^2. — 5. Tu te > Să te-aşezi etc.

C^1. — Titlu: *Glossă;* 1. M.t. pe dinainte; 2. In auz ne sună multe; 3. Cine stă să le asculte; 5. Tu te dă în colţ de-oparte.

Nici încline a ei limbă
Recea cumpăn' a gândirii
Pentr-o lume-a nălucirii,
Care fuge şi se schimbă
Numai timpul cercetându-l
Tu din el nimic nu-i scoate...
Totu-i rău de-i trece rândul.
Toate-s vechi şi nouă toate.

Viitorul şi trecutul
Sunt a filei două feţe
Cine ştie să le 'nveţe
Vede 'n capăt începutul
Din present dacă începe
Şi 'ndărăt mereu socoate
Fuge dacă le pricepe...
Le gonească cine poate.

Tu în lume să te 'nchipui
Privitor ca la teatru
De se face-actoru 'n patru
Totuşi tu ghici-vei chipu-i
De se strâmbă, de se ceartă
Tu în colţ petreci cu bine
Să îngâni îns' a lui artă
Ţie nu ţi se cuvine.

Că şi azi acelaşi scripet
Mişcă toate ce esistă
In comedia cea tristă
De-i aici, de-i în Egipet
Alți actori aceeași piesă
Alte guri aceeași gammă,
Amăgit atât de-adese
Nu spera şi nu ai teamă.

C^2. —: *aplicaţiile de deasupra acestor strofe, cu creion sau cerneală violetă, aparţin de fapt ms-ului 2282,79—83,* (D^1). — *acolo se vor înregistra.*

C^1. — 11. Pentr'o lume a nălucirii; 12. C.f. şi s. schimbă...

13—16. Ci curat să fie gândul
De-a iluziilor rouă, (*a*)
Totu-i rău, de-i trece rândul,
Toate-s vechi şi toate nouă

(*a*) De-a nădejdii vană rouă; [iluziilor *cerneală violetă, ulterior*].

20—24. Are 'n capăt începutul
Şi pe el nu'l ameninţă
Miezul vechiu în coaja nouă
Când gândire şi voinţă (*b*)
Sunt aceleaşi amândouă

(*b*) Căci şi > Când g. etc.

Nu spera când vezi mişeii
La isbândă făcând punte,
Că de-ai fi cu stea în frunte
Te-or întrece nătărăii
Teamă n-ai... căta-vor iarăşi
Intre sine a se 'ntrece;
Nu te prinde lor tovarăş
Că ce-i val, ca valul trece.

Cu un cântec de Sirenă
Lumea 'ntinde lucii mreje
Te momeşte în vârteje
Ca să schimbe actori 'n scenă — —
Ocolind te furişează
Drumul vieţii pân' la vamă
Lasă alţii să se 'ncrează
Când chimerele îi chiamă

De te-ating să feri în laturi
De hulesc să taci din gură,
Dacă ştii a lor măsură
Ce mai vrei cu a tale sfaturi?
Zică toţi ce vor să zică
Treacă 'n lume cine o trece:
Ca să nu 'ndrăgeşti nimică
Tu rămâi la toate rece

C^2. — *Aplicaţiile etc., etc.*

C^1. — 28. T.t.g.-v. chipu-i;; 30. T.î.c.p. cu bine,;

31—32. A lui patimi a lui artă
Insă nu te-ating pe tine

35—36. Fie lumea budaistă
Fie regii din Egipet

38. A.g.a. gamă; 40. *N. sperà* etc.

41—48. Nu sperà, căci orb e zeul
Ce izbânzi-i face punte,
Şi de-ai fi cu stea în frunte
Tot te 'ntrece nătărăul
Teamă n'ai, cătà-vor iarăşi
In de ei a se întrece,
Nu te prinde lor tovarăş,
Ce e val, ca valul trece

50. L. 'ntinde l. mreje; 52. De se schimb' actori 'n scenă; 54. Calea vieţii pân' la vamă; 55. L.a.s. se 'ncrează,; 56. *Când nădejdile îi chiamă.*;

57. De te-ating, tu feri în laturi; 58. D.h. tu taci din g.; 59. Când le ştii a lor măsură; 60. C.m.v. cu-a tale s.?; 62. T.'n.l.c.-o trece.

Vremea trece, vreme[a] vine
Toate-s vechi şi nouă toate
Le gonească cine poate,
Ţie nu ţi se cuvine
Nu spera şi nu ai teamă,
Că ce-i val ca valul trece
Când chimerele îi chiamă
Tu rămâi la toate rece.

D^1 — D^2. Ca şi pentru C^1 — C^2, aceste două versiuni se vor tipări una la etaj şi alta la subsol.

D^1 figurează în ms.-ul **2282, 79—83**, poartă titlul *Glossă* şi e copiată cu acea grafie măruntă şi subţire, ce se întâlneşte şi în atâtea poezii ale anului 1879. La început D^1 reproduce versiunea C^2 (2279) unde pe fila 9, la sfârşitul poemei, încearcă cu scrisul de acum, strofa primă şi ultimă, dar după accea, prin aplicaţii, ici şi colo, cu creion şi cerneală violetă, şi intervertirea ordinei la câteva strofe, conturul se schimbă, devine D^1, şi el va fi acela ce se va transmite şi versiunii D^2.

Variaţiunile de punctuaţie nu s'au semnalat decât în cazuri utile. Aplicaţiile din C^2 reprezintă de fapt trei stadii: creion roşu, cerneală violetă şi peniţa subţire din D^1.

D^2 figurează în acelaşi manuscris **2282, 103—105** şi poartă pe el aplicaţii ce se vor întâlni în E, pentru care au şi fost efectuate. De altminteri ele se şi disting prin cerneala şi grafia, ce sunt ale versiunii E.

C^1. —

65—72. *Vremea trece, vremea vine*
Celor vechi, urmează nouă
Sunt aceleaşi amândouă
Insă nu te-ating pe tine
Nu spera şi nu ai teamă
Ce e val ca valul trece
Când nădejdile îi chiamă
Tu rămâi la toate rece.

N.B. *Toate versurile din această strofă recapitulativă sunt subliniate. Versul 66 nu corespunde cu v. 16 al strofei a II-a. Prefacere explicabilă.*

2268, 29—30

49—56. Cu zìmbirea mândrei Circe
Lumea 'ntinde lucii mreje (*a*)
Te momeşte în vârteje
Cu nimica, cu te miri ce
Ocolind te furişază (*b*)
Drumul vieţii pân la vamă (*c*)
Lasă alţii să se 'ncrează
Când plăceri deşerte-i chiamă

(*a*) Lumea 'ntinde-ale ei mreje
(*b*)-(*c*) Tu pe-alăturea strecoară
Calea vieţii pân la vamă.

Tot acolo, şi aceste 6 versuri, din cari întâile 4 provin deadreptul din B^1 — B^2:

Cum mai poate să ne minţă (*d*)
Lumea veche, lumea nouă (*e*)
Căci a rodului seminţe
Rele-au fost în amândouă
Când cu sgomote deşerte
Vreme trece, vreme vine

(*e*)-(*d*) Căci nu poate să'l mai minţă (*f*)
Vremea veche, vremea nouă
(*f*) Şi nu p. etc.

D^1 şi D^2 au câte 10 strofe, realizează aşa dar tipul complet simetric, cu strofă-temă şi strofă recapitulativă. Cu mici, insignifiante, detalii (pe care le-a împrumutat din D^1, dacă nu cumva va fi găsit vreo còpie gata de tipar), versiunea D^2 este aceea pe care Maiorescu a dat-o în ediţia sa şi pe care o anunţa surorii sale, în scrisoarea din 6/18 Decembrie 1883 1)).

D^2. 2282,103—105
D^1. 2282, 79—83
C^2. 2279,9

Vreme trece, vreme vine
Toate-s vechi şi nouă toate
Ce e rău şi ce e bine
Tu te 'ntreabă şi socoate
Nu spera şi nu ai teamă
Ce e val ca valul trece
De te 'ndeamnă, de te chiamă
Tu rămâi la toate rece

Multe trec pe dinainte
In auz ne sună multe
Cine ţine toate minte
Şi ar sta să le asculte;
Tu aşază-te de o parte
Regăsindu-te pe tine
Când cu sgomote deşarte
Vreme trece, vreme vine

---

1) I. E. Torouţiu, *St. ş. doc. lit.*, V, 1934, pag. 18.

D. — *Aplicaţiile ce se văd pe acest ms. ţin de* E. *(2275*^{B} *,66 v.—69), unde s'au şi repartizat. Versiunea* D^2 *a fost barată toată după ce va fi slujit unei còpii pe curat.*

D^1. — *Aplicaţiile de pe acest ms. (fie creion, fie cerneală) figurează aproape toate în* D^2; *ţin de el; aşa dar se trec numai acolo. Versurile identice nu se mai specifică.*

Titlu: *Glossă.*

2. Toate-s vechi şi toate nouă > T.-s.v. şi n.t. (C^2) > T.-s.v.ş.n.t. (D^1).

3—4. (C^2+D^1) Tu te 'ntreabă şi socoate
Ce e rău şi ce e bine;
[*In* C^2. *fără punct şi virgulă*].

6. Că ce-i val ca valul trece (C^2) > Ce e val ca v.t.; (D^1).

7—8. 1° (C^2) Nu răspunde când te chiamă
Ci rămâi la toate rece

2° (C^2) De te-alungă de te chiamă
Să rămâi la toate rece

3° (C^2) De te-alungă de te chiamă
Tu rămâi de-apururi rece

4° (D^1) De te 'ndeamnă şi te chiamă (*a*)
Tu rămâi la toate rece
(*a*) De te-alungă, de te chiamă

11—12. Cine-o sta să le asculte
Să le ţină toate minte?...

16 *subliniat cu creion negru.*

Nici încline a ei limbă
Recea cumpăn'a gândirii
Inspre clipa ce se schimbă
Purtând masca fericirii
Ce din moartea ei se naşte
Şi o clipă ţine poate
Pentru cine le cunoaşte
Toate-s vechi şi nouă toate

Privitor ca la teatru
Tu în lume să te 'nchipui
Joace unul şi pe patru
Totuşi [tu] ghici-vei chipu-i
Şi de plânge, de se ceartă
Tu în colţ petreci în tine
Şi 'nţelegi din a lui artă
Ce e rău şi ce e bine

D^2. — 26. T.î.l. să te 'nchipui (*pe* D^1); 30. T. în c. petreci cu bine.

D^1. — 19. Inspre poarta* [*sau:* partea*] > I. visul fericirii (C^2+D^1); 20. Care fuge şi se schimbă (D^1).

21—24. 1° (C^2) Poartă a veciniciei mască
Şi pe clipe se socoate
Nimeni mâni o s'o cunoască (*a*)
Toate-s vechi şi nouă toate.

(*a*) Cine mâni o s'o cunoască?

2° (D^1) Poart' a veciniciei mască
Şi pe clipe se socoate;
Cine mâni o s'o cunoască?
Toate-s vechi şi nouă toate (*b*)

(*b*) *subliniat cu creion negru.*

3° (D^1) O vecie ne promite (*c*)
Şi o clipă ţine poate
Fericiri nefericite
Toate vechi şi nouă toate

(*c*) O.v. îţi* p.

4° (D^1) Ce din moartea lui se naşte (*d*)
Şi o clipă ţine poate;
Pentru cine îl cunoaşte (*e*)
Toate-s vechi şi nouă toate

(*d*) moartea *lui*; (*e*) *îl* cunoaşte — *raportate la v. 19*: Inspre *visul* fericirii.

25—28. 1° (C^2) Că priveşti tu să-ţi închipui
Pe actorul din teatru
Facă chiar pe dracu 'n patru
Totuşi tu ghici-vei chipu-i

2° (D^1) Că priveşti tu să-ţi închipui
Pe actorii din teatru
Joace unul şi pe patru
Totuşi tu ghici-vei chipu-i

3° (D^1) Tu în lume să te 'nchipui
Privitor ca la teatru
Joace unul şi pe patru
Totuşi tu ghici-vei chipu-i

31—32. 1° (C^2) Inţelegi însă 'a lui artă
De-o priveşti cum se cuvine

2° (D^1) Şi 'nţelegi din a lor artă
Ce e rău şi ce e bine (*f*)

(*f*) *subliniat cu creion negru.*

Viitorul și trecutul
Sunt a filei două fețe
Are 'n capăt începutul
Cine știe să le 'nvețe
Tot ce-a fost or o să fie
In prezent le-avem pe toate
Doar de-a lor zădărnicie
Te întreabă și socoate

Căci acelorași mijloace
Se supun câte există,
Ca de mii de ani încoace
Lumea-i veselă și tristă
Alte măști, aceeași piesă
Alte guri, aceeași gamă;
Amăgit atât de-adese
Nu spera și nu ai teamă

D^2. — 35. Vede 'n capăt începutul (*pe* D^1); 45. Alte măști, aceleași [piese] > A. m. aceeași etc. . . ;

41. Aceloraș (*pe* D^1).

D^1. — 35—40. 1° (C^2) Cine știe să le 'nvețe
Are 'n capăt începutul
Tot ce-a fost și o să fie
Din present el le va scoate (*g*)
Ori ce clipă din vecie
S'o cuprin[zi]* deplin se poate (*h*)

(*g*) In present le-avem pe toate;
(*h*) S'o cuprindă 'ntreagă* poate.

2° (D^1) Cine știe să le 'nvețe
Are 'n capăt începutul
Tot ce-a fost și o să fie
Din prezent el le va scoate,
Orice clipă din vecie
Te întreabă și socoate (*i*)

(*i*) *Subliniat cu creionul negru.*

3° (D^1) Cine știe să le 'nvețe
Are 'n capăt începutul
Tot ce-a fost or o să fie
In prezent le-avem pe toate
Dar de-a lor zădărnicie (*j*)
Te întreabă și socoate

(*j*) Ce e clipă în vecie [*creion incert*].

41—48. 1° (C^2) Că și azi acelaș scripet
Mișcă toate ce esistă
In comedia cea tristă
Tot un rîs și tot un țipet
Alți actori aceeași piesă
Variind aceleași teme
Amăgit atât de adese
Nu spera și nu te teme

2° (D^1) Căci aceleași mici mijloace (*k*)
Mișcă toate ce există (*l*)
Lumea-i veselă ori tristă (*m*)
Ca de mii de ani încoace; (*n*)
Alte măști, aceeași piesă, (*o*)
Alte guri, aceeași gamă (*p*)
Amăgit atât de adese
Nu spera și nu ai teamă (*q*)

(*k*)—(*l*) *Și în* C^2.; (*m*) L.-i.v. și tristă (C^2);
(*n*)—(*o*) *Și în* C^2.; (*p*) gamă > dramă > gamă;
(*q*) *versul subliniat cu creionul.*

Nu spera când vezi mişeii
La isbânzi făcându-şi punte;
Te-or întrece nătărăii
De ai fi cu stea în frunte
Teamă n'ai, căta-vor iarăşi
Intre ei a se întrece;
Nu te prinde lor tovarăş
Ce e val, ca valul trece

Cu un cântec de Sirenă
Lumea 'ntinde lucii mreje
Ca să schimbe-actori 'n scenă
Te momeşte în vârteje
Tu pe-alături te strecoară
Nu băga nici chiar în seamă
Din cărarea ta afară
De te 'ndeamnă, de te chiamă

De te-ating să feri în laturi
De hulesc să taci din gură
Ce mai vrei cu a tale sfaturi
Dacă ştii a lor măsură
Zică toţi ce vor să zică
Treacă 'n lume cine-o trece
Ca să nu 'ndrăgeşti nimică
Tu rămâi la toate rece

D^1. — 50. L. isbândă făcând punte, (D^1);

51—52. Că de-ai fi cu stea în frunte
Te-or întrece nătărăii; (D^1)

53. Teamă n'ai; căta-vor iarăşi (D^1); 54. A se 'nvinge* a se 'ntrece (C^2) > De-a se 'mpinge, de-a se 'ntrece (D^1) > Intre dânşii să se pl[ece] (D^1) > I.d.s.s. frece* (D^1) > I.d.s. [se] 'nnece (D^1) > I.d.s.s. plece (D^1); 55. N.t.p. lor tovarăş; (D^1); 56. *Versul subliniat cu creion* (D^1).

59—64. 1° (C^2) Te momeşte în vârteje
Ca să schimbe actori 'n scenă — —
Tu prin* ani* [lin]* te strecoară
Nebăgat de nime 'n seamă
Şi din cercul tău afară (*r*)
Nici răspunde când te chiamă (*s*)

(*r*) Nu-ţi eşi din tine-afară;
(*s*) Nu răspunde etc.

2° (D^1) Te momeşte în vârteje (*t*)
Ca să schimbe-actori 'n scenă
Tu pe-alături te strecoară,
Nu băga nici chiar de seamă,
Din cărarea ta afară
De te'ndeamnă şi te cheamă (*u*)

(*t*) Şi te chiamă în vârteje; (*u*) *De te-alungă, de te chiamă* [*subliniat cu creionul*].

67—68. (D^1) Dacă ştii a lor măsură
Ce mai vrei cu-a tale sfaturi,

71—72. 1° (C^2) Tu să nu îndrăgeşti nimică
Ci rămâi la toate rece

2° (D^1) Ca să nu 'ndrăgeşti nimică
Tu rămâi la toate rece (*v*)

(*v*) *T.r. de a pururi rece* [*subliniat cu creion*].

Tu rămâi la toate rece
De te 'ndeamnă, de te chiamă;
Ce e val ca valul trece
Nu spera şi nu ai teamă
Te întreabă şi socoate
Ce e rău şi ce e bine
Toate-s vechi şi nouă toate
Vreme trece, vreme vine

E. Versiunea aceasta figurează în **2275**^{B}**, 67(+66 v.)—69,** în acelaşi ms. cu versiunea B. a *Luceafărului,* ce sfârşeşte cu o pagină mai înainte (f. 66). Legăturile cu *Luceafărul,* precum se poate observa, sunt însă cu mult mai multe. Anume sentinţe din această versiune (ce se vor întâlni şi în versiunea următoare F^1. se află schiţate, cu ritmul de aici, şi în versiunea A. a *Luceafărului,* cari, după ce au fost completate cu alte sentinţe s'au transcris în marginea (*recte* coloana a II-a) a două file (66 v. şi 69) de aici.

Transcriem înaintea versiunii E., aceste sentinţe, atrăgând în deosebi atenţia asupra strofei *Numai oamenii se 'ndeasă — Cer pomeni la prè înnaltul — —* pe care o întâlnim încorporată în versiunea următoare F^1. şi în care figurează argumentul cu care Botez socotea să infirme legătura dintre cele două părţi ale versiunii A. a *Luceafărului* (cf. acolo, vol. II, pag. 373—374).

Câteva din variante au fost încercate întâiu pe D^2. (2282, 103—106), din care şi derivă E. la început.

Alte observaţiuni s'au înregistrat în subsolul transcrierii noastre.

In legătură cu aceste sentinţe să reamintim: 1. că cele 3 strofe de sentinţe din filele versiunii A. a *Luceafărului* au fost greşit încorporate acolo, în ediţia Mazilu. Ritmul trohaic şi chiar desenul strofei (dispoziţia versurilor), altul decât al strofei *Luceafărului,* arată, cel mult, o înrudire, o preocupare de epocă şi 2. că aceeaşi eroare se întâlneşte şi în studiul pe care Gh. Bogdan-Duică, l-a închinat *Luceafărului,* cum reiese din rândurile: « Dar cu versul din urmă: *(Toate vechi şi nouă toate),* Eminescu ajunsese la un vers ce-l cunoaştem din *Glossă,* care acum, scriind la *Luceafărul,* încă *nu* era glossă. Deşi nu era, poetul scrie, alături, 2—3 strofe din ea, începând aşa:

Vreme trece, vreme vine
După moarte zori de zio,
Şi e rău şi e şi bine
După cum vei socoti-o, etc.

De unde reiese că *Glossa* a ieşit ca o rămurică, din trunchiul *Luceafărului,* că este din epoca acestuia ».

Realitatea nu îngăduie însă o atare concluzie. In 1880—1881, când poetul scria la această versiune B. din *Luceafărul, Glossa* era cam de multişor glossă. Schema noastră şi versiunile distincte ce tipărim răspund acestor chestiuni de cronologie. (Versul *Toate vechi şi nouă toate* e cel puţin din 1876, deşi sub o formă variată figurează încă din 1874). Aşa că departe de a fi « o rămurică ieşită din trunchiul *Luceafărului* », *Glossa* e mai curând trunchiul. In fond, ne aflăm în faţa unor altoiuri reciproce între două varietăţi cu fizionomia lor distinctă.

D^1. — 73. Tu rămâi de apururi rece (C^2+D^1) > T.r. la toate rece (D^1); 74. De te-alungă, de te chiamă (C^2+D^1) > De te 'ndeamnă, de te chiamă (D^1).

75—80. 1° (C^2) Nu spera şi nu ai teamă
Ce e val ca valul trece (*x*)
Tu te 'ntreabă şi socoate
Ce e rău şi ce [e] bine
Toate-s vechi şi nouă toate
Vreme trece, vreme vine.

(*x*) Că ce-i val etc. *Versurile 77—78 şi 79—80 la început unul în locul altuia; intenţie anulată.*

2° (D^1) Ce e val ca valul trece
Nu spera şi nu ai teamă
Ce e rău şi ce e bine
Te întreabă şi socoate
Toate-s vechi şi nouă toate
Vreme trece, vreme vine (*y*)

(*y*) *subliniat cu creionul,*

a) 2277, 125 v.

Tot ce-a fost or o să fie
De apururi fața este
Stingerea pe vecinicie
E părere și poveste

Treacă stelele de sară
Ca și frunzele pe vânturi
Și pământurile piară
Și s'or naște iar pământuri

Numai omul se atârnă
De speranță și părere
Ca și când ar fi o bârnă
Visul rece care piere.

b) 2275^{B}*, 66 v.*

Căci natura e o Doamnă
Care n'are timp și goluri
Stoluri sboară de cu toamnă
Dar se 'ntorc la anul stoluri

In zadar și sori și stele
S'ar părea că-s trecătoare
Invălișuri toate cele
Sunt ființei ce nu moare

Lumi* urmează cu grăbire
A lor sferice ocoluri
Pe când zeii 'n neclintire
Nu au timp și nu au goluri

c) 2275^{B}*, 69*

Măsuri razele cu cotul
Măsuri clipele cu luna
Insă unul este totul
Precum toate sunt în una

[——]

In sămânța* prizărită
Sunt păduri întregi și neamuri
Pe-orice frunză-i zugrăvită
Un întreg copac cu ramuri

---

b) — 9. Stele sbo[r] > S. sboară cu grăbire.

9—12. Toate lumile*-și urmează
A lor sferice ocoluri
Iar natura stăruește
Fără timp și fără goluri

c) — 1. *de fapt:* Măsurile *(sic)*; 5. In cetatea* prizărită; 6. Sunt păduri, cetăți și neamuri;

Numai timp de-i da să crească
Numai spaţiu să se 'ntindă
E-o pădure bătrânească
[Intr'un] singur fir de ghindă

Numai oamenii se 'ndeasă
Cer pomeni la prè înnaltul — —
Parcă lui de sus 'i pasă
De-o fi unul de-o fi altul

E. *2275*^{B}, *67 (+66 v.)—69*
D^2. *2282, 103—106, passim*

Vreme trece, vreme vine
După noapte zori de zio
Şi e rău şi e şi bine
După cum vei socoti-o
Ce mai speri şi ce ai teamă
De la cei meniţi a trece?
De te 'ndeamnă, de te chiamă
Tu rămâi la toate rece

Multe sboară dinainte
In auz ne sună multe
Cine ţine toate minte
Şi ar sta să le asculte?
Tu de-o parte te aşază
Căutând senin în tine
Creaz'ori cine o vrea să crează
Vreme trece, vreme vine

---

c). — 9. Numai timp 'i dă să crească; 11. Ş'o pădure bătrânească; 12. E 'ntr'un singur fir de ghindă; 13. N. omul* > N. oamenii etc.

E. — N.B. *Ce nu este indicat altminteri, aparţine versiunii dela etaj* (E).

1—8. 1° Trece vreme, vreme vine (*a*)
Toate vechi şi nouă toate (*b*)
Este rău şi este bine (*c*)
După cum le vei socoate (*d*)
Nu spera şi nu ai teamă
Valul vine, valul trece (*e*)
De te 'ndeamnă, de te chiamă
Tu rămâi la toate rece

2° Vreme trece, vreme vine
După nopţi iar zori de zio
Şi e rău şi e şi bine
După cum vei socoti-o
Ce mai speri şi ce ai teamă
De ori ce-i menit a trece?
De te-alungă de te chiamă
Tu rămâi la toate rece

(*a*) *Şi 'n* D^2; (*b*) *id.*; (*c*) Şi e rău şi este bine (D^2) > Şi e rău şi e şi bine (E) > Este rău şi este bine (D^2); (*d*) D.c. o vei socoate (D^2+E) (*t*) *Şi 'n* D^2.

9. M. trec pe dinainte; 11. Cine-ar ţine t.m. (D^2+E); 14. Regăsindu-te pe tine > Căutând seninu 'n tine; 16. Trece vreme, vreme vine.

Inzadar soarele pare
A se strânge 'n zarea spumei
Căci acuma iar răsare
Pe o altă faţ'a lumii
Şi de dincolo de mare
Altă parte*-am auzi-o
C'aşteaptă cu nerăbdare
După noapte zori de zio.

Numai omul se anină
De speranţă şi părere
Numai dânsul pune vină
Unui vis carele piere
Ba e rîsul, ba e plânsul
Pentru ce nu se cuvine
Astfel numai pentru dânsul
Este rău şi este bine

Căci natura este-o Doamnă
Fără timpi şi fără goluri
Stoluri sboară de cu toamnă
De se 'ntorc la anul stoluri
Pentru dânsa n'o să fie
Regăsire* ori adio
Moartea doar îţi pară ţie
După cum vei socoti-o

17—24. 1° Piară stele de cu seară
Ca şi frunzele pe vânturi
Şi pământurile piară
Şi s'ar naşte iar pământuri (*f*)
Toate mor spre a [se] naşte(*g*)
Şi se nasc spre a goni-o
Ţinta ce nu pot cunoaşte
După noapte zori de zio (*h*)

(*f*) Că s'ar naşte iar pământuri > Ar veni din nou pământuri.

(*g*)—(*h*) Toate mor spre a [se] naşte
Şi se nasc spre [a] străbate
Cercul ce nu'l pot cunoaşte
Toate vechi şi nouă toate

29—32. 1° El se bate pentr'un nume*
A lui ~
2° El nu ştie cumcă plânsul
Este geana să 'nsenine (*i*)
Ş'astfel numai pentru dânsul
Este rău şi este bine

(*i*) E* ca* ochii să 'nsenine > Este o. să 'nsenine.

2° Inzadar soarele pare
A apune 'n noaptea spumei
Căci acuma el răsare
Intr'o altă parte-a lumii
Acum dincolo de mare
Altă lume va trezi-o
Ce-aştepta cu nerăbdare
După noapte zori de zio

33—40. Căci a lumii noastre Doamnă
N'are moarte, n'are goluri (*j*)
Stoluri sboară de cu toamnă
Şi se 'ntorc la anul stoluri
Tot ce-a fost or o să fie (*k*)
In prezent vom regăsi-o
Iară moartea pară-ţi ţie
După cum vei socoti-o (*l*)

(*j*) N'are pierderi, n'are goluri;

(*k*)—(*l*) Tot ce-a fost or o să fie
Sunt aicea azi cu toate
A lor treceri pară ţie
După cum le vei socoate

Cu aceleași mici mijloace
Umblă lumea ce există
Şi de mii de ani încoace
E şi veselă şi tristă
Alţi actori, acel[e]aşi piese
Fie farsă, [fie] dramă
Le-am văzut atât de-adese
Ce mai speri şi ce ai teamă

Nu spera: în veci mişeii
La măriri or face punte
Te-ar întrece nătărăii
Chiar născut cu stea în frunte
Teamă n'ai, viaţa 'ntreagă
Unul pe-altul o să frece
Ci nimic nu te atragă
De la ce-i menit a trece

Ca să facă* schimb de scenă
Lumea 'ntinde a ei plasă
Cu cântare de Sirenă
Te îndeamnă mângâioasă
Pe alături te strecoară
Nu băga nici chiar de seamă
Din cărarea ta afară
De te 'ndeamnă, de te chiamă

41—42. 1° Şi aceloraşi mijloace
Se supune ce există

2° Cu aceleaşi mici mijloace
Umblă toate ce există

44. Ea e veselă şi tristă;

45—48. Alţi actori aceeaşi piesă
Alte guri, aceeaşi dramă
Amăgit atât de-adese
Nu spera şi nu ai teamă

50. La urcuş* şi-or face punte;

53—54. 1° Dar n'ai teamă, căci în ură
Intre ei or să se frece

2° Dar n'ai teamă, se vor vinde
Intre ei ş'or să se frece

53—56. 1° Teamă n'ai, în veci vor tinde
In de ei să se înnece
Dar tovarăş nu te prinde
Ce e val ca valul trece

2° Teamă n'ai, viaţa 'ntreagă
Ei în lupt'o vor petrece
Dar nimic nu te atragă
Din tot ce-i menit a trece (*m*)
(*m*) Dar* la cei meniţi a trece;

Urmând modelul anterior D^2 *strofa 57—64 începe dintru întâi:*

Cu un cântec de Sirenă
Lumea 'n lucia ei plasă ~

barate imediat şi părăsite.

57—58. 1° Pentru noi actori de scenă
Lumea 'n lucia ei plasă

2° Ca să schimbe [-actori 'n scenă]
Lumea 'n lucia ei plasă

59—60. Cu un cântec de Sirenă
Te momeşte mângâioasă

De te-ating să feri în laturi
De hulesc să taci din gură
Nici gândi să schimbi cu sfaturi
Câte cresc după natură
Zică lumea ori ce-o zice
Treacă 'n sgomot cine-o trece
Nu te-aprinde de nimică
Ci rămâi senin şi rece

Tu rămâi la toate rece
De te 'ndeamnă, de te chiamă
Şi de ce-i menit a trece
Nu spera şi nu ai teamă
După cum le vei socoate
Este rău şi este bine
Toate vechi şi nouă toate
Trece vreme, vreme vine

F^1. — F^3. Versiunea aceasta, de a doua (F^2.), se află în ms.-ul **2261,214—216**, în caietul oblong, confecţionat de poet, care cuprinde *Legenda Luceafărului* şi a cărui descriere am făcut-o cu acel prilej. Este deci o versiune şi o transcriere posterioară datei de 10 Aprilie 1882, când sfârşise transcrierea *Legendei*, cu aproximaţie toamna lui 1882, începutul lui 1883, şi ulterioară aproape cu doi ani aceleia (D^2), pe care o dă ediţia Maiorescu.

Interesantă prin infiltraţiile motivelor *Luceafărului*, despre cari am amintit şi la versiunea (E) anterioară, F^2 a fost încercată întâiu în ms.-ul **2282,106—108**, care şi are toate caracterele unei ciorne, pe care, după folosire, a barat-o. Am trecut această ciornă în subsol şi am denumit-o **F^1**, cum şi este în realitate. Chiar când sunt minime — fără a mai vorbi de cele maxime — variantele din subsol îşi au importanţa lor.

F^2. 2261,214—216
F^1. 2282,106—108

GLOSSĂ

Vreme trece, vreme vine
Ori şi cum ai potrivi-o
După rău aşteaptă bine
După noapte zori de zio
Precum toate sunt de-o seamă
Totul stă şi totul trece;
Nu spera şi nu ai teamă
Şi rămâi senin şi rece

E. —

67—68. Nici gândi să stingi cu sfaturi
Câte-s rele din natură

71—72. Neavând de-aci nimică
Tu rămâi la toate rece
75. Ce e val ca valul trece.

N.B. 1° *Se observă că strofa recapitulativă n'a încorporat toate schimbările, operate, în versul final al strofelor, d.p: v. 73 (= 72), 75 (= 56), 76 (= 48), 77 (= 40), 79 (= 24), 80 (= 16).*

2° *Pe fila 67, în josul paginei sunt schiţate trei versuri, în forma ce se va întâlni în tipul următor* F^1. (2⁰):
Ori şi cum vei socoti-o
După rău răsare bine
După noapte zori de zio

F^2. — 2. Ori şi cum vei socoti-o; 3. D.r. răsare bine; 15. Sune apele din unde.

Multe trec pe dinainte
In auz ne sună multe;
Cine-ar ţine toate minte
Şi ar sta să le asculte
Tu de-oparte te ascunde
Regăsindu-te pe tine — —
Tremur apele din unde
Vreme trece, vreme vine

Toate umblă cu grăbire
Pe-a lor valuri şi ocoluri
Adevăru 'n neclintire
N'are timp şi n'are goluri
Deci cu sunete de limbă
Lumea nu o vei urni-o
Ale ei ea nu le schimbă
Ori şi cum ai potrivi-o

Omul plânge şi se 'ndeasă
Cerşetor la prea-înnaltul
Parcă cerului 'i pasă
De e unul, de e altul
Timpul care bate 'n stele
Bate pulsul şi în tine:
Iţi dă bune, îţi dă rele
După rău aşteaptă bine

F^2. — 17. T. meargă cu grăbire; 18. A lor sfere şi ocoluri; 24. Ori şi cum vei socoti-o.

25—32. Omul plânge şi se 'ndeasă
Milogind la prea-înnaltul ,
Parcă lui în Ceriu 'i pasă
De-o fi unul, de-o fi altul
Timpul care poartă stele
Bate pulsul şi în tine:
Iţi dă bine* îţi dă rele
După rău răsare bine

F^1. — *Titlul lipseşte ; e o versiune tipic brouillonară.*

1—8. 1° Vreme trece, vreme vine,
După noapte zori de zio
Şi din rău răsare bine
După cum vei socoti-o
Nu spera, dar nici ai teamă (*a*)
De acei meniţi a trece (*b*)
Şi la dânşii de te chiamă
Tu rămâi senin şi rece

(*a*) N.s. şi nu ai t.; (*b*) De ce e menit a trece.

2° Vreme trece vreme vine
Ori şi cum vei socoti-o
După rău răsare bine
După noapte zori de zio
Precum toate sunt de-o seamă (*c*)
Astfel totul stă şi trece
Nu spera şi nu ai teamă (*d*)
Ci rămâi senin şi rece (*e*)

(*c*) Precum toate sunt ca una*; (*d*) Nu te prinde de niciuna; (*e*) *de fapt :* Ci r.s. şi trece *(sic)*.

Inzădar un soare pare
A peri în noaptea spumii
Tot atuncea el răsare
Pe o altă faţ'a lumii
Şi de dincolo de mare
O mulţime-am auzi-o
Milogind cu nerăbdare
După noapte zori de zio

F^2. — 35. T.a. şi răsare.

F^1. —

9—16. Multe trec pe dinainte
In auz ne sună multe
Cine ţine toate minte
Şi ar sta să le asculte?
Tu de-oparte te ascunde(*f*)
Regăsindu-te pe tine(*g*)
Vie mii de mii de unde — — (*h*)
Vreme trece, vreme vine

(*f*) Tu deoparte te aşază > T. în umbră te ascunde;
(*g*) Căutând senin în tine > Regăseşte-te pe tine;
(*h*) Sune mii de mii de unde — —

17—20. Lumi urmează cu grăbire
A lor sferice ocoluri
Dar lumina* 'n neclintire (*i*)
N'are timp şi n'are goluri

(*i*) lumina* *sau* > Dar[ă] lumea* 'n n.?

21—24. 1° Nu se schimbă cu ideea
Cu voinţa nu-i urni-o
Ea rămâne tot aceea
Ori şi cum vei socoti-o

2° Cu idei şi glas de limbă
Tu din loc nu vei urni-o
Tu te schimbi, ea nu se schimbă
Ori şi cum vei socoti-o

25—32. Numai omul se îndeasă
Milogind la prea-Innaltul
Parcă lui de sus îi pasă
De-o fi unul de-o fi altul
Timpul care poartă stele(*j*)
El pulsează şi în tine
Iţi dă bunuri, îţi dă rele (*k*)
După rău răsare bine

(*j*) Legile ce poartă stele; (*k*) Iţi dă viaţa, îţi dă rele.

33—40. Inzadar un soare pare
A se stinge 'n zarea spumii
Căci acuma chiar răsare
Pe o altă faţă-a lumii
Şi de dincolo de mare
Noi o lume-am auzi-o (*l*)
Aşteptând cu nerăbdare
După noapte zori de zio.

(*l*) Lumea toat-am auzi-o.

Privitor ca la teatru
In viață te socoate
Ale lumii câte patru
Părți ca una sunt cu toate
Sunt actorii ce se ceartă
Din bătrâni pe-aceeași dramă
E aceeaşi veche artă
Precum toate sunt de-o seamă

Inzădar şi timpi şi stele
Ne-ar părea lunecătoare
Sunt ca frunze toate cele
Din copacul ce nu moare
Peste-un an revin în stoluri
Paseri ce se 'ntind să plece
Intre-a vieții două poluri
Totul stă şi totul trece

F². — 43—44. Ale lumii părți tuspatru
Tot ca una sunt cu toate

F¹. — 41—44. 1° Privitor ca la teatru
Tu în lume te socoate
Din a lumei părți tuspatru
Tot un fel ~

2° Privitor ca la teatru
Tu în viață te socoate
Ale lumii părți tuspatru (*m*)
Tot ca una sunt cu toate

(*m*) Şi 'n a lumii p. tuspatru;

45—48. Alți actori cari se ceartă
Alte limbi — aceeaşi dramă —
Căci în toți i-aceeaşi artă
Precum toate sunt de-o seamă

49—56. 1° In zadar şi sori şi stele
Ne-ar părea că-[s] trecătoare
Frunze sunt cu toate cele
A ființei ce nu moare
Peste-un an se 'ntorc în stoluri (*n*)
Paseri ce se 'ntind să plece
Intre[-a] vieții două poluri
Totul stă şi totul trece (*o*)

2° Inzadar şi sori şi stele
Ne-ar părea lunecătoare
Sunt ca frunze toate cele
Pe-un copac care nu moare
Peste-un an revin în stoluri
Paseri ce se 'ntind să plece
Intre-a vieții două poluri
Totul stă şi totul trece

(*n*)—(*o*) 1° Şi o osie ~

2° Imprejurul unei osii
Se învârt a lumei poluri

3° Ca o osie se 'nseamnă
Intre-a lumii două poluri
Stoluri sboară de cu toamnă
Şi se 'ntorc la anul stoluri

4° Peste-un an se 'ntorc în stoluri
Stoluri cari stau să plece
Şi 'ntre-a lumii două poluri
Totul stă şi totul trece

Nu spera, căci pentru tine
Este grea a vieţii punte
Te-ar întrece ori şi cine
Chiar să fii cu stea în frunte
Numai muzica din sfere
Isvorind de sus, te chiamă...
In păcate şi 'n părere
Nu spera şi nu ai teamă

De te-ating să feri în laturi
De hulesc să taci din gură
Nu îndrepţi cu-a tale sfaturi
Cele strîmbe din natură
Crează toţi ce vor să crează
Treacă falnic cine-o trece
Tu te 'ndreaptă dup'o rază
Şi rămâi senin şi rece.

Şi rămâi senin şi rece
Nu spera şi nu ai teamă
Totul stă şi totul trece
Precum toate sunt de-o seamă
După noapte zori de zio
După rău aşteaptă bine
Ori şi cum ai potrivi-o:
Vreme trece, vreme vine

F^2.— 67—68. Nu cerca să schimbi cu sfaturi
Câte-s strîmbe din natură
71. Lumea proprie-ţi durează
78. După rău răsare bine
79. Ori şi cum vei socoti-o:

F^1.— 57—64. Nu spera... Căci pentru tine (*p*)
Este gre[a] a vieţii punte (*q*)
Te-ar întrece ori şi cine
Chiar să fii c'o stea în frunte
Numai muzica din sfere
Isvorînd în cer te chiamă...
Ci 'ntr'o lume de părere
Nu spera şi nu ai teamă

(*p*)—(*q*) Nu spera... Un om ca tine
Trece greu a vieţii punte

65—72. *După ce, urmând modelului anterior* (E.), *copiază întâiele 2 versuri ale strofei corespunzătoare, antepenultima:*

Ca să facă schimb de scenă
Lumea ~

le părăseşte. Strofa 65—72 e acum aproape identică cu strofa dela etaj, cu diferenţe la câteva versuri:
67. Nu cerca să schimbi cu sfaturi; 68. Câte-s rele din natură; 69. Zică ei ce vor să zică > Crează toţi ce vor să crează; 70. Treacă 'n faţă cine-o trece > T. falnic cine-o trece; 71. Lumea ta tu o durează > Lumea proprie-ţi durează.

Strofa 73—78 identică cu aceea dela etaj, minus: 78. După rău răsare bine; 79. Ori[şi] cum vei socoti-o.

ODĂ

(IN METRU ANTIC)

« Ediția I-a Maiorescu », Decemvrie 1883

Studiile, din ce în ce mai metodice, închinate lui Eminescu și clasicismului greco-latin, au adus în primul plan al discuțiilor și *Oda în metru antic*, nu numai una din cele mai înalte realizări ale lirismului eminescian dar și exemplul cel mai tipic al acestei înrâuriri, răsfrântă în chiar tiparul poemului. Dacă Titu Maiorescu intuise, încă dela întâiele versuri ale poetului, o adâncă dragoste pentru clasicism și dacă Anghel Demetriescu în schimb se îndoia de temeinica pregătire clasicistă a lui Eminescu, cercetătorii de după aceea au căutat, pe măsură ce se pătrundea mai adânc în cunoașterea manuscriselor poetului, să aducă preciziuni tot mai numeroase 1), a căror încheiere ar putea fi surprinsă în rândurile, cu cari helenistul Cezar Papacostea caracteriza natura elementelor clasice în poezia lui Eminescu: « Alese (comparațiile, aluziile, sugestiile mitologice) cu măestrie, scria C. P., deși în aparență cu o mână neglijentă, aceste « imponderabile » mitice nu-s la dânsul, ca la alți poeți latini, seci alexandrinisme, nu sunt sonorități — flatus vocis — găsite trudnic de o erudiție obligată să înlocuiască prin ele spontaneitatea inspirației, ci valori estetice actualizate, valori integrate în imperiul unității artistice a operii sale. Dovada nu e grea și o vom face, revenind un moment la *Oda* în metru safic » 2).

Observațiuni juste, chiar dacă cele ce se spun despre *Oda în metru antic* sunt susceptibile de rectificări, ce n'au întârziat de altminteri să se producă. Pentru Cezar Papacostea modelul *Odei* lui Eminescu este celebra odă a poetei Psappha (Sappho), adresată Afroditei, și care a cunoscut o bogată carieră în literatura noastră, încă din 1837, dela întâia tălmăcire a lui Heliade Rădulescu 3). Cât de puțin întemeiată era această ipoteză a arătat cu pătrundere, d-l Nicolae Sulică în cel de al doilea studiu « Eminescu și clasicismul latin ». Din analiza d-sale, excelentă atât în detalii cât și în sagace critică de text, ne oprim la două amănunte, ce interesează în deosebi, cu atât mai mult cu cât la epoca aceea, nu le putea da decât un răspuns parțial. Oprindu-se la versul: *Pururi tânăr înfășurat în manta-mi*, Cezar Papacostea se întreba: « Ce este această mantie în care poetul se înfășura fericit până nu învăța să moară? » și răspundea: « In deosebi filosofii stoici și cinici adoptaseră haina de exercițiu a Spartanilor — sobrul *tribon* (« haină roasă »), prin care voiau să-și exprime disprețul pentru viața organică și indiferența față de lumea externă. Se 'mbrăcau, ca să zicem așa, în « haina nepăsării », ei, cari puneau fericirea nu în bunurile materiei, etc., etc. » Ceea ce, de sigur, era departe de adevăr, sensul versului fiind cu totul altul, iar atitudinea « tânărului » înfășurat în mantie, una, mai curând, romantică. Tot atât de pătrunzător e d-l N. S. și când din confruntarea celor două versiuni ale *Odei* (aceea postumă, tipărită întâiu de Nerva Hodoș și apoi de Chendi și aceea definitivă a ediției Maiorescu) ajunge să distingă două atitudini și două etape ale creației: « Cele două poesii reflectă două stări sufletești cu totul deosebite și astfel datează din două epoci diverse ale vieții poetului » 4) iar mai departe: « Prima variantă (postuma-Chendi) datează din epoca, când poetul pe deplin stăpân pe sine și pe destinele sale, stătea încă sub influența covârșitoare a seninului și optimistului Horațiu, iar a doua variantă reprezintă o fază de mai târziu din viața și din activitatea literară a lui Eminescu, când acestea ajung sub influența poeților elegiaci Catullus și Propertius, precum dovedesc și comparațiile împrumutate din mitologie (Nessus, Hercul și Phoenix) proprii celor doi poeți elegiaci și poeților greci alexandrini, cari le-au servit ca model » 5). Și recapitulând: « Prin urmare oda 'n metru antic a lui Eminescu, în forma sa definitivă, din care din varianta anterioară n'a mai rămas decât o singură imagine (mantaua, în care este înfășurat poetul), este o inspirație datorită lui Catullus » 6).

---

1) Nicolae Sulică, *Clasicismul greco-roman și literatura noastră (în special Eminescu)* în *Anuarul* Liceului *de băieți « Alexandru Papiu Ilarian » din Târgu-Mureș*, 1919—1929, Tg.-Mureș, 1930, pag. 47—115 și *Eminescu și clasicismul latin*, în *Anuarul etc.*, 1930—1931, Tg.-Mureș, 1932, pag. 31 sqq. — D. Murărașu, *Eminescu și clasicismul greco-latin*, extras din *Făt-Frumos*, Suceava) 1932. — Ștefan Bezdechi, *Eminescu și Nonnos din Panopolis* în *Gând românesc* V, 8—10 Aug.-Oct. 1937 (cf. și Nichifor Crainic, *Imprumuturile lui Eminescu* în *Gândirea*, XVI, 10 Dec. 1937) — I. M. Marinescu, *Eminescu și clasicismul* în *Insemnări ieșene*, IV, 10, 1 Oct. 1939 — N. I. Herescu, *Caete clasice* (cap. « *Non omnis moriar*. Soarta lui Horațiu în literatura românească »), [1941]. pag. 125 sqq. — N. I. Herescu, *Milliarium*, *II*, [1941], (cap. « Eminescu și clasicismul »), pag. 127 sqq.

2) Cezar Papacostea, *Filosofia antică în opera lui Eminescu*, 1930, pag. 22.

3) I. Heliade Rădulescu, *Opere*, I, ed. D. Popovici, 497. sqq.

4) Nicolae Sulică, *Eminescu și clasicismul* etc., pag. 32.

5) Nicolae Sulică, *op. cit.*, pag. 33.

6) Id. *ibid.*, pag. 46. Iar la pag. 45: « Isvorul de inspirație trebue căutat în celebra elegie a lui Catullus: O dii si vestrum est misereri... (cu ultimul vers:) O dii, *reddite* mi hoc pro pietate mea! ».

In ce măsură se cuvin retuşate multe din constatările de mai sus, care e origina mantiei 1), care a preocupat pe Cezar Papacostea şi cum, deşi reprezentând două stadii ale creaţiei, cele două poezii pot fi foarte bine trecute în lotul influenţei lui Horaţiu, se va vedea din cele de mai jos. Să spunem însă înainte de a trece la precizările noastre că poezia postumă, tipărită de Chendi (şi mai înainte de Hodoş), nu există în forma aceasta şi că după obişnuinţa editorilor de atunci este o piesă potrivită, aranjată, trucată. Niciodată, cunoaşterea integrală a manuscriselor 2) şi a metodelor de atelier ale poetului nu se vădeşte mai utilă, ca în astfel de cazuri. Intâia versiune a *Odei* este, precum se poate vedea, o închinare pentru Napoleon 3), aparţine epocei berlineze şi transpune în planul odei admiraţia pe care tânărul poet o închinase, încă din timpul stagiului său vienez, eroului său, în poemul « Panorama deşertăciunilor », din care citea la Junimea, în toamna anului 1872. Iată ultima, din cele 6 strofe închinate aceluia, în care a trăit, cu expresia poetului, « a veacului gândire »:

Exilat în stânce sure şi 'n titanica-i gândire
Ca Prometeu ce-a adus lumii a luminii fericire
De pe-o piatră el priveşte linguşirea mării-adânci
Acolo gonit de soarte şi de gânduri el adoarme,
Cu durere-adâncă marea vrea pământul să-l răstoarne
Şi izbia mugind de doliu în mormântul lui pe stânci.

O urmărire atentă a versiunilor — A^2 reprezintă un interesant exerciţiu de destrămare; cf. ceva mai jos, — arată oricui, cum pornind dela persoana a II-a, a invocării lui Napoleon (A^1), oda îmbracă forma unui monolog (B), pentru ca abia în versiunea C^1 să primească acele retuşe şi acele infiltraţii care vor neutraliza, anonimizându-le, atributele napoleoniene. C^2 şi D duc mai departe procesul acesta de subiectivizare şi concentrare. Dela 13 strofe (C^1), oda scade la 12 (C^2) şi apoi la 8 (D), ca să ajungă la 7 (E) şi în cele din urmă la 5 strofe (F). E un proces de distilare, atât de atent, că însăşi esenţa poemului se află în cele din urmă schimbată. Cetită însă în perspectiva poemului de început, (A^1), închinat lui Napoleon, şi a fazelor lui succesive, *Oda* conservă mai mult de un fir din rădăcinile ei originare 4).

Stabilind această geneză, se înţelege că nu nesocotim tot ceea ce clasicismul a sugerat şi altoit pe această primă tulpină. Dovadă evoluţia dela o versiune la alta, dovadă mulţimea exerciţiilor metrice, horaţiene, pe cari le-am reprodus ca ilustrare a acestui travaliu. Mai mult chiar: departe de a păgubi, avem impresia că *Oda în metru antic* câştigă de pe urma cunoaşterii exacte a germenilor şi împrejurărilor care i-au favorizat gestaţia. Fără să mai spunem că, în chipul acesta, se mai tempereaază oarecum şi zelul comparatiştilor, ispitiţi de excese.

Că *Oda în metru antic* este o elegie de dragoste, cu atât mai intimă cu cât se travesteşte mai mult, iată ce este neîndoios. Dar este ea, oare, o pură elegie veroniană sau poate fi privită ca unul din acele ecouri ale afecţiunilor de Bucureşti ale lui Eminescu, aşa cum se spune despre *Atât de fragedă*, *Pe lângă plopii fără soţ*, etc. Cronologia dedusă din situaţia manuscriselor, ca şi aceea, câtă avem, în acte autentice, nu autoriză încă să decidem cu hotărîre. Un nume care îşi face drum, la vremea aceasta, după al Veronicăi, şi al Mitei Kremnitz, este acela al Cleopatrei Poenaru-Lecca. Paginile brouillonare care precedă întâia versiune de Bucureşti (B) şi care se tipăresc, mai jos, dimpreună cu ea, au câteva stihuri ce intrigă:

Lună, dulce-ai fost în acea plăcută
Sfântă noapte când Cleopatra tristă

Şi în alt loc:

Tu eşti muza mea aşteptat' atât[a]
Tu eşti visul meu ridicat din noaptea
Neagră a 'nserării*.

---

1) Vezi mai departe, versiunea A^1, versul 38.

2) Cf. mai departe, versiunea B. şi nota respectivă, în legătură cu anume presupuneri ale lui Anghel Demetriescu.

3) Comentând textul odei pentru Napoleon, pe care o publicam în *Rev. Fund. Regale*, VI, 7, Iulie 1939, N. Iorga scria: « Strălucită oda închinată primului Napoleon, în care bucată e, vădit, influenţa operei similare a lui Manzoni.... Se vede icoana « înfăşurării în mantie » pe care poetul o va folosi pentru însăşi înfăţişarea sa... Iar «ochii imobili » sânt de la Heine, cu vederea Cesarului intrând la Düsseldorf « *mit seinen umbeweglichen Cäsaraugen* ». (*Eminescu veşnic nou cu toate împrumuturile* în *Cuget Clar*, IV, 7, 24 August 1939).

4) Cf. în legătură cu sentimentele constante ale lui Eminescu pentru « Napoleonizi » şi cele ce scrie în emoţionantele rânduri la moartea prinţului Louis Napoleon IV, ucis în Ţara Zulilor (Africa de sud), în Iunie 1879 (*Timpul*, IV, 132, Sâmbătă 16 Iunie 1879). Detalii şi în articolul nostru «Dela Napoleon la oda în metru antic » din *Kalende*, II, 6—7, Iunie-August 1943, reprod. în *Jurnal de lector. Completat cu Eminesciana* (sub tipar).

Câteva pagini mai înainte, în acelaşi ms. (2277,17—22), cu o grafie înrudită, se află ciorna unei scrisori, ce, pentru cazul că va fi fost trimisă, n'ar fi exclus să iasă odată şi odată la iveală: înflăcărată declaraţie de iubire¹), s'ar prea putea, coroborată cu fragmentul amintit la capitolul *Scrisorii a V-a*, (vol. II, pag. 366), să reprezinte vestigiile unei afecţiuni reale. In ce măsură se pot lega aceste indicii între dânsele şi în ce măsură îşi au ele vreun rost în cristalizarea *Odei în metru antic*, rămâne de domeniul viitorului (cf. pe tema aceasta şi a cronologiei, capitolul *Pe lângă plopii fără soţ*...). Deşi nu e mai puţin probabil ca în recipientul *Odei* să se fi topit ierburile de leac a mai multor afecţiuni, în frunte cu cea mai tiranică, aceea dela Iaşi. «*Şi tot acestui timp (al afecţiunii veroniane, adică) îi revine, oricare ar fi data publicării, şi oda în care poetul se înfăţişează chinuit în « tunica lui Nessus*» scria N. Iorga în cunoscuta comunicare academică şi nu e de fel exclus să aibă dreptate.

In momentul când oda napoleoniană evolua către elegia atât de personală a inimii lui, Eminescu a făcut apel şi la imagina pasării Phoenix, pe care o aflăm în câteva ciorne, vecine şi contemporane cu imagina «pescăruşului» din poezia *De câte ori iubito*.

Ms. *Oda în metru antic* se află într'o serie de mss.-e, eşalonate între cca. 1873—1874 şi cca. 1881—1882, aşa cum se pot urmări în schema de mai jos. Reproducerea lor impune unele lămuriri de ordin general, pe lângă cele ce s'au spus în introducere sau vor însoţi, după necesităţi, fiecare versiune în parte.

Se precizează anume, pentru cel ce ar voi să verifice, că deşi timpul ce desparte versiunile dela B. înainte e cât se poate de redus, aplicaţiile şi prefacerile succesive îngădue să se distingă un număr de tipuri sau versiuni, ce sunt mai mult de cât simple còpii. De aceea, cercetătorul care ar voi să reconstitue şi să verifice, să fie atent la procesul de disjungere şi disociaţie, pe care l-am adoptat în urmărirea aplicaţiilor.

Faţă cu numeroasele exerciţii metrice, care sau însoţesc unele versiuni, sau se află risipite, în alte manuscrise, dar pot fi legate de timpul uneia sau alteia din versiuni, se impunea una din cele două căi de urmat: sau să le fi grupat pe toate la un loc, sau să le fi lăsat să însoţească fiecare versiune în parte. Am preferat calea din urmă. Se atrage atenţia, odată pentru totdeauna, că unele din versurile sau strofele ce se întreţes cu schemele metrice, pot şi trebue să fie socotite drept variante înlăuntrul versiunilor respective. Din când în când am semnalat aceasta.

N'am socotit însă de cuviinţă să adunăm la acest capitol toate urmele de iniţiere clasicistă ale lui Eminescu, nici toate schemele de metrică antică, ce se întâlnesc în manuscrise. Ele se rezervă secţiunii traducerilor, la timpul şi locul său.

Am căutat, în schimb, să comassăm toate ecourile, stihuri şi strofe, pe tema *Phoenixului*, cu atât mai mult cu cât, aşa cum s'a spus, ele se insinuiază şi se altoiesc, la un moment dat, pe tema anterioară a *Odei*.

A^1. 2262,154—155 *(Oda p. Napoleon)* 11 strofe . . . . cca 1873—1874 (Berlin)
A^2. 2306,15—16 *(Oda p. Napoleon)* . . . . cca 1875—1876 (Iaşi)
B. 2277,24—26 (+arpegii metrice) 11 strofe . . . . cca 1879
C^1. 2277,30—32 (13 strofe) }
C^2. 2277,30—32 (12 strofe) } . . . . cca 1879
D. 2277,44—45 (8 strofe) . . . . cca 1880
E. 2260,270—271 (7 strofe) . . . . cca 1880
F. 2282,91—92 (5 strofe) . . . . cca 1881—1882

Colaterale (Phönix etc.)

2259, 352—354
2260, 59—62
22761, 128—129
2306, 98
2282, 37
2306, 70
2260, 60
2260, 62

---

[1] Iată câteva rânduri din acest febril document stendhalian, al cărui scris nu e totdeauna lesne de descifrat: «Eşti tu cuminte Cleopatra? că* maltratezi pe-un om care te iubeşte cu toate puterile sufletului său, cu minte*, sărmană* viaţă, pentru a te... lepăda la cine ştie ce crai de mahala... Nu spune că mai sunt alte femei în lume... ...Pentru amorul meu nu există de cât o singură femee... şi aceea eşti tu.

Tu eşti liberă... Ei bine dacă nu m'ai iubi, ai avea milă de mine... căci mila are numele amorului, are manifestările lui... Ai un nume ciudat şi frumos Cleopatra, care îmi aduce aminte de-o veche istorie... Semiramis, regina Egiptului, Anna de Franţa... Câte-şi trele aveau în fie ce noapte alt amant, care a doua zi era omorît... Ei bine fii a mea... nu o noapte 'ntreagă ci o oră, o singură oră... şi-ţi promit pe mormântul mamei mele că de la tine plec acasă şi vei primi o scrisoare din partea unui om ce nu ar mai fi şi care va zice că moare pentru c'ai fost crudă cu el...».

A^1—A^2. Intâia versiune — **A^1** — este, cum s'a văzut din introducere, o *Odă pentru Napoleon* şi figurează în ms.-ul **2262,154—155.** E scrisă pe file şi cu grafia gotică a stagiului berlinez, ce se întâlnesc d.p. în fragmente din *Călin Nebunul*, *Cum cântam odinioară (Scrisoarea IV-a)*, etc.

A^2 figurează în ms. **2306,16** în registrul de format comercial şi cu grafia perioadei revizorale, Iaşi, cca 1875—1876. Interesantă, ca stadiu de tranziţie către adevărata *Odă în metru antic*, versiunea aceasta ilustrează procesul de destrămare, la care poetul supune uneori poeziile, în devenire. Am păstrat în transcrierea noastră toate caracterele originalului: notaţii, metrice şi prozodice, de tot felul şi am reprodus şi pagina anterioară, 15, pe care figurează scheme metrice, din acelaşi timp. Confruntată cu A^1, versiunea aceasta, **A^2**, este nu numai incompletă, dar şi inferioară — dovadă că slujeşte ca piesă de disecţie şi experimente.

A^1. 2262,154—155

[ODĂ PENTRU NAPOLEON]

Cerul bolnav d'astrele lui rănit fù,
Semne numai mari ale vremei gloriei.
Leagăn tu avut-ai stâncile mări 'n
Corsica gravă.

Şi în jurul vieţii tale 'ncepute
Negru-ocĕanul mişcă lume de valuri,
Arătând duios puterile, geniul
Singurătăţii.

Da! oceanul, ce singur de o mie de evi e.
El a fost proorocul căilor tale
Numai cu dânsul în viaţă samăn avut-ai
O Imperator!

Trist, adânc, gânditor, dar trist prin tine,
Fără păsare de a lumii lacrimi ori doruri
Indiferentă, stai, nemişcată şi mare
Frunte de marmor.

---

4. Corsica mării [*lapsus*] > C.g.; 7. Arătând mărire > A. duios, etc.

1—8. *Redacţie primă (deasupra primelor 2 cuvinte, schema : —◡— — şi deasupra ultimelor două : ◡— —)*:

Cerul bolnav de roşie pete rănit fù(*a*)
Semne de sânge şi-amar a vremei ce vine
Leagănul tău aşezat în stâncile mări 'n
Corsica stearpă

Şi împrejurul vieţi[i] tale 'ncepute
Negru oceanul îşi mişcă icoane de valuri (*b*)
Arătând mărirea, puterea, geniul (*c*)
Singurătăţii.

(*a*) C.b. de roşii pete r.f.; (*b*) N.o.î. mişcă undele* sale;
(*c*) Arătând durerea-i, puterea, doliul;

15. Indiferent, solitar stai > Indiferentă etc.;

N'ai admirat nimica în scurta ta viaţă,
Nu piramidele vechi în jurul cărora
Te-au văzut renviat din noaptea veciei
Jupiter Ammon.

Nu de a Nordului mari pustii [de] zăpadă,
Unde purtat de vânt pin ruine de ghiaţă,
Tu auzişi strigarea nebună de secoli
Mândrului Odin !

Peste pământ ai mişcat a popoarelor valuri,
Mândru, bătrânul titan în înconjur de soare
Poartă răsboaele tale ca pete pe manta-i
Şi-a ta cenuşă.

Nu te-a mirat nimica... Doară cu zeii
Singur tu te-ai mirat de tine, o Cezar,
Până când trezit din mirarea adâncă
Te-ai văzut singur.

Şi din nou privit-ai atunci în oglinda-ţi,
In oceanul bătrân ce îşi mişc'a lui apă,
Furia lui îndrăzneaţă, puternică, mare
Indiferentă.

Ai murit tu? Lumea şi astăzi n'o crede [—]
Infăşurat în mant'ai coborît piedestalul
Ş'amestecat în popor l-au mişcat cu putere
Ochi-ţi immobili.

Apoi sătul de icoana-ţi, de tine singur,
Te-ai reurcat pe scări de marmură albă,
Ai resuit piedestalul şi iarăşi immobil
Stai pintre secoli.

---

19. Armia ta au lucit > Te-au văzut reînviat fiu* > T.-a.v.r. din etc.; 22. U.p.d.v. pin palate de ghiaţă;

26—28. Mândru bătrânul titan purta înprejur de soare
Oştile tale, răsboaele mari ce pătau a lui mantă
Şi... şi pe tine

31. Tot te-ai mirat până ce-ajuns > Tot adâncit în mirarea zilelor tale > Până cînd te-ai trezit > P.c. trezit etc.; 33. Şi atunci ai privit în a ta icoană > Ş.a.a.p. în a ta oglindă; 38. Ai coborît piedestalul > Infăşurat în mantă ai c.p.; 42. Te-ai resuit, etc.

Pe fila 155: ——|—∪∪|—∪|—∪∪|—— Marea murmură lin în sunetul văii
———∪∪—|∪—∪∪—— Glasu-i trece ca vânt în aripa morţii (*d*)
———∪∪— (*d*) Glasul de > Glasu-i etc.

2306,15

——∪∪——|—∪∪—∪—
—∪∪∪
—∪—∪∪—|—∪∪—∪—
—∪∪∪—
—∪—∪∪

I

—∪—∪∪—|—∪∪—∪—
—∪—∪∪—|—∪∪—∪—
—∪—∪∪—∪
—∪—∪∪—∪—

—∪—∪∪—|—∪∪—∪—
—∪—∪∪—|—∪∪—∪—
—∪—∪∪—∪
—∪—∪∪—∪—

—∪ —∪∪—
Dulce marmură tu, ochii tăi blânzi cerești
Când se lasă încet, creștetul meu arzând
Ah atuncea te chiamă
Pieptul inima dorul meu.

II

∪—∪—∪|—∪∪—∪—
∪—∪—∪|—∪∪—∪—
∪—∪—∪—|∪—∪
—∪∪—∪|∪—∪—∪

∪—∪—∪—∪∪—∪—
∪—∪—∪—∪∪—∪—
∪—∪—∪—∪—∪
—∪∪—∪∪—∪—∪

Și fuge soare capu-ostenit plecând
Pletosul tânăr ziua cu tine-acum
Pământul doarme — vezi-o, fața
Pleacă-se lin și pe valul mării

—∪,——,—∪∪,—∪,——
—∪,——,—∪∪,—∪,——
—∪,——,—∪∪,—∪,——
—∪∪,——

A^2. *2306, 16*

Tristă | marea | leagănă | unde-a|dâncu-i
Cerul | tot îl | poartă cu | mii de | stele
Plânge-a|maru-i | murmură | lin du|rerea-i
Singură|tatea

Numai | ea ce | singură mii de evi e
Poate | ție | samănă în mă rirea-i
Al ei | glas și | farmecu-i tu a|vut-ai
O Imperator !

Tu a|dânc, trist | zimbetul când pe buza-ți
Fără păs de-a nației plâns du rere
Libeṛ maṛii oc̣hi gândi tori arunci tu
F̣runte de marmuṛ

Nici o dată nu i-a cu prins mi rarea
Nici în faţa vechilor regi d'Egipet
Când te văd viu, fiule* ochii trişti lui*
Jupiter Ammon

Pe pământ ai mişcat de popoare valuri
Şi 'nnaintea-ţi regii ce rătăciţi merg
Pleacă* marea 'naintea ta lumea de valuri
Ţările tremur

Nu te miri tu, falnice? doar cu zeii
Singur tu-ţi eşti idolul ţie Cesar
Până când treaz din minunarea-asu pra-ţi
Singur rămas-ai.

Şi atunci din nou tu pri vit-ai în marea
Ce bătrână-i mişc'a ei falnice* ape
Ş'a ei furie falnică, fără margeni
Indiferentă

Ai mu rit tu? Naţia ş'azi n'o crede.

B. Versiunea aceasta, întâie treaptă a procesului care va da *Oda în metru antic*, e, cum s'a spus, aceeaşi odă pentru Napoleon, transpusă însă în monolog 1) şi figurează în ms-ul **2277, 24—26**. E precedată, pe ff. 21 v.—24 de numeroase scheme metrice, stihuri şi strofe, pe care le-am copiat pagină de pagină la rând, şi le tipărim înaintea versiunii unitare. Ele trebuesc cercetate de oricine vrea să studieze *Oda* în acest stadiu. Interesant de observat caracterul imperfect, de provizorat, al primelor strofe. Eminescu nu se teme niciodată de versul imperfect, câtă vreme îl ştie tranzitoriu.

Reamintim că unele din aplicaţiile de pe B. ţin de C¹. unde au şi fost repartizate.

Arpegiile metrice, cu scheme şi versuri izolate transcrise pagină de pagină, dela f. 21 v.—24 — unele din ele pot fi socotite şi variante la anume versuri, d. p. strofele 1 şi 2.

13* *Trocheu, Spondeu, dactil, trocheu, trocheu*
Dulce mers'ai purpură iarăşi visul

⏑ ⏑
Alb trecea el | în | tune | când cu totul
Vastul plan al | sin|gură|tăţii mele (*a*)
(*a*) V.p. al | mă|ri 'n > V.p.a. | mă|rilor > V.p. al | sin | etc.

Oare dulce-ai fost tremurând îndată

Lună dulce-ai fost în acea plăcută
Sfântă noapte când Cleopatra tristă (*b*)
(*b*) S.n. când suspi na Cleo[patra].

Mercuri fa|c$\overline{\text{un}}$||de ne|pos Atlantis
Sedibus virga||que le|vem coerces

Singurătăţii
Semiramidei
Intunecata-i
—⏑⏑——

---

1) « Niciodată, spuneam mai sus în introducerea acestui capitol, cunoaşterea integrală a manuscriselor şi a metodelor de atelier ale poetului, nu se vădesc mai utile ca în astfel de cazuri ». Iată două aserţiuni din Anghel Demetriescu, *Opere* (ed. Ovidiu Papadima), 1937, pe care le infirmă situaţia manuscriselor şi în deosebi însăşi această versiune B.:

« Pesimismul lui Eminescu îşi avea originile într'o melancolie moştenită, precum mărturiseşte însuşi *Trist am fost şi-adânc* etc. » (pag. 24). Răspunsul îl dau versurile 13— 6 din versiunile A. şi B.

« Puternic prin stil mai mult decât prin cugetare... avâed o idee prea mare de sine şi prea mică de alţii, precum mărturiseşte însuşi: *N'admiram nimic.,. Ferici ca zeii, — Doară singur eu mă miram de mine* etc. etc. el se lăsă din ce în ce pe priporul pasiunii nesănătoase, al violenţei neînfrânate, al mizantropiei primejdioase » (pag. 268). Cf. pentru verificare, aceleaşi versiuni şi în deosebi finalul versiunei B.

Să recunoaştem totuşi că eroarea lui Anghel Demetriescu nu e chiar atât de gravă. El utiliza postumele lui Eminescu, tipărite fără nici-o lămurire, de Hodoş şi Chendi.

—∪ — — —̀ ∪∪—∪—∪
Canta | ber se | ra || domi|tus catena
Negli|gens ne | qua || popu|lus laboret
Parce | pri va|tus || nemo|[r]um cavere
Mercu|ri nam|te || doci|lis magistro

Astfel | trecea | lin | tremu|rând îndată
Murmura mării

Casă | dulce-ai | fost | tremu|rând îndată
Ince-pea blând | trist

— ̀ ̀
Singur trecea | lin | tremurând în dată
Murmura mării

— — — — —∪∪—∪
Persi | cos o | di|puer|appa|ratus
—́∪— —|—́|| —∪∪—∪

Arfa ta nu e ||
Singur plutea | sfânt | pe se|nin albastru (*a*)
Discul Selenei

(*a*) S. trecea | alb | pe se|nin a.

—́ ∪ ∪̄ —́ | —́ | ∪ ∪ —́ ∪ — —
Cum sunt eu nu par | că nu sunt din lumea
Cea de azi nici nu | m'am năs|cut pe țărmuri
Ci-al meu leagăn fu | așezat în luciul
Mijloc al mării

N. B. *Cf. și strofa 1—4 din* B.

Unei vieți abia 'ncepătoare stat-au
Martor măreț trist tremurând din valuri
Marea cu-al ei cer | cu pu|terea | trist' a (*a*)
Singurătății

(*a*) M. cu-al e. vânt | cu pu|terea | plin'a*

N. B. *Cf. și strofa 5—8 din* B.
Oare fost ai tu | ca să vezi pe mare
Visul meu ce|resc | mă 'n amor de tine
—́∪— —́|—́||∪∪|—́∪—́—
Numai ea* ce e || dup' a tâtea veacuri
Ea a fost prôoròc || al că|rării mele (*b*)
Nu mai cu ea fuiu || înfră|țit cum umbra-i
Soră luminii

(*b*) E.a.f.p. || al vi|eții mele

In cântat fuiu | eu | de ve derea vieții (*c*)
(*c*) I. am | fost | de v.v.

In cântat fuiu eu
— —
sta* blând
e trist
nu vin (*d*)
nu văd
nu-mi trec

(*d*) cum vin

Nu plângi tu plâng eu ||
—◡|—◡◡|—|◡—◡◡|— —
Astfel | trece spre* |vad * | pe aria | mării
—◡|⏓ —̇|—|◡◡—|◡—◡̇|
Mândru erai tu
Mândru eram eu | că nu sunt din lumea
Frate-al

Mândru eram (trist) tremurând din valuri (*e*)
Singur mers'au | sfânt | pe se|nin albastru (*f*)
Discul Selenei

(*e*) M. eram | eu | t.d.v.
(*f*) S. plutea | sfânt | etc.

B. 2277, 24—26

Parcă născut sunt în aproape de valuri
Leagăn având ţărm înspumat şi rece
Jur împrejur lin tremura pustiul
Mijloc al mării

Unei vïeţi începătoare stat-au
Martor măreţ trist spumegând din valuri
Marea cu-al ei cer, cu puterea sfânt' a
Singurătăţii

Suflete-al meu te-ai înfrăţit cu dânsa
Ea prooroc fu al cărării tale
Ţie ţi-a fost sor, îndelung cum umbra-i
Soră luminei

Trist şi adânc sunt, dară trist prin sine-mi
Nu de-a astei lumi trecătoare lacrimi
Indiferent stam nemişcat. Pe recea-mi
Frunte de marmor

Am aşteptat ram să se 'ncingă mândru
Ram glorios, sfânt, cum îl poart' Apollo
Umbră pe veci dând nepăsări-mi laurul
Pururea verde

Şi de nimic nu mă miram în viaţă
Nu piramizi vechi împrejur de-a căror
Stânci am văzut cum apăru din veacuri
Jupiter Ammon

---

2. *de fapt :* ţărmi, *dar* i *adaos ulterior şi acordul necontinuat ;* 3. Ci*-mi deschiseiu ochi 'n > Cumcă priviiu trist împrejur pustiul > Cumcă priviiu trist* tremurând pustiul; 7. M. cu-al ei vânt, cu puterea dulce-a; 11. Ţie ţi-a fost sor, cum în veci e umbra; 14. Nu de-al astei etc.; 15. I.s. nemişcat, pe marea-mi; 19. Umbră pe veci dând frumuseţi-mi* laurul > U.p.v.d. întristări-mi laurul; 22. N.p.v. împrejur de cari;

Sau din Nord etern îmi venea suflarea
Vânt gemea adânc purtător de ghiaţă
Şi de reci zăpezi ca gândirea trist[ă]-a
Zeului Wuotan

N'admiraiu nimic... Fericit ca zeii
Doară singur eu mă miraiu de mine
Până când trezit din uimirea-adâncă
Singur rămas'am.

Şi din nou priviiu în acea oglindă
In oceanul sfânt ce îşi mişcă apa-i
Indrăsneaţă, trist clocotind şi mare
Indiferentă

Nici credeam că pot ca să mor vr'o dată
Falnic, mândru înfăşurat în mantă-mi
Coborîiu cu ochi nemişcaţi în gloată
Cutremurând-o

Dar sătul de ea şi de mine însu-mi
Am să urc din nou părăsita treaptă
Ochii nemişcaţi ridicând la ste[a]ua-mi
Nemuritoare

C^1—C^2. — Aceste două versiuni se află în ms-ul **2277, 30—32,** dispuse astfel:

C^1 pe recto filelor;

C^2 pe contrapagine (verso filelor anterioare, deci albul din stânga) şi marginalii ultime, pe filele recto; pentru amândouă versiunile — şi în deosebi pentru C^1 — s'au luat în consideraţie anume variante şi scheme metrice, figurând pe file învecinate, schiţate cu aceeaşi grafie, din aceeaşi vreme.

Această situaţie, coexistenţa a două versiuni în aceleaşi file caşi nevoia de a distinge straturile respective, precum şi variantele fragmentare, din pagini învecinate, îngreuează, oarecum, operaţia, care în mod fatal este expusă, oricâtă prevedere ar veghia, incertitudinilor. Să nădăjduim că ele sunt cât mai mici, de astă dată. Căci de o infailibilă siguranţă nimeni nu are dreptul să vorbească. (Să reamintim, aici, cele ce spuneam despre versiunea publicată în «postumele» Hodoş & Chendi, inexistentă în forma aceea. Versiunile reproduse de noi dela C^1 – D, îngăduie oricui să urmărească gradul în care a fost «potrivită» această postumă).

De reţinut pentru amândouă versiunile C^1 şi C^2 un procedeu comun, progresiv:

C^1 reduce la 3 primele 5 strofe din B.

C^2 reduce la 3 primele 4 strofe din C^1.

25—28. Nici din Nord chiar nu m'a mirat suflarea
Care venea vânt purtător de ghiaţă
Şi de zăpezi reci din ruine-a
Zeului Wuotan

31. P.c. trezit din mirarea-adâncă; 43. O.n. ridicând spre ste[a]ua > O.n.r.s. stele.

*C*¹. *2277, 30—32*

Exilat aci pe pământ de jale
Viaţa-mi pare-ostrov, răsărind din valuri;
Un pribeag mă văd dominând pustiul
Mijloc al mării

Precum umbra-i soră luminii, astfel
Al meu suflet e înfrăţit cu codrul
Şi cu-al mării cer, cu puterea sfânt' a
Singurătăţii

Trist fiind adânc dară trist prin sine-mi
Nu de-a astei lumi pătimiri şi lacrimi,
Mă doream doar încununat de laurul
Pururea verde

Cum pe dulcea-i liră Horaţiu cântă·
Indoind în versul adonic limba-i
Incercat-am barbarizând în graiul
Traco-romanic

Iar în umbra gândurilor de noapte
Suferinţa chiar voluptoasă-i, dulce-i
Prefăcând viaţa în un* vis aievea
Visul în viaţă

N. B. *Variantele acestei versiuni figurează, o bună parte, pe file anterioare, din sfera lui* B. *(ff. 24, 24 v., 27, 28, 22 v.).*

3. Imprejur lucind | simt* infinitul* > Un Ulys simţeam împărţind pustiul > Ca Ulis mă simt împărţind pustiul > Un Ulis, etc. > Un pribeag mă simt suferind* pustiul > Ca pribeag etc. > Un pribeag mă văd stăpânind pustiul > U.p.m.v. dominând pustiul; 6. A.m.s. este 'nfrățit cu mare[a] > A.m.s. este 'nfrățit cu codrul; 7. Şi cu-al mării cer, cu puterea sfânt'a > Şi cu-al m.c. şi ca umbra sfânt'a; 9. Trist am fost ş'adânc, dară trist prin sine-mi > T. fiind ş'adânc etc.; 10. Nu de-al astei lumi pătimiri şi l. > N. de-al a.l.suferinţi şi lacrimi, > Nu de-al a.l. pătimiri ş.l.; 11. Mă doream doar etc. > Mă visam doar încununat etc. [*Cf. şi varianta din arpegiile metrice de mai jos*]; 14. Infrâ[n]gând în versul adonic limba-i;

13—16. 1° Cum pe dulcea-i liră Horaţ cântat-au
Astfel eu cercaiu să te cânt pe tine
Incordând un vers tânguios în graiul (*a*)
Traco-romanic

(*a*) *Puţin mai înainte ca strofa să prindă contur, versurile acestea sunt aruncate izolat (f. 22 v.):*

1° Eu când leg ale lirei coarde pe graiul
2° Eu legat-am coardele lirei pe graiul
Traco-romanic

2° Cum pe dulcea-i liră Horaţiu cântă
Astfel eu să 'ncerc să te cânt pe tine?
Pot să cânt eu, barbarizând în graiul (*b*)
Traco-romanic?

(*b*) Oare n'oiu > Cum dar pot eu barbarizând în graiul > Cum s'o fac eu b.î.g. > Cum aş face-o, b.î.g.;

pe fila următoare :

—◡◡—◡
— ◡ | — — | Barbarizând în | — —
Trocheu | spondeu | Adonic întreg | spondeu

—◡— —— ◡ ◡ — ◡ — —
Mer-cu|ri fa|cunde nepos At|lantis

17. Căci în umbra gândurilor de noapte; 19. Pân' atunci crezuiu că | viaţa un vis e > Viaţa mea era ca un vis de vară > V. mea-mi* păru ca şi vis aievea [*incert ; un* i *înaintea lui* era *poate voia să însemne :* V. îmi păru etc.]; 20. Visul o vĭaţă > V. o viaţă.

Inşiram legendele vremi 'n minte-mi
Transpărea în vis piramida veche
Iar din ea vedeam apărând din veacuri
Jupiter Ammon

Sau din Nord etern îmi venea suflarea,
Vânt şi viscol greu, purtător de ghiaţă
Şi de reci zăpezi ca gândirea trist' a
Zeului Wuotan

N'admiram nimic... Fericit ca zeii
Doară singur eu mă miram de mine
Până când trezit din uimire-adâncă
Singur rămas-am

Nici credeam că pot ca să mor vr'odată
Falnic, tânăr, înfăşurat în manta-mi
Coborît-am fost de pe trepte sfinte
Intru mulţime

Când de o dată tu răsărişi în cale-mi
Mai frumosa' ai fost de cum este Venus
Şi 'n dureri mi-ai dat voluptatea morţii
Ne 'ndurătoareo !

Ai furat al Semiramidei zîmbet
Ţie-ţi dete braţele-i albe Here
Numai ochii turburători ai tăi sunt
Marmură rece

---

22. Transpărea-mi în vis piramida veche.

37—40. (*f. 28*) Dar deodată tu răsărişi în viaţă-mi
Mai frumosă-ai fost de cum este Venus
Prin dureri mi-ai dat voluptatea morţii,
Ne'ndurătoareo !

41—44. *Strofa aceasta trece prin câteva stadii, întâiu schiţate, conturate imediat şi toate din acelaşi timp pe ff. 22 v., 23, 24 v., 28:*

1° Eos cu degete trandafirii la porţile serii
Thetis cu glesne de argint şi Here cu braţele-i albe
~

2° Dulce ochiul nendurător arunci tu
Marmură rece ~

3° Astfel ai al Semiramidei zîmbet
Ţie-ţi dete braţele-i albe Here,
Numai ochii turburători ai tăi sunt
Marmură rece

4° Tu ce ai al Semiramidei zîmbet (*c*)
Ţie-ţi dete braţele-i albe Iuno,
Numai ochii turburători ai tăi sunt
Marmură rece

(*c*) *deasupra, ulterior :* Ţie-ţi dete *dar versul nefinit.*

5° De la Here, s'aibi răpitoare braţe
De la Thetis aibi argintie glesne ——
Ochii mari şi turburători ai tăi sunt (*d*)
Marmură rece (*e*)

(*d*)—(*e*) Ochii mari şi nendurători ai cui sunt
Marmură rece ?

De-al meu propriu foc mă topesc de-atuncea,
De-al meu propriu cânt mistuit mă mântuiu — —
Oare mai renasc luminos din el ca
Paserea Phoenix? 1)

Au sătul de ea şi de mine însumi
Am să urc din nou părăsite trepte
Ochii mei întorşi nemişcaţi la ste[a]ua-mi
Nemuritoare?

*C*², *2277*, *30—32*

Exilat mă simt de liman departe
Viaţa-mi [e] un ţărm inundat [de] valuri
Un pribeag, mă văd adunând pustiul
Mijloc al mării

---

1) *Timpul*, VI, 35, Duminecă, 15 (27) Februarie 1881: «Ca paserea Phoenix din anticitate care, prefăcută în cenuşă prin flacări, reapărea mai radioasă pentru a duce o viaţă cu atât mai trainică, cu cât era lămurită prin foc, cestiunea căilor noastre ferate reapare, precum au apărut odinioară sub forma cestiunei Stroussberg şi în alte chipuri».

45. De-al m.p.f.m. topesc cenuşă > De-al m.p.f.m.t. acuma,; 47. Oare să renasc luminos din foc ca > O.s.r.l. din flacări > O.m.r.l.d. el, ca; 49. Ori sătul etc.

Pe f. 24 v. arpegiu metric, anticipând versurile 50—52 :

cu nemişcaţii ochi | reurcând pe trepte
Albe de marmur

Aici se situează şi următoarele variante, utilizate drept exerciţii metrice. Le transcriem aidoma (2277,27). Să se reţie titlul Propriu, *în opoziţie cu* Saffic-*ul ce urmează :*

Propriu

Ochii ne'ndurători de unde-i ai tu
Marmură rece

–́ – | –́ ⏑ ⏑ – | ⏑ –́ – | –́ –
–́ ⏑ ⏑ | –́ ⏑

Saffic

Ochii mândri înmărmuriţi ai cui sunt (*f*)
Marmură rece
(*f*) O.m. ne'ndurători de unde > O.m.î. etc.

Astfel stat-am re 'ntinerind sub laurul (*g*)
Pururea verde
(*g*) Astfel pururi re 'ntinerind pe* [*sau* cu*] laurul

Ochii tăi cei ne'ndurători ai cui sunt
Marmură rece?

Dulce zîmbet fermecător cum fuse al
Semiramidei

Cam pe aici se situează, de sigur, şi strofa ce am amintit în introducere, schiţată în o pagină brouillonară (23) şi neutilizată apoi :

Tu esti muza mea aşteptat' atât[a]
Tu eşti visul meu ridicat din noaptea
Neagră a 'nserării*

şi mai jos (pentru Venus?) :

Că ţie-ţi dete naştere marea

C². — 2. Viaţa-mi [e] un ţ. luminând pe valuri > Viaţa-mi [e] u.ţ. înecat în valuri.

Trist fiind în veci dară trist prin sine-mi
Nu de-al astei lumi pătimiri și lacrimi
Ci de-o stea cel mult, de puterea sfânt' a
Singurătății

Cum pe dulcea-i liră Horaț cântat-au
Mlădiind în versul adonic limba-i
Mă doream doar încununat de laurul
Pururea verde

N'admiraiu nimic de și sunt în lume
N'admiraiu străvechi piramide 'n jurul
Căror re'nviâ, părăsind vecia-i
Jupiter Amon

Nici din Nord etern legendar' auroră
Vânt și vicol greu, purtător de ghiață
Nu mă mir să văd asfințind copiii
Zeului Vuotan

Căci de mult simțiiu adevăr grăindu-mi
Inţelepţii vechi, ştiutori de taine,
Cari au zis de mult că vĭața vis e
Visul vĭață.

Deci pătruns adânc de [mister*] ca zeii
Doară singur eu mă miram de mine
Pân[ă] ce trezit din mirarea-asupră-mi
Singur [rămas-am]

Nici credeam că pot ca să mor vr'odată
Pururi tânăr înfășurat în manta-mi
Coborîiu, păru-mi, de pe stâlp [î]n gloata
Murmurătoare

Când de odată tu răsăriși în cale-mi
Suferință tu dureros de dulce
Și prin chin mi-ai dat voluptatea morții
Ne 'ndurătoareo !

---

7. Ci de-o stea din cer, de puterea sfânt' a; 10. Indoind în versul etc.; 19. N.m.m.s.v. apunând copiii; 21. Căci de mult auziiu a.g.-m.; 24. Visul o viață; 25. Deci pătruns adânc de-adevăr ca zeii > D.p.a. de .˙. ca zeii [*așa dar indicație pentru un cuvânt*, [d. p. mister*], *de două silabe*].

27—28. 1° Pân 'ce mă văzuiu din nou și 'n* uimire
Pururea singur
2° Pân ce mă văzuiu din uimirea-mi tristă
Pururea singur

3° Pân ce iar văzuiu > Pân[ă] ce trezit etc. [*Se poate observa că strofa 25—28 are un caracter nefinit*].

31. C., păru-mi, d.p. trepte 'n gloata; 34. Suferință tu veninos de dulce;

Ai răpit al Semiramidei zìmbet
Ţie-ţi dete braţele-i albe Here
Numai ochii cei ucigaşi ai tăi sunt
Marmură rece

De-al meu propriu chin mistuit mă vaiet,
De-al meu propriu foc mă topesc de-atuncea — —
Pot să mai re'nviu luminos din el ca
Paserea Phoenix?

Dar sătul de ea şi de mine însumi
Voiu să urc din nou părăsita piatră
Ochii să-i rennalţ visători la ste[a]ua-mi
Nemuritoare

D. E. F. — Ultimele 3 versiuni ale *Odei* figurează:
D. în **2277,44—45** numără 8 strofe
E. în **2260,270—271** numără 7 strofe
F. în **2282,91—92** numără 5 strofe

şi se urmează de aproape, atât în timp, dovadă grafia şi celelalte elemente materiale, identice, cât şi în spirit. E un proces de continuă concentrare, pe care l-am notat, ici şi colo, în subsolurile respective. De altminteri el apare şi mai sugestiv din reproducerea, succesivă, a celor trei versiuni.

D. 2277, 44—45

Nu credeam că pot ca să mor vr'odată
Pururi tânăr, înfăşurat în manta-mi,
Să adun în cânt maiestatea mării
Murmurătoare

Dar sătul de-a ei şi de-a mea fiinţă
Voiu să-mi urc din nou părăsita piatră
Ochii să-i re'nnalţ visători la ste[a]ua
Singurătăţii

C^2. — 39. Numai ochii ucigători ai tăi sunt;

N. B. *Se pare că versiunea aceasta* — C^2 — *ar mai fi urmat să primească îmbunătăţiri. Sunt reveniri marginale, ulterioare, unele nefinite, iar altele ce nu pot fi integrate în această versiune. Sunt pare-se, încercări* (*altminteri excelente*), *părăsite*. D. p.:

13—16. Astfel nu mă miră nimic în lume
Nici al[e] vremii vechi piramide 'n jurul (*a*)
Căror trec ~
(*a*) N.a. lumii v. etc.

pe f. 31 :

Şi de-asupra-aud răsunând din aripi
Geniul morţii
Braţul lui se 'ntinde măreţ de-asupră-mi
Când cu cel lalt în jos [ţınând] făclia-i
Fruntea-mi tristă o 'ncunună cu laurul
Pururea verde

Izolat pe f. 30 : Astfel nu 'l mai văz* || adevăr grăindu-mi.

Cum pe dulcea-i liră Horaţiu cântă
Infrângând în versul adonic limba-i
Merit fruntea-mi s'o 'ncununez cu laurul
Pururea verde

Când deodată tu răsărişi în cale-mi
Suferinţă tu dureros de dulce,
Şi prin chin mi-ai dat voluptatea morţii
Ne 'ndurătoareo !

Ai răpit al Semiramidei zîmbet
Ţie-ţi dete braţele-i albe Here
Numai ochii turburători ai tăi sunt,
Marmură rece !

Jalnic ard de viu chinuit ca Nesus
Ori ca Hercul, înveninat de haina-i
Focul meu să-l stingă nu pot nici toate
Apele mării

De-al meu propriu chin mistuit mă vaiet
De-al meu propriu foc mă topesc de-atuncea
Pot să mai re'nviu luminos din el ca
Paserea Phoenix ?

D. — 3. Coborîiu, păru, de pe-un stâlp în gloată; 5. D.s.d.-a.e. şi de-a mea uimire; 19. N.o. cei ucigaşi a.t.s.

21—24. 1° Ard de viu pe trup | semănând lui Nessus (*a*)
Ori cu Heracles

2° Astfel ard de viu chinuit ca Nessus
Or ca Hercul înveninat de haina-i
Focul meu să sting nu mai pot cu 'ntregul (*b*)
Apelor mării

(*a*) A.d.v.p.t. cu haina lui Nessus;
(*b*) F.m. nestins > F.m. să-l sting înzădar > F.m. să-l sting n'o să pot cu toate — Apele mării [*ulterior, marginal, nefinit :* în ritmul — Apelor mării]

23—24. 3° Focul meu să sting nu mai pot cu 'ntregul
Apelor mării

4° Focul meu să sting nu mai pot cu fluxul
Apelor mării

5° Focul meu să-l stingă nu pot cu toate
Apele mării

N. B. *o schemă :* ◡ — — nici toate

25. De-al m.p. cânt m.m.v.; 27. P. să m. re'nviu din el > P.s.m.r.'n. luminos etc.; 31. O ! dispari p.v., şi pe mine însumi > Or* dispari etc.

Ah ! te rog redă-mi nepăsarea-mi tristă
Umbra sfânt'a gândurilor trecute
Sau dispari pe veci, ci pe mine însu-mi
Mie redă-mă !

E. 2260, 270—271

Nu credeam să 'nvăţ a muri vr'odată;
Pururi tânăr, înfăşurat în mantă-mi,
Coborîiu, păru-mi, de pe-un stâlp în gloata
Murmurătoare

Dar, sătul de-a ei şi de-a mele păsuri
Voiu să-mi urc din nou părăsita piatră,
Ochii să-i rennalț visător la ste[a]ua
Singurătății

Când de-o dată tu răsărişi în cale-mi,
Suferință tu, dureros de dulce,
Şi prin chin mi-ai dat voluptatea morții,
Ne 'ndurătoareo !

Ai răpit al Semiramidei zîmbet,
Ţie-ți dete brațele-i albe Here,
Numai ochii întunecoşi ai tăi sunt
Marmură reçe !

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Ori ca Hercul, înveninat de haina-i
Focul meu să'l stingă nu pot nici toate
Apele mării

D. — *Prima formă încercată pe* C^2 *(f. 32):*

29—32. Oh ! te rog dă-mi iar nepăsarea-mi tristă (*a*)
Umbra sfânt' a gânduri|lor trecute (*b*)
Redispari pe veci şi pe|mine însumi (*c*)
Mie redă-mă !

(*a*) Oh ! te rog să-mi dai sărutare dulce;
(*b*) U. dulce-a gânduri|lor trecute;
(*c*) R. în* sus* şi pe | m. însumi.

Pe f. 23 v. un vers din acelaşi timp, sugerat şi reținut :

Dar nu vorbi de ei... Priveşte-i ! Treci !

E. — 1. *Greu de hotărît asupra versului acestuia. Aplicația ce a dat versul de la etaj ține de versiunea aceasta* E. *sau de următoarea* F., *ca cele mai multe din aplicațiile de aici? Răspunsul l-ar putea da cuvintele de desupt, barate, din care primul nu se distinge prea bine. Este adică :* Nu credeam să mor* tremurând vr'odată; *sau :* Nu credeam să pot* (*urmând pe* D.) tremurând *şi înainte de a fini versul a admis aplicația dela etaj?*

5. D.,s.d.-a.e. şi de-a mea ființă; 15. N.o. turburători a.t.s.; 19. F.m.s.'l.s. nu pot cu toate

N. B. *Aplicațiile şi eliminările de strofe, operate, aici, pe versiunea* E. *sunt făcute pentru* F., *țin de ea, se trec şi se menționează acolo.*

De-al meu propriu chin mistuit mă vaiet,
De-al meu propriu foc mă topesc de-atuncea;
Pot să mai re'nviu luminos din el ca
Paserea Phoenix?

Ah, te rog redă-mi nepăsarea-mi tristă,
Umbra sfânt'a gândurilor trecute,
O dispari pe veci şi pe mine însu-mi
Mie redă-mă!

F. 2282, 91—92

O D Ă

Nu credeam să 'nvăţ a||muri vr'o dată
Pururi tânăr înfăşurat în mantă-mi
Ochii mei nălţam visători la ste[a]ua
Singurătăţii

Când de-odată tu răsărişi în cale-mi
Suferinţă tu, dureros de dulce...
Păn' în fund băuiu voluptatea morţii,
Ne 'ndurătoareo

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus
Or ca Hercul înveninat de haina-i
Focul meu a'l stinge nu pot cu toate
Apele mării

De-al meu propriu vis mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări.
Pot să mai re'nviu luminos din el ca
Paserea Phoenix?

F. — N. B. F. *provine din* E., *prin reduceri de strofe şi aplicaţii acolo operate.* E. *are 7 strofe : prin contragerea întâielor 2 strofe şi eliminarea, încercată acolo, a strofei (a 4-a)* Ai răpit al Semiramidei... *s'a ajuns la cele 5 strofe ale versiunii definitive* F.

1. *Pentru versul 1 cf. subsolul versiunii* E.; *Strofa 1—4 provine din contragerea primelor 2 strofe din* E. *unde au fost barate v. 3, 4, 5 şi 6*; 3. *aplicat întâiu pe* E., *anume :* mei nălţam, *acordul realizat aici pe* F.: O.m.n. visători etc.; 7. *aplicat pe* E. [*de fapt:* beuiu ; 8. Ne 'ndurătoare [*modificarea dela etaj cu creion, de revizie; la fel accentul în primul vers şi virgula din versul 19*]. 13. *aplicat pe* E.; 14. *id. ibid.*

Piară-mi ochii turburători din cale
Vino iar în sîn, nepăsare tristă,
Ca să pot muri liniştit, pe mine
Mie redă-mă !

Colaterale (Phönix etc.)

a) 2259, 352—354 Un phoenix e-o pasere 'n vechime ∼

Aş vrea să fiu ca paserea aceea,
Ca Phönix, care arde blând în pară
Perind în vânt ca glasul care sboară
Ca un suspin, ca unda, ca scânteea

Dar din cenuşă reînvie iară
Minune scump' a lumii acesteia,
El moare azi, în forma-i, dar ideea
Chiar şi de vrea nu poate să mai moară

[*]

Bătrânul Foenix arde în văpae
Apoi din flacări însuşi se renaşte
Dar spre-a 'nvia mai mândru el din moaşte
Ii trebui lina vântului bătae

Căci frigul iernii fiinţa lui uraşte
Din ghiaţă vecinic n'o să mai răsae
Şi firul vieţii sale [-acuma]* 'l tae
Şi de a fost în veci nu poţi cunoaşte

[*]

Căci dulce e să moară

Bătrânul Phonix arde în văpae
Şi din cenuşa proprie se naşte
Dar spre-a 'nvia mai tânăr [el] din moaşte
Ii trebue încă* o viaţă... A ta e

Răceală şi 'ntuneric el uraşte
Ii trebue foc din nou ca să răsae...
Dară iubirea-ţi tânără Danae

F. — 17—20. *operată pe* E., *strofa aceasta prezintă 2 redacţii :*

1° Piară-mi ochii prea 'ntunecoşi din cale-mi
Ah, te rog redă-mi nepăsarea-mi tristă,
De nu pot să mor fericit, pe mine (*a*)
Mie redă-mă !

2° Piară ochii turburători din cale-mi (*b*)
Vino iar în sin nepăsare tristă ——
Ca să pot muri liniştit pe mine (*c*)
Mie redă-mă

(*a*) De nu-ţi sunt* nimic* > D. nu pot etc.;
(*b*) Piară-mă o. ne'ndurători d.c.-m.;
(*c*) C.s.p.m. liniştit, pe mine.

a) — 2—3. Ca Phönix, care 'n focu-i propriu arde (*a*)
Perind în vânt ca glasul unei coarde
(*a*) C. Fenix > C. Phonix etc.

9. *de fapt :* C. şi de nu vreà nu poate să mai moară, *vers defect ; rămâne de botărît dacă în plus e :* nu, *ca în versul de sus sau* şi, *ceeace ar da versul :* Chiar de nu vrea nu poate să mai moară.

22. Ii t.-o iubire cum a ta e

în capul paginei rime :

naşte
paşte
uraşte
paşte
cunoaşte
recunoaşte
broaşte
moaşte

moaşte
cunoaşte
naşte
uraşte

b) 2260, 61

De m'ai iubit nu ştiu nici n'o pot crede
De aceea crez* de m'ai urî măcar
Să simt că am la ce trăi în lume
C'a mele zile nu trec în zădar

De m'ai urî, a ta divină ură
M'ar face chiar pe mine să m'admir
Şi pân la cea din urmă picătură
Din ochii tăi be[a]u foc, din vin delir

Astfel arzând de propria-mi durere
Ca Foenix din cenuşa mea... ~
Să mor de ura ta e-aşa de dulce
In ochii tăi e moartea mea... o dă-mi-i*

c) 2276^{I}, 128—129

Eu te-am iubit îmi pare-un veac, tu nici măcar din când în când
. . . .
Tot te mai văz naintea [mea] plutind ca 'n vis, pierdută da
Cu buze supte, c'un obraz ca şi de var, din când în când
Paserea Phoenix numai ea răsare din cenuşa ei
Dar oameni ce se mistuesc nu mai răsar din când în când
Că a mea viaţ' ai chinuit, iertaiu de mult, ci-mi pare rău
L'al tău trecut eu mă gândesc cu-atât amar din când în când

d) 2306, 98

Din propriul tău glas învins* să mori

Bătrânul Phoenix intră 'n foc cu viaţa*
Din flacără* el mai mândru tot răsare

e) 2282, 37

(*Creion de o lectură îndoelnică, enigmatic*):

Credo

Ai tu, poţi avea atâta cât îmi dai. Nicicând
Maica durerilor mele şi lumina nopţii steaua* zilei
Fiica gândurilor mele este zîmbetul* copilei
Tu mă dai pe mine însumi mie... dar mă dai întreg
De 'nţeleg atât de multe fără ca să te 'nţeleg.

Desfrânato* ~

---

b). — 2. De aceea tu > D.a. crez* etc.; 5. D.m'.a.u., Dumnezeiască ură; 6. Pe mine > M'ar face etc.; 8. D.o. t.b. moarte ~ 12. In ochi e moartea-mi dă-mi să be[a]u.

cerneală, (cca 1879—1880):

Redă-mă dar pe mine însumi, mie !

Acelaşi vers, în 2276^{I}*, 81, marginal, în sonetul postum pentru Fecioara Maria* (Revarsă asupra mea lumină lină).

f) 2306, 70

(cca 1877)

. . . .

De-aceea mă înfăşor în mantie şi tac
Şi înc'odată în şiruri viaţa mi-o desfac
Şi visurile mele le las încet să treacă
Şi ochii lor albastri spre mine ele pleacă etc.
(O stingă-se a vieţi-mi fumegătoare faclă).

(şi în 2276^{I}*,160, în poema postumă* Ca o făclie... *cca 1878—1879).*

g) 2260, 60

Fă tot ce-i vrè tu nu mai eşti în stare
Să faci mai mult decât ce ai făcut
Şi tot ce-aş vrè să fac amoru-mi mare
Mai mult să crească nu e... ~

Fă tot ce-i vrè, întoarce a ta faţă
Vorbeşte-mi rece şi zîmbeşte crud
Acelaşi dor stăpân mi-i pe viaţă
Acelaşi cântec vecinic îl aud

h) 2260, 62

Eu am murit*, nu pot muri din nou

Nemângăiet* că nu te văd de apururi
Şi totuşi pururi să te văd mă tem.

Necutezând să-ţi zic pe nume 'n faţă
Eu singur numai numele tău chem

In ochii tăi e moartea mea... o dă-mi-i

i) 2260, 59

[ ]
[ ]
Arzând de dor să te văd pururi
Temându-mă să te revăd

Că mă urăşti de mult e sigur,
Că m'ai iubit nu pot să crez
M'ai nebunit cu-a ta iubire
Cu ura ta mă 'nveninez

Tot una mi-e orice simţire
Destul c'a mea să fii de tot
De te-oiu urî cu 'nverşunare
De te-oiu iubi atât cât pot

De mult viaţa mea a ta e
Cu dânsa fă ce tu vei vra
Căci dulce e a ta iubire
Dar şi mai dulce-i ura ta

---

h) — 4. N.s.-ţ. spun > N.s.-ţ. zic etc.
i) — 6. C.m'.a.i.n.p.s. cred; 16. *în capul paginei, sus :* ~ e-atât de dulce ura ta,

2281,75

Ritmuri de ode

—∪,— —,—∪∪,—∪,— —
—∪,— —,—∪∪,—∪,— —
—∪,— —,—∪∪,—∪,— —
— ∪∪,— —

veci
— ∪ — — — ∪ ∪ — ∪ — —
Numai | el fù | singur în | mii de | evi fu
Dar a|dânc trist | zimbetul | când pe | buza-i
Când vi|ind văd | singură 'n | noaptea | lumii
— ∪ [∪] — [—]
Care ră|nit fù.

2260,65

—∪,—∪∪—||∪—∪∪, | — — —∪
—∪ —∪∪— ∪—∪∪, | — — —∪
—∪ —∪∪— ∪—∪∪ | — — —∪
—∪∪— —
— ∪
Aste, | sunete vor | veni-le va | timpul

N. B. *Intre versul exemplu şi finalul schemei e un dezacord*

2276^I, 113 v.—116

—́ ∪|—∪|
∪ —|—∪|—|∪—∪|∪—∪|
— —|—∪—́||∪—́∪∪|—∪

N. B. *Totul barat.*

1° Indrăgind al său || dulce cânt din urmă
2° Indrăgind al său || nimi|cea din urmă | ter

Saffici

Indrăgind un | cânt | nimi | cea din urmă

Bunătatea | mea | peri|toare este

Bună n'ai dat | nu | nimi | cea din urmă |

Stând pe loc tu | n'ai || nimi|cind din urmă

Stând aci naibi | tu || peri|toare armă
Puru rea-i val | vânt || nimi|cind din urmă
Bună n'ai dat | nu || prăpă|diri cu rate
Falnică Romă
Singurătăţii

Indrăgind a | lui | cântare din urmă
» » | sa | » » »

Paserea Phoenix
Singurătăţii
Nemuritoare
Undele mării

— —|—∪∪—|∪—∪∪|— —| ter |
—∪∪|— —

Fiii | cari s'adun | sub arbore | nalţi-s
Sta-vor | tare plângând | în liniştea serii
Falnică Romă !

—∪—´—| — || ∪∪|´—∪——
1° Bunătatea | mea || este | bunătatea
2° Bunătatea | mea || bunătatea pentru
3° Bunătatea | mea || este întâmplarea
4° Bunătatea | mea || este | ne 'ntâmplarea
5° Bunătatea | mea || peri|toare este

N. B. *Dequintuplarea este a editorului.*

asclepiadica

´— —|´—∪∪—||´—∪∪—|∪⏓ | bis
3.— —|´—∪∪—⏒| Asta-i | singurătatea
— —|´—∪∪—|∪⏓

A treia strofă asclepiadică

Fiii | cari nu vor || arbore nalt | adun
Sta-vor | tare plângând || linişte dând | de tot
Asta-i | singurătatea
Dulce-i | inima mea | plângând

Asclepiadica minor

Nu de | tot voiu muri | partea mai bun|a mea [de patru ori]

—∪∪——
Singurătatea
Nemuritoarea
Stelele lucii
Undele mării
De ce atâta plângere
A tuturora soarte
E aprindere naştere
1° Viaţă-cunoaştere
2° Iubire-cunoaştere
Şi stingere moarte

´—∪´— —|´—|
1° Purure-ai dat | tu || nimi | cind o turmă |
2° Pururi ai dat | tu || nimi|cind o turmă |
Indestul am | fost || nimi|ciţi de arme |
Afri sunt po|por || ador|mit de veacuri |

Ionică suitoare

Purpuriul | visătoareo |
Peste blându-i | peste marea |
Ca şi unda-i | fugătoare-i | îndrăgită-i turturica
Plângătoare-i | visătoare-i |

2259, 346

— —|—∪∪—|∪—∪∪|— —
— —|—∪∪—|∪—∪∪|— —
— —|—∪∪—|∪—∪∪|— —
—∪∪|— —

— —,—∪∪—,∪—∪∪,— —
Fiii | cari nu vor | un ārbore | nalt e
Sta-vor | tare plângând | în liniştea | serii
Sta-va* | însă pe ei | pe-a urmelor | sta-vor
Falnica Romă

IUBIND IN TAINĂ

«Ediția I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Sonetul acesta, cu care Maiorescu deschidea (după *Venere și Madonă*, orânduită a 15-a) ciclul sonetelor ediției sale, și al cărui prim vers, socotit tautologic de G. Ibrăileanu 1), sugerează ceva din atmosfera sonetului lui Arvers (*mon coeur a son secret, mon âme a son mystère*), are o obârșie cât se poate de interesantă. Intr'însul au fuzionat ecouri ale iubirii sale născânde pentru Veronica și sugestii ale acelor cântece de lume, pe care Eminescu obișnuia să le adune, să le recitească cu stăruință și să le prelucreze. Am amintit (vol. I, pag. 395), cu prilejul poeziei *Dorința*, de o astfel de colecție de irmoase, în care imagina *îngerului blond* predomina și de unul din ele, *Inger cu păr galbăn*, al cărui text l-am reprodus. Despre el ca și despre un text complimentar, N. Iorga găsea că «își au locul, ca întovărășirea bucății cunoscute, în text» 2).

Cazul sonetului de față vine să confirme și să amplifice impresia de atunci. Căci dacă între *Dorința* și irmosul amintit, legăturile sunt oarecum periferice și de atmosferă, este mai mult ca sigur, cred, că sonetul acesta de o ținută atât de personală pleacă dela un anumit text, dela care avem și un întâi stadiu de prelucrare. Negreșit chestiunea rămâne să fie desbătută. Dar dacă se va ajunge la concluzia că între textul poporan și întâia lui prelucrare, pe de o parte, și între aceasta și sonetul *Iubind în taină*, pe de altă parte, s'ar putea arunca punți de legătură, atunci, de bună seamă, geneza indicată s'ar putea susține.

Ciclul irmoaselor amintite figurează în 2306, 6—27. Al 15-lea dintre ele, *Ah noroc, noroace* e la fila 10. Pe fila 11 se află, s'ar zice, un sonet: *Nenorocit noroc de-a fi iubit*, — întru cât după catrene urmează terțetele, fără ca vreun semn sau vreun spațiu mai mare să trezească vreo bănuială. Să fie însă un sonet? Cetite cu atenție, terțetele vădesc mai curând reluarea aceleiași teme din catrene. Tipărind aceste texte, unul după altul însă, distinct, d-l Rădulescu-Pogoneanu le însoțea de calificarea: două icatrene-două terține, sugerând ideea că ele nu alcătuesc un sonet 3) Și nu-i exclus să fie așa. La fila 9 a aceluași manuscris se află cea de a doua redacțiune a sonetului *Iubind în taină*. (a cărei întâie versiune e în micul carnețel de buzunar 2288,6). Manuscrisul acesta, 2306, e, precum se știe, din categoria așa ziselor registre comerciale, cu filele încăpătoare. Pe fila 9 se află două sonete, numerotate I și II. *Iubind în taină* e I, așa cum se vede și din transcrierea noastră, iar II e sonetul *Pe gânduri ziua, noaptea în tăcere.* Acestea la fila 9. Dar la fila 8 v., așa dar față în față cu aceasta, a sonetelor I și II, se află un alt irmos, al 14-lea, *Viață bună vreodată*, al cărui conținut a slujit de temă celui de al II-lea sonet. Așa dar geneza indicată de noi pare să se încadreze într'un mod de lucru, și obișnuit și metodic.

Altminteri, textele ce lăsăm să urmeze îngăduie oricui să confrunte și să admită, sau nu, ipoteza noastră. Să spunem totuși că deși între strofa a II-a a irmosului 15 și catrenele-terțete-preliminarii de pe fila 11 (să se cetească și subsolul) se poate svârli mai mult de o punte, distanța e sensibilă, ca dela un produs pseudo-popular la unul cult. Dar că, în orice caz, ni se pare mai plauzibilă această filiație decât aceea care ar spicui, fie în Alecsandri, fie în liricii lumii, un vers, cu sens și iz, asemănătoare. *Iubind în taină* e un produs veronian, din epoca 1875—1876, la care au colaborat deopotrivă liricul și cărturarul din Eminescu, al epocei acesteia.

Lăsăm să urmeze, înaintea versiunilor propriu zise ale sonetului, aceste exerciții preliminare, rămânând ca problema raporturilor cântecului de lume și al sonetului la Eminescu, atât cele ce privesc sonetul de față cât și pe cele referitoare la cel de al doilea sonet să fie urmărite într'o cercetare oarecum specială 4).

2306,10

15

Ah noroc noroace
Lasă-mă în pace
Nu mai pot trăi

---

1) G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viața Românească*, XIX, 1, Ianuarie 1927.

2) N. Iorga, *Eminescu în și din cea mai nonă ediție*, pag. 16.

3) Ion A. Rădulescu[-Pogoneanu], *Din poesiile inedite ale lui Mihail Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 5, 1 Maiu 1902.

4) Perpessicius, *Sonet și cântec de lume la Eminescu*, în *Preocupări literare*, VII, 10, Octomvrie și VII, 11, Noemvrie, 1942, repr. în *Jurnal de lector. Completat cu Eminesciana* (sub tipar),

A ta răutate
Sufletul nu poate
A mai suferi
. . . .
Să văd ah noroace
Pe cea care-mi place
Care m'au pătruns
Să-i arăt durerea
Să-și vadă puterea
Să-i cer și răspuns.
. . . .
. . . .

2308, 65 sq.

. . . .
. . . .
De trăiesc, trăiesc
Viața nu voiesc
Trăiesc pentru tine
Ochii când clipesc
De plâns se topesc
Viața nu-mi rămâne

Pieptul se desface
Tremur ah ! noroace
Ah noroc, noroace
Lasă-mă în pace.

2306,11

Nenorocit noroc de-a fi iubit
Iubind în veci să nu i-o poți tu spune
Singur să 'ntinzi tu brațele nebune
Să le 'ncleștezi pe pieptul ostenit

Totuși în ochi-i dulci să vezi minune
Să vezi cât ai pute fi fericit
Dac' un moment pe ea ai fi găsit
Singură 'n casă și în toane bune

Nenorocit ! Iubind să fii iubit
Și totuși [nici o] strîngere de mână
Să-ți spue da ! Și câte ai dorit

Pe când în fața rece ochii reci
Ascunde tot ce sînul ei păstrează
Tăcere impuindu-ți chiar pe veci

---

2. Și a iubi în taină pe-o minune > Ș.a.i.î.t. și 'n durere; 5. Și iar în ochi-i dulci etc.; 6. Să simți > Să vezi că 'n suflet > S.v. cât etc.; 8. *de fapt versul acesta e înlocuit marginal cu :* Cu tot ce are 'n suflet ea să-ți spue, *însă nefiind acordat cu v. 5 nu l-am înregistrat sus ;* 10. *de fapt :* Și totuși nimini* s.d.m.

Ms. Versiunile acestui sonet se află în mai multe manuscrise, a căror filiaţie se poate înfăţişa prin următorul grafic:

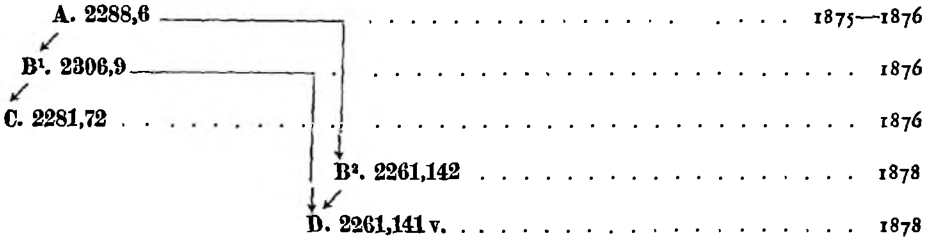

Ceea ce înseamnă:

Intâia versiune — **A.** — se află în **2288,6**, în carneţelul de buzunar, cu note din epoca revizoratului, din 1875, dar cu o grafie maî aproape de aceea din 1876.

Din **A.** se desfac două versiuni:

B¹. în **2306,9**, a cărui descriere s'a făcut mai sus şi care aparţine poate tot anului 1876 *şi*

B². de o redacţie mai târzie, în **2261,142** în caetul intitulat *Sonete*, confecţionat de poet, din solidă hârtie poroasă, a cărui descriere s'a făcut în vol. II, pag. 115 şi care se poate aproape sigur dată: Bucureşti 1878.

Din **B¹.** s'a desprins **C. 2281,72**, copiat cu o frumoasă caligrafie într'un manuscris solid cartonat, în care se află basmul *Fetei în grădina de aur* şi care urmează, ca dată, imediat după **B¹**. Acest caligrafic text e cel pe care-l publică Maiorescu în ediţia sa. El nu e însă cel mai recent în dată. După el, s'a văzut, urmează **B²**. şi după acesta:

D. în acelaşi caiet bucureştean de *Sonete*, **2261,141 v.**, adică pe fila albă din stânga lui **B²**. Această versiune **D.** e interesantă, întru cât, aşa cum arată şi graficul, pleacă din **B¹**, dela care ia catrenele şi din **B²**., dela care ia terţetele. O analiză atentă a acestei ultime forme rezervă, credem, interesante surprize, de ordin literar.

Cată să spunem pentru risipirea oricărei îndoieli, că filiaţia aceasta, justă din punct în punct, reproduce chiar felul de lucru al poetului. Cu toate caetele în faţă, el lucra la mai multe versiuni deodată.

A. 2288,6

Iubind în taină mi-am impus tăcere
Gândind tăcerea că îţi place ţie
In ochii tăi citeam cu bucurie
Un blând răspuns la ceea ce voiu cere

Dar nu mai pot să tac... Dorinţa vie
De a sorbi de pe-a ta buză miere
De-a răsufla duioasa 'nvăpăiere
A sufletului tău ah mă sfâşie

Nu vezi că ochii mei îmi ard de sete
Nu prelungi neîndurat'o chinu-mi
Tu blând copil cu lungi şi blonde plete

Cu o suflare [tu] răpeşti suspinu-mi
C'un zîmbet [faci] inima*-mi să se 'mbete
[Cu] braţe 'ntinse strig...: o vin la sînu-mi !

N.B. Aplicaţile cu cerneală neagră, ce se văd pe această versiune, ţin de B², *2261,142.*

9. N.v.c.o.m. plutesc în lacrimi > N.v.c.o.m.p. în friguri; 14. Vezi braţele-mi întind: o vin la sînu-mi !

B^1. 2306,9

I

Iubind în taină am păzit tăcere
Gândind tăcerea, că îţi place ţie
In ochii tăi citeam cu bucurie
Un blând răspuns la ceea ce voiu cere

Dar nu mai pot. A dorului tărie
Cuvinte dă l'a ochilor mistere
Vreau să respir duioasa 'nvăpăiere
Acelui suflet care doru-mi ştie

Nu vezi că buza mea îmi arde 'n sete
Şi 'n ochii mei să vede-n friguri chinu-mi,
Copilă dulce ce te-ascunzi în plete

Cu o suflare împrăştii suspinu-mi
C'un zîmbet faci gândirea-mi să se 'mbete...
Cu braţu 'ntins te chem: o vin la sînu-mi.

C. 2281,72

SONET

Iubind în taină am păstrat tăcere
Gândind că astfel o să-ţi placă ţie
Căci în priviri citeam o vecinicie
De-ucizătoare visuri de plăcere.

Dar nu mai pot. A dorului tărie
Cuvinte dă duioaselor mistere
Vreau să mă 'nnec de dulcea 'nvăpăiere
Acelui suflet, ce pe-al meu [îl] ştie

Nu vezi că gura-mi arsă e de sete
Şi 'n ochii mei se vede 'n friguri chinu-mi
Copila mea cu lungi şi blonde plete

Cu o suflare răcoreşti suspinu-mi
C'un zîmbet faci gândirea-mi să se 'mbete
Fă un sfârşit durerii — — vin la sînu-mi.

B^1. — N.B. *Aplicaţiile cu cerneală violetă, de pe acest manuscris, ţin de* C., *după cum cele cu cerneală neagră şi marginale ţin de* D.

C. — 2. *şi în* B^1.; 3. In ochii t. citeam o vecinicie (B^1.); De-o crudă, dulce, stranie plăcere > De-ucizătoare, stranie plăcere (B^1.); 8. A.s. ce pe-al meu îl ştie (B^1.); 11. *şi în* B^1.; 12. Cu o suflare poţi să stingi suspinu-mi (B^1.); 14. O dă sfârşit durerii — vin la sînu-mi > Dă un sfârşit durerii — vin la sînu-mi (B^1.).

B^2. 2261, 142

Iubind în taină, am păzit tăcere
Ştiind că astfel o să-ţi placă ţie
Vorbeam cu ochii şi cu bucurie
Citeam răspunsuri dulci la ce voiu cere

Dar nu mai pot să tac. Dorinţa vie
De a culege pe-a ta buză miere
De-a respira duioasa 'nvăpăiere
A sufletului tău ah mă sfăşie.

Copila mea cu desfăcute plete,
Nu prelungi nendurătoare chinu-mi
Nu vezi că ochii mei îmi ard de sete

Cu o suflare îndulceşti suspinu-mi
C'un zîmbet faci durerea să încete
Deschide-a tale braţe, vin la sînu-mi.

D. 2261, 141 v.

Iubind în taină, am păzit tăcere
Ştiind că astfel o să-ţi placă ţie
In ochii tăi citeam cu lăcomie
Cruzime dulce, stranie plăcere.

Dar nu mai pot... A dorului tărie
Cuvinte dă duioaselor mistere
A respirării tale 'nvăpăiere,
Să te cuprind în braţe mă îmbie

Nu vezi că ochii mei îmi ard de sete
Nu prelungi nendurătoare chinu-mi
C'un zîmbet faci durerea mea să 'ncete

Cu o privire tu înneci suspinu-mi
In rîul vecinicei uitări — în Lethe, —
Desfâ a tale mâni şi vin la sînu-mi.

B^2. — N.B. *Aplicaţiile şi cifrele, ce arată intervertirea versurilor 10 şi 11, privesc versiunea din 2261,141 v.* (D.), *aceea redactată pe fila albă din stânga.*

D. — 3. *Id. şi pe* B^1; 4. Un vis frumos de stranie plăcere > Cruzime dulce, stranie plăcere (B^1); 6. Cuvinte dă l'a noastre* dulci mistere (B^1); 7. Voiu să respir duioasa 'nvăpăiere > A respirării tale 'nvăpăiere (B^1); 8. Imi arde fruntea > Să te cuprind etc. (B^1); 11. *id.* (B^2); 12. Cu o suflare numai stingi > C.o.s.n. 'nneci suspinu-mi (B^2); 13. Din viaţa [ta] mă lasă să beau Lethe > In rîul, etc. (B^2); 14. Desfâ, etc. (B^2).

TRECUT-AU ANII...

« Ediția I-a Maiorescu », Decemvrie 1883

Tipărit, dimpreună cu *Iubind în taină* şi *Veneţia* în prima ediţie Maiorescu, *Trecut-au anii...* aparţine, ca timp, perioadei bucureştene, circa 1878—1879, în care s'au definitivat cunoscutele trei sonete veroniane, publicate în *Convorbiri* pe Octomvrie 1879. Deşi pe o temă oarecum mai generală, şi amintind în mic şi într'un registru mai temperat, sentimentul de înstrăinare al *Melancoliei* — prin anume detalii însă, precum imagina *lirei*, întâlnită şi în grupul celor trei sonete, ca şi prin întreaga atmosferă uşor deprimantă, *Trecut-au anii* poate fi privit ca un acord al aceluiaşi cântec.

Structura lui unitară, realizată la capătul câtorva etape, a oferit d-lui Tudor Vianu prilejul nu numai să ilustreze unul din aspectele cele mai elocvente ale « execuţiei » unei creaţiuni artistice, dar şi să scrie unul din cele mai frumoase comentarii în legătură cu tema sonetului însuşi. Cum materialele, pe care se întemeiază d-l T. V., sunt cele ale ediţiei Botez, a cărui cronologie şi filiaţie, ca şi felurite lecţiuni sunt susceptibile de rectificări, socotim util să reproducem un fragment atât pentru caracterul lui intrinsec, cât şi pentru prilejul câtorva glose, pe care le trimitem în notă:

> « Prima constatare care ni se impune, scrie d. T.V., este că încă din cea dintâi schiţă, ultimele versuri sunt mai apropiate de forma lor definitivă 1), decât cele dintâi 2). Sentimentul general al sonetului, simţirea desamăgită a copilăriei pierdute şi a cufundării în marele noian al timpului, găseşte în primul moment expresia ei aproximativă. Exclamaţia: *mă 'ntunec* apare încă din cea dintâi schiţă şi rămâne până la sfârşit. De asemeni comparaţia cu lira care nu mai răsună sub atingerea poetului şi figura pierderii în *zarea tinereţii* sunt cristalizări ale primului moment. Problema poetului era să găsească pentru acest final, destul de repede întrezărit dela început, prima parte bine adaptată. Operaţia nu s'a dovedit uşoară. Il vedem încercând comparaţia anilor trecuţi cu un stol sau pâlc de presuri. Abia în a patra schiţă 3), comparaţia aceasta este abandonată, în avantajul figurii: *neguri albe 'n şesuri*, al căror miragiu plin de farmec poetul putea constata că s'a risipit acum. Schiţa a cincea experimentează din nou această soluţie, care însă nu se menţine şi, în cea de a şasea, apare timid ipoteza justă: *Trecut-au ani ca nouri lungi pe şesuri*, nu fără o întoarcere de o clipă către soluţia comparaţiei cu un *stol de...* 4). Fără îndoială că asemănarea cu norii este mai potrivită, mai bine adaptată sentimentului general al poeziei, decât comparaţia cu stolul de păsări. Norii alcătuiesc o imagină mai încet schimbătoare şi mai fluentă. Lenta alunecare a masei lor pe cer sensibilizează mai bine scurgerea vieţii, decât rapida brăzdare a cerului de un cârd de păsări. Cine meditează la viaţa sa trecută, o resimte ca pe o desfăşurare înceată. Există fără îndoială în cazul pe care psihologia l-a denumit *eul muribunzilor* (le moi des mourants), viziunea într'un raccourçi rapid a momentelor capitale ale vieţii. Dar Eminescu n'a vrut să redea această viziune catastrofală, ci una mai lentă, aşa cum se poate înscrie în cadrul unei melancolii retrospective. Versul ultim vorbea de altfel de o *creştere a umbrei* (mai târziu a *timpului*), prin urmare de un proces gradual şi mai lent, pe care l-ar fi bruscat asociaţia cu reprezentarea ritmicei mai accelerate a pâlcului de păsări traversând cerul. Nu încape nicio îndoială că finalul poeziei a determinat debutul ei » 5).

---

1) Aceeaşi observaţie — cu aproape un caracter de lege — şi în studiul genezei sonetului *Veneţia*, al d-lui Ladislau Gáldi.

2) Filiaţia noastră schimbă oarecum, în bine, situaţia.

3) *Abia în a patra schiţă* — după filiaţia Botez. In realitate, cea de a patra schiţă e întâia în ordine. Aşa dar de data aceasta, şi primele versuri, nu numai ultimele, sunt apropiate de forma definitivă. Faptul că după două versiuni, în care stărue imagina *negurilor pe şesuri* poetul trece, în următoarele trei, la imagina *stolului (pâlcului)* de presuri, pentru ca în cele din urmă să revie, trecând printr'una de tranziţie *(stol de nori)* la imagina iniţială, arată şi mai bine jocul liber al imaginaţiei poetului, fluxul şi refluxul nesiânjenit al asociaţiilor.

4) *Stol de... nori*, cum spuneam şi mai sus, şi cum variantele Botez nu specifică lămurit. In subsolul nostru, E^1. 2261,257 versul 2 arată: *Trecut-au anii > Trecut-au ani, un stol de nori pe şesuri > Trecut-au ani ca sbor de nori pe şesuri*. Evident: *stol de nori* e mai aproape de *stol de păsări* şi totuşi încă departe.

5) Tudor Vianu, *Estetică*, II, 1936, pag. 74—79.—Reconstituind cele 7 schiţe ale sonetului, cu ajutorul variantelor ediţiei Botez, d-l Tudor Vianu foloseşte termenul *lipseşte* în dreptul unora din versuri. Aşa, de pildă, schiţa VII, la 11 versuri din 14 notează *lipseşte*. Pentru a evita orice răstălmăcire, cată să spunem că eroarea, dacă se poate numi astfel, pleacă dela Botez. Consecvent principiului de a raporta totul la textul definitiv, Botez suprimă *versurile asemenea*, ceea ce dă o imagină falsă a situaţiei.

Ms. *Trecut-au anii...* figurează în următoarele manuscrise:

A. 2277, 46	cca 1878
B. 2276^{I}, 93 v.	
C¹. 2261, 93 + 92 v.	cca 1878
C². 2260, 149	
D¹. 2260, 237	cca 1879
E¹. 2261, 257 + 256 v.	cca 1879
D². 2260, 237 (aplicații)	
E². 2260, 150	cca 1879

Inainte de a prezenta, în bloc, seria acestor versiuni şi de a le lăsa să urmeze una după alta, să glosăm în legătură cu filiația Botez: cea mai veche versiune, după el, este **2261,93** (la noi C¹). Cum cea de a doua (**2260, 237**) şi cea de a treia (**2260, 149**), ale lui, (la noi C³ şi D¹), le presupune a fi scrise prin 1875—1876, înseamnă că întâiul ar fi anterior acestei date. Ceea ce nici substanța sonetului, aşa cum s'a văzut, nici atributele materiale nu îngăduie. Şi de astă dată cronologia lui Botez se lasă influențată de anume vecinătăți, precis datate, însă într'un manuscris miscellaneu, în adevăratul sens al cuvântului, cum e acesta, vecinătățile nu decid. In realitate toate redacțiunile acestui sonet sunt de Bucureşti. Scrisul, hârtia, etc., vorbesc în deajuns.

A. Intâia versiune figurează în **2277, 46,** în caietul şi cu scrisul atâtor texte de Bucureşti, circa 1878. Sonetul e reținut de o lungă acoladă cu creion roşu pe stânga, iar mai jos, pe aceeaşi pagină terțele unui alt sonet, înrudite cu imagini din *Când însuşi glasul* (cf., vol. II, pag. 127, versiunea C.). De altminteri, aceeaşi cerneală şi grafie se întâlnesc în amândouă locurile.

B. A doua versiune figurează în **2276^{I}, 93 v.** şi e din acelaşi timp cu precedentul.

C¹ — C². A treia versiune, din **2261, 93 + 92 v.** (**C¹**), transmisă în **2260, 149** (**C²**) şi aceasta în **2260, 237** (**D¹**) ar fi putut fi comassate.

Tipărim însă pe C¹ separat, pentru subsolul care reia, într'o redacție dedusă, de exercițiu, catrenele.

C² trece în subsol la D¹. Se poate observa din anume forme legătura strânsă cu antecedentul, C¹.

D¹ — D² figurează în **2260, 237,** în caietul de sonete, al ciclului *Sarmis*, descris în vol. II, pag. 117, cu prilejul sonetului *Afară-i toamnă (= Afară-i iarnă)*. Sunt aici, de fapt, două straturi. Intâiul (D¹), pe care-l tipărim palimpsestic, şi al doilea al aplicațiilor.

E¹ figurează în **2261,257** (+ **256 v.**).

E² figurează în **2260,150.**

A. 2277, 46

Copil eram când neguri albe 'n şesuri
Luceau ca 'n visul unei nopți de vară
Iar luna trist lucea din frunza rară
Dând viață unei lumi de dulci eresuri

Ce mintea mea adânc o fermecară
Abia 'nțelese, pline de 'nțelesuri — —
Azi înzădar cu umbre moi mă 'mpresuri
Moment al tainei, asfințit de seară

---

1. C.e. când negura pe şesuri > C.e.c. ceața > C.e.c. neguri etc.; 2. Lucea ca 'n v. etc.

3—4. Când luna trece din pădurea rară
Stăpână unei lumi de dulci eresuri

8. O ceas al tainei etc.;

Ca să mai smulg un sunet dulce vieții
Ca 'n vis ceresc din nou să mă cutremuri
Cu mâna mea 'nzădar pe liră lunec

Pierdut e tot ca* zarea tinereții
Şi mută-i gura dulce-a altor vremuri
Iar noaptea creşte 'n urma mea... mă 'ntunec

B. 2276^{1}*, 93 v.*

O tinereți, ca neguri de pe şesuri
V'ați dus şi vecinic nu vă 'ntoarceți iară
Azi nu mă 'ncântă cum mă încântară
Poveşti şi doine, farmece*, eresuri

Ce anii mei de 'ntâi i'nseninară
Abia 'nțelese pline de 'nțelesuri — —
Cu-a tale umbre înzădar mă 'mpresuri
Moment al tainei, asfințit de seară

Să smulg un sunet din trecutul vieții,
Să fac o suflet ca din nou să tremuri
Zadarnic mâna mea pe liră lunec

Pierdut e totu 'n zarea tinereții,
Şi mută-i gura dulce-a altor vremuri
Iar umbra creşte 'n urma mea... mă 'ntunec

C^{1}*. 2261,93 + 92 v.*

Sburat-au anii ca un pâlc de presuri
Şi nici odată n'or să vie iară
Cu amintire, cu zîmbire-amară
Cu-a tale gânduri înzădar mă 'mpresuri

Căci nu aduci cântări din altă țară,
Abia 'nțelese, pline de 'nțelesuri,
Nici a poveştilor duioase-eresuri
Ce zarea vieții mele 'nseninară

Să scot un sunet din trecutul vieții
Să fac, o liră, ca din nou să tremuri
In van cu mâna mea pe coarde-alunec

A. — 11. Azi înzădar > Cu mâna etc.

B. — 1. O tinerețelor, ca ceața de pe şesuri > O.t.,c. negura pe şesuri; 3. A.n.m. 'ncântă cum mă 'nseninară; 10. S.f.o. seară* ca d.n.s.t.; 14. Iar timpul creşte etc.

C^{1}. — 1. S.-au a. ca un stol > S.-a.a.c.u. pâlc etc.; 5. C.n.a.c. de-odinioară; 7. Şi cu-a p.d.-e.; 8. Ce dimineața mea o 'nseninară.

Pierdut e tot în zarea tinereții
Și mă trezesc cântări din alte vremuri...
Mereu tot crește noaptea 'n jur... mă 'ntunec

D^1. 2260, 237
C^1. 2260, 149

* * *

Sburat-au anii ca un pâlc de presuri
Și nici o dată n-or să vie iară,
O tinerețâ cu zîmbire-amară
Cu mii de gânduri înzădar mă 'mpresuri

Azi nu m'ating așa cum mă mișcară
Abia 'nțelese, pline de 'nțelesuri — —
Ale poveștilor duioase-eresuri
Ce răsăritul meu l' înseninară

Să scot un sunet din trecutul vieții
Să fac o liră ! ca din nou să tremuri
In van cu mâna mea pe coarde lunec

Pierdut e totu 'n zarea tinereții
Și nu trezesc cântări din alte vremuri
Iar noaptea crește împrejur... mă 'ntunec !

D^2. 2260, 237

* * *

Sburat-au ani ca stoluri lungi pe șesuri
Și nici odată n-or să vie iară,
Căci nu m'ating așa cum mă mișcară
Ale poveștilor duioase eresuri,

C^1. — *Cu o filă înainte (92 v.), catrenele apar în redactare imediat ultèrioară, ca o variație, dedusă :*

O îmi șoptește numai dulci cuvinte
Abia 'nțelese, pline de 'nțelesuri (*a*)
Las să citesc acele dulci eresuri
Ce le ascunde ochiul tău fierbinte

Cu griji plăcute viața mea o 'mpresuri (*b*)
Și sufletu-mi îl legi cu jurăminte
Icoanele* acestor clipe sfinte
Ei sboru-și iau ca și un stol de presuri (*c*)

(*a*) A. 'nțelese, pline's* de 'nțelesuri ;
(*b*) Cu dulci nimicuri viața etc. ;
(*c*) Ei (*sic*)= *acordul neglijat.*

$D^{\cdot}$. — 6. *Semnul — — pus, poate, pentru versiunea* D^2 — *sensul decide* — ; *în* C^2 *lipsește.*

C^2. 2260, 149

La fel cu versiunea (D^1) *dela etaj, minus diferențele :* 2. Ș. niciodată n-or s.v. iară ... ; 3. O amintire cu zîmbire-amară; 4. Cu-a tale gânduri înzădar mă 'npresuri > Cu mii d.g. etc : 5. Azi nu mă mișc' așa c.m.m. ; 8. Cari 'nceputul vieții-nseninară > Cari dimineața mea o 'nseninară.

Când răsăritul meu l' înseninară
Abia 'nțelese, pline de 'nțelesuri — —
Cu mii de gânduri azi în van mă 'npresuri
O tinereța mea, o primăvară.

Să scot un sunet din trecutul vieții
Să fac o liră ! ca din nou să tremuri
In van cu mâna mea pe coarde lunec --

Pierdut e totu 'n zarea tinereții
Şi nu trezesc cântări din alte vremuri
Iar umbra creşte împrejur... mă 'ntunec

E^1. 2261, 257 (+ 256 v.)

Trecut-au ani ca nouri lungi pe şesuri
Şi nici odată n'or să vie iară,
Căci nu mă 'ncântă azi, cum mă mişc[ar]ă
Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri

Ce pe-a mea frunte de copil sburară
Abia 'nțelese, pline de 'nțelesuri;
Azi înzădar cu raze vii mă 'npresuri
O ceas al tainei, asfințit de seară !

Să smulg un sunet din trecutul vieții
Să fac, o suflet, ca din nou să tremuri
Cu mâna mea în van pe lir' alunec

Pierdut e totu 'n zarea tinereții
Şi mută-i gura dulce-a altor vremuri
Iar timpul creşte 'n urma mea... mă 'ntunec.

D^2. — 1. S.-a.a. ce [*indesc*]. fluturat* pe şesuri [*creion roşu, indistinct*].

Ca şi în sonetul Când amintirea în trecut (= Afară-i toamnă), *de pe fila următoare (cf. vol. II. pag. 118), cu aceeaşi cerneală violetă, câteva aplicații încearcă noui versuri, ici şi colo, dar neîncadrate :*

1. O visuri dulci, o stol pierdut în şesuri

7—8. Zadarnic astăzi calea mi-o [î]npresuri
Cu mii de flori, tu nouă primăvară.

E^1.— 1. T.-a. anii > T.-a. ani, un sbor de nori pe şesuri > T.-a. ani, ca stol de nori pe şesuri; 3. C.n. mă mişcă aşa cum mă mişc[ar]ă; 5. Ce răsăritul meu l'înseninară > Ce fruntea-mi de copil o 'nseninară; 7. Azi înzădar cu razele mă 'npresuri; 8. O timp al doinei, asfințit de seară !; 9. Să scot un sunet etc.; 13. Şi mute sunt cântări din alte vremuri, > Şi mută-i vestea* > Şi mută-i gura etc.

Ulterior, concomitent cu aplicațiile, cari au devenit formele dela etaj, strofa a 2-a e transcrisă pe fila albă din stânga în ordinea :

O ceas al tainei, asfințit de seară
Azi înzădar cu raze vii mă 'npresuri
Ce-abia 'nțelese, pline de 'nțelesuri
Ca nimbul, fruntea-mi de copil înseninară

E^2. *2260, 150*

Trecut-au ani ca nouri lungi pe şesuri
Şi niciodată n'or să vie iară,
Căci nu mă 'ncântă azi cum mă mişcară
Poveşti şi doine, ghicitori, eresuri

Ce fruntea-mi de copil o 'nseninară
Abia 'nţelese, pline de 'nţelesuri —
Cu-a tale umbre azi în van mă 'npresuri,
O ceas al tainei, asfinţit de seară.

Spre-a smulge-un sunet din trecutul vieţii
Spre-a face, suflet, ca din nou să tremuri
Cu mâna mea în van pe liră lunec

Pierdut e tot în zarea tinereţii
Şi mută-i gura dulce-a altor vremuri —
Iar timpul creşte 'n urma mea... mă 'ntunec.

VENEŢIA

« Ediţia I-a Maiorescu », Decemvrie 1883

« Unele absolut inedite, mai ales un foarte frumos sonet despre *Veneţia*... » — raporta Maiorescu în scrisoarea din 6/16 Decemvrie 1883 surorii sale Emilia, în timp ce făcea corecturile întâiei ediţii a poeziilor lui Eminescu [1]) şi nimic nu lasă să se bănuiască, dacă la vremea aceea avea, sau nu, cunoştinţă că sonetul, despre care se exprima într'un atât de absolut superlativ, era o traducere din poetul german Cajetan Cerri. Mai curând, poate nu, cu toate că dacă poeziile inedite « aflate până acum numai în manuscript pe la unele persoane particulare », cu care Maiorescu dădea o neaşteptată strălucire istoricei ediţii, şi din rândul cărora făcea parte şi *Veneţia*, vor fi fost cum ni se pare din ce în ce mai probabil, còpii ultime şi caligrafice, orânduite chiar de Eminescu, absenţa numelui lui Cerri ar putea oferi încă un motiv de discuţie. Ajuns, la capătul atâtor laborioase etape, să realizeze un produs de perfecţia formală ce cunoaştem, să se fi hotărît oare Eminescu a sacrifica izvorul din care se inspirase după ce chiar el, cum rezultă din reproducerea textelor şi facsimilelor respective, îl mărturisise, numindu-şi lucrarea când « imitaţie » şi când « după G. Cerri »? Iată o întrebare la care lipsa documentului, acea ultimă còpie a poetului, reclamată categoric de situaţia ultimelor versiuni, (şi care a fost, evident, un act de deciziune creatoare) nu îngădue să răspundem.

Odată însă cu cedarea din 1902, a manuscriselor eminesciene Academiei Române, apartenenţa sonetului *Veneţiei* reintră în discuţie, după ce, încă din 1891 A. Grama, « anonimul » dela Blaj, pomenise de o influenţă a

---

E^2. — *N.B. Totul reţinut, pe stânga, cu acoladă de creion roşu.*

1) I. E. Torouţiu, *Studii şi doc. lit.*, V, 1934, pag. 18. Textul german (« Einiges ganz Unbekannte ist darunter, namentlich ein schönstes Sonett über Venedig ») al scrisorii şi facsimilul, *Ibid.*, pag. 13 şi 16.

lui Platen. Ediţia de « Postume » a lui Nerva Hodoş, din 1902, tipăreşte una din versiunile intermediare, *De-asupra mării luna 'n nouri joacă* (la noi C. 2287, 59 v.), integrată unui ciclu de patru sonete, închinate mării. D-l Rădulescu-Pogoneanu sporea massa ineditelor, ce publica în acelaşi an, cu versiunea « imitaţiei » cât şi cu aceea după « G. Cerri » însoţind-o de o notiţă din A. de Gubernatis despre Cerri şi de următorul comentariu: « E probabil, scria d-sa, că originalul după care s'a inspirat Eminescu e în nemţeşte; ar fi foarte interesant de cunoscut (la bibliotecile din Bucureşti nu se găseşte nimic din acest autor); suntem siguri că « imitaţia » lui Eminescu e cu mult superioară originalului » 1). In studiul introductiv, cu care prefaţa volumul de *Literatură populară* al lui Eminescu, vorbind de influenţele liricei germane, Ilarie Chendi amintea de Platen, căruia prin eroare i se atribuise originalul sonetului *S'a stins viaţa falnicei Veneţii*, « al cărei autor, adăoga el, sau mai corect inspirator este neimportantul Gaetano Cerry » 2). De Platen, în legătură, de sigur, cu acelaşi sonet, la care se şi opreşte, e vorba, în treacăt, şi la Anghel Demetriescu în extinsul său studiu din 1903 3). O bogată semnalare a manuscriselor *Veneţiei*, printre care: « imitaţie » şi « după G. Cerri », în întâia ediţie, din 1908, a lui Ion Scurtu. Platen şi Cerry apar printre inspiratorii lui Eminescu, şi în cunoscutul studiu al lui N. I. Apostolescu: « Dar nici cele 14 sonete, ale celui dintâiu, adăogă el, nici autorul italo-germanic n'au împiedecat pe Eminescu să cunoască traducerea franceză a lui N. Martin, care în studiul asupra *Contelui Platen şi Italia* intercalează al 7-lea sonet al poetului germanic, prezentat publicului francez în frumoase versuri. E interesant de constatat că se regăsesc la Eminescu mai multe trăsături din Martin — care şi-a îngăduit oarecare libertate faţă de textul original — şi că mai ales versul final e aproape acelaşi la Martin şi la Eminescu » 4).

In 1914, Ion Grămadă tipărea, cel dintâiu, textul german al sonetului lui Cerri. Concluzia lui era că ne aflăm în faţa unei traduceri — « în cazul cel mai bun o imitaţie, ce-i drept genială » — şi că se poate vorbi de o înrudire sufletească între cei doi poeţi: « o melancolie vagă şi o predispoziţie pentru întrebări filozofice », comune amândurora 5). Ca pe una din acele « traduceri », ce sunt « opere originale » prezintă şi G. Ibrăileanu sonetul *Veneţiei*. Observaţia sa că « meritul *artistic* pur se vădeşte mai bine în astfel de traduceri decât chiar în poeziile originale » ni se pare de o certă şi valoroasă subtilitate, « căci e mai uşor, adaogă Ibrăileanu, de găsit forma perfectă şi admirabilă pentru propriile tale idei decât pentru ale altora ». Reuşita traducerilor lui Eminescu « arată pe artistul de rasă din el » 6). O părere, altminteri fundamentată, este aceea a d-lui D. Caracostea, pentru care superioritatea sonetului lui Eminescu nu poate fi pusă în discuţie. « Elementele comune, scrie d-sa, dintre el şi izvor ar putea ispiti pe cineva să vadă în Eminescu un traducător sau un poleitor al lui Cerri. Dar pe când la acesta am constatat un spaţiu şi un timp în continuă relativizare, anecdoticul unei impresii personale: « mi se pare », « este ca şi cum », la Eminescu icoana este înfăţişată în sine şi înălţată într'o *atmosferă de absolut*. De aici, stilistic şi ritmic, mijloace proprii, străbătute de o vibraţiune proprie, deci un alt conţinut. Astfel originalitatea apare nedespărţită

---

1) I. A. Rădulescu[-Pogoneanu], *Din poeziile inedite ale lui Mihail Eminescu* în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 5, 1 Maiu 1902. Tot acolo, dimpreună cu alte câteva din versiunile reproduse şi la noi: o strofă — *Prin vălul fin şi luminos al ceţii* — la noi, pag, 160 (subsol), excelentă « dacă nu chiar superioară [textului definitiv] prin puterea de evocare şi prin frumuseţea solemnă a limbii » iar « pentru primele două versuri:

Din valuri ese visul mării, slava
Şi murii sfinţi ai falnicei Veneţii

o variantă care le întrece poate pe toate prin armonia limbii şi prin impresia de mister ce ne deşteaptă în suflet ».

In legătură cu aceste două versuri, cf. ceva mai departe la E4.

2) M. Eminescu, *Literatură populară*, ed. Il. Chendi, 1902, pag. XVII.

3) Anghel Demetriescu, *Opere*, ed. Ovidiu Papadima, Fundaţia pentru literatură şi artă « Regele Carol II », 1937, pag. 245.

4) N. I. Apostolescu, *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, 1909, pag. 400.—E, de fapt, reluarea la distanţă de 5 ani, a ideii lui V. D. Păun, pe care N. I. Apostolescu o adoptase în *Studii. Literatură, estetică, filologie*, 1904, pag. 37, n. 2 (capitolul *Originalitate* !): « In orice cas, însă, o inspiraţie din Platen există... Ceva mai mult: la alcătuirea sonetului său, Eminescu trebue să fi avut în vedere şi oarecare traducţiune franceză a sonetelor lui Platen, căci — după cum ştim dela D. Păun — Martin, a cărui activitate se desvoltă între 1840—1850, termină unul din sonetele traduse liber după Platen: *Feuilles lyriques*, cu vorbele: *Hélas ! jamais les pleurs n'ont reveillé la mort*, ceea ce ne duce chiar la frasa lui Eminescu: *Nu învie morţii, e 'n zadar copile* !, neexistentă la model, — la Platen ».

Că nu putea să existe la Platen, de vreme ce era în Cerri, e clar. Dar că adaptarea franceză e cu totul altceva decât stihul eminescian, tradus vorbă cu vorbă din sonetul lui Cerri, iată ce este tot atâta de clar.

5) I. Grămadă, *Mihail Eminescu* (contribuţii la studiul vieţii şi operei sale). Heidelberg, 1914, pag. 34—37

6) G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viaţa Românească*, XIX, 1, Ianuarie 1927, pag. 99—100.

de problema formei» [1]. Aceeaşi părere şi la d-l I. Sân-Giorgiu, în prezentarea ce face «inspiratorului» acestui sonet, lui Gaetano Cerri: «Singurul său merit, scrie d-sa, — şi acesta e datorit unei întâmplări nedescifrate încă — e că printr'o singură poezie şi anume chiar prin citatul sonet *Veneţia* a devenit mai târziu punctul de plecare pentru sonetul cu acelaşi nume, dar radical refăcut prin nenumărate variante, al lui Mihail Eminescu» [2]. Dar, studiu întemeiat sau simplă credinţă, majoritatea opiniilor de acest fel sunt variaţiuni pe aceeaşi temă, şi s'ar putea însuma în următoarea frază a unuia din cei mai sobri şi mai prudenţi, totuşi, cercetători literari: «Dar câtă deosebire, scria d-l N. Sulică, este între modesta poezioară a lui Cerri şi între strălucitul sonet al lui Eminescu, care rămâne o capodoperă unică în felul său» [3].

Chestiunea, cred, s'ar putea aşeza şi altminteri. Că sonetul lui Eminescu este o traducere, nici el, nici comentatorii săi nu o tăgăduiesc. Că, de tot atâtea ori, marii scriitori ai omenirii şi-au luat motivele din izvoare de a doua sau a treia mână, pe cari le întineresc şi le înobilează, literatura universală o atestă, la tot pasul. Intrebarea este, însă, dacă nu există traduceri care oricât de desăvârşite, să nu fie totuşi mai mult decât transpuneri, de egală calitate, în altă limbă şi dacă sonetul *Veneţia* nu intră şi el în această categorie. De sigur, un elaborat atât de perfect şi dat la strung cu atâta aplicaţie nu se putea să nu poarte sigiliul personalităţii lui Eminescu. Dar, cu aceasta, virtualităţile şi chiar însuşirile reale ale sonetului lui Cerri fost-au ele anulate? Răspunsul nu poate veni decât dintr'un examen, nu numai al calităţii tălmăcirii, cât al amândorora. Fiecare limbă îşi are armonia ei proprie şi în raport cu legile ei proprii se cuvine judecată fiecare formă în parte. Izbuteşte fiecare din ele să realizeze poezia gloriei decadente şi ireversibile? Mai mult chiar, sonetul îşi are canoanele lui. Câtă vreme anumite din blazoanele originalităţii lui sunt păstrate, şi este cerinţa dintâi a unei tălmăciri ideale, nu văd de ce s'ar impune detronarea modelului, când nu şi desfiinţarea lui. Sonetul *Veneţiei* gravitează şi se zideşte pe axa de susţinere a ultimului vers şi acest ultim vers este identic la Cerri şi la Eminescu [4]. Este ceea ce a surprins cu justeţă d-l Mihail Dragomirescu, când, vorbind de sonetul *Veneţiei* ca de un exemplu tipic de originalitate inhibitivă, scrie: «Deşi în *Veneţia* Eminescu începe cu nişte imagini în care reflecţia tristă şi profundă se revelă cu putere: *S'a dus viaţa falnicei Veneţii*, totuşi polarizarea imaginilor se face în adâncime, lucru ce se vede şi din faptul că reflecţiunea finală e mai adâncă şi mai puternică decât reflecţiunea iniţială: *Nu 'nvie morţii, e 'n zadar copile*» [5].

Ms. *Veneţia* se află în mai multe versiuni, al căror număr sporeşte cu câteva redacţiuni fragmentare şi a căror orânduire cronologică, exactă în bună parte, şi la Botez, se modifică în unele amănunte. Este cert, de pildă, că versiunile VII şi XIII la Botez (la noi E^1 şi E^2) sunt din acelaşi timp. Nu numai fiindcă sunt vecine, (manuscrisul fiind miscellaneu şi filele detaşate, aceasta n'ar decide), dar pentrucă totul le apropie: hârtia, scrisul, aceeaşi cerneală violetă. După cum, iarăşi, e clar că a XVI-a versiune (2 strofe necomplete) din Botez se situează cu mult înainte, în epoca Iaşilor. Fără să mai vorbim de sistemul defectuos al transcrierii şi sudării variantelor, de eliminarea acelor versuri, ce n'au corespondent în stihurile textului definitiv şi chiar de suprimarea atâtor detalii dintr'un subsol sau altul.

Folosind materialul variantelor ediţiei C. Botez, d-l Ladislau Gáldi a publicat un interesant studiu *Geneza sonetului Veneţia*, (întâi în *Buletinul M. Eminescu*, 1936) [Cernăuţi]-Bucureşti, 1936, în care se urmăresc etapele acestei laborioase creaţiuni. Deşi interpretarea şi concluziile d-sale nu vor avea să sufere prea mult, de pe urma celor câteva uşoare corecţiuni în cronologia Botez, nu e mai puţin adevărat totuşi că, aşa cum o spune însuşi d-sa, «cronologia variantelor este un fapt esenţial în tălmăcirea lor». Dacă atâtea din observaţiunile d-sale pot fi adoptate, altele, oricât de subtile, vor convinge mai puţin. Aşa e spre pildă aceea, în care d-l Ladislau Gáldi socoteşte, graţie unei ingenioase apropieri biografice, că «ezitările gramaticale» ale întâielor versiuni trădează o adâncă frământare sufletească a poetului. «Oare tabloul miresei moarte, şi a mării ce mângâie, nu era o atitudine care i-a adus aminte de moartea iubitei sale, din *Mortua est*?» scrie d-sa. Să admitem. De ce însă mai multe şi mai stridente ezitări, decât în poemul scris cu 6—7 ani mai înainte? De fapt, sunt ezitările inerente ale întâilor paşi ai unei traduceri. Ele se cuvin, după aceea, încadrate în marele capitol al formelor embrionare la Eminescu, indiferent de starea sufletească a poetului. Rar scriitor care să se ferească mai puţin de imperfecţie, şi chiar de disgraţie, ca dânsul. Pentrucă ştie că sunt trepte provizorii şi că sunt mai uşor de plivit.

---

[1] D. Caracostea, *Arta cuvântului la Eminescu*. (cap. *O structură stilistică şi ritmică. Sonetul Veneţia*) pag. 192—224, (reprod. din *Gândirea*, XV, 5, Mai 1936 şi XV, 6, Iunie 1936).

[2] Ion Sân-Giorgiu, *Gaetano Cerri inspiratorul lui Eminescu*, extras din *Mélanges Drouhet*, 1940. Pentru anume rezerve şi obiecţii, în legătură cu acest studiu, cf. D. Popovici, *Mélanges, Ch. Drouhet* în *Studii Literare*, I, Sibiu, 1942, pag. 256.

[3] Nicolae Sulică, *Izvoarele de inspiraţie ale «Strigoilor» lui Eminescu*, în *Şoimii*, V, 7—8, Martie-Aprilie 1929.

[4] I. E. Torouţiu, *Istorie şi critică literară*, pag. 97; G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, V, 121.

[5] Mihail Dragomirescu, *Teoria poeziei*, 1927, pag. 80. Intâia formulare în Mihail Dragomirescu, *Poezia română*, I, *Teoria poeziei*, 1915, pag. 53.

A.	**2285,135**	. . . . (Viena) cca 1871—1872
B^{1}.	**2285,136**	
B^{2}.	**2285,136 + 135 v.**	
C.	**2287,59 v.**	
D^{1}.	**2262,193** *(după G. Cerri)*	. . . . (Iași) cca 1876
D^{2}.	**2262,142** *(Sonet. Imitație)*	
D^{3}.	**2283,41** *(Sonet)*	
E^{1}.	**2260,143**	. . . . (Iași) cca 1876
E^{2}.	**2260,144**	
E^{3}.	**2268,12 v.**	
E^{4}.	**2306,62** (3 versuri)	
F^{1}.	**2261,268**	. . . . (București) cca 1878—1879
F^{2}.	**2261,269**	
F^{3}.	**2261,270—273**	
F^{4}.	**2260,151** 2276^{I},221	. . . . cca 1878—1879
F^{5}.	**2279,95**	
G^{1}.	**2259,336—337+338** 2261,76 v.	. . . . cca 1879
G^{2}.	**2261,144**	
H.	**2261,250** h) 2262, 142 (catrene)	. . . . cca 1879—1880
I^{1}.	**2261,266 + 267**	
I^{2}.	**2261,266**	

* * *

Reproducem, înaintea primei versiuni a traducerii, originalul german, după amintita lucrare a lui I. Grămadă, *Mihail Eminescu* etc., Heidelberg, 1914, pag. 36.

Tot, de acolo, și următoarea informație bibliografică: «Pagina 62 din volumul: *Aus einsamer Stube*, Dichtungen von Cajetan Cerri, Wien 1864. Verlag von Karl Schönewerk».

VENEDIG
(1850)

So oft ich seh' in düstrer Mondeshelle,
Wie, folgend einem innren dunklen Zwange,
Das Meer sich schmiegt in nie gestilltem Drange
Wild an Venedigs bleiche Marmorschwelle —

Ist's mir als wäre diese dunkle Welle
Ein düst'rer Knabe, der, verstört und bange
Auf der Geliebten bleicher Todtenwange
Getäuscht von Neuem sucht des Lebens Quelle.

Und tönt dann durch die öde Kirchhofsstille
Vom Markusturm die zwölfte Stunde, schaurig,
Wie das Gestöhne einer Schmerzsibylle :

So ist's, als wenn aus einem dumpfen Grabe
Das Wort ertönte, wehmutsvoll und traurig :
« Lass ab! die Todten stehn nicht auf, o Knabe! »

A. Intâia versiune figurează în **2285, 135** și este, cum observă și Botez, o încercare de traducere literală, a textului german. E în carnetul cartonat, de Viena, în care se găsesc note de cursuri universitare, în nemțește, însemnări din epoca congresului dela Putna, bibliografie, poeme, cu o scriere puțin mai târzie, ca: *Diamantul Nordului*, *Un roman*, etc. S'a tipărit întâia oară în ediția Cuza (1914).

Se datează, cu aproximație, în 1871—1872.

A. 2285, 135

Când sub lumina lunei clar oscură
Marea pornită de durere-adâncă
Pe ale Veneției trepte se aruncă
Mângâind [marmura] cea palid-pură

Atunci îmi pare cumcă unda sură
E un copil, ce disperat să plângă
Ar vrè și pe a miresei față moartă încă
Vrè să trezească viața și natură.

Ca 'n țintirim tăcere e'n cetate
Ca glasul dureroaselor sibile
Din turnul Marcu miază noaptea bate

Și pare-atunci că a istoriei file
Ca din mormânt șoptesc încet și mate
Morții nu 'nvie — van te 'ncerci copile.

B^1 — B^2. O filă mai departe și 'n același manuscris cu precedentul, **2285, 136** (+ **135** v.), sonetul e reluat într'o redacție, cu multe aplicații, despre care din nou, cu bună dreptate, Botez scrie: « o prelucrare a versiunii precedente, încercată de două ori ». Transcrierea sa, în schimb, nu satisface; toate aplicațiile (fără a mai vorbi de suprimarea unora din ele, cf. d. p. subsolul versului 8 în B^2, la noi), fiind orânduite pe același plan, când este sigur că această a doua versiune prezintă două straturi, ce se disting și prin deosebiri de grafie. De sigur, distanța nu e mare, poate de câteva zile, poate și numai cât timp a schimbat penița — ea nu e însă mai puțin vizibilă și autoriză să disociem această versiune în două: B^1 și B^2, fiecare cu umbra ei la subsol.

A. —

1—4. Când sub lumina lunei clar oscură (*a*)
Eu văd, pornită de durere-adâncă (*b*)
Plângânda mare, ce vuind s'aruncă
Pe-ale Veneției trepte de marmură palidă (*c*)

(*a*) C. văd > C. sub l. etc;
(*b*) Eu văd un val pornit > Eu văd, pornită etc.;
(*c*) *schițează rima versului întâiu, introdusă apoi în redacția dela etaj* : palid-purpu[ră] > p.-pură.

6. E un copil întunecat > E.u. copil, ce d. etc.; 9. Și > Când > Prin trista când de cimitir tăcere; 10. S'aude > Ca un glas > Ca glasul etc.; 12. Și pare-atunci că din mormânt > Ș.p.-a.c.a istoriei etc.

B^1. *2285, 136*

Porni oceanu 'ntunecata-i jale
Sub a luminei lună blândă clară
Ș'aruncă unda-i neagră temerară
Pe-ale Veneției scări de marmuri pale

Pare-un copil ce cu durere adâncă
Și disperat mângâe fața moartă
Ale miresei lui cei dulci și poartă
In el speranța c'o s'o 'nvie încă

Ca 'n cimitir tăcere e 'n cetate.
Cu glasul dureroaselor sibille
Din turnul Marcu miază noaptea bate

Și pare-atunci c'ale istoriei file
Ca din mormânt șoptesc întunecate:
Morții nu 'nvie, van te 'ncerci — copile !

B^2. *2285, 136 + 135 v.*

Porni oceanu 'ntunecata-i jale
Când luna trece 'n ceruri roșă-clară
Ș'aruncă unda-i neagră temerară
Pe-ale Veneției scări de marmuri pale

Pare-un copil ce cu durere-amară
Cuprinde-n brațe, mângâe cu jale
Chipul cel palid al miresei sale,
Presară corpu-i cu mărgăritare

Ca 'n cimitir tăcere e 'n cetate.
Cu gura unei tainice sibille
San Marc sinistru miază noaptea bate

Și pare-atunci c'ale istoriei file
Ca din mormânt bucin* întunecate:
Morții nu 'nvie, van să* 'ncerci — copile !

C. Semnalată, din timp, de d-l I. A. Rădulescu-Pogoneanu [1] și publicată în edițiile de postume ale lui Nerva Hodoș și Ilarie Chendi, versiunea aceasta figurează în manuscrisul **2287, 59 v.**, un carnet de același format, hârtie și legătură, cu precedentul, tot din epoca studenției vieneze. E al III-lea sonet din ciclul de 4: I. *Cum oceanu 'ntărâtat turbatu-i ;* II. *Adânca mare sub a lunei față ;* III. *De-asupra mării*, etc. și IV. *(Maria Tudor) Cât vis de vară și câtă furtună!...*

In legătură cu transcrierea, insuficientă la Botez, cf. v. 11 [Sinistrul] San Marco sinistru mează-noaptea bate... care e în realitate:

1° Sinistrul Marco miază-noaptea bate... *(cu cerneală)*.

2° San Marc sinistru miază-noaptea bate... *(aplicații cu creion — e drept că* o *din* Marco *nu e tăiat, dar e gândit, presupus)*.

B^1. — 1—4. Oceanul pornit de doruri lunge
Sub a luminei lună palid-clară
Ș'aruncă [unda-i] neagră temerară
Pe-ale Veneției scări de marmuri albe (*a*)

(*a*) P.-a.V. albe lunge > P.-a.V. scări etc.

5. Imi pare-atunci că-i un copil ce plânge; 7. *de reținut, acordul greșit, de două ori repetat*: Ale miresei etc.; 8. In el speranța s'o 'nvie > I.e.s. viața de a-i* > In el speranța că nu-i moartă încă !

B^2. — 2. *Vers amintind, oarecum,* Sara pe dealuri [*cronologia îngăduie*].

5—8. 1° Pare-un copil ce cu durere amară
Cuprind cadavrul a miresei sale (*a*)
Sperând s'o 'nvie-o mângâe și 'n jale
Mărgăritare pe-a ei corp presară

(*a*) *Poate că acordul* cuprind *s'a operat mintal, anticipând* brațe.

2° Pare-un copil ce cu durere amară
Pe fața moartă a miresei sale ~

3° Dulce și mort chipul miresei sale
Pe corpu-i presărând mărgăritare

4° Sperând > Cu mângâieri sperând s'o 'nvie iară

N.B. Ordinea și dispozitivul acestor variante trebue luat cu oarecare aproximație. Ele figurează pe filele 136 și 135 v. S'ar putea chiar ca formele din subsol scrise pe fila albă din stânga să fie gândite un minut după cele dela etaj — cum sunt aplicate cu aceeași peniță și nu-s acordate întru totul, nu le-am adoptat.

10. Și 'n limba dureroaselor sibille; 13. *la Botez :* vuiesc cu jale; 14. M.n.'n.,v. o 'ncerci — copile !

---

[1] Ion A. Rădulescu[-Pogoneanu], *Din poesiile inedite ale lui Mihail Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 5, 1 Maiu 1902.

C. 2287, 59 v.

III

De-asupra mării luna 'n nouri joacă
Acoperind Veneția măreață
C'o pânzărie de[-]argintoasă ceață
In giulgiul alb mărirea-i o [î]mbracă

Oceanul — un copil ! — o prinde 'n brață
Pe-ale ei scări de marmuri palizi, pleacă
A lui spumată frunte, o invoacă !
Miresei moarte blând mângăe fața.

Ca 'n cimitir tăcere e 'n cetate
Și — un preot din a vechimei zile —
San Marc sinistru miază-noaptea bate. .

In limba vremei-a tainicei sibille
Pare că-i spune mării[-]întunecate —
« Nu 'nvie morții ! van o 'ncerci — copile ! »

D^1—D^2—D^3. Din același timp, circa 1876, și cu mici diferențe, dela una la alta, aceste trei versiuni s'ar fi putut comassa, subordonându-se celei mai recente redacții, aceea din **D^3** (în niciun caz invers, ca în ediția Botez). Am preferat totuși să le publicăm aparte (lipsa de spațiu nu ne-a îngăduit să le publicăm pe câteși trei față în față), pentru prețioasele detalii din titluri:

D^1. 2262, 193, *Veneția* (după G. Cerri).
D^2. 2262, 142, *Veneția* (Sonet. Imitație).
D^3. 2283, 41 *Sonet.*

Pentru același motiv am executat și facsimilele respective.

In **D^2** (cf *facsimilul*) se poate observa o nouă redacție a catrenelor. Ele sunt mai târzii și nu-și află locul în cadrul sonetelor din această grupă. Le anexăm versiunilor de București și anume versiunei H.

D^1. 2262, 193

VENEȚIA

(după G. Cerri)

Veneția doarme sub un văl de ceață
Și luna lin răsare dintre dealuri
Și poleind străvechile canaluri,
Cu raze 'mbracă apa ce se 'ncreață

Oceanul trist cetatea a prins'o 'n brațe
Sărută blând de marmură portaluri
Iși mișcă lumea lui de-albastre valuri
Miresei moarte vrând să-i deie viață

D^2. 2262, 142

VENEȚIA

(Sonet. Imitație)

Veneția doarme sub un văl de ceață
Și luna lin răsare dinspre maluri
Ea poleind străvechile canaluri
Cu raze 'mbracă apa ce se 'ncreață

Mișcându-și lumea lui de albastre valuri
Oceanul trist cetate'-a' prins'o 'n brațe (*sic*)
Miresei moarte vrând să-i deie viață
Sărută blând de marmură portaluri

C. — 3. C'un văl diafan de argintoasă ceață; 4. I.g.a. mărirea ei o 'mbracă; 6. Pe-ale e.s.d. marmuri pale, pleacă; 11. Sinistrul Marco miază-noaptea bate . .; 12. I.l.v. ale istoriei file; 13. Ca din mormânt șoptesc întunecate — ; 14. « Morții nu 'nvie ! van o 'ncerci — copile ! ».

N.B. Toate modificările (ce s'au trecut la etaj) sunt cu creionul, cam din aceeași vreme cu aplicațiile de creion în poezia Țesături [=*Crăiasa din povești*] *din 2285, 137 v—138* (cf. vol. I, 383).

D^1. — 5. Iar oceanul cuprinzând'o 'n brațe.

D^2. — 3. Și poleind etc.; 6. *în realitate, semnul cantității scurte figurează deasupra amândoror vocalelor:* e *și* a, *pentru a marca silabele;* o-cea-nul.

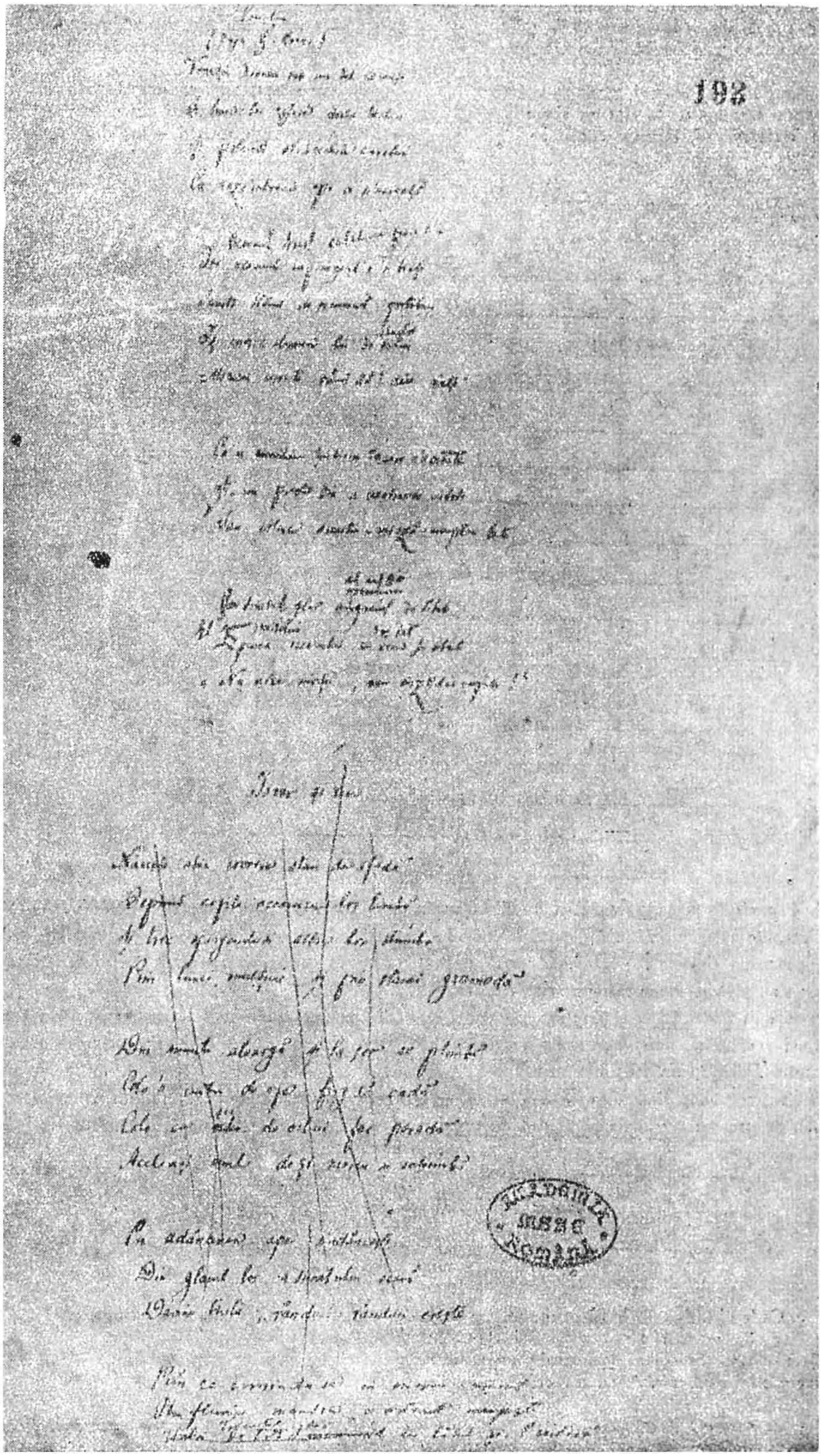

Mss.-ele Academiei Române VENEŢIA 2262, 193 (19 cm. × 32.5 cm.)

Ca 'n ţintirim tăcere e 'n cetate
Şi un preot din a vechimei Sibile (*sic*)
San-Marc sinistru miază-noaptea bate

Cu tristul glas al anticei Sibile
El spune mirelui ce 'n dor se sbate
« Nu 'nvie morţii, înzădar copile ! »

Ca 'n ţintirim tăcere e 'n cetate
Ca un preot din a vechimei zile
Sanc-Marc sinistru miază-noaptea bate

Cu glasul trist ca graiul de Sibile
El spune-oceanului ce 'n dor se sbate:
« Nu 'nvie morţii — înzădar copile ! »

*D*³. *2283, 41*

SONET

Veneţia doarme sub un văl de ceaţă
Şi luna lin răsare dinspre maluri
Resstrăbătând străvechile canaluri
Cu raze 'mbracă apa lină, creaţă.

Mişcându-şi lumea lui de-albastre valuri
Oce͝anul trist cetatea' a prins-o 'n braţă
Miresei moarte vrând să-i deie viaţă
Sărută blând de marmoră portaluri

Ca 'n ţintirim tăcere e 'n cetate
Şi un preot din a vechimei zile
San-Marc sinistru miază-noaptea bate

Cu glasul trist ca graiul de Sibile
El spune oceanului, ce 'n dor se sbate
— « Nu 'nvie morţii în zadar copile ! »

E¹—E⁴. Primele două figurează în imediată vecinătate, în ms. **2260, 143** (E¹) şi **2260, 144** (E²), scrise cu cerneală violetă, de Iaşi, (circa 1876) şi pe hârtie, de aceeaşi calitate cu filele pe care e copiată, caligrafic, puţin mai înainte, postuma *Dormi!* (= *Când s'a trezit drăguţa*). Anume caractere materiale înrudesc toate aceste texte.

E¹ şi E² s'au tipărit întâia oară în ediţia Cuza.

E³ figurează în **2268, 12 v**. şi conţine, pre cum se vede, schiţa imperfectă a catrenelor. Prin toate caracterele ei materiale, şi vecinătăţi, versiunea aceasta ţine de Iaşi. Prin ultimul vers, poate că se cuvine anexată sugestiilor poeziei postume *Dormi!*, amintită mai sus.

E⁴. Anexăm, tot aici, căci aparţin Iaşului, şi le transcriem de îndată, cele 3 versuri schiţate în **2306, 62**. Sunt stihurile, despre cari se exprima atât de entusiast d-l Rădulescu-Pogoneanu (cf. mai sus, în introducere):

In valuri doarme visul mării, slava
Şi murii sfinţi ai falnicei Veneţii

In valuri doarme-adânc — mireasa mării

---

*D*¹. — 9. Ca 'n cimitir > Ca 'n ţintirim etc.; 10. *lapsus explicabil*; 12. Şi tristu-i glas ca graiul de Sibile > C.t.g.[*indesc*]s.; 13. Spunea oceanului ce crud s.s.; 14. « Nu 'nvie m., van > Nu 'nvie m. etc.

*D*². — 10. Şi un preot din etc.

*D*³. — 3. *de reţinut :* Resstrăbătând [*la Botez, pag. 497 :* Restrăbătând]; 6. *De reţinut corectarea apostrofelor din* D² *2262,142; aceeaşi observaţie pentru* o-cea-nul, *ca şi în D*².

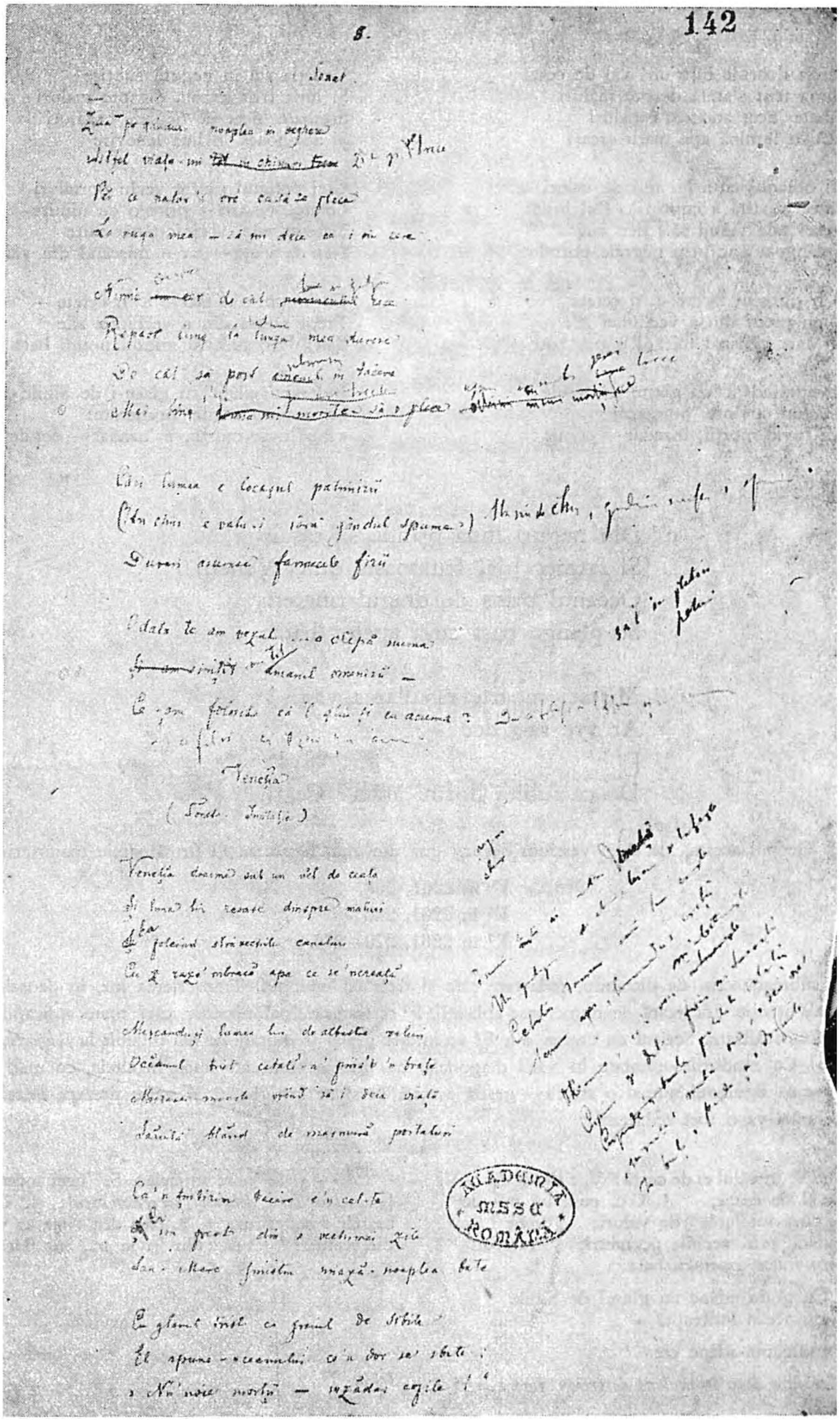

8. 142

Sonet

Ziua pe gânduri, noaptea în veghere
Astfel viața-mi ~~tot în chinuri trece~~ [illegible]
Pe ce natur'[illegible] ce-a să se plece
La ruga mea — să mi deie ce-i mi cere.

Nimic [illegible] de cât [illegible]
Repaos lung la lunga mea durere
De cât să pot [illegible] în tăcere
Mai lung ~~[illegible] moartea~~ să o plece [illegible]

Căci lumea e locașul pătimirii
(Un chin e valul, iară gândul spuma)
Durerii aceasta farmecul firii

Odată te am văzut ... o clipă numai
~~Și am~~ simții [illegible] amarul omenirii —
Ce-am folosit că l-știu și eu acuma?

Veneția
(Sonet. Imitație)

Veneția doarme sub un văl de ceață
Și luna lin resare dinspre maluri
Ea poleind străvechile canaluri
Cu-a ei raze 'mbracă apa ce se 'ncreață

Mișcându-și lumea lin de-albastre valuri
Oceanul trist cetatea-a prins 'n brațe
Mireasa moartă vrând să-i deie viață
Săruta blând de marmură portaluri

Ca 'n timpurile trecute e 'n cetate
[illegible] din a vechimei zile
San Marc sinistru miază-noaptea bate

Cu glasul trist ca graiul de Sibile
El spune oceanului cu 'n dor se 'sbate:
„Nu 'nvie morții — 'nzadar copile!"

ACADEMIA MSSC ROMÂNĂ

Mss.-ele Academiei Române VENEȚIA 2262, 142 (20.5 cm. × 34 cm.)

E^1. 2260, 143

Veneţia doarme în[tr'un] văl de ceaţă
Şi luna trist s'arată despre maluri
Străbate 'ncet anticele canaluri
Joacă 'n lumină apa mării creaţă

Căci oceanul cu-a lui mii de valuri
Cetatea moartă a cuprins'o ['n] braţă
Miresei sale vrând să-i dee viaţă
Se plânge-adânc prin negrele portaluri

Ca 'n ţintirim tăcere e 'n cetate
Şi—un preot din a vechimei zile —
San-Marc sinistru miezul nopţii bate

Indreaptă-adânc cu glasul de Sibile
La ocean cuvinte 'ntunecate:
« Nu 'nvie morţii, înzadar — copile ! »

E^2. 2260, 144

Veneţia stă în negură subţire
Şi luna trist s'arată dinspre maluri
Străbate 'ncet pe negrele canaluri
Şi apa joacă 'n lină lenevire

Căci oceanul pintre vechi portaluri
Cetatea moartă-a prins'o cu uimire
Miresei sale, vecinic-tânăr mire
I-ar da viaţa — iar — mişcând din valuri

Ca 'n ţintirim tăcere e 'n cetate —
Preot rămas din a vechimei zile
San Marc sinistru miezul nopţii bate

Indreapt' adânc cu glasu-i de Sibile
La ocean cuvinte 'ntunecate:
« Nu 'nvie morţii, e 'nzadar — copile ! »

E^3. 2268, 12 v.

Din neguri luna prinde să răsae
Şi farmec [dă] frumoasei dulci Veneţii
Oceanul prins de dragul tinereţii
Se plânge trist cu-a apelor bătae

Miresei moarte răsuflarea vieţii
Ar vrè să-i dee ~
[ ]
De ce iubită dormi atâta? Ce ţii?

F^1—F^5. Grupul acesta, ale cărei versiuni decurg una din alta, figurează în următoarele manuscrise:

F^1 în 2261, 268
F^2 în 2261, 269
F^3 în 2261, 270—272.

într'un submanuscris, de dictando, redactate câte şi trele cu creionul. Transcrierea lor, în deosebi a lui F^2, cere o specială atenţie. Incărcată de numeroase aplicaţii, F^2 se transcrie palimpsestic, căci toate aplicaţiile ţin de F^3, unde au şi fost realizate. Scrisul cu creion din F^3 aminteşte grafia tremurată ce am întâlnit la *Rugăciunea unui dac* şi *Verena du* ! Cu rândurile orientate în varii diagonale, cu literele alunecate unele în altele, cu mari spaţii, căci pe fiecare pagină figurează numai o strofă — grafia acestei versiuni intrighează şi naşte fireasca întrebare: unde, în ce împrejurări va fi fost redactată?

E^1.— 1. V. în vălul ei de ceaţă > V. e în văl d.c. > V. doarme 'n văl de ceaţă; 5. C.o. cu-a lui mii de braţe > C.o. cu-a lui lumi* de valuri; 8. Se bate > S. plânge-adânc prin vechile portaluri; 11. San-Marc sinistru miază noaptea bate.

12—13. 1° Cu graiu adânc cu glasul de Sibile
La ocean îndreaptă ~

2° Indreaptă-adânc etc.

N.B. Strofa a doua în acoladă de creion roşu: o şi modifică în E^2.

E^2. — 3. S. 'ncet anticele > S. 'ncet încet pintre c.; [*ultima variantă, dela etaj, cu creion roşu*]; 5. C. oceanu 'n braţele-i de valuri; 8. Să-i dea viaţa ar vrè mişcând din valuri; 14. « Nu 'nvie m., înz dar — copile ! »

E^3. — 2. *O mână străină a scris cu creionul:* (dă); 3. O. numai, vecinic tânăr > O. prins etc.

Cu aproximație F^1, F^2 și F^3 sunt schițate în 1879.

Ultimele două versiuni ale grupului sunt scrise cu o aceeași cerneală neagră, și pe aceeași hârtie: **F^4** (tipărită întâia oară în ediția Cuza) figurează în **2260, 151**, pe o filă desprinsă din manuscrisul următor, a cărui ciornă și devine și **F^5** în **2279, 95**. De F^4 țin terțele redactate întâi în **2276^{I}, 221**.

F^4 și F^5 aparțin, cu aproximație, anului 1880.

F^1. 2261, 268

Nici dulci chitare, nici ciocniri de armă
Și nici lumini și măști de carnavaluri —
Tăcere ’n ziduri, umbră în portaluri
Veneția-i moartă fără svon și larmă

Oceanul doar se plânge prin canaluri
De zid se frânge, aiurind se farmă
Miresei moarte, ca să nu mai doarmă
I-ar da viață iar sunând din valuri

Ca ’n cimitir tăcere e ’n cetate
Iar luna trece prin fereşti cu grile
San Marc sinistru miezul nopţii bate

Preot rămas din a vechimei zile
Oceanului îi spune lin* — — — ~
« Nu ’nvie morţii, înzădar copile !

F^2. 2261, 269

Nu dulci nocturne*, nu* ciocniri de armă,
Nici sgomot blând de guri, lumini de baluri
Tăcere ’n ziduri, umbră sub portaluri
Veneția n’are viață, svon și larmă

Oceanul singur plânge prin canaluri
De ziduri triste* aiurind [se] farmă
Mireasa moartă-și chiamă să nu doarmă
I-ar da viață iar sunând din valuri

Ca ’n ţintirim tăcere e ’n cetate
Se uită luna prin fereşti şi grile —
San Marc sinistru miezul nopţii bate

Proroc rămas din a vechimei zile
El spune-oceanului ce trist se sbate:
« Să ’nvii pe morți la ce încerci copile ?»

F^1. — 1. Nici dulci chitare și nici svon de armă.

F^2. — *N.B. Numeroasele aplicații de pe versiunea aceasta țin de următoarea, ce începe o filă mai departe și unde se întâlnesc fie ca aici, fie depășite.*
6. De ziduri spuma* aiurind și-o farmă; 14. « Să ’nvii pe morți nu încerca copile.

F^3. *2261, 270—272*

Veneţia moartă n'are svon şi larmă
N'auzi suspine, sărutări, semnaluri
Nu sgomot blând de guri, lumini de baluri
Nu serenade, nici ciocniri de armă

Oceanul singur plânge prin canaluri
De ziduri vechi el aiurind se farmă
Mireasa lui chemând-o să nu doarmă
I-ar da viaţă iar sunând din valuri

Prin uliţi strîmte luna lin străbate
Privind sub arcuri, prin fereşti cu grile
Sonor San Marcu* miezul nopţii bate

El spune 'ncet de-atâţia ani de zile
Oceanului, care gonind se [s]bate
Să 'nvii pe morţi, nici* să* te 'ncerci copile

F^4. *2260, 151*

Veneţia doarme. Blânda apei larmă
Nu-i turburată de cântări, semnaluri,
Nici şopot blând de guri, lumini din baluri,
Nu serenade, nici ciocniri de armă

Okëanos de a lungul pe canaluri,
De ziduri vechi el aiurind se farmă
Mireasa moart'o roagă să nu doarmă,
Viaţă sper'a-i da sunând din valuri.

Prin uliţi strimte luna blând străbate
Privind sub arcuri, prin fereşti cu grile;
Sonor San-Marco miezul nopţii bate

El spune-adânc de-atâţia ani de zile:
« Okeanos, nu-mi plânge în cetate,
« Şi nici visa să 'nvii pe morţi — copile».

F^3. — N.B. *Afară de una, în v. 11*—San Marc sinistru miezul nopţii > Sonor San Marcu* etc.—*toate celelalte aplicaţii au fost încercate întâi pe versiunea anterioară (strofa întâi e inversată — o cifră la v. 4 a indicat şi schimbarea):* 1. *Şi în* F^2; 4. Nu serenade, nu luciri de armă > N.s., scăpărări* de armă; 9. Pătrunde luna 'n uliţi de cetate; 10. Se uită tainic* prin fereşti cu grile — > Privind sub arcuri prin fereşti şi grile —; 12. Martor* ş'acuma* din bătrâne zile* > Adânc* ca timpul şi bătrân de zile > In orice ceas de-atâţia ani de zile; 13. El spune-acum > El spune-oceanului, ce trist se sbate; 14. « Să 'nvii pe morţi te pui* în van copile.

F^4. — 1. Veneţia doarme prin a apei larmă; 2. N'auzi suspine, sărutări, semnaluri; 3. Nu şopot blând etc.; 5. Okëanos e singur în canaluri; 14. Să 'nvii pe morţi > « Nu mai visa să 'nvii pe morţi — copile».

F^5. 2279, 95

Veneţia doarme fără svon şi larmă — —
N'auzi suspine, sărutări, semnaluri
Nici din fereşti nu vezi lumini de baluri
Nu şopot blând de guri, ciocniri de armă

Okeanos de-a lungul pe canaluri
De ziduri vechi încunjurat se farmă
Rugându-şi blând mireasa să nu doarmă
Viaţ-ar vrea să-i dea sunând din valuri

Pe uliţi strimte luna lin străbate
Privind sub arcuri — prin fereşti cu grile;
Sonor San Marco miezul-nopţii bate

El spune-adânc de-atâţia ani de zile:
Okeanos nu-mi plânge în cetate
Şi nu gândi să 'nvii pe morţi — copile !

G^1—G^2. Datarea acestor versiuni se conduce după G^2, care figurează în manuscrisul, des întâlnit, de *Sonete*, **2261, 144**, confecţionat de poet din bună hârtie poroasă. (cf. vol. II, pag. 115). Cum sonetele ce se vor tipări în toamna lui 1879 sunt, aici, în forme intermediare, cum tot aici, în contrapagină cu *Veneţia*, se află *O rămâi*, care se tipăreşte în Februarie 1879, s'ar zice că G^2 s'ar putea data circa 1879.

G^1 figurează în **2259, 336—337+338** şi prezintă o serie de curiozităţi, pe care le-am descris în subsolul versiunii. Anterioară lui G^2, versiunea G^1 s'ar data, cu ceva mai multă aproximaţie, circa 1878—1879.

De G^1 ţine şi o schiţă a întâiului catren figurând în **2261, 76 v**.

G^1. 2259, 336—337 + 338

Şi ['n] vălu-i alb de negură subţire
Stetea Veneţia cea făr de maluri
Străbate luna printre vechi portaluri
Se clatin apele 'n a ei lucire

2276^I, 221 (ţine de subsolul lui F^4*).*

Prin uliţi strimte luna blând străbate
Privind sub arcuri şi 'n feresti cu grile...
Sonor San-Marco miezul nopţii bate

El spune-adânc de-atâţia ani de zile
« Okeanos, nu plânge sub cetate — —
« Şi nu visa să 'nvii pe morţi copile (*a*)

(*a*) « Nu 'nvie morţii,..> « Şi nu visa etc.

F^5 — 7. Mireasa lui o roagă să nu doarmă; 14. Şi nici gândi etc.

Oceanul a intrat pe lungi canaluri
Cetatea 'n brațe-o strânge cu iubire
Miresei sale vecinic tânăr mire
I-ar da viață iar mișcând din valuri

Ca 'n țintirim tăcere e 'n cetate
Preot rămas din a vechimei zile
San Marc sinistru miezul nopții bate

Al vremei glas greoiu ca de Sibile
Prin* ton* de clopot* furios* străbate:
« Nu 'nvie morții ! înzădar copile !

N.B. *Aplicațiile ce se întâlnesc în* G^2 *s'au trecut acolo.*
9. Dar ca 'n mormânt > Ca 'n țintirim etc.

G^1 *prezintă o curiozitate.* G^1 *ocupă : catrenele, jumătatea de sus a filei 336, iar terțetele jumătatea de sus a filei 337. Jumătatea de jos a filei 336 e ocupată de o reluare a catrenelor, în altă formă, cu acelaşi condeiu, în acelaşi timp şi de sigur înainte de a fi trecut la terțete. Grafia acestor noi catrene e mult mai neglijentă, deci greu descifrabilă şi oarecum incertă. Ele se cuvin, cred, raportate la versiunile următoare, ale căror preludii par să fie :*

Ea doarme-adânc, cetatea făr de maluri
Pe care 'n ape*-o* au* zidit* Veneții (*a*)
Frumoasă e și 'n farmecul juneții (*b*)
Iar luna bate dome*, scări*, portaluri

Oceanul [*indescifrabil*] i-i* și vecinic tânăr
Cu brațe mari în lungile Canaluri
O 'mbrățișează tremurând din valuri
Ș'ar vrè să soarbă* iar* semne* a vieții

(*a*) Care era* > P. care etc.:
(*b*) *deasupra neacordat :* Și vezi palaturi, semn* al frumuseții.

Pentru amândouă formele catrenelor, pe f. 338 se află, reluate cu creionul, exercițiile :

Dormea adânc cetatea far de maluri
Minunea scump' a anticei Veneții
Purtând s'acum podoaba frumuseții
Și luna bate 'n ziduri, pieți, portaluri

lenevind

In vălu-i alb de negură subțire
Dormea ~

A nopții aburi ca un văl subțire
Acopăr albi cetatea făr de maluri
Veneția cu dome și portaluri

2261,76 v.

. Prin vălul fin și luminos [al] ceții (*a*)
Străbate luna lungile canaluri (*b*)
Lumină din cetatea făr de maluri
Și marmuri albe a anticei Veneții
(*a*) Prin văl subțire, prin lucirea ceții;
(*b*) Lumină luna lungile canaluri.

Mai jos, reluat versul prim :

Sub > Prin vălul alb de argintie ceață

G^2. *2261,144*

Ai nopţii aburi învelesc subţire
Veneţia, cetatea fără maluri
Străbate luna peste vechi portaluri
Se clatin unde sub a ei lucire

Oceanul tremurând pe lungi canaluri
Cetatea 'n braţe-a strîns-o cu iubire,
Miresei sale vecĭnic tânăr mire
I-ar da viaţa iar mişcând din valuri

Ca 'n cimitir tăcere e 'n cetate...
Proroc rămas din a vechimei zile
San Marc sinistru miezul nopţii bate

Cu-al vremei glas, solemn ca de sibile,
El spune lin în clipe cadenţate
« Nu 'nvie morţii ! Inzădar copile ! »

H—I^1—I^2. In acelaşi submanuscris dictando, cu aceaşi cerneală, întreţesută cu acelaşi creion, se află ultimele versiuni, cam din aceeaşi vreme, circa 1879—1880:

H. în **2261,250**
I^1. în **2261,266** (+ **267**)
I^2. în **2261,266**.

In judecarea versiunii H. să se urmărească materialul de preludii, exercitat pe G^1 (vezi acel subsol).

Anexăm versiunii H. catrenele încercate, marginal, pe versiunea D^2. (cf. facsimilul dela pag. 155), dar cu o cerneală şi grafie, târzii, de Bucureşti.

I^1—I^2 sunt, de fapt, două straturi ale unui aceluiaşi text. Aplicaţiile numeroase îngădue totuşi să degajăm, palimpsestic, întâia redacţiune, disociind aşa dar cele două versiuni.

H. 2261,250

Dormea mărirea anticei Veneţii
In umed* plaiu* pe veci lipsit de maluri
Pe scări de marmur şi pin vechi portaluri
Aprinde luna vălul fin al ceţii

G^2. — 1. *Şi 'n* G^1; 2. *Şi 'n* G^1; 4. *Şi 'n* G^1; 5. O. a intrat pe etc.: 6. *Şi 'n* G^1; 9. Ca 'n ţintirim etc.; 10. Şi ca preot din a.v.z. (G^1) > Preot rămas etc.; 12. Al vremei glas solemn ca de Sibile (G^1) > A.v.g. solemn c.d. sibile; 13. Ii spune lin, cu pasuri cadenţate (G^1) > Ii spune lin în clipe cadenţate.

H. — 1—2. 1° Mărirea sfânt' a anticei Veneţii
Pierdută e 'n pustiu fără de maluri
2° Dormea cetatea anticei Veneţii
Pustiu[l] umed* fără pic de maluri

4. Pătrunde luna etc.;

Oceanu 'n tremur geme prin canaluri
Căci el e 'n veci în vrâsta tinereții
Miresei dulci i-ar da suflare[a] vieții
I-ar da mărire iar sunând din valuri

Ca 'n țintirim tăcere e 'n cetate
Preot rămas din a vechimei zile
San Marc sinistru miezul nopții bate

Cu glas adânc c'acela de Sibile
El spune [lin] în clipe cadențate
« Nu 'nvie morții — înzadar copile ! »

b) 2262, 142

Pe murii triști* ai anticei Veneții
Un giulgiu de abur luciu se lățește
Cetatea doarme iară luna crește
Stăpâna apei, luminându-i creții

Okeanos, ce 'n veci nu 'mbătrânește
Cuprins de dulci fiori ai tinereții
Mireasa-i moartă vrând s'o deie vieț[ii]
In brațe-o prinde și o drăgoste[ște]

I^1. 2261, 266 (+ 267)

Murea minunea anticei Veneții
In mișcător pustiu lipsit de maluri
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri
Aprinde luna înnălbind pereții

Oceanul tânăr plânge prin canaluri
El numa'n veci e 'n vrâsta tinereții;
Miresei dulci să-i dea suflarea vieții
Să-i dea mărirea ar vea sunând din valuri

H. — 5. Oceanul geme*> Oceanu 'n tremur etc.
O primă redacție în capul paginei, cu cerneală și creion, se oprește după 6 versuri :

Pe zidul sfânt al anticei Veneții (*a*)
Pe scări de marmuri și pe vechi portaluri (*b*)
Lucește luna plină pin canaluri
Străbate 'n umbră vălul fin al ceții

Oceanu 'n veci în vrâsta tinereții
Cetatea moartă ∼

(*a*) Pe zidurile anticei Veneții;
(*b*) Pe scări de marmură și vechi portaluri.

b) — 5. O., ce 'n veci întinerește; 7. Cuprinde 'n brațe [*indesc.*]* cetății.

I^1 — 1. Murea mărirea anticei Veneții; 2. Pustiul mișcător și fără maluri; 4. A.l. vălul fin al ceții; 6. Ceci [el] în veci e 'n vrâsta t.; 7. Miresei moarte> M. dulci i-ar da suflarea vieții.

Ca ’n ţintirim tăcere e ’n cetate
Preot rămas din a vechimei zile
San Marc sinistru miezul nopţii bate

Cu glas adânc ca graiul de Sibile,
El spune lin, în clipe cadenţate:
« Nu ’nvie morţii, înzadar copile ! ».

I^2. 2261,266

S’a stins mărirea falnicei Veneţii
Şi doarme-adânc pe ape făr de maluri
In lungi lagune, pe pustii canaluri
Auzi lovind în tactul trist lopeţii

Pe scări de marmură, sub largi portaluri
Oceanul vecinic tânăr ~
Miresei lui i-ar da suflarea vieţii
I-ar [da] mărirea ei sunând din valuri

Ca ’n ţintirim tăcere e ’n cetate
Preot rămas din a vechimei zile
San Marc sinistru miezul nopţii bate

Cu glas adânc cu graiul de Sibile,
Rosteşte lin, în clipe cadenţate:
« Nu ’nvie morţii, înzadar copile ! »

2261,267 (ţine de subsolul lui I¹*).*

Răsare luna, dând văpae ceţii
Din mişcător pustiu, lipsit de maluri
Şi luminează ziduri, scări, portaluri,
Minunea mândr’ a falnicei Veneţii (*a*)

Oceanul tânăr plânge prin canaluri
Căci [el] e ’n veci e ’n vrăsta tinereţii
Miresei sale farmecul vieţii (*b*)
Ar vrea să-i dea din nou sunând din valuri

(*a*) Minunea mută-a falnicei Veneţii;
(*b*) M.s. răsuflarea vieţii.

I^2. — 1. S’a stins viaţa falnicei Veneţii; 6. Oceanul tân[ăr]* > O. vecinic etc.; 7. M. moarte ar da s.v. > M. sale-ar da s.v.; 10. *Un* Ca *notat cu creionul, dar neacordat, intenţiona oare să revie la forma:* Ca un preot etc. ?

SE BATE MIEZUL NOPŢII...

« Ediţia I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Pompiliu Eliade socotea, şi am semnalat aceasta încă din primul volum (pag. XIII), că locul poeziei *Se bate miezul nopţii*, în economia volumului editat în 1883 de Maiorescu, nu e de loc întâmplător. «Editorul lui Eminescu, scria el, a avut fericita idee de a aşeza această poezie la mijlocul volumului. In paginile ce preced asistăm mai ales la predominarea simţimântului Trecutului în sufletul lui Eminescu: cu trecutul, amorul şi toate simţirile cele dragi; dela mijlocul volumului înainte, asistăm mai ales la Triumful Morţii, etc., etc ».

Sugestivă şi aproape justă la întâia vedere, observaţia lui Pompiliu Eliade nu e mai puţin contestabilă, de îndată ce încerci să treci în revistă unele sau altele din titlurile celor două compartimente. Pentru ce, de pildă, ca să ne limităm la cel de al doilea compartiment: *Făt-Frumos din teiu*, *Somnoroase păsărele*, *Freamăt de codru*, *Călin* sau *Doina*, reprezintă *triumful morţii*, când totul în ele pulsează de viaţă, când feerică şi când impetuoasă. Formula nu vădeşte totuşi mai puţin un ingenios spirit de observaţie, căci de bună seamă ordinea ediţiei lui Maiorescu nu e străină de axa acestei poezii, aşezată la mijloc. Şi dacă editorul va fi gândit-o doar ca o cumpănă între două părţi egale, de ce comentatorul său n'ar fi fost îndreptăţit să ducă imagina mai departe, în chiar spiritul textului înpricinat. In fond observaţia lui Pompiliu Eliade nu face altceva decât să aplice ordinei din ediţia Maiorescu, sugestiile poeziei.

Interpreţii au mers însă şi mai departe. Ei au descoperit, de exemplu, că imagina cumpenei e de origină persică [1], iar aceea a *somnului vameş* că vine dintr'o pildă a lui Iordache Golescu [2], în timp ce alţii descopereau vraja onomatopeică a celor şase versuri, într'un stil numai bun să sperie şi să alunge până şi ultimul rest de poezie:

> « Onomatopeea, spunea d-l Leca Morariu în cursul său universitar din 1936, e susţinută nu numai cu susurul şi şopotul şi şuetul sibilanţei, ci şi cu sonorităţile realizate de aliteraţiunea « *v*ameş *v*ieţii — *v*rea... *v*amă» (*v* fiind şi dânsul durativ-fonetic şi aproape echivalent cu *n* şi *m*). Iar dangătul *aramă — vamă*, deosebit de sonor, prin pregnanţa rimei, mai răspunde şi cu răsunetul so*mn*ul va*m*eş şi *să-mi* [3]) (ieie vamă).
>
> Inţelegem deci cu ce fel de mreje fonetice, cu ce fel de încântec al sunetelor, aceste versuri ne-au învăluit subconştientul memoriei, înstăpânindu-se aşa fel asupra ei (asupra memoriei), încât deodată ne pomenirăm că le ştim pe-de-a-rostul... » [4]).

Ms. Aşa sau altminteri (şi de sigur mai mult altminteri decât aşa), *Se bate miezul nopţii* e un fragment detaşat, şi după aceea rotunjit, din poemul dramatic, de juneţă, *Andrei Mureşanu*, al cărui pasaj corespunzător figurează în **2259, 28—28 v.**, submanuscrisul *Marta*, şi poate fi urmărit, dimpreună cu facsimilul respectiv în volumul I al ediţiei noastre. (Anexe, pag. 482—484). E datat chiar de Eminescu: 1869.

O a doua redacţie a poemului e ceva mai târzie, circa 1871 şi se află în manuscrisul **2254, 74** sq. Lămuririle regisorale sunt mai desvoltate. Reproducem numai pasagiul ce interesează aici. Variantele se rezervă poemului întreg, ce va fi editat în « Postume».

---

[1]) Gh. Bogdan Duică, *Despre « Luceafărul» lui Eminescu*, extras, 1925, pag. 26—27: « semnul cumpănei Perşilor vechi însemna, după Spiegel, (*Eranische Altertumskunde*, vol. I, pag. 685) că puterile răului şi binelui sunt egale».

[2]) Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor şi procedeelor din poeziile lui Eminescu*, în *Preocupări Literare*, I, 5, 1 Maiu 1936. — (Din pildele lui Golescu, se ştie, Eminescu reţinuse anume pagini pentru cartea de lectură, pusă la cale de Maiorescu, după 1874).

[3]) «care dacă e articulat glissando *să-m-ieie* (fără ĭ scurt la finea lui *m*), e şi mai rezonant». *(Nota d-lui Leca Morariu)*.

[4]) Leca Morariu, *Şase versuri de Eminescu*, în *Buletinul Mihai Eminescu*, VIII, 15, 1937. — Pentru cel ce cunoaşte metoda şi manierele ştiinţifice ale d-lui Leca Morariu, pasagii de subtilitatea acestuia nu au de ce să mire. După cum nu miră nici eleganţa expeditivă cu care rezolvă orice dificultate în materie de critică eminesciană. «Eminescologul» care n'a cetit o pagină de manuscris, din mule de pagini ale poetului, ce adoră şi pe care-l interpretează, poate scrie, cu seninătatea, despre care va fi vorbind vreuna din fericirile biblice, următoarele: « Pentru alte neisprăvenii ale ediţiei Perpessicius cf. Buletinul « Mihai Eminescu», An X, 1939, 21, 36 şi 48 .. ». în *Buletinul Mihai Eminescu*, XIII, 20, 1942, pag. 30 nota.

... Şi bietul cetitor va fi dezamăgit să afle din paginile sus indicate, că « neisprăveniile » acestea, privind un volum de peste 500 de pagini, din care mai mult de jumătate aparat critic, se reduc abia la câteva rezerve (să tot fie în totul 10 rânduri) şi acelea contestabile, când nu sunt deadreptul neserioase.

A treia versiune din *Andrei Mureşanu* figurează în **2283, 138 v.** şi se situează la Iaşi în 1876.

Ultima versiune, identică cu textul definitiv, în **2260, 117,** cu grafia manuscrisului precedent şi de sigur din acelaşi timp.

Aşa dar *Se bate miezul nopţii* apare, încorporată sau izolată, în manuscrisele:

A. 2259, 28—28 v. *(Andrei Mureşanu)*	1869
B. 2254, 74 sq. *(Andrei Mureşanu)*	1871
C. 2283, 138 v. *(Andrei Mureşanu)*	1876
D. 2260, 117, detaşată	1876

Imagini, de aici, transmise, după aceea şi poemului *Gemenii.*

Pentru *A. 2259 28—28 v.*. cf, vol. I, pag. 482—484.

B. 2254, 74 sq.

Andreiu Mureşanu. Tablou dramatic într'un act. Persoane: Mureşanu. Mors — înlocuit mai târziu cu *Indiferenţialul (Nirvânâ)* — Geniul luminei — înlocuit cu *Iris* — etc.

(Urmează lămuriri regisorale)

Tresare miază-noaptea în inima de-aramă
A turnului de peatră. Lin stelele se 'nhamă
La carul lunei blonde — Prin vămile veciei
Nici vremea nu le trece cu visele mândriei —
Nici suflete nu intră, nici suflete nu ies.
Prin aerul de noapte puternic, rece, des
A lunei adormite pătrund razele rare
In temniţa din pieptu-mi trezind gândiri amare.
Când somnul frate-al morţii pe lume falnic zace
Cu genele-i închise, cu visele-i de pace
Când palida gândire prin ţara morţii trece
Şi moare 'n visuri de-aur aripa ei cea rece
Etc.

C. 2283, 138 v.

Mureşanu singur într-o pădure. Pe o muche de deal o biserică veche c'un turn de piatră. Noapte, lună. Orologiul bisericii bate miezul-nopţii (*a*).

In turnul vechiu de piatră cu inima de-aramă
Se sbate miază noaptea... iar prin a lumei vamă
Nici suflete nu intră, nici suflete nu ies —
Şi somnul frate-al morţii, cu ochii plini d'eres
Prin regia gândirei ne 'nfiinţate trece
Şi moae 'n lac de visuri aripa lui cea rece
Cu gând făr' de fiinţă a lumi frunte-atinge —
Ii minte fericirea, miseria i-o stinge.

B. — 3. *In dreptul versului acesta, marginal, cu scrisul de pe la 1872, ce n'au trecut, toate, în* C., *versurile:*

Şi prin a lumei vamă
Nici vii[i] nu mai intră nici morţii nu mai es
Vrăjesce frunza 'n codri în întuneric des

C. — (*a*) O.b.b. două[sprezece] > O.b.b. miezul-n.

N.B. Tot pasagiul, ca şi altele mai departe, barat.

Când totul doarme 'n svonul isvorului de pace
Un ochiu e treaz în noapte, o inimă nu tace.
Şi azi îndrept aceleaşi crude 'ntrebări la soarte
Ş'asamăn între-olaltă viaţă şi cu moarte — —
Şi 'n cumpăna gândiri-mi nimica nu se schimbă
Căci între amândouă stă neclintita limbă.

. . . .

* * *

D. 2260, 117 — identic cu textul tipărit. Diferenţele sunt de punctuaţie, care aproape lipseşte în D. Preciziuni: vreà; iee; S'aseamăn; viaţă.

CU MÂNE ZILELE-ŢI ADAUGI

«Ediţia I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Incepută încă dela Iaşi, trecută numai prin câteva tipare până la forma definitivă din 1879— *Cu mâne zilele-ţi adaugi* face parte, ca şi *Atât de fragedă*, din lotul poeziilor revendicate de Mite Kremnitz. «Eminescu, scrie autoarea acelor *Amintiri fugare* . . ., din care am spicuit la diferite capitole, Eminescu se informase în ascuns când era ziua mea de naştere. In ziua aceea el veni cu totul intimidat și-mi aduse o carte legată în piele roșie, în care-mi scrisese o poezie făcută ad-hoc: «Cu mâne zilele-ţi adaugi, cu ieri viaţa ta o scazi, etc. . . .». Eram nespus de mândră, mă simţeam favorizată şi credeam că am chemat prin calda mea simpatie un suflet la o nouă creaţie» [1]).

Acestea se vor fi petrecut, cum relatează un cronicar, «în preajma zilei de 4 Ianuarie 1879, cu prilejul zilei aniversare a Mitei» [2]) în vremea întâielor lecţiuni de româneşte, pe care Eminescu începuse să le dea cumnatei lui Maiorescu, aşa dar cu câteva luni înainte ca pasiunea poetului să irumpă și să provoace memorabila scenă romantică, pe care a răscumpărat-o, oferindu-i delicatul poem . . . veronian *Atât de fragedă*. Dacă n'am putea pune la îndoială sinceritatea amintirilor Mitei Kremnitz, oricât o vădită grijă de a potrivi întâmplările trădează mai curând pe scriitor, decât pe erou, putem spune fără nicio urmă de îndoială că poezia aceasta n'a fost, în niciun chip, făcută *ad-hoc*.

Cu mâne zilele-ţi adaugi . . . este, cum atât de convingător a arătat d-l Tudor Vianu, o poezie vădit schopenhaueriană, al cărei impuls decisiv se situează, bănuim, în vremea acelor tălmăciri, ce Eminescu făcea din stihurile germane, câte sunt citate în aforismele lui Schopenhauer, pe care Maiorescu le traducea pentru *Convorbiri Literare*, prin 1876. (Hârtia şi scrisul îndreptăţesc, pare-se, o atare supoziţie). Intr'adevăr. Rectificând unele erori de informaţie ale ediţiei Chendi din 1902, care socotea drept originale anume crâmpee versificate, din manuscrisele poetului, Maiorescu preciza că ele sunt ale lui Goethe, că fac parte din Aforismele lui Schopenhauer, că se află traduse şi de el, «fireşte în proză, cu ocazia întregei opere» (ed. 4-a, 1902) după care adăuga: «Pentru a apropia traducerea română ceva mai mult de efectul originalului, rugasem pe Eminescu să-mi traducă pentru a doua ediţie

---

[1]) I. E. Torouţiu, *St. şi doc. lit.*, IV, pag. 29.
[2]) Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor şi procedeelor etc.*, în *Preocupări Literare*, I, 5, 1 Maiu 1936.

(proiectată încă de pe la 1883, dar apărută de abia la 1890) toate citatele poetice din Schopenhauer în versuri române. Primele trei din aceste citate sunt cele două strofe ale lui Goethe şi câteva hexametre dintr'o epistolă a lui Horaţiu. Numai pe acestea a apucat Eminescu să le traducă în primăvara anului 1883, înainte de întunecarea minţii sale, şi printre notele lui manuscripte trebue să se fi aflat şi traducerea hexametrelor Horaţiene» [1]).

Informaţiile lui Maiorescu se dovedesc întru totul confirmate. In manuscrisul 2306,101—106 se întâlnesc în nenumărate ciorne nu numai citatele mai sus numite, dar încă şi altele din Aforisme. Mai puţin întemeiate sunt detaliile de ordin cronologic. O notă de rufărie, de pe întâia filă (101) a acestor exerciţii de tălmăcire, scrisă cu aceeaşi cerneală, cu acelaşi condeiu, poartă data: 1 Ianuarie 1878. Aşa dar, în cazul cel mai bun, data indicată de Maiorescu se cuvine dată înapoi cu aproape 5 ani. Şi totuşi, nimic nu se opune ca invitaţia lui Maiorescu să poată fi devansată cu încă un an, pe vremea Iaşilor. La 1 Martie 1877, Maiorescu sfârşea de tipărit în *Convorbiri* Aforismele lui Schopenhauer, a căror tălmăcire o începuse încă din 1 Aprilie 1876. Nimic mai firesc ca gândul tipăririi în volum să fi urmat dacă nu chiar în răstimpul publicării Aforismelor în revistă, în orice caz la puţină vreme după. Odată cu el şi invitaţia adresată lui Eminescu.

Să notăm, după aceea, că atât tălmăcirea, brusc întreruptă din 1872 (*Convorbiri Literare*, VI, 8, 1 Noemvrie), cât şi aceea întreagă din 1876—1877 cuprind citatele din Goethe, versificate de sigur de însuşi Maiorescu şi că abia ediţia Aforismelor din 1890 le părăseşte pentru o traducere în proză. Pentru amatorul de confruntări, reproducem ultimele două versuri ale citatului din *Urworte-Orphisch* în cele două traduceri: *Nici timp şi nicio forţă nu poate da schimbare — Createi forme care 'n viaţă se desvoaltă* (Maiorescu); *Şi nici un timp cu nici o putere la olaltă — Nu frâng tiparul formei, ce vie se desvoaltă* (Eminescu).

In ce măsură concepţia şi imagina de temeiu a poeziei lui Eminescu sunt debitoare lui Schopenhauer se poate vedea în mod pregnant, din următorul pasagiu al studiului d-lui Tudor Vianu ce, cu adevărat, descoperă «în textele lui Schopenhauer nu numai izvorul unei îndrumări generale pentru concepţia eminesciană, dar şi locul unde se găsesc câteva din izvoarele literare precise şi ale unora dintre temele particulare ale poeziei eminesciene». In continuarea cercetării sale de a distinge între «voinţa de a trăi» la Schopenhauer şi «dorul nemărginit» la Eminescu, d-sa scrie:

> «Voinţa de a trăi, ne spune Schopenhauer, se manifestă într'un prezent etern. Prezentul este forma vieţii. Trecutul şi viitorul sunt tot atâtea înşelăciuni; ele n'au o realitate esenţială căci ele aparţin lumii iluzorii a fenomenelor, acelei lumi pe care o construim după categoria cu totul subiectivă a cauzalităţii. «Mai înainte de toate, scrie Schopenhauer, trebuie să ne convingem că forma fenomenului voinţei, altfel spus, forma vieţii sau a realităţiii nu este decât *prezentul* şi nu viitorul şi trecutul; acestea nu există decât în abstracţiunea noastră, prin înlănţuirea cunoştinţei, supusă principiului raţiunei. Niciun om n'a *trăit* în trecut şi nimeni nu va *trăi* în viitor; numai prezentul este forma proprie oricărei vieţi, o proprietate asigurată, pe care nimic nu i-o poate smulge». Observaţia profundă asupra caracterului de eternă prezenţă a vieţii îi slujea lui Schopenhauer pentru a anula cu ea, teama cu totul nejustificată de moarte, care n'ar fi decât teama de a pierde prezentul vieţii. Imagina morţii n'ar fi, pentru ignoranţa noastră, decât aceea a unui timp fără prezent; imagine absurdă, fără îndoială, pentrucă viaţa continuând şi după risipirea individualităţii, ea atinge prin moarte şi dincolo de ea, un alt prezent. «Obiectivarea voinţei, scrie Schopenhauer, are drept formă necesară *prezentul*, punct indivizibil care taie timpul prelungindu-se la infinit în două direcţii şi care rămâne nesguduit, asemenea unei amiezi eterne pe care nicio noapte n'ar răcori-o sau întocmai ca soarele, care arde fără încetare, în timp ce nouă ni se pare că se cufundă în sânul nopţii. A te teme de moarte ca de o distrugere, este întocmai ca şi cum soarele apunând ar începe să geamă: «Vai! iată că mă pierd în noaptea eternă» [2]).
>
> Lumea concepută ca o clipă suspendată între trecut şi viitor este o temă schopenhaueriană la care poezia lui Eminescu se va opri de mai multe ori. Pentru a o concretiza, am văzut că Schopenhauer s'a folosit de comparaţia cu soarele, care apunând, răsare aiurea, după cum, dincolo de individualitatea noastră mărginită, viaţa se menţine în prezentul ei neîntrerupt. Comparaţia cu soarele i s'a părut lui Schopenhauer atât de potrivită, încât el o reia şi mai târziu: «Moartea, scrie el, este asemeni cu apusul soarelui, pe care noaptea pare să-l înghită dar care, în realitate, izvor al oricărei lumini străluceşte fără întrerupere, aduce fără încetare zile noui, unor lumi noui, apunând mereu şi mereu răsărind» [3]). Comparaţia cu soarele o va folosi acum şi Eminescu în poezia *Cu mâne zilele-ţi adaugi*, pentru a concentra în jurul ei câteva variaţii pe tema prezentului etern al vieţii. *Cu mâne zilele-ţi adaugi* este cea mai schopenhaueriană poezie a lui Eminescu» [4]).

---

[1]) Titu Maiorescu, O *rectificare literară*, în *Convorbiri Literare*, XXXVII, 6, 1 Iunie 1903.

[2]) Schopenhauer, *Die Welt als Wille und Vorstellung*, vol. I, IV ed. Grisebach (Reclam), pag. 363 urm., 366, *(nota d-lui T. Vianu)*.

[3]) Schopenhauer, *ibid.*, pag. 471. *(n. d-lui T. V)*.

[4]) Tudor Vianu, *Poezia lui Eminescu*, [1930], pag. 46—48.

După un obiceiu constant, Eminescu foloseşte, în articolele de ziar, expresii şi imagini ale poeziilor sale. Ca şi imagina stelei ce a murit, utilizată alteori, imagina eternului prezent îi oferă o admirabilă introducere la unul din cele mai puternice din articolele sale de profesionist. E vorba de *Cronica anului 1881*. I. *România* (în numărul următor: *Cronica anului.1881*. II. *Străinătatea*), pe care Eminescu o tipăreşte în *Timpul* dela 1 Ianuarie 1882. Model de trecere în revistă şi de bilanţ politic, deficitar. redactat cu o mare putere de caracterizare, articolul debutează sub cortul larg deschis al imaginei schopenhaueriene, pe care o verificase cu cinci ani mai înainte. Şi lucrul ni se pare cu atât mai semnificativ, această transcendere a cotidianului, cu cât în acelaşi număr de 1 Ianuarie 1882 al *Timpului*, Eminescu cunoaşte întâia gravă înfrângere gazetărească, din partea acelora în slujba cărora va pătimi până la ultima licărire a inteligenţei lui. Prilejuri de dezarmare, din partea direcţiei partidului, mai cunoscuse Eminescu şi până acum. De data aceasta, totul se petrece cu forme, inofensiv în aparenţă, dar crud în realitate. Primul articol e semnat de Grigore Peucescu, căruia i se încredinţează « direcţia politică » a ziarului şi care încearcă să explice hotărîrea aceasta pe motivul că toată presa opoziţionistă şi în deosebi cea conservatoare, şi-a exprimat « în termeni prea coloraţi desgustul ce simţeau cu drept cuvânt în faţa acestor manopere [liberale]. Şi căutau din parte-le idei tot aşa de defăimătoare cu care să veştejească pre adversarii lor ». *Termenii prea coloraţi* erau, de bună seamă, ai lui Eminescu, fost dela 1880 până acum, redactor şef al *Timpului*. Şi nu era de ajuns. Articolului program al lui Grigore Peucescu îi urma o notiţă redacţională, în care se spunea, între altele, că « pentru a ridica ziarul *Timpul* la importanţa ce trebuie să aibă organul celui mai însemnat şi mai numeros partid din ţară », redacţia îşi asigurase noui redactori, pe lângă cei vechi, ba şi mai mult, instituise un comitet din tinerii cei mai destoinici ai societăţii noastre, pentru « a veghea ca ideile susţinute în ziar să fie conforme cu tendinţele partidului ». Ridicarea prestigiului unui ziar care trăia numai din faima gazetărească a lui Eminescu şi « comitetul de tineri distinşi » iată ce trebuieşte reţinut pentru ziua, când ne vom fi apropiat de calvarul (în sacrul sens al cuvântului) ziaristicei lui Eminescu.

Insă nepăsător şi rece, la micimile zilei, ca şi Hyperion, în intimitatea căruia trăia în epoca aceasta, Eminescu îşi scrie articolele cu un zel şi o pasiune, crescânde:

> « Nu putem porunci timpului să stea pe loc, nici putem face evenimentele să încremenească pe câteva ceasuri împrejuru-ne, ca să le putem fotografia, căci ele-şi urmează cursul lor necontenit, puţin păsându-le dacă ne dor sau ne bucură. In zadar minutarul ceasornicului ar sta pe loc; timpul curge alături cu el şi numai omul, având pururea în faţă ziua de azi, eternul prezent, pune pietre de hotar între lucruri ce au trecut pentru totdeauna şi fixează pe orizonul negru al viitorului dorinţele sale cu ţinte luminoase, uneori şi pe de-apururea neajunse ».
>
> « Şi anul trecut e greu de izolat din cei ce-l preced şi din cei ce-l vor urma, căci din ziua lui întâia ne aruncă *in medias res*, în vârtejul împrejurărilor şi ne încarcă memoria cu reminiscenţele ruşinoase ale răscumpărării drumului de fier, cu cele odioase ale atentatului Pietraru. Spiritul rău al demagogiei române îşi alesese de jertfă pe unul din chiar părinţii demagogiei. Mulţumită lui Dumnezeu şi prezenţei de spirit a victimei alese, atentatul n'a avut nicio urmare fizică gravă, dar a lăsat adânci urme psihologice în spiritul d-lui I. Brătianu şi l-a deziluzionat de sigur în privirea simpatiilor sale anterioare pentru demagogie 1).
>
> . . . .

Ms. *Cu mâne zilele-ţi adaugi*, se află în patru manuscrise, figurând schema următoare:

A. 2262,182—181 v. (8 strofe) . . . . cca 1877
B^1. 2259,347—349 (7 strofe) . . . . cca 1878
B^2. 2261,89 v. (5 strofe) . . . . cca 1878—1879
C^1. 2260,37—38 v. (9 strofe) 1879
C^2. 2260,239—240 (8 strofe) 1879

A. Intâia versiune, neînregistrată la Botez, figurează în **2262,182—181 v.**, pe file desprinse din registrul-manuscris 2306, unde se află versiuni din *Rugăciunea unui Dac & Povestea teiului* şi legate, aici, răsleţ. De altminteri, scrisul, cerneala sunt aceleaşi, aici şi acolo. Mai mult, chiar pe foile acestea desprinse figurează crâmpee din amintitele dou poeme.

Scrisă cu o peniţă rapidă, versiunea aceasta primă e, în unele locuri, aproape ilizibilă. Din fericire, cele mai multe din dificultăţi le rezolvă versiunea următoare B^1, a cărei cerneală neagră (A. foloseşte cerneală de un violet deschis) se întâlneşte şi în unele aplicaţii pe A., ceea ce înseamnă că le-a avut pe amândouă în faţă,

---

1) *Timpul*, VII, 1, Vineri 1 Ianuarie 1882,

Pe contra-pagina *exercitiului Plato* (cf. subsolul versiunii A.) se află, cu aceeaşi cerneală violetă, o strofă de invocare, amintită la *Rugăciunea unui Dac*, dificilă la lectură, evident înrudită:

La voi înnalţ privirea-mi din nou Părinte Brahm
Ţi-aduc [aminte] ceasul, în care nu eram (*a*)
Eram atunci* ferice ca ziua cea de ieri*
Eram* scăpat* deapururi din legile din ceri*
Eram atunci ferice ca ziua [cea] de mâni
Ce după atâta [cale] pân' aici s'au topit (*b*)
De astăzi soarta*-mi* este ca ziua [cea] de azi
In clipa 'n care vine de mult au şi trecut

(*a*) Iţı > Ţi-aduc vro > Ţi-aduc [aminte] etc.;
(*b*) *de fapt :* Care după atâta pân' aici s'au topit, *ceea ce îngădue reconstituirea noastră.*

Intâia versiune se situează circa 1877, Iaşi.

A. 2262,182—181 v.

Ce-atribuiţi Dumnezeirii
Al gândurilor proprii chaos
Tot ce se naşte, aleargă, piere
E 'n ochii Domnului repaos

Şi ce 'n gândire odihneşte
E 'n ochii Domnului mişcare
Intre gândire şi 'ntre moarte*
Nu este vr'o asemănare*

Se pare cumcă-s alte valuri
Şi totuşi e acelaş vad
Se pare cumcă-i altă toamnă
Ci 'n veci aceleaşi frunze cad

Cu mâne zilele adaogi
Cu ieri tu zilele le scazi
Având cu toate-acestea 'n faţă
De-apururi ziua cea de azi

In clipa 'n care mori se naşte
Un altu 'n loc a te urma
Ştii pe când soarele apune
El [şi] răsare undeva

---

1. Voi* > Ce 'nsinuaţi* Dumnezeirii; 2. Al gândurilor voastre chaos; 5. Ş.c. 'n. gândiri vă o. [*egal, poate, cu* gândirea-vă; *incert dacă* vĕ (= vă) *e şters sau dacă avem un* Vĕ; *totuşi decide subsolul corespunzător din* B¹].
18. Un altu 'n taină* 'n locul tău; 20. Atunci > El [şi] răsare-altundeva;[şi *există, dar adaos cu cerneala neagră din* B¹.].

Tot ce naşte, fuge, piere
E 'n ochii Domnului repaos
Ce-atribueşti Dumnezeirii
Al gândurilor tale chaos?...

Căci ceea ce închipuirii
S'arată 'n şiruri şi în joc
In univers nici* când* nu* este*
Ci sunt cu toate la un loc

Şi ceea ce [îţi]* pare ţie
Că 'n valul* [*indesc.*] se arată
Acelea toate* în lumea 'ntreagă
Se 'ntâmplă toate deodată

B^1. figurează în **2259, 347—349,** pe file de maculator, de acelaşi fel cu cele pe care am întâlnit învecinatele versiuni din *De câte ori iubito* şi *Despărţire,* ceea ce le datează cu minimă aproximaţie în 1878.

B^1. urmează de aproape pe A., cum se poate vedea din unele însemnări din subsol. După ce a fost efectuată această versiune de tranziţie, a şters două strofe şi a pus în faţa strofelor numere de ordine, ce se vor întâlni realizate în B^2.

d. p.: strofa 1— 4 : 1 (peste care suprapune 5)
strofa 5— 8 : 4
strofa 9—12 : 3
strofa 13—16 : 2

urmau strofele 17—20 şi 21—24 barate şi strofa 25—28, singură pe fila următoare (349) de o altă hârtie, vânătă, fără vreun număr.

Explicaţia celor două numere suprapuse trebuie căutată sau într'un lapsus de orientare — în loc să însemne strofa izolată de pe fila 349, a notat întâia din capul paginei 347 — sau în intenţia de a modifica conturul poeziei. In cazul acesta, strofa ultimă ar fi urmat să devie prima, dar intenţia nu e urmărită şi nici acordată. Mai plausibilă pare explicaţia dintâiu, mai ales că ea este întărită de conturul versiunii B^2, care o urmează în timp şi unde strofa a 5-a e suprimată, poate şi fiindcă e reluarea, simetrică, a celei dintâiu. Să fi ţinut, în cazul acesta, strofa întâia (dublu numerotată: 1 şi 5) loc pentru amândouă? Iată o întrebare firească.

B^1. 2259,347—349

Ce-atribuiţi Dumnezeirii
Al gândurilor voastre chaos
Tot ce naşte, fuge, piere
E 'n ochii Domnului repaos

Se pare cumcă alte valuri
Se pierd mereu pe-acelaş vad
Se pare cum că-i altă toamnă
Ci 'n veci aceleaşi frunze cad

A. — Marginal în dreptul strofei 21—24, un exerciţiu instantaneu:
A sa vecie el a dat-o
Idea creşterei eterne
Cum o văzu divinul Plato

N.B. Anume aplicaţii cu cerneală neagră ţin de B^1 *— şi se trec acolo.*

B^1. — N.B. Cu privire la cifrele aşezate în faţa strofelor, cf. notiţa de mai sus. După versul 4, urmând pe A., *două versuri şterse:*
Şi ce 'n gândire odihneşte
E 'n ochii Domnului mişcare

5. *de fapt, şi explicabil, fiind o copie de pe* A.: Se pare cumcă 's alte valuri;

In clipa ’n care mori se naşte
Un altu ’n loc spre-a te urma
Şi pe când soarele-ţi apune
El şi răsare undevà

Cu *mâne* zilele-ţi adaogi
Cu ieri tu viaţa ta o scazi
Şi ai cu toate aste ’n faţă
De apururi ziua cea de azi

Căci ceea ce închipuirii
S’arată ’n şiruri şi în joc
In univers sunt deodată
Şi sunt cu toate la un loc

Ci ceea ce se pare ţie
Că s’a ’ntâmplat acum* odată
Aceleaşi lucruri şi-azi se ’ntâmplă
Se ’ntâmplă toate de odată

Şi [tot] ce mişcă, fuge, piere
E ’n ochii Domnului repaos
Deci nu [-atribuiţi] Dumnezeirii
Al îndoelii voastre chaos.

B^2 figurează în **2261,89 v.**, în submanuscrisul confecţionat de poet, din bună hârtie albă, striată în filigran, şi deşi urmează conturul din B^1, în unele locuri, precum strofa 13—16 urmează de aproape pe A.

Pe fila următoare, 90, e caligrafiat de trei ori în caractere gotice: Karl Marx şi deasupra: Deutung.

Ca timp, B^2 se situiază circa 1878—1879.

B . 2261,89 v.

Ce-atribuiţi Dumnezeirii
Al gândurilor voastre chaos
Tot ce naşte fuge piere
E ’n ochii Domnului repaos

Cu mâne zilele-ţi adaogi
Cu ieri tu zilele le scazi
Având cu toate acestea ’n faţă
De-apururi ziua [cea] de azi

B^1. — 15. Având cu t.a. ’n faţă; 19. In u. nici când nu este> In u. nici nu există (*aplicaţie în* A.)> In univers nu-s despărţite; 20. Ci sunt c.t. etc.; 22. *deasupra versului respectiv*, (30) *greu descifrabil din* A,. *cu cerneala neagră din* B^1: stranıu* vıs*; 23. *în* B^1, *la etaj* şi-azi, *şters la urmă, ca şi strofele 17—20 şi 21—24, în minutul, probabil, când se elaborează* B^2.

N. B. *N’ar fi exclus ca strofele 17-20 şi 21-24 să fie variaţiuni ale aceleiaşi idei, dovadă conturul versiunii* B^2.

27—28. Deci ce-[atribuiţi] Dumnezeirii
Al îndoelii voastre chaos?

In clipa 'n care mori [se] naşte
Un altu 'n loc spre-a te urma
Şi pe când soarele apune
El şi răsare undeva

Şi ceea ce se pare ţie
Că 'n valul vremi 'n veci* s'arată*
Acelea multe 'n lumea 'ntreagă
Se 'ntâmplă toate de odată

Se pare cumcă-s alte valuri
Şi totuşi e acelaşi vad
Se pare cumcă-i altă toamnă
Ci 'n veci acelaşi frunze cad

C^1—C^2. C^1 figurează în **2260,37—38 v.** şi este, în realitate, o redacţie brouillonară a versiunii următoare C^2, ce e ca şi identică cu textul definitiv. E schiţată pe file de dictando, de acelaşi fel, rupte poate din acelaşi caet, al versiunei următoare, cu aceeaşi grafie, aceeaşi cerneală.

Interesantă, pentru formele depăşite, din subsol, am socotit cu cale să o tipărim aparte, cu atât mai mult cu cât mai păstrează strofa cu care începeau toate versiunile anterioare, (dar va fi sacrificată în còpia din C^2, a textului definitiv) şi încă, mai mult, într'o redacţie ameliorată: *De ce mustrăm Dumnezeirea* (în loc de *Ce-atribuim Dumnezeirei*). Ca o dovadă că până aproape de fine, strofa aceasta era şi ea menită textului definitiv.

C^1. 2260,37—38 v.

De ce mustrăm Dumnezeirea
Cu al gândirii noastre chaos
Când tot ce naşte, fuge, piere
E 'n ochii Domnului repaos?

Cu mâne zilele-ţi adaogi
Cu ieri viaţa ta o scazi
Şi ai cu toate astea 'n faţă
De-apururi ziua [cea] de azi

Când unul trece, altul vine
In astă lume a'l urma
Căci pe când soarele apune
El şi răsare undeva

Se pare cumcă alte valuri
Cobor mereu pe-acelaş vad
Se pare cumcă[-i] altă toamnă
Ci 'n veci aceleaşi frunze cad

C^1. — 1—2. Ce-atribuim Dumnezeirii
Al gândurilor noastre chaos
7. Având c. toate etc.; 9. Când unul moare, a.v.; 14. Şi totuşi e acelaş v. > Se scurg mereu pe-acelaş vad;

Naintea nopţii noastre îmblă
Crăiasa dulcii dimineţi
Căci moartea însăşi e-o părere
Şi vistierul de vieţi

Din orice clipă trecătoare
Ăst adevăr îl înţeleg
Că sprijină vecia 'ntreagă
Şi 'nvârte universu 'ntreg

De-aceea sboare anu-acesta
Şi se cufunde în trecut
Tu ai ş'acum comoara 'ntreagă
Ce'n suflet pururi ai avut

Cu mâne zilele-ţi adaogi
Cu ieri viaţa ta o scazi
Şi ai cu toate astea 'n faţă
De-apururi ziua cea de azi

Priveliştele sclipitoare
Ce 'n repezi şiruri se diştern
Repaosă nestrămutate
Sub raza gândului etern

C^2 este o còpie caligrafică, în submanuscrisul caiet-dictando, denumit *Sarmis*, **2260,239—240** şi a cărui descriere s'a făcut mai nainte, în vol. II, pag. 117. « Versiune aproape identică cu textul » scrie Botez. Şi adevărul e că diferenţele minime sunt sau de tehnică sau lapsusuri de copist. De pildă, în capul paginei, în loc de titlu: * * * deoarece, cum s'a explicat, e încadrată într'un adevărat ciclu; v. 4. eroarea frecventă, obsesivă: *De-apururi ziua de azi ;* v. 10. *Cobor mereu*; v. 28. *Deapururi ziua cea de azi ;* de asemeni punctuaţie minimă. De aceea socotim inutil a mai reproduce această versiune.

Atât C^1 cât şi C^2 sunt din acelaşi an 1879.

C^1. — 17. Chiar noaptea > Ici noapte-i, colo soare* > Când ici [e] noaptea, colo-i* ziuă* > C.i. [e] n., ziuă*[i] colo > Când noaptea-i ici, răsar dincolo > Naintea nopţii etc.; 20. Ş'o visterie de vieţi; 21. 1° Astfel inelul veciniciei >.

21—24. 2° Şi 'n orice clipă din viaţă
Dacă voiu şti s'o înţeleg
Se razimă vecia 'ntreagă
Şi 'nvârte universu 'ntreg

3° Din orice clipă trecătoare
Minunea mare o aleg (*a*)
Că sprijină vecia 'ntreagă
Şi 'nvârte universu 'ntreg

(*a*) Minuni o mie se aleg

22. Un adevăr > Ăst adevăr etc.; 25. De-aceea treacă a.-a.

27—28. 1° Tu ai ş'acum ce de apururi
In tine însuţi ai avut

27. 2° T.a. ş'acuma tot pe-atât[a] > 3° T.a.ş'acuma tot ce'n suflet; 31. Având cu toate etc.; 33. Priveliştile trecătoare; 36. Sub raza ochiului etern.

PESTE VÂRFURI

«Ediţia I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Ca atâtea din poeziile lui Eminescu şi *Peste vârfuri* îşi are mica ei poveste. Dacă ne oprim la ea, e mai puţin din nevoia de a destrăma o legendă — expresie, mai la urma urmei, a admiraţiei «anonime», ce va continua să circule, în ciuda oricărei desminţiri —, cât pentru a verifica, la lumina ei, unele detalii de cronologie. Aşa cum se zicea că *Făt-Frumos din Teiu* e poetizarea unei întâmplări romantice, petrecută la Dumbrăveni, în timpul adolescenţei poetului (cf. vol. I, pag. 366—368), *Peste vârfuri* ar fi reflexul unei iubiri a poetului din perioada bolnavă a vieţii lui, la Iaşi. Cu toate că destul de prozaică, cel puţin în relaţiunea la care ne referim — şi poate tocmai de aceea —, n'ar fi exclus ca povestea aceasta să conţină şi un sâmbure de adevăr. Mai ales dacă buna credinţă sau memoria povestitorului nu se vor fi lăsat surprinse. Să reţinem numai desacordul care voieşte ca Eminescu să fi «dedicat» (în sensul de *compus?* — vezi citatul de mai jos) o poezie, când, aşa cum însuşi memorialistul atestă, ediţia Maiorescu (1883) apăruse şi cu dânsa şi *Peste vârfuri*, finită de altminteri, prin 1876.

Relaţiunea începe cu descrierea unei mese, dată în casele boiereşti din curtea bisericii Trei Ierarhi, cam după 1884, şi anume de hramul Sf. Paraschiva. Printre participanţi e şi Eminescu:

> «El (Miron Pompiliu, cu glumele lui) mai desmetici fruntea păr. Conon şi a *posacului Eminescu*! Fire dispusă la dragoste îşi pusese ochii pe una din fetele Coanei Catinca [Teodoru], pe Măndica, fire mai sprintenă dispusă la glumi şi se hărţâse la dragoste chiar pe un om bolnav ca Eminescu! In desele vizite făcute în Tătăraşi la casele Coanei Catinca el nu se opri de a cere dela mamă mâna fetei.
>
> Sfat mare se făcuse; nu puţini erau din cei care o sfătuiau să-l ia de bărbat că doar aşa s'ar putea îndrepta din greaua boală ce dăduse peste dânsul!
>
> Se zice că poetul s'ar fi gândit să dedice Măndicii Teodoru una din poeziile sale, care poate să fie *Peste vârfuri*. Cu aceste versuri, care ar lămuri refuzul ei de a-l lua de bărbat:
>
> «De ce taci, când fermecată
> Inima-mi spre tine 'ntorn?!»
>
> Soarta Măndicii Teodoru a fost vitregă; trăind o bucată de vreme cu C. Filipescu şef de gară; s'a măritat cu avocatul Petre Popescu din Huşi; iar ea a murit în Iaşi în urma unei boale crude de nervi; pe când poetul a avut soarta, ce o ştie o ţară întreagă, căci a fost Eminescu». [1]

Dar dacă n'a fost şi n'a putut să fie inspirată de refuzul Măndică Teodoru, *Peste vârfuri* nu este mai puţin o pură poemă de iubire, unul din acele filtruri de dragoste, în care s'au topit şi descântat, până la cea mai castă expresie, toate înfiorările inimii, într'o vreme când romanul, şi agitat şi patetic şi de o viaţă întreagă, al iubirii lui pentru Veronica Micle, era încă la întâiele pagini. Caracterul muzical, de vrăjire, ar fi zis Nicolae Iorga, al acestui rar poem a ispitit pe mai mult de unul dintre exegeţii noştri şi nu este de fel întâmplător că d-l Lucian Blaga îl ia drept o ilustraţie a limbajului poetic, a cărui *esenţă* intimă, în concepţia d-sale, este metaforică, «mai presus de metaforele izolabile ca atare». Fragmentul se cuvine detaşat, nu numai pentru adevărul şi frumuseţea dintr'însul, dar şi pentrucă vine dela unul din poeţii generaţiilor posteminesciene, de alte tărâmuri decât ale cântecului:

> «Este de sigur în ultimele două versuri o exclamaţie întrebătoare, menită să dea expresie unor stări de lină melancolie. Poezia acestor versuri nu consistă însă numai în împrejurarea că poetul a izbutit să dea o expresie concretă unei întrebări şi nedumeriri abstracte, care priveşte durata vieţii sale. Dacă aceste două versuri ar fi simpla expresie concretă a acestei întrebări, ne-ar fi dată posibilitatea să remaniem cuvintele şi ordinea lor prin expresii echivalente. Să se încerce odată operaţia de substituire. «Vei mai cânta vreodată dulce bucium pentru mine?». Ni se va concede că această expresie, deşi logic şi concret echivalentă, nu poate înlocui pe aceea a versurilor. Cuvântul «suna-vei» are, prin neobişnuitul inversiunii gramaticale, carate rare, un aer indecis între firesc şi solemn; cuvântul «dulce» din complexul «dulce corn» obţine, prin sonoritatea sa, el însuşi o nuanţă de dulceaţă sufletească; iar cuvântul «corn», scurt şi de-o substanţă vocalică relativ profundă, are ceva dintr'o melancolie nesentimentală, organic stăpânită, a unui om care nu se complace de loc în prelungirea retorică a stărilor sufleteşti. Cuvântul «vre odată», pus la urmă, sugerează, prin poziţia sa în frază chiar, ceva din pierderea contemplativă în timp. Pe urmă întregul acestor două versuri se leagă, definitiv, în sine, ca un monom, pe care nimic nu-l mai poate sparge, ca un monolit fără fisuri şi atât de închegat că pare a rezista în materialitatea sa oricărei chimii adverse. Cuvintele, prin sonoritatea, ritmul, muzicalitatea, prin poziţia lor în frază, etc., dobândesc în limbajul poetic virtuţi şi funcţii, pe cari nu le au ca simple expresii cotidiane. In limbajul poetic cuvintele nu sunt numai expresii, ci sunt corpuri, substanţe, care solicită atenţia şi ca atare. S'ar

---

[1] Gh. Ghibănescu, *Un episod din viaţa lui Eminescu*, în *Comemorarea Junimei la Iaşi, Mai 1936*. Iaşi, 1937, pag. 193.

> zice că stările sufleteşti exprimate în poezie câştigă, datorită acestor virtuţi actualizate ale cuvintelor, potenţa unui mister revelat în chip definitiv. Cuvintele limbajului poetic devin deci revelatorii prin însăşi substanţa lor sonoră şi prin structura lor sensibilă, prin articularea şi ritmul lor. Ele nu exprimă numai ceva prin conţinutul lor conceptual, ci devin revelatorii prin însăşi materia, configuraţia şi structura lor materială. Limba poetică nu întrebuinţează cuvintele numai pentru darul lor expresiv-conceptual, ci şi pentru virtuţi latente ale lor, pe care tocmai poetul ştie să le actualizeze. Aceste virtuţi ţin de substanţa sonoră şi ritmică ca atare. Cuvântul «poetic» este în materialitatea sa de sigur *altceva* decât o stare emotivă sau un gând, dar el prezintă tocmai în materialitatea sa şi ceva *analogic* stării emotive sau gândului. Limbajul poetic este prin urmare prin latura sa materială, ritmică şi sonoră, ca atare, ceva «metaforic». Datorită limbajului poetic, o stare sau o trăire, ca mistere deschise, ne apar deodată revelate [1]).

Să notăm, în încheiere, că motivul cornului şi al obsedantei lui melodii, e reluat de Eminescu şi în alte poeme, fie contemporane, fie mai târzii. Trimitem, întâi, pe cetitor, la poemul *Luna trece lin prin ceaţă* tipărit în capitolul *Călin* (vol. I, pag. 429) şi rezultat din contaminarea a două motive, al cornului şi al unui crâmpeiu de peisaj de toamnă din *Călin*, dar totul descântat după o anume artă a exorcismelor metrice.

După aceea la versiunea A. 2283, 84-81 v., strofa 37-40, din *Povestea teiului* (această ediţie, vol. II, pag. 24), în care apare strofa *Peste vârfuri trece lună*, împrumutată versiunilor aflătoare în paginile învecinate ale aceloraşi manuscrise. Să se consulte deasemeni subsolurile unora din versiunile poemei *Lasă-ţi lumea...* unde apare versul *Peste vârfuri trece lună*.

Motivul cornului apare şi în întâia versiune din *Mai am un singur dor* (acest volum, III, cap. resp.), contemporan cu *Peste vârfuri* şi care va fi reluată în anume versiuni deduse, la Bucureşti). Alteori, el este invocat în strofe aruncate printre pagini, în epoca exilului bucureştean, ca un apel al inimei, repede înnăbuşit, (pentru a păstra momentului 1876, caracterul lui întreg, nu vom înregistra, aici, cele câteva forme, de Bucureşti, deduse din *Peste vârfuri* şi care se rezervă «Postumelor») ca în următoarea strofă:

1° O auzi, o auzi
Cum, răsun' al meu corn
Fă-mi un semn mai curând
Să mă 'ntorn. *(2276^{I}, 19)*

2° O auzi, răsunând
Pe cărări dulce corn
(2276^{I}, 19)

3° O auzi sunând
Pe cărări un corn
Fă-mi un semn curând
Să mă 'ntorn *(2276^{I}, 20)*.

Şi cam din aceeaşi vreme, acelaşi motiv, cu cerneală neagră, de Bucureşti, în ms. 2256, 19:

Şi auzi* sunând
Pe cărare* corn
Căci* spre tine blând
Mă întorn

Reluări, totuşi, ale unei strofe, de Iaşi, schiţată în ms. 2262, 103:

Adio scump' acum
. . . .
Auzi din codri cum
Isvoare prund răstorn
Şi melancolic blând
Un glas de corn

Ms. *Peste vârfuri* se află în următoarele versiuni:

A^1. 2262, 168
A^2. 2283, 140 v.
B. 2283, 107 v.
C^1. 2262, 93 } . . . . cca 1876
C^2. 2283, 98 v.
D. 2288, 101—100 v.
E. 2275, 61—63 . . . . cca 1877
e) 2254, 114

---

[1]) Lucian Blaga, *Geneza metaforei şi sensul culturei*, 1937, pag. 93—94. (Cf. pentru acelaşi citat, şi Sextil Puşcariu, *Limba română*, I, 1940, pag. 86—88).

ale căror texte le lăsăm să urmeze unul după altul, precedate de următoarele observațiuni de ordin general: aplicațiile s'au repartizat nu după locul unde se află, ci după scopul și intenția versiunii pentru care au fost elaborate. Uneori conturul formei și inversarea ordinei versurilor și strofelor sunt indicate, dinainte, de Eminescu, prin numere aplicate pe vechile versiuni. Sunt indicațiuni ce trebuesc ținute în seamă și executate. Nerespectarea lor și a normelor de lucru ale poetului, care-și versifică oriunde crede de cuviință schițele de atelier, duce la o formă ca aceea din Botez (pag. 476 — la noi D.), care e nu numai greșită dar și falsă — atât în ordinea strofelor, cât și în dublarea unei strofe, publicată laolaltă cu ciorna ei.

E. figurează în copia din urmă a piesei de teatru *Bogdan-Dragoș*. Același text într'o redacție mai veche a piesei, în manuscrisul *e)* 2254, 114, circa 1876. Diferențele le-am notat în subsolul lui E.

*A*¹. *2262, 168*

Lin din codri se coboară
Melancolic glas de corn
Gândul meu la dânsul sboară
Capul meu spre el întorn

Dar din valea depărtată
Sunetele — abia se 'ntorn —
Mai suna-vei tu vreodată
Pentru mine dulce corn?

Sperios v'o creangă farmă
Prin pădure vântul doară,
Fac cu valurile larmă
Singuratece isvoară

*A*². *2283, 140 v.*

Melancolic cornul sună
Din pădurea de arin
Peste vârfuri trece lună
Vântul bate frunza lin

Gându 'n veci o să te poarte
Inima-mi spre tine 'ntorn
Sună-mi, sună pân la moarte
Melancolic glas de corn

---

*A*¹. — 1—2. Ah din codri se coboară
Trist duios un glas de corn (*a*)
(*a*) Blând duios u.g.d.c.

5. Dar încet se depărt[ează] > Dar încet din depărtare > Dar din v. etc.

7—8. Vei suna v'odinioară
Mult iubite glas de corn? (*b*)
(*b*) Iar ! iubite etc.

*A*². — 7. Ah suna-mi-vei tu la moarte

Strofa 5—8 dela etaj, redactată, ulterior, marginal. Inainte :

5—8. Gândul meu la dânsul sboară
Inima-mi spre el o 'ntorn
Vei suna vr odinioară
Pentru mine dulce corn[?]

B. 2283, 107 v.

Melancolic cornul sună
Din pădurea de arin
Peste vârfuri trece lună
Codru-şi bate frunza lin

Mai departe, mai departe
Mai încet, tot mai încet
Intristând adânc de moarte
Sufletu-mi nemângâiet

De ce taci când fermecată
Inima-mi spre tine 'ntorn?
Mai suna-vei tu vr o dată
Pentru mine — dulce corn?

C^1. *2262,93*

Peste vârfuri trece lună
Codru-şi bate frunza lin
Pintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună —

Mai departe, mai departe
Mai încet — tot mai încet
Sufletu-mi nemângâiet
Intristând adânc de moarte

A tăcut. Şi vântul doară
Sperios v'o creangă farmă
Fac cu valurile larmă
Depărtatele isvoară

De ce taci — când fermecată
Inima spre tine-o 'ntorn? —
Mai suna-vei dulce corn
Pentru mine vre o dată?

B. — 9—10. De ce taci? Viaţa-mi toată
Inima-mi spre tine 'ntorn

7. Aiurind, > Intristând etc.; 11. M.s.-vei vre o dată.

N.B. *Cifrele ce sunt aşezate în capul fiecărui vers din strofă, arată conturul pe care-l realizează versiunea următoare,* C^2. *De pildă strofa I :* 4, 3, 1, 2; *strofa II-a :* 1, 2, 4, 3; *strofa III-a :* 1, 2, 4, 3,— *ceea ce se verifică întru totul.*

C^1. — 1. *ulterior şi şters :* P.v. bate lună; 3. Din[tre] > Pintre etc.; 9. A 'ncetat şi vântul doară; 12. Singuratece isvoară.

C^2. 2283, 98 v.

Peste vârfuri trece lună
Codru-şi bate frunza lin
Dintre ramuri de arin
Melancolic cornul sună — —

Mai departe — mai departe
Mai încet — tot mai încet
Sufletu-mi nemângâiet
Indulcind cu dor de moarte

De ce taci când fermecată
Inima spre tine-o 'ntorn —
Mai suna-vei dulce corn
Pentru mine vre o dată?

D. 2283,101—100 v.

Peste vârfuri trece lună
Rîu-şi bate valu 'n vad
Iar din rariştea de brad
Tânguiosul corn răsună

Cântăreţ nemângăiet
Tinereţelor deşarte
Mai departe, mai departe
Mai încet, tot mai încet

Cu simţirea fermecată
Ochii mei spre culmi întorn...
Mai suna-vei dulce corn
Pentru mine vreodată[?]

C^2. — 8. Liniştind cu dor d,m,;   10. Inima-mi spre tine 'ntorn —;

N.B. Câteva versuri, marginale, din nou redactate, ţin de versiunea D *, pentru care au fost făcute şi unde se şi întâlnesc încorporate.*

D. — 1. P.v. bate lună;   2. Apa-şi bate valu 'n vad (*pe* C^2);   3. Şi din rariştea d.b. (*pe* C^2).

5—8. 1° (*pe* C^2) Mai departe — mai departe
Mai încet — tot mai încet
Liniştit, nemângăiet
Ca durerile-mi deşarte (*a*)
(*a*) Ca dureri de-amor, deşarte.

2° Vorbitoriu nemângăiet
Al iubirei dulci, deşarte
Mai departe, mai departe
Mai încet, tot mai încet

E. 2275, 61—62

. . . .

(Răsună cornul în pădure ; ea [Anna] ascultă, apoi stinge lumina).

O tu ! răsună numai şi sufletu-mi răpeşte
Simt inima în pieptu-mi cum tremură şi creşte
Dar cine eşti pierdute corn blând şi mângâios
De ce nu suni tu vecinic ? şi vecinic tot frumos ?

(Luna bate tare. Ea deschide fereasta).

Peste vârfuri trece lună
Codru-şi bate frunza lin
Dintre ramuri de arin
Mângâiosul corn răsună

Rătăcit, nemângâiet
Ca un suflet fără parte
Mai departe, mai departe
Mai încet, [tot] mai încet

(Cornul tace)

De ce taci când fermecată
Eu spre tine mă întorn ?
Mai suna-vei dulce corn
Pentru mine vre o dată[?]

(Ea rămâne 'n lumina lunii şi-şi despleteşte părul).

. . . .

---

e) 2254,114

Marginal, 2—3 înlocuit cu :

Apa-şi bate valu 'n vad
Şi din rariştea de brad

ce se 'ntâlnesc în C^2—D.

4. Mângâiosul corn răsună — —

5—8. Mai departe, mai departe
Mai încet, tot mai încet
Sufletu-mi nemângâiet
Intristând adânc, de moarte !

ce se întâlnesc în C^1.

Ulterior, marginal, 7—8 înlocuite cu :

Sufletu-mi nemângâiet
In adâncu-i dor de moarte

După versul 8, parantezul regisoral lipseşte.

10. Inima la tine-o 'ntorn —

SOMNOROASE PĂSĂRELE

« Ediția I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

In ciuda delicateței conturului chiar, ca și a timbrului, de lied patent eminescian, le-a fost dat *Somnoroaselor păsărele* să suporte una din cele mai bogate și mai diverse ascendențe. Foiletonistul, de pe vremuri, dela *Vocea Tutovei*, M. Răducanu, cu ale cărui diligente intuiții ne-am mai întâlnit până acum, o așeza, dimpreună cu *De câte ori iubito*, *Cu mâne zilele-ți adaugi*, în sfera de influență a poeziei lui Lenau [1]. După d-l M. Bantaș, modelul ar fi de căutat într'un cântec german anonim, *Gute Nacht*, despre care informă că se află « reprodus subt Nr. 64, după ediția originală, în *Regensburger Liederkranz* (Sammlung ausgewahlter vierstimmiger Lieder), ed. 7-a, Alfred Copenrath Regensburg. 1880», și despre a cărui valoare se exprimă categoric: « Ce are face poezia adâncă a naturii însuflețite de Eminescu prin geniul și amorul lui, cu sarbăda serenadă nemțească» [2]. D-lui Ramiro Ortiz i se părea că imagina lebedei i-ar fi fost sugerată lui Eminescu de versurile lui Pușkin, săpate pe monumentul ce i s'a înălțat în grădinile dela Țarscoe-Selo, în care poetul venea să se inspire. Și după ce cită versurile (reproducem după Ibrăileanu):

> In acele zile nemai văzute, minunate
> De primăvară, la chemarea lebedelor,
> Lângă apele care luceau pașnic,
> A început să-mi apară Muza

continuă: « Nu e nicio asemănare concretă; dar acest peisagiu lacustru, ce revine de atâtea ori la Eminescu de unde să vie?» [3]. Răspunsul îl da, la puțin timp după aceea, G. Ibrăileanu, într'un judicios studiu, în care, între altele, spunea:

« Dacă Eminescu n'a văzut niciodată o lebădă pe un lac sau pe un iaz, și totuși lebăda revine « de atâtea ori» în poezia sa, — și atât de pitoresc și de *văzut* în *Scrisoarea IV-a*, — noi credem că mai de grabă ar fi putut lua această pasere dintr'un roman, dintr'o nuvelă, dintr'o poezie în care să fie, în adevăr, zugrăvită, ori chiar dintr'o zoologie, dintr'o gravură, de pe eticheta unei cutii — decât din strofa lui Pușkin săpată pe fântâna dela Țarscoe Selo, din care strofă nici n'ar fi înțeles ce e aceea « lebădă». Cel mult, căutând într'un dicționar, abia atunci ar fi aflat că e o pasere, că paserea aceasta, etc. . . Dar « lebăda» din *Somnoroase păsărele* a luat-o cu poezie cu tot dintr'un scriitor german. Dar « lebedele» din *Scrisoarea IV-a*, se zice că le-a luat împreună cu lacul și cu castelul dela un palat de lângă București — informație din care trebuie să reținem că Eminescu a văzut măcar acolo lebede pe lac — « model» mult mai bun decât *cuvântul* « lebădă» din Pușkin. Dar cine n'a văzut lebede pe iazurile boerești din Moldova! Dar lebede, pe vremea lui Eminescu, erau și în Cișmigiu. Erau în Berlin, erau la Potsdam. Erau la. . . Numai după cuvântul « lebădă» din Pușkin, Eminescu n'ar fi scris cele patru versuri din *Scrisoarea IV-a*, *Numai lebedele albe, când plutesc încet din trestii*, etc. » [4].

« După comunicarea orală a lui Val. Bude, informa d-l Radu Manoliu, cântecul lui Eminescu păstrează mai curând ecouri din *Gute Nacht* de Karl Drächsler. Poezia acestuia are oarecare afinități de fond și ritm cu cântecul lui Eminescu. Caracteristic este și refrenul *Gute Nacht* ». Și după ce citează întâia strofă, d-l R. M. urmează: « Oarecari asemănări putem găsi și în poezia *Auf dem Teich* (din *Die Schilflieder*) de N. Lenau, după o comunicare orală a lui C. Fedeleș. Presupusa influență a tehnicei lui Banville, pentru care influență opina N. Șerban, este prea greu de admis» [5]. Adăugând la acestea un exemplu din Geibel *(Gute Nacht)* și altul dintr'o poezie engleză de Hemans *(Good night)*, d-l G. Călinescu are dreptate când recomandă prudență « izvoriștilor», ca și atunci când constată că « motivul (acesta) a fost la modă odată» [6]. Și tot d-sa, în altă parte: « Asupra acestei poezii mediocre, pe care n'a publicat-o poetul ci Maiorescu, aura eminesciană aruncă sidefurile sale » [7]. Dacă nu ne-am putea împăca cu severitatea nici cu gratuita prudență a primei părți din frază, cea de a doua parte, în schimb, nu poate fi tăgăduită.

---

[1] M. Răducanu [=Radu Manoliu], *Observări critice asupra volumului de «Literatură populară» a lui Eminescu cum și asupra editării lui* în *Vocea Tutovei*, XII, 32, 15 Octomvrie 1906.

[2] M. Bantaș, *Note pe marginea cărților*, *Eminesciana*, în *Viața Românească*, XVIII, 1, Ianuarie 1926.

[3] Mihail Eminescu, *Poesie*, prima versione italiana . . . a cura di Ramiro Ortiz, Firenze, [1927], pag. 150.

[4] G. Ibrăileanu, *Studii literare*, [1930], pag. 219—220.

[5] Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor etc.*, în *Preocupări literare*, I, 5, 1 Mai 1936.

[6] G. Călinescu, *Opera lui Eminescu*, V, pag. 379—380.

[7] Id., *ibid.*, pag. 121. Tot acolo: « Deși *Somnoroase păsărele* s'a dovedit a fi traducere, o putem socoti, dată fiind îndepărtarea de original, compunere eminesciană».

Ms. *Somnoroase păsărele* figurează într'un manuscris de București, în epoca atâtor poezii grave și reprezintă, reluată la distanță de câteva pagini, cu aceeași cerneală și printre alte exerciții înrudite, struna poeziei grațioase. Din aceeași vreme și ca și cum ar fi întâia parte a liedului, între prima și a doua còpie din *Somnoroase păsărele*, se află schițată o poezie, de aproape înrudită, *Vântul scutură toți merii*, al cărei refren e *Bună sara* ! și care folosește exact același tipar metric.

Somnoroase păsărele se află în 3 manuscrise:

A^1. 2277,90 . . . . cca 1880
A^2. 2277,95 . . . . cca 1880
B. 2261,300 . . . . cca 1881—1882

Colaterale:

2277,94 *Vântul scutură toți merii* . . . . cca 1881—1882

A^1. 2270,90

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună
Sună mii de rămurele
Noapte bună

Doar isvoarele suspină
Când în somnu-i codrul tace,
Dorm și florile 'n grădină
Dormi în pace

Peste vărfuri, peste dealuri
Albe neguri se așează
Stele ard pe mii de valuri
Tu visează

In a nopții feerie
Se ridică mândra lună
Totu-i vis și armonie...
Noapte bună !

A^2. 2270,95

Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună,
Se ascund prin rămurele...
Noapte bună

Doar' isvoarele suspină
Pe când codrul negru tace,
Dorm și florile 'n grădină...
Dormi în pace

Trece lebăda pe ape
Intre trestii să se culce...
Fie-ți îngerul aproape,
Somnul dulce

A^1. — N.B. Aplicațiile de aici țin de A^2, *unde au fost realizate.*

A^2. — Mai toate variantele au fost încercate în A^1 —; 3. *și* 6. *id. în* A^1; 9, Sboară paserea pe ape > Trece lebăda pe ape; 10—12. *id. în* A^1; 13. *în* A^1,

Peste-a nopții feerie
Se înnalță mândra lună,
Tot [e] vis și armonie…
Noapte bună !

B. Transcrisă caligrafic, în submanuscrisul-dictando, așa zis al poeziilor *Familiei*, versiunea aceasta, fiind ca și identică că textul Maiorescu, nu o mai reproducem. Notăm numai cele câteva minime deosebiri:

3. S.a. prin r., > S.a. în r.,; 6. P.c.c.n. tace . . .; 11. Fie-ți îngerul a. > F.-ți îngerii a. 15. Totu-i vis și armonie . . .

2277,94

Vântul scutură toți merii
Poartă note de ghitară…
Este rândul primăverii
Bună sară

Evantaliul ascunde
Vorbe dulci și măsci frumoase…
Dar de unde până unde?
Sănătoase ?

Câte tragice tirade
Declamate 'n ironie…
Dar așa poate se cade
Să și fie

Ce dulceață prefăcută
. . . .
Când din gură își sărută
Ochișorii

De-ar putea noi știm prea bine
C'amândouă și i-ar scoate
Au geloase una d'alta
Nu sunt toate[?]

Dar astfel se tot împacă
Sub umbrarul cel de vițe
Gungurind ca pe o cracă
Porumbițe.

Numai rozele* durerii
Printre rîs s'amestecară
Când de flori se scutur merii…
Bună sară !

2277, 94. — 3. Obiceiu al primăverii; 6. Vorbe dulci de guri frumoase . . .; 9. Câte jalnice tirade.

21—24. Și cît rîs, ce calde șoapte
Sub umbrarele de vițe
Gunguresc întreaga noapte
Porumbițe.

DE-OR TRECE ANII...

« Ediția I-a Maiorescu », Decemvrie 1883

Urmărind, cu verva şi tenacitatea lui obişnuită, problema — adevărată luptă cu morile de vânt, — postumității celor 25 de poezii, printre care şi grupul dela *Familia*, ce apar întâia oară în ediția Maiorescu, G. Ibrăileanu poposea la încă una din dificultățile pe care şi le ridica, în drum, din nimic, şi numai din plăcerea de a le putea învinge. « Ar fi tipărit, se întreba cu bine simulată smerenie, Ibrăileanu, ar fi tipărit Eminescu toate aceste 25 de poezii? Sunt poeți cari scriu bucăți mai uşoare, cu un caracter mai ocazional, consemnând impresii, dacă se poate zice aşa, minore, — pe care le dau la cunoscuți (sau la cunoscute...) dar nu le publică, ori nu le publică decât în operele complecte. Nu cumva printre aceste 25 de poezii există unele de felul acesta? Aşa de pildă, ca să dau numai un simplu exemplu, ar fi publicat Eminescu *De-or trece anii*, poezia aceea cu « nu ştiu ce » şi nu « ştiu cum », perfectă ca formă, dar care nu e tocmai faimoasă, ca gen? » 1).

Şi cu toate că, după o serie de alte asemenea întrebări, răspunsul lui Ibrăileanu era că le-ar fi publicat... dar în volum — se vede limpede că *De-or trece anii*... e în opinia criticului o piesă mai mult sau mai puțin compromițătoare sau, cu vorbele lui, de un gen puțin faimos. Că nu era şi părerea lui Eminescu, iată ce se poate deduce din cele câteva forme şi mai cu seamă din multiplele aplicații ale ultimelor tipare (C^1 şi C^2), în care toate modificările lasă în ființă versurile ce-i păreau lui Ibrăileanu... uşuratece.

Ms. *De-or trece anii*... se află în următoarele manuscrise:

A^1. 2277, 82
A^2. 2277, 82 ....cca 1881—1882
B^1. 2277, 81 v.
B^2. 2261, 301 (cerneală)
C^1. 2261, 801 (creion). ... .cca 1882—1883
C^2. 2260, 207

Lăsăm să urmeze versiunile una după alta, precedate de următoarele observațiuni generale: **A^1. — A^2.** figurează în acelaşi ms. şi aceeaşi pagină, **2277, 82**. Aplicațiile îngăduie disocierea, ce am admis în transcrierea noastră. Versiunilor acestora suprapuse, le aduce corecțiuni pe fila albă din stânga, **81 v.**; am numit aceste adaosuri **B^1** şi le-am trecut în subsolul lui **B^2** ce figurează în **2261, 301**, cu o grafie înrudită, în submanuscrisul ciclului *Familiei*. Pe această versiune, scrisă cu cerneală, un creion insistent modifică şi dă versiunea **C^1**, pe care am trecut-o în subsolul versiuni **C^2**, transcrisă cu cerneală în **2260, 207**. Asupra caracterului, de exercițiu oarecum neglijent, al ultimelor două versiuni, nu mai e nevoie să atragem atenția.

A^1. — A^2. 2277,82

A^1 De ce atâta stăruință
De ce atâta mi-ai plăcè
Când ai în toat a ta ființă
Un nu ştiu cum ş'un nu ştiu ce

A^2 De ce atâta suferință
De ce etern te-aş tot vedè...
Pentrucă 'n toată-a ta ființă
E-un nu ştiu cum şi-un nu ştiu ce

---

1) G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viata Românească*, XIX, 1, Ianuarie 1927. — Cât de arbitrară era presupoziția lui Ibrăileanu se poate deduce din următoarea pretioasă interpretare: « *De-or trece anii* este poate, dintre poeziile ce mai păstrează simbolurile poetice, cea mai apropiată de forma romanței. Melódia o formează cadența strofelor sfârşite mereu pe un ton de refren. Iară ideea se află şi în această poezie, latentă dar producătoare de asociațiuni laterale. . « Nu ştiu ce » este iraționalul iubirii, care vine dintr'un izvor necunoscut nouă. « Ea tot mai mult îmi va plăcè » arată intelectului că dragostea creşte în virtutea unei legi interioare, absurde, fără nicio legătură cu vreo cauză obiectivă, etc., etc. ». (G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, V, 1936, pag. 189—191.

A^1. — 1. D.c.a. suferință.

A^2. — 2. D,c,e,tot te-aş > D.c.e. te-aş etc.;

In respirarea ta cea sfântă*
E-atâta farmec şi parfum
De şi nu eşti decât femee
Eşti totuşi altfel... nu ştiu cum

Astfel tot una-mi este mie
De vei vorbi, de vei tăcè
Căci pe când taci cu... ~
Ochiul vorbeşte — [nu] ştiu ce

De-aceea vecinic sunt* în cale
Şi 'n veci străbat acelaşi drum
. . . . farmecele tale ~
E-un nu ştiu [ce] ş'un nu ştiu cum

E 'n ochiul tău aşa scântee
E 'n respirarea ta parfum...
De şi nu eşti decât femee
Eşti totuşi altfel, nu ştiu cum

Astfel tot una-mi este mie,
De vei vorbi, de vei tăcè,
Dac' al tău glas e armonie
E şi 'n tăcere nu ştiu ce

De-aceea vecinic plin de jale
Eu bat mereu acelaşi drum...
In toate farmecele tale
E-un nu ştiu ce şi-un nu ştiu cum.

B^2. 2261, 301 (cerneală).
B^1. 2277, 81 v.

De-or trece anii cum trecură
Din zi în zi mai dragă-mi e
Pentru că 'n toat' a ei făptură
E-un nu ştiu cum, ş'un nu ştiu ce

Au ochiul ei mai viu scântee?
Au e 'n suspinul ei parfum?
De şi nu e de cât femee
E totuşi altfel, nu ştiu cum.

De-aceea una-mi este mie,
De ar vorbi, de ar tăcè;
Dac'al ei glas e armonie,
E şi 'n tăcere-i nu ştiu ce

Astfel robit de aceeaşi jale,
Eu trec mereu pe-acelaşi drum
In taina farmecelor sale
E un « nu ştiu ce », ş'un « nu ştiu cum ».

A^1. — 5—6. 1° Când capul tău cel blond ca spicul
Pe-un braț de marmură 'l culci

2° Şi dacă rîzi eşti răpitoare

părăsite pentru cele dela etaj.

5. I.r.t. cea dulce > I.r.t.c. caldă.

A^2. — 10. *de fapt:* tăcea *(sic).*

B^2. — 2. Ea tot mai mult îmi va plăcè.

B^1. — 1—2. 1° Vor trece anii cum trecură
Şi totuşi ea îmi va plăcè

2° De-or trece anii cum trecură
Ea tot mai mult îmi va plăcè

3. Pentrucă 'n toată -a ei f.; 4. E-un « nu ştiu cum », ş'un « nu ştiu ce »; 5. Au ochiul [ei] mai viu scântee; 6. Este suspinu-i un parfum — ? > Este suspinul ei parfum — ?; 9. Astfel tot una îmi e mie; 14. Eu bat mereu acelaş drum...; 16. E-un nu ştiu ce, ş'un nu ştiu cum,

C^2. 2260, 207
C^1. 2261, 301 (creion).

Şi nici am prins măcar de veste
Ce dor avuiu*, ce dragă-mi e
Dar cum veniră toate-aceste?
Nici nu ştiu cum, nu ştiu de ce.

E din luceferi o scântee
Din flori exotice parfum?
Nu. Ea nu e decât femee
Dar este altfel, nu ştiu cum

De mi-o vorbi îmi place mie
Ci-mi place iar dac'o tăcè...
Dacă în glas e armonie
E şi 'n tăcere-i nu ştiu ce

Şi astfel luna iar mă poartă
Pe-al visurilor mele drum...
Cum am venit, ce voiu la poartă...
Nici nu ştiu ce? nici nu ştiu cum.

1—4. 1° (C^1) Fără să pot a-mi da vr'o samă
Din zi în zi mai dragă-mi e
Căci în privire nu e teamă
E-un nu ştiu cum, ş'un nu ştiu ce

2° (C^1) Dar făr'a prinde chiar de veste (*a*)
Din zi în zi mai dragă-mi e
Mă 'ntreb eu însumi doar ce este?
Un nu ştiu cum, un nu ştiu ce

(*a*) Fără să pot să prind de veste > Dar fără chiar să prind > Dar făr'a etc.

3° (C^2) Şi fără să fi prins de veste
Eu simt că tot mai dragă-mi e
Cum îmi veni mă 'ntreb, ce este?
Şi nu ştiu cum şi nu ştiu ce.

4° (C^2) *forma dela etaj:* 2. Ce dor [*ind.*]at*, ce dragă-mi e; 4. Nici nu ştiu cum, nici nu ştiu ce.

5—8. 1° (C^1) Nu-i din luceferi o scântee
Nu e al florilor parfum (*b*)
Nu e nici ea decât femee
Da-i totuşi altfel, nu ştiu cum

(*b*) Nu din al florilor p.

2° (C^2) Nu-i din luceferi vr'o scântee
Nu e din flori vre un parfum...
Nu e nici ea de cât femee
Dar este altfel, nu ştiu cum

9—10. 1° (C^1) De-aceea una-mi este mie
Or[*i*] ar vorbi, [ori] ar tăcè;

9—12. 2° (C^1) De mi-o vorbi îmi place mie (*c*)
Da-mi place şi când ar tăcè
Dac'al ei glas e-o armonie
E şi 'n tăcere-i nu ştiu ce

(*c*) Imi place de-mi vorbeşte mie.

3° (C^2) De mi-o vorbi îmi place mie
Ci-mi place şi dac'o tăcè...
Dac' al ei glas e armonie
E şi 'n tăcere-i nu ştiu ce

13—16. 1° (C^1) Şi* de cum* luna se aprinde
Pe-al visurilor mele drum
Ştiu eu ce dor mă mai cuprinde
Nici «nu ştiu ce», nici «nu ştiu cum» (*d*)

(*d*) E «nu ştiu ce», e «nu ştiu cum».

2° (C^1) Şi vecinic dorul meu mă poartă (*e*)
Pe-al visurilor mele drum
Ce-i caut iară pe la poartă[?]
Eu nu ştiu ce, eu nu ştiu cum.

(*e*) *de fapt:* Şi vecinicul *(sic)* dorul etc.

3° (C^2) Şi astfel dorul lung mă poartă
Pe-al visurilor mele drum...
Cum viu, ce caut pe la poartă...
Eu nu ştiu ce? eu nu ştiu cum.

LĂSA-ŢI LUMEA...

« Ediţia I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Publicată, dimpreună cu cele 25 de poezii inedite ale întâiei ediţii Maiorescu — *Lasă-ţi lumea...* ridică una din cele mai interesante probleme de cronologie, în creaţia eminesciană. Căci pe de o parte, versiunile câte avem, cu excepţia uneia singure, care va fi în discuţie, aparţin Bucureştilor, în timp ce, de altă parte, peisajul, atmosfera şi toate acele imponderabile legate de un acelaşi moment biografic, şi care-i determină sunetul, ţin de Iaşi şi de unica lui mare iubire. Aşa socotea şi N. Iorga, ale cărui intuiţii nu greşeau niciodată, când asimilând-o cu « înfocata rugăciune de a i se da râvnita iubire», o anexă, dimpreună cu toate celelalte piese discutate sau nu, la carul de triumf al aceleiaşi statornice pasiuni [1], aşa socotea şi G. Ibrăileanu, în chiar ciuda aparenţelor, pe care excesul său de sistemă le alimenta. « Imaginaţi pe Veronica Micle, care dădea în vremea aceasta asalturi dezesperate şi inutile lui Eminescu, acum rece cu ea, cetind *Lasă-ţi lumea ta uitată*, deci evident adresată altei femei» [2], scria Ibrăileanu, în căutarea temeiurilor cari ar explica pentru ce Eminescu n'a tipărit cele 25 de poezii, cele mai multe de dragoste, şi dacă biografia, aşa cum o cunoaştem, nu îngăduie a se vorbi de « asalturi» şi de « rezistenţe», poate chiar dimpotrivă, cu atât mai puţin înţelegem concluzia după care poezia trebue să fi fost « evident adresată altei femei». *Cu atât mai puţin*, cu cât studiul celor două faze din poezia lui Eminescu, aşa cum însuşi îl întreprinde, oferă câteva prezumţii categorice pentru infirmarea unei atari supoziţii: « *Lasă-ţi lumea ta uitată*, de pildă, scria Ibrăileanu, din faza a doua, poezie de fericire (o altă ediţie a *Dorinţei* din faza întâia) conţine natură, ca şi *Dorinţa*, şi e în metrul trohaic ca şi *Dorinţa*» [3].

Spuneam că versiunile acestei poeme o situează, toate, la Bucureşti, cu excepţia uneia singure. E vorba de versiunea **A*** din **2260, 208—209** în care Scurtu (ediţia sa din 1908, pag. 170) vedea « textul aproape identic al primelor opt strofe» iar Botez (pag. 480) care o socotea drept a VI-a variantă: « [o] ciornă necompletă, pare că s'a pierdut o foaie; cuprinde versurile 1—32, cu relativ foarte puţine deosebiri faţă de text. Strofa a II-a e tăiată, iar strofele V şi VI sunt încercuite cu cerneală, parcă ar fi avut de gând să le scoată din poezie». Să spunem întâi că încercuirea de care vorbeşte Botez e nu cu cerneală dar cu creionul şi că semnul acoladei designă, operaţie frecventă la Eminescu, o *altă* ordine a strofelor: a V-a şi a VI-a, ce urmau să se insereze după a VII-a. Dar versiunea aceasta merită o descriere mai atentă. Ea e frumos caligrafiată pe hârtie de scrisori, şi din dispoziţia strofelor, câte 4 pe pagină, se vede că urmarea s'a rătăcit şi pierdut. Scrisul nu numai caligrafic, dar mărunt şi strâns aminteşte scrisul, de aproape înrudit al celeilalte còpii, tot pe hârtie de scrisori, din *Dorinţa*, oferită Veronicăi în Martie 1876 şi restituită cu un mic mesaj de ruptură, pe verso, la 27 Iunie 1880 (trimitem pentru acestea, la vol. I, pag. 391). Astfel de detalii tehnice sugerează dintru întâi gândul că şi *Lasă-ţi lumea* (această a doua ediţie a *Dorinţei*, cum atât de just spunea Ibrăileanu), în această versiune, ar putea face parte din lotul de poezii, pe care Eminescu obişnuia să le copieze şi dăruiască iubitei sale. E adevărat că hârtia aceasta de scrisori e mai puţin excelentă ca aceea a *Dorinţei*, şi că de astă dată, în loc de titlu, poezia poartă cele ⁂, ce se întâlnesc în ciclurile din 1878—1879. Şi mai ales e adevărat că tiparul poeziei e foarte aproape de cel al textului definitiv, aşa că dacă anume prezumţii pledează pentru o cronologie de Iaşi, a acestei versiuni, altele pledează pentru una de Bucureşti. Din nefericire, lipseşte acel amănunt care să decidă pentru una sau alta din păreri, şi el va lipsi până ce un document necontestat, fie finalul acestei còpii-scrisori, fie vreo epistolă bogată în informaţii, fie vreo mărturie demnă de încredere vor fi ieşit la iveală. Singur studiul grafologic nu ajunge. Cu toate că bogat în nuanţe, ce pot fi cu certitudine discriminate şi după aceea datate, scrisul lui Eminescu rezervă încă multe surprize. Ele apar ori de câte ori ne aflăm în faţa uneia din acele grafii dirijate, în còpii de texte sau în epistole, al căror scris se aseamănă chiar şi peste un bun număr de ani. Aşa că versiunea aceasta pe hârtie de scrisori n'ar fi exclus să fi fost făcută, în aceeaşi intenţie a darului, dar şi la Bucureşti. Am avea, atunci, repetată, povestea cu *Atât de fragedă*.

Până când discuţia va putea fi reluată în condiţii mulţumitoare să reţinem de pe acum cele două feţe ale alternativei. Dacă versiunea aceasta e de Bucureşti, atunci locul ei e uşor de stabilit în seria evolutivă a versiunilor. Dacă s'ar întâmpla, însă, să fie de Iaşi, atunci ne-am afla în faţa unui frecvent caz de evoluţie *à rebours*, de destrămarea unui tipar şi după aceea de reconstituirea lui. Să nu uităm că versiunea D^{4} (2276^{I}, 33—36), aproape aidoma cu textul definitiv, primeşte indicaţiuni de prefacere şi o nouă distribuţie a strofelor. După cum, iarăşi, ultimele versiuni E^{1}—E^{4} se văd a fi obţinute prin simplificare.

---

[1] N. Iorga, *Eminescu în şi din cea mai nouă ediţie*, pag. 20.

[2] G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viaţa Românească*, XIX, 1, Ianuarie 1927.

[3] G. Ibrăileanu, *Studii literare*, [1930], pag. 162. — Cf. şi mărturia lui Eminescu însuşi, dintr'o scrisoare dela 1886, pentru cazul că documentele ar putea fi socotite autentice: « Pe versurile *Atât de fragedă*, *De câte ori, iubito*, *Lasă-ţi lumea ta uitată*, *Şi dacă ramuri bat în geam*, pe toate ar trebui să scriu: sunt ale ei — deci numele tău atât de armonios, de dulce, de fermecător». (O. Minar, *Veronica Micle*, 1914, pag. 102).

Pentru aceasta (şi fără a mai reproduce textul — şi necomplet, iar cât e, aproape identic cu cel definitiv —) ne-am îngăduit a trece, provizoriu, în schemă, versiunea aceasta la două cote: **A*** şi **D^{1}***.

Ms. *Lasă-ţi lumea* figurează în manuscrisele următoare:

A* 2260, 208—209 (cf. **D^{1}***) . . . . cca 1876*
A. 2260, 218 + 216
A^{1}. 2260, 201 . . . . cca 1878
B. 2269, 41—42
C. 2261, 247—249
D. 2261, 251—256
2262, 85
D^{1}. 2261, 22—24
2276^{I},42
D^{1}*. 2260, 208—209 (cf. **A***.) . . . . cca 1879
D^{2}. 2261, 26—28
2261,255 v.—256
D^{3}. 2261, 247—253 *(divertisment)*
D^{4}. 2276^{I}, 33—36
D^{5}. 2276^{I}, 33—34
E^{1}. 2282, 13—14
E^{2}. 2262, 213 . . . . cca 1881
E^{3}. 2261, 113
E^{4}. 2261, 307 + 310 . . . . cca 1883

Crâmpeie:

a) 2278,39 v.; 82 v.
b) 2281,75

A.—B. Cam din acelaşi timp, Bucureşti circa 1878, aceste două versiuni se urmează de aproape:

A. figurează în **2260, 218 + 216**
B. figurează în **2269, 41 — 42**

A. e schiţat pe verso-ul alb a două bune cartoane, de fapt, *Ordin(e) de plată*, cu formula stereotipă, prin care *Şeful depozitului tutunurilor din districtul. . . este autorizat a plăti . . . în creditul Contului. . . Bucuresci, 187 . . .* şi executate în Typ. Thiel & Weiss, Lipscani 11 (unde s'a tipărit din când în când şi *Timpul*). Cele două Ordine de plată sunt numerotate chiar de Eminescu, cu creionul roşu: 1 şi 2 şi alcătuesc cum se poate uşor vedea, o unitate. Botez greşeşte când le consideră drept două versiuni, a I-a şi a III-a, după cum, de asemeni greşeşte când aşează întâia ciornă prin 1875—1876. Nimic nu autoriză, fără a mai spune că vecinătăţile pentru cazul că se găsesc, într'un manuscris miscellaneu, cum e 2260, nu sunt probante. **B.** figurează în **2269, 41—42.**

Tot aici aşezăm un crâmpeiu de 6 strofe din **2260, 201**, scris cu aceeaşi cerneală din A., (tot pe dosul unui fragment de *Ordin de plată)* dedus, probabil, din *Povestea Teiului*, şi utilizat ca memento în redactarea primei versiuni din *Lasă-ţi lumea*. . . Îl numim, pentru circumstanţă, **A^{1}**.

A. 2260,218 + 216

Codrul verde blând îngână
Farmec dă cărării strimte. . .
Să tot mergem mână 'n mână
Nime 'n lume nu ne simte

---

1. Codrul mândru, flori în stele; 3. Lasă-ţi mâna 'ntr'ale mele;

Să şedem aici într'una
Lângă flori de rouă ude...
Dă-mi o gură, numai una
Nime 'n lume nu ne-aude

Desfăcut e părul moale
Şi frumos ţi se mai şede
Peste sîn îţi cade 'n poale
Nime 'n lume nu ne vede

Şaluri negre să împături
Să ne punem căpătâe
S'adormim aici alături
Nime 'n lume nu ne ştie

Şi isvorul se pătrunde
Al tău chip în vis alege
Ce priveşti zîmbind în unde
Eşti frumoasă... se 'nţelege.

Incurcându-mi-te 'n braţĕ
Mai nu vrei şi mai te laşi
Te sărut pe ochi, pe faţă
Dulce înger drăgălaş

Ţine-mi mâna şi te urcă
Pe cărarea . . . . . ~
Aici codrul se încurcă
Dar e bine şi aşa

A^{1}. *2260*, *201*

Ea în codri rătăceşte
Pe cărări cu cotituri
Noaptea vine de trezeşte
Glasul vechilor păduri

A. — 5. Peste vârfuri trece luna; 6. Peste flori de rouă ude...

9—12. Ochi albastri, părul moale (*a*)
Ce frumos ţi se mai şede
Ţine-mi capul meu în poale
Nime 'n lume nu ne vede

(*a*) Părul galben > Ochi a. etc.

13. Şalul negru să'l împături > Şaluri etc.; 14. Să le punem căpătâe; 27. Aici calea > A. codrul etc.

25—28. *încercat din nou, dar neterminat, de aceea nu le trecem sus :*

Pune-mi mâna ta pe umeri (*b*)
Şi te urcă pe cărare
~

(*b*) Pune braţul > P. cotul pe-al meu umăr.

Şi în sunetele sfinte
Ne plimbăm cu capu 'n piept
Nici privire înainte
Nici ne 'ntoarcem îndărăpt

Gândul nostru prins în mreajă
Parcă sună în urechi
Cântec dulce ca de vrajă
De sub teiul nalt şi vechiu

B. 2269, 41—42

Tremurau prin ramuri stele
Farmec dând cărării strimte...
Dragă, crede spusei mele,
Nime 'n lume nu ne simte

Doar isvorul sună 'ntr'una
Inflorite maluri udă...
Dă-mi o gură, numai una
Nime 'n lume n'o să simtă

Păru 'n valuri se desprinde
Şi frumos ţi se mai şede
Nu zi ba, de te-oiu cuprinde
Nime 'n lume nu ne vede

Te desfaci c'o dulce silă
Mai nu vrei şi mai te laşi
Ochii tăi închizi cu milă
Ca un înger drăgălaş

Apa 'n fundu-i se pătrunde
De-al tău chip şi ţi-l alege — —
Ce priveşti zîmbind în unde?
Eşti frumoasă... se 'nţelege

B. —

1—4. Pintre ramuri tremur stele
Farmec dând cărării strimte...
Tu te 'ncrede mânii mele
Nime 'n lume nu ne simte

5. Iar isvorul sună 'ntr'una;

9—12. Părul tău bălaiu şi moale
Ce frumos ţi se mai şede
Şi ce albe braţe goale
Nime 'n lume nu ne vede

13. Incleştându-te în braţe; 15. O.t. închizi a lene; 16. Dulce î.d;

17—18. Chiar isvorul se pătrunde
De-al tău chip şi îl alege — —

Ici mantaua s'o împături
Să ne punem căpătâe
S'adormim aici alături
Nime 'n lume nu ne ştie

Luna tremură pin ceaţă
O crăiasă pădureană...
M'a zări ţiind în braţe
Nişte dragoste vicleană

C.—D—D^1—D^2. Toate aceste versiuni, cam din aceeaşi vreme, circa 1879, desvoltate una din alta şi în care intervertirea ordinei strofelor schimbă nu odată conturul versiunii, se cuvin înregistrate în chiar această continuă alunecare de straturi, fără de care imagina succesivelor tipare ar fi o gravă mistificare.

C. figurează în **2261, 247—249**, e scrisă cu cerneală în submanuscrisul-dictando, în care am întâlnit şi versiunile ultime ale sonetului *Veneţia.*

D. figurează, o pagină mai departe, în **2261, 251—256**, numără 25 de strofe, unele şterse, corectări şi anume indicaţii, ce se vor întâlni realizate în versiunile următoare, D^1 şi D^2 în care s'a desfăcut, de fapt, în două poezii autonome a 9 strofe fiecare, după executarea eliminărilor. Pentru fragmentul *De pe ochi ridici închisă* (D. — strofa 53—56 sqq) cf. capitolul *Povestea codrului*, versiunea *Erotocrit* (această ediţie, vol. II, pag. 7 iar facsimilul la pag. 234).

D^1. figurează în **2261, 22—24** iar **D^2.** în **2261, 26—28**, despărţite de sonetul *Oricâte stele;* sunt de sine stătătoare şi se cuvin raportate la versiunea anterioară D., din care s'au desprins, iar câte-şi trele păstrează elemente ce s'au întâlnit în unele texte tipărite la capitolul *Dorinţei.*

Anume crâmpeie, repartizate, ici şi colo, semnalate şi în schemă, pot fi identificate în subsolurile respective.

C. 2261, 247—249

Codrul verde ne îngână
Farmec dând cărării strimte
Să tot mergem mână 'n mână
Nime 'n lume nu ne simte

Visători trecem într'una
Peste flori de rouă ude — —
Dă-mi o gură, numai una
Nime 'n lume nu ne-aude

Părul tău ţi se desprinde
Şi frumos ţi se mai şede
Nu zi ba de te-oiu cuprinde
Nime 'n lume nu ne vede

Te desfaci c'o dulce silă
Mai nu vrei şi mai te laşi
Inchizi ochii de copilă
Cei adânci şi drăgălaşi

B. — 21. Şi mantaua s'o împături;

25—26. Luna ese dintre ceaţă
Ca o zînă pădureană...

C. — 1. Peste codri trece lună; 3. Iar noi mergem împreună

Iată lacul, luna plină
Poleindu’l îl străbate
E[l] pătruns de-a ei lumină
Simte-a lui singurătate

Valuri vii sclipesc în spume
Printre trestie se farmă
El visând o ’ntreagă lume
Tot nu poate să adoarmă

De-al tău chip el se pătrunde
Ca ’n oglindă îl alege — —
Ce priveşti zîmbind în unde?
Eşti frumoasă se ’nţelege

Lasă-ţi lumea ta uitată
Mi te dă întreagă mie
Şi de-mi dai viaţa toată
Nime ’n lume nu ne ştie

Luna tremură prin ceaţă
Varsă apelor văpae
Şi mă află-având în braţe
Nişte dragoste bălae.

D. 2261, 251—256

Lasă-ţi lumea ta uitată
Mi te [dă] întreagă mie
De ţi-ai da viaţa toată
Nime ’n lume nu ne ştie

Vin cu mine rătăceşte
Pe cărări cu cotituri —
Unde noaptea se trezeşte
Glasul vechilor păduri

Unde sunetele sfinte
Or să mişte al tău piept,
Să nu cauţi înainte
Să nu cugeţi îndărăpt

C. — 19—20. E pătruns de-a ei lumină
Şi de-a lui singurătate

29. Lasă-ţi viaţa ta uitată; *Strofa 29—32 primeşte numărul 1 în momentul când se elabora* D^1; *la fel sunt designate cu numere strofele 2 şi 3 (cf. subsolul din* D^1*).*

Prin a visurilor mreajă
O să-ţi sune în urechi
Cântec dulce ca de vrajă
De sub teiul nalt şi vechiu

Pintre crengi scântee stele
Farmec dând cărării strimte
Şi afară doar de ele
Nime 'n lume nu ne simte

Doar al nopţii negru flutur
Sboară cu-aripi ostenite
Pe când crengile se scutur
Pe cărări înţelenite

Doară bolta cea senină
Pintre ramuri pintre frunză
Aruncând dungi de lumină
Va 'ncerca ca să pătrunză

Părul tău ţi se desprinde
Şi frumos ţi se mai şede
Nu zi ba de te-oiu cuprinde
Nime 'n lume nu ne vede

Tânguiosul bucium sună
L'ascultăm cu-atâta drag
Pe când ese dulcea lună
Dintr-o rarişte de fag

Ii răspunde codrul verde
Fermecat şi dureros
Iară sufletu-mi se pierde
După chipul tău frumos

Nu auzi cum păsărele
Ciripesc în verde crâng
De amoru-mi între ele
Tânguindu-se mă plâng

D. — *N.B. Strofa 21—24 introdusă, înghesuit, după ce poezia fusese scrisă în întregime.*

33—34. Numai buciumele sună
Tânguios şi blând şi drag

37. Şi răspunde etc.; 51. Ochiul tău e plin de milă.

Ele ştiu cum eu într’una
Suferiiu dorinţe crude. . .
Dă-mi o gură numai una
Nime ’n lume nu ne-aude

Te desfaci c’o dulce silă
Mai nu vrei şi mai te laşi
Ochii tăi [sunt] plin[i] de milă
Chip de înger drăgălaş

De pe ochi ridică ’nchisă
Lănguroasa, lungă geană
Să citesc prin a lor visĕ
A ta tainică dojană

Pune-ţi degetul pe buze
Sfătuind să m’ameninţi
Făr’ ca nimeni să te-auză
Să fim straşnic de cuminţi

Iată luna, dintre ceaţă
Varsă apelor văpae
M’a găsit ţinând în braţe
Dulcea dragoste bălae

Doamnă negurii acestei
Dă lumina ei smerită
Peste lac ce stă în trestii
Cu-a lui faţă neclintită

Căci ea tainică şi plină,
Poleindu’l îl străbate
El pătruns de-a ei lumină
Simte-a lui singurătate

Şi pornind undele ’n spume
Printre trestie le farmă,
Şi visând o ’ntreagă lume
Tot nu poate să adoarmă

---

52. Iară zîmbetul trufaş > Cap de înger drăgălaş.

Strofa 17—20 redactată întâi identică, marginal în C.

Tot acolo : 73—76. Numai lacu ’n liniştire
Lin se leagănă s’adoarmă
Blânda undei înmiire (*a*)
Care ’n trestie se farmă

(*a*) Ş’a lui > Blânda etc.;

De-al tău chip el se pătrunde
Ca 'n oglindă îl alege — —
Ce priveşti zîmbind în unde
Eşti frumoasă, se 'nţelege

O ! arată-i-te 'n taină
Şi colanul să'l descingi
Ca să cadă a ta haină
Fără chiar ca s'o atingi

Şi încet copilă dragă
De pe umere să cadă
Ca să văd odată 'ntreagă
Arătare de zăpadă

Uite cerurile albastre
Pleacă zarea lor pe dealuri
Arătând privirii noastre
Stele sus şi stele 'n valuri

E-un miros de teiu în crânguri
Dulce-i umbra de răchiţi
Şi suntem atât de singuri
Şi atât de fericiţi

Numai luna dintre ceaţă
Varsă apelor văpae
Şi te află strânsă 'n braţă
Dulce dragoste bălae.

---

91. S'arată* privirii noastre;

89—92. 1° (*în* C.) Iară cerurile albastre
Pleacă zarea lor pe dealuri — — (*b*)
Triste sufletele noastre
Când la stele, când pe valuri (*c*)
(*b*) P. stelele > P.z. etc; (*c*) Rătăcesc din stele 'n valuri.

2° Colo cerurile-albastre
Plecând zarea lor pe dealuri
Varsă sufletelor noastre
Stele sus şi stele 'n valuri

93—96. 1° (*2262,85*) Şut ! tăcere, e 'ntuneric
Umbră dulce de răchiţi
Când suntem atât de singuri
Şi atât de fericiţi

2° (*în* C.) Intuneric e în crânguri (*d*)
Umbră dulce de răchiţi
Ah suntem atât de singuri,
Şi atât de fericiţi
(*d*) Şut ! tăcere — e 'ntuneric;

3° *v. 93—94 dela etaj redactate întâi pe* 2° *din* C.

99. M'a găsit ţinând [in] braţă > Şi mă afl' având [in] b.

D^1. *2261, 22—24*

* * *

Lasă-ți lumea ta uitată,
Mi te dă întreagă mie,
De-am îmbla pădurea toată
Nime ’n lume nu ne știe

Intre crengi scântee stele
Farmec dând cărării strimte
Și, afară doar’ de ele,
Nime ’n lume nu ne simte

Părul tău ți se desprinde
Și frumos ți se mai șede — —
Nu zi « ba » de te-oiu cuprinde
Nime ’n lume nu ne vede

Blânde buciumele sune —
Asculta-le-vom cu drag
Precând discul albei lune
Trece rariștea de fag

Le răspunză codrul verde
Fermecat și dureros — —
Sufletul meu mi se pierde
După chipul tău frumos

D^1. — *Ordinea primelor 3 strofe e designată întâiu, pe* C. *La început, strofa 5—8 are, în* C., *redacția următoare :*

Căci în codru e ’ntuneric
Și cărarea tăinuită
Și în lungu-i [somn] feeric
Doarme lunca liniștită (*a*)

(*a*) D. lumea* l.

3. *Incercat întâi, cu creion negru, în* D.

2276^{I}, *42*

Strofele 13—16 și *17—20 sunt copiate, întâiu, în* **2276**^{I}**, 42,** *în marginea uneia din versiunile* Doinei. *Strofa 13—16 are întâi redacția :*

Blânde buciumele sune-i, (*a*)
Asculta-le-vom cu drag,
Pre când ese discul lunei
Dintr’o rariște de fag

(*a*) B. buciumele-i sune.

reluată într’o formă identică cu aceea dela etaj, minus : Pe când disn^{c}l dulcii lune.

Strofa 17—20 are redacțiunea :

Le răspunză codrul verde
Fermecat și dureros
Pre când sufletu-mi se pierde
După chipul tău frumos

După ochii, plini de milă
Dup' un zîmbet drăgălaş
Când te prind în braţ copilă
Mai nu vrei şi mai te laşi

Iată lacul. Luna plină
Poleindu 'l îl străbate
El, aprins de-a ei lumină,
Simte-a lui singurătate

Tremurând cu unde 'n spume
Intre papură se farmă
Şi, visând o 'ntreagă lume,
Tot nu poate să adoarmă

De-al tău chip el se pătrunde,
Ca 'n oglindă îl alege — —
Ce priveşti zîmbind în unde?
Eşti frumoasă se 'nţelege.

D^2. 2261, 26—28

* * *

Acum toate-s ale noastre:
Stele 'n cer şi jos în valuri
Depărtările albastre
Şi pădurile pe dealuri

E-un miros de teiu în crânguri,
Dulce-i umbra de răchiţi
Şi suntem atât de singuri
Şi atât de fericiţi

D^1. — 25 *întâi în* D.; 29 *întâi în* D.; 33 *în* D.: Ci de chipu-ţi se pătrunde, *netransferat aici.*

D^2. — 1—4. *barat.*

2261, 255 v.—256

1—4. *Incercată de două ori pe fila (255 v.) albă, din stânga versiunii* D.:

1° Depărtărilor albastre
Şi pierdute sus pe dealuri —
Aţi întins stelele voastre (*a*)
Sus în cer şi jos în valuri

(*a*) *Inlocuit imediat cu:* Toate > Stelele sunt ale noastre, *care face tranziţia pentru:*

2° *Identică cu forma dela etaj; afară de versul ultim, şi mici diferenţe de punctuaţie:* Şi pădurea de pe dealuri; *numerotată, în cele din urmă 1, ordine pe care o şi păstrează în* D^2.

5—8 *încercată ibid.; numerotată 2; identică.*

Luna codri îi pătrunde
Varsă apelor văpae,
Te-am văzut intrând* în unde
Dulce dragoste bălaie.

O arată-mi-te ’n taină,
Şi colanul să-l descingi,
Ca să cadă a ta haină
Fără chiar ca s’o atingi.

Cum încet, femee dragă
De pe umere-o să cadă,
O să văz odată ’ntreagă
Arătare de zapadă

Ai eşit de sub o daltă,
Marmură strălucitoare
Aşa plină şi de naltă
De la creştet la picioare

Lun’ atuncea se roşeşte
De amor şi de mirare
Numai lacul te priveşte
Rămânând în nemişcare

D^2. — 11. Te-am văzut pierind în unde; 13. O arată-i-te ’n taină; 19. O să vază lunca ’ntreagă; 23. Aşa plină şi înnaltă; 24. De la cap pân’ la picioare;

29—31. Şi pe unda sperioasă
Tu piciorul ai întins (*a*)
Să încerci c’un vârf de deget

(*a*) T.p. ai at[ins] > T.p.a.î.

2261, 255 v. — 256. — 9—12. *încercată ibid.; numerotată 3 :*

Luna crengile pătrunde (*b*)
Varsă apelor văpae — —
Te-a văzut pierind în unde (*c*)
Dulce dragoste bălae

(*b*) Numai luna mai pătrunde;
(*c*) Te-a văzut pierind în valuri;

13—16. *Încercată marginal, pe fila 256 a versiunii* D.; *numerotată 4. Diferenţe :* 13. O arată-i-te ’n taină; 14. Şi colanul să descingi; 15. Ca să cază a ta haină; 16. *id.*

17—20. Şi încet femee dragă
De pe umere să-ţi cadă
Ca să văz odată ’ntreagă
Albă ca şi [de] zăpadă

21—24. Chip frumos [*indesc.*] (*d*)
Marmură strălucitoare
Dulce gingaşă* [*indesc.*]
De la creştet la picioare

(*d*) C.f. ca din poveste,

25—28 şi 29—32 nu sunt încercate,

Fața apei sperioasă
Cu piciorul ai [a]tins
Şi încerci c'un vârf de deget
Pân să intri dinadins

Iară părul se desface
Şi în valuri cade-a lene — —
Lacul scântee şi tace
Venus Anadyomene !

D^3. figurează în **2261,247—253** şi este unul din acele exerciții la care Eminescu se supunea, în timpul lucrului, fie ca o destindere, fie dintr'o firească asociație creatoare. In marginea versiunilor C. şi D. şi în urma lor, fireşte, poezia e reluată, cu rime perechi, când în fragmente, şi când în strofe. Impresia ce se degajă din acest exercițiu e mai curând una de bună dispoziție. E un divertisment şi nimic mai mult.

Reproducem aceste stihuri numerotându-le însă la rând, fără a căuta să le organizăm — o astfel de intenție va fi lipsit, cred, poetului — notând numai la locul indicat, fila manuscrisului. In felul acesta s'ar putea mai uşor desprinde caracterul de glosă, amuzantă şi amuzată, în marginea unui text dat.

D^3. 2261, 247—253

(f. 247) Codrul verde ne îngână
Hai ş'om merge mână 'n mână
Visătoare trece luna
Dă-mi o gură numai una
Pleacă deci a tale buze
Nime 'n lume n'o s'auză
Dulce-i zarea de pe dealuri
Stele 'n ceruri, stele 'n valuri
Şi 'nnălțimile albastre
Lumea* sufletelor noastre
Căci cărarea[-i] tăinuită
Doarme lunca liniştită
Doarme 'n somnul [cel] feeric
Codrul plin de întuneric
(f. 247v.) Dulce-i umbra de răchiți
Că ne vede fericiți
Şi-i miros de teiu în crânguri
Că suntem atât de singuri
Lacu 'n trestie se farmă
Lin se leagănă s'adoarmă
Sub a lunei liniştire
Blânda undei îmmiire *

2261, 255 v. — 256. — 33—36. Iară păru 'n valuri galbăn
La călcăe cade a lene
. . . .
Venus Anadyomene !

D^3. — 7. Inăl[țimile] > Dulce-i etc.; 19. Lacul trestia > Lacu 'n etc,

(f. 249) Luna tremură pin ceaţă
Şi te află strânsă 'n braţă
De frumseţa ta bălae
Varsă apelor văpae

(f. 251) Spune-i sunetele sfinte
Să nu cugete 'nainte
Ea îşi [vâră] capu 'n piept
Nu gândeşte îndărăpt

Prin a ramurilor mreajă
Sună cântec ca de vrajă
Şi mângâe-a ei urechi
De sub teiul nalt şi vechiu

(f. 252) Pintre ramuri pintre frunze
Cearcă luna să pătrunză
Cu privirea ei senină
Vars'o dungă de lumină

Numai buciumele sună
Pe când discul blândei lune
Trece rarıştea de fag
Sună buciumul cu drag

(f. 253) Şi-i răspunde codrul verde
Iară sufletu-mi se pierde
Fermecat şi dureros
După chipul tău frumos

Şi cum cântă păsărele
De amoru-ne 'ntre ele
Ciripind în verde crâng
Ne mai rîd, şi ne mai plâng

D^4—D^5. Primul figurează în **2276^{I},33—36** şi este de fapt chiar textul definitiv al poeziei, aşa cum o cunoaştem, cu imperceptibile diferenţe, d. p.: 3. De mi-ai da viaţa toată; 15. « ba »; 28. Dulce înger drăgălaş... 29. Iată lacul... luna plină; 38. Ca 'n oglindă îl alege... *(Ultimele 3 strofe sunt despărţite printr'un spaţiu mai mare şi o liniuţă. De aici începe secţionarea poeziei. Liniuţa pusă înainte de* Iată lacul, *e ulterioară, după ce còpia fusese făcută. Ultimul fragment secţionat, este urmat de alte 2 secţiuni :* Sboar' al nopţii negru flutur *şi* De pe ochi ridici închisă). 41. Depărtările albastre; 44. Stele 'n cer şi stele 'n valuri > Stele 'n ceruri şi [î]n valuri; 49. Numai luna dintre ceaţă; 52. bălae.

D^5. Pe acest text, aşa cum l-am descris, anume eliminări sau substituiri de strofe ca şi o numerotaţie specială indică o modificare a conturului, pentru primele 8 strofe, de pe filele 33 şi 34. E ca şi cum ar fi voit să desprindă 2 poezii distincte, sau cel puţin două momente ale aceleiaşi poezii, a câte 4 strofe fiecare. Dela *Iată lacul*... (strofa a 9-a) un creion albastru barează cele 3 strofe (9, 10 şi 11) ce vor da una din cele două secţiuni de 3 strofe ale versiunilor E^1—E^4.

Cu toate că manuscrisele nu conţin vreo còpie, în care indicaţiile amintite să fi fost realizate, transcriem totuşi această versiune astfel proiectată, căreia îi punem cota D^6. Prima parte, astfel realizată, reia în fiecare strofă refrenul cu alt verb: *Nime 'n lume nu ne ştie — aude — simte — vede.*

D^5. *2276*^{1}*, 33—34*

Lasă-ţi lumea ta uitată
Mi te dă cu totul mie,
De mi-ai da viaţa toată
Nime 'n lume nu ne ştie

Peste vârfuri trece luna
Frunzele-s de rouă ude...
Dă-mi o gură, numai una
Nime 'n lume nu ne aude

Pintre crengi scântee stele
Farmec dând cărării strimte,
Şi afară doar' de ele
Nime 'n lume nu ne simte

Părul tău ţi se desprinde
Şi frumos ţi se mai şede —
Nu zi «ba» de te-oiu cuprinde
Nime 'n lume nu ne vede.

Vin cu mine, rătăceşte
Pe cărări cu cotituri
Unde noaptea se trezeşte
Glasul vechilor păduri

Tânguiosul bucium sună
L'ascultăm cu-atâta drag
Pe când ese dulcea lună
Dintr'o rarişte de fag

Ii răspunde codrul verde
Fermecat şi dureros,
Iară sufletu-mi se pierde
După chipul tău frumos

Te desfaci c'o dulce silă
Mai nu vrei şi mai te laşi
Ochii tăi sunt plini de milă
Dulce înger drăgălaş...

E^1—E^4. Toate aceste versiuni reprezintă faza ultimă a poeziei, aşa cum se degajă ea din manuscrise. Cronologic, ele se situează între circa 1881 şi circa 1883.

E^1 figurează în **2282,13—14**
E^2 figurează în **2262,213**
E^3 figurează în **2261,113**
E^4 figurează în **2261,307 + 310**

Diferențele dintre ele fiind minime şi de minimă importanță, transcriem o singură dată textul celor 6 strofe, şi anume ultima còpie din **2261, 307 + 310**, aşezând în subsol, câteva observații, pentru fiecare din celelate versiuni Cum tendința poetului a fost să despartă cele 6 strofe în două părți şi cum două din versiuni le au dispuse față în față, am procedat şi noi, la fel, în transcrierea ultimei versiuni. Pentru înlesnire am numerotat în continuare. (Diferențele versiunilor din subsol sunt raportate la textul dela etaj (E^4), ce urmează):

E^4. 2261,307

Lasă-ți lumea ta uitată
Mi te dă cu totul mie,
De-am îmbla pădurea toată
Nime 'n lume nu ne ştie.

Pintre crengi scântee stele
Farmec dând cărării strimte,
Şi, afară doar' de ele,
Nime 'n lume nu ne simte

Părul tău ți se desprinde
Şi frumos ți se mai şede,
Nu zi « ba » de te-oiu cuprinde
Nime 'n lume nu ne vede

E^4. 2261,310

Iată lacul. Luna plină
Poleindu'l, 'l străbate;
El pătruns de-a ei lumină
Simte-a lui singurătate

Clătinând a sale spume
Se cutremură, se farmă
Şi, visând o 'ntreagă lume,
Tot nu poate să adoarmă;

De-al tău chip el se pătrunde
Ca 'n oglindă 'l alege;
Ce priveşti zîmbind în unde?
Eşti frumoasă... se 'nțelege.

Crâmpeie

cca 1877

a) 2278,39 v. + 82 v.

Plânge-isvorul tot deuna
Şi pe pietre se repede
Dă-mi o gură, numai una
Nime 'n lume nu ne vede

Luna ese pintre ceață
Lasă 'n pace să răsae
M'a găsi ținând în brațe
Nişte dragoste bălae.

E^1 — Cele 6 strofe nu sunt secționate în două poezii. După cele 6 strofe urmează *De pe ochi-ți se ridică* (5 strofe), într'o versiune împletită cu strofe ale vechilor versiuni din *Lasă-ți lumea*. Diferențele de punctuație nu le consemnăm. Diferențe: 7. doar; 11. ba; 13. Iată lacul; luna plină; 14. Poleindu'l, îl străbate.

17—18. 1° Se cutremură în spume
Intre trestie se farmă

2° Clătinând a sale spume
Se cutremură, se farmă

22. Ca 'n oglindă îl alege...; 24. E.f., se 'nțelege.

E^2. — Pe 2 coloane. Diferențe: 14. Poleindu'l îl străbate; 19. Şi — visând o 'ntreagă lume —; 22. Ca 'n oglindă îl alege...; 24. Eşti frumoasă, se 'nțelege.

E^3 — Cele 6 strofe sunt aşezate pe 2 coloane, față în față şi numerotate cu creionul: 1 şi 2. Diferențe: 14. Poleindu'l, îl străbate; 22. Ca 'n oglindă îl alege...; 24. E.f., se 'nțelege.

a) — 1. Plânge-isvoru 'ntot deuna. *Apoi, creion, în toate sensurile, reținut:*

Nişte dragoste
Şi tot mai dragă-mi eşti pe zi ce merge
alerge
şterge
acele ziduri
Ce-a frumuseții tale umbră poartă

începeți
Şi numai voi în lume ochi pricepeți (*a*)

(*a*) Ş.n.v.î.l. mă p.

b) 2281, 75

Faţa albă 'n haină neagră
Părul galbăn mă aprinde
Cade pe-umere de marmor
Şi frumos mi te mai prinde

Ţie sfat nu-ţi trebueşte
Şi te poartă oricum vrei
Orice ai face, ce n'ai face
Tot îţi stă bine cu' ei

TE DUCI...

« Ediţia I-a Maiorescu », Decemvrie 1883

Cetitorul îşi mai aminteşte poate din notiţele precedente, că Eminescu dăruise Mitei Kremnitz, până acum, două poezii: *Cu mâne zilele-ţi adaugi,* la ziua ei de naştere, către începutul anului 1879 şi *Atât de fragedă,* câteva luni mai târziu, după ce-i smulsese întâiul sărut. Cel puţin, aşa povesteşte eroina. *Te duci...* este cea de a treia piesă, pe care autoarea « amintirilor fugare despre Eminescu » şi-o revendică. Cum fragmentul respectiv al confesiunilor Mitei vine în urmarea celui ce am citat la capitolul *Atât de fragedă,* n'ar fi rău dacă cetitorul ar relua pasagiul acela, reprodus în prezenta ediţie şi anume în volumul II, pag. 84—85, pentru ca apoi să continue:

> « Dar el nu observă de loc desamăgirea mea, scrie M. K., care şi începuse să se îndoiască de « cultura universală » a poetului. Lucram mai departe la dicţionar, petreceam multe ore stând de vorbă — însă am rămas totdeauna neschimbată faţă de dânsul; niciodată nu i-am deschis niciun colţ din inima mea, nu i-am arătat vreo cută a sufletului meu. Vream să fiu totul pentru el, el nimic pentru mine. Totuşi, în mintea mea proastă credeam că dragostea lui ar fi putut dura, ca şi cum dragostea n'ar trebui să fie reciprocă. Adesea era recalcitrant, rău dispus; vorbeam atunci cu el până ce i se schimba dispoziţia. Imi reproşa, de multe ori, răceala mea şi era mâhnit că refuzam tandreţele sale, dar nu era niciodată altceva decât un băiat răsfăţat. In această dispoziţie, el îmi aduse poezia *Te duci şi ani de suferinţă,* etc. » [1]).

Ceea ce, din nou, ca şi pentru celelalte poeme, n'ar fi exclus să se fi petrecut şi aşa, fără ca pentru aceasta *Te duci...* să aibă rădăcinile mai puţin înfipte în pământul răvăşit de patimă şi imprecaţii, al Iaşilor. E deajuns de altminteri să se citească, rând pe rând, versiunile de mai jos, dela invectivele întâilor forme până la epuratele forme din urmă, ca să se vadă în ce măsură *Te duci...* este o poezie intim şi intens biografică, saturată de toate toxinele marei lui pasiuni. Insăşi evoluţia poeziei, succesivele ei contaminări cu alte motive din aceeaşi vreme şi din sfera aceleiaşi iubiri, arată şi mai limpede sbuciumul, nu numai psihologic, dar şi de creaţie, propriu acestei poezii: « Este dela sine înţeles, scria G. Ibrăileanu, în legătură cu originalitatea unor poezii ale

---

b). — 1. *de fapt:* Fata; 7. Tot frumos* ~

[1]) I. E. Torouţiu, *St. şi doc. lit.,* IV, 1933, pag. 33—34.

lui Eminescu, că poemele compuse din materialul lui, adunat în cursul vremii şi diseminat în diverse bucăţi (la care a renunţat) nu pot fi inspirate de alţii. Din acest punct de vedere, *Te duci*, publicată fără voinţa şi ştiinţa lui, nu poate fi inspirată de un scriitor strein» 1).

Un studiu complet al acestei poezii ar trebui de aceea să ia în consideraţie toate celelalte poezii înrudite, fie tipărite, fie postume, precum: întâia formă (D^8) din *Atât de fragedă*, *E trist ca nimeni...*, *Din valurile vremii*, *Tertine (Ce s'alegea de doi nebuni, iubito)*, anume strofe din *Comediantul* (publicat la cap. *Atât de fragedă*), etc., anume forme din *Despărţire*, etc. etc.. Reproducem, din toate aceste texte colaterale, unul singur, câteva strofe, mai mult sau mai puţin amorfe, *De nu s'ar afla în lume*, atât pentru accentul lor de familie, cât şi pentrucă figurează cu o pagină înainte de cea mai veche versiune, ieşană, din *Te duci*... E un accent, poate încă neadâncit, dar mai aspru, mult, decât înduioşatele stihuri populare, îngânate în exilul bucureştean, *Alei Veronică dragă*, sau cu expresia ei cea mai simplă:

Alei dragă, alei mică
Viaţa trece, frunza pică
Şi din ura ce ne strică
Nu ne-alegem cu nimică
(2276^{I}*, 179)*

Lămuririle ce vor însoţi fiecare versiune, în parte, vor înlesni şi vor situa, în adevăratul ei cadru, evoluţia uneia din poemele cele mai torturate ale lui Eminescu, în care se înfruntă şi se războiesc cu desnădejde cele două principii contradictorii — *odi et amo* (urăsc şi iubesc) — ale celebrului distih din Catul.

Ms. *Te duci*... figurează în următoarele manuscrise, ce dau următoarea schemă cronologică:

A^1. 2306,82—84 . . . . (Iaşi) cca 1877

A^2. 2261,100—101 (+ 99 v.)
A^3. 2279,15 (+ 14 v.)—16 . . . . cca 1878

B. 2261,43—44
C^1. 2261,47—49
C^2. 2279,77 (+ 76 v.)—79 . . . . cca 1879

D. 2308,164 v.
E. 2279,57—59 . . . . cca 1879

Colaterale:

2306,81 *(De nu s'ar afla în lume)* . . . . (Iaşi) cca 1877

A^1. Prima versiune din *Te duci*... figurează în **2306,82—84**, în registrul cu file comerciale, o pagină după *Povestea teiului* (B.), cu o grafie înrudită cu aceea din prima versiune a poeziei *Cu mâne zilele-ţi adaugi* (cf. acele capitole). E redactată la Iaşi, circa 1877 şi se cuvine anexată capitolului biografic, bogat în frământări, pe care l-am schiţat cu prilejul poeziei *Despărţire*, vol. II, pag. 146—147. Caracterul ei prozaic, ca şi cruzimile de expresie dau versiunii acesteia un pronunţat caracter documentar.

Câteva numere, aşezate înaintea unor strofe, indică unele prefaceri, ce s'au realizat în parte în versiunile următoare Le-am păstrat pentru nota lor de atelier.

A^1. 2306,82—84

(1) Te duci şi luni întregi de zile
N'or să te vadă ochi-mi trişti
Ei îndrăgiţi de-a ta fiinţă
De cum zîmbeşti de cum te mişti

---

1) G. Ibrăileanu, *Studii literare*, [1930], pag. 221.

Au cine-a rîde-acum de mine
Au cine mă va chinui
Cine m'a face să vărs lacrămi
Când tu în faţă nu-i mai fi

De-acuma rău o să-mi mai pară
In veci de ziua cea de ieri
Că nu am fost din nou victima
Neînduratelor dureri

Ori câte chinuri, câte lacrămi
Veninu-amorului gelos
Erau unite 'ntotdeauna
Cu chipul tău cel drăgăstos

Astfel veninul tău puternic
E crud, demonic, dulce e
Şi tot deuna aveam durerea
De-a te auzi, de-a te vedè

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc
Şi te uram cu 'nverşunare
Te blestemam... căci te iubesc

Şi risipit zadarnic ceasul
Ce amintiri-ţi dăruiesc...
Şi totuşi am* trecut vr'o unul
Ce astfel să nu'l risipesc[?]

(2) Când Dumnezeu erà cu toane
Pe sine însuşi mânios
El a făcut pre un dïavol
Cu chip de marmură frumos

N.B. *După ce a fost schiţată această versiune, a designat cu cifre, pe cari le-am păstrat în mici parenteze, la locul lor, ordinea a 4 strofe.*

8. C.t. aievea nu-i mai fi; 9. Şi oare o să-mi pară > De-acuma etc.; 11. [*Indesc.*] > Dorind să fiu de-apururi jertfa; 13. Căci câte chinuri > Ori câte chinuri, ori câte lacrămi; 16. C.c.t.c. drăgăstos > C.c.t. armonios > C. c.t. cel mângăios; 17. Astfel otrava > A. veninul etc.

18. Ucigător, dar dulce e.

După v. 20 schiţează două versuri, pe care le barează:

Cu voluptatea desperării
Eu singur rana-mi adânceam

25—26 Şi risipit zadarnic ceasul
La tine 'n care mai gândesc

27. am* trecut *sau* au* trecut? [*Toată strofa 25—28 barată*]; 29. C.D. era tonatec > C.D. cu toane rele.;

31—32. El te-a făcut pe tine atuncea
Un drac de marmură frumos

(3) Cu-acel amestec de blândeţă
De linguşiri şi vicleşug
Cu zîmbet veninos de dulce
Scânteietorii ochi ce fug

(4) Cuvântul blând de mângâere
Şi totuşi simţi că e şiret
Un înger... Dar un înger poate
Să fie astfel de cochet?

De-acuma nici atâta nu am
De-acum nu pot [a] blestema
Şi când nu te mai văd în faţă
Voiu plânge mult de jalea mea

Am fost nebuni viaţa toată
Unul altuia-atât de cruzi
Dar cine ştie-amarul nostru?
Vino 'nnapoi... curând... auzi?

Te duci? Te dù în fundul lumii
De tine numai nu încap
Şi mulţumescu-ţi Doamne 'n ceruri
Că însfârşit putuiu să scap

Atâtea zile fără pace
Atâtea nopţi fără de somn...
Acuma iar mă simt mai liber
Acuma iar pe mine-s Domn

Parcă mi-ar fi luat o piatră
Care de mult zăcea pe piept...
Eu voiu afla în vin uitare
Şi nu mai cuget îndărăpt

---

36. Cu ochii > Cu sclipitorii ochi ce fug; 37. Cu vorbă blândă mângâioasă;

39—40. 1° Tu* înger... Oare este înger
Care să fie aşa cochet?

2° Un înger... Dar un înger poate
Să lunece* aşa ~

43. Căci mult (n'o*) să˅te văd în faţă > Căci când nu te mai văd în faţă; 44. Căci mult n'ai > Eu plâng cel mult de jalea mea; [*strofa 41—44 acoladă creion roşu*]; 46. Tirani unul altuia, cruzi; [*strofa 45—48 marcată, creion roşu pe margine, intră de altminteri în versiunea următoare; în schimb următoarele 3 strofe dela 49—60: barate cu cerneala violetă a ultimelor retuşe, ce se întâlneşte şi în* Povestea Teiului B. *(câteva pagini mai nainte), deci circa 1877*]. 49. Te duci, te dù etc.; 51. Ah am [scăpat] > Şi m. etc.

Lipseşti !... să piară chiar şi urma
Că ne-am iubit noi amândoi
Lipseşti... căci mă înneacă plânsul
Lipsești... dar vino înnapoi

A^2—A^3. derivă amândouă din versiunea anterioară și reprezintă două stadii epurate.

A^2 figurează în **2261, 100—101** (+ **99 v.**);

A^3 figurează în **2279,15** (+ **14 v.**)—**16** și se situiază amândouă la București, circa 1878. Particularitățile tehnice ale acestor două versiuni pot fi urmărite, în amănunțime, în subsolurile respective.

A^2. 2261,100—101 (+ 99 v.)

Te duci şi ani de suferinţă
N'or să te vadă ochi-mi trişti,
Inamoraţi de-a ta fiinţă
De cum zîmbeşti, de cum te mişti

Te duci şi rău n-o să-mi [mai] pară
De-acum de ziua cea de ieri
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri

Atâtea chinuri împreună
Veninu-amorului gelos
Erau unite-n tot deuna
Cu chipul tău cel mângăios

A^1. — 61. O mergi*... să piară etc.; 63. Te blestem... Mergi > Lipseşti din fața-mi... > Lipseşti... căci etc.; 64. Şi... vino iarăşi înnapoi > Lipseşti... şi vino înnapoi, [*strofa 61—64 reținută cu marginal creion roşu*].

Cu acelaşi scris, aceeaşi cerneală, acelaşi moment, ecouri din Bogdan Dragoş, *adaptate :*

O nu privi aşa... nu astfel... plângi... te rog plângi
Plângi mult... va trece... Nu n'a fost să fie
Bogdane te iubesc.

mai jos, reţinut cu creion roşu :

Cu ochii tăi tu vecinic promiţi... nimic nu ţii

pe fila următoare, acelaşi scris, acelaşi moment, reţinute cu creion roşu :

Dacă n'ai fi încalte atâta de frumoasă
Desmierdător de dulce, tristă, copilăroasă
Cum ai putut heteră, putut-ai să te 'nduri
Ca pururea fecioarei frumseţa să i-o furi
Unind cu-atâta farmec o inim' aşa rece

Pe mare luceşte o stea de argint
Şi trece pe undă prielnicul vânt (*a*)
La sp [*indesc.*] lui* luntre cobori o... ~
O sfântă Lucie, o sfântă Lucie !

Au n'au putut sub frunte privirea mea să sece
Nebun de [*indesc.*] fost... să fi rămas orb
Veninul crud şi dulce din ochi să nu'l mai sorb

(*a*) Şi lină e > Ş. trece etc.;

A^2. — 5. De-aceea n-o să-mi pară > Te duci etc.; 9—12. *tăiată după còpia întreagă.*

Veninul ce ni'l dă amorul
Ce fioros de dulce e —
De şi durea, muream de dorul
De[-a] te-auzi, de-a te vedè

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc
Şi te uram cu 'nverşunare
Te blestemam, căci te iubesc

Fugiţi pe veci zîmbiri deşarte
Ochi mari cum nu vă pot uita
O fugi departe, fugi departe !
La ce mă 'ngâni cu faţa ta

In viaţa lumii aceştie
Ce n'are capăt şi 'nceput
In toată neagra vecinicie
O clipă numai te-am avut

De-atunci tinzând a lui aripe
S'a dus pe veci norocul meu,
Redă-mi comoara unei clipe
Redă-mi părerile de rău

---

13. Veninul zîmbetelor tale; 14. Ce fioros etc. > Ah fioros etc. > Ce etc.; *strofele 21—24 şi 29—32 reţinute creion roşu, marginal.*

Pe contrapagine, filele albe din stânga, redactate următoarele strofe, ce purced tot din A¹, *ce vor intra în versiuni ulterioare, şi pe care le barează :*

De-acum nici asta nu-mi rămâne
De-acuma n'am ce blestema
Trăind astfel de azi pe mâne (*a*)
Eu te voiu binecuvânta (*b*)

Că 'n viaţa lumii acestie
Ce n'are capăt şi 'nceput
Că 'n toată neagra vecinicie
O clipă numai te-am avut

O fugi — în lumea largă pleacă
Să-uităm cum furăm amândoi...
O fugi, căci lacrămi mă înneacă...
Dar vino iarăşi înnapoi

(*a*) Trăi-voiu trist de azi pe mâne ?;
(*b*) Ca să te uit voiu încerca > Ori o să 'ncerc a te urmà.

Locul strofei următoare, reluată marginal, de trei ori (1° şi 2° reţinute cu creion roşu iar 3° barată, cum a barat şi cele 3 strofe, de adineaori, din subsol), pe care intenţiona să o încorporeze, poate fi dibuit numai prin confruntarea cu celelalte versiuni:

1° Să uit cum anii risipirăm (*a*)
Unul altuia-atât de cruzi...
Şi totuşi cât ne mai iubirăm...
Vino 'ndărăt, — curând, auzi ?

(*a*) Şi ani de zile risipirăm > Şi ani[i] noştri r.;

2° Şi cruzi am fost unul altuia
Zadarnic ani am risipit...
Dar este cineva să spue (*b*)
Cât de adânc noi ne-am iubit[?]

(*b*) D.e. om care să spue;

3° Şi ne-am caüzat* dureri o mie (*c*)
Unul altuia — atât de cruzi,
Dar cine-amarul nostru-l ştie ?
Vino 'nnapoi — curând ! auzi (*e*)

(*c*) Ne-am bătut joc > Şi ne-am etc.; (*d*) Dar chinul [nostru] cine-l ştie ? > Amarul nostru cine-l ştie ?; (*e*) Vino 'ndărăt — curând ! auzi.

A^3. 2279,15 (+ 14 v.) + 16

Te duci şi ani de suferință,
N'or să]te vadă ochi-mi trişti,
Inamorați de-a ta ființă,
De cum zîmbești, de cum te mişti

Te duci şi rău n'o să-mi [mai] pară
De-acum de ziua cea de ieri,
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ți iscodesc
Şi te uram cu 'nverşunare
Te blestemam, căci te iubesc

De-acum nici asta nu-mi rămâne
De-acuma n'am ce blestema — —
Tărî-voiu viața-mi de azi pe mâne
Gândind la tine . . . . . ~

Şi ne-am făcut dureri o mie
Intre olaltă atât de cruzi — —
Dar cine-amarul nostru-l ştie?
Vino 'nnapoi... curând... auzi?

---

16. Sau voiu cerca de-a te urma?; 18. Am fost > Intre etc.; *strofa 17—20 barată cu cerneală. Cu aceeaşi cerneală, imediat mai jos, cu un scris puțin mai strâns, o strofă despre al cărei loc nu s'ar putea hotărî:*

Cu fața [ei] cea străvezie
Ca suprafața albei ceri
Şi numai ochii mari sunt turburi*
De umbra dulcilor dureri

Cu creionul roşu, întâlnit şi'n alte versiuni ale poeziei, şi cu care a redactat aproape întreaga versiune E, *trei strofe, dintre cari numai pe prima o designă a fi intercalată după strofa 1-a:*

Şi la foşnirea lungei rochii
Rămân uimit, tresar pe loc
Mi-atârnă sufletul de ochii
Cei plini de lacrimi şi de foc

apoi:

O dulce chip ce trecător e (*a*)
Deşi răpit e dintre zei (*b*)
Căci o femee între flori e — (*c*)
Ş'o dulce floare 'ntre femei

Şi din comoara de suspinuri
Un an întreg te-aş...... ~
O an de chinuri, an de chinuri!
Unde te-ai dus, când vei veni

(*a*) O.d.c.c.t. eşti;
(*b*) De şi pribeagă* dintre zei;
(*c*) Tu ce-o femee între flori eşti;

B. figurează în **2261, 43—44** şi prezintă, marginal, schiţe de strofe, executate în vederea versiunilor următoare, C^1. şi C^2., unde s'au şi repartizat şi se pot urmări în subsolurile respective.

B. 2261,43—44

Te duci şi ani de suferinţă
N'or să te vază ochi-mi trişti
Inamoraţi de-a ta fiinţă
De cum zîmbeşti, de cum te mişti

De-acuma rău n-o să-mi mai pară
In veci de ziua [cea] de ieri
Că nu am fost victimă iară
A ne 'nduratelor dureri

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc
Şi te uram cu 'nverşunare
Te blestemam căci te iubesc

Când Dumnezeu era cu toane
Pe sine însuşi mânios
El a creat pre un dïavol
Cu chip de marmură frumos

Cu acel amestec de blândeţe
De linguşiri şi vicleşug
Cu zîmbet veninos de dulce
Cu ochi ce scântee şi fug

Am fost nebuni viaţa toată
Şi între olaltă atât de cruzi
Dar cine ştie-amarul nostru
Vino 'nnapoi, curând... auzi...

Lipseşti... să piară chiar şi urma
Că ne-am iubit noi amândoi
Lipseşti căci plânsul mă înneacă
Lipseşti... dar vino [î]nnapoi

Cu creionul cu care redactează, marginal, strofe ce vor intra în compunerea versiunilor C^{1-2}, *încearcă prin aplicaţii ultima strofă, rimată integral. Cum altă intervenţie în această versiune* B. *nu există, cum ultimele 4 strofe n'au rime perechi şi cum, scrisă cu cerneală şi grafie unitară, alcătuieşte o unitate, n'am trecut aplicaţiile cu creionul, mai târzii (oricât de relativ acest târziu) la etaj. Le transcriem aici :*

Lipseşti... din mintea mea să treacă
Orice amintiri că te iubiiu
Lipseşti căci plânsul mă înneacă
Unde te duci? Când o să vii[?]

C^1—C^2. Figurează : **C^1 în 2261,47—49** și **C^2 în 2279,77 (+76 v.)—79.** Tipărim pe două coloane aceste două versiuni foarte înrudite, ce derivă din B. și atragem atenția că aplicațiile din B, se repartizează unele la C^1 iar cele cu creion la C^2.

Se atrage atenția că C^2 numără o strofă în plus față de C^1, pe care am notat-o 21 bis—24 bis, pentru a nu complica numerotația de pe stânga.

De asemeni, reproducem la sfârșitul lui C^2 un număr de versuri, în alexandrini, pe cari le schițează pe filele din stânga, cu creionul roșu.

C^1. 2261,47 — 49

Te duci și ani de suferință
N'or să te vadă ochi-mi triști,
Inamorați de-a ta ființă
De cum zîmbești, de cum te miști

O nu-i iubirea lui Philemon
Idilul pacînic și duios — —
Zîmbiri de înger, ochi de demon
Și chip de marmură frumos

Ș'acel amestec de blândețe
De lingușiri și viclenii
Paloarea blândei, dulcei fețe
Și ochi ce scântee de vii

Când mă atingi, eu mă cutremur
Tresar în urma ta când treci
De-al genei [tale] gingaș tremur
Atârnă viața mea de veci

Te duci și rău n'o să-mi mai pară
De-acum de ziua cea de ieri
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri

Că n'o să simt pe a mea față
A gurii dulci suflări fierbinți
Că cu a mânilor dulceață
Tu n'o să faci să-mi ies din minți — —

C^2. 2279, 77(+76 v.)—79

Te duci și ani de suferință
N'or să te vază ochi-mi triști
Inamorați de-a ta ființă
De cum zîmbești, de cum te miști

Și nu-i idil și nu-i poveste
Amorul meu [cel] dureros
Un demon sufletul tău este
Un chip de marmură frumos

In față farmecul palorii
Și ochi ce scântee de vii
Și plini sunt înfiorătorii
De lingușiri și viclenii

Când mă atingi, eu mă cutremur
Tresar la pasul tău când treci
De-al genei tale gingaș tremur
Atârnă viața mea de veci

Te duci și rău n'o să-mi [mai] pară
De-acum de ziua cea de ieri
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri

Auzu-mi n'o să-l mai întuneci
Cu-a gurii dulci suflări fierbinți
Pe fruntea-mi mâna n-o s'o luneci
Ca să mă faci să-mi ies din minți

21 bis A ta atingere-i durere
22 bis Și chin e farmecul ce ai
23 bis C'un zimbet [straniu]* de plăcere
24 bis Viața iei viața dai

---

4. *Ulterior, altă cerneală, neagră (întâlnită și în C^2), neacordat cu strofa a 2-a :* De cum, o marmură, te miști; 5. O nu ești > O nu-i iubirea lui P. > O nu-i iubirea de P.;

strofa 5—8 încercată întâiu cu aceeași cerneală, același timp, marginal, în B:

5—8. Nu cu amorul lui Philēmon
Idil al liniștei — duios,
Căci tu ești înger și ești demon
Cu chip de marmură frumos

tot acolo, în aceleași condiții și strofa :

9—12. Cu-acel amestec de blândețe
De lingușiri și viclenii
Cu acel zîmbet ce să 'nghețe (*a*)
Cu ochi ce scântee de vii

(*a*) *de fapt :* sen* 'nghețe [*dificil de botărît ce anume a intenționat*].

3. Ce-am îndrăgit a ta ființă; 4. Și cum zîmbești și cum te miști; 6. A. tău cel voluptos.

5—8. 1° Căci nu-i amorul lui Philēmon
Idilul liniștei — duios,
Căci tu ești înger și ești demon
Cu chip de marmură frumos

2° O nu idilul lui Filēmon
E 'n ochii tăi adânci și mari
Căci tu ai farmecu-unui demon
Și ca și marmura răsari

11. Și plini sunt ei fermecătorii;

9—12. Cu-acel amestec de 'mblânzire
De lingușiri și viclenii
Cu veninoasa ta zîmbire
Cu ochi ce scântee de vii

14. Tresar în urma ta, când treci;

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc
Şi te uram cu 'nverşunare,
Te blestemam căci te iubesc

De-acum nici asta nu-mi rămâne
De acuma n'am ce blĕstĕma
Ca azi va fi ziua de mâne
Ca mâni toţi ani-or sămăna

O toamnă care întârzie
Pe-un istovit şi trist isvor
De-asupra-i sboară foi pustie — —
Ş'a mele visuri cad şi mor

In viaţa lumii aceştie
Ce n'are capăt şi 'nceput,
In toată neagra vecinicie
O clipă 'n braţe te-am ţinut —

De-atunci, tinzând a lui aripe...
S'au dus pe veci norocul meu — —
Redă-mi comoara unei clipe
Cu ani-i de păreri de rău

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc
Şi te uram cu 'nverşunare
Te blestemam, căci te iubesc

De-acum nici asta nu-mi rămâne
Şi n'o să am ce blestema
Ca azi va fi ziua de mâne
Ca măni toţi [anii] s'or urma

O toamnă, care întârzie
Pe-un istovit şi trist isvor
De-asupra-i sboară foi pustie — —
A mele visuri cari mor

Şi totuşi eu în vecinicia
Ce n'are capăt şi 'nceput
In toată viaţa şi junia*
O clipă 'n braţe te-am ţinut

Şi întinzând a lui aripe
S'au dus pe veci norocul meu — —
Redă-mi comoara unei clipe
Cu* cât* de lungi* păreri de rău

---

33. Ca toamna etc.; 35. De-asupra-mi frunzele pustie — —; 36. A mele visuri etc.

După strofa 33—36 o linie orizontală, cu aceeaşi cerneală, apoi un semn despărţitor, o distanţă mai mare decât între strofe şi apoi ultimele 2 strofe. Dar totul, ca şi restul poeziei, barat cu creionul roşu.

In distanţa amintită, cu petit, cu aceeaşi cerneală, strofa :

1° O dulce chip ce trecător e
O gingăşie dulce-a ei
Căci o femee între flori [e]

~

2° Şi chipul ei, ce răpitor e
Ce gingaş dulce-i faţa ei —
Căci o femee între flori e
Ş'[o] dulce floare 'ntre femei

21. C'auzu-mi n'o să'l mai întuneci;

21—24. 1° Parcă un cânt duios de îngeri
Mă mângâia să-mi ies din minţi
Erau a mânii tale-atingeri
Erau a tale rugăminţi

2° Simţii* pe fruntea mea atingeri
Mânuţe reci, suflări fierbinţi
Părea că degete de îngeri (*b*)
Mă desmierdau să-mi ies din minţi

(*b*) P. că mâni sublime > P. că degete etc.

Cu acelaşi creion, urmând imediat după strofa 21—24 (1°), venea o strofă ce nu se mai integrează în C^{2}, *dar al cărei loc ar fi fost acesta. Cetirea ei în continuarea strofei din 1° confirmă impresia :*

Şi noaptea farmecelor tale (*c*)
Mi 'nchide ochii amândoi
Cu 'mbrăţişări de braţe albe (*d*)
Cu sărutări de buze moi (*e*)

(*c*) Ş'apoi o noapte > Şi n. etc.

Insemnat, cu cerneala tipului B. *în capul paginei în chip de memento, dar barat cu creionul, cu care a redactat strofa de deasupra, distihul :*

(*d*)—(*e*) Imbrăţişări de braţe albe
Şi sărutări de buze moi

21 bis—24 bis Ş'a ta atingere-i durere
Şi chin e farmecul ce ai (*f*)
Şi c'un cuvânt de mângâiere (*g*)
Viaţa iei, viaţa dai

(*f*) Şi chin cumplit e tot ce dai > Şi chin adânc > Şi chin e etc.; (*g*) Căci cu o singură privire.

30. De-acuma n'am ce blestema; 44. Cu anii* de păreri de rău > [*Versul dela etaj, nesigur, din cauza peniţei şi a grafiei*] C'o* cât de > Cu* cât* de lungi* etc.

Cu acelaşi creion, cu care a încercat, marginal, în B. *unele din strofele subsolului acestuia, schiţează o modificare a ultimei strofe din* B. — *care nu trece nici unei versiuni. Am încorpotat-o acolo, în subsol.*

D. se află în **2308, 164 v.** şi reprezintă prin caracterele tehnice, ce se pot cu uşurinţă surprinde, ca şi prin întregul ei contur, un divertisment, o versiune-exerciţiu, în care intră un bun procent de artificiu, o auto-pastişă, aşa cum Eminescu nu dispreţuia să execute. Versiunea numără 13 strofe, şi e alcătuită pe repetiţia simetrică, la fiecare 3 strofe (1, 4, 7, 10, 13), a refremului interogativ, adaptat metaforelor schimbătoare.

D. 2308, 164 v.

Pe fruntea ta purtai coroană
Cu chipul palidei Marii
O tu icoană,... o icoană !
Unde te-ai dus, când o să vii[?]

Te-ai dus şi ani de suferinţă
N'or să te vază ochi-mi trişti
Inamoraţi de-a ta fiinţă
De cum zîmbeşti, de cum te mişti

Iar la foşnirea lungii rochii
Rămân uimit, tresar pe loc
Mi-atârnă sufletul de ochii
Cei plini de lacrămi şi de foc

Şi pe-a ta geană tremurândă
O rază blândă străluci
O rază blândă, rază blândă
Unde te-ai dus, când o să vii[?]

Te-ai dus şi rău n'o să-mi [mai] pară
De-acum de ziua cea de ieri
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc
Şi te uram cu 'nverşunare
Te blestemam căci te iubesc

2279, 76 v. + 77 v. (ţine de C^2*)*

In faţa cea subţire cu farmecul palorii (*a*)
Iar ochii ard adâncii* şi înfiorătorii
Şi rău n'o să-mi [mai] pară de ziua cea de ieri
Că nu am fost victima duioaselor dureri
Că nu mi-am ars auzul cu şoaptele fierbinţi
Că nu zîmbiri cu* ură l'a mele rugăminţi
Puteam numiri infame în gând să-ţi iscodesc
Puteam ca să te blestem atât căci te iubesc

(*a*) In f. cea albă > I.f.c. subţire etc.

D. — *Poezia începea cu strofa a 2-a, ca în majoritatea versiunilor. După ce scrie cu cerneală întâiele 3 strofe, restul îl redactează cu creionul şi cu acelaşi creion designă, cu cifre, ordinea întâielor 3 strofe, aşa cum am reprodus-o la etaj.*

2. Icoana gingaşei Marii; 3. O tu icoană... o icoană ! > Ca* o* icoană > O tu etc.; 10. Tresar u. > Rămân uimit etc.

Se scutur crengile afară
Ce primăvara le 'nflori
O primăvară, primăvară
Unde te-ai dus, când vei veni[?]

Când mă atingi eu mă cutremur
De-acel [fior] al mânii reci
De-al genei tale gingaş tremur
S'atârnă viaţa mea de veci

Dar întinzând a lui aripe
S'a dus pe veci norocul meu
Redă-mi comoara unei clipe
Redă-mi părerile de rău

Un an întreg cu mii suspinuri
Am plâns de clipa ce-mi zîmbi
O an de chinuri, an de chinuri
Unde te-ai dus, când vei veni

De-acum nici asta nu-mi rămâne
De-acuma n'am ce blestema
Ca ziua de-azi e cea de mâne
Ca cea de mâne-or mai urma

Ca şi o undă trecător e
Tot ce-am visat în anii mei:
Ea o femee între flori e
Ş'o dulce floare 'ntre femei

Din floarea teiului ce-o scutur
Sbură un flutur în câmpii
O dulce flutur, dulce flutur
Unde te-ai dus, când o să vii[?]

E. — Ultima versiune, din cele ce cunoaştem, se află în **2279, 57—59,** e scrisă cu creionul roşu şi reprezintă o versiune nu mult depărtată de aceea a textului definitiv, în care trecerea dela persoana a 2-a la 1-a, în primele strofe, aduce totuşi un ecou inedit.

E. 2279, 57—59

Mă duc şi ani de suferinţă
N'or să te vadă ochi-mi trişti,
Inamoraţi de-a ta fiinţă,
De cum zîmbeşti de cum te mişti

D. — 26. De primăvara > Ce p. etc.; 37. U.a. întreg am p[lâns] > U.a.î. cu mii etc.; 47. *par mai curând:* Ea ce-o femee etc.; 49. *pare mai curând:* Din flori a teiului ce-i scutur.

N.B. Ultimele două strofe aşezate în josul paginei în ordine inversă, dedesubtul unei enigmatice linii de creion, le-am orânduit astfel pentrucă ni se pare a realiza un contur simetric (cf. argumentul).

Mă duc şi rău n'o să-mi [mai] pară
De-acum de ziua cea de ieri
Că nu am fost victimă iară
Neînduratelor dureri

In viaţa lumii aceştie
Ce n'are capăt şi 'nceput
In toată neagra vecinicie
O clipă numai te-am avut

De-atunci tinzând a lui aripe
S'au dus pe veci norocul meu
Redă-mi comoara unei clipe
Redă-mi părerile de rău

Veninul dulce ce amorul
In alte zile mi-l dedea
De şi amar, ardeam de dorul
De[-a] te-auzi, de-a te vedea

Puteam numiri defăimătoare
In gândul meu să-ţi iscodesc
Să te urăsc cu 'nverşunare
Să te blestem, căci te iubesc

Şi la foşnirea lungii rochii
Eu să tresar uimit pe loc
Să ameţesc privit de ochii
Cei plini de lacrimi şi de foc

Când mă atingi să mă cutremur
De farmecul mânuţii reci
De-al genei [tale] gingaş tremur
S'atârne viaţa mea de veci

Un an întreg cu mii de chinuri
Am plâns de-o clipă ce-mi zîmbi —
O an de chinuri, an de chinuri !
Unde te-ai dus, când vei veni?

Strofele 9—12 şi 13—16 încadrate în chenar, cu acelaşi creion roşu, pentru a le designa o altă ordine ; de altminteri, locul lor n'a fost niciodată acesta. Strofa 17—20 barată ulterior.

17—18. Veninul ce ni-l da amorul
Ce nesfârşit de crud era

31. Iar > De-al g. etc; *strofa 33—36 cu creion negru, singura în capul filei 59.*

Colaterale

2306, 81

De nu s'ar aflà în lume
De cât un singur mormânt
Şi doi în el să 'ncapă
Din cari eu unul sunt

Iar el să fie cel lalt
Să-mi întindă o mână ea
Având o vecinicie
Noi împreun' a sta

Acestui a mea mână
Nu vei vede 'ntinzând
Chiar dacă n'ar fi 'n lume
De cât un singur mormânt

DIN VALURILE VREMII...

« Ediția I-a Maiorescu », Dec. 1883

Ca multe din elegiile exilului bucureştean, *Din valurile vremii* reflectă nu numai viziunea paradisului pierdut, al Iaşilor — un paradis dublat de o gheenă e drept — dar şi nenumărate ecouri din vechile poeme, şi în primul rând din *Gemenii*, pe cari l-am văzut şi la obârşia poeziei *Atât de fragedă* şi care aparţine atât Iaşilor cât şi unei anumite viziuni epice.

Dar dacă ecourile vin dintr'acolo, versiunile, în cari apare redactată poezia sunt cu toatele de Bucureşti. Pentru temeiuri, pe cari nu le comunică şi cari nu s'ar putea în niciun caz susţine, atât de categorice sunt elementele materiale, în deosebi grafia, Botez afirmă că 6 din manuscrisele schemei sale (dela I—VI) sunt « probabil din anii 1875—76, de pe când Eminescu era revizor şcolar ».

De reţinut că versiunile acestea sunt foarte apropiate, ca spirit, de forma definitivă.

6—8. Să-mi întindă o mână
Având o vecinicie
Să fim noi împreună

9—11. Eu omului acestui
Tot mâna nu-i întind
De nu s'ar ~

Ms. *Din valurile vremii* se află în următoarele manuscrise, alcătuind schema:

A. 2261, 278 . . . . cca 1878
a) 2289, 84—85 v.
B^{1}. 2276^{I}, 101—102
B^{2}. 2276^{I}, 100 v. . . . . cca 1878
C^{1}. 2261, 72 + 71 v.
2262, 204
C^{2}. 2279, 12—13 . . . . cca 1878
C^{3}. 2279, 96
D. 2260, 223 v. + 174 v. . . . . cca 1879
d) 2279, 29 + 28 v.
E. 2282, 74—75 . . . . cca 1880

a) Intâia versiune, nesemnalată la Botez, figurează în **2289, 84—84 v.** E scrisă rapid, cu versuri lacunare şi cu toate atributele unui text brouillonar, aruncat în fuga condeiului cum se poate deduce şi din facsimilul alăturat. Cum precedă de aproape pe A. am aşezat-o în subsolul acesteia.

A se află în ms.-ul **2261, 278,** într'un submanuscris-dictando. In vecinătate, cu acelaşi scris, aceeaşi cerneală, un sonet din ciclul *Petri-Notae,* ceea ce ar duce, prin deducţie, către începutul lui 1878, înainte de 29 Aprilie 1878, când Petrino se săvârşeşte din viaţă.

Versiunea din A. primeşte numeroase aplicaţii cu creionul, care ţin de B^{1} şi se şi trec acolo.

A. 2261, 278
a) 2289, 84—84 v.

Din valuri de aduceri a minte îmi răsai
Cu mâna ca zapada, cu capul tău bălaiu
Şi ca în vis aievea, iubito, eu te văd
Intind a mele braţe, spre tine mă repăd
Cum oare din noianul de neguri să te rump
Şi să te strîng la pieptu-mi iubite înger scump
Şi fruntea [ta] cea albă pe umăru-mi s-o culci
Să sorb suflarea caldă a gurii tale dulci
Şi degetele tale strîngând să le sărut
Să te mai [am] la pieptu-mi aşa cum te-am avut...
Dar vai ! un chip aievea nu eşti, — — astfel te treci
Şi umbra ta cea albă în negură o 'nneci
Şi mă găsesc iar singur, cu mânile în jos — —
De-a fost un vis acesta e dulce şi frumos.

---

a) 2289, 84—84 v.

Din valuri de aduceri aminte tu răsai
Cu mână de zapadă, cu capul tău bălaiu
şi cum te văd ~ *(a)*
Intind a mele braţe, spre tine mă repăd
O cum [dar*] din noianul de gânduri să te rump
Şi să te strâng în braţe iubite înger scump
Şi fruntea ta cea albă pe umăru[-mi] s'o culci *(b)*
Să sorb suflarea caldă a gurii tale dulci,
A degetelor tale ~ strângând să le sărut ~
Şi să te am la pieptu-mi precum te-am mai avut
Dar [vai !] un chip aievea nu eşti astfel te treci
Şi umbra-ţi de zapadă în negură o înneci
Şi mă găsesc iar singur cu mânile în jos
De şi durerea-i crudă, dar visul e frumos *(c)*

(a) 3. Şi mă* repăd ~; *(b)* Ş.f.t.c. dul[ce] > Ş.f.t.c. albă etc.;
c) De-a fost un vis acesta.., vai* a fost prea frumos,

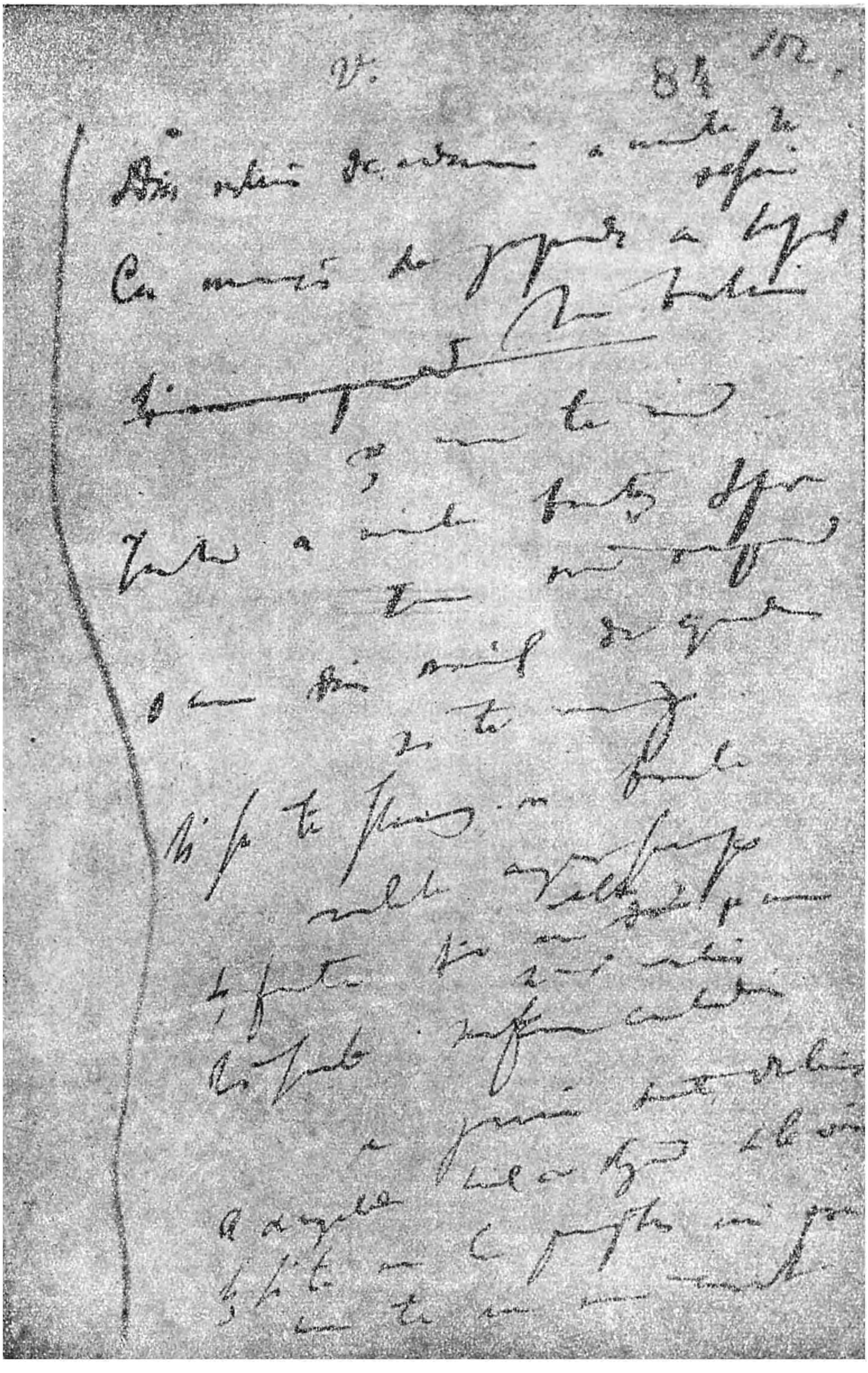

DIN VALURILE VREMII

Manuscrisele Academiei Române 2289, 84 (10 cm. × 15.8 cm.)

B^1—B^2. figurează în acelaşi ms. **2276^{I}, 101—102** şi **2276^{I}, 100** v., faţă în faţă, cu acelaşi scris, redactate de bună seamă în aceeaşi zi.

După ce, folosind aplicaţiile cu creion din A, redactează pe B^1, trece pe fila albă din stânga şi redactează pe B^2. Amândouă versiunile numără câte 20 versuri. După Botez B^1 are pe lângă cele 20 de versuri, « încă două care n'au trecut în text ». In realitate, cele două versuri (vezi subsolul nostru după v. 6) provin din A. şi au fost imediat barate.

Transcrierea noastră a aşezat la etaj forma cea mai evoluată B^2 şi în subsol pe B^1 (distanţa de timp, ce le separă e ca şi nulă). Tot în subsol am înregistrat și aplicațiile cu creion, operate pe A.

B^2. 2276^{I}, 100 v.

B^1. 2276^{I} 101—102

Din valurile vremii iubita mea răsai
Cu brațele de marmur, cu părul lung, bălaiu
Şi fața străvezie ca fața albei ceri
Slăbită e de umbra duioaselor dureri
C'un zîmbet [trist*] şi dulce tu mângâi ochii mei —
Femee între stele şi stea între femei
Şi întorcându-ți [fața] spre umărul tău stâng
In ochi[i] fericiri-mi mă uit pierdut şi plâng

Cum oare din noianul de neguri să te rump
Să te ridic la pieptu-mi, iubite înger scump,
Şi fața mea în lacrimi pe fața ta s'o plec
Cu sărutări aprinse suflarea-ți s'o înnec
Mânuța friguroasă să mi-o 'ncălzesc la sîn
Pe inimă-mi ținând-o când ție mă închin

---

8. *lapsus:* In ochi-mi> In ochi[i] f. etc.;

B^1. — 2276^{I}, 101—102

1. D.v.v. copila mea răsai (A. *creion*) > Din valurile vremei, iubita mea, răsai; 2. Cu mânile* la tâmple, cu p.t.b. (A. *creion*) > Trecând cu mâna rece pe părul tău bălaiu, > Cu brațele-atârnate, cu părul tău b.,; 3. Cu fața s. etc.; 4. Iar ochii [îți] sunt* turburi de umbre de dureri > Cu ochii plini de umbra duioaselor dureri > Slăbită e de u. etc.;

5—6. 1° O umbră peritoare răsai* în ochii mei
Tu între crini femee, și crin între femei
2° O umbră peritoare răsai* în ochii mei
Tu între flori femee, şi floare 'ntre femei
3° Astfel pluteşti gingaşă ca ramura* [de tei]
Femee între stele şi stea între femei

Urmau două versuri, provenind din A, barate imediat :

Şi ca în vis aievea iubito eu te văd
Intind a mele brațe la tine mă repăd

7. Tu fața întorcând-o spre u.t.s. (A. *creion*) > *id.* B^1; 8. In ochii fericiri-mi mă uit uimit şi plâng (A. *creion*) > *id.* B^1 > I.o.f.-m.m.u. răpit şi plâng; 10. Şi să te strâng la pieptu-mi, i.î.s., > Să te ridic la p.m. etc.;

11—12. 1° (A. *creion* > B^1.) A ochilor tăi lacrimi în suflet să le sorb
Să te privesc atâta, atât pân' oiu fi orb
2° (B^1) Şi ochii mei în lacrimi pe ochii tăi să-i plec
Cu sărutări o mie suflarea să ți-o 'nnec

13—14. 1° (B^1) Şi degetele tale strângând să le sărut
Să te mai am la pieptu-mi aşa cum te-am avut
2° (B^1) Cu sărutări s'acopăr mânuțele-aşa reci
Şi să te strâng la pieptu-mi de-acum în veci în veci
3° (B^2) Să încălzesc la sânu-mi mânuțele-aşa reci (*a*)
Pe inimă ținând-o de-acum în veci în veci

(*a*) Cu sărutări > Să încălzesc etc.

Dar vai... un chip aievea nu eşti, astfel te treci
Şi umbra ta se pierde în negurile reci
De mă găsesc iar singur cu braţele în jos
In trista amintire a visului frumos
Şi-astfel în întuneric eu dreapta mi-o întind
Din valurile vremii, cum fugi, să te cuprind

C^1—C^2—C^3. — **C^1** figurează în **2261, 72 + 71** v., într'un submanuscris confecţionat de poet, numără 14 versuri şi după ce a fost copiată cu cerneală, primeşte noui aplicaţii cu creionul, ce se vor întâlni în versiunile următoare, parte la C^2, parte la C^3. De C^1 ţine un mic crâmpeiu, interesant prin caracterul lui improvizat, schiţat în **2262, 204,** pe care l-am aşezat în subsol.

C^2 figurează în **2279, 12—13,** numără 16 versuri şi e dispusă în două fragmente a 8 versuri fiecare. Aici s'au trecut în subsol anume aplicaţii din C^1.

C^3 figurează în **2279, 96,** numără 18 versuri, şi e scrisă cu cerneala şi grafia uneia din formele (I.B.) lui *De-oiu adormi curând*, cu care e în contrapagină. C^3 însumează anume aplicaţii, operate atât în C^1 cât şi în C^2.

Ca dată, câte şi trei versiunile se situează prin 1878.

C^1. 2261, 72 + 71 v.

Din valurile vremii iubita mea răsai
Trecând cu dreapta albă pe părul tău bălaiu
Şi faţa întorcând-o spre umărul [tău] stâng...
In ochii fericiri-mi mă uit răpit şi plâng
O nu fugi răpită de viaţa mea, de tot
Din valurile vremii mă lasă să te scot...
Apropie-te iarăşi, te rog astfel rămâi
Să te mai văd odată cum te-am văzut întâiu
A ochilor tăi lacrimi cu gura să le sorb
Să te mai văd odată ş'apoi să rămân orb
De-atât amar de vreme eu nu ştiu ce să crez
Te ţiu aievea 'n braţe sau poate că visez
Dacă visez... te 'ndură, rămâi astfel pe piept
Şi fă ca pe vecie să nu mă mai deştept

B^1. — 15. Dar vai un chip aievea nu eşti... astfel te treci (B^1); 16. Şi umbra ta cea dulce în negură o 'nneci > Şi umbra ta se pierde în negurile reci (B^1); 17. De mă găsesc iar singur cu mânile în jos (*creion* A + B^1) > D.m.g.i.s. cu braţele în jos (B^1); 18. In du[lcea]* > In cruda > In trista amintire a visului frumos (*A. creion*) > In trista etc. (B^1);

19—20. 1° (*creion* A) E tristă ca şi toamna cu frunzele-i şi vântu-i
Din valurile vremei mă lasă să te mântui
2° (B^1) Afară este toamnă şi rece bate vântu-i
Din valurile vremei mă lasă să te mântuiu
3° (B^1) Din toamna vieţii mele, din sgomotu-i şi vântu-i
Din valurile vremei mă lasă să te mântuiu
4° (B^1) Doar* în deşertul* nopţii eu braţul îmi întind
Din valurile vremei să pot să te cuprind

2262, 204 (ţine de C^1.)

Din valurile vremii iubita mea răsai
Tinzându-ţi dreapta albă şi capul tău bălaiu
Şi faţa întorcând-o spre umărul tău stâng
In ochii fericiri-mi mă uit... şi plâng, şi plâng
O nu fugi, răpită de viaţa mea, de tot
Din valurile vremei mă lasă să te scot

De propria mea moarte înamorat să mor (*a*)

. . . .

Că tu a mea viaţă şi moartea mea ai fost (*b*)

(*a*) De moartea mea înamorat de moarte ~
(*b*) Că viaţa mea* în lume* şi etc.

C^2. 2279, 12—13

Din valurile vremii iubita mea răsai
Şi treci cu dreapta albă pe părul tău bălaiu
Cu fața ta în stânga spre umăr căutând
In ochii ferīciri-mi mă oglindesc plângând
O nu fugi iubito plutind astfel înnot
Răpită de nimicul vieții și de tot
Ca frunzele când toamna, pe lume-şi mână vântu-i...
Din valurile vremii mă lasă să te mântuiu.

[*]

Cu mânile în poale unite să rămâi
Să te mai văd odată cum te-am văzut întâiu
Să te cuprind și lacrimi din ochii tăi să sorb
Să văd adânc într'înşii ş'apoi să rămân orb...
De-atâta despărțire, nu ştiu ce să mai crez...
Te țiu aievea 'n brațe sau poate că visez...
Dacă visez, te 'ndură rămâi astfel pe piept
Şi 'ngăduie ca vecinic să nu mă mai deştept.

C^3. 2279, 96

Din valurile vremei iubita mea răsai
Netezi c'o mână tâmpla şi părul tău bălaiu
Şi fața întorcând-o spre umărul tău stâng...
In ochii fericiri-mi mă uit uimit şi plâng
Atâta de aievea o văd încet plutind
Incât a mele brațe, spre dânsa, le întind
Ş'aştept ca mâna albă tinzând* de sub vestmântu-i
Din valurile vremei în brațele-mi s'o mântui
Tu eşti, chiar tu? Şopteşte-mi încet de-al meu amor
[ ]

C^2. — 2. Şi treci cu dreapta albă pe părul [tău bălaiu] (*creion* C^1);

3—4. (*creion* C^1) Cu fața ta spre umăr, în stânga întorcând
In ochii fericiri-mi mă oglindesc plângând

5—6. *Incercate întâi în ordinea :*

1° (*cerneală* C^1) O nu fugi ca frunza, când toamna bate vântu-i.

~

2° (*cern.* + *creion* C^1) O nu fugi ca frunza, când toamn' aduce vântu-i
Din valurile vremii mă lasă să te mântui

3° (C^2) O nu fugi ca frunza când toamna aduce vântu-i

~

apoi : 5. O umbră străvezie, te văd plutind înnot > O nu fugi iubito etc.; 7. *ulterior, creion* C^2: Ca vicolul de f[runze] > Ca frunza vicolită ce-şi caută mormântu-i, *vers derivat din cel dela etaj și anticipând v. 6 (1°) din subsolul lui* C^3 (cf. *acolo*); 9. *id. creion* C^1; 11. *id. creion* C^1; 12. *id. creion* C^1; 13. De-atâta despărțire, eu nu ştiu ce să crez —— (*creion* C^1); 16. *id. creion* C^1 > Şi fă > Şi 'ngăduie etc. (C^2).

. . . . iubito, la pieptul meu rămâi ~
Viața ta întreagă ca ziua cea de 'ntâi
Ai ochilor tăi lacrimi mă lasă să le sorb
Să te privesc atâta, atât pân oiu fi orb
Spune-mi ești tu? Pe tine te simt, te strîng*, te văz
Ești tu aievea 'n lume sau poate că visez
Dacă visez te 'ndură rămâi la al meu piept
Şi fă ca pe vecie să nu [mă] mai deştept

d) — **D.** — *d)* se află în **2279, 29 + 28** v. și aparține acelei familii de texte de inspirație veroniană, aflătoare în vecinătate. Cum *d)* servă de ciornă pentru D. l-am trecut în subsolul acestuia.

D. figurează în **2260, 223** v. + **174** v. și este de fapt un fragment din poemul *Sarmis,* ce ocupă filele 222 sqq. ale acestui submanuscris-dictando (fila 174 v. e în realitate desprinsă de aici şi legată răzleț) şi despre care s'a mai vorbit cu prilejul poeziei *Atât de fragedă,* (vol. II, pag. 107), pentru care am extras una din versiunile, așa zicând, învârstate.

Pentru a recapitula:

Atât de fragedă (De câte ori iubito...) ocupă ff. 174 [= 223 bis] + 224.
Din valurile vremii (De câte ori iubito...), ff. 223 v. + 174 v. [= 223 bis v.].

Nesocotind aceste corespondențe şi această situație a filelor (amândouă seriile sunt barate, însă una cu cerneală şi cealaltă cu creion roşu), Il. Chendi a tipărit în colecția sa de «Postume», şi sub titlul *De câte ori iubito...* (pag. 60—61) un text ce nu există în realitate şi care provine din confuzia celor două versiuni. Aşa a procedat de altminteri şi la una din versiunile *Odei în metru antic.*

D. 2260, 223 v. + 174 v.
d) 2279, 29 + 28 v.

De câte ori iubito, mă uit în ochii tăi
Mi-aduc a minte ceasul când te-am văzut întâi
Plutind ca o uşoară crăiasă din poveşti,
C-o singură zîmbire mi-ai spus ce dulce eşti
De ce zîmbeai tu oare? Vr'un cântec trist şi moale
Au deşteptase 'n taină glasul gândirii tale?

C^3. — 2. Netezi ~ (*creion* C^2).> Netezi cu dreapta-ți tâmpla şi p.t.b. (*creion* C^1); 3. Cu fața abia întoarsă spre umărul tău stâng (*creion* C^2) > Dar întorcând privirea spre umărul [tău] stâng (*creion* C^1); 4. *id. creion* $C^1 + C^2$;

5—6. 1° Aievea eşti ori umbră de-asupra de pământ (*a*)
Ca volbura de frunze ce-o spulberă un vânt

2° O umbră care visul o 'mbracă ~ (*b*)

3° Pe care nălucirea-mi o 'mbracă în vestmântu-i
Din valurile vremei mă lasă să te mântui.

(*a*) A.e.o.u. ce trece > A.e.o.u. de-asupra etc.
(*b*) O.u.cărei visul > O.u.care etc.;

N.B. *Trecerile dela o formă la alta se fac cu salturi.*

7. Intinde-mi a ta mână > Aştept ca mâna albă etc. > Ş'aştept etc.; 9. Tu eşti, chiar tu? Vorbeşte-mi încet, tot mai încet; 15. O spune-mi tu eşti dragă, pe care > Spune-mi etc.; 17. Dacă visez te 'ndură rămâi astfel > D.v.t.'n.r. la etc.;

d) 2279, 29+28 v.

N.B. *Punctuația e aproape absentă în această versiune brouillonară.*

1. D.c.o.i.,m. uit [în] o.t.; 2. aminte; 3. Tr[ecând] > Plutind etc.; 4. *id.*; 5. *introdus, ulterior, un minut în urmă, pe fila albă din stânga :* D.c.z.t.o. v'un cântec t.ş.m.; 6. *id. introdus ulterior.*

Şi ochii întorcându-i de lacrimi şi de foc
Purtai pe-al genei tremur viaţa şi noroc...
Apoi te-ai dus departe; te-am căutat mereu
Tu gingaşă mireasă a sufletului meu
In nopţile pustie stătut-am să te cert
Cu braţele-amândouă cătându-te 'n deşert,
Numiri defăimătoare cercam să-ţi iscodesc
Şi te uram din suflet, adânc, căci te iubesc
Bolnavi de arătare-ţi rămas-au ochi-mi trişti
Inamoraţi de tine, de cum uşor te mişti
Din valurile vremei vedeam cum lin răsai
Trecând cu dreapta albă pe părul tău bălaiu
Şi faţa visătoare spre umăr întorcând,
In ochii fericiri-mi eu mă uitam plângând
« O nu fugi răpită » — strigam cu doru-mi tot —
« Din valurile vremii mă lasă să te scot !
Ş'acum când eşti de faţă eu nu ştiu ce să crez
Te ţin aievea 'n braţă sau poate că visez —
Să cred că-i cu putinţă aşa minuni să stee ?
Dar tu eşti prea mult înger şi prea puţin femee...
Dacă visez, te 'ndură, rămâi astfel pe piept
Şi fă, ca pe vecie să nu mă mai deştept.

E. Ultima versiune din manuscrise se află în **2282, 74—75,** copiată, la rând ca pentru tipar, cu scrisul caracteristic textelor vecine: versiuni din *Scrisori, Oda în metru antic* etc., din jurul anului 1880. Raportăm diferenţele la textul din vol. I, pag. 213:

E. 2282, 74—75

1. D.v.v., iubita mea, răsai; 2. Cu braţele de m. etc. > Cu umerii de m. etc.; 6. Femee etc.; 8. I.o. fericiri-mi mă uit uimit ş.p. ! > I.o.f.-mi m. uit pierdut şi plâng !; 10. S.t.r.l.p.-mi, i.î. scump ? > S.t.r.l. p-mi, i.î. scump,; 12.C.s.a.s. să ţi'o-nnec; 14. Pe inimă-mi ţinând-o când ţie mă închin ? > *creion* Aproape, mai aproape pe inimă-mi s'o ţin; 15. D.v., u.c.a. nu eşti. Astfel te treci; 19. Z.d.u.t.d. le întind; 20. D.v. vremei, cum fugi, să te cuprind > D.v.v., nu pot să te cuprind.

---

d). — 7—8. *id.;* 9. A.t.-a.d. departe şi te-am cătat mereu; 10. *id.;* 11. In nopţile-mi pustie etc.; 12. C.b.-a cătându-te ['n]-deşert; 13. *introdus ulterior :* Numiri defăimătoare cătam să-ţi iscodesc; 14. *id. intr. ult.*;. 15. Bolnavi de-a ta privire rămas-au ochi-mi trişti > B. de arătare-ţi etc.; 16. *id.*; 17. *dela versul 17 în jos, acoladă creion roşu pe stânga*; 17. vremii; 18. Trecându-ţi dreapta albă pe părul tău bălaiu; 19. Şi faţa visătoare spre umăr întorcând > Şi faţa întorcând-o spre u.t.s.; 20. *id.*; 21. O.n.f. [răpită] strigam cu-amoru-mi tot; 22. *id.*; 23. De-atât amar de vreme, eu nu ştiu ce să crez; 24. braţe;

25—26. *intr. ult.*: Se poate oare 'n lume aşa minuni să stee ?
Dar tu eşti prea mult înger şi prea puţin femee.

27. Dacă visez... te 'ndură r.a. la piept; 28. *id.*

Pe aceeaşi pagină albă din stânga, două versuri neîncorporate :

Şi cât de sus ridică un gând pe-o biată roabă .
Comoara ta din suflet e singura-mi podoabă (*b*)

(*a*) Comoara-ţi sufletească* e.s. etc.

CE TE LEGENI...

«Ediţia I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Raporturile lui Eminescu cu poezia populară, amintite la capitolul *Revedere*, (vol. II, pag. 137—138) se reflectă şi în cele două poezii, ce urmează: *Ce te legeni*...[1] şi *La mijloc de codru des*...

Acceptată favorabil, de majoritatea glosatorilor, *Ce te legeni*... a făcut obiectul unui atent comentariu din partea profesorului Ovid Densuşianu, din al cărui curs am extras un fragment caracteristic şi la capitolul *Revedere*. Cercetarea savantului folklorist, dublat de unul din cei mai originali literaţi, a disociat cu superioară intuiţie elementul cult de cel popular, în cele câteva poezii, de acest gen, ale lui Eminescu.

După ce formulează, în chip de lege, că poezia lirică populară fiind prin natura ei « de inspiraţie concentrată, nu permite expresii locale, pentrucă redă stări sufleteşti care sunt exprimate într'un vocabular, dacă nu sărac dar mai mult sau mai puţin acelaşi pretutindeni » şi după ce constată că din această pricină « genul liric e cel mai susceptibil de bruscări când e vorba de a-l trece în literatură », motiv pentru care cei mai mulţi « s'au poticnit când au căutat să treacă inspiraţia lirică populară în cea cultă, sau dacă nu s'au poticnit, au ajuns numai la aproximaţii », Ovid Densuşianu, trece, în revistă, întâi *La mijloc de codru des*, al cărui comentar îl rezervăm capitolului următor, pentru a continua astfel:

> « Şi acum trecând la poezia cealaltă, *Ce te legeni*... aceasta e caracteristică în alt sens, pentrucă partea din urmă se prezintă astfel:
>
> Peste vârf de rămurele
> Trec în stoluri rândunele,
> Ducând gândurile mele
> Şi norocul meu cu ele
>
> Aici e o notă superioară întrucâtva şi anume în sensul că pe când dincolo era un adaos concret aici e o abstractizare a temei şi apoi versurile următoare sunt superioare ca perspectivă poetică:
>
> Şi se duc pe rând, pe rând,
> Zarea lumii 'ntunecând
> Şi se duc ca clipele
> Scuturând aripele.
>
> Imaginele sunt impresionante, însă se văd cât de colo că nu sunt populare. Ce vine să adauge Eminescu, nu este un plus ca fond sufletesc: e numai faptul că dânsul a găsit prilejul să introducă vreo patru versuri care înalţă motivul iniţial şi mai ales ne dă imaginea aceea cu sborul, care parcă ne face să ne gândim la trecerea clipelor »[2].

Ms. *Ce te legeni*... se află în următoarele manuscrise:

A. **2276^{I}, 17** }
B. **2276^{I}, 20** } . . . . cca 1878—1879
2276^{I}, 18
C². **2261, 806** . . . . cca 1881—1882
C¹. 2276^{I}, 31

Intâia versiune figurează în **2276^{I}, 17**, numără 13 versuri şi se vede a fi o primă şi rudimentară schiţă, desvoltată până la un îndoit număr de versuri, câteva pagini mai departe,

în cea de a doua, figurând în **2276^{I}, 20**, de 26 versuri. Ultimele patru versuri au fost încercate întâiu în **2276^{I}, 18**, şi le-am trecut în subsol.

Cea de a treia versiune figurează în **2276^{I}, 31**. Ea a fost transmisă aproape aidoma celei de a patra din **2261, 806**, în submanuscrisul întâlnit cu prilejul poeziilor *Familiei*, unde e copiată cu o frumoasă caligrafie. Intre acestea şi textul *Convorbirilor* diferenţele sunt minime. Am trecut pe C¹ în subsolul lui C².

Dar dacă acestea sunt versiunile poeziei ce cunoaştem, un studiu al genezei lui *Ce te legeni*... nu se poate lipsi de tot acel material folkloric, ce se află în bună parte în chiar manuscrisele poetului. Pentru aceasta ca şi pentru celelalte materiale folklorice, al căror loc se rezervă volumului de « Literatură populară », trimitem la ediția, invocată în atâtea prilejuri, a d-lui D. Murărașu: M. Eminescu, *Literatură populară*, ediție comentată, « Scrisul românesc », Craiova [1937], pag. 103, sq. + 576 sq.[1].

---

[1] In ediţia a II-a şi a III-a a antologiei *Rumänische Dichtungen*, alcătuită de Carmen Sylva şi Mite Kremnitz, *Ce te legeni*... poartă titlul *Doina*.

[2] Ovid Densuşianu, *Evoluţia estetică a limbei române*, (curs litografiat), 1931—1932, pag. 120—103.

Este drept a observa, așa cum au făcut și ceilalți editori, precum C. Botez și D. Murărașu, că versiunile prime din *Ce te legeni...* și din *La mijloc de codru des...* sunt întrețesute, după cum în cea de a doua se infiltrează ceva din tema *Ursitoarelor* sau motivul *In temeiul codrului*. Dar, totodată, să și adăogim că de îndată, instantaneu aproape, poetul purcede la disocierea motivelor, prin noui cópii, distinct executate pe filele albe din stânga. Transcrierea noastră s'a condus de toate indicațiile, fie că sunt exprimate categoric, fie și numai sugerate.

A. 2276^{I}*, 17*

Ce te legeni codrule?
Fără ploae, fără vânt
Cu crengile la pământ — —
Dară cum să nu mă plec[?]
Toate paserile trec
Și se duc în depărtări
Peste țări și peste mări
Și se duc pe rând, pe rând
Din aripe scuturând
Și mă lasă pustiit
Vestejit și amorțit
Stau cu doru-mi singurel
Să mă 'ngân numai cu el.

B. 2276^{I}*, 20*

Ce te legeni codrule
Fără ploae, fără vânt
Cu crengile la pământ?
Da de ce să nu mă plec
Dacă păserile trec
Și se duc în depărtări
Peste nouă mări și țări
Peste goale rămurele
Trec în stoluri păserele
Cântăreți cu pene sure
Ce i-am crescut la pădure
Sboară cuci și rândurele
Ducând gândurile mele
Și norocul meu cu ele
Se tot duc pe rând, pe rând
Din aripe scuturând
Și mă lasă pustiit

---

[1] Cf. de asemeni D. Murărașu, *M. Eminescu: Ce te legeni... (ediție critică)* în *Făt-Frumos*, X, 1—2, Ianuarie-Aprilie 1935.

A. — 1. C.t.l. plopule; 4. Dar c[um] > Dară cum etc.; 7. Peste mări > P. țări etc.; 10. Și mă lasă singurel.

B. — 2. Ce pleci > Fără ploae etc.; 7. Peste țări și peste mări; 8. Pe deasupra lumii mele > Peste vârf de rămurele; 11. Ce le-am crescut î. p.; 15. Și se duc mereu... ~ > Se tot duc etc.; 17. Și mă lasă vestejit.

Vestejit şi amorţit
Şi cu doru-mi singurel
Să mă 'ngân numai cu el
Ziua scade, noaptea creşte
Iar pădurea se răreşte
Bate vântul frunza 'n dungă
Păserelele le-alungă
Bate vântul dintr'o parte
Toamna-i ici, vara departe.

C^2. 2261, 306
C^1. 2276^1, 31

— Ce te legeni codrule
Fără ploae, fără vânt
Cu crengile la pământ?

— De ce nu m'aş legăna
Dacă trece vremea mea?
Ziua scade, noaptea creşte
Şi frunzişul se răreşte;
Bate vântul frunza 'n dungă,
Cântăreţii mi-i alungă;
Bate vântul dintr'o parte,
Iarna-i ici, vara-i departe.
Şi de ce să nu mă plec,
Dacă paserile trec?
Peste vârf de rămurele
Trec în stoluri păsărele
Ducând gândurile mele
Şi norocul meu cu ele.
Se tot duc pe rând, pe rând
Zarea lumi 'ntunecând
Şi se duc ca clipele,
Scuturând aripele
Şi mă lasă pustiit
Vestejit şi amorţit
Şi cu doru'mi singurel
De mă 'ngân numai cu el.

---

19. Stau cu doru-mi s.; 20. Şi mă 'ngân n.c. el; 22. Iară frunza-mi se răreşte > Frunza 'n codru se răreşte; 24. Ziua-i scurtă, noaptea-i lungă.

2276^1, 18

23—26. Bate vântul frunza 'n dungă,
Jalea'i mare, calea'i lungă
Bate vântul dintr'o parte
Departe-i, puica, departe.

C^1. 2276^1, 31

Aproape la fel, minus diferenţele de punctuaţie şi unele versuri:

3—4 *distanţa lipseşte;* 7. Şi frunzişu-mi s.r.; 15. Sboară 'n stoluri rândurele; 19. lumii.

LA MIJLOC DE CODRU...

«Ediţia I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Spuneam, în capitolul precedent, că observaţiunile, atât de judicioase ale lui Ovid Densuşianu, pe tema poeziilor de inspiraţie populară la Eminescu, se opreau dintru început la poezia de faţă:

> « Să începem, spunea el, întâi cu acea poezie care ca tip chiar, ne aduce aminte de multe din cele dela ţară, *La mijloc de codru des :*
>
> La mijloc de codru des
> Toate paserile ies
> Din huceag de aluniş
> La voiosul luminiş,
> Luminiş de lângă baltă,
> Care 'n trestia înaltă
> Legănându-se din unde
> In adâncu-i se pătrunde.
>
> Versuri tipice în poezia aceasta de inspiraţie populară a lui Eminescu. Vedem că ritmul popular e bine păstrat. Dar ce a făcut Eminescu? Redând în unele locuri aproape neschimbat ceea ce i-a oferit folklorul nostru, intercalează în mijlocul poeziei ceva care e absolut al lui:
>
> Luminiş de lângă baltă,
> Care 'n trestia înaltă
> Legănându-se din unde
> In adâncu-i se pătrunde.
>
> Aici e un motiv concret de observaţie a unui efect de lumină, însă ceva de felul acesta n'ar fi trecut niciodată prin capul cuiva dela ţară; se vede un simţ mai ascuţit de a privi lucrurile. Eminescu intercalează această impresionare a lui în cadrul unei poezii cu caracter foarte pronunţat popular şi te întrebi atunci: ce realitate literară rezultă din asemenea poezie? Mărturisesc că trebuie redusă la un exerciţiu de oarece îndemânare, în sensul că Eminescu nu a compromis din alăturarea prea contrastantă ceea ce i-a dat inspiraţia populară şi chiar ce a introdus dânsul se menţine la un nivel poetic» 1)).

Despre întrepătrunderea motivelor acestor două poezii populare, am amintit la capitolul precedent.

Ms. *La mijloc de codru...* se află în următoarele versiuni:

A. 2276^{I}, 20—21
B. 2276^{I}, 21—22
C. 2276^{I}, 22 . . . . cca 1878—1879
D. 2276^{I}, 20 v.
E. 2261, 305 . . . . cca 1881—1882

A. 2276^{I}, 20—21

La mijloc de codru des
Toate paserile es
Es din mîl* şi din desiş
Şi s'aşează 'n luminiş

---

1) Ovid Densuşianu, *Evoluţia estetică a limbei române*, (curs litografiat), 1931—1932, pag. 101—102.

1. In temeiul codrului > I.t. pădurilor *părăsite şi reluate, autonom, câteva pagini mai departe într'o nouă poezie. După v. 4 urma, întâiu:*

Luminiş cu iarbă mare (*a*)
Şi cu flori mirositoare
Doarme 'n trestia înnaltă
Iarba-i moale, stuful mare
Nu te vezi [din el] călare

(*a*) *ulterior, necontinuat :* L.c.i. moale*

Luminișul unde-o baltă
Doarme ’n trestia înnaltă
Și ’n adâncu-i oglindează
Stele dulci ce scânteiază
Iar colo sub vechiul teiu
Se ascunde un bordeiu
Pe a lui coperământ
Frunză cade, trece vânt

B. *2276*^{I}*, 21—22*

La mijloc de codru des
Toate paserile ies
De sub crengile ’n desiș
Au eșit la luminiș
Luminiș de lângă baltă
Care ’n trestia înnaltă
Lin se leagănă din unde
Leneș* cerul de ’l pătrunde
Și cu* lună și cu stele
Și cu sbor de paserele
Iar în umbră lângă [teiu]
Se arată un bordeiu
Bordeiaș intră ’n pământ
Și pe-a lui coperământ
Frunza cade fără vânt
Ce ești trist bordeiule
Ce te legeni teiule
Fără ploae fără vânt
Cu crengile la pământ?

A. —

5—6. Luminiș, de lângă baltă
Care ’n trestia înnaltă

urmate de:

Adormit încet suspină
Și pe fața-i luna plină (*b*)

(*b*) *Deasupra, necont.*: Iară ~

9. *De fapt*: Iară *(sic)* c. etc.

B. *2276*^{I}*, 21—22*

7. Leneș > Legănându-se din unde.

8—10. Iacă* cerul de’l pătrunde
Ceru ’ntreg cu stelele
Și cu păsărelele

C. 2276^{I}, 22

La mijloc de codru des
Toate paserile es
Din desiş din aluniş
La lunca cu luminiş
Luminiş de lângă baltă
Care 'n trestia înnaltă
Lin se leagănă din unde
Şi 'n adâncu-i se pătrunde
Şi de trestia pe maluri
Şi de brazii de pe dealuri
Şi de lună şi de soare
Şi de paseri călătoare
Şi de lună şi de stele
Şi de sbor de rândurele
Şi de chipul mândrii mele

E. 2261, 305
D. 2276^{I}, 20 v.

La mijloc de codru des
Toate paserile ies
Din huceag de aluniş
La voiosul luminiş;
Luminiş de lângă baltă
Ce în trestie înnaltă
Legănându-se din unde
In adâncu-i se pătrunde
Şi de lună şi de soare
Şi de paseri călătoare;
Şi de lună şi de stele
Şi de sbor de rândurele
Şi de chipul dragei mele.

C. — 9—10 *introduse ulterior, după ce poezia fusese transcrisă în întregime;* 15. Şi de chipul dragei mele.

D. 2276^{I}, 20 v.

Acelaşi număr de versuri, aproape identică, minus punctuaţia şi diferenţele:
3. Din huceag din aluniş; 6. Ce prin trestia înnaltă; 7. Lin se leagănă din unde; 8. Şi 'n adâncu-i s.p.; 13. Şi de chipul mândrii mele.

MAI AM UN SINGUR DOR

«Ediţia I-a Maiorescu», Decemvrie 1883

Insumăm sub acest titlu generic, nu numai unul din cele mai populare 1) dar şi cel mai semnificativ, poate, toate observaţiunile şi toate materialele privitoare la elegia aceasta testamentară şi la variatele ei aspecte. Dacă vine, în bună parte, din chiar valoarea poeziei, prestigiul acestui titlu nu datoreşte totuşi mai puţin şi acelor condiţii favorabile, creiate de ediţia Maiorescu şi de armonioasa ei alcătuire, chiar dacă, în cele din urmă, sugestiile şi meritul, legate în speţă de grupul acestor patru elegii, s'ar prea putea să purceadă dela şi să se întoarcă tot asupra lui Eminescu. Căci dacă, aşa cum ne apare din ce în ce mai plauzibil, marele lot al celor 25 de inedite, cari ridicau şi substanţa nu numai cantitatea primei culegeri dela 1883, fusese transcris pentru tipar, chiar de Eminescu, atunci cată să vedem în ordinea celor patru elegii o operaţiune originală, al cărei tâlc, nu poate fi trecut cu vederea 2). Aceasta ar însemna că toate tiparele încercate n'au avut alt scop decât să pregătească elaborarea celui mai expresiv din ele, şi că titlurile, popularizate de ediţia Maiorescu, răspundeau întru totul intenţiilor poetului. Intâiei din ele: *Mai am un singur dor* îi urmau: *Varianta aceleiaşi poezii (De-oiu adormi curând)* ; *Altă variantă (Nu voiu mormânt bogat)* şi *Altă variantă (Iar când voiu fi pământ)*, titluri altminteri arbitrare, variantele fiind atât din punctul de vedere cronologic, cât şi din acela al valorii, etape depăşite.

Dar dacă *Mai am un singur dor* reprezintă floarea din urmă a atâtor seve distilate — şi, într'un fel, şi este floarea de aloes, despre care vorbeşte Lamartine, grea de mireasmă acumulată şi înflorind odată la un sfert de veac, atunci prezentarea ei s'ar putea face şi precedând-o de toate întrupările ei anterioare, fie ele trei ca la Maiorescu, fie ele treizeci şi trei şi chiar mai multe, câte şi sunt în realitate. Este ceea ce a încercat şi Ion Scurtu în ediţia sa din 1908, inversând ordinea oarecum clasică a ediţiei Maiorescu. Cum ordinea lui Scurtu se întâmplă să reprezinte filiaţia, mai mult ori mai puţin reală a celor patru tipare, socotim util să transcriem unul din comentariile la care a dat naştere şi ale cărui nedumeriri pot fi pe de-a'ntregul deslegate:

> «*Maiorescu* — scria Mihail Dragomirescu — fără nicio explicaţie, publică toate variantele acestei poezii. Tot aşa face şi *Scurtu*. Dar pe când *Maiorescu* pune ca primă variantă pe aceea care începe cu «Mai am un singur dor», *Scurtu* luându-se după nu ştiu ce criteriu, publică, tot sub titlul «Mai am un singur dor», ca primă variantă, pe aceea care începe cu «De-oiu adormi curând», care, spre deosebire de a lui *Maiorescu*, începe abrupt şi fără cadru. Confuziunea dintre cele patru variante trebue să înceteze.
>
> Cea mai bună formă din cele patru, cea care sintetizează adânc dorinţa ultimă a poetului este cea publicată la început de *Maiorescu*. Intr'însa găsim modulaţii, rezonanţe şi nuanţe pe care nu le găsim în celelalte decât ca indicaţii. In frământarea sufletească din care au ieşit aceste poezii, singura floare plină de parfum, este această formă.
>
> Celelalte forme sunt imperfecte 3) şi constitue numai treptele pe care a trebuit să se suie poetul, pentru ca să ajungă la desăvârşire. Va trebui deci să primim în ediţia noastră numai forma definitivă «Mai am un singur dor», iar pe celelalte trei să le punem în anexă. Meritul acestei forme definitive stă în faptul că numai ea prezintă o creştere, o culminare şi o calmare a sentimentului. Ea singură se coboară până în adâncimile mistice ale sufletului poetului, creind armonia eternă dintre fond şi formă » 4).

Şi consecvent distincţiilor hotărîte, Mihail Dragomirescu aşează *Mai am un singur dor* în secţiunea «Capodoperelor» (capitolul «Poezii intime»), iar pe celelalte trei variante în aceea a «Operelor de talent». *Luându-se după nu ştiu ce criteriu*, scria regretatul profesor şi adevărul este că, dacă n'a avut prilejul să se justifice, Ion Scurtu a procedat ca unul din cei mai iniţiaţi cunoscători ai manuscriselor eminesciene. Schema evolutivă a feluritelor

---

1) Pus pe muzică şi cântat la înmormântarea poetului, de corul condus de Al. Bărcănescu, motivul se bucură de o largă şi instantanee circulaţie, cum atestă şi următorul crâmpeiu din scrisoarea lui Duiliu Zamfirescu, datată Frascatti, 11 Septemvrie 1889: «De mai am un dor, cum zice bietul Eminescu, e să vizităm şi Veneţia împreună. Vreau să bem din limpeziciunea colorilor lui Tintoreto, să trăim în arhitectura lui Veronese şi Tizziano etc. . . .ia aşa, să trăim în 1570. Asta îmi aduce încă odată aminte pe nefericitul Eminescu. A murit. Mai bine c'a murit. Era aşa de puţin om, încât ar fi rămas totdeauna străin între noi. Acolo unde s'a dus e loc de odihnă şi de răcoare. Natura a făcut două lucruri mari, zice Leopardi, amorul şi moartea» etc. (Emanoil Bucuţa, *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori, 1884—1913*, pag. 47—48).

2) Aducem în sprijinul acestei păreri, şi felul cum e barată versiunea III. F., din *Mai am un singur dor*, a textului definitiv. Simetria atentă, artistică, a liniilor de baraj exprimă şi mai plastic momentul când versiunea aceasta a fost trecută pe curat. Să se urmărească facsimilele, mai departe, la pag. 269 şi 270.

3) «. . în atâtea variante aproape deopotrivă de frumoase. . . » scria, totuşi, Mihail Dragomirescu în *Critica ştiinţifică şi Eminescu*, din care, vezi un citat în «Mărturii»-le dela sfârşitul acestui volum.

4) Mihail Eminescu, *Poezii*, ed. Mihail Dragomirescu, 1937, pag. 287.

versiuni şi tipare, ce publicăm mai jos, confirmă, aproape în întregime, ordinea lui Scurtu 1), al cărui criteriu era aşa dar unul cronologic. Cât priveşte ierarhia tipurilor, problema mi se pare cu mult mai delicată.

Spuneam că vom însuma toate materialele într'un singur capitol şi aceasta ne obligă să răspundem acelora care s'ar socoti îndreptăţiţi să ne obiecteze oarecare inconsecvenţă. In adevăr: aparatul critic al ediţiei de faţă, început din a doua parte a volumului I şi completat în volumele II şi III, urmează ordinea poeziilor, aşa cum a fost ea stabilită în întâia parte a volumului prim. Textul celor patru elegii din ediţia noastră reproduce ordinea ediţiei Maiorescu, în care au apărut pentru întâia oară, designate astfel, poate, chiar de poet. Firesc ar fi fost, aşa dar, ca aparatul critic al acestor patru elegii să fie stabilit pentru fiecare text în parte şi în ordinea odată hotărîtă. Aşa a procedat, de pildă, Botez, în ediţia sa, indiferent dacă gruparea şi filiaţia lui sunt în mare parte defectuoase. Cine urmăreşte însă, cu obedienţă susţinută, această filiaţie, aşa cum rezultă ea din chiar succesiunea nenumăratelor versiuni, aflătoare în manuscrise, este obligat să admită că singura prezentare logică a materialelor rămâne aceea cronologică, evolutivă, aşa cum ar fi realizat-o şi Scurtu, dacă ar fi ajuns să dea visata lui ediţie critică 2). O astfel de prezentare are îndoitul avantaj, pe de o parte, că reproduce însăşi viaţa creatoare a poetului, în multiplele şi frământatele ei hipostaze, iar pe de alta, că subliniază caracterul unic şi unitar al acestei elegii testamentare. Cele peste 40 de întrupări ale poemului nu sunt, în realitate, altceva decât variaţiunile melodice ale unuia şi aceluiaşi cântec: *Mai am un singur dor*. Şi aici ar fi poate locul să ne întrebăm dacă judecata mai sus citată nu este oarecum prea radicală, când trage atât de nete linii de demarcaţie între cele patru forme, oarecum clasice, ale elegiei, decretând pe întâia « capodoperă », iar pe celelalte numai « opere de talent ». Dacă s'ar fi cunoscut şi întreaga diversitate de forme, a manuscriselor, de bună seamă că judecata aceea ar fi fost şi mai severă 3).

Şi totuşi cetitorul se va putea convinge că dacă multe din forme sunt cu adevărat variante, deci tipare provizorii, atâtea altele sunt închegări de sine stătătoare, forme de creaţie autonomă aşa cum într'o simfonie sau într'o sonată fiecare parte îşi are raţiunea ei de a fi. Diverse ca importanţă şi ca tonalitate, ele nu sunt mai puţin necesare în conturarea omogenă a cântecului. Nimeni n'a vorbit până acum, şi pe bună dreptate, de « confuziunea » ce ar trebui să înceteze de a mai exista între componentele unei simfonii. Şi analogia ni se pare cu osebire valabilă, când e vorba, de *Mai am un singur dor*, nu numai una din cele mai muzicale 4) a lui Eminescu, dar a cărei tehnică ni se pare că ţine întru totul de canoanele artei melodice. Că uneori, în cursul exerciţiilor, poetul se lăsa furat de alternarea ritmurilor (precum în sugestivul exemplu al versiunilor III.A.A^1.A^2) şi că alteori (precum în versiunile III.K.L.M. şi N.) virtuozitatea lui ia aspectul unui adevărat alexandrinism ritmic şi prozodic, nu e mai puţin adevărat. Aceasta însă nu trebue să ne împiedece a vedea columnel^e de boltă ale cântecului, aşa cum erau ele predestinate în universul creator al poetului. Căci din nou, cată să nu pierdem din vedere, şi atât schema cât şi orânduirea pe secţii a materialelor o vădesc cu prisosinţă: ***indiferent de mulţimea treptelor câte urcă, elegia aceasta se realizează în patru momente distincte şi că fiecare din acele momente îşi are evoluţia şi cristalizarea de sine stătătoare.***

---

1) Aceeaşi ordine şi 'n ediţia A. C. Cuza, care-şi mai adaogă şi o a IV-a variantă *Cum nu am nici un dor*, (primul vers greşit, cf. la noi III. L. *Cum nu mai am un dor*), tipărită întâiu în ediţia Nerva Hodoş, dela 1902.

2) De ce totuşi n'am păstrat aceeaşi ordine, la fel cu Scurtu, şi în partea de texte? Pentru simplul motiv că una urmăreşte textul şi alta aparatul critic. Respectarea ordinei unor texte adaogă tradiţiei consacrate, în timp ce, critic prin definiţie, aparatul e ţinut să distingă, să analizeze şi să clarifice.

3) Fără, totuşi, să concureze în severitate, « originalele » păreri, pe care « anonimul dela Blaj » le formula cu privire la existenţa celor patru forme ale poeziei şi din care extragem:

« Eminescu însă este faţă cu orice desfătări cu totul posomorît, blasat, nesusceptibil de nicio bucurie, veşted, amorţit şi cu dorinţe confuse, bizare şi fără înţăles, cum se poate vedea din cele patru variante ale poesiei: *Mai am un singur dor*, în cari nu ştie omul nici că ce vrea, nici că pentru ce vrea, ce i s'ar părea că vrea; atâta însă poate vedea în ele oricine, că în versurile aceste rele vorbeşte un suflet misantrop, pentru care viaţa e o sarcină nesuportabilă, fără să aibă cauză de a o considera de atare, un suflet, care nu mai are dorinţi nobile, fundate şi raţionabile, ci numai capricii » ([Alexandru Grama], *Mihail Eminescu*, Blaj, 1891, pag. 63—64).

« Căci în colecţiunea publicată chiar de dânsul, se află nu mai puţin decât patru variante de ale poesiei lui Eminescu, intitulate: *Mai am un singur dor*. Poesia aceasta aşadară nu odată, fără de patru ori o a revăzut bietul Eminescu. Şi totuşi dacă d-l Maiorescu îşi va pune mâna pre inimă, va trebui să recunoască, că din cele patru variante una e mai rea şi mai confusă ca cealaltă. Ma în una bietul Eminescu aşa e de absurd, de zice, că doreşte să fie îngropat lângă mare, căci acolo îi va fi somnul lin şi cu toate aceste chiar în versurile nemijlocit următoare spune, ce larmă mare fac valurile mării, când se lovesc de maluri. Cum îi va fi aşa dar somnul lin în o atare larmă? Sau poate « geniul » nostru a avut nervi tari ca Chinezii, despre cari se zice, că dorm duşi şi în larma cea mai mare » (*ibid.*, pag. 181—182).

4) Nu, evident, în sensul utilizat de d-l Leca Morariu, care-l vede pe Eminescu « *fredonând* » crâmpeie din *Mai am un singur dor* în nemţeşte (cf. *Mihai Eminescu*, XIII, 20, 1942).

Iată pentru ce, lăsând problema întru totul oțioasă a izvoarelor acestei elegii de o parte [1], aflăm cu mult mai util să trecem la însăși prezentarea, cât mai sistematică, a materialelor. Ea este, de altminteri, ușurată, această prezentare, de însuși criteriul evolutiv, ce am adoptat și care se oglindește în schema de pe contra pagină, una din cele mai clare și mai organice, din câte ne-a fost dat să alcătuim. Cu toate că explicită, prin sine, s'o însoțim de următoarele preciziuni:

1. Intâia formă a elegiei, îndepărtată evident, urcă la anii Iașllor. Reluată la București, în momentul când începe elaborarea poemului — cele două versiuni, grupate în fruntea schemei, s'ar fi cuvenit să poarte numărul de ordine roman I. Dar n'am făcut-o, dintr'o elementară precauție: pentru a nu spori cu una secțiile și pentru a fi cât mai aproape de imagina reală a evoluției acestui poem și a celor patru momente, consacrate.

2. După fiecare cotă am notat, drept titlu, primul stih al versiunii. Succesiunea acestor pseudo-titluri, cetite unul după altul, și a căror filiație este din cele mai sigure, constitue prin ea însăși o lectură din cele mai sugestive.

3. Inlăuntrul fiecărei secțiuni am subliniat în aldine, versiunea tip, care a dat cele patru versiuni consacrate ale ediției Maiorescu. In transcriere, fiecare versiune e precedată de numărul secțiunii și de siglele respective.

4. Am notat în dreptul versiunilor, singuratice sau în grup, după cazuri, anul când au fost redactate. Dacă pentru unele cronologia e neîndoielnică, alteori ea e mai puțin sigură, deci discutabilă.

5. Ne-am străduit să respectăm conturul fiecărei versiuni în parte. Cu atât mai mult cu cât schematismul ediției Botez a distrus întreagă această broderie grafică, pentru care Eminescu însuși a depus o meticuloasă aplicație și care a și dat naștere câtorva comentarii interesante.

6. Lămuririle speciale, ce însoțesc fiecare versiune în parte, completează și uneori limpezesc unele chestiuni de istorie literară, legate de variatele aspecte ale acestui bogat capitol.

a) Intâia versiune, îndepărtată, însă nu mai puțin valoroasă prin comentariile pe cari le sugerează, se întâlnește în **2260, 43—46.** E scrisă cu cerneală violetă de Iași, cca 1876, pe file din timpul acela, cu un caracter brouillonar, când pe o pagină anume, când în marginea altor poeme, precum a postumei de un atât de baudelairian [2] accent *Când te-am văzut Verena, atunci am zis în sine-mi*, redactată puțin mai înainte cu aceeași cerneală și transcrisă, aici, caligrafic.

Versiunea se vede a fi o primă schiță, nepusă la punct în unele strofe, nici dusă până la ultima epuizare a subiectului, interesantă prin chiar caracterul ei compozit. Câteva pagini mai departe, cam cu aceleași caractere materiale, încercări de traducere din *Vârful cu dor*, balada Carmen Sylvei. Unele strofe sunt reținute în acolade de creion roșu — datând de când? Dela 1876, sau mai târziu, în 1878, când începe a lucra statornic la feluritele forme din *Mai am un singur dor* și când și transcrie această primă, vagă, versiune, în *b)* 2279, 4, într'o redacție concentrată?

Iată detalii și circumstanțe ce vin să confirme o veche impresie a unuia din cronicarii, cu cari ne-am mai întâlnit și care scria cu aproape patru decenii în urmă: « *Baladă* (pag. 238), partea finală (și anume cuvintele « dorului » dela pag. 262—263) înrudită cu *Mai am un singur dor*. E prea probabil să-i fi fost un izvor de inspirație pentru acest mic capodoperă, scris cu vreo câțiva ani mai târziu » [3]. Iar mai de curând: « Cu privire la *De-oiu adormi* și la celelalte variante ale poeziei *Mai am un singur dor*, credem că textul primitiv, sau prima inspirație, datează din 1879, când Eminescu a tradus *Vârful cu dor* de Carmen Sylva, în care operă se poetizează moartea ciobanului în mijlocul naturii etc. » [4].

---

[1] Amintim câteva titluri din literatura comparatistă a subiectului: N. I. Apostolescu, *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, 1909, pag. 398—399 (pentru Ronsard și Paul Bourget); — B. Delavrancea, *Din estetica poeziei populare*, 1913, pag. 21 (pentru *Timon din Athena* de Shakespeare — din care Eminescu și tradusese dealtminteri și ale cărui peripeții, designate « c'o singură vorbă... *fenomenologia unui suflet bântuit de patimă* » îi slujesc de pretext pentru un excelent articol politic, pe tema *fripturismului*, rămas, pare-se, în manuscrise — 2264, 243—248; — C. Balmuș, *Eminescu și Properțiu*, în *Viața Românească*, XX, vol. 74, 1928; — Nicolae Sulică, *Clasicismul greco roman și literatura noastră (în special Eminescu)* în *Anuarul lic.* « *Al. Papiu Ilarian* » *din Târgu-Mureș*, 1930. — Nicolae Sulică, *Eminescu și clasicismul latin* în *Anuarul lic.* « *Al. Papiu Ilarian etc.*, *1930—1931.* — G. Ibrăileanu, « *Mai am un singur dor* » *este o ...compilație?* în *Studii literare*, 1930, pag. 209 sqq.; — Ch. Drouhet, *Un izvor de inspirație clasică la Eminescu* în *Inchinare lui Nicolae Iorga*, Cluj, 1931, pag. 153—155 (cu epigrama lui Simmias din Teba pentru mormântul lui Sophocles) etc., etc.

[2] Este impresia ce face asupra oricui, dela prima lectură, textul acesta amar, tipărit întâia oară de Chendi, cu primul vers schimbat, cu bună știință de sigur, în *Când te-am văzut Veneră*... Dar adevărul este că apropierea cu poetul *Florilor răului* a pronunțat-o cel dintâi d-l G. Călinescu. (Anatema ce V. D. P un svârlia asupra lui Baudelaire sau identificarea influenței baudelairiene la Haralamb Leca, din N. I. Apostolescu, duc în preistorie).

[3] M. Răducanu [Radu Manoliu], *Poeziile postume ale lui Eminescu. Note critice* [*ediția Il. Chendi*], în *Vocea Tutovei*, XII, 24, 20 August 1906.

[4] Radu Manoliu, *Isvoarele motivelor etc.*, în *Preocupări literare*, I, 5, 1 Mai 1936. — Mai detaliat, cu prezentări, de texte și analiza *Vârfului cu dor*, apropierea se întâlnește și în Barbu Lăzăreanu, *Cu privire la : Eminescu*, IV, ed. « Cultura Românească », pag. 1—24.

Ms. Grupate, în ordinea succesiunii lor, versiunile acestui poem dau următoarea schemă:

	a)	2260, 43—46 *(Pin negre crengi de brad)*	1876
	b)	2279, 4 *(Prin negre crengi de brad)*	1878
De-oiu adormi curând	I. A.	2279, 97—99 *(De voiu muri curând)*	1878
	B.	2279, 96 v.+98—99 *(Şi vei muri curând)*	
	C.	2279, 3 v. *(Când vei muri plângând)*	
	D.	2276^{I}, 39 *(Precum murişi curând)*	1879
	E.	2276^{I}, 40, Dorinţa unui Dac *(Când voiu muri curând)*	
	E^1.	2276^{I}_{d}, 41 *(Când voiu muri s'aud)*	
	E^2.	2276^{I}, 45 *(Spre tine ochi 'ntorn)*	
	F.	2261, 236—237 *(De voiu muri curând)*	cca 1879—1880
	G.	2262, 211 *(Când voiu muri curând)*	1880
	H.	2260, 265—266 *(De voiu muri curând)*	cca 1882
	I.	2261, 308—309 **(De-oiu adormi curând)**	cca 1882—1883
Iar când voiu fi pământ	II. A.	2282, 15—17+I. F. 2261, 237 marg. *(Ia· când voiu fi pământ)*	cca 1880—1881
	B.	2282, 56—58 **(Iar când voiu fi pământ)**	
	C.	2260, 267—268 + 2282, 69 *(Iar când voiu fi pământ)* + 2282, 16 + 56—57 aplic. marg	
Mai am un singur dor	III. A.	2260, 186—187 *(Dacă mai am un dor)* 2260, 267 + 268 2282, 69	cca 1880—1881
	A^1.	2260, 186—187 *(In liniştea serii)*	
	A^2.	2260, 186—187 *(Atâta mi-e de dor)*	
	B^1.	2277, 59 *(In liniştea serii)*	
	B^2.	2277, 60 + 58 v. *(In noaptea uitării)*	
	B^3.	2277, 59 v. *(In noaptea uitării)*	
	C^1.	2277, 61 *(Spre-a stinge-atât amor)*	
	C^2.	2277, 62 *(Spre-a stinge-atât amor)*	
	C^3.	2277, 63 + 62 + 61 v. *(Ah, mi-e atât de dor)*	
	D^1.	2277, 72—73 *(Ah mi-e atât de dor)*	
	D^2.	2277, 100—101 *(Spre-a stinge-atât amor)*	
	D^3.	2277, 100—101, marg. *(Spre-a stinge-atât amor)*	
	D^4.	2282, 93—95 *(Mai am un singur dor)*	
	E.	2262, 214—213 *(Mai am un singur dor)*	1881
	F.	2261, 112—112 v. **(Mai am un singur dor)**	
	G.	2261, 115 *(Mai am un singur dor)*	1881
	H.	2261, 117—117 v. *(De noaptea uitării)*	
	I.	2277, 99—99 v. *(Imi e atât de dor)*	
	J.	2277, 122 *(De noaptea uitării)*	
	K.	2277, 122 *(De noaptea uitării)*	
	L.	2277, 107 v. *(Cum nu mai am un dor)*	după April 1882
	M.	2261, 213 *(Mai e un singur dor)*	
	N.	2277, 124 *(Şi jalea mi-i mare)*	
Nu voiu mormânt bogat	IV. A.	2277, 121 v. + 122 marg. *(Aş vrea s'adorm de veci)*	cca 1882
	B.	2261, 323—324 **(Nu voiu mormânt bogat)**	cca 1883

Amănuntele de vecinătate, ce adăogam mai sus, întăresc prezumţia la care ne oprisem în capitolul *Pajul Cupidon*, după care Eminescu va fi început tălmăcirea *Vârfului cu dor* încă dela Iaşi. Transpusă pe muzică, balada, se ştie, fusese reprezentată pe scena Teatrului Naţional, în Ianuarie 1879. Tălmăcirea era deci gata din 1878, iar de început e foarte probabil să o fi început încă dela Iaşi. De bună seamă că lucrul va putea fi dovedit cu timpul. Deocamdată, e din ce în ce mai vădit că prima formă a poeziei de faţă purcede din balada tălmăcită, infuzată cu motivul cornului din *Peste vârfuri*.

a) 2260, 43—46

Pin negre crengi de brad
Se strecură luna
Isvoarele 'ntr'una
Din stânci cu sgomot cad

Pe gânduri codri sunt
De-al undelor ropot
Sunare de clopot
Pătrunde-al nopţii vânt

Spre tine ochi 'ntorn
Lumin[ă] de lună
Din codri-mi răsună
Un dulce glas de corn

In minte-mi trist repet
Icoane deşarte
Ah! Şi tot mai departe
Se pierde 'ncet-încet

---

a). — 3. Iar apele 'ntruna > Şi apele 'ntr'una; 4. Se bat cu valu 'n vad > Se frâng cu v. etc. > Din stânci cu vuiet cad; 6. De-al apelor şopot.

Intâia redacţie a v. 5—8, cu care şi începea poezia, — fără a putea hotărî dacă ordinea aceasta nu era una întâmplătoare, de atelier:

5—8. Şi jalnici codri sînt
De ape, de ropot
Sunare de clopot (*a*)
Pătrunde-al serei vânt
(*a*) Un su[net] > Sunare etc.;

9. Şi când eu capu 'ntorn; 10. Luminei de lună;

13—16. Duios nemângâiet
Cu doruri deşarte
Departe departe
Se pierde 'ncet-încet

Al tău melodic cânt
De suflet se leagă
O cornule dragă
[ ]

Şi 'ncet în minte-mi bat
Trecutele vremuri
De ce te cutremuri
Când eu în ochi îţi cat
. . . . ~

Te ţin sub crengi de fag
Pe-al braţelor leagăn'
Iar apele tragăn'
Un dulce cânt cu drag

A lampei mari de bronz
Lucire curată
Frumoasă te-arată
Ascunsă 'n perii blonzi

Şezându-mi tu la piept
Rog vălul să lepezi
Bătăile repezi
[ ]

b) E transcrierea caligrafică, concentrată, a versiunii anterioare şi figurează în **2279, 4,** bine cartonatul caiet de Bucureşti, ale cărui còpii caligrafice, ca de tipar, încep cu sonetul *Când gândul tău în vremi trecute 'nnoată* (una din variantele sonetului *Afară-i toamnă. . .)* şi aparţin mai toate anilor 1878—1879. Purcede din *a)*, pe care-l urmează de aproape şi avea la început 4 strofe. Ulterior, după ce schiţează versiunea I. B. *(Şi vei muri curând)* din 2279, 96 v. + 98—99, pe care, modificată, o recopiază, cam în acelaşi timp, aici, pe fila albă din stânga (3 v.) — deduce două strofe, pe care le redactează, pe una cu cerneală, pe alta cu creionul, în marginea filei 4, imprimându-le aceeaşi dispoziţie a rimelor şi acelaşi contur grafic al strofelor, proprii lui *b)*.

---

17. Al tău melancolic cânt > Al tău molatic cânt;

17—20. De-al lui răsunet blând
Mi-e mintea nebună —
O cornule, răsună ! (*b*)
Pân' me-i băgà 'n pământ (*c*)

(*b*) Oh sună, oh sună !; (*c*) Şi să nu 'nceţi în veci > Pân voiu cădè 'n mormânt. > Pân' me-i etc. [*ulterior, modificare, nedusă, cred, la împlinire :* Căci tu me-i băga 'n pământ, *care s'ar putea, poate, desface în :* 1° Căci me-i băga 'n pământ; 2° tu me-i băga 'n pământ

23. Iar tu te cutremuri; 25. Te ţin sub vechiul teiu; 30. Lucire de nuntă (cf., din aceeaşi epocă, un vers amintit la *Pajul Cupidon*, vol. II, pag. 49 : « . . . A lampei de noapte lucire de nuntă »); 33. Viind* *sau* Puind* > Şezând la al meu piept;

b) 2279, 4

* * *

Prin negre crengi de brad
Se strecură luna,
Isvoarele 'ntr-una
Din stânci cu sgomot cad.

Pe gânduri codri sunt
De-al apelor ropot,
Sunare de clopot
Pătrunde-al serii vânt.

Spre tine ochii 'ntorn
Lumină de lună!
Din rariște-mi sună
Un dulce glas de corn!

El sună 'nvăpăiet
De visuri deșarte
Și tot mai departe
Se pierde 'ncet-încet.

Din văi aud sunând
Talanga, talanga
Se scutură creanga
De-al toamnei rece vânt

Trecut-au ca un vis
Durere și sbucium
La sunet de bucium
Ascult cu ochiu 'nchis

I. De-oiu adormi curând. **A.—B.—C.** — Primele trei forme din această variantă se află în acelaşi manuscris cartonat de Bucureşti, precum urmează:

A. 2279, 97—99 *(De voiu muri curând)* — 9 strofe
B. 2279, 96 v. + **98—99** *(Şi vei muri curând)* — 9 strofe
C. 2279, 3 v. *(Când vei muri plângând)* — 6 strofe

redactate câte şi trele, cu aceeaşi cerneală şi aceeaşi grafie, în acelaşi timp, cu aproximaţie 1878.

Judecând, după cursul inspiraţiei şi după întâii germeni ai motivului, aşa cum au transpărut mai sus, s'ar zice că ordinea acestor trei forme ar fi trebuit să fie inversă, dela persoana a 2-a *(Şi vei muri...)* la 1-a *(De voiu muri...)*.

---

b). — 17—19. Al toamnei rece vânt
Imi scutură creanga
Talanga, talanga

In realitate, cu textele în faţă şi cu ajutorul acelor elemente de atelier ce determină o filiaţie, ordinea indicată e cea justă şi lucrurile s'au petrecut astfel: **A.** începe pe fila 97, prima coloană, e reluat în coloana a doua, cu intervertiri în strofele 2 şi 4 — poate avea intenţia să aplice această regulă la toate strofele cu soţ — dar după strofa a 5-a renunţă şi versiunea ţine numai o coloană pe fila următoare, (98), iar ultima strofă (a 9-a) singură în capul filei 99 (pe care după redacţia lui B. şi C. o va înlocui — cf. alineatul următor — cu strofa-creion).

După aceea: A. (de pe f. 97) e reluat pe fila albă din stânga (96 v.) şi continuat pe f. 98 (97 era prinsă toată, cu 2 coloane în timp ce 98 numai cu una), coloana a II-a, unde era spaţiu alb — acum se hotărăşte să numeroteze strofele cu cifre arabe, pentru a disjunge, mai vizibil, versiunile. Acum, adaptează şi ultima strofă (prin modificarea versului 4) şi o şi numerotează, precedând-o de cifra 9. (Tot acum, cu creionul negru, pe aceeaşi ultimă filă (99) schiţează, cum am spus, o nouă formă a ultimei strofe, pentru A.; şi lucrul se explică — dovadă persoana I-a). Aceasta e versiunea **B.**

In cele din urmă, după ce A. şi B. au fost astfel redactate — trece către începutul caietului şi pe f. 3 v. (unde era alb, în stânga — în dreapta, pe f. 4, se ştie, transcrisese pe *b*), nu de multă vreme), comprimă poezia în o nouă redacţie **C.**, *(Când vei muri plângând)*, de 6 strofe — cu împrumuturi directe din B. Tot în minutele acelea, amplifică cu acelaşi condeiu şi acelaşi creion din A. şi B. şi versiunea *b*) de pe fila 4 din dreapta (confruntă şi coroborează cu explicaţiile de acolo). — Cu aceste lămuriri, lăsăm să urmeze versiunile, una după alta :

I. A. 2279, 97—99

De voiu muri curând
In liniştea serei
Să mă duceţi cântând
La marginea mării

Nu voiu în urma mea
Făclie şi flamuri
Şi drept sicriu aş vrea
Năsâle de ramuri

Şi [nici] un văl nu cer
Să văd prin pleoape
Privind înnaltul cer
Adâncile ape

1—4. 1° De voiu muri curând
In liniştea serei
Să mă duceţi vă rog
La marginea mării

2° De voiu muri vă rog
Ca 'n liniştea serei
Să-mi căutaţi un loc
La marginea mării

5—8. 1° Şi nu 'n sicriu bogat
Pe-o mreajă de ramuri
Şi nici să văz în jur
Lumine şi flamuri

2° Şi nici sicriu n'aş vrea
Ce 'n targă de ramuri
Şi nici în urma mea
Lumine şi flamuri

9—12. 1° Nici un cuvânt* nu cer
Pe-a mele pleoape
Să văd pământ şi cer
Privindu-se 'n ape

2° Nici feţei* văl nu cer (*a*)
Căci voiu prin pleoape
Să văd înnaltul cer
Ş'adâncile ape

(*a*) Nici văluri negre > N. feţei* etc.;

13—16. Şi 'n negre crengi de brad
Se strecure luna
Din stânci cu sgomot cad
Isvoarele 'ntr'una

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin negre crengi de brad
Se strecure luna

Stejar de-asupra mea
Să-şi scuture creanga
Şi 'n somn mă va 'ngâna
Cu sunet talanga

Uita-voiu ca un vis
Durere şi sbucium
Auzind cu ochiu 'nchis
Cântare de bucium

Când ochii mi-i întorn
La albele unde
Un dulce glas de corn
La mine pătrunde

Făclii mii strălucesc
Din codri pe dealuri
De groapă-mi se isbesc
Şi vânturi şi valuri

Cum n'oiu mai suferi
De-acuma 'nainte
Prin teiu m'or coperi
Aduceri aminte

17—20. Duios de-asupra mea
Se scuture creangă
Şi 'n somn voiu asculta
Cum sună talanga

21—24. 1° Va trece ca un vis
Durere şi sbucium
De-ascult cu ochiu 'nchis
Cântare de bucium

2° Uita-voiu ca pe-un vis > U.-v.c.u. vis etc.;

28. Spre > La mine etc.; 31. Mormântul mi-l lovesc;

33—36. *Prima versiune a versurilor dela etaj era următoarea, (care a slujit, puţin modificată, şi pentru* B., *ale cărei strofe au fost abia acum numerotate) :*

Luceferi tremurând
Prin negrele cetini
Şi ceruri şi pământ
Să-mi fie prieteni

înlocuită în cele din urmă cu forma dela etaj, schiţată cu creionul negru pe ultima filă (99)

I. B. 2279, 96 v.+98—99

1. Şi vei muri curând
Copil al durerii
Te-om îngropa sunând
La marginea mării

2. Şi nici te vom jăli
Cu facle şi flamuri
Coşciug ţi-om împleti
Din verzile ramuri

3. Să-ţi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Să aibi un cer senin
Pe-adâncele ape

4. S'auzi din stânci cum cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin negre crengi de brad
Se strecură luna

5. Uita-vei ca un vis
Durere şi sbucium
Auzind cu ochiu 'nchis
Cântare de bucium

6. Pe mare s'auzi vânt
Pe munte talanga
De-asupra-ţi teiul sfânt
Să-ţi scuture creangă.

N.B. *Ordinea strofelor e designată de Eminescu cu cifre arabe, pe care le-am păstrat.*

1. Când vei muri 'n curând; 8. Din frunze, din ramuri;

9—12. 1° Să-ţi fie muntele
Şi codrul aproape
Şi cerul cânte* în (*a*)
Adâncile* ape

(*a*) cânte* *sau* caute*? ;

2° Să-ţi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Să fie cer senin (*b*)
Adâncilor ape

(*b*) *înainte de* senin *un* e *enigmatic :* e senin *ca şi cum ar fi schiţat şi versul :* Şi cerul e senin — Adâncilor ape — *însă nesigur.*

15. Din negre c.d.b.;

17—20. Să piară ca un vis
Durere şi sbucium
S'asculţi cu ochiu 'nchis
Cântare de bucium

21—24. De-asupra-ţi teiul sfânt (*c*)
Să-ţi scuture creangă (*d*)
Pe mare s'auzi vânt
Pe munte talanga

(*c*) De-asupra-ţi un stejar;
(*d*) Să-şi scuture creangă;

7. Spre tine toate ’ntorn
Din ceruri, din unde
Spre tine glas de corn
Din codri pătrunde

8. Spre tine strălucesc
Mii focuri pe dealuri
De-al tău mormânt isbesc
Eternele valuri.

9. Şi stele tremurând
Prin negrele cetini
Şi ceruri şi pământ
Să-ţi fie prieteni

I. C. 2279, 3 v.

Când vei muri plângând
Copil al durerii
Te-or îngropa sunând
La marginea mării

Făclie-ţi va luci
Din codri, pe dealuri
Iar ţărmul plin va fi
De valuri, de valuri

Prin negre crengi de brad
Se strecură luna
Vei auzi cum cad
Isvoarele ’ntr’una

Spre tine ochii ’ntorn
Şi stele şi lună
Ş’un dulce glas de corn
Din codri îţi sună

Duios de-asupra ta
Se scutură creanga
Din văi vei asculta
Talanga, talanga

Şi stele tremurând
Prin negrele cetini
Şi ceruri şi pământ
Să-ţi fie prieteni

I. B. — 32. Şi vânturi şi valuri;

I. D.—E —E^1.—E^2. — Toate aceste versiuni figurează în acelaşi compact caiet de Bucureşti, poartă aceleaşi caractere grafice şi sunt redactate în jurul aceloraşi pagini, precum urmează:

D. 2276^{I}, 39 *(Precum murişi curând)* — 7 strofe
E. 2276^{I}, 40 Dorinţa unui Dac *(Când voiu muri curând)* — 8 strofe
E^1. 2276^{I}, 41 *(Când voiu muri s'aud)* — 7 strofe
E^2. 2276^{I}, 45 *(Spre tine ochi 'ntorn)* — 3 strofe

iar la fila 46, cu acelaşi scris şi aceeaşi cerneală, se află întâia versiune, improvizată, din *O mamă*, subdatată: 1 Ianuarie 1880.

De astă dată filiaţia face cale întoarsă:

D. (2276^{I}, 39) mai ţine încă de C., dela care purcede şi pe care-l urmează, tot la persoana a 2-a *(Precum murişi...)*. De reţinut şi varianta strofei 1 dela subsol, la pers. a 3-a *(Astfel muri...)*;

E. revine la pers. 1-a a viitorului *(Când voiu muri)*, ca în A. De astă dată versiunea primeşte şi titlu: *Dorinţa unui Dac* (cf. facsimilul dela pag. 242). Lucrul se petrecea către sfârşitul anului 1879 şi aproape sigur după ce *Rugăciunea unui Dac* apăruse, în *Convorbiri* la 1 Sept. 1879. Deoarece:

E^1. care e dedus de-a-dreptul din E., pe fila imediat următoare, anticipează şi pregăteşte poema *O mamă*, ce se află, improvizată, cu aceeaşi peniţă, câteva file mai departe şi are o dată certă: 1 Ianuarie 1880 [1]).

E^2. e un exerciţiu, *en marge*, dar cu un ecou din vechia vrajă a cornului, propriu vârstei Iaşilor (*Peste vârfuri...* etc).

I. D. 2276^{I}, 39

Precum murişi curând;
In liniştea serii
Te-om duce noi cântând
La marginea mării

Să-ţi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Să aibi un cer senin
Pe-adâncile ape

S'auzi cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin negre crengi de brad
Se strecure luna

Aŭzind cu ochiu 'nchis
Cântare de bucium
Să piar 'un negru vis
Durere şi sbucium

---

[1]) Aceste preciziuni infirmă, cred, presupunerile d-lui Tudor Vianu, care în adâncul său studiu « Structura motivului în poezia lui Eminescu. O, *mamă*... », din *Preocupări literare*, VII, 5, Mai 1942, scria: « Din ediţia critică a lui Constantin Botez (Cultura Naţională, 1933), aflăm că niciunul din manuscrisele variantelor propriu zise ale bucăţii *Mai am un singur dor* nu este datat. Dar dacă ţinem seama de faptul că una din aceste variante manuscrise şi anume aceea înregistrată la Academia Română sub cota 2276, I, 40 r. (Botez, pag. 510), poartă titlul « Dorinţa unui Dac », suntem atunci înclinaţi a crede că redactarea ei este anterioară momentului în care apare poezia cu titlul asemănător « Rugăciunea unui Dac » în *Convorbiri Literare* dela 1 Septemvrie 1879 ».

I. D. — 3. Te-om duce lin cântând;

1—4. Astfel muri curând;
In liniştea serii
L'om îngropa cântând
La marginea mării

5. Să-i fie somnul l.; 7. Să aibă cer senin; 13—16 *barată ulterior;* 17. Auzi pe m.v.;

S'auzi pe mare vânt
Din munte talanga
De-asupră-ți teiul sfânt
Să-și scuture creangă

Lucească 'n preajma ta
Lumine din dealuri
Şi 'ncet te vor cânta
Eternele valuri

Ş'acei luceferi sfinți
Ce tremură 'n cetini
Acum, că n'ai părinți
Să-ți fie prieteni

I. E. 2276^{1}, *40*

DORINȚA UNUI DAC

Când voiu muri curând
In liniştea sĕrii
Să mă 'ngropați cântând
La marginea mării

In urmă nu-mi veniți
Cu pompă şi flamuri
Coşciug să-mi împletiți
Din verzile ramuri

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Să am un cer senin
Pe-adâncile ape

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin negre crengi de brad
Se strecure luna

In coloana a doua a paginei o schemă metrică:

∪ —, ∪ —, ∪ —,
∪ —, ∪ — ∪, —
∪ — ∪ ∪, — ∪

ştearsă şi urmată de:

∪ —∪, — ∪ —
∪ — ∪ ∪, — ∪

I. E. — 1. De voiu m.c.; 5. Vă rog să nu-mi veniți; 6. Cu sgomot şi flamuri;

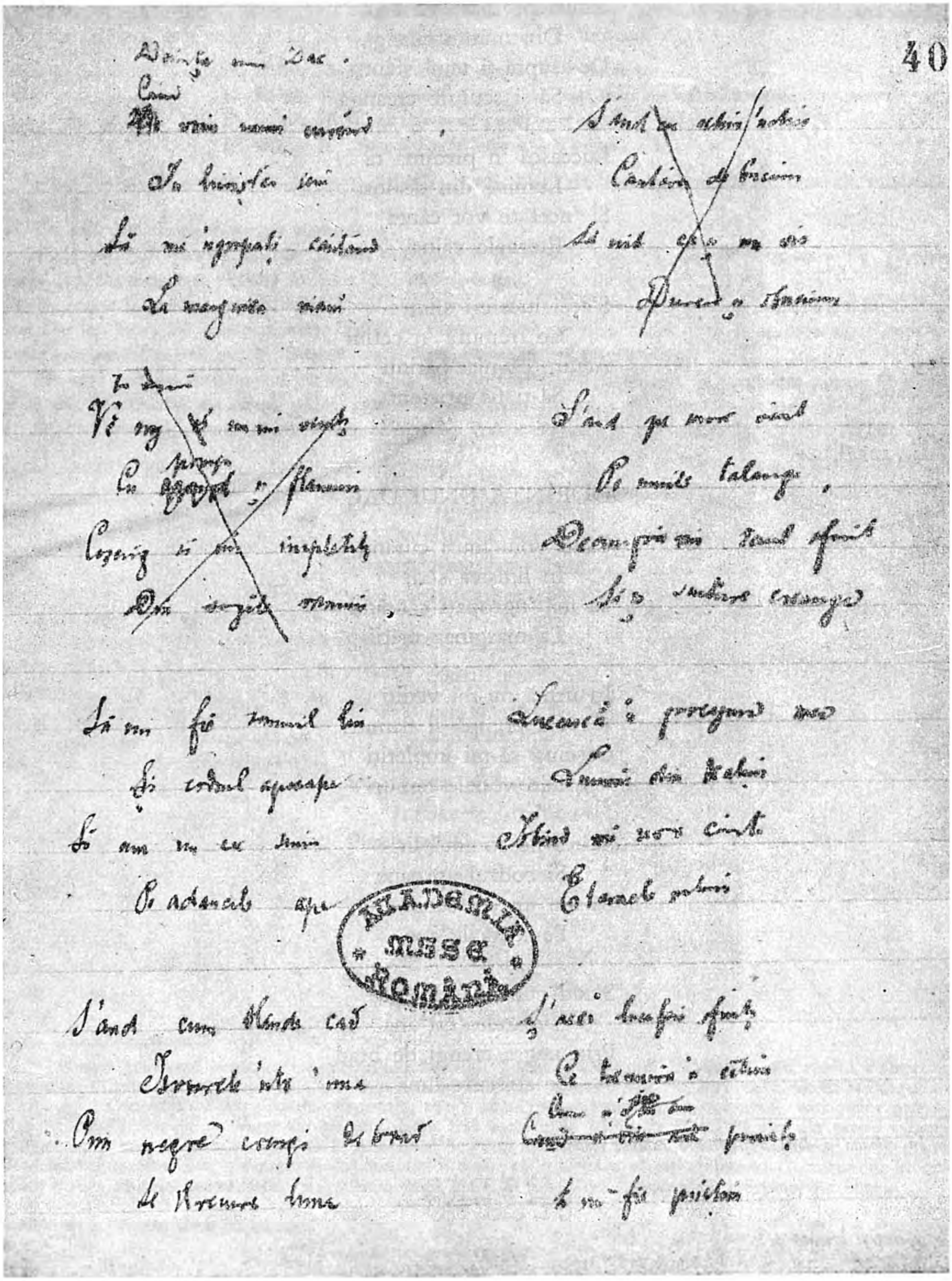

40

Dorința unui Dac.

Când
~~Eu~~ voiu muri curând,
In liniștea serii
Să mă îngropați cântând
La marginea mării

~~[illegible]~~
~~Vă rog [illegible] să nu mi [illegible]~~
~~Cu pompă [illegible] şi flamuri~~
~~Coşciug să mi împletiți~~
~~Din tinere ramuri.~~

~~S'aud [illegible]~~
~~Cântând de bucium~~
~~Să [illegible]~~
~~[illegible]~~

S'aud pe mare vânt
Pe unde talaze,
[illegible]
[illegible]

Să mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Să am un cer senin
Pe adâncile ape

[illegible]
[illegible]
[illegible]
Eternele valuri

S'aud cum stele cad
[illegible]
Cum negre crengi de brad
Se [illegible]

S'acei brazi sfinți
[illegible]
~~[illegible]~~ prieteni
Să mi fie prieteni

ACADEMIA ROMÂNĂ

Manuscrisele Academiei Române

DORINŢA UN DAC
— Când voiu muri curând —

22761, 40 (16.5 cm. × 20 cm.)

S'aud cu ochiu 'nchis
    Cântare de bucium
Să uit ca şi un vis
    Durere şi sbucium

S'aud pe mare vânt
    Pe munte talanga,
De-asupră-mi teiul sfânt
    Să-şi scuture creanga

Lucească 'n preajma mea
    Lumine din dealuri
Isbind mă vor cânta
    Eternele valuri

Ş'acei luceferi sfinţi
    Ce tremură 'n cetini
Cum n'oiu avè părinţi
    Să-mi fie prieteni

I. E^1. 2276I, 4I

Când voiu muri s'aud
    Cântare de bucium
Să uit al vieţii crud
    Şi repede sbucium

Ş'un dulce glas de corn
    Ş'o undă* nebună
Spre tine-am să mă 'ntorn
    Lumină de lună

Iar tu iubita mea
    Nu-mi plânge la creştet
Din teiu un ram îmi ia
    Ci care-i mai veşted

---

31. Când n'oiu avè părinţi > Cum n'o să am p.;
Strofele 5—8 şi 17—20 barate ulterior — nu vor intra în versiunile următoare.

I. E^1. — *Deşi ulterioară, cu un minut, două, strofa 5—8 dela etaj nu e finită întru totul; ea se sudează mai puţin perfect cu strofa întâia decât prima redacţie:*

5—8. Spre tine să mă 'ntorn
    Lumină de lună
Ş'un dulce glas de corn (*a*)
    S'aud că răsună (*b*)

(*a*) S'aud un glas de corn; (*b*) Din codri că-mi sună;

9—12. 1° Iar tu iubita mea
    Văzându-mă veşted
Tu nu *[mai]* în genunchi
    Nu-mi plânge la creştet

2° Tu dragă să-mi semeni
    Văzându-mă veşted
Şezând la căpătâiu
    Nu-mi plânge la creştet

La capu-mi să-l îngropi
Iubito, aice
Din ochii tăi doi stropi
Asupră-i să pice

Simţind cum teiul meu
Asupră-mi umbreşte
Eu voiu dormi mereu
Mereu el va creşte

Pe mare-auzi-voiu vânt
Pe munte talanga
De-asupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

Şi 'n visurile-adânci
Lipsite de sbucium
Mi-a răsuna din stânci
Cântare de bucium

I. E^2. *2276^{I}, 45*

Spre tine ochii 'ntorn,
Lumină de lună,
Un dulce glas de corn
Din vale îmi sună

Pe când de-un dulce vis
A mele pleoape
Simţind cum sboară lin
Un geniu aproape

---

13. O creangă să-mi îngropi; 14. Iubito alături;

13—16. Alături să-mi îngropi
Iubito o ghindă
De-asupra negrei gropi
In sus să se 'ntindă (*c*)

(*c*) Ea ram* să se 'ntindă

17—20. 1° Şi dee* 'n mugurul

2° Un mugur stejarul

3° Să simt cum trupul meu,
Crescând, îl umbreşte
Eu voiu dormi mereu
Mereu ea va creşte

21. Pe mare-aud un vânt;

N.B. *Strofele 3, 4, 5 şi 6 dela etaj, înghesuite între cele două coloane ale paginei, sunt redactate ceva mai târziu, şi cu aceeaşi cerneală şi acelaşi condeiu, cu care improvizează cinci pagini mai departe (f. 46), poemul* O mamă, *subdatat* 1 Ianuarie 1880.

I. E.^{2} — 4. Din codri îmi sună; 5. Cuprins de-un dulce vis; 12. E geniul morţii?

Mă 'ntreb uimit ce e — —
Au mare* de dor ți-i?
E geniul muzicei — —
E îngerul morții?

I. F.—G. — F. figurează în **2261, 236—237** și urmează atât pe A. cât și pe E. Numără 8 strofe. Pe coloana a II-a a filei 237, ultimele 3 strofe sunt reluate, însă noua redacție ține de II A. *(Iar când voiu fi pământ)* din 2282, 15—17 etc. (cf. acolo și schema).

Poate că tot de versiunea aceasta ține o strofă răzleață, scrisă cu aceeași cerneală și aceeași grafie, câteva zeci de pagini mai departe, tot pe file de dictando, în 2261, 265. E o strofă încă informă:

Pe drumuri fără urme (*a*)
Se scutură creanga (*b*)
Și sună de la turme
Talanga, talanga

(*a*) Pe [*indesc.*]* frunză > P. drumuri etc.; (*b*) Se 'nclină... ~

G. figurează în **2262, 211**, derivă din versiunea anterioară, e frumos caligrafiată, dimpreună cu *O mamă* și *Doina* pe o coală de hârtie, destinată de bună seamă tiparului. Data acestei versiuni e ca și certă, între 1 Ian. 1880 și 1 Aprilie 1880 când *O mamă*, într'o versiune, pusă la punct, apare în *Convorbiri.*

I. F. 2261, 236—237

De voiu muri curând
In liniștea serii
Să mă duceți tăcând
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Podoabe și flamuri,
Ci-mi împletiți un pat
Din veștede ramuri,

Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape,
Să am un cer senin
Pe-adâncile ape

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

S'aud pe mare vânt
Din munte talanga
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-și scuture creanga

Şi după moarte chiar
Şi peste morminte
Mirosu-aduce-mi-ar
De multe aminte

Lucească 'n preajma mea
Lumine din dealuri
Isbind mă vor cânta
Eternele valuri

Ş'acei luceferi sfinţi
Ce tremură 'n cetini
Mi-or [fi] ca dulci părinţi,
Şi tineri prieteni

I. G. 2262, 211

* * *

Când voiu muri curând
In liniştea sĕrii
Să mă 'ngropaţi cântând
La marginea mării

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Să am un cer senin
Pe-adâncile ape

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'-una
Prin negre crengi de brad
Se strecure luna

S'aud pe mare vânt
Din munte talanga
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

Lucească 'n preajma mea
Lumine din dealuri
Isbind mă vor cânta
Eternele valuri

Ş'acei luceferi sfinţi
Ce tremură 'n cetini
Mi-or fi ca dulci părinţi
Ca gingaşi prieteni

I. G. — 1. De voiu m.c.; 24. Şi tineri prieteni.

I. **H.** — Această versiune figurează în **2260, 265—266**. E scrisă cu cerneală şi poartă caracterele grafice ale epocei *Luceafărului*, cca 1882. Este, întru întâiu, o còpie ordonată, cu un anume contur, rezultând din o anume dispoziţie a rimelor: o strofă cu rime îmbrăţişate alternând cu una cu rime încrucişate. Prin aplicaţii şi reluări, marginale, ale unora din strofe, conturul e modificat şi întreaga poezie are rimele îmbrăţişate. O tipărim, de aceea pe 2 coloane, pentru ca mai simplu să poată fi urmărită evoluţia.

E redactată pe 2 contrapagini, albe, ale unor foi din vreo broşură a partidului conservator (poate vreun istoric sau vreo dare de seamă), astfel concepute: ANEXA *(titlu)*. MEMBRII FONDATORI AI ZIARULUI « TIMPUL ». *(în coloană)* D.[D.] L. Catargiu; General Florescu; P. Maurogeni; General Manu; C. Suţu; A. Lahovari; T. Maiorescu; T. Rosetti; Principele A. Ştirbeiu; V. Pogor; G. Filipescu; N. Drosu; Gr. Pĕucescu; G. Băleanu; L. Paciurea; A. Catargiu; G. Triandafil, P. Millo.

I. H. 2260, 265—266

1° De voiu muri curând
In liniştea serii —
La marginea mării
Săpaţi-mi un mormânt

Nu voiu sicriu bogat
Podoabe şi flamuri —
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape — —
Pe-adâncile ape
Să am un cer senin

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

S'aud pe valuri vânt
Din munte talanga
Işi scuture creanga
De-asupra-mi teiul sfânt

Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Doar codrul vânt să dea
Frunzişului veşted

Căci cum n'oiu fi pribeag
De-atunci înainte,
Aduceri aminte
M'or troieni cu drag

Vor creşte 'n preajma mea
Pădurile 'n dealuri
Şi trist m'or îngâna
Eternele valuri

Luceferi ce s'afund
Prin negrele cetini,
Să-mi fie prieteni
Din lumea lor privind

2° De voiu muri curând
In liniştea serii —
La marginea mării
Săpaţi-mi un mormânt

Nu voiu sicriu bogat
Podoabe şi flamuri;
Din tinere ramuri
Să-mi împletiţi un pat

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape — —
Pe-adâncile ape
Să am un cer senin

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad

S'aud pe valuri vânt
Din munte talanga
Işi scuture creanga
De-asupra-mi teiul sfânt

Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Frunzişului veşted
Pădurea vânt să-i dea

Cum n'oiu mai fi pribeag
De-atunci înainte,
Aduceri aminte
M'or troieni cu drag

Să văz îmbătrânind
Pădurile 'n dealuri — —
Eternele valuri
S'or frământa isbind

Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini,
Zîmbească 'mi prieteni
Peste-al meu stins amar

I. **I.** — Transcrisă în submanuscrisul, aşa zis, al poeziilor de *Familia*, în **2261, 808—809**, e ca şi identică cu varianta I-a din ediţia Maiorescu. Prima transcriere, caligrafică de pe prima coloană, e, de fapt, chiar versiunea Maiorescu, mai puţin strofa penultimă care a fost barată din timp. Marginal, încearcă unele schimbări, din cari, pe unele le-a reţinut, pe altele nu. Totul, în cele din urmă, a fost barat cu lungi diagonale, după ce va fi fost transcris într'o ultimă còpie, de care s'a folosit Maiorescu. Versiunea aceasta, astfel operată, în drumul spre ultima còpie, ne întăreşte în convingerea că tot, sau aproape tot materialul inedit, publicat de prima ediţie Maiorescu, fusese, cu grijă, oarecum testamentară, orânduit de Eminescu.

---

31. Şi 'n veci > Şi trist etc.; 34. In umbră d.c.; 35. Să-mi fie p.;

I. I. 2261, 308—309

De-oiu adormi curând
In noaptea uitării,
Să mă duceți tăcând
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Făclie şi flamuri,
Ci-mi împletiți un pat
Din tinere ramuri

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Luceasc' un cer senin
Eternelor ape

Cari 'n dureri adânci
Se 'nalță la maluri,
S'ar atârna de stânci
Cu brațe de valuri

Se 'nalță, dar recad
Şi murmură 'ntr'una
Când pe păduri de brad
Alunecă luna

Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creștet
Doar moartea glas să dea
Frunzişului veşted

Să treacă lin prin vânt
Atot ştiutoarea,
De-asupra-mi teiul sfânt
Să-și scuture floarea

Cum n'oiu mai fi pribeag
De-atunci înainte
M'or troieni cu drag
Aduceri a minte

N.B. *Intreaga versiune barată, în cele din urmă.*
26. Incet-grăitoarea > Intunecătoarea... > Atot etc.;

Ca* flori ce cad murind
Pe stinsele patemi
Când codri grei se 'ntind
Pe singurătate-mi

II. Iar când voiu fi pământ. — Această variantă se află în trei versiuni:

A. 2282, 15—17 + I. F. 2261, 237 marg. **+ 2260, 269**
B. 2282, 56—58 *(textul Maiorescu)*
C. 2260, 267—268 + 2282, 69
+ 2282, 16 + 56—57· aplic. marg.

derivate, precum urmează:

A. purcede din I. F. 2261, 236—237, a cărei primă strofă o modifică; următoarele patru le reproduce aidoma; următoarele trei (căci dintru început A. numără ca şi I. F. din care descinde: 9 strofe) sunt încercate marginal pe I. F., iar pentru ultima păstrează pe ultima din I. F. Dovadă fila 2260, 269 care precede transcrierea şi redacţia lui A. şi pe care o reproducem întreagă la sfârşitul subsolului acestor versiuni. La puţină vreme după, cu aceeaşi grafie şi aceeaşi cerneală, A. slujeşte ca piesă de experienţă pentru B. şi este crescut dela 9 la 10 strofe, prin inserarea unei antepenultime, redactată cu creion negru pe fila din stânga.

(Pe 2282, 15, marginal, cu grafia şi cerneala din III. K., se află o strofă stingheră, ce se transferă acolo).

Tot din 2282 e ruptă şi cartată răzleţ şi fila 269 din 2260. Ca şi A. n'are strofa 33—36 (antepenultima, adaosă ulterior). Ea face legătura între I. F. (din care purcede) şi II. A. Cu această lămurire transcriem fila aceasta în bloc, la sfârşitul subsolurilor acestor două versiuni (II. A şi II. B) comassate. Cetitorul cată să fie atent, când apelează la variantele din ea.

B. este chiar versiunea de 10 strofe, aşa cum o cunoaştem din varianta Maiorescu[1]; ea primeşte aplicaţii ulterioare, ce se vor întâlni, însă, încorporate în C. De aceea: transcriem palimpsestic pe B. şi, cum el nu este decât desăvârşirea lui A., trecem pe A. în subsol. (Când nu specificăm anume, înseamnă că A. e identic cu B.). Unele aplicaţii pentru B. sunt încercate întâi chiar pe A. Cum aplicaţiile acestea sunt risipite când ici, când dincolo, se înţelege că în filiaţia şi ordinea ce stabilim, unora din ele, intră un fatal coeficient de hazard. (Să specificăm, totuşi, că grafiile distincte — creion; cerneală peniţă rondă; cerneală peniţă subţire — călăuzesc şi uşurează până la un punct disjungerile). Aşa stau lucrurile cu strofa ultimă, care în redacţia conformă cu a textului Maiorescu, figurează pe f. 17 (aşa dar pe A.) marginal, după ce a fost trecută prin 19 forme. Aplicaţiile alunecă dintr'un plan într'altul şi îngreuează disocierea. D.p.: forma dela etaj, a ediţiei Maiorescu, primeşte două aplicaţii cu creion negru (cf. 18°) şi ar putea fi socotită drept ultima, însă cum una din aplicaţii e ştearsă, şi conducându-ne şi de textul definitiv, am socotit-o ştearsă şi pe a doua. Lămuriri suplimentare sunt adaose în subsol şi cetitorul cată să ţină seamă de ele.

I. I. — 35. Când ramurile 'ntind > C. codri se întind > C. arborii se 'ntind; 36. Pe-o lume de p[atimi];

In primă transcriere, urmau după versul 32, două strofe, din cari: întâia a fost barată din timp iar a doua înlocuit dela etaj:

Luceferi ce răsar
In umbră de cetini
Or să-mi zimbească iar
Fiindu'mi prieteni

Ci n'or şti că privesc (*a*)
¦ O lume de patemi (*b*)
Pe când liane cresc (*c*)
Pe singurătate-mi
(*a*) Ci n'or şti că lucesc;
(*b*) Pe-o lume etc.;
(*c*) P.c. stejarii c.;

[1] O eroare a ediţiei Ion Scurtu (1908), transmisă şi ediţiei A. C. Cuza (1914), arată că varianta Maiorescu ar fi apărut în *1883*, *Martie 18*, în *Familia*.
In realitate: *Familia* (XX, 12) din 18 Martie st. v./30 Martie st. n. 1884 reproduce *Iar când voiu fi...* după ediţia Maiorescu, ce apăruse în Decembrie 1883.

C. derivă din B. unde şi sunt încercate întâi unele din aplicaţii. De altminteri filele 267—268 din 2260 (ce alcătuiesc pe C.) sunt de mărimea şi calitatea celor din B. Ele sunt originare din 2282, de unde au fost tăiate. Se poate observa înainte de f. 69 din B. cotorul a două file lipsă (*alias* 68 bis şi 68 ter), care au fost transferate în 2260, unde prin cartarea Academiei au devenit ff. 267—268. Verificarea acestei regrupări o face, pentru ff. 2282, 69, prezenţa marginală a unor strofe marginale ce dau un nou tip şi ţin de III. A., căruia i se şi transmit. Când în subsolul lui C., indicăm cu A. şi B., înseamnă locul unde au fost încercate întâi acele schimbări, adică: fie pe A., fie pe B.

II. B. 2282, 56—58

II. A. 2282, 15—17 + I. F. 2261, 237 marg.

Iar când voiu fi pământ,
In liniştea sĕrii
Săpaţi-mi un mormânt
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat,
Podoabe şi flamuri,
Ci-mi împletiţi un pat
Din veştede ramuri

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Să am un cer senin
Pe-adâncile ape

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

S'aud pe mare vânt
Din munte talanga,
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

Şi cum n'oiu suferi
De-atunci înainte
Cu flori m'or troieni
Aduceri a minte

N.B. *Toate lămuririle, variante şi aplicaţii, nespecificate, privesc versiunea* B. *dela etaj.*

1. *Un creion ulterior schimbă versul în :* De cum voiu fi pământ — *din pricini uşor de înţeles, nu l-am adoptat. In dreptul strofei 1—4, următoarea schemă metrică :*

∪ — ∪, — ∪ —
∪ — ∪ ∪, — ∪

8. D. veştede ramuri (A.). > Din fragede ramuri (A. B);

In dreptul strofei 13—16 următoarea schemă (barată apoi), cu o uşoară diferenţă faţă de cea de sus :

∪ —, ∪ —, ∪ —
∪ — ∪ ∪, — ∪

17. S'aud pe valuri vânt (A.) > S'aud p.v.v. > S'aud pe mare v. > S'aud p. valuri v. (B.); 21. Cum n'oiu mai suferi (A. *pe* I. F.); 22. De azi înainte (A. *pe* I. F.) > De atuncia 'nnainte (A.); 23. In teiu mi-or înflori (A. *pe* I. F.); 24. Aduceri aminte (A. *pe* I. F. > A.);

Şi cum va înceta
Al inimei sbucium
Ce dulce-mi va suna
Cântare de bucium

Vor arde 'n preajma mea
Luminele 'n dealuri
Isbind s'or frământa
Eternele valuri

Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet,
Ci codrul vânt să dea
Frunzişului veşted

Luceferii de foc
Privi-vor din cetini
Mormânt făr' de noroc
Şi fără prieteni

25—28 (A. *pe* I. F.): Şi cum n'oiu mai avea
In inimă sbucium
Ce dulce mi-ar părea
Cântarea de bucium

28. Cântare de bucium ! (A.);

29—32. 1° (A. *pe* I. F.). Vor arde 'n preajma mea
Lumine din dealuri
Isbind s'or frământa
Eternele valuri

2° (A.). Ar arde 'n preajma mea (*a*)
Luminele 'n dealuri
Isbind s'ar frământa (*b*)
Eternele valuri
(*a*) Vor arde 'n p.m.;
(*b*) I.s'or f.

3° (B.). Vor arde 'n preajma mea
Luminele 'n dealuri
Isbind s'or frământa
Eternele valuri (*c*)
(*c*) E.v. > Oceanul de v. > E.v.;

29—32 (3°) e, de fapt, strofa dela etaj, repetată aici pentru a putea încorpora variantele, ce-i aparţin.

Versiunea A., *s'a văzut, nu avea în prima redacţie strofa 33—36. Un semn de raliere, cu creionul, trimite pe fila albă din stânga (2282, 16 v.) unde e schiţată cu creionul strofa ce va fi încorporată imediat în còpia din* B.

In B. *mici variante :* 33. Deci nime 'n urma m. > Şi n. etc.; 35. Căci codrul v.s.d. > Ci c. etc. *In dreptul versurilor 33 şi 35, marginal, de două ori schema :*

∪ ∸ ∪ | — ∪ ∸

37—40. 1° (A.). Iar stelele ce-mi fac
La semne prin cetini
Mi-or fi din veac în veac
Statornici prieteni

2° (A.). Iar stele semn îmi fac
De tremură 'n cetini (*d*)
C'ar fi din veac în veac
Statornici prieteni
(*d*) Când tremură 'n c.;

3° (A.). Şi, cu-a lor raze reci,
Luceferi în cetini (*e*)
Mi-or fi în veci de veci
Statornici prieteni

(*e*) Luceferi 'n cetini;

4° (A.). Şi cu-a lor raze reci
Ce tremură 'n cetini
Luceferii pe veci (*f*)
S'or prinde prieteni (*g*)

(*f*) Promit* a-mi* fi în veci; (*g*) Să-mi fie prieteni > S'or prinde p. > I-oiu p.p.;

următoarele variante sunt, cele mai multe, executate (ca şi ultima formă dela etaj, de altminteri) tot pe A., *dar cu cerneala şi creionul, şi mai ales grafia din* B., — *distanţa ce separă* A. *de* B., *s'a spus, e minimă :*

5° (A.). Şi cu-a lor raze reci (*h*)
Luceferi 'n cetini
Mi-or fi de-acum pe veci
Statornici prieteni

(*h*) Şi cum scântee reci;

6° (A.). Luceferi dulci pe lac (*i*)
Şi 'n negrele cetini
Lucindu-mi veac de veac (*j*)
Rămâie-mi prieteni (*k*)

(*i*) Iar stele stând* pe lac; (*j*) Lucindu-mi veac cu veac; (*k*) Să-mi fie prieteni > Rămână-mi p.;

7° (A.). Şi stele dulci din nori (*l*)
Ce tremur prin cetini
Mi-or fi nemuritori
Şi tineri prieteni

(*l*) *De fapt :* Şi stelele (*sic*) d. etc.;

8° (A.). Iar stele 'n cer şi nori
In zare de cetini
Mi-or fi nemuritori
Şi tineri prieteni

9° (A.). Luceferi ce apar
Şi tremură 'n cetini
Cu stinsul meu amar
Să fie prieteni

10° (A.). Luceferi blând răsar
Prin negrele cetini
Ca pe-al meu stins amar
Să-mi stee prieteni (*m*)

(*m*) Să-mi fie prieteni;

11° (B.). Luceferi blânzi apar
Prin negrele cetini
Pe stinsul meu amar (*n*)
Să-mi fie prieteni

(*n*) *id.* (A.).

12° (B.). Luceferi blânzi ce rar
Se strecură 'n cetini (*o*)
Peste-al meu stins amar (*p*)
Să-mi fie prieteni

(*o*) Scântee în c.; (*p*) *id.* (A.);

13° (B.). Luceferi ce s'aprind
Prin negrele cetini
De-asupra mea voind* (*q*)
Să-mi fie prieteni

(*q*) voind*?, suind*? sau râvnind*?

14° (B.). Luceferi ce s'aprind
Prin negrele cetini
Din lumea lor privind (*r*)
Să-mi fie prieteni

(*r*) Din cerul lor privind;

15° (A.). Privind din lumea lor
Prin negrele cetini
Prin noapte şi prin nori
Să-mi fie prieteni

16° (A.). Privind de-atâtea ori
Luceferi 'n cetini
Prin noapte şi prin nori
Să-mi fie prieteni

17° (A.). Privind c'un dor nespus (*s*)
Prin negrele cetini
Luceferii de sus
Să-mi fie prieteni

(*s*) Privind cu dulce foc;

18° (A.). Luceferi mari de foc (*t*)
Afla*-vor* din cetini (*u*)
Mormânt făr' de noroc (*v*)
Şi fără prieteni

(*t*) *de fapt :* Lufeceri (*sic*), *dintr'un prim :* Lu[ce]ſeri*; mari de *creion ulterior, neşters*; (*u*) Afla*-vor* *creion ulterior, şters*; (*v*) M. fără > M. făr' etc.;

N.B. Varianta 18° (A.) *e de fapt aceea dela etaj + aplicaţiile cu creionul.*

Notiţa introductivă de mai sus explică pentru ce n'am adoptat această formă (18°) la etaj.

2260, 269 (ţine de II. A. 2282, 15—17)

S'aud pe valuri vânt,
Din munte talanga,
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

Căci, cum n'oiu suferi
De-atuncia 'nnainte
Cu flori m'or troieni (*a*)
Aduceri a minte

Şi cum va înceta
Al inimei sbucium,
Ce dulce-mi va suna
Cântarea de bucium

Vor arde 'n preajma mea
Luminele 'n dealuri
Isbind s'or frământa
Eternele valuri

Ş'acei luceferi sfinţi
Ce tremură 'n cetini
Mi-or fi ca dulci părinţi, (*b*)
Statornici prieteni

(*a*) In teiu mi-or înflori;
(*b*) Imi vor luci fierbinţi.

II. C. 2260, 267—268 + 2282, 69
+ 2282, 16 + 56—57 aplicaţii marg.

Iar când voiu fi pământ
In liniştea sĕrii,
Imi veţi săpa mormânt
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Podoabe şi flamuri,
Ci-mi împletiţi un pat
Din fragede ramuri

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Să am un cer senin
Pe-adâncile ape

---

3. O să-mi săpaţi mormânt > Imi veţi săpa m. (B.); 7. Mi-ţi împleti un pat (B.); 8. Din veştede

S'aud cum blânde cad
    Isvoarele 'ntr-una,
Prin vârfuri lungi de brad
    Alunece luna

S'aud sunând pe vânt
    Din munte talanga;
De-asupră-mi teiul sfânt
    Să-şi scuture creanga.

Cum n'oiu mai fi pribeag
    De-atunci înainte,
M'or troieni cu drag
    Aduceri a minte

Şi cum va înceta
    Al inimei sbucium
Ce dulce-mi va suna
    Cântarea de bucium

Şi nime 'n urma mea
    Nu-mi plângă la creştet
Ci codrul vânt să dea
    Frunzişului veşted

Vor creşte 'n preajma mea
    Stejarii pe dealuri
Vuind s'or frământa
    Eternele valuri;

Luceferi, blânzi, măreţi
    Ce tremură 'n cetini
Pierdutei mele vieţi
    Să-i fie prieteni

---

r. (C.); 21. Căci cum n'oiu fi pribeag (*pe* A.) > Cum n'oiu mai fi p. (B.); 22. De-atuncea 'nainte (*pe* A.); 23. M'or troieni cu flori > M'or troieni cu drag (*pe* A.) > M'or t.c.d. (B.); 24 *id.* (*pe* A. şi B.);

25—28. 1° (*pe* A.). Şi cum s'o stinge 'n veci
Al inimei sbucium
Ce dulce-ai să-mi mai treci
Cântare de bucium

2° (B.). Cum s'o fi stins pe veci
    Al inimei sbucium
Ce dulce ai să-mi treci
    Cântare de bucium

33—34. 1° (C.). Vor arde 'n preajma mea
    Luminele 'n dealuri

2° (C.). Va creşte 'n preajma mea
    Pădurea pe dealuri

37—40. 1° (C.). Luceferi dulci de foc
    Privi-vor prin cetini
Mormânt făr' de noroc
    Şi fără prieteni.

2° (C.). Luceferi mari, ce 'n veci
    Scântee prin cetini,
Ţărânei mele reci
    Să-i fie prieteni !

III. Mai am un singur dor. **A.—A^1.—A^2.** — Intâia versiune III. A din *Mai am un singur dor* se află în **2260, 186—187** şi pleacă din *Iar când voiu fi pământ*, în speţă din II C. (2260, 267—268 + 2282, 69). Intr'adevăr: pe f. 267 marginal, aşa dar în coloana a 2-a, se află o primă redacţie, cu creionul, a primei strofe din III A. Ea are, ca şi versiunea din care descinde, rimele încrucişate. Strofele 2, 3 şi 4 sunt păstrate aidoma; restul de 6 strofe este redactat din nou, marginal, pe filele 268 şi în 2282, 69 (care, cum s'a văzut la II C., e a treia, răzleţită, dar continuând pe 268).

Aceste strofe deduse, marginalii, reprezintă prima redacţie din III A. şi îi slujesc de punct de plecare. Intervertind în II C. versurile 3—4, din încrucişate, rimele devin îmbrăţişate, operaţie instantanee, executată cu textele în faţă, şi al cărei rezultat îl trece în 2260, 186—187. (Să spunem, în treacăt, că filele acestea, ca şi cele din II C. sunt tăiate tot din caietul 2282, unde se văd în câteva locuri numeroase cotoare, ce ar putea fi, la urma urmei, totalizate).

Din A., care e scris la mijloc (dar uneori şi din II C. pe care-l are sub ochi şi de ale cărui sugestii se foloseşte), pe dreapta şi pe stânga sunt derivate A^1 şi A^2, prin o continuă intervertire a stihurilor. Un studiu atent ar putea degaja legile acestei febrile claviaturi şi ar putea, poate, şi determina cu precizie, locul lui A^1 şi A^2: aşa cum l-am hotărât noi sau cu locurile schimbate? Pentru a face mai plastică situaţia, am cules versiunea-trunchiu din mijloc cu litere cursive.

In subsolul lui A., am trecut şi variantele repetate, întâiu, pe II C.› unde a fost de asemeni repetată şi prima strofă din A^2.

III. A.—A$^{1-2}$. 2260, 186—187

III. A^2

Atâta mi-e de dor
Ca 'n liniştea serii
Să mă duceţi să mor
La marginea mării

Şi nu voiu nici flamuri
Nu voiu sicriu bogat
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Pe-adâncile ape
Să am un cer senin

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

Să sune talanga
S'aud de bucium cânt
De-asupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

1—4. (*pe* II C.).

1° Când voiu muri, vă rog
Ca 'n liniştea serii

2° Atât de mult mi-e dor
Ca 'n liniştea serii
Să mă duceţi să mor
La marginea mării

III. A

Dacă mai am vr un dor
E 'n liniştea serii
La marginea mării
Să mă duceţi să mor

Nu voiu sicriu bogat
Podoabe şi flamuri;
Din tinere ramuri
Să-mi împletiţi un pat

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape;
Pe-adâncile ape
Să am un cer senin

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una;
Alunece luna,
Prin vârfuri lungi de brad

S'aud din bucium cânt
Să sune talanga
Să-şi scuture creanga
De-asupră-mi teiul sfânt

Strofa 21—24 barată cu creion; 29—32, cu cerneală.

N.B. *Variantele ce urmează în această coloană sunt încercate pe* II C.:

1—4. Dacă mai am vrun dor
E 'n liniştea serii
Să mă duceţi să mor
La marginea mării

[*Strofele 5—8, 9—12 şi 13—16 ca în* II. C. *cf. mai sus, notiţa explicativă.*].

17—20. S'aud de bucium cânt
Să-mi sune talanga
De-asupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

III. A^1

In liniştea serii
Atâta mi-e de dor
Să mă duceţi să mor
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Podoabe şi flamuri
Din tinere ramuri
Să-mi împletiţi un pat

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Să am un cer senin
Pe-adâncile ape

Isvoarele 'ntr'una
S'aud cum blânde cad
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

S'aud din bucium cânt
Să-mi sune talanga
Să-şi scuture creanga
De-asupra-mi teiul sfânt

---

26. Eu n'oiu m.fi p.;

Şi nime 'n urma mea Nu-mi plângă la creştet Frunzişului veşted Doar codrul vânt să-i dea	*Şi nime 'n urma mea* *Nu-mi plângă la creştet* *Frunzişului veşted* *Doar codrul vânt să-i dea*	Şi nime 'n urma mea Nu-mi plângă la creştet Doar codrul vânt să dea Frunzişului veşted
Cum n'oiu [mai] fi pribeag De-atunci înainte Aduceri aminte M'or troieni cu drag	*Cum n'oiu mai fi pribeag* *De-atunci înainte* *Aduceri a minte* *M'or troieni cu drag*	De-atunci înainte Nemai fiind pribeag M'or troieni cu drag Aduceri a minte
Şi când frumos s'aprind De negură dealuri S'or frământa vuind Eternele valuri	*Şi când frumos s'aprind* *De negură dealuri,* *Eternele valuri* *S'or frământa vuind*	Şi când frumos s'aprind De negură dealuri Eternele valuri S'or frământa vuind
Din umbră de cetini Luceferi mari şi reci Mi-or lumina pe veci Fiindu-mi prieteni	*Luceferi blânzi şi reci* *In umbră de cetini* *Fiindu-mi prieteni* *Mi-or lumina pe veci.*	Luceferi blânzi şi reci Din umbră de cetini Mi-or lumina pe veci Fiindu-mi prieteni

III. **B^1—B^2—B^3.** — B^1 din **2277, 59,** pleacă din III A^1 *(In liniştea serii)*. Scrisul, grafia, cerneala sunt aceleaşi. Ultima strofă reeditează pe prima. Versiunea are 10 strofe şi e rodul unei simetrii, ce se comunică şi versiunii

B^2 de pe fila următoare, **2277, 60,** care pleacă dela ultima strofă *(In noaptea uitării)* a lui B^1. Are tot 10 strofe şi ultima reeditează pe prima. Anume variante sunt încercate pe f. 58 v. (deci pe fila albă din stânga lui B^1). Pe fila 60, cifre indicatoare la unele strofe designă schimbări: unele cifre privesc chiar pe B^2, din care deduce pe

B^3 în **2277, 59** v. — dar nu-l duce până la capăt — prin alternarea unei strofe păstrate şi a uneia schimbate, anume a 2-a şi a 4-a (la care 1, 2, 3, 4 devin 2, 1, 4, 3);

iar alte din cifrele indicatoare, tot de pe f. 60 (B^2), designă schimbări pentru versiunea următoare III. C^1 *(Spre-a stinge atât amor)*, unde şi sunt realizate indicaţiile de aici.

O atare situaţie, se înţelege, îngreuiază operaţia disjungerii tipurilor, cu atât mai mult, cu cât scrisul şi cerneala nu diferă — momentul elaborării lor fiind unul şi acelaşi.

III. A. — 21—22 *id.*;

23—24. Doar codrul vânt să dea
Frunzişului veşted

25—26. *id.*;

27—28. El m'a 'nvăli cu drag (*a*)
Cu-aduceri aminte

(*a*) M'or troieni cu drag

29. Şi când cuvios ' s'aprind > Şi c. fumos s'aprind; 30. In negură dealuri > Din negură d. > Prin negură d.;

31—32. S'or frământa vuind
Eternele valuri

33—36. 1° Luceferi dulci şi reci
Din umbră de cetini
Statorniciţi pe veci (*b*)
Să-mi fie prieteni

(*b*) In mersul lor de veci > Inseninând* > Călătorind în veci;

2° Luceferi blânzi şi reci
Din umbră de cetini
Mă vor ruga* pe veci (*c*)
Să-mi fie prieteni

(*c*) Statorniciţi pe veci > Vor fi meniţi pe veci > Vor fi [*indesc.*]* p.v. > Se vor lega pe veci > S'or ferici pe veci;

III. B^1. *2277, 59*

In liniştea serii
Mai am un singur dor,
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării

Nu-mi trebue flamuri
Nu voiu sicriu bogat,
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

De codri aproape
Să-mi fie somnul lin
Având un cer senin
Pe-adâncile ape

Isvoarele 'ntr'una
S'aud cum blânde cad
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

Nu-mi plângă la creştet
V'un ochiu în urma mea
Doar toamna vânt să dea
Frunzişului veşted

Ci sune talanga
S'aud din bucium cânt —
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

De-atunci înainte
Cum n'oiu mai fi pribeag
M'o troieni cu drag
Cu-aduceri aminte

---

6. Sicriu > N. voiu etc.;

17—20. Nu-mi plângă la creştet
Nimeni în urma mea
Pădurea vânt să dea (*a*)
Frunzişului veşted

(*a*) Doar codrul vânt s.d.;

21. Să sune talanga;

29—32. De naltele maluri
Ca să mângâe blând
Se vor isbi spumând (*b*)
Eternele valuri

(*b*) S'or înnălţa* vuind;

III. B^2. *2277, 60*

In noaptea uitării
Peri-va ori ce dor
Deci mă lăsaţi să mor
La marginea mării

Nu-mi trebue flamuri
Nu voiu sicriu bogat
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

Seninele ape
Să aibe cer senin — —
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad,
Pe când cu sgomot cad
Isvoarele 'ntr'una

Frunzişului veşted
Natura vânt să-i dea
Dar nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet

Ci sune talanga
Prin blând de bucium cânt...
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

De-atunci înainte
Ne mai fiind pribeag
M'or troieni cu drag
Aduceri a minte

---

2. Peri-voiu cu-al meu dor;

9—10. Seninelor ape
Luceasc' un cer senin — —

[*Incercată întâi pe* B^1 *ff. 59 + 58 v.*]

9—12. 1° Pe-adâncile ape
Să am un cer senin
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

2° Seninelor ape
Zîmbească-un cer senin (*c*)
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

(*c*) Luc[ească] > Zîmbească etc.

13—16. [*id., întâiu pe* B^1;]

17—20. 1° Frunzişului veşted
Doar toamna vânt să-i dea
Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet

2° Frunzişului veşted
Uitarea vânt să-i dea
Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet

[*Amândouă, încercate, pe* B^1];

25—28. [*pe* B^1, *marginal, cu ordinea versurilor inversată, dar neîncorporată în* B^2] :

Aduceri aminte
M'or troieni cu drag
Căci n'oiu mai fi pribeag
De-atunci înainte

III. B^3. *2277, 59 v.*

In noaptea uitării
Perit-au ori ce dor
Deci mă lăsaţi să mor
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Nu-mi trebue flamuri
Din tinere ramuri
Să-mi împletiţi un pat

Seninelor ape
Luceasc'un cer senin
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna
Isvoarele 'ntr'una
C'un dulce sgomot cad

Frunzişului veşted
Natura vânt să-i dea
Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet

---

6. Podoabe şi > Nu-mi etc.;
16. Din stânci > C'un dulce etc.

13—16. [*Alături cu strofa dela etaj, un minut după, cu o nouă ordine*:]

Pe când cu sgomot cad
Isvoarele 'ntr'una
Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad

De asprele maluri
Să mă jelească blând
S'or înnălța spumând
Eternele valuri

Din umbră de cetini
Luceferi dulci şi reci
Mi-or lumina pe veci
Fiindu-mi prieteni

La marginea mării
Să mă lăsați să mor
Să-mi piară orice dor
In noaptea uitării

De naltele maluri
Spre-a mă ajunge-adânci
S'or atârna de stânci
Eternele valuri;

Ci 'n umbră de cetini
Luceferi mari şi *reci*
Mi-or lumina pe veci
Fiindu-mi prieteni

Deci mă lăsați să mor
La marginea mării
Ca 'n noaptea uitării
Să-mi piară orice dor

III. C^1—C^2—C^3 — Grupul acesta exercită şi duce mai departe indicațiile grupului anterior:

C^1 din 2277, 61 realizează indicațiile cifrelor notate pe B^2. Intâia strofă e încercată de trei ori, odată pe f. 58 v. şi de două ori în capul filei 61, cum se poate urmări din subsol dar şi mai sigur în facsimilul acestei versiuni, pe care l-am reprodus încă odată şi 'n acest volum (prima oară în vol. I, pag. 224). Tipărită întâiu în numărul festiv al *Revistei Fundațiilor Regale* din 1939, versiunea aceasta a fost comentată la timp de N. Iorga 1).

C^2 din 2277, 62 şi

C^3 din 2277, 63 (+ 62 + 61 v.) derivă succesiv şi-şi comunică sugestiile, ale căror detalii s'au consemnat în subsolurile respective. C^3 îşi adaogă motivul *marmurei reci*, pe care-l transmite apoi grupului următor de versiuni, D.

III. C^1. 2277, 61

I.

Spre-a stinge-atât amor
    In noaptea uitării,
    La marginea mării
Eu aş dori să mor
    Nu-mi trebue flamuri,
Nu voiu sicriu bogat,
Ci-mi împletiți un pat
    Din tinere ramuri

III. B^2. — 30. Spre-a mă jeli a.;
29—32. [*pe* B^1:]

La naltele maluri (*d*)
Să mă jelească adânci
S'or atîrna de stânci
Eternele valuri

(*d*) De naltele m.;

33—36. [*pe* B^1:]
Şi 'n umbră de cetini
Luceferi dulci şi reci
Mi-or lumina pe veci
Ca nişte prieteni

1) N. Iorga, *Eminescu veşnic nou cu toate împrumuturile* în *Cuget Clar*, IV, 7, 24 August 1939: «... In sfârşit e o variantă nouă din imnul veșnicii liniști, *dar aici legat de iubirea pierdută*» (sublinierea noastră).

III. C^1 — 1—4. 1° Ca 'n noaptea uitării
Să-mi piară orice dor
Să mă lăsați să mor
La marginea mării *(f. 58 v.)*

2° Ca 'n noaptea uitării
Să sting atât amor (*a*)
Eu aş dori să mor
La marginea mării *(f. 61)*

(*a*) Să piară*-acest amor;

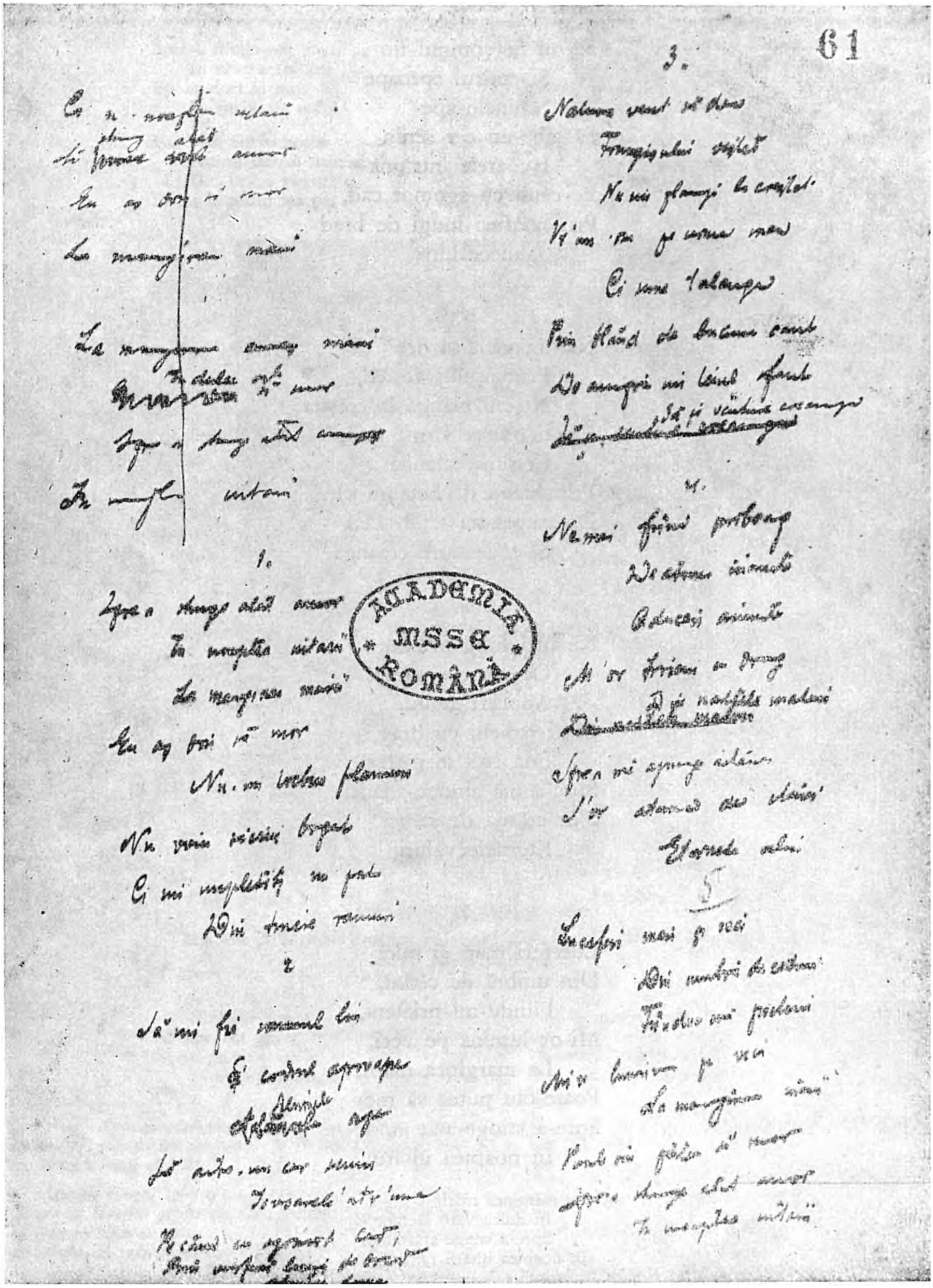

61

Ca-n noaptea uitării
Să ~~formez~~ stingă atât amor
Eu aș vrea să mor
La marginea mării

La marginea unei mări
~~[illegible]~~ În dulce să mor
Spre-a stinge atât amar
În noaptea uitării

1.

Spre-a stinge atât amor
În noaptea uitării
La marginea mării
Eu aș vrea să mor
Nu-mi trebue plânsori
Nu vreau sicriu bogat
Ci mi-mpletiți un pat
Din tinere ramuri

2

Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape
~~Adâncile~~ Limpezile ape
Să aibă un cer senin
[illegible]
[illegible]
[illegible]

3.

Nimene vrut să plâng
[illegible]
Nu mi plângă la creștet
Vr'un [illegible] pe urma mea
Ci numa' talanga
Prin [illegible] de bucium cânt
De munți mi-l [illegible]
~~[illegible]~~ Și-i vântul [illegible]

4.

Nu mai fiind pribeag
De atunci înainte
Aducerii aminte
M-or troieni cu drag
~~Din nopțile mării~~ Și-n nopțile mării
Spre-a mi ajunge [illegible]
S-or [illegible]
[illegible]

5

Luceferi mai pe rai
Din umbră de cetini
Fiindu-mi prieteni
Mi-or lumina pe rai
La marginea mării
Până mi-i [illegible] să mor
Spre-a stinge atât amor
În noaptea uitării

ACADEMIA MSSE ROMÂNĂ

Manuscrisele Academiei Române SPRE-A STINGE ATÂT AMOR 2277, 61 (16.5 cm. × 20.5 cm.)
— Mai am un singur dor —

2.

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Seninele ape
Să aibe-un cer senin
Isvoarele 'ntr'una
Pe când cu sgomot cad,
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

3.

Natura vânt să dea
Frunzişului veşted,
Nu-mi plângă la creştet
Vr'un om pe urma mea,
Ci sune talanga
Prin blând de bucium cânt,
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga.

4.

Ne mai fiind pribeag
De-atunci înainte,
Aduceri aminte
M'or troieni cu drag,
Din naltele maluri
Spre-a mă ajunge-adânci
S'or atârna de stânci
Eternele valuri

5.

Luceferi mari şi mici
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prieteni,
Mi-or lumina pe veci,
La marginea mării,
Poate-oiu putea să mor
Spre-a stinge-atât amor
In noaptea uitării

---

11. Adâncile ape;

3° La marginea mării
In dulce val* să mor (*b*)
Spre-a stinge atât amor
In noaptea uitării *(f. 61)*

(*b*) Eu aş dori să mor;

III. C^2. 2277, 62

Spre-a stinge-atât amor
In noaptea uitării
Eu aş dori să mor
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Nu-mi trebue flamuri
Din tinere ramuri
Să-mi împletiţi un pat

Seninele ape
Să aibe cer senin,
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

III. C^3. 2277, 63 (+ 62 + 61 v.)

Ah, mi-e atât de dor
De noaptea uitării
Incât doresc să mor
La marginea mării

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Să aibe-un cer senin
Mişcatele ape

Ce 'n suferinţi adânci
Sub naltele maluri
S'ardică* sus pe stânci
Cu braţe de valuri

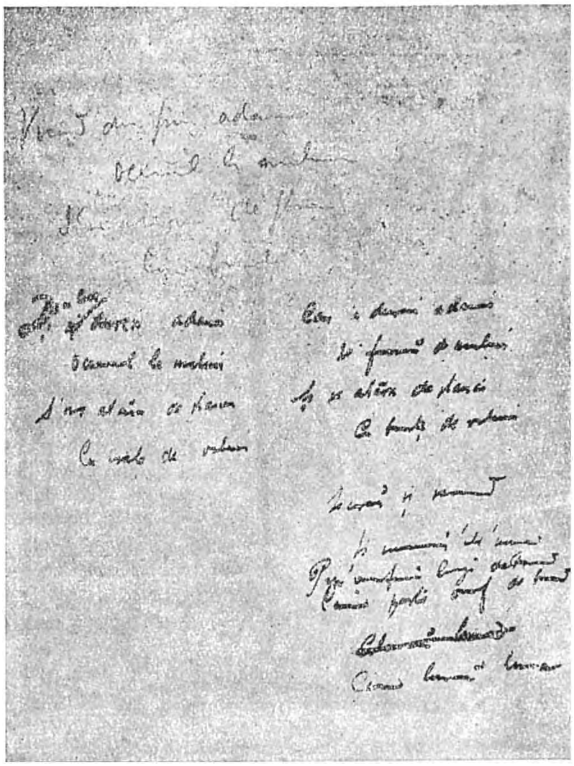

AH, MI-E ATÂT DE DOR
Mss.-ele Academiei Române 2277, 61 v. (16.5 cm. × 20,5 cm.)
— cf. III. C^3, subsol —

1—3. *Aplicaţiile ulterioare, de aici, ţin de* C^3; *şi se trec acolo — cf. coloana din dreapta*; 6. Podoabe şi flamuri 20. Natura vânt să-i dea;

Strofele 9—12, 21—24 şi 33—36 (deci 1, 3, 9) primesc un arc ce le reţine şi destină schimbărilor. La stânga strofei 29—32 un semn de raliere — şi pe fila albă din stânga reluări ale strofei, în vederea versiunii următoare.

Strofa ultimă, reluată, dar în vederea versiunii următoare C^3 *— cf. coloana din dreapta, jos.*

1—2. *Intâi pe* C^2; 3. *pe* C^2: Şi aş dori să mor; 8. Seninele ape;

9—12. *Incercat întâi pe f. 61 v. în trei redacţii; una cu creion şi două cu cerneală:*

9—12. 1° Vuind* din sîni* adânci
Oceanul la maluri
S'ar atârna de stânci
Cu braţe [de valuri]

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

Şi nime 'n urma mea
Nu'mi plângă la creştet
Frunzişului veşted
Doar toamna vânt să-i dea

Ci sune talanga
Prin blând de bucium cânt...
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

Ne mai fiind pribeag
De-atunci înainte
M'or troieni cu drag
Aduceri a minte

Spre a m'ajunge-adânci
Pe naltele maluri,
Eternele valuri
S'or atârna de stânci

Din umbră de cetini
Luceferi mari şi reci
Mi-or lumina pe veci
Fiindu-mi prieteni

Se 'nnalţă sus, recad
Şi tremură 'ntr'una
Când pe păduri de brad
Alunecă luna

De discul lunei reci
Oceanul arate-mi
Cum s'a pătruns pe veci
Şi fierbe de patemi

Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Doar vântul glas să dea
Frunzişului veşted

Iar turmele de mei
Să sune talanga
De-asupra-mi sfântul teiu
Să-şi scuture creanga

Ne mai fiind pribeag
De-atunci înainte
M'o[r] troieni cu drag
Aduceri a minte

M'or troieni uşor
Şi visul* va trece
Voiu înceta* s'ador
O marmură rece !

2° De-a lui dureri adânci (*a*)
Oceanul la maluri
S'ar atârna de stânci
Cu braţe de valuri

(*a*) Şi în d.a.;

3° Căci în dureri adânci
Se farmă de maluri
Şi se atârn de stânci
Cu braţe de maluri

13. Se 'nnalţă şi recad; 14. Şi [*indesc.*]* într'una;
15. Când pe nălţimi d.b.; 16. Alunecă lună.

13—16. [*pe f. 61 v. :*]

1° Se urcă şi recad
Şi murmură 'ntr'una
Când peste vârf de brad
Alunecă luna

2° Se urcă şi recad
Şi murmură 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Când lunecă luna

17—20. — *Ulterior, alături cu forma dela etaj, însă neacordat, aşa că n'o putem adopta pentru etaj, cum s'ar fi cuvenit :*

Din discul lunei reci
In singurătate-mi
El s'a pătruns pe veci
Şi fierbe de patemi

Pentru final, reia — întâi, pe C², — *strofa ultimă de acolo şi o părăseşte după două încercări :*

1° Mi-or lumina pe veci
Fiindu-mi prieteni
Luceferi mari şi reci
Din umbră de cetini

2° Iar stele mari şi reci
In umbră de cetini
Se vor uni pe veci (*b*)
Să[-mi] fie prieteni
S'au înţeles pe veci

III. D^1—D^2—D^3—D^4. — Grupul acesta, căruia i-am putea spune: al *marmurei reci*, derivă din III. C^3, unde motivul acesta apare pentru întâia oară şi se prezintă astfel:

D^1 în 2277, 72—73, are 12 strofe secţionate în 4 părţi, numerotate de poet. Anumite aplicaţii pe el, vizează versiunile următoare, cărora s'au şi repartizat;

D^2 în 2282, 100—101, încercat întâiu pe D^1, cu aceeaşi cerneală neagră, spălăcită — numără tot 48 de versuri ceea ce ne-a îngăduit să le tipărim alăturat. Tot pe aceste file, 100—101, marginal, derivă pe

D^3 în 2282, 100—101, marginal, fără însă a-l duce până la urmă. L-am tipărit, cu spaţiile vacante, în marginea lui D^2 din care derivă;

D^4 în 2282, 93—95, numără tot 12 strofe şi de el ţin anume aplicaţii, încercate întâi pe D^1. Bogăţia subsolului face din D^4 o versiune preţioasă.

III. D^1. 2277, 72—73

1.

Ah mi-e atât de dor
De noaptea uitării
Incât doresc să mor
La marginea mării
Nu voiu sicriu bogat
Nu-mi trebue flamuri
Din tinere ramuri
Să-mi împletiţi un pat
Mişcatelor ape
Lucease' un cer senin
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

2.

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Pe vârfuri lungi de brad
Alunece luna
Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Frunzişului veşted
Doar vântul glas să dea
Şi sune talanga
Prin trist de bucium cânt...
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

1—2. *ulterior cu aceeaşi peniţă şi aceeaşi cerneală :*

Şi de mai am vr'un dor
E 'n liniştea serii

ce se vor transmite lui E. *Nu le-am încorporat, la etaj, şi pentru motivul acesta, dar mai ales pentrucă schimbarea nu trece şi la versul 3 : dovadă că a fost efectuată după transcrierea întregii versiuni, în vederea lui* E. *De altminteri, tot aici, 1—3 primesc aplicaţii, ce anticipează versurile 1—3 din* D^2 *(cf. acolo).*

21—22. *Aplicaţiile de aici ţin de* D^2 *şi* D^4 *(cf. acolo).*

III. D^2. 2282, 100—101

Spre-a stinge-atât amor
In noaptea uitării
Eu aş dori să mor
La marginea mării
Nu voiu sicriu bogat,
Nu-mi trebue flamuri;
Din tinere ramuri
Să-mi împletiţi un pat,
Pe 'ntinsele ape
Să am un cer senin;
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una;
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna;
Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Frunzişului veşted
Doar toamna glas să-i dea;
Pătrunză talanga
Al serii rece vânt,
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga.

1—3. *Redactate, întâiu, cu cerneala şi peniţa versiunii dela etaj pe* D^1.

9—10. Seninele ape
Să aibe-un cer senin

21—22. *redactate întâiu pe* D^1.

37—40. *redactate pe* D^1 *:*

Dormind atât de lin (*a*)
In singurătate-mi
Nici umbră de patemi
N'oiu mai simţi în sîn

(*a*) D.a. de-adânc;

41—44. *redactate pe* D^1 *:*

1° Ş'atunci[a] plânsu-mi crud
Din ochiu-mi s'ar* trece
Voiu înceta să ud
~

2° Atunci p[lânsul] > A. cu plânsul > A.c. plânsu-mi ~

III. D^3. 2277, 100—101 (marginal).

Spre-a stinge atât amor
In noaptea uitării
La marginea mării
Eu aş dori să mor
Să am un cer senin
Pe 'ntinsele ape
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Nu-mi trebue flamuri
Nu voiu sicriu bogat
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

S'aud cum blânde cad
Isvoarele 'ntr'una
Alunece luna
Pe vârfuri lungi de brad
Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Doar toamna glas să dea
Frunzişului veşted...
[ ]
[ ]
[ ]
[ ]

37—40. Astfel etern şi sfânt
Va geme de patemi (*b*)
Dar eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

(*b*) El geme d.p.

3.

Ne mai fiind pribeag
De-atunci înainte
M’or troieni cu drag
Aduceri a minte
Cu-a lui dureri adânci
Oceanul la maluri
Cu brațe de valuri
S’or atârna de stânci
Cu triste murmururi
Se ’nnalță lunii reci
Departe ei pe veci
Iubind-o deapururi

Ne mai fiind pribeag
De-atunci înainte
M’or troieni cu drag
Aduceri aminte
Cu murmurări adânci
Oceanul la maluri
Cu brațe de valuri
S’ar atârna de stânci
Din umbră de cetini
Or să-mi zîmbească iar
Luceferi ce răsar
Fiindu-mi prieteni

[ ]
[ ]
[ ]
[ ]
Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini
Fiindu-mi prieteni
Or să-mi zîmbească iar
Oceanul la maluri
Cu murmurări adânci
S’ar atârna de stânci
Cu brațe de valuri

4.

Cu viața-mi semănând
Cu singurătate-mi
L’oiu auzi urlând
Cum fierbe de patemi
Și-atuncea dorul crud
Din sînu-mi va trece
O marmură rece
Cu lacrimi să mai ud
Din umbră de cetini
O să-mi zîmbească iar
Luceferi ce răsar
Fiindu-mi prieteni

Dormind atât de lin
In singurătate-mi
N’oiu mai simți în sîn
Nici urmă de patemi
Și tot amarul crud
Cu viața va trece
O marmură rece
Cu lacrimi n’am să ud
La marginea mării
Astfel doresc să mor
Spre-a stinge-atât amor
In noaptea uitării

Va geme de patemi
Oceanul trist și sfânt
Doar eu voiu [fi] pământ
In singurătate-mi
[ ]

III. D^4. *2282, 93—95*

Mai am un singur dor
Ca ’n liniștea serii,
Să mă duceți să mor
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Nu-mi trebue flamuri
Din tinere ramuri
Să-mi împletiți un pat

Pe-adâncile ape
Să am un cer senin,
Să-mi fie somnul lin
Și codrul aproape

III. D^2. — 3° Voiu înceta să ud
O marmură rece
Cu plâns amar și crud
Căci totul va trece

45—48. *redactate pe* D^1:

La marginea mării
Eu aș dori să mor
Spre-a stinge-atât amor
In noaptea uitării

III. D^4. — 9—10. Mișcatele ape
Să aibe-un cer senin,

Și nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creștet
Doar toamna vânt să dea
Frunzișului veșted

Când sperioase cad
Isvoarele 'ntr'una
Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad

Pătrunză talanga
Al serii rece vânt...
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-și scuture creanga

Cum n'oiu mai fi pribeag
De-atunci înainte
M'or troieni cu drag
Aduceri aminte

Cu-a lui dureri adânci
Oceanul la maluri
Cu brațe de valuri
S'o atârna de stânci

Căci sînu-i pătrunse
Stăpâna nopții reci
De el iubită 'n veci
In veci neajunsă.

Prima redacție a strofelor a 4-a, a 5-a și a 6-a reproducea ordinea și forma din D^1 *:*

Când sperioase cad (*a*)
Isvoarele 'ntr'una,
Pe vârfuri lungi de brad
Alunece luna

Și nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creștet
Frunzișului veșted
Doar toamna glas să-i dea

Pătrunză talanga
Al serii rece vânt...
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-și scuture-creanga

(*a*) C. tânguioase cad > C. somnoroase c.;

32. S'ar atârna de stânci;

Ca mine geme mult
Se farmă de patemi
Dar n'o să'l mai ascult
Din singurătate-mi

Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini
Fiindu-mi prieteni
O să-mi zîmbească iar

Când totul va trece
N'o să mai voiu să ud
C'un plâns amar şi crud
O marmură rece

33—36. (*pe* D¹) 1° Pe veci 'l pătrunsĕ (*b*)
Icoana lunii reci (*c*)
De el iubite 'n veci
In veci neajunsă (*d*)

(*b*) P.v. îl pătrunse > Adânc
îl pătrunse > P.v. etc.;
(*c*) Discul luminii* reci >;
(*d*) Şi 'n v. neajunsă;

2° (*pe* D¹). Căci tristu 'l pătrunse
Icoana lunii reci
De el iubite 'n veci
In veci neajunse.

3° De când îl pătrunse (*e*)
Icoana lunii reci
De el iubită 'n veci
In veci neajunsă

(*e*) Căci, vai îl pătrunse;

Dela prima redacție din D¹, *dela care se depărtează imediat, ultimele 3 strofe trec prin VII etape :*

I° *(f. 95, col. I)*. Ca viața mea fiind, (*f*)
Din singurătate-mi
L'oiu auzi vuind (*g*)
Cum fierbe de patemi

(*f*) Cu mine semănând;
(*g*) L'oiu auzi spumând;

Luceferi ce răsar (*h*)
Din umbră de cetini
Fiindu-mi prieteni
Or să-mi zîmbească iar (*i*)

Ş'atuncea va trece (*j*)
De-apururi dorul crud
Cu lacrimi să mai ud
O marmură rece. (*k*)

Strofele Luceferi... *şi* Ş'atuncea... *încercate întâiu în* D¹. *Diferențe :*

(*h*)—(*i*) 1° Fiindu-mi prieteni
O să-mi zîmbească iar
Luceferi ce răsar
In umbră de cetini

II° *(f. 95, col. II)*. Ca mine trist şi sfânt
Va geme de patemi
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

Luceferi ce răsar
Dim umbră de cetini
S'or prinde prieteni
Cu al meu stins amar

Şi toate vor trece (*l*)
Când ochiul (*l'*) n'o fi ud
De doru-mi vechiu şi crud
De marmură rece (*m*)

(*l'*) ochiu-mi > ochiul;
(*l*)—(*m*) *trece prin formele:*

1° O marmură rece
Cu lacrimi n'am să ud
Şi doru-mi (*m'*) vechiu şi crud
Ca umbra va trece

(*m'*) Şi dorul v.ş.c.;

2° *id. cu forma dela etaj afară de versul :* O să-mi lucească iar

(*j*) Ş'atun[cea] > Şi poate-mi va trece;
(*k*) O marmură rece !

2° Şi toate vor trece
Când nu o să mai ud
Cu plâns amar şi crud
O marmură rece

3° Şi toate vor trece
Cu lacrimi nu mai ud (*n*)
Plângând amar şi crud
Pe-o marmură rece

(*n*) Cu plâns n'am să mai ud >
Cu plâns n'o să mai ud;

4° Ş'atuncea va trece
Din sînu-mi dorul crud
Şi ochiu-mi n'o fi ud
De-o marmură rece

III° (*f. 94 v. col.* I). Ca mine trist şi sfânt
Va geme de patemi;
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini
S'or prinde prieteni
Cu al meu stins amar

Şi marmura rece
Plângând n'o s'o mai ud
Iar doru-mi vechiu şi crud
Ca visul va trece

IV° (*f. 94 v. col.* II). Ca mine trist şi sfânt
Va geme de patemi;
Dar eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini
Fiindu-mi prieteni
O să-mi zîmbească iar

Şi totul va trece
Cu plâns amar şi crud
N'oiu mai putea să ud (*o*)
O marmură rece

(*o*) Eu nu o să mai ud > *de fapt :* Nu oiu m. etc.;

V° (*f. 94 marg., sus*). Ca mine trist şi sfânt
Va geme de patemi
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

N'o să mai pot să ud
O marmură rece,
Când totul va trece,
C'un plâns amar şi crud

Din umbră de cetini
O să-mi zîmbească iar
Luceferi ce răsar
Fiindu-mi prieteni

VI° (*f. 94 marg., jos*). Ca mine plâns-au mult
De lungile-i patemi;
Dar rece-am să'l ascult
Din singurătate-mi

Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini
Fiindu-mi prieteni
Or să-mi zîmbească iar

Şi totul va trece
Cu plâns amar şi crud
N'o să mai stau să ud (*p*)
O marmură rece.

(*p*) N'o să mai pot s.u.;

VII° : *redacţia dela etaj, în care strofa ultimă avea întâi forma :*

Iar marmura rece
N'o s'o mai pot să ud
Cu plâns amar şi crud
Căci totul va trece

III. **E.—F.—E** derivă din D¹, se află în **2262, 214-218**, e scrisă pe o coală de hârtie, are un contur neconsecvent şi e secţionată în trei părţi. Cum se comunică de îndată lui F., trecem diferenţele în subsolul acestei versiuni.

F se află în **2261, 112-112 v.**, într'un submanuscris longitudinal, confecţionat de poet şi este chiar textul definitiv cunoscut din Maiorescu. Cum facsimilul acestei versiuni a fost reprodus parţial în vol. I (pag. 217), îl reproducem de astă dată în întregime, cu cele două pagini ale lui. In felul acesta liniile de baraj, artistice, ca şi interpretarea lor, despre care am amintit în introducere, apar mai sugestive.

III. F. 2261, 112—112 v.

Mai am un singur dor:
    In liniştea serii
Să mă lăsaţi să mor
    La marginea mării;
Să-mi fie somnul lin
    Şi codrul aproape,
    Pe 'ntinsele ape
Să am un cer senin;
    Nu-mi trebue flamuri,
Nu voiu sicriu bogat,
Ci-mi împletiţi un pat
    Din tinere ramuri.

Şi nime 'n urma mea
    Nu-mi plângă la creştet;
Doar toamna glas să dea
    Frunzişului veşted,
Pe când cu sgomot cad
    Isvoarele 'ntr'una,
    Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad;
    Pătrunză talanga
Al serii rece vânt;
De-asupră-mi teiul sfânt
    Să-şi scuture creanga.

---

1. *notată, o parte din schemă, deasupra versului :* Mai am un $\overset{\smile}{\overline{\text{singur}}}$ dor: -- *Intreaga versiune e barată, de sigur după transcriere, altundeva.*

III. E. 2262, 214—213.

Primele 3 versuri redactate întâi pe D¹, *şi trecute apoi în* E, *prin aplicaţii ulterioare sunt prefăcute şi apropiate de textul definitiv :*

1—3. 1° Şi de mai am vr'un dor:
E'n liniştea serii
Să mă duceţi să mor

2° Mai am un singur dor:
In liniştea serii
Să mă duceţi să mor

17. S'aud cum blânde cad > Pe când cu s.c.; 23. De-asupra-mi t.s.;

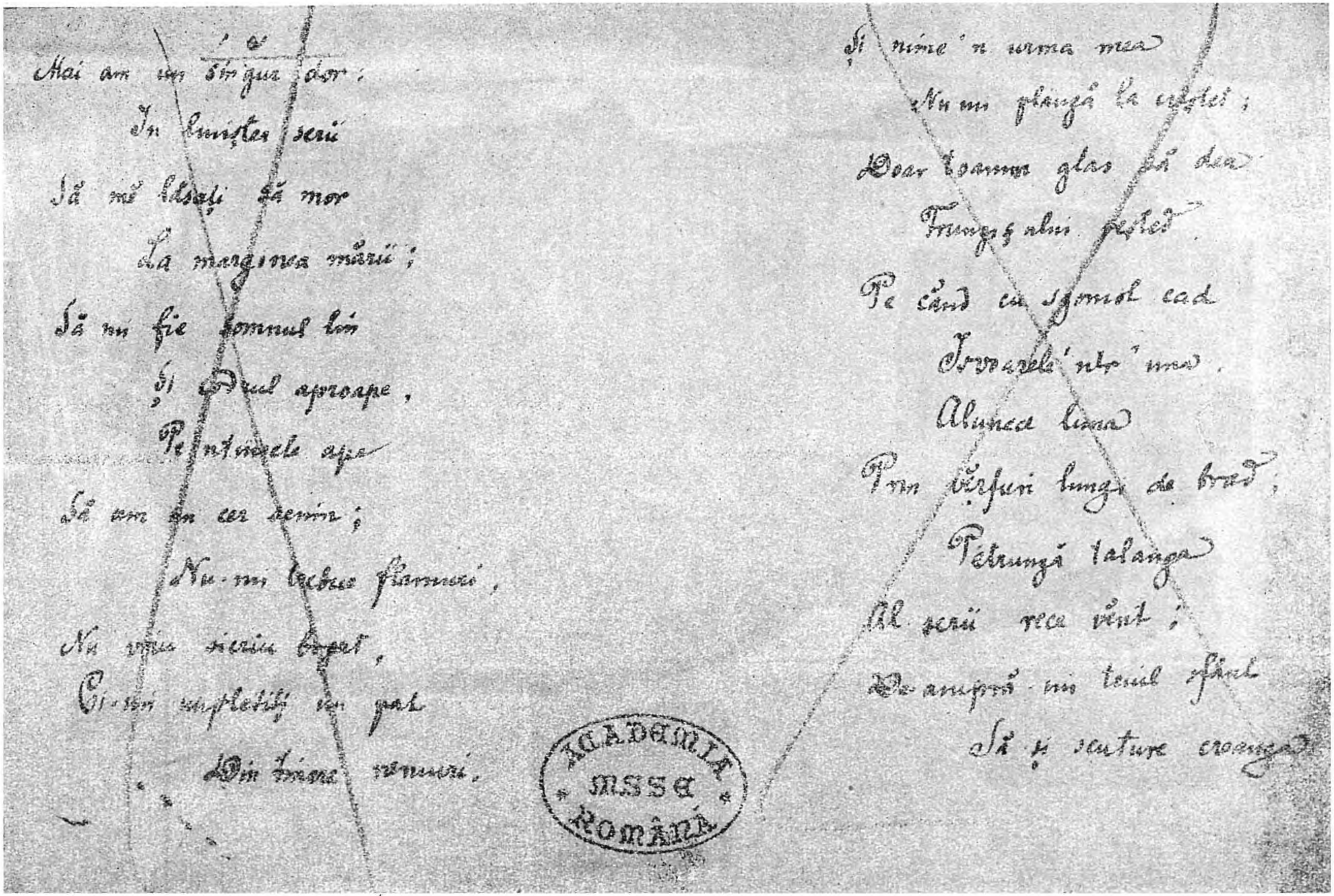

Mai am un singur dor;
In liniştea serii
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării;
Să mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Pe'ntinsele ape
Să am un cer senin;
Nu-mi trebue flamuri.
Nu voiu sicriu bogat,
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri.

Şi nime 'n urma mea
Nu mi plângă la creştet;
Doar toamna glas să dea
Frunzişului veşted.
Pe când cu zgomot cad
Izvoarele 'ntr' una.
Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad;
Pătrunză talanga
Al serii rece vânt;
Deasupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga.

ACADEMIA MSSE ROMÂNĂ

Manuscrisele Academiei Române

MAI AM UN SINGUR DOR

2261, 112 (23 cm. × 18 cm.)

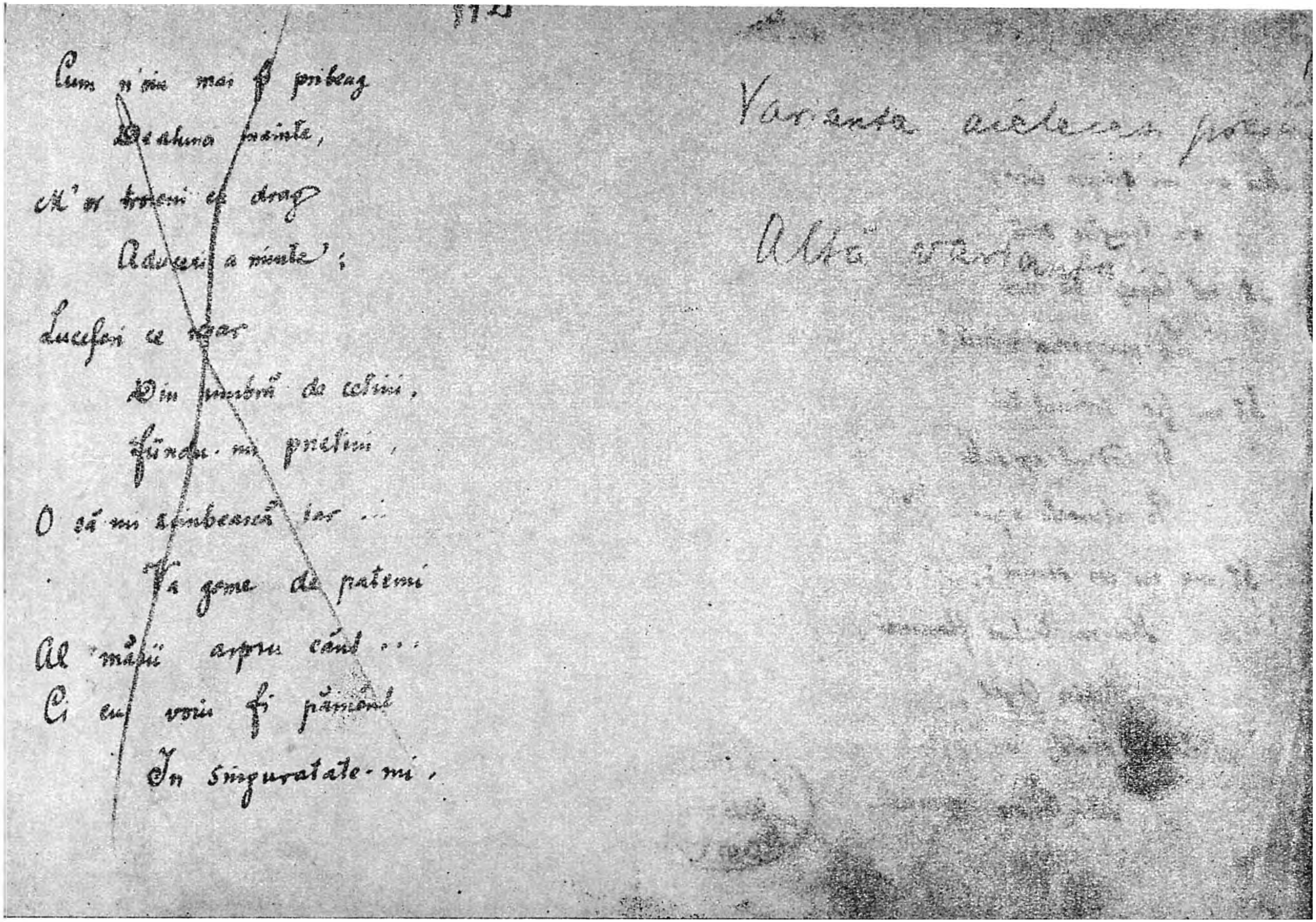

112

Cum n'oiu mai fi pribeag
De atunci 'nainte,
M'or troeni cu drag
Aduceri a minte;
Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prieteni,
O să-mi zimbească iar ...
Va geme de patemi
Al mării aspru cânt ...
Ci eu voiu fi pământ
În singurătate-mi,

Varianta acelei poesii

Altă variantă

Manuscrisele Academiei Române MAI AM UN SINGUR DOR 2261, 112 v. (23 cm. × 18 cm.)

Cum n'oiu mai fi pribeag
De-atunci înainte,
M'or troieni cu drag
Aduceri a minte;
Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini,
Fiindu-mi prieteni,
O să-mi zîmbească iar...
Va geme de patemi
Al mării aspru cânt...
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi.

III. **G.**—**H.**—In acelaşi submanuscris longitudinal, al textului definitiv, şi câteva pagini mai departe, se află **G**: în **2261, 115** şi **H.** în **2261, 117—117 v.**

Lămuririle subsolurilor respective precizează natura aplicaţiilor, aflate pe fiecare din cele două versiuni şi locul unde se cuvin repartizate.

III. G. 2261, 115

Mai am un singur dor
Ca 'n liniştea serii
Să mă lăsaţi să mor
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat,
Nu-mi trebue flamuri
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

Să am un cer senin
Pe 'ntinsele ape
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

III. H. 2261, 117—117 v.

De noaptea uitării
Imi e atât de dor
Că aş dori să mor
La marginea mării

Nu-mi trebue flamuri
Nu voiu sicriu bogat
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

Bătrânele ape
Să aib' un cer senin
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

III. E. — 33—36. 1° Va fierbe de patemi
Oceanul trist gemând,
Dar eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

2° *(creion marg.)* Va geme de patemi
Al mării jalnic cânt...
Ci eu voiu fi-în pământ
In singurătate-mi

3° Va geme de patemi
Al mării aspru cânt...
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi.

III. G. — *Scrisă cursiv, şi derivată, două pagini mai departe de versiunea textului definitiv din 2261, 112—112 v., versiunea aceasta nu are nicio variantă înlăuntru.*

Aplicaţiile cu creion albastru sau cerneală ţin de versiunile următoare, unde au şi fost repartizate.

Versul 2 a fost încercat, întâi, cu creion negru pe 2261, 112—112 v.

N.B. *La sfârşitul filei, marginal, în dreptul ultimei strofe, această nouă redactare :*

Şi el va plânge mult
D'eternele-i patemi
Dar n'o să'l mai ascult
In singurătate-mi.

III. H. — *De versiunea aceasta ţin, în primul rând, variantele aplicate cu creion albastru pe G.; apoi unele cu creion roşu şi cu cerneală operate aici, pe H.; alte aplicaţii, ce ţin de versiuni ulterioare, se trec acolo.*

3. Şi aş dori să mor;

1—4. (G.) De umbra uitării
Imi e atât de dor
Deci mă lăsaţi să mor
La marginea mării

9—10. 1° Seninelor ape
Lucească' un cer senin

Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Doar toamna glas să dea
Frunzişului veşted

Pe când cu sgomot cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

Pe-al serii rece vânt
Pătrunză talanga
De-asupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

Cum n'oiu [mai] fi pribeag
De-atunci înainte
M'or troieni cu drag
Aduceri aminte

Luceferi ce răsar
Din umbră de cetini
Or să-mi zîmbească iar
Fiindu-mi prieteni

Cu-a lui dureri adânci
Oceanul la maluri
S'ar atârna de stânci
Cu braţe de valuri

Şi cu-a lui aspru cânt
Va geme de patemi...
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

Alunece luna
Prin vârfuri lungi de brad
Pe când în murmur cad
Isvoarele 'ntr'una

Şi nime la creştet
Nu-mi plângă 'n urma mea
Doar toamna glas să dea
Frunzişului veşted

Pătrunză talanga
Al serii rece vânt
De-asupră-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

De-atunci înainte
Nemai fiind pribeag
M'or troieni cu drag
Aduceri a minte

Din umbră de cetini
Luceferi când răsar
Or să-mi zîmbească iar
Fiindu-mi prieteni

Oceanul la maluri
Din depărtări adânci
S'ar atârna de stânci
Cu braţe de valuri

O lume de patemi
Va geme 'n greu avânt...
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

---

la prima vedere, date fiind cerneala şi grafia, s'ar zice că strofa aceasta s'ar fi cuvenit trecută la etaj şi aceea, în subsol. Cum aceeaşi cerneală şi grafie se întâlnesc şi în versiunile H. *şi* I., *strofa se cuvine repartizată la una din aceste 2 versiuni. O cercetare atentă arată că ea ţine de amândouă versiunile, mai corect că se situiază la jumătatea drumului între amândouă.*

2° Seninele ape
Să aib' un cer senin

17. Şi nimeni la creştet;

17—18. (G.) Şi nime la creştet
Nu plângă 'n urma mea

34. *întâi în* G., *încercat pe versul, acolo, 33 :* Hrănind * dureri adânci. (G.) > Pornind din văi adânci > Cu-a lui puteri adânci (H.);

37—40. 1° (G.) Va geme de patemi
Sunând* eternu-i cânt
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

2° (H.) Ar geme de patemi
Al apei aspru cânt...
Ci eu voiu fi pământ
In singurătate-mi

3° (H.) O mare de patemi
Svârlindu-se 'n avânt...
Ci eu etc.

4° (H.) O lume de patemi
Pornind c'un aspru-avânt... (*a*)
Ci eu etc.

(*a*) Pornindu-se* n* avânt...

III. **I.—J.** se află în acelaşi manuscris: **I.** în **2277, 99+99 v.** şi **J.** în **2277, 122.** Inrudite de aproape, deosebirea dintre ele vine în primul rând din dispoziţia rimelor: I. are rimele încrucişate, J. îmbrăţişate.

Natura aplicaţiilor, aparţinând versiunii I, se poate urmări în subsolul respectiv. Am notat la J., în parentez, *prim strat*, pentru a preciza că versiunea J., scrisă cu cerneală, poartă pe ea tăieturi cu creionul, care au dat versiunea K, şi care ar reprezenta *al II-lea strat.*

III. I. 2277, 99 + 99 v.

Imi e atât de dor
De umbra uitării
Incât voiesc să mor
La marginea mării

Nu voiu sicriu bogat
Nu-mi trebue flamuri
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Lucească' un cer senin
Eternelor ape

Cari 'n dureri adânci
Se 'nalţă la maluri
S'ar atârna de stânci
Cu braţe de valuri

1—2. 1° In zarea uitării
Se stinse orice dor (H)

2° De zarea uitării
Imi e atât de dor (I)

N.B. *Cifre, anume aşezate, designă noua ordine a versurilor, realizată, la etaj.*

9—12. Lucească' un cer senin
Eternelor ape
Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape

După această strofă, 9—12, continuă în primă redacţie :

Pe când cu sgomot cad
Isvoarele 'ntr'una
Prin vârfuri lungi de brad
Alunece luna

Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Doar toamna glas să dea
Frunzişului veşted

Să tacă 'n stână cânt (*a*)
La turme talanga (*b*)
De-asupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture creanga

(*a*)—(*b*) 1° Şi sune talanga
Cu blând de bucium cânt (H)

2° Nu sune talanga
Nici trist de bucium cânt (H)

şterse şi înlocuite cu noua redacţie dela etaj.

13—14. Cu-a lui dureri adânci
Oceanul la maluri

Ce-atârnă dar recad
    Şi murmură 'ntr'una...
Când peste vârfi de brad
    Alunecă luna

Şi nime 'n urma mea
    Nu-mi plângă la creştet
Doar' moartea glas să dea
    Frunzişului veşted

Să treacă lin prin vânt
    Intunecătoarea
De-asupră-mi teiul sfânt
    Să-şi scuture floarea

Ne mai fiind pribeag
    De-atunci înainte
M'or troieni cu drag
    Aduceri a minte

Şi când duios răsar
    Luceferi în cetini,
Or să-mi zîmbească iar
    Fiindu-mi prieteni

Iar lumea plânge mult
    Robită de patemi
Căci n'o s'o mai ascult
    Din singurătate-mi

---

17. Ce sboară şi recad;   19. vârfi ~ ;   23. Doar' toamna g.s.d. > D. vântul g.s.d.;
Strofa 33—36 barată cu creionul; va fi eliminată din conturul viitoarei versiuni J.
38. Bătută de patemi;

Pe H., *încadrată în chenar negru, această strofă cu rimele dispuse ca aici şi menită dintâi acestei versiuni,* I. *:*

37—40. Şi n'or şti că lucesc
    Pe-o lume de patemi (*a*)
Pe când stejarii cresc
    In singurătate-mi

(*a*) Pierdutele-mi p.

Cu acelaşi creion, cu care a şters strofa 33—36, penultima, redactează din nou marginal strofa ultimă ce s'ar lega, în forma aceasta, organic, de antepenultima :

Şi ele-or da cuvânt
    Trecutelor patemi
Pe când voiu fi pământ
    In singurătate-mi.

dar care n'a fost încorporată în versiunea următoare, — J. — *cu toate că ea are 9 strofe.*

III. J. 2277, 122 (prim strat)

De noaptea uitării
Imi e atât de dor
Incât aş vrea să mor
La marginea mării

Nu cântec şi flamuri
Nu sarcophag bogat
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri

Şi 'n codrul deaproape
Să-mi vie somnul lin
Lucească-un cer senin
Eternelor ape

Ce sfarmă la maluri
A lor dureri adânci
S'ar atârna de stânci
Cu braţe de valuri

Ci murmură 'ntr'una
Pe când gemând recad
Iar pe păduri de brad
Alunecă luna

Şi nime la creştet
Nu-mi plângă 'n urma mea
Ci moartea* glas să dea
Frunzişului veşted

Atot ştiutoarea
Să treacă lin prin vânt
Deasupra-mi teiul sfânt
Să-şi scuture floarea

De-atunci înainte
Ne mai fiind pribeag,
M'or troieni cu drag
Aduceri aminte

Pe vasul* de patemi
S'or risipi murind
Uitarea întinzând
Pe singurătate-mi

---

6. Nu voiu s[icriu] > N. sarcophag etc.; 9. Din codrul deaproape; 17. Şi murmură etc.; 19. Iar pe > Când pe păduri de brad > Iar pe p. etc.; 21. Nu-mi plângă la creştet; 22. Vr'un om în urma mea;

33—36. Pe lume[a] de patemi
S'or risipi curând
Pe când stejari se 'ntind
Pe singurătate-mi

III. **K.—L.—M.—N.**—Grupul acesta de versiuni, deduse una din alta, figurează:

K. în **2277, 122**
L. în **2277, 107 v.**
M. în **2261, 213**
N. în **2277, 124**

şi sunt caracterizate, câte şi patru, prin utilizarea unui vers bisilabic, dispus al 3-lea în primele trei versiuni şi al 4-lea în ultima. E un alexandrinism formal, schiţat şi lăsat în drum în K. (operat pe textul versiunii anterioare, J.), desăvârşit în celelalte şi cu totul în tradiţia meşteşugarului de ritmuri, care este Eminescu.

Versiunea L., cum s'a mai spus, s'a tipărit întâi, cu primul vers arbitrar schimbat, în ediţia de Postume, dela 1902 a lui Nerva Hodoş şi retipărită în ediţia A. C. Cuza (1914).

Tot de momentul acesta şi de preocupările alexandrinice de aici ţine şi următoarea strofă, nefinită, scrisă cu cerneala şi grafia de acum, dar schiţată pe II. A. (2282, 15), marginal:

Iar când voiu* [fi] pământ (*a*)
Săpaţi-mi . . . . ~
Mormânt
La margini de mare
(*a*) de *fapt :* Iar când eu* voiu* pământ

Ca timp, versiunea M. se află transcrisă în submanuscrisul *Legendei Luceafărului*, cu aceleaşi caractere, aşa dar după Aprilie 1882. Celelalte, în preajmă.

III. K. 2277, 122 (al doilea strat)

De noaptea uitării
Imi e atât de dor
să mor
La marginea mării

Nu cântec şi flamuri
Nu sarcophag bogat
ci pat
Din tinere ramuri

Şi 'n codrul deaproape
Să-mi vie somnul lin
senin
Eternelor ape

Ce sfarmă la maluri
A lor dureri adânci
de stânci
Cu braţe de valuri

Şi murmură 'ntr'una
Pe când gemând recad
[pe] brad
Alunecă luna

Şi nime la creştet
Nu-mi plângă 'n urma mea
să dea
Frunzişului veşted

N. B. *Cetitorul e rugat să se raporte, pentru mai sugestivă confruntare, la versiunea anterioară,* J. (prim strat).
6. Nu voiu s. > Nu sarcophag etc.; 9. Din codrul deaproape;

III. L. 2277, 107 v.

Cum nu mai am un dor,
Dorinţa mi-i mare
Să mor
La margini de mare

Nu voiu sicriu bogat
Făclie şi flamuri
Ci pat
Din tinere ramuri

Doar vântul când şi când
Să-mi treacă la creştet
Sunând
Frunzişului veşted

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Senin
Pe-eternele* ape

Cari din văi adânci
Urca* s'ar* la maluri
De stânci
Cu braţe de valuri

Dar spumegând recad
Şi murmură 'ntr'una
Pe brad
Alunecă luna

Reverse dulci scântei
Duios plutitoarea
Din teiu
Se scuture floarea

Căci nu m'or mai durea
Aduceri aminte
De ea
De-atunci înainte

Cădea-vor an cu an
Pe stinsele-*mi* patemi
Troian
In singurătate-mi

III. L. — 9—12. Şi nime 'n urma mea
Nu-mi plângă la creştet
Să dea
Frunzişului veşted

18. S'ar prinde la maluri [*Forma dela etaj îndoielnică; dar peste forma din subsol :* urca*, *deci*...]

21—22. Insă recad... ~
. . . . . . ~

23. Pe cer; 24. Alunece l.;

33—36. Ci vor cădea ... ~ (*a*)
Pe stinsele patemi
Grămezi
In singurătate-mi

(*a*) Şi v. cădea... ~;

III. M. 2261, 213

Mai e un singur dor
Ce 'n mine răsare:
Să mor
La margini de mare

Nu voiu sicriu bogat
Cunună şi flamuri
Ci 'n pat
Din tinere ramuri

Doar vântul, când şi când,
Să-mi plângă la creştet
Sunând
Frunzişului veşted

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape
Senin
Pe 'ntinsele ape

Ce bat pornind adânci
S'ar prinde la maluri
De stânci
Cu braţe de valuri

Talaz mânând talaz
Să murmure 'ntr'una
Pe brazi
Alunece luna

Reverse reci scântei
Duios plutitoarea
Din teiu
Să-mi* scuture floarea

Să cază* an cu an
Pe stinsele patemi
Troian
In singurătate-mi

Căci nu m'or [mai] durea
De-atunci înainte
De ea
Aduceri a minte

III. M. — 1—2. Imi pare-un singur dor
Că-i dulce şi mare

6. Cu svon* şi cu flamuri; 17—20. *barată ulterior;* 17. — bat — *adverb pentru beat? — cf. şi versul 17, subsol, în versiunea următoare,* N. ; 23. Şi 'n* brazi;

21—24. Talaz după talaz
Se 'ncearcă într'una
Prin* brazi
Alunecă luna

25. R. dulci scântei; 28. Se scuture f.;

In primă copie, după strofa 25—28 urma, ca şi în coloana din stânga, strofa Căci nu m'or mai durea, *barată cu creion roşu, la o nouă revizie, şi trecută drept ultima.*

29. Cădea-vor an cu an > Ningând în orice an > Căzând în orice an > Vor ninge an cu an > Ce-or ninge a.c. an > Ş-or n.a.c.a. > Să ningă an cu an; 33. Căci nu m'or mai durea > Cum nu m'or mai durea > Căci etc.

III. N. 2277, 124

Şi jalea mi-i mare
Ş'atâta mi-i dor,
La margini de mare
Să mor

Nu-mi trebue flamuri
Şi prapur* bogat
Aşterne-mi [doar]* ramuri
In pat

Iar vântul la creştet
Din murmura* sa
Frunzişului veşted
Să dea

Din codru aproape
Lucească deplin
Eternelor ape
Senin

Când ele la maluri
S'ar prinde adânci
Cu braţe de valuri
De stânci

Ci murmură 'ntr'una
Spumând în dureri
Când lunecă luna
Pe ceriu

---

1. De-o vreme... ∼ > De chin* şi uitare* > In neagră uitare; 2. Atâta mi-e dor;

5—8. 1° Nu-mi trebue flamuri,
Ci-mi faceţi îndat'
Din tinere ramuri
Un pat

2° Nu-mi trebue flamuri
Ca celui bogat
Aşterne din ramuri
Un pat

9—12. 1° Şi nime la creştet
Nu-mi plângă, ci* las*
Frunzişului veşted
De[a]* glas

2° Şi plângeri la creştet
Doar vântul abia
Frunzişului veşted
Să dea

13—16. In codru de-aproape
Repaosu-i lin
Eternelor ape
Senin

17—20. Ce bate la maluri (*a*)
S'ar prinde adânci
Cu braţe de valuri
De stânci

(*a*) bate *pentru* bete? îmbătate? *cf. şi versul 17 subsol în* M. *2261, 213;*

21—24. Ci murmură 'ntr'una
Recad în dureri
Când lunecă luna
Pe ceriu

Duios plutitoarea
Să-mi verse scântei
Să-mi* scuture floarea
De teiu

Să cază ’n nainte
Căci nu m’or durea
Aduceri aminte
De ea

Pe stinsele patemi
S’or stinge curând
In singurătate-mi
Picând

IV. Nu voiu mormânt bogat. — Această variantă se află în două versiuni:

A. în **2277, 121 v.+122** marg.
B. în **2261, 323—324**

şi le tipărim comassate, cu A. în subsol. Să specificăm că A. derivă din III. J. şi că B. e însuşi textul definitiv, ce figurează în ciclul poeziilor *Familiei* şi că e barat, după ce va fi fost transcris pe curat într’o ultimă cópie de care se va fi servit Maiorescu, pentru ediţia sa. Unele aplicaţii sunt încercate întâi pe A. Ca timp: A. se situează cca. 1882 iar B. cca 1883.

IV. B. 2261, 323—324

IV. A. 2277, 121 v. + 122 (marginalii).

Nu voiu mormânt bogat
Cântare şi flamuri,
Ci-mi împletiţi un pat
Din tinere ramuri
Şi nime ’n urma mea
Nu-mi plângă la creştet,
Frunzişului veşted
Doar vântul glas să-i dea;
In liniştea serii
Să mă ’ngropaţi pe când
Trec stoluri greu sburând
La marginea mării

*

III. N. — 25. Incet plutitoarea; 27. Se scuture f.;

29—32. Să cază cu ’ncetul
Să plângă cu drag
S’acopere bietul
Pribeag

36. Plouând;

33—36. Pe stinsele patemi
Căde-vor murind
In singurătate-mi
Lucind

Marginal, în dreptul strofei ultime: troian, movili, grămezi.

Să-mi fie somnul lin
Şi codrul aproape,
Lucească cer senin
Eternelor ape
Ce din puteri adânci
Se 'nnalţă la maluri
Cu braţe de valuri
S'ar atârna de stânci
Şi murmură 'ntr'una
Când spumegând recad —
Iar pe păduri de brad
Alunecă luna

*

Reverse dulci scântei
Atot ştiutoarea
Deasupră-mi crengi de teiu
Să-şi scuture floarea
Ne mai fiind pribeag
De-atunci înainte
Aduceri a minte
M'or coperi cu drag
Şi stinsele patemi
Le-or troieni căzând
Covoare întinzând
Pe singurătate-mi

IV. A. B. — 2. Făclie şi flamuri > Cântare şi flamuri (A.); 6. Nu-mi plângă [la] creştet (A.); 8. D.v.g. să dea (A.);

9—12. 1° (A.) Aş vrea să mor pe când
◡ — ◡ | răsare
Când stoluri trec pe rând
De paseri de mare

2° (A.) Aş vrea să mor pe când
In liniştea serii
Trec paseri mii sburând
Pe undele mării

3° (A.) In liniştea serii
Să mă 'ngropaţi pe când
Trec paseri mii sburând
Pe undele mării

4° (A.) In liniştea mare
Să mă 'ngropaţi pe când
Trec paserile 'n rând
De-asupra de mare (*a*)

(*a*) Pe unde de mare

5° (B.) In liniştea mare
Să mă 'ngropaţi pe când
Trec stoluri grele 'n rând
De-asupra de mare

17. Care din văi adânci; 25. Reverse reci s. > R. dulci s. (A.);

33—36. 1° (A.) Şi stinsele patemi
Le-or troieni căzând
Uitarea aşezând
Pe singurătate-mi

2° (A.) Şi stinsele patemi
Le-or troieni murind*
Uitarea răspândind
Pe singurătate-mi

3° *id.* (A.) şi (B.).

* * *

Varietatea metrică a multiplelor versiuni din *Mai am un singur dor* vor ispiti, de bună seamă, pe cercetători, îndemnându-i să degajeze canoanele, mai obiective sau mai arbitrare, ale neobositului curs melodic. Până atunci. credem util să detaşăm una din întâile contribuţiuni, în materie, pe tema « grupei de strofe », folosită de Eminescu şi a alternării rimelor şi ritmurilor:

« Multe *grupe de strofe* a întrebuinţat în literatura noastră *Alecsandri*, dar toate neizbutite. O singură grupă de strofe găsim mai importantă, din punctul de vedere al efectului ce-l face — şi anume la *Eminescu*, într'una din variantele poeziei « Mai am un singur dor ». E constituită din trei [1] catrene « mixte », şi « monomorfe », fiecare prezentând particularităţile sale din punctul de vedere al dispoziţiei rimelor, dar toate având versuri scurte de aceeaşi măsură, deşi cu două feluri de ritmuri.

Alăturăm mai jos exemplul şi schema ei:

Mai am un singur dor:
    In liniştea serii,
Să mă lăsaţi să mor
    La marginea mării

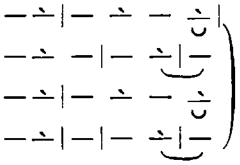

Să-mi fie somnul lin
    Şi codrul aproape;
    Pe 'ntinsele ape
Lucească-un cer senin.

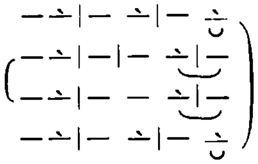

    Nu-mi trebue flamuri,
Nu voiu sicriu bogat,
Ci-mi împletiţi un pat
    Din tinere ramuri.

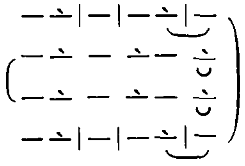

IV. A. — 2277, 121 v. + 122 (marginalii)

Aici, prima secţiune de trei strofe, se prezintă în următoarea întâie redacţie, astfel:

Aş vrea s'adorm de veci
    La marginea mării (*a*)
Când tremur stele reci
    Seninului serii
N'aş vrea mormânt bogat
    Făclie şi flamuri;
    Din tinere ramuri
Să-mi'împleteasc' un pat,
    Şi nime la creştet
Nu-mi plângă 'n urma mea
Doar vântul glas să dea (*b*)
    Frunzişului veşted

(*a*) *ulterior, necontinuat:* La margini de mare *în momentul, probabil când reia strofa în noua redacţie*; (*b*) Doar moartea glas să dea;

Ea e urmată de a doua secţiune de trei strofe, aproape identică cu cea dela etaj.

Diferenţe: 15. Luceasc' un cer senin > Lucească cer s.; 17. Care din văi adânci; 21. Ci murmură 'ntr'una; 24. Alunecă l. > Alunece l.

Iar înainte de a trece la a treia secţiune care e redactată, marginal, pe fila 122 *din dreapta, reia prima secţiune pe care o apropie de forma dela etaj. Diferenţele s'au trecut comassate, mai sus, ca şi cele din ultima secţiune de trei strofe.*

---

[1] In text, eroare de tipar, evidentă: « patru catrene ».

Această grupă de strofe se repetă de trei ori în toată poezia.

O simplă inspecţiune ne convinge de marea varietate a rimelor: în primul catren rimează încrucişat două rime ultime cu două penultime; în al doilea catren rimează îmbrăţişat două rime ultime cu două penultime, ultimele îmbrăţişând penultimele; în al treilea, rimează tot îmbrăţişat două rime penultime cu două ultime, dar cu o dispoziţie inversă: penultimele îmbrăţişează ultimele. Această varietate este mărită de varietatea versurilor din punct de vedere ritmic: unele fiind iambice simple, şi deci fără grupe metrice şi fără cezură — —́ | — —́ | — —́, altele fiind iambice mixte şi deci putând avea cezură în cazul când cele două unităţi metrice nu sunt legate prin o aceeaşi vorbă — —́ | — | — —́ | —. In această varietate persistă totuşi o uniformitate: egalitatea măsurii versurilor, care în unire, fireşte, cu ritmul vorbirii, contribue să ne dea impresia de linişţire eternă a unei agitaţii trecătoare, care constitue fondul întregei poezii. Efectul acestei grupe de strofe este însă aşa de particular, că ne îndoim că ar mai putea fi întrebuinţată cu acelaşi succes şi de alţi poeţi » 1).

CRITICILOR MEI

«Ediţia I-a Maiorescu», Dec. 1883

Deşi tipărită, pentru prima dată, în ediţia Maiorescu, *Criticilor mei* aparţine, şi încă în forma ei definitivă, epocei ieşene, aşa cum reiese limpede din expunerea celei de a doua părţi a notiţei acesteia. Faptul însă că a văzut lumina tiparului odată cu impresionantul lot de inedite, majoritatea poezii de dragoste din ultimii ani ca şi faptul că era aşezată — concluzie şi replică de ansamblu — la sfârşitul volumului, a putut să sugereze felurite opinii cu privire la timpul şi împrejurările când a fost scrisă. Unii cercetători au pus-o pe seama polemicelor cu Macedonski 2), ceea ce nu e prea departe de adevăr, cu singura retuşare că totul se referă la întâia etapă a raporturilor poetului cu Bonifaciu Florescu, deci şi Macedonski, anti-eminescieni declaraţi pela 1876, şi nu la acelea de după 1880, de pe vremea polemicelor dintre *Literatorul* şi *Timpul.* « De undeva, nedatabil, scria N. Iorga în comentarea ineditelor culegerii eminesciene, e răvaşul către criticii cari nu înţeleg truda din care singură poate răsări altă poezie decât aceea *a cuvintelor goale ce din coadă au să sune*» 3) şi caracterizarea e de două ori justă, atât în privinţa datei, misterioasă câtă vreme lipseau preciziunile, cât şi în aceea a temei, în jurul căreia, ca în celebra ramură de Salzburg a lui Stendhal, cristalizase întreaga poezie. O părere, întru totul opusă, exprimase câţiva ani mai înainte cu prilejul studiului despre influenţele horaţiene în poezia lui Eminescu, d-l Nicolae Sulică, după care *Criticilor mei* ar fi fost mai puţin mărturia vreunei reacţiuni subiective, cât expresia atitudinei generoase şi a solidarizării poetului cu întreaga « breaslă a scriitorilor serioşi». Cum este unul din cele mai închegate comentarii în marginea acestei poezii, pe care îl infirmă totuşi, aproape în întregime, preciziunile notiţei acesteia, ca şi textele însăşi, nu socotim inutil să desprindem pasagiul respectiv al amintitului studiu:

> « Ceea ce seninul Horatius spusese cu ironia sa fină, Eminescu spune cu toată gravitatea, care caracteriza temperamentul şi opera sa:
>
> E uşor a scrie versuri
> Etc.
>
> . . . .
>
> Critici voi, cu flori deşerte,
> Etc.

---

1) Mihail Dragomirescu, *Teoria poeziei cu aplicare la literatura română,* 1906, pag. 323—325.

2) Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor şi procedeelor din poeziile lui Eminescu,* în *Preocupări Literare,* I, 5, 1 Mai 1936: « *Criticilor mei* pare a fi adresată în deosebi lui A. Macedonski... ».

3) N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane,* I, 1934, pag. 298.

> Poezia « Criticilor mei » a apărut în numărul din 1 Februarie 1884, al « Convorbirilor literare », deci într'o epocă, când poetul era mai mult sau mai puţin consacrat. Replica lui nu era o apărare personală, fiindcă criticele nedrepte (Macedonski, Alexandru Grama şi A. Densuşianu) au apărut după moartea poetului. De sigur Eminescu şi-a avut adversarii săi, pe cari şi i-a creiat mai mult prin atitudinea sa ca ziarist, ca colaborator la ziarul «Timpul». Aceştia de sigur nu l-au cruţat nici ca poet, criticându-i opera prin cafenele şi prin cluburi politice. Cum însă nu se ridicase niciun glas serios şi nu se produsese niciun atac redutabil în scris, în contra operei poetice a lui Eminescu, — cu toate că poezia este intitulată « Criticilor mei » —, totuşi, este clar că Eminescu nu s'a apărat atât pe sine şi opera sa, ci solidarizându-se cu toţi poeţii de seamă, apără întreaga breaslă a scriitorilor serioşi faţă de critica inconştientă a criticilor improvizaţi. In poezia « Criticilor mei » Eminescu ia rolul de « *nobilium scriptorum ultor* » (răzbunător al scriitorilor de seamă), în sensul serios al expresiei întrebuinţate de Horatius mai mult în ironie (Ep. I, 19, 39).
>
> Prin urmare este cu atât mai verosimil, că şi în cazul acestei poezii stăm în faţa unei inspiraţii datorită lui Horatius. Eminescu a utilizat reminiscenţele sale horaţiene spre a fixa, în felul său particular, sbuciumul sufletesc, ca isvor şi ca notă esenţială a adevăratei poezii:
>
> Dar când inima-ţi frământă
> Etc.
> . . . .
> Ca şi flori în poarta vieţii
> Etc.
> . . . .
> Pentru a tale proprii patemi
> Etc.
>
> Trebue să admitem această interpretare pentru geneza poeziei « Criticilor mei » şi pentru faptul, că acesta nu este singurul caz în opera literară a lui Eminescu, când poetul, printr'un exces de obiectivitate, sau printr'un larg gest de generozitate, se identifică cu o întreagă categorie socială, fără să fi avut motive personale, şi uneori chiar cu riscul de a se pune pe nedrept, într'o lumină nefavorabilă. Acesta este d. p. cazul poeziei « Epigonii » etc., etc. » [1].

Realitatea însă e cu mult mai simplă şi ea poate fi urmărită în istoricul acelor preliminarii polemice, la care cetitorul e rugat să se refere (vol. II, p. 232 sqq.) şi din a căror atmosferă s'a ales cu timpul *Scrisoarea a II-a*. Să reamintim numai că atât *Epistola deschisă către homunculul Bonifacius*, cât şi *Versuri cu unghii*, folosesc imagina esenţială, a « versurilor goale ce din coadă au să sune », pe care o sublinia şi N. Iorga mai sus. Cum evenimentele, ce provocaseră reacţiunile acestea se situează, cum s'a văzut, în primăvara anului 1876, cum, pe de altă parte, *Criticilor mei* în prima versiune închegată (aceea din B., ce urmează instantaneu aproape pe A.), utilizează aceeaşi cerneală şi aceeaşi grafie, pe una din filele lui *Călin I* (2262, 106), a cărui redacţie presupune un bun număr de luni înaintea etapelor care au dus la forma definitivă, tipărită la 1 Noemvrie 1876, s'ar putea, cu mulţi sorţi de probabilitate, deduce că poezia *Criticilor mei* a cristalizat aproape simultan cu amintitele preliminarii polemice ale *Scrisorii a II-a*. Să adăugăm de asemenea, că tot cam în aceeaşi vreme, imagina esenţială, a poeziei, e folosită, într'o situaţie oarecum diferită, în interesanta confesiune I*coană şi privaz* (ms. 2278, 34), una din puternicele poezii postume ale lui Eminescu:

Intre-un poet nemernic, ce vorbele înnoadă
Ca în cadenţe rare să sune trist din coadă
Şi 'ntre [-ofiţerul] ţanţoş cu spada subsuoară
Alegere nu este, alegerea-i uşoară.

In ce măsură, totuşi, această poezie, net subiectivă, ivită ca un ecou al reacţiunilor personale, închide, în ochii poetului chiar, un tâlc şi un accent de mai adâncă biografie, se poate vedea din următoarele rânduri, ce desprindem din scrisoarea, pe care Eminescu o trimitea lui Slavici, la 20 Septemvrie 1877, cu o lună abia înainte de a părăsi Iaşii şi a se strămuta definitiv la Bucureşti, în calitate de redactor la *Timpul*. Ele vin să confirme acea stare de spirit depresionară, de care s'a vorbit şi la alte capitole şi care se dovedeşte a fi fost cu mult mai acaparantă. După câteva preciziuni pe tema articolelor ce scrisese în apărarea Logicei lui Maiorescu împotriva d-rului Zottu, Eminescu urmează:

> « Recunosc că sunt un ticălos de frunte — pentrucă nu scriu. Dar tu ştii c'am fost totdeauna caracter melancolic şi n'am avut niciodată destul curagiu de viaţă; prin urmare tot ce gândesc sau fac, e azi mai ticăit de cât înainte. N'am inimă în mine nici cât e într'o mămăligă, nu gândesc nici la tine,

---

[1] Nicolae Sulică, *Eminescu şi clasicismul latin*, în *Anuarul liceului de băieţi « Al. Papiu-Ilarian » din Târgu-Mureş*, 1930—1931, pag. 40—41.

> nici la lume, nici la mine însumi. Singura deosebire e că am devenit susceptibil, că orice atac, cel mai nevinovat, mă iritează încât am o adevărată Berserkerwuth, că s'au înmulţit oamenii, cu cari nu mai vorbesc nici un cuvânt şi c'am s'ajung să nu mai vorbesc chiar cu nimeni, nici cu mine însumi. Nu-i vorbă, s'a supărat văcarul pe sat şi satul habar n'are. Dar dacă-i aşa, se vede că nu poate fi altfel.

Şi revenind din nou la articolele sale împotriva lui Zottu, sfârşeşte :

> Nu ştiu, dacă M.[aiorescu] a fost mulţumit sau nu cu anti-criticele mele. Sunt scrise în grabă şi nu prea sunt de samă, dar n'am ce-i face.
>
> De-unde iei privirea clară,
> Care 'n linişte alege,
> La gândiri menite vieţii
> Viaţa 'n floare să le-o lege.
>
> « Acea privire clară se duce, căci tocmai în timpul cel bogat al vieţii ne risipim zilele în nimicuri. Mai scrie-mi, dacă vrei, căci scrisorile tale, scurte, lungi, cum or fi, îmi fac plăcere » [1]).

Citat de preţioasă circumstanţă, aproape identic cu strofa respectivă din prima versiune închegată (B.), minus versul 3, adaptat împrejurărilor epistolei — şi care e una din cele două strofe ce nu vor mai figura în textul definitiv (cf. mai jos, subsolul din B. şi C.).

*

Ms. *Criticilor mei*, se află în trei versiuni:

A. 2262, 100 (6 strofe)
B. 2262, 106 (9 str.) . . . . (Iaşi) cca 1876
C. 2263, 37—39 (9 > 7 str.)

A. E adevărat că A., nesemnalat de Botez, ar putea fi privită drept ciorna versiunii următoare. Atât scrisul, patent brouillonar, cât şi dispoziţia strofelor, aruncate indiferent unde, pe o pagină cu alte ciorne, şi câteva file înainte de versiunea *Călin I*, pe ale cărei una din pagini e copiată versiunea B. — ar îngădui o atare presupunere şi ar fi autorizat să trecem aceste forme în subsolul versiunii B.

Sunt însă câteva motive temeinice, care ne-au îndemnat să procedăm altminteri şi să o tipărim separat. Intâi: ordinea strofelor, aceeaşi cu a textului definitiv, designată de Eminescu prin cifre, pe care le-am păstrat şi în transcrierea noastră. Şi ordinea aceasta, reluată şi în B., infirmă interpretarea eronată a lui Botez, despre o nouă ordine, ce nu există nicidecum, în B. (cf. mai departe). Al doilea motiv e că în ciorna aceasta poezia are numai 6 strofe, că reprezintă, deci, un stadiu anume, intermediar, un contur, finit, însă mai puţin evoluat. E adevărat, iarăşi, că pe fila aceasta (100) mai sunt şi alte strofe, în forme brouillonare, ce se vor întâlni încorporate în B., dar ele ţin de versiunea aceasta B., pentru care sunt schiţate, după ce A. primise numerotaţia celor 6 strofe ale ei. Ele se şi trec, aplicaţiile acestea, menţionându-se de altminteri, acolo — şi este cel de al treilea motiv pentru care tipărirea aparte se impunea.

A. 2262, 100

1. Multe flori es primăvara
Dar puţine or să lege
Toate bat la poarta vieţii
Insă moartea le culege

2. E uşor a scrie versuri
Când nimic nu ai [a] spune
Şi înşiri cuvinte goale
Ce din coadă au să sune

---

[1]) I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare*, III, pag. 126—127.—Pentru *Berserkerwuth* = furie războinică, în sensul, mai ales, de « furie nestăpânită », cf. *ibid.*, pag. 129.

3. Dar când inima-ţi frământă
Doruri vii şi patimi multe
Ş'a lor glasuri a ta minte
Stă pe toate să le-asculte

4. De-unde iei privirea clară
Care 'n linişte alege
Ş'acelor menite vieţii
Viaţa 'n floare să le lege

5. Ah! atunci pe cap îţi cade
Tot infernul*, lume, cerul
Unde vei găsi cuvântul
Care spune adevărul.

6. O copaci cu flori deşerte
Care roade n'aţi adus —
E uşor a scrie versuri
Când nimic nu ai de spus —

B. Despre această versiune, socotită de el întâia, Botez scrie: «Cel mai vechiu şi mai îndepărtat de text; e scris pe trei coloane, coloana a treia fiind adăugată mai târziu. Incepe cu strofa a patra din text, după care urmează: două strofe la care a renunţat, a şasea, întâia şi a şaptea; în coloana a treia a adaos strofele: întâia, a doua şi a treia» (ediţia C. Botez, 517). Descriere, pe cât de fidelă, pe atât de eronată, pentrucă nesocoteşte cel puţin două fapte: felul de lucru al poetului şi după aceea conturul versiunii A., acelaşi cu al textului definitiv, dar care îi este necunoscută. E drept că şi fără de acestea, s'ar fi putut lesne observa că poezia nu putea începe în niciun caz cu strofa a 4-a, *Ca şi flori*... fie şi sub forma din ms.: *Sgomotos şi îndărătnic — Bat în porţile gândirii* — care se vede a fi o strofă explicativă. Intervertirea ordinei strofelor la Eminescu nu se aplică în cazul acesta. Mai mult: a treia coloană (e vorba de trei coloane a trei strofe aşezate în partea de jos a filei 106) ce cuprinde strofele 1, 2 şi 3 nu e «adaosă mai târziu», întreaga versiune fiind scrisă cu acelaşi condeiu, cu aceeaşi grafie, dela început până la sfârşit. A treia coloană nu e «adaosă mai târziu», nici măcar cu minutul de întârziere, pe care l-ar fi impus faptul că venea la urmă, după coloanele întâia şi a doua. Şi aceasta pentru simplul motiv că cea de a treia coloană este în realitate întâia. Consecvent felului său de transcriere, dela dreapta spre stânga, şi cum jumătatea de jos, albă, a filei 106 oferea loc suficient, Eminescu începe, dela dreapta, cu primele trei strofe, trece după aceea în marginea din stânga (la ceea ce i se părea lui Botez coloana I-a), iar ultimele trei strofe le scrie la mijloc, în spaţiul dintre cele două coloane. Această ordine se regăseşte de altminteri şi în versiunea C., executată la scurtă distanţă.

Să mai notăm, că aşa cum pe versiunea A, se aflau aplicaţii şi adaose ce ţin de B., tot astfel pe B. se întâlnesc aplicaţii, repetate în vederea lui C., care ţin de el şi s'au şi trecut acolo.

A. 9—10. 1° Dar când capul ţi-l frământă (*a*)
A gândirei negre valuri
(*a*) D.c. capul se frământă;

2° Dar când inima-ţi frământă
Ale mării valuri multe

15. Şi* acele* flori* alese*

13—16. De-unde iei privirea clară
Ce din ele tot* alege
Aruncând din ele multe
Stă în forme să le 'nchege

După versul 16, un vers părăsit şi urmat imediat de strofa 17—20:

Căci popoarele gândirei

reluat pe aceeaşi pagină, un minut după, în vederea amplificării din B. *(cf., acolo, subsolul).*

20. Ca să spune adevărul; 21. Voi copaci cu flori puţine.

B. 2262, 106

Multe flori-s, dar puține
Rod în lume or să poarte
Toate bat la poarta vieții
Dar se scutur multe moarte

E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune
Inșirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune

Dar când inima-ți frământă
Doruri vii și patimi multe
Ş'a lor glasuri, a ta minte
Stă pe toate să le-asculte

Sgomotos și îndărătnic
Bat în porțile gândirei
Toate cer intrarea 'n lume
Şi vesmintele vorbirei

De-unde iei privirea clară
Care 'n liniște alege
Ş'acelor menite vieții
Viața 'n floare să le-o lege

B. — 1—4. 1° (A) Multe flori es primăvara
Bat la porțile vieții (*a*)
Dar puține leagă roade
~

(*a*) B.l.p. vieții > Bat la a vieții
poartă > B.l.p. etc.;

2° (A.) Multe flori es — dar puține
Rod în lume or să poarte
Bat la porțile vieții
Cele multe plouă moarte

3° (A.) Multe flori es — dar puține
Rod în lume or să poarte
Bat la porțile vieții
Dar uscate cad de moarte

4° (A.) Multe flori es — dar puține
Rod puține-or să aducă
Toate bat la poarta vieții
Dară multe se usucă

N.B. *Variantele 2°, 3° și 4° sunt toate concentrate și întrețesute într'un grup de 6 versuri și două aplicații, total 8 versuri. Noi le-am detriplat. N'ar fi exclus ca cel puțin 4° să fi fost gândit drept strofa 29—32 din* B.

N.B. *Pentru o primă intenție a strofei 13—16 cf. subsolul din* A. — « *După versul 16...* »; *apoi:*

13—16. 1° (A) Şi ca valurile mării
Bat la porțile gândirei
Toate cer intrarea 'n lume
Prin organele vorbirii

2° (A.) Sgomotoase-a mării valuri
Bat în porțile gândirei
Toate cer intrarea 'n lume
Şi vesmintele vorbirii

N.B. *Cu același scris, violet, dintre* A. *și* B., *al strofei 13—16, de mai sus, care a intrat în conturul lui* B. — *schițează mai jos strofa următoare, care nu figurează în* B., *dar se află încorporată, la locul ei, după cea de mai sus, în* C., *drept strofa 17—20, de sigur în altă redacție (vezi acolo) :*

Când în propriul tău suflet
Un vulcan vuiește 'n ceață
De-unde [iei] spre a-l pătrunde
Minte rece, ochi de ghiață.

Pentru v. 19 cf. varianta din scrisoarea către Slavici — mai sus, în introducere.

Și c'o sigur-creatoare
Trăsătură de condeiu
Unor să li dai viața
Multor viața să li iei

O atuncea ți se pare
Că în cap îți cade cerul
Unde vei găsi cuvântul
Ce esprimă adevărul?

Multe flori-s dar puține
Rod în lume or s'aducă —
Tot vin* [de]* cerșesc viața
Multe moartea le usucă

O copaci cu flori deșerte
Care roade n'ați adus
E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai de spus.

C. Cea de a treia versiune figurează în ms.-ul **2283, 37—39.** Are 9 strofe, din care a barat, cu cerneală violetă de-un violet mai deschis decât al întregei còpii (cca 1877, când va fi scris scrisoarea lui Slavici, cf. mai sus), strofele 6 și 7, eliminate din textul definitiv.

C. 2283, 37—39

CRITICILOR MEI

Multe flori-s — dar puține
Rod în lume or să poarte
Toate bat la poarta vieții
Dar se scutur multe moarte

E ușor a scrie versuri
Când nimic nu ai a spune,
Inșirând cuvinte goale
Ce din coadă au să sune

B. — 21. Și c'o singură > Ș.c'o sigur-creatoare;

Tot în A., *cu același scris, violet, al aplicațiilor dintre* A. *și* B. *aceste 2 versuri, cari preludează poate strofa 21—24, sau poate că și voia să modifice pe cea precedentă:*

Rolul* ei* pe care firea
Când copiii și-i alege

21—24. 1° (A.) Căci o singură a firii
Trăsătură de condeiu
~

2° (A.) C'o măiastră* a naturei
Trăsătură de condeiu
La puține dai viața
Și la multe viața iei

3° (A.) C'o măiastră* a naturei
Trăsătură de condeiu
La puține să dai viața
Multor viața să le iei

26. Că pe cap î.c.c.; 32. Dară moartea le usucă.

Pentru o ipotetică redacție a strofei 29—32 în B. *cf. mai sus subsolul strofei 1—4 (4°).*

C. — 7. Inșirând cuvinte sure;

Dar când inima-ţi frământă
Doruri vii şi patimi multe
Ş'a lor glasuri a ta minte
Stă pe toate să le-asculte

Ca şi flori în poarta vieţii
Bat la porţile gândirei
Toate cer intrarea 'n lume
Şi veşmintele vorbirei

Pentru-a tale proprii patimi
Pentru propria-ţi viaţă
De-unde iei judecătorii
Ne 'nduraţii ochi de ghiaţă

Şi gândirea rece-clară
Care 'n linişte alege
Şi celor menite vieţii
Rodu 'n floare să li lege

Cu o sigur creatoare
Trăsătură de condeiu
Unor să li dai viaţa
Multor viaţa să li-o iei

Ah atuncea ţi se pare
Că pe cap îţi cade cerul
Unde vei găsi cuvântul
Ce esprimă adevărul

Critici voi cu flori deşerte
Care roade n'aţi adus
E uşor a scrie versuri
Când nimic nu ai de spus

13—16. 1° (B.) Sgomotos şi îndărătnic
Bat în porţile gândirei
Toate cer intrarea 'n lume
Şi organul convorbirei*

2° (B.) Sgomotos şi îndărătnic
Ele bat fugind* sub tâmple (*a*)
Toate cer să se 'ntrupeze
File albe să le împle

(*a*) Ele-ţi [bat] > Ele bat etc.;

17—18 *identice, marginal, în* B.

Pentru ipoteza unei alte redacţii a strofei 17—20 în A. *cf. subsolul respectiv din* B.
Strofele 21—24 şi 25—28 barate ulterior.

24. Viaţa 'n floare să li-o lege; 25. Şi c'o sigur creatoare; 36. *aplicaţii ulterioare la care a renunţat:* Când nimic n'aveţi de spus > C.n.n'avem de spus.

DIANA

« Convorbiri Literare », XVII, 11, 1 Februarie 1884

Cu toate că nu figurează în prima ediție-Maiorescu dela sfârşitul anului 1883, *Diana* apare, dimpreună cu cele mai multe din ineditele acelei culegeri în numărul de 1 Februarie 1884 al *Convorbirilor*, fără ca, pentru aceasta, să fi fost încorporată în a doua, a treia şi nici în a patra ediție, ce s'au tipărit între 1885 şi 1889. Va fi apărut ea în cea de a 5-a ediție, din 1890? Cum nu cunoaştem încă un exemplar al acelei ediții, nu putem şti. Cu cea de a 6-a ediție din 1892, *Diana* îşi face intrarea în edițiile Maiorescu.

Intâia versiune a *Dianei*, o schiță, cum se poate vedea mai jos, în două strofe, dar în acelaşi spirit ce va fi şi al textului definitiv, urcă în anii de studenție berlineză şi poate că nu trebuieşte despărțită de viziunea înrudită a unei poezii mai vechi *Furtuna, copila de Craiu* (2290, 72), aparținând mai repede epocei vieneze şi care se va intâlni integrată în poemul *Eco*, derivat din *Ondina* :

In codru o creangă se 'ndoae
O poartă prin frunze şi 'n prag
Un chip cu-ochii mari se iveşte
Oh ! cum mi-ar putea fi de drag.

Dar dacă astfel de înrudiri, mult mai plauzibile în orice caz de cât acelea care ar voi să afle în *Diana* anume reflexe din Odobescu şi Alecsandri [1]), rămân să fie verificate, nu tot astfel stau lucrurile cu descendența acestei poezii. Motivul svonului de pădure obsedează şi se întâlneşte reluat, întâia oară, într'o strofă, părăsită, din *Kamadeva* (cf. mai departe, capitolul respectiv, versiunea C.), prin 1876, iar mai târziu, cca 1882:

Ades când frunzele sunau* pe cracă
Şoptind cu sgomotul duios de guri
Ce se sărută 'n umbră şi se 'mpacă

în ciclul de terține al poemului *Muşatin şi Ursitorile*.

Ms. *Diana* se află în următoarele versiuni:

A. 2258, 165 *(2 strofe)* . . . . cca 1874
B. 2279, 34—35 *(3 strofe)* . . . . cca 1878—1879
2258, 165 + 164 v. *(aplicații)*
2260, 221
C. 2261, 116 *(4 strofe)* . . . . cca 1881—1882
2260, 221 *(creion albastru şi negru)*

A. figurează în **2258, 165**, într'una din colile pergamentoide, de Berlin, pe care, în împrejurimi, se află şi traducerea din Kant, cu grafia aceluiaşi timp şi printre alte crâmpee versificate, originale sau traduceri. Are două strofe şi nu trei, cum notează Botez. E drept că pe fila albă din stânga se află o nouă strofă, scrisul însă e cu mult mai târziu. E scrisul din B. şi strofa a fost repetată aci în vederea lui B. unde a şi fost încorporată. De altminteri în A. mai sunt aplicații, pe strofa 1-a, cu cerneala de un violet deschis cu care notează, tot acum, şi titlul *Diana*, şi despre care nu s'ar putea spune cu certitudine dacă e din vremea Iaşilor [2]) sau, mai curând, cerneala violet-spălăcită a ultimelor versiuni din *Atât de fragedă*, figurând în 2279.

---

[1]) Radu Manoliu, *Isvoarele motivelor şi procedeelor din poesiile lui Eminescu*, în *Preocupări literare*, I, 5, 1 Mai 1936: « Imaginea sprintenei *Diane*, din poezia cu acest nume mitic, va fi fost, poate, sugerată de o reprezentare a Dianei din Louvre (a cărei gravură miniaturală o vedem şi pe coperta esseului « Pseudokinegheticos », tipărit de către Odobescu în 1874), sau de svelteța unei făpturi femeeşti îndrăgite, pe care o poetizează şi în « Freamăt de codru ». Expresiunea « verdele covor » e, de sigur, împrumutată din Vasile Alecsandri. Ca exemplu amintesc « verzi covoare » din « Dulce înger » (1853) ».

[2]) Din vremea Iașilor, acest crâmpeiu, schițat, în 2260, 13, cu o imagină înrudită:

Răsună trist şi dulce
Un cântec din alte vremi
. . . .
Apoi cum frunza bate
Cu sgomotul de guri
Simții* cum se sărută
In umbra nopților mută
Şi în păduri

A. 2258, 165

Ce cauți în lumina lunei
In cea dumbravă d'umbre moi
Cauți cântarea rugăciunei
Sau cauți umeri dulci și goi
N'auzi cum frunzele 'n poiană
Șoptesc cu sgomotul de guri
Ce se sărută, se hârjoană
In umbr' adâncă de păduri [?]

Ah ! acum crengile le 'ndoaie
Mănuțe albe de omăt
O față dulce și bălaie
Un corp înnalt și mlădiet
Un arc de aur pe-al ei umăr
Ea trece mândră la vânat
Și peste frunze făr de număr
Abia o urmă a lăsat.

B. Figurează în **2279, 34—35**, în manuscrisul anilor 1878—1879 și numără 3 strofe. Una din strofe, a doua, s'a văzut că a fost încercată, cu puțin înainte de a trece la còpia din B., pe una din filele vecine cu A. (2258, 164 v.). Diferențele acestei strofe, le-am trecut în subsol.

Tot în subsol, am trecut și diferențele cu cerneală violetă, cca 1876, ale întâilor 4 versuri din strofa primă.

In subsol, am trecut de asemeni și primele diferențe ale singurei strofe, ultima, din **2260, 221**. Scrisă caligrafic, pe una din filele de dictando ale submanuscrisului *Sarmis*, cca 1879, în partea de sus a paginei, ea se vede a fi aparținut unei còpii caligrafice, menită chiar acestor cicluri vecine (cf. descrierea, la cap. *Rugăciunea unui Dac*, și mai ales cap. *Afară-i toamnă...*, vol. II, pag. 117). La data aceasta, versiunea aceasta necompletă număra deci tot 3 strofe ca și B., căreia avea să i se transmită imediat. Pe această filă, sunt anume aplicații, cu creion negru și albastru, ce țin de C., unde se vor întâlni încorporate.

B. 2279, 34—35

DIANA

Ce cauți unde bate luna
Pe-un alb isvor tremurător
Și unde paserile 'ntr-una
Se 'ntrec cu glas ciripitor
N-auzi cum frunzele 'n poiană
Șoptesc ca sgomotul de guri
Ce se sărută, se hârjoană
In umbr' adâncă de păduri [?]

A. — 5. N'auzi cum frunze de mesteacăn; 7. Că orice cracă e un leagăn.

B. 2279, 34 — 35.

1—4. *Aplicații ulterioare, cu cerneală violetă, cca 1876, pe* A.: titlu: *Diana;* 1. *id.;* 2. Pe-un alb isvor tremurător?; 3. Ș.u. paserile 'ntr'una; 4. Se 'ntrec în glas ciripitor;

Au tu doreşti singurătate
Şi glasul tainic de isvor
S'auzi [cum] codrul frunza-şi bate
S'adormi pe verdele covor
Iar prin lumina cea rărită
Din valuri reci, din umbre moi
S'apară-o zînă liniştită
Cu ochii mari şi umeri goi

Ah! acum crengile le 'ndoae
Mânuţe albe de omăt
O faţă dulce şi bălaie
Un trup înnalt şi mlădiăt
Un arc de aur pe-al ei umăr
Ea trece mândră la vânat
Şi peste frunze făr de număr
Abia o urmă a lăsat.

C. Se află în **2261, 116**, într'unul din submanuscrisele oblonge, confecţionate de poet (cca 1881—1882), din bună hârtie albă; are patru strofe, câte două pe fiecare coloană. Câteva aplicaţii, cu creionul roşu, ulterioare, deşi se întâlnesc şi 'n *Dona Sol*, (care derivă din *Diana* acestei versiuni), au aparţinut totuşi şi *Dianei*, aşa că le-am încorporat, menţionându-se aceasta în subsol.

Tot aici s'au înregistrat şi cele câteva aplicaţii cu creion negru şi albastru din 2260, 221.

Dona Sol, tipărită în culegerile de postume Hodoş şi Chendi, se rezervă, cum e şi natural, dimpreună cu versiunile ei, volumului de « Postume ».

C. 2261, 116

DIANA

Ce cauţi unde bate luna
Pe-un alb isvor tremurător
Şi unde paserile 'ntr'una
Se 'ntrec cu glas ciripitor?
S'auzi cum frunzele 'n poiană
Şoptesc ca sgomotul de guri
Ce se sărută în hârjoană
In umbr' adâncă de păduri?

B. — 9—16. *Strofă târzie, tot pe* A., *cu cerneala şi scrisul de Bucureşti, contimporană cu* B. *Diferenţe*: 11. S'auzi cum frunza valuri bate; 12. Culcat pe verdele covor > S'adormi p.v.c.; 13. Şi prin l.c.r.; 14. Din valuri dulci din umbre moi > D.v. reci d.u.m.; 15. S'apară-o faţă liniştită; 16. S'apară umeri dulci şi goi;

2260, 221

17—24. *Aproape identică. Diferenţe :* 17. Ah! acum crengile îndoae; 23. Ş.p.f. făr' de număr.

C. — 5. N'auzi c.f. etc. [*forma etaj aplic. creion roşu*];

In cea oglindă mişcătoare
Vrei să priveşti un straniu joc,
O apă vecinic călătoare
Iar chipul tău rămas pe loc?
S'a desprimăvărat pădurea,
E-o nouă viaţă 'n orice svon,
Şi numai tu gândeşti aiurea
Ca tânărul Endymion?

De ce doreşti singurătate
Şi glasul tainic de isvor?
De ce când codrul frunza-şi bate
Adormi pe verdele covor?
Ca prin lumina cea rărită
Din valuri reci, din umbre moi,
S'apar' o zînă liniştită
Cu ochii mari şi umeri goi?

Se 'ntinde-o mână ce îndoae
Mai multe ramure de fag
O fată naltă şi bălae
S'arată ca pe-un verde prag
C'un arc de aur pe-al ei umăr
Aleargă mândră la vânat
Şi peste frunze făr' de număr
Ea [doar] o urmă a lăsat.

---

12. Sub chipul tău rămân pe loc? [*etaj creion roşu*]; 13. *de fapt:* disprămăvĕrat [*la fel şi 'n* Dona Sol, *de alături, ulterior*]; 19. S'auzi cum codrul etc. [*et. cr. roşu*]; 20. N'Adormi *sau* Adormi, *ca 'n* Dona Sol, *de alături? Semnul de tăiere, cu creion roşu, poate fi luat şi drept* N. *Conturul, acelaşi, din* Dona Sol, *pledează pentru* Adormi; 21. Iar prin l. etc. [*et. cr. roşu*]; 29. Un > C'un arc etc.; 30. Ea trece mândră etc.; 32. Abia o urmă a.l. [*et.cr. roşu*];

2260, 221

Intâiu: 26. Un braţ de fată, alb, rotund *(creion albastru)*; 27. O faţă dulce şi bălaie *(cr. albastru)*;

Apoi, tot cu creionul albastru, mai jos:

O mână albă-acum îndoae*
Mai multe ramure de fag (*a*)
Ş'o fată dulce şi bălae
Trece ca peste-un verde prag
(*a*) O verde ramură de fag;

29. C'un arc de a. etc. [*litera* C — *cu creion roşu, ulterior*].

DIN NOAPTEA...

« Familia », XX, 7, 12/24 Februarie 1884

Se cunoaşte istoricul şi fizionomia întâiei ediţii a poeziilor lui Eminescu, conţinutul ca şi orânduirea ei, operă cu totul personală a lui Titu Maiorescu şi ale cărei merite, indiferent de rezervele de a doua şi de a treia mână, nu pot fi în niciun fel subestimate [1]). Dar dacă spiritul ediţiei Maiorescu, imprimat cu atâta hotărîre dela început, rămâne acelaşi în decursul nenumăratelor ei retipăriri, conţinutul sporeşte cu un număr de texte inedite, pe care cunoaşterea manuscriselor poetului le scotea la lumină şi care, datorită tot lui Maiorescu, direct sau indirect, se tipăreau fie în *Convorbiri*, fie în speciale culegeri postume. Acceptarea acestor poezii noui, ce ajung până la cifra de 12 [2]), este rezultatul unei selecţii, pe care devotatul editor o urmărea statornic. Dovadă, între altele, următoarele rânduri din scrisoarea ce trimitea lui Iacob Negruzzi, dimpreună cu versuri de ale tânărului Vlahuţă: « Ai văzut în ultima *Familie* poesia cu totul inedită a lui Eminescu? Poate ar trebui reprodusă în *Convorb.*, pentru totalitate. Este din cele 5 ce i le dase Em. lui Vulcan în primăvara trecută » [3]).

Scrisoarea lui Maiorescu poartă data de 13/25 Februarie 1884, aşa dar a doua zi după apariţia « ultimei Familii » iar poezia « cu totul inedită » este *Din noaptea*, aparţinând (aşa cum s'a văzut la capitolul *S'a dus amorul)* ciclului, nu de 5, dar de 7 poezii, ce poetul încredinţase lui Iosif Vulcan « în primăvara trecută ». Despre această poezie directorul *Familiei* scria în ultimul număr al revistei pe 1883 şi anume în detaliatul proiect de sumar al anului următor (1884), după rândurile consacrate lui Alecsandri şi Maiorescu: « Dela nefericitul poet *Eminescu* mai avem una din poesiile sale inedite, ce însuşi — fiind încă sănătos — ne-a dat pentru *Familia* » (XIX, 52, 25 Decemvrie 1883/6 Ianuarie 1884) [4]).

Din pricini necunoscute, pe care ar fi zadarnic să încercăm a le pătrunde, Iacob Negruzzi n'a dat urmare sugestiei lui Maiorescu şi poezia *Din noapte* n'a fost reprodusă în *Convorbiri*, ale căror numere din Ianuarie şi Februarie 1884, publicau impresionantul lot de inedite, apărute la sfârşitul lui Decemvrie 1883, în întâia ediţie Maiorescu. Mai mult: ea nu va fi integrată în niciuna din numeroasele retipăriri ale culegerii lui Maiorescu.

Ms. *Din noaptea*... se află în trei versiuni:

A. 2277, 54 v. . . . . cca 1881—1882
B. 2270, 83 }
C. 2260, 193 } . . . . cca 1883

---

[1]) Pentru detalii, cf. vol. I, pag. XII sq. (« Tabloul Ediţiilor »).

[2]) Ediţia 1-a Maiorescu, numără 61 poezii (sau 64 dacă adăugăm şi cele 3 variante din *Mai am un singur dor*, nenumerotate). Incepând cu ediţia a 6-a din 1892, ediţiile Maiorescu vor număra 73 (respectiv 76 de poezii).

[3]) I. E. Torouţiu, *Studii şi doc. lit.*, I, pag. 19.

[4]) Transcriem, din ultimele numere ale *Familiei*, câteva informaţii interesând pe Eminescu:

Familia, XIX, 48, 27 Noemvrie/9 Decemvrie 1883, din scrisorile bucovinene ale lui Dionisiu O. Olinescu, vorbind despre serata muzicală a societăţii « Armonia » din Cernăuţi, acest detaliu, despre însuşirile dramatice ale surorii lui Eminescu: « Doamna Drogli declamă poemul « Domniţa şi robul » [de M. Cornea], cu o esactitate de admirat. Unele pasaje din poem o atrase pe târâmul dramatic, şi aci a fost esecutarea declamatoare la culme. Doamna Drogli e sora poetului eminent român Mihaiu Eminescu, care şi-a făcut studiile gimnasiale în Cernăuţi ».

(Informaţii complimentare şi la Maiorescu, *Ins. zilnice*, II, 161, cu data de *Vineri 18 Febr./2 Martie 1883. Cernăuţi :* « ... S'a jucat *Drumul de fier*, aşa ş'aşa; dar *Florin şi Florica* admirabil de bine... excelentă şi în unele pasagii de o ştrengărească drăgălăşie sora lui Eminescu, doamna Drogli, bărbatul ei profesor la Şcoala normală de învăţători »).

Familia, XIX, 49, 4/16 Decemvrie 1883: « Poesiile lui Eminescu vor apăré cât de curând într'un volum, care deja s'a şi pus sub tipariu. Această ştire credem că va face o deosebită plăcere iubitorilor de literatură românească originală. Regretatul Eminescu este unul din cei mai de frunte poeţi, din câţi a avut naţiunea română. Cugetări profunde, idei nalte şi originale, limbă îndesată şi o technică admirabilă sunt însuşirile lui caracteristice. Mai posedăm încă una din poeziile lui inedite, care se va publica după anul nou în foaia noastră ».

Ibid. : « *Poetul Eminescu*, care se află în institutul dr-lui Lindenheim de lângă Viena, precum aflăm cu durere, a suferit zilele trecute un atac de apoplecsie, care n'a lăsat din fericire nici o urmă, dar este un semn rău pentru sănătatea nenorocitului poet ».

Ibid., în legătură cu *Seratele literare la D-l Maiorescu*, ce se ţin în fiecare Sâmbătă: « Săptămâna trecută... d-l T. Maiorescu a cetit câteva din poesiile lui Eminescu, care tocmai se află sub presă ».

Familia, XIX, 51, 18/30 Decemvrie 1883: « La Galaţi se va da un bal, din al cărui folos jumătate va fi destinat pentru vindecarea nefericitului poet Eminescu ».

Familia, XIX, 52, 25 Dec. 1883/6 Ianuarie 1884: « Aflăm cu mare bucurie că sănătatea poetului Eminescu pare a se fi îmbunătăţit. N'a mai avut nici un atac şi se speră, că nu va mai avé. Răspunde foarte bine întrebărilor ce i se pun, dar aceasta îl cam osteneşte. Se arată foarte afabil. Starea sa fizică e bună ».

A. Intâia versiune se află în **2277, 54** v. şi este, precum se poate observa, mai mult o schiţă, brouillonară, încercată întâi în alexandrini şi după aceea în forma strofică, la care a şi rămas. Ea figurează în vecinătatea unora din versiunile *Scrisorii a V-a* şi s'ar putea data cu aproximaţie în 1881—1882.

A. 2277, 54 v.

Din noaptea cea eternă în care toate curg
A lumii noastre stele de sară şi amurg (*a*)

Din noaptea [cea] eternă în care totu-i dus (*b*)
Aş vrea iubită dulce să mai răsai în sus

Din noaptea vecinicei. . . ~
In care toate curg
Lumina* [ ] din
Şi stele din amurg

Din noaptea 'n care-orice-a intrat*
E pe vecie dus
Aş vrea [iubită] 'ncă o dat[']
Cu fruntea ta în sus

. . . . ~
. . . . ~
Şi să priveşti asupra [mea]
Cu stinsele lumini

Din gura ta [ ] şi tu
A-mi spune [un cuvânt]
Căci voiu pricepe că mă chemi
Alăturea 'n mormânt

B: A doua versiune figurează în **2270, 83** şi numără o strofă mai mult, redactată de două ori. Scrisă în verif, în partea de jos a paginei, ocupată sus cu terţine din *Muşatin şi Ursitorile*, versiunea aceasta, aşa dar însăşi poezia, pare să nu fie străină de tema iubirii apuse, al cărei simbol l-a cântat în poezia *La Steaua*, ale căreia multe din versiuni sunt chiar în acest caet, în vecinătate. E în ori ce caz o înrudire imediată şi infinit mai plausibilă decât aceea care vede în poezia aceasta un ecou, fie şi « transfigurat », din Properţiu ¹).

(*a*) A.l.n.s. de noapte şi amurg;
(*b*) D.n.[c.]e. în care cade tot;

[1] Nicolae Sulică, *Eminescu şi clasicismul latin* (cap. « Eminescu şi poeţii elegiaci romani : Catullus, Tibullus şi Propertius ») în *Anuarul lic. Al. Papiu Ilarian din Tg. Mureş*, 1930—1931:

« Insăşi viziunea iubitei moarte, care-l chema pe poet de dincolo de mormânt (Propertius, IV, 7) o reeditează Eminescu într'o măiastră concentrare, proprie forţei sale extraordinare de asimilare şi transformare, în poezia *Din noaptea* ».

B. 2270, 83

Din noaptea vecinicei uitări
In care toate curg
Atâtea valuri de pe mări
Şi stele din amurg

De unde nu mai străbătù
Nimic din ce-au apus
Aş vrea o dată 'n viaţă tu
Să te ridici în sus

Şi dacă ochii ce-au lucit
Nu sunt de raze plini
Tu mă priveşte liniştit
Cu stinsele lumini

Şi dacă glasul adorat
N'o spune un cuvânt
Tot înţeleg că m'ai chemat
Dincolo de mormânt

Că ai oprit în calea ta
A vieţii mele mers
Când înainte-mi te-oiu vedea
O stea în univers

C. figurează în **2260, 193**, are patru strofe ca şi versiunea definitivă, apărută în *Familia*, şi despre ea spunea d-l Rădulescu Pogoneanu, cu prilejul întâilor spicuiri din manuscrisele poetului, depuse la Academie în 1902, că ar fi scrisă: «în metrul poesiilor *Şi dacă ramuri bat în geam*, *Ce e amorul*, *Pe lângă plopii fără soţ*, *S'a dus amorul*, *Când amintirile*» şi că «ultimele două strofe o apropie de *Şi dacă ramuri*» 1). Versiunea aceasta, modificată cu versiunea B., a dat de fapt versiunea *Familiei*.

C. 2260, 193

Din sînul vecinicei uitări
In care toate curg
A vieţii noastre mângăiări
Şi stele din amurg

B. — 7. *De fapt :* Aş vrea o dată viaţă 'n tu [dată, *adăugat ulterior — lapsus elementar*];

17—20. Şi în genunchi [eu] voiu cădea
Oprind al vieţii mers
Când înainte-mi te-oiu vedea
O stea în univers

1) Ion A. Rădulescu [Pogoneanu], *Din poesiile inedite ale lui Mihail Eminescu* în *Convorbiri Literare*, XXXVI, 5, 1 Mai 1902.

C. — 1. Din noaptea v.u:

De unde nu mai străbătu
Nimic din ce-au apus,
Aş vrea o dată 'n viaţă, tu
Să te ridici în sus

Şi dacă ochii ce-au lucit
Nu sunt de raze plini
Tu mă priveşte liniştit
Cu stinsele lumini

Şi dacă glasul tău iubit
N'o spune un cuvânt,
Tot înţeleg că m'ai dorit
Dincolo de mormânt

SARA PE DEAL

«Convorbiri Literare», XIX, 4, 1 Iulie 1885

Tipărită într'o perioadă calmă a nefericirii, ce se abătuse în 1883 asupră-i, *Sara pe deal* va fi surprins, prin frăgezimea şi puritatea accentelor, pe mulţi din admiratorii lui Eminescu şi va fi acreditat părerea că autorul unei atât de izbutite poeme ar fi pus din nou stăpânire pe toate virtuţile sale creatoare. « Dacă este în opera lui Eminescu, scria G. Ibrăileanu în amplul său studiu asupra ediţiilor acestuia, vreo poezie care, pentru un neiniţiat să *samene* mai bine cu starea lui de acum [1]), apoi, afară de poezia *De ce nu-mi vii*, nu se poate cita o alta mai

---

13—16. Şi dacă glasu 'ntunecat
N'o spune un cuvânt,
Tot o să ştiu că m'ai chemat
Dincolo de mormânt.

[1]) Pentru verificarea (anticipată) a acestei presupuneri, iată câteva rânduri din P. Cerna, *Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XLIII, 6, Iunie 1909: « Cine n'a văzut cosaşi întorcându-se dela câmp cu coasa de-a umărul, unii veseli încă, cei mai mulţi frânţi de munca zilei şi tăcuţi? De-o lature a drumului scârţâie a pustiu cumpăna unei fântâni. In aer se risipeşte glasul de jale al clopotului din sat. Cine a simţit această poezie tristă a înserărilor rustice şi nu s'a gândit măcar odată la icoanele fugare şi la muzica plină de nelinişte din aceste misterioase versuri, *în care poetul a pus cel din urmă zâmbet al propriului său asfinţit?* (subl. ns.).

Sara pe deal buciumul sună cu jale
. . . . »

potrivită decât *Sara pe deal.* Tonul de deprimare al acestei poezii de fericire, langoarea, *dezarmarea* din aceste versuri te pot înşela, te pot face să crezi că poezia e scrisă acum»[1]).

In realitate, publicată abia acum, *Sara pe deal* era finită încă din 1872, cum atestă manuscrisele şi cum, pentru prima dată a arătat-o, în amintitul studiu, G. Ibrăileanu. Redactată la început, autonom, poezia e încorporată puţin mai târziu unui poem de proporţii *Ecò*, derivat din şi mai vechiul poem de proporţii *Ondina* (cf. vol. I, pag. 471 sq.). Note de peisagiu seral, înrudite, uneori aproape identice, se întâlnesc în două din lucrările sale în proză. Dintru întâiu, în *Geniu Pustiu*, redactat înainte de 1870 (cca 1869) şi anume în fragmentul ce precede întoarcerea lui Toma Nour în satul său din munţi:

> « Soarele era la apus, aerul începea a se răcori, holdele păreau că adorm din freamătul lor lung — de-a lungul drumului de ţeară oamenii se 'ntorceau de la lucrul câmpului, cu coasele de-a spinare, fetele cu oale şi doniţi în amândouă mânile, boii trăgea încet în jug şi carul scârţia...
>
> Una câte una se-aprindeau stelele, tremurând în nemărginirea albastră a cerului, când mai sus, când mai jos — şi luna, bălana lor regină, palidă ca o mireasă, trecea ca o secere de argint pin norii albicioşi şi subţiri... Toate farmecele unei nopţi de vară — lună albă şi stele aurii, fluerul melancolic şi câmpii ce par a adormi iar drept în faţă bătrânii urieşi de piatră, munţii ce acum păreau încununaţi de stele, ce tremurau asupra frunţilor lor » (ms. 2255, 57)

Şi, după aceea, în naraţiunea, provizoriu denumită *Cuconul Vasile Creangă*, figurând în acelaşi ms. cu *Geniu Pustiu*, mai târzie ca timp, şi de o grafie identică cu a stihurilor *Serei pe deal* (cca 1872):

> « Caracterul vieţii de sat este liniştea şi tăcerea. Ziua oamenii fiind la lucru, numai copiii se joacă cu colbul drumului, babele de tot bătrâne şed torcând la umbră, pe prispă, şi moşnegii adunaţi la crâşmă îşi petrec restul vieţii lor bând şi povestind. Abia sara când satul devine centrul vieţii pământului ce-l înconjură se începe acea duioasă armonie câmpenească, idilică şi împăciuitoare. Stelele isvorăsc umede şi aurite pe jumalţul cel adânc şi albastru al cerului, buciumul s'aude pe dealuri, un fum de un miros adormitor împle satul, carele vin cu boii osteniţi, scârţâind din lanuri, oamenii vin cu coasele de a umăr, vorbind tare în tăcerea sărei. Talangele turmelor, apa fântânelor, cumpănele sună, scrânciobul scârţie 'n vânt, cânii încep a lătra şi prin armonia amestecată s'aude plin şi lânguros sunetul clopotului care împle inima cu pace « (ms. 2255, 162)

Ms. *Sara pe deal* figurează în următoarele versiuni:

A. 2290, 60—61 . . . . cca 1871
B. 2259, 217—218 (în *Ecò*) }
C. 2259, 84—84 v. (în *Ecò*) } . . . . cca 1872

---

[1] G. Ibrăileanu, *Ediţiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viaţa Românească*, XX, 3, Martie 1928. — Justă în linia ei generală, caracterizarea lui G. Ibrăileanu se cuvine totuşi temperată în amănunte, judecăţile criticului ieşean având, nu odată, să sufere de pe urma excesului său de argumentaţie. Căci dacă, pentru oportunitate, o astfel de apropiere poate fi sugerată, nimic din atmosfera poemului nu îngăduie a vorbi de deprimare. El este şi rămâne tot timpul sub semnul supremei euforii. Aceeaşi rezervă se poate formula şi cu privire la câteva din obiecţiile de mai jos, pe care, de altminteri şi în bună parte, Ibrăileanu însuşi le infirmă. Angajat în nobila campanie a apărării memoriei poetului, căreia, publicarea, fără de ştirea lui a unora şi altora din poezii, i-ar fi putut dăuna, Ibrăileanu se simte obligat să probeze că *Sara pe deal*, deşi « admirabilă », mai avea nevoie de retuşări, pe care, în alte condiţii de sănătate, Eminescu n'ar fi pregetat să le realizeze. Iată acel pasaj caracteristic:

« Dar ni se pare că şi noi putem găsi defecte în această poezie. Chiar în versul al patrulea, Eminescu poate « n'ar fi lăsat: « Sub un salcâm, dragă, m'aştepţi *tu* pe mine. *Tu* este pleonasmul unui începător, *dar, e drept, poate* « *fi şi o accentuare sentimentală : bucuria că* ea *îl aşteaptă, ori, poate, bucuria că are dreptul să-i spună* tu» [*sublinierea noastră*. Cf., de altminteri, profuziunea de *tu* în admirabila schiţă *La aniversară*, pe care Ibrăileanu o situa, pe bună dreptate, atât de sus].

« Dar există şi incoherenţe.

« Turmele-l urc (dealul), stele li scapără 'n cale ». — Turme care urcă dealul *noaptea*, la *ocol?*

« Că e noapte, e sigur, nu numai pentrucă stelele scapără, dar şi, mai ales pentrucă « luna pe cer *trece*-aşa « sfântă şi clară ». (E drept că imediat spune: « stelele *nasc* umezi pe bolta senină » — dar aceasta e în contradicţie « cu luna care « trece » pe cer —, şi tocmai contradicţiile voim să le relevăm). [Fără să putem pătrunde pe de-a'ntregul rezerva aceasta, când totul afirmă, dela titlu la detalii, un peisaj de înserare, să spunem numai că *trece* e în funcţie de *nouri*. Cf. un vers răzleţ, caligrafiat, în 2286, 90, carnet de Viena-Berlin, în care figurează şi o redacţie din « Ecò» : *Luna prin nouri trece-aşa clară*].

« Mai departe Eminescu spune că « toaca răsună mai tare » şi « clopotul vechiu împle cu glasul lui sara... ». « Dar noaptea, *fie şi sara — nu toacă şi nu trag clopotele* [! ? *şi sublinierea, ale noastre.* — Cf. dealtminteri, pentru verificare, citatul de mai sus din *Cuconul Vasile Creangă*].

« Această admirabilă poezie (părăsită dela 1871 de Eminescu) e încă puţin în stare de nebuloasă. E pe la sfâr- « şitul închegării definitive a unei nebuloase. Eminescu nu *orînduise* definitiv totul ».

A. se află în ms.-ul **2290, 60—61,** micul carnet legat, de Berlin, amintit în repetate rânduri. E scris cu creionul, într'o redacție autonomă, cu grafia proprie altor texte învecinate, precum: *Cugetările sărmanului Dionis* (= *Sărmanul poet*) și *Inger și demon* (cf. vol. I, capitolele respective). Câteva aplicații cu cerneală sunt ulterioare, țin de B. și se trec acolo.

A. 2290, 60—61

Sara pe deal buciumul sună cu jale
Turme cobor — stele li ese în cale
Apele plâng arcuri țâșnind din fântâne
Sub un salcâm dragă m'aștepți tu pe mine

Luna pe cer trece așa sfântă și clară
Ochii tăi mari cată prin frunza cea rară
Cum lunecând trece pe bolta senină
Suflet de dor, mintea de gânduri ți-e plină

Stelele curg — raze din ele lin pică
Casele vechi streșina 'n lună-și ridică
Scârție 'n vânt cumpăna de la fântână
Valea-i [în] fum — cânele latră la stână

Și osteniți oameni cu coasa 'n spinare
Vin dela câmp, toaca răsună . . . . . ~
Clopotul vechiu împle cu glasul lui sara
Sufletul meu arde d'iubire ca para

Ah ! în curând valea și satu-amuțește
Ah ! în curând pasu 'n spre tine grăbește
Și sub salcâm sta-vom noi noaptea întreagă
Ore întregi spune-voiu cum îmi ești dragă —

Te-i răzima dulce copil de-al meu umăr
Și fir cu fir păru-ți aurit am să-l număr
Ap' am să beau îngere din a ta gură
Și sărutări, să* dea* privirea ta pură

Razele moi — Iară pe sînii tăi dulce
Ce-alături cresc, fruntea mea blând să se culce
Astfel de somn — astfel de noapte bogată
[Cine] pe ea n'ar da viața lui toată.

---

6. cautā > cată; 8. Inima > Suflet d.d. etc.; 15. C.v. sună cu glasul > C.v. împle cu glasul lui valea;

Inceputul strofei 21—24 era acest vers :

1° Dacă vei crede cumcă n'avem noi ce face
2° Dacă tu crezi cum că n'avem noi ce face

șters imediat și care, în transcrierea lui Botez, apare în ciudatul nonsens : Dacă vii tu vezi cum n'avem însă ce face; 24. Și sărutări, razele de > Ș.s., razele din privirea ta pură; 27. A.d.s. — a.d. noapte de* vară*; 28. Și n'ar [da] pe ea > [Cine] pe ea n'ar da etc.

B.—C. A doua redactare, **B.**, se află în **2259, 217—218**, încorporată într'o întâie versiune a poemului *Ecò* (derivat din *Ondina*), numără 8 strofe și reprezintă, raportată la restul poemului, o grafie mai recentă (cca 1872).

A treia redacțiune, **C.** se află în **2259, 84—84** v., într'o ultimă versiune a poemului *Ecò*, transcrisă cu o grafie unitară (cca 1872), contemporană cu grafia din *Panorama deșertăciunilor*, aflată în preajmă și numără tot 8 strofe; a șaptea (v. 25—28) e barată ulterior cu creionul negru, cu care a mai intervenit ici-colo, în câteva locuri, ce am semnalat în subsol. Dovadă că poemul a făcut obiectul unor recitiri. Pentru mai plastica reprezentare a situației din poemul *Ecò*, încadrăm *Sara pe deal* între câteva versuri ce preced și urmează și pe care nu le numerotăm. Versiunea B. o trecem în subsol.

. . . .
Un murmur feeric desmiardă voios
A salei tăcere senină
Din bolta ferestei arcată pompos
S'aude vibrând mandolină
Și-un *eco* ușor
Petrece cu-amor
Cu dulcea vibrare de strune
Ce spune.

Și toată viața lui, tot ce-a cules
Din unde, din munte, din vale
Tot sufletu-i june, tot scumpu-i eres
Alunecă 'n cântecu-i moale
Ș'al coardelor graiu
Frumos ca din raiu
Amestecă 'n vorba de miere
Durere:

C. 2259, 84—84 v.

B. 2259, 217—218

Sara pe deal buciumul sună cu jale
Turmele 'l urc — stele li scapără 'n cale
Apele plâng clar isvorînd în fântâne
Sub un salcâm dragă m'aștepți tu pe mine

Luna pe cer trece-așa sfântă și clară
Ochii tăi mari caută 'n frunza cea rară
Umede nasc stele pe bolta senină
Pieptul de dor, fruntea de gânduri ți-e plină

Nourii curg, raze-a lor șiruri despică
Streșine vechi casele 'n lună ridică
Scârție 'n vânt cumpăna de la fântână
Valea-i în fum, fluere murmură 'n stână

---

2. Turme se urc — stele li ese în cale (A.) > Turmele l'urc, stele li scapără 'n cale (B.); 3. Apele plâng roiuri de raze (A.) > A.p. clar isvorînd în fântâne (B.) > A. p. lin > A.p. clar i. etc. (C.); 4—6. *id* (B.); 7. Stelele nasc umezi pe bolta senină (B., C.) > Stele se nasc umezi pe bolta s. (C.) > Umezi se nasc stele p.b.s. (C.) > Umede nasc stele etc. (C.) [*Ultimele 3 variante din* C. *indicate cu creion și numere de ordine*]; 8. Suflet de dor, f.d.g. ți-i plină > Pieptul d.d., f.d.g. ți-i plină (B.); 9. *id.* (B.); Casele > Streșine vechi etc. (B.);

Şi osteniţi oameni cu coasa 'n spinare
Vin de la câmp, toaca răsună mai tare —
Clopotul vechiu împle cu glasul lui sara
Sufletul meu arde d' iubire ca para.

Ah ! încurând valea şi satu'-amuţeşte
Ah încurând pasu-mi spre tine grăbeşte
Lângă salcâm stà-vom noi noaptea întreagă
Ore întregi spune-ţi-oiu cum îmi eşti dragă.

Te-i rezima dulce copil de-al meu umăr —
Şi fir cu fir păru-ţi aurit am să-l număr
Ap' am să beau din a ta gură, frumseţe
Dulci sărutări din ai tăi ochi de blândeţe.

Imbrăţişaţi noi vom şedè la tulpină
Fruntea-mi în foc, pe-ai tăi sîni se înclină
Ce-alături cresc dulci şi rotunzi ca şi rodii
Stelele 'n cer mişcă auritele zodii

Ne-om rezima capetele unul de altul
Şi surîzând vom adormi sub înnaltul
Vechiul salcâm — astfel de noapte bogată
Cine pe ea n'ar dà viaţa lui toată ?

. . . . ~

Pe vârful de munte în codri 'mbrăcat
De nouri grămezi se adună
Etc.

11—17. *id.* (.B.); 18. Ah ! în curând pasu 'n spre tine grăbeşte (B.); 19—20. *id.* (B.); 21. Te-i răzima d.c. etc. (B); 22. *id.* (B.); 23. Ap' am să beau d.a.t. gură, iubită > Ap' am s.b.d.a.t.g. frumoasă > Ap' am s.b.d.a.t.g. frumseţe ! (B.); 24. Şi sărutări pe ochi şi pe mână şi frunte > Ş.s. de pe-ai t.o. de blândeţe > Ş.s. pe-ai tăi o.d. blândeţe (B.); 25. *id.* (B.);

26—27. (B.) 1° Fruntea-mi în foc pe-al tău piept se înclină
Pe-ai tăi sîni ~

2° Fruntea-mi în foc pe-ai tăi sîni se înclină
Ce-alături cresc dulci şi rotunzi ca şi rodii (*a*)

(*a*) *Versul acesta, cu aceeaşi cerneală, încercat întâiu în* A.

28. Stelele 'n cer mişc' auritele zodii (B.).

In C. *strofa 25—28 ştearsă cu creionul, întâlnit şi 'n v. 7—la sfârşit un semn de raliere şi marginal cu creionul, incert*: teiu, *subliniat. Să fi intenţionat a schimba strofa pe vreo alta? Enigmă.*

29. Ne-om răzimà capetele — unul d.a. (B.); 30—31. *id.* (B.); 32. C.p.e. n'ar dà v. sa t. > C.p.e. n'ar d.v. lui t. (B.).

NU MĂ ÎNȚELEGI

«Album literar», 15 Martie 1886

Nu mă înțelegi s'a tipărit pentru prima oară în « Albumul literar » dela 15 Martie 1886, publicație ocazională, editată de Societatea studenților universitari « Unirea », și a fost retipărită, cu indicația izvorului, în culegerea de « Poezii și proză », alcătuită de V. G. Morțun la 1890. Maiorescu a integrat-o în cea de a 6-a ediție, dela 1892, (presupunând că n'a făcut-o încă dela 1890, în a 5-a ediție, pe care nu o cunoaștem) și i-a asignat locul al 55-lea între *Călin* și *Strigoii*.

Fragment, dintr'un poem mai vast, pe care Eminescu însuși l-a desfăcut, în câteva din succesivele-i transcrieri, *Nu mă înțelegi*, ca și *Dalila* de altminteri, a ridicat una din cele mai interesante probleme, în legătură cu ceea ce Ibrăileanu numea « postumitatea » poeziilor tipărite după îmbolnăvirea poetului. Am desbătut, în treacăt, această chestiune, la capitolul *Dalila*, când am și sugerat ideea că multe din concluziile lui Ibrăileanu s'ar putea să fie influențate de excesul lui de argumentație. Același lucru se poate spune și despre poezia de față. « Faptul că e fragment, că nu e faimoasă etc., se datorește postumității ei » 1) scria Ibrăileanu în încheierea considerațiilor sale și întrebarea este dacă lucrurile stau cu adevărat astfel și dacă nu cumva totul se întemeiază pe un fals silogism. « Trebue să observăm, adăuga G. I., într'o notă, de care ne-am mai slujit, a studiului său, că fragmentul *Dalila* bucată de mâna a doua în opera lui Eminescu, a fost publicat cu două luni înainte de *Nu mă înțelegi*, tot fragment și tot bucată de mâna a doua; că a fost tipărit ca și *Nu mă înțelegi*, tot într'o publicație ocazională cu colaborări externe cerute, — și cam cu aceleași colaborări: Maiorescu, Hasdeu, Delavrancea, Iacob Negruzzi, etc. — și că au fost publicate amândouă în aceeași perioadă de agravare a degenerării ». Să nu pornească, oare, de aici, din aglomerarea aceasta de circumstanțe, și umbra pe care criticul o proiectează asupra acestui poem « postum »?

Cu privire la modul cum va fi ajuns acest fragment în mâna alcătuitorilor *Albumului*, nu se poate spune, în actualul stadiu al informațiilor, mai nimic. « Eminescu devine recunoscut, ba chiar cunoscut, mai ales după 1883, când se îmbolnăvește și începe sgomotul în jurul numelui lui... Tinerimea devine eminesciană după această dată... », scria, cu același prilej, Ibrăileanu se prea poate ca lucrurile să nu stea altminteri. Și totuși, din unele amintiri, ce s'au întâlnit invocate, ici și colo, în cursul acestor notițe introductive, s'a putut alege impresia că numele poetului, amplificat de activitatea cu larg răsunet a ziaristului, va fi început să pătrundă, mai de timpuriu, în rândurile studențimii. Fără a ne gândi să tragem mai multe concluzii decât se cuvin, poate că nu strică să reproducem următoarea informație din ziarul, al cărui prim redactor era Eminescu, în acel timp și care privește chiar organizația studențească ce va edita peste câțiva ani *Albumul literar* : « Societatea universitară *Unirea* a luat frumoasa hotărîre d'a publica operile cele mai alese ale părintelui literaturii noastre într'un volum sub editura societății. Volumul va apare odată cu ridicarea statuei nemuritorului Heliade Rădulescu. Aflăm că se vor distribui liste de subscripții și sperăm că publicul nu va pregeta să susție încercarea lăudabilă a junimei universitare » 2).

Album literar — 15 Martie 1886 este o publicație elegantă 3), cum se poate bănui, într'o slabă măsură, din reproducerea alăturată a celor două pagini cu poezia lui Eminescu. Dimensiunile lui: 15 cm. × 21 cm. iar cuprinsul dela pagina dedicatorie până la ultima, următorul:

pag. 2. Societatea Studenților universitari « Unirea »
Iubire și recunoștință celor care încurajază tinerimea.
» 3. Det vitam, det opes, animan aequam me ipse parabo. — Elisabeth [*aforism*].
» 4. Hunfalvy și Românii, de Hasdeu.
» 5— 8. « ...Nu noi vom tăgădui oricărui... dreptul de critică... », de T. Maiorescu 4).
» 9—10. Nu mă înțelegi, de Eminescu.
» 11—21. Fragment din Memoriile Trubadurului, de De la Vrancea.

---

1) G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viața Românească*, XX, 3, Martie 1928.—De reținut, totuși, în începutul studiului (*V. R.*, XX, 2, Februarie 1928): « ...nu e faimoasă. De sigur n'ar fi putut-o scrie nimenea altul decât Eminescu dar față cu celelalte poezii ale sale, e pe un plan inferior. E monotonă și cam temă ».

2) *Timpul*, V, 25, Vineri 1 Februarie 1880. — Două săptămâni mai târziu (*T.*, V, 38, Duminică 17 Febr. 1880), o nouă informație arată că societatea universitară « Unirea » nu-și va putea pune în aplicare proiectul din cauza grelelor condițiuni impuse de moștenitorul legal I. I. Heliade-Rădulescu. In legătură cu serbările dela 21 Noemvrie 1881, ale inaugurării statuei lui Heliade, cf. prezenta ediție, vol. I, pag. 262—264.

3) *(pe ultima filă):* Typ. Curții Regale, Propr. F. Göbl Fii, Pasagiul Român, 12.

4) Fragment din « Poeți și critici », despre care Ibrăileanu scria: « inedit atunci ». Se știe că « Poeți și critici » se tipărește în *Convorbiri Literare*, XX, 1, dela 1 Aprilie 1886.

pag. 22. Aforisme, de D-na A. Urechia, Anna Urechia, V. A. Urechia.
» 23. Vestmânt bogat [*3 strofe*], de Sophia Bengescu-Dabija.
» 24—25. Fragment din Satira VIII, de Iacob C. Negruzzi.
» 26. Poetului V. Alexandri, de Th. Şerbănescu.
» 27. In grădina vieţii [*3 strofe*], de Bengescu-Dabija.
» 28. Observaţiuni asupra felului nostru de a legifera, de I. Rădoi.
» 29. Soarele asfinţia după deal (poemă în proză), de X.
» 30—32. Fragment din Romeo şi Julieta (tabloul al treilea), de Alexandru Macedonski.
» 32. Apolog (Semănătorul), de Alexandru Macedonski[1]).

Lectura acestui sumar e, fără îndoială, una din cele mai sugestive. Singur terenul neutral al unei ocazionale publicaţii studenţeşti putea să întrunească laolaltă scriitori învrăjbiţi, precum Eminescu şi Macedonski, sau în vii şi recente polemici, ca de pildă Titu Maiorescu şi Delavrancea, furtunosul Fra Barbaro, ale cărui cronici dramatice din *Epoca* sguduiau pe Alecsandri şi căruia, între alţii, îi răspundea articolul lui Maiorescu, din care un fragment se tipărea chiar în paginele festive ale *Albumului*.

Să reamintim că *Nu mă înţelegi*, textul definitiv, al *Albumului*, numără 24 de versuri şi că el se cuvine păstrat în forma aceasta, de vreme ce astfel a apărut în timpul vieţii poetului, cu toate că se ştie că era un fragment dintr'un poem întins, ce cu adevărat e o lucrare inedită ce se cuvine rezervată în întregime volumului de « Postume ». Ion Scurtu a sporit numărul versurilor dela 24 la 54 pe motiv că astfel, completă, s'ar afla în ms-ul 2261, ff. 228—231 (cf. mai jos, versiunea D.).

Pentru întregirea tabloului, se cuvine să atragem atenţiunea asupra întâielor două versiuni — A. şi B., — ce urcă în vremea Iaşilor şi ale căror elemente autobiografice împletesc notele sentimentale cu cele polemice, de natura celor întâlnite, în acelaşi timp, în textele premergătoare *Scrisorii a II-a*. Cu timpul poezia se concentrează într'un singur plan. Notele polemice, întreţesute cu întregi crâmpee din *Nu mă înţelegi*, rămân pe seama unei poeme, provizoriu intitulată *Urît şi sărăcie*, de aproape înrudită, dar care se rezervă de asemeni « Postumelor ».

Ms. *Nu mă 'nţelegi* se află în următoarele manuscrise:

A. 2254, 136—137 (40 vers.) }
B. 2281, 66 v.—**67** v. (38 vers.) } . . . . cca 1876
C. 2261, 29—30 (34 vers.) . . . . cca 1878—1879
D. 2261, 228—229 (36 vers.) . . . . cca 1878—1879
E. 2282, 6—8 (34 vers.) . . . . cca 1880

Colaterale:

2279, 38—42 *Urît şi sărăcie* . . . . cca 1879—1880

Se menţionează, din nou, că *aplicaţiile se repartizează versiunilor pentru care au fost executate, indiferent de locul unde se întâlnesc*. Mai mult: identificarea şi repartizarea exactă a aplicaţiilor, e unul din instrumentele cele mai utile pentru disjungerea şi disocierea nemistificată a versiunilor.

A.—B. Intâia redacţiune, scrisă cu creionul, cam în vremea, când tot pe coale de hârtie albă, şi tot cu creionul redacta şi singurul crâmpeiu păstrat din *Călin*, text definitiv (cf. vol. I, pag. 420), figurează în **2254, 136—137**. (Deşi în manuscrise diferite — *Călin* în 2262, — colile şi scrisul aparţin aceluiaşi timp). Scrisul curent şi cele câteva lacune, frecvente la copişti, lasă impresia că şi această versiune va fi fost transcrisă după vreo ciornă anterioară.

La puţin timp, şi cu modificări neesenţiale, A. este copiat pe curat, caligrafic şi cu cerneală violetă, în **2281, 66** v.—**67** v., în ciclul descris cu prilejul sonetului *Când însuşi glasul* (= *Când de-oboseală geana-abia se ţine*), cf. vol. II, pag. 125. E o còpie de Iaşi, cca 1876, contemporană cu toate poeziile în care reacţionează împotriva homunculilor Bonifacius & Cnia. Acest ciclu, chiar, se termină cu un *Sonet satiric* (Pişcată-ţi este mâna ta de streche), împotriva lui V. A. Ureche şi Pantazi Ghica.

Ca toate poeziile utilizate, în noui şi noui transcrieri, B. este în cele din urmă, şi după ce a fost plivit ici şi colo, în întregime barat cu creion albastru şi roşu.

Transcriem, la etaj, textul din urmă — B. — iar în subsol, versiunea anterioară din A., dimpreună cu variantele respective, ale etajului (B.).

---

[1]) Mulţumim, şi la acest loc, d-lui G. Finkelstein, care ne-a pus la îndemână preţiosul exemplar, ce posedă, din *Album literar*.

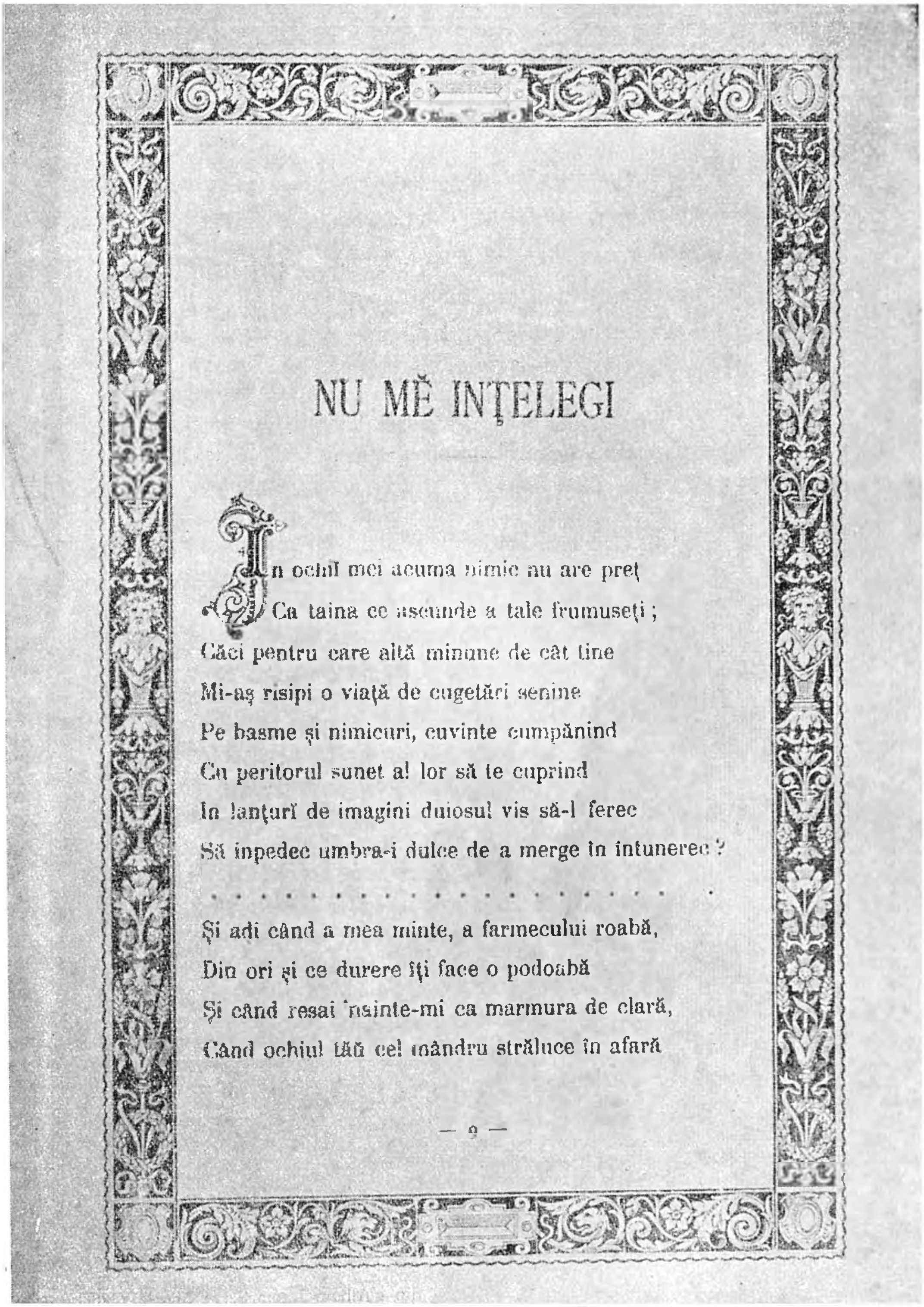

NU MĔ INŢELEGI

In ochiĭ mei acuma nimic nu are preţ
Ca taina ce ascunde a tale frumuseţi ;
Căci pentru care altă minune de cât tine
Mi-aş risipi o viaţă de cugetări senine
Pe basme şi nimicuri, cuvinte cumpănind
Cu peritorul sunet al lor să te cuprind
In lanţurĭ de imagini duiosul vis să-l ferec
Să inpedec umbra-i dulce de a merge în întunerec ?

. . . .

Şi adi când a mea minte, a farmecului roabă,
Din ori şi ce durere îţi face o podoabă
Şi când resai 'nainte-mi ca marmura de clară,
Când ochiul tĕŭ cel mândru străluce în afară

— 9 —

din «Album Literar», 15 Martie 1886.

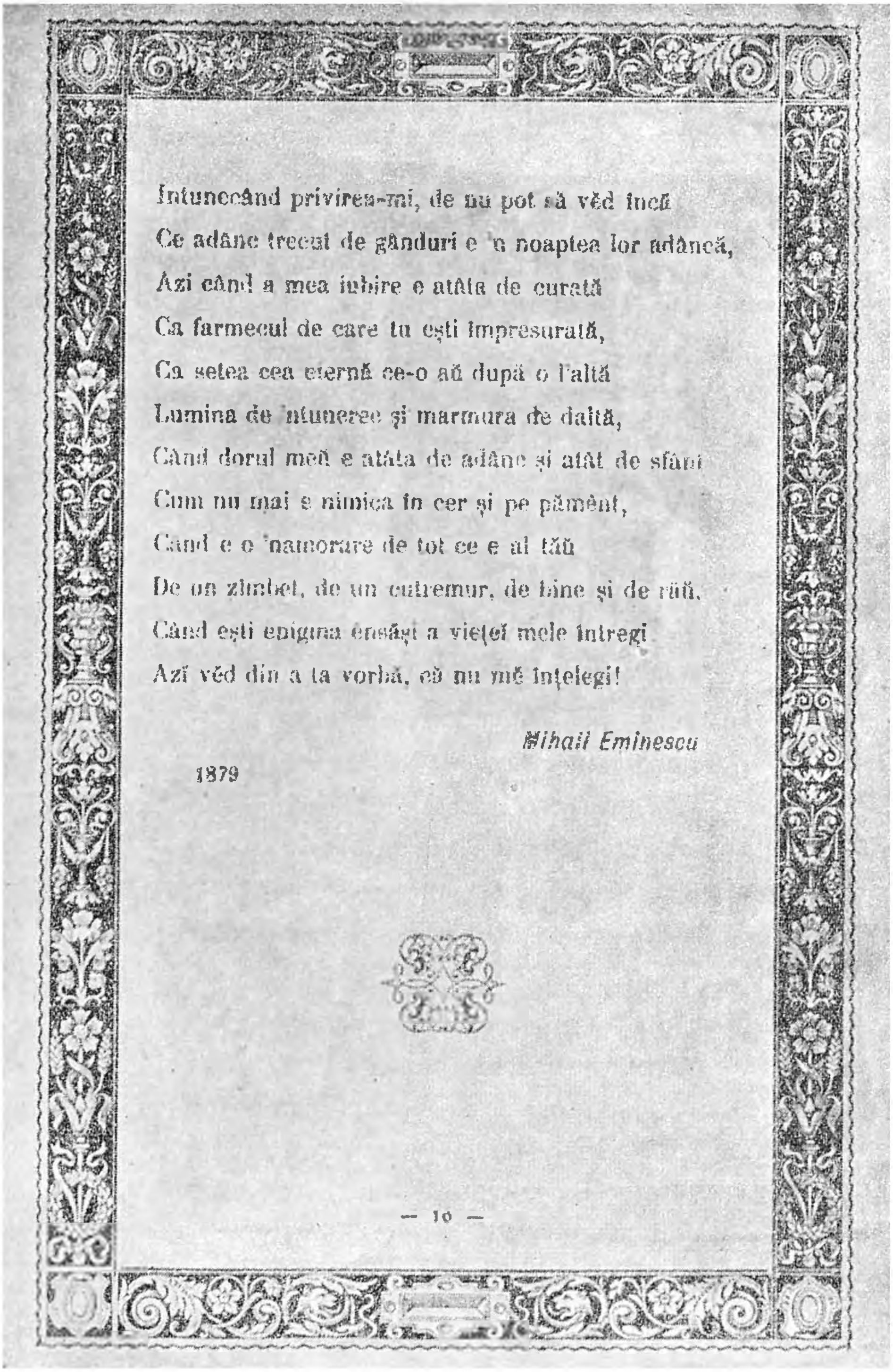

Intunecând privirea-mi, de nu pot să vĕd încă
Ce adânc trecut de gânduri e 'n noaptea lor adâncă,
Azi când a mea iubire e atâta de curată
Ca farmecul de care tu eşti împresurată,
Ca setea cea eternă ce-o aŭ după o l'altă
Lumina de 'ntunerec şi marmura de daltă,
Când dorul meŭ e atâta de adânc şi atât de sfânt
Cum nu mai e nimica în cer şi pe pămênt,
Când e o 'namorare de tot ce e al tĕŭ
De un zâmbet, de un cutremur, de bine şi de rĕŭ,
Când eşti enigma ensăşi a vieţeĭ mele întregi
Azĭ vĕd din a ta vorbă, cĕ nu mĕ înţelegi!

Mihail Eminescu

1879

— 10 —

din «Album Literar», 15 Martie 1886.

B. 2281, 66 v.—67 v.
A. 2254, 136—137

* * *

In ochii mei nimica de azi nu are preț
De cât ciudata taină a dulcii-ți frumuseți — —
Căci ce-ar mai fi și alta în lume decât tu
Să facă să-mi pierd viața în vremea de acù
Pe basme, pe nimicuri, cuvintele gonind
Cu peritoriul sunet al lor să te cuprind?
Căci te iubesc... Nu poți tu măcar să te gândești
Cum inima-mi te-admiră, ce scumpă îmi mai ești.
Ce-mi pasă de gândești tu la mine — dacă-ți plac...?
De spirit, de avere, de frumuseți sarac
In taina cugetări-mi ascund de orişi cine
Tot ce-am mai scump în lume, comoara mea, pe tine.
De 'ncerc câte odată a pune pe hârtie
Un șir... De cer imagini la goala fantazie
Nimic nu am de-a spune, de n'oiu vorbi de tine
Și singură icoana-ți în veci în minte-mi vine.
Gândești, pricepi tu oare cât pot fi de sarac
Să fii a mea nu este putință să te fac
Cu mintea mea casteluri în Spania câștig
Mă vezi plângând cum suflu în mânile-mi de frig
Și urmărind peirea visărilor deșarte
Eu văd menit că-mi este să n'am de tine parte.
Când totul îmi lipsește, când soarta mi-i mai reà
Atunci alese dânsa, ca tu să fii a mea...
Atuncia când coturnul voi-voiu să'l discalț
Să fiu o secătură cum sunt și ciea-lalți
La orice ψυχῆ δοῦλος cu laude să mă plec
Și să proclam de geniu pe ori și care sec —
S'ajung la un renume, ce azi s'ajung nu pot

---

1. I.o.m. nimica nu poate avè preț > l.o.m.n.n.p. s'aibă preț (A.) > I.o.m.n.n.p. s'aibă preț (B.); 2. De cât frumoasa taină de care tu mă 'nveți (A.) > De cât frumoasa taină a dulcii frumuseți — — (B.); 3. *id.* (A.) > *de fapt :* Căci ce-ar mai și fi (*sic*) alta în vremea de acu > C. ce-ar m.ş.f. (*sic*) a. în lume de cât tu (B.); 4. Să-mi risipesc viața în vremea de acu (A.); 5. Pe basme și nimicuri cuvintele venind > P.b.ș.n.c. gonind (A.); 6. Ca 'n peritorul sunet al lor să te cuprind... (A.) > Ca 'n peritoriul s.a.l.s.t.c.? (B.); 7. Căci te iubesc, nici nu știi și nici nu poți să știi > C.t.i., nu poți tu măcar să te gândești (A.); 8. *id.* (A.); 9. *id.* (A.);

10. D.s., d.a., d. frumuseți sărac (A.); 11. In taina cugetări-mi, în inimă mi-ascund > I.t.c.-mi, ascund de ori și cine (A.); 12. Tot ce-am mai scump [în lume]... comoarea mea, pe tine (A.); 13. De 'ncerc câte odată a pune [pe] hârtie (A.); 14. Un șir... de cat imagini în* goala fantazie > U.ș.... d. cer imagini la goala f. (A.); 15—16. *id.* (A.); 17. Gândești, pricepi tu oare, cât, cât sunt de sărac (A.); 18. S.f.a. m.n.e. putință să o fac (A.); 19. Căci nu mi-i în putere palate să câștig > Gândind cum la casteluri în Spania să câștig > Gândind cumcă casteluri în Spania să câștig (A.); 20. Și tremur > Eu tremur apoi suflu în mânile-mi de frig (A.); 21. Și u. perirea v.d. > Și u. peirea v.d. (A.); 22—23. *id.* (A.); 24. Atunci alege soarta ca tu să fii a mea (A.); 25. Dar când voiu vrè eu traista*-mi de visuri* s'o descalț (A.) [*lecțiune incertă — dar poate că finalul versului* — descalț — *să fi fost comandat de imagina nevalidată încă, dela etaj*, a coturnului]; 26. *id.* (A.); 27. Ca orice ψυχῆ δοῦλος c.l. etc. > La orice ψυχῆ δοῦλος etc. (A.); 28—33. *id.* (A.);

Căci n'am învățat încă să 'nnalț pe-un idiot
Când voiu ajunge şi eu la arta de-a trăi
Şi moale îmi va merge şi bine-oiu grămădi
Când voiu avè asemeni ce lumea poate dà...
Mă tem, iubită dulce, că nu-i mai fi a mea.
Şi de-i şi fi... avè-vei în ochi-mi acel preț
Ce azi ți-l dă sfiala sermanei mele vieți?
Voiu fi supus duioasei, ne mai simțitei munci
Din toat' a mea putere să te iubesc ş' atunci?

C—**D**.—Reluate la scurtă distanță una de alta, cu aceeaşi cerneală neagră, pe file de dictando, de aceeaşi proveniență, versiunile **C. (2261, 29—30)** şi **D. (2261, 228—229)**, sunt urmate de alte fragmente, dimpreună cu cari fac un poem mai întins, ce se rezervă, cu toate explicațiile, volumului de «Postume». Să spunem numai, de pe acum, că ordinea fragmentelor variază în aceste două versiuni, ceea ce face dificilă şi, până la un punct, arbitrară, tipărirea numai a unora din ele, cum este cazul ediției Scurtu, care şi-a adaos, cum s'a văzut mai sus, un plus de 30 de versuri. (Unele versuri din D. au fost încercate întâi pe C.).

C. 2261, 29—30

In ochii mei nimica acum nu are preț
De cât duioasa taină a mândrii frumuseți,
Căci ce-ar mai fi şi alta în lume de cât tu
Să facă să-mi pierd viața în vremea de acu
Pe basme, pe nimicuri, cuvinte cumpănind
Ca 'n peritorul sunet al lor să te cuprind?

Şi azi când a mea minte a patimei e roabă
Din ori şi ce durere făcându-ți o podoabă,
Azi când eşti pentru mine ca marmura de clară,
Când ochiul tău cel mândru străluce în afară
Intunecând privirea-mi de nu pot să văd încă
Ce parte rea s'ascunde în noaptea lui adâncă,
Azi când a mea iubire e-atâta de curată,
Ca farmecul de care tu eşti împresurată,
Ca lipsa cea eternă ce-o au după olaltă
Lumina de 'ntunerec şi marmura de daltă,
Când e atât de mare, nemărginit de sfânt,
Cum nu mai e nimica în cer şi pe pământ
Acea înamorare de tot ce e al tău
De-un zîmbet, de-un cutremur, de bine şi de rău,
Când sufletele noastre o umbră n'o desparte
Tu nu vrei, adorato, de tine să am parte?

A. B. — 34 Mă. tem ca şi de moarte — că nu-i mai fi a mea (A. B.); 35—36. *id.* (A).
Ultimele 2 versuri, 37—38, sunt urmate de încă două, în A. *:*

37—40. Voiu fi supus eu* dulcii, ne mai simțitei munci
Din toat' a mea putere să te iubesc ş'atunci [?]
Atunci? Dar oare n'oiu fi străin, pierdut, bătrân,
Avè-voiu [oare] încă destulă viață 'n sîn [?]

(*a*) *de fapt, versul nu e finit şi lecțiunea oarecum incertă:* Avè-voiu încă destulă viață eu* în sîn

C. — 1. I.o.m.n. de-acum n.a.p.; 15. Ca setea c.e. etc.; *Intre v. 22—23 distanță de strofă ;*

Să scuture ’nflorirea un vânt al recei ierne?
Să ’nceți a fi icoana iubirii cei eterne?
Cu marmura cea albă să nu te mai asameni
Să fii ca toată lumea, ca omul între oameni
Să ’ncete acel farmec ce te-au făcut o zee
Să fii... frumoasă, încă, dar numai o femee
Și-atunci să-mi zici: Privirea ce-atât ai adorat-o
E încă tot frumoasă, fermecătoare... Iat-o !

E încă tot? Avea-vei în ochi-mi acel preț
Ce azi ți-l dă sfiala sărmanei mele vieți?
Voiu fi supus duioasei, nemaisimțitei munci
Din toat’ a mea putere să te iubesc ș’atunci?

D. 2261, 228—229

NU MĂ ’NȚELEGI

In ochii mei acuma nimic nu are preț
Ca taina ce ascunde a tale frumuseți,
Căci ce-ar mai fi și alta în lume de cât tu
Să facă să-mi pierd viața în ziua de acu
Cu basme și nimicuri, cuvinte cumpenind
Cu peritorul sunet al lor să te cuprind,
Cu splendide imagini duiosul vis să-l ferec
Pân nu s’o stinge umbra cea dulce ’n întunerec?

Și azi când a mea minte, a farmecului roabă,
Din ori și ce durere îți face o podoabă,
Și când răsai vederii ca marmura de clară,
Când ochiul tău cel mândru străluce în afară
Așa că-mi iei vederea și nu pot să simt încă
Ce-adâncă-i suferința din noaptea lui adâncă,
Azi când a mea iubire e-atâta de curată,
Ca farmecul de care tu ești împresurată,
Ca setea cea eternă ce-o au după olaltă
Lumina de ’ntunerec și marmura de daltă
Când dorul meu e-atâta de-adânc, de pur, de sfânt,

C. — 23. Să treacă > Să scuture etc.; 26. S.f.c.t.l., femee între oameni; 28. Să fii... f., dulce, dar n.o.f.; 30. E.î.t. f., atrăgătoare... Iat-o !

2259, 322 v.

5—6. cuvinte cântărind ~
Cu peritorul sunet al lor să te cuprind

D. — 4. Să f. să-mi p.v. in vremea de acu; 6. In peritorul sunet al lor etc. (C.);

7—8. (C.). Să ’ncerc visul cel mândru în sunete [să’l] ferec
Să ’mpiedec umbra-i dulce de-a merge ’n întunerec?

9. *id.* (C.); 10. *id.* (C.); 14. Ce noapte se ascunde > Ce-adâncă suferință > Ce-adâncă e gândirea* din noaptea lui adâncă > Ce-adâncă[-i] suferința din n.l.a. (C.);

Cum nu mai e nimica în cer şi pe pământ,
Când e o 'namorare de tot ce e al tău,
De-un zîmbet, de-un cutremur, de bine şi de rău,
Când eşti enigma dulce a astei lumi întregi — —
Să văz din a ta vorbă că nu mă înțelegi?

Să treacă înflorirea de-un vânt al recei ierne?
Să 'nceţi a fi icoana iubirii cei eterne?
Cu marmura cea albă să nu te mai asameni,
Să fii ca toată lumea frumoasă între oameni?
Să 'ncete acel farmec ce te-au făcut o zee
Să fii — încântătoare — dar numai o femee
Ş'atunci să-mi zici: « Privirea ce-atât ai adorat-o,
« E încă tot senină, fermecătoare... Iat-o!...? [»]

E încă tot!... Avea-vei în ochiu-mi acel preţ
Ce azi ţi-l dă sfiala pierdutei mele vieţi?
Voiu fi supus duioasei, nemai simțitei munci,
C'o oaste de imagini să te iubesc ş'atunci?

E. Ultima versiune din *Nu mă 'nțelegi* se află în ms.-ul **2282, 6—9,** cu mult mai multe versuri, urmată de aproape (ff. 10—12) de postuma *Renunțare*, aşa cum fusese şi 'n versiunile C. şi D.

Apropiată de textul definitiv, aşa cum îl cunoaştem din *Album-ul literar* dela 1886, versiunea aceasta primeşte unele aplicații, cu cerneală neagră, ulterioare, ce-i schimbă, ici şi colo, fizionomia. Unele din aplicații par nu numai improvizate, dar şi neterminate, precum în versurile 21—22. Situația aceasta ne sugerase la început ideea că aplicațiile acestea n'ar trebui încorporate textului dela etaj, ci menționate numai în subsol. Ceea ce ne-a determinat totuşi să procedăm altminteri, şi să le adoptăm, a fost situația versurilor 3—4, a căror înfățişare, transmisă şi textului definitiv, rezultă din aplicații operate ulterior, cu aceeaşi cerneală, cu care sunt efectuate şi cele din restul poeziei.

Tot aici am anexat şi unele aplicații din D., executate acolo, dar în vederea versiunii de aici, E.

E. 2282, 6—8

NU MĂ 'NȚELEGI

In ochii mei acuma nimic nu are preţ
Ca taina ce ascunde a tale frumuseţi
Căci pentru care altă minune de cât tine
Mi-aş risipi o viață de cugetări senine
Pe basme şi nimicuri, cuvinte cumpenind,
In vorbe peritoare ca 'n lanț să te cuprind,
Şi în senin* de stele durerile să-mi ferec
Pân nu s'o stinge umbra iar dulce 'n întunerec?

D. — 17. Cu setea c.e. etc. (C.); 19. Când dorul [meu] e mare, nemărginit de sfânt. (C.).
23—24 (C.) 1° Azi când tu eşti enigma şi senzul lumi 'ntregi,
Să văz din a ta vorbă că nu mă înțelegi!
(C.) 2° Enigma şi 'nțelesul fiind al lumi 'ntregi
Să văz din a ta vorbă că nu mă înțelegi!
25. *id.* (C.); 28. S.f.c.t.l., o floare între oameni (C.);

E. — 3—4. Căci pentru care altă minune de cât tu
Mi-aş risipi viața în vremea de acu
5. *id.* (D.);

Şi azi — când a mea minte, a farmecului roabă
Din ori şi ce durere îţi face o podoabă,
Şi când răsai nainte-mi ca marmura de clară
Iar ochii tăi cei mândri scântee în afară
Incât de-ale lor raze nu pot pătrunde încă
Ce-adânc trecut de gânduri e 'n noaptea lor adâncă.
Azi — când a mea iubire e-atâta de curată
Ca [*indesc*]* [*indesc*]* de care tu eşti împresurată,
Ca setea ursitoare* ce-o au după o laltă
Lumina de 'ntunerec şi marmura de daltă,
Când sufletu-mi atârnă plutind în ochii mei
De un cutremur tainic* al tinerei femei
Şi vieţile-amândoror s'amestecă* 'n întreg
Când înţeles de tine, eu însumi mă 'nţeleg

Să treacă înflorirea de-un vânt al recii ierne,
Să 'nceţi a fi icoana iubirii cei eterne,
Cu marmura cea albă să nu te mai asameni,
Să fii — ca toată lumea — frumoasă între oameni,
Să 'ncete-acea simţire ce te-au făcut o zee,
Să fii — încântătoare — dar numai o femee,
Ş'atunci să-mi zici: « Privirea ce-atât ai adorat-o,
« E încă tot senină, fermecătoare... Iat-o !?»

E încă tot!.. Avea-vei în ochi-mi acel preţ
Ce azi ţi 'l dă sfiala pierdutei mele vieţi?
Voiu fi supus duioasei, nemaisimţitei munci,
C'o oaste de imagini să te iubesc ş'atunci?

6—8. Ca 'n peritorul sunet al lor să te cuprind,
Şi 'n lanţuri de imagini duiosul vis să'l ferec (*a*)
Pân nu s'o stinge umbra-i cea dulce 'n întunerec? (*b*)

(*a*) In lanţuri de imagini d.v.s.'l.f. (D.) > Ca 'n lanţuri d.i. etc. (E.);
(*b*) Pân nu şi-o stinge umbra c.d.'n.î.?;

13. Aşa că-mi iei tot văzul şi nu pot să simt încă > Aşa că-mi iei simţirea şi nu pot să văz încă (D.);
14. Trecutu-adânc de gânduri d.n. lui a. > Ce-adânc trecut de gânduri e 'n noaptea lui adâncă, (D.).

16—17. Ca farmecul de care tu eşti împresurată,
Ca setea cea eternă ce-o au după o laltă

După versul 18 urma, ca şi 'n D., *în primă còpie, pasagiul:*

Când dorul meu e-atâta de-adânc, de pur şi sfânt
Cum nu mai e nimica în cer şi pre pământ,
Când e o 'namorare de tot ce e al tău,
De-un zîmbet, de-un cutremur, de bine şi de rău,
Când eşti enigma însăşi a vieţii mele 'ntregi, (*a*)
Azi văd din a ta vorbă că nu mă înţelegi. (*b*)

(*a*) *id.* (D.); (*b*) *id.* (D.);

barat cu creion albastru şi înlocuit cu versurile 19—22 dela etaj;
20. De-un zîmbet, de-un cutremur al tinerei femei; 21. Şi vieţile-amândoror formează un întreg;
27. Să 'ncete acel basmu ce te-au făcut o zee,

LA STEAUA

« Convorbiri Literare», XX, 9, 1 Decemvrie 1886

Originalitatea poeziei *La steaua* a făcut de timpuriu obiectul de discuție atât al cercetătorilor cât şi al delitanților. Cu o lună înainte de a apărea în *Convorbiri*, şi anume cu scrisoarea din 4/16 Noemvrie 1886, în care-i trimetea şi textul poeziei, Titu Maiorescu scria surorii sale, Emilia, la Iaşi: « Iți trimet în alăturare admirabila poezie nouă a lui Eminescu. Ideea este luată dintr'un discurs al meu; dar ce formă frumoasă » [1]. Discursul, ce Titu Maiorescu presupunea să fi servit de izvor de inspirație poetului, era conferința sa « Despre hipnotism», ţinută la Ateneu în ziua de 11 Aprilie 1882 şi publicată întâi în foiletonul *României Libere* din 20 Aprilie 1882 şi după aceea în broşura celor patru conferințe, rezumate de M. Brăneanu-Hermes [2]. Cum imaginea « stelei ce-a murit » apare, într'un articol al *Timpului* din Decemvrie acelaşi an, iar la 18 Iunie 1883 în vibrantul editorial închinat memoriei lui Ştefan cel Mare, după serbările dela Iaşi, cu prilejul desvelirii statuei Voevodului, Maiorescu avea toate temeiurile să vadă în poezia dela 1886, un reflex al gândului ce însuşi exprimase în conferința sa: « Se poate chiar, zisese el, ca Sirius să fi perit; noi însă vom continua a-l vedea până la împlinirea celor 14 ani (cât face raza lui până la pământ) dela moartea sa, căci ultima lui figură va călători în spațiu încă zecimi de ani. In realitate dar, în cazul acesta, noi n'am mai vedea pe Sirius, ci numai imaginea lui, numai un fel de stafie a depărtatului astru ».

In ce măsură *La steaua* era o poezie « nouă » şi ce va fi înțeles Maiorescu prin aceasta, se va putea deduce din urmărirea formelor reproduse mai jos. Ceea ce se ştie, este că în vara anului 1886, aflându-se la băile dela Repedea, de lângă Iaşi, Eminescu a copiat, cu scrisul caligrafic şi oarecum timorat de prea multă supraveghere, al anilor săi de declin, poezia aceasta, în albumul Ririei Xenopol, pe atunci Coralia Gatoschi [3]. Ceea ce făcea pe Ibrăileanu, urmărit, ca un alt Macbeth de spectrul postumelor ubicui, să declare şi *La steaua* postumă, fiindcă, « plagiată » în sensul nobil al cuvântului [4], apărea fără indicația originalului din care era tradusă. Căci pentru Ibrăileanu *La steaua* era « imitată (orice ar zice Ghiță Pop) după Gottfried Keller ».

In fond, d-l Ghiță Pop spusese cam acelaşi lucru. Semnalând întâiul, într'un articol din 1896, apropierea dintre « Der Stern » a lui Gottfried Keller şi *La steaua* a lui Eminescu, şi desbătând cele trei ipoteze cu putință: « Plagiat? Identitate în asociațiune de idei? sau reminiscență? », autorul admitea « reminiscența » şi, din nou întâiul, afirma că *La steaua* « e superioară poesiei lui Keller » [5]. Următorul număr al *Convorbirilor* relua, cu prilejul unor acuzații ce se aduceau inspirației lui Coşbuc, problema într'o notă redacțională, sub al cărei anonimat se putea bănui sulița militantă a lui Mihail Dragomirescu. « *Steaua* lui Eminescu, se spunea, nu e tradusă după *Der Stern* al lui Gottfried Keller, oricât s'ar asemăna în concepție şi în unele expresii cu aceasta din urmă... Eminescu a prefăcut *Steaua*, dându-i o strălucire şi o perfecție, care întunecă cu desăvârşire originalul german » [6]. Convingere, pe care profesorul şi criticul au continuat să o slujească dela întâia ediție a tratatului de poetică, în care *La steaua* este prezentată drept: « un caz de originalitate plastică, slabă, dar adâncă » [7] şi până la lucrările sale din urmă. Insă: mai ponderat în tratatul scris în limba franceză [8], sau mai violent în notele ediției sale din 1937 (« o poezie care de critici nătângi a fost criticată pe cuvânt că este aproape tradusă cuvânt cu cuvânt după poezia « Der Stern » a lui Gottfried Keller ») — concluzia e în realitate una şi aceeaşi, exprimată la finele glosei din ediție [9] şi ilustrând în chipul cel mai plastic, acel şovinism transcendental, de care vorbea Sainte-Beuve, când reproşa lui Nisard excese de felul acestuia (« toujours l'esprit français et sa glorification »).

---

[1] Gh. T. Kirileanu, *Maiorescu despre Eminescu*, [scrisori către Emilia Humpel], în *Mihai Eminescu*, XII, 19, 1941.

[2] Augustin Z. N. Pop, *Adaos la steaua*, în *Mihai Eminescu*, XIII, 20, 1942.

[3] M. Răducanu [Radu Manoliu], *Câteva observări asupra editării poeziilor complete ale lui Eminescu* (« Colecția Şaraga »), în *Vocea Tutovei*, XII, 51, 4 Martie 1907: « *La steaua* a fost scrisă de mâna poetului în *Albumul* d-nei Coralia Gatoschi (Riria) ».

[4] G. Ibrăileanu, *Edițiile poeziilor lui Eminescu*, în *Viața Românească*, XX, 2, Februarie 1928: « E o refacere, se poate zice o transfigurare — e atât de minunată, atât de « creație », încât ar fi deajuns numai această *La steaua* pentru a face neuitat pe « traducătorul » ei ».

[5] Ghiță Pop, *Eminescu şi Gottfried Keller*, în *Convorbiri Literare*, XXX, 1, 1 Ianuarie 1896.

[6] [M. Dragomirescu], *In chestiunea Eminescu-Coşbuc*, în *Convorbiri Literare*, XXX, 2, 1 Februarie 1896.

[7] Mihail Dragomirescu, *Teoria poeziei cu aplicare la literatura română*, 1906, pag. 31—32.

[8] Mihail Dragomirescu, *La science de la littérature*, 1926, pag. 40—44.

[9] Mihail Eminescu, *Poezii*, ed. Mihail Dragomirescu, 1937, pag. 284: « Intre poezia lui *Keller* şi aceea a lui *Eminescu* se pune astfel un abis, « Der Stern » e o poezie mediocră, « La steaua » e o capodoperă ».

Paralel însă cu Keller, al cărui prestigiu n'a scăzut nicio clipă 1), alte texte şi alţi autori 2) au fost identificaţi ca punct de plecare sau de contiguitate, în inspiraţia prezentei poezii. Unul din cele mai des citate nume este al lui Auguste Dorchain şi al poeziei sale «Les étoiles éteintes». Cu prilejul unor lămuriri oportune, d-l I. M. Raşcu întregea capitolul acestui motiv de o serie de noui şi sugestive nume de autori (Flaubert cu «Bouvard et Pécuchet», Sainte-Beuve, Sully Prudhomme, Octave Houdaille, Léon Dierx), sfârşind cu această judicioasă concluzie, ce ni se pare că aşează problema originalităţii poeziei *La steaua* în adevăratul ei cadru:

> «Asemănări în ceea ce priveşte tema stelei ce-a murit şi care totuşi încă străluceşte se găsesc între toate aceste poezii. Diferenţele intervin când e vorba de animat simbolul şi de precizat explicaţiile alegorice. Pot fi de sigur şi coincidenţe în unele din cazurile pe care le-am citat, din mai multe, dar la urma urmei e şi un strălucit «loc comun» liric, după cum vedem destul de frecvent în poezia sec. XIX. Această constatare nu exclude, eventual, din partea unui poet şi un anumit împrumut conştient dintr'unul sau chiar din mai multe modele. Keller nu e nici primul care a tratat această temă şi nici cel ce a exprimat-o mai luminos. Aproape fiecare poet a găsit o tonalitate nouă şi a ştiut să scoată din imagina plină de perspective poetice efecte de rezonanţă interioară puternică şi deschizătoare de armonioase orizonturi» 3).

Şi dacă astfel stau lucrurile, negreşit că problema împrumuturilor sau a iniţierii astronomice pierde din însemnătate, în faţa unui «loc comun» de circulaţia cunoscutei metafore. Se poate observa totuşi că anii din urmă ai lui Eminescu, aproximativ 1881—1883, au cunoscut o adevărată febră pentru ştiinţe, că manuscrisele lui cuprind compacte extrase şi note în marginea lecturilor ştiinţifice, că două din manuscrise — solide caiete de Alcalay, de o bună calitate — poartă titlurile de el alese: *Fiziografie* şi *Fiziologie* şi că ms.-ul 2270 (*Fiziografie*, I), în care se află cele mai multe ciorne tranzitorii din *La steaua*, cu o tablă de materii, redactată chiar de poet, cuprinde numeroase chestiuni de ştiinţă, dela «Magnetism» (1—7), (15—19) şi electricitate (34—40), (44—53), etc., etc. şi până la «determinarea de mai înainte a sexului» (158—161). Pentru filele 64—83 tabla de materii specifică: «Versuri», ceea ce înseamnă că tabla fusese redactată înainte de a ajunge la penultimele variante din *La steaua*, ce figurează între ff. 161 v.—163 v., şi care nu mai sunt menţionate.

Un alt caiet, înrudit ca provenienţă, 2275^{B}, în care se află atât versiunea B. a *Luceafărului*, cât şi ultima versiune din cele ce se cunosc, pentru *La steaua*, e şi el înţesat de excerpte sau de comentarii personale, multe din ele cu grafia aceea expresă a momentelor de exaltare fiziologică, ce vor fi precedat ziua prăbuşirii lui intelectuale. Cosmografie (Laplace între alţii) şi matematică se învecinează 4). Altundeva, într'un ms. de categoria registrelor comerciale, şi fără a putea determina timpul când va fi lipit-o, se află o tăietură de gazetă germană, cu următorul text, pe tema morţii stelelor, pe care-l reproducem în întregime 5):

> «mirbauen helfen, aber sie sind eben so wenig unsterblich — wie die Felsenmassen und wie — die leuchtenden Sterne, die ober unserem Haupte kreisen. For fünfzehn Jahren flackerte ein kleiner Stern in der nördlichen Krone hell auf bis zu einem Sterne zweiter Grösse, nach Wochenfrist war er bis zur sechsten Grösse herabgesunken, kaum noch dem Auge sichtbar. Der Enke'sche Komet zieht immer engere Kreise um seinen Zentralkörper, er stürzt schliesslich in die Glüthmassen der Sonne, wie es amerikanische Astronomen von dem Kometen voraussagen, der jetzt sichtbar ist, und der, wie eine neueste Beobachtung meldet, wahrscheinlich sich spalten wird, wie sich der Biela'sche Komet (1846)

---

1) Pentru V. D. Păun, *Ficţiune, imagine şi comparaţiune*, 1896, pag. 47: «*La steaua*... e o simplă traducere...». — Cf. de asemeni interesantul crâmpeiu din scrisoarea pe care P. Cerna o trimitea la 8 Decemvrie 1907, din München, lui Titu Maiorescu:

«Ba am fost la o librărie, să cer Poezii de Gottfried Keller. Librarul a holbat nişte ochi miraţi la mine şi mi-a răspuns în păsăreasca lui, că n'are de ştire să fi scris Keller poezii, — numai nuvele. Dar eu ţineam morţiş, că există; ştiam doar bine că au rămas din ele ceva reminiscenţe într'una din cele mai desăvârşite bucăţi ale literaturii noastre poetice. Am răsfoit o Antologie şi abia am dat de câteva cântece de Keller — şi acelea la o «pagină neroadă». Şi eu care-l credeam cel mai mare poet al Germaniei din zilele noastre, judecând după adâncimea comparării din «La steaua» a lui Eminescu! Am găsit totuşi minunate acele câteva cântece şi mă voiu încerca să traduc unul pentru *Convorbirile* noastre, care, în treacăt fie zis, îmi sunt foarte dragi, fiindcă îmi vorbesc de Eminescu şi de D-voastră» (*Convorbiri Literare*, L, 4, Aprilie 1916).

2) Succintă trecere în revistă a izvoarelor acestei poezii la Radu Manoliu, *Izvoarele motivelor* etc. în *Preocupări literare*, I, 5, Mai 1936. — Printre ultimele contribuţii, nou articol al d-lui Th. Simenschy, *Poetul grec G. Drosinis şi Eminescu* în *Mihai Eminescu*, XIII, 20, 1942.

3) Evandru [I. M. Raşcu], *La steaua*, în *Indreptar*, I, 7, Iulie 1930.

4) Augustin Z. N. Pop, *La steaua*, în *Moldavia* (Bolgrad), I, 8—9—10, Aprilie—Mai—Iunie 1940.

5) Cf. şi Augustin Z. N. Pop, *Din Eminescu necunoscut*, Cernăuţi, 1942, unde se dau numai versurile dela sfârşit.

gespalten hat, der darauf verschwunden ist. Ein uraltes Lied, welches Pfuhl anzieht, vor Jahrhunderten auf Island gesungen, weissagt:

> « Auch da droben ist Drangsal
> Und droht mit Vernichtung.
> Auch am Himmel, so hör ich,
> Erlöschen schon Lichter,
> Und die stolzesten Sterne
> Erwartert Zerstörung ! ».

(ms. 2308, 7).

Preocupări şi inițiere ştiințifică, pe care vin să le confirme următoarele amintiri, ale unui începător în ziaristică [1]), fericit să cunoască pe gazetarul cu renume, ce era, la vremea aceea, Eminescu. Intâlnirea are loc la Raşca:

> « Il găsim pe Eminescu singur la o masă, înnăuntrul cafenelei. Impresia ce mi-a rămas, clară, întărită mereu de mirare, în decursul timpului, a fost vasta memorie şi erudiția uimitoare a poetului. Simionescu îl întreba lucruri în diverse domenii de cunoştințe, pe cari nu le poți presupune gata, prezente în minte, nici la specialişti totdeauna.
>
> Mi-aduc aminte, bunăoară de întrebarea, sugerată de nu ştiu ce mers al conversației:
>
> — Oare cam pe când să fi apărut vioara, ca instrument muzical, în lume?
>
> Şi Eminescu să caute, pe baza datelor evoluției istorice a muzicei, să-şi dea o părere aproximativă! Şi tot aşa de extraordinară mi s'a părut orientarea lui în domeniul astronomiei. Cunoştea şi spunea, în cifre, distanțele dintre corpurile cereşti, între ele, şi depărtarea lor de pământ.
>
> Din aşa fond sufletesc de convingeri, răsăria poezia, publicată după vreo trei ani în urmă:
>
> La steaua care-a răsărit »
> etc.

Ms. *La steaua* se află în mai multe manuscrise, a căror orânduire ar da schema următoare:

a) **2279, 28**	cca 1878—1879
A¹. 2270, 68 v.	cca 1882—1883
A². 2270, 69	
A³. 2270, 70 v.	
B. 2270, 72 v.—73 (+ 72)	cca 1882—1883
C¹. 2270, 162 (+ 162 v.)	cca 1882—1883
C². 2270, 163	
C³. 2275B, 72	cca 1883
D. *Album-Riria*	cca 1886

Colaterale:

b) 2270, 73		*(O stea în reci nemărginiri)*	cca 1882 —1883
c) 2270, 71 v.		*(De ce regina nopților)*	
d) 2270, 163 v.			
e) 2270, 162 v.		*(Şi câtă vreme au trecut)*	
f) 2270, 72 v.—73		*(Prin mii de stele ce lucesc)*	

a) Intâiele stihuri, înrudite, reduse la abia o strofă se află în **2279, 28,** în vecinătatea şi cu scrisul unor texte, a căror cronologie poate fi cu certă aproximație fixată. E vorba de fragmentul dela f. 26: *Ce-ți spun ei ție mamă, când îți răpesc copiii?*, legat de răpirea Basarabiei şi, ici şi colo, numeroase forme de ale poeziei *Atât de fragedă.*

Putem, aşa dar, situa această unică strofă, în jurul anilor 1878—1879.

a) 2279, 28

Sunt stele 'n cer atât de depărtate
Incât ca raza 'n ochi să ne ajungă
Trecură mii de ani pe cale lungă
A unei vremi ce-a fost numai* odată

---

[1]) I. Găvănescul, *Clipe prinse din vieața lui Eminescu şi Maiorescu,* în *Comemorarea « Junimei » la Iaşi,* etc., pag. 84.

a) — 2. Incât > Cât pentru-ajunge pân' la noi o rază; 3. O mie de-ani să treacă > Trecură etc.

N.B. *Sub aceste versuri, o linie trasă izolează de următoarele :*

Spre a nu vidé grozava şi... jalea toată ~
Să vrea a-şi smulge ochii din cap şi să nu poată (*a*)

(*a*) Să vrea să-şi scoată ochii etc.

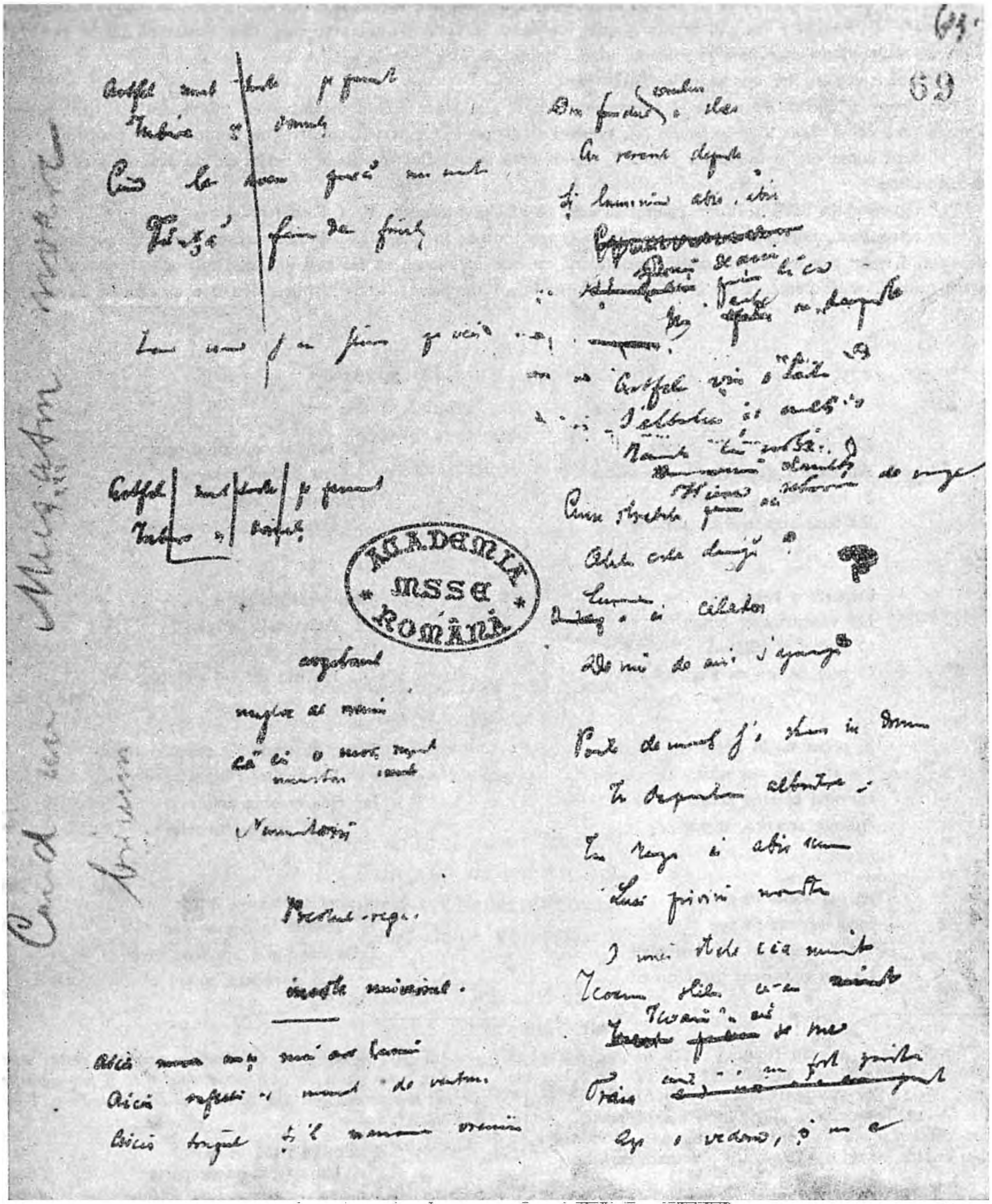

Manuscrisele Academiei Române LA STEAUA 2270, 69 (16.5 cm. × 20 cm.)

A^1 — C^3. Cum s'a amintit în notița introductivă majoritatea versiunilor din *La steaua* figurează în ms-ul **2270** (*Fiziografie* I). Pentru a nu mai repeta cotele, trimitem la schema de mai sus, care ilustrează cât se poate de limpede succesiunea paginilor și trecerea unei versiuni în alta, dela A^1—C^3.

Scrisul e același, cu aproximație 1882—1883.

Să spunem, înainte de a lăsa să urmeze una după alta toate aceste versiuni: că multe din ele sunt brouillonare, ceea ce se vede atât în grafie (cf. facsimilul de pe fila anterioară) cât și în conturul lor propriu;

și după aceea că, în asemenea condiții, organizarea versiunilor nu poate fi ferită de un anume coeficient de incertitudine.

C^3 figurează în **2275^B, 72,** în caietul în care se află și versiunea B. a *Luceafărului.*

In transcriere, i-am subordonat pe C^1 și C^2, trecându-le în subsol. Facsimilul acestei versiuni, reprodus încă din vol. I, pag. 233 al acestei ediții, am socotit cu cale că merită să fie pus din nou sub ochii cetitorului, și în acest capitol, unde prezența lui oferă un util instrument de lucru. Bogăția aplicațiilor ei e cu osebire instructivă.

A^1. 2270, 68 v.

Din fundul cerului o stea
Au răsărit departe
Și luminând abia, abia
Ea pare cuprinsă de moarte

Departe e până aci
De veacuri cale lungă
O raz' a ei călători
O mie de ani ca s'ajungă

Și poate că 'n cerescu-i drum
S'a stins pe vecinicie
Lumina ei abia acum
Ajunge smerită, târzie

Icoana stelei ce-a murit
Incet pe cer se sue
Trăia când noi n'o am zărit
Iar azi o vedem când nu e

---

7. Iar razei sale-au trebuit; 8. O mie de ani să ajungă > O.m.d.a. să ne-ajungă; 11. Pe > Lumina etc.; 12. Ne-ajunge pălită, târzie > Ajunge [*indesc.*]*, t.; 13. Icoana unei stinse lumi > I.u.s. vieți; 15. Era când n'o am fost zărit; 16. Azi, când noi > A., c. o vedem, ea nu e > Când noi o vedem, ea nu e

A^2. 2270, 69

Din fundul cerului o stea
Au răsărit departe
Și luminând abia, abia
Cuprinsă e de moarte

Cum străbătu până aci
Atâta cale lungă
Lumina ei călători
De mii de ani s'ajungă

Poate de mult s'a stins în drum
In depărtări albastre
Iar raza ei abia acum
Luci privirii noastre

A unei stele ce-a murit
Icoană 'n cer se sue
Trăia când n'o am fost zărit
Azi o vedem, și nu e

---

4. *șters și urmat de următoarele 2 versuri, despre care nu s'ar putea spune cu certitudine, dacă n'ar fi fost părăsite în cele din urmă, mai ales că ideea se întâlnește în v. 5—6 (cf. și* A^3*. subsol):*

1° Și de aci până la ea
Un spațiu ne desparte

2° De mii de ani până la ea
[O] cale ne desparte

7. O raz' a ei călători;

13—16. Icoana stelei ce-au murit
Incet pe cer se sue
Trăia când noi n'o am zărit
Azi o vedem, și nu e

A^3. *2270, 70 v.*

De mii de ani până la ea
E calea ce desparte
Căci e asemenea c'o stea
Ce-au răsărit departe

Cum străbătu până aci
Atâta cale lungă?
Lumina ei călători
De mii de ani s'ajungă

Poate de mult s'a stins în drum
Din oastea* cea de stele
Iar raza ei abia acum
Luci privirii mele

Icoana stelei ce-au murit
Incet pe cer se sue...
Era când tu n'o ai zărit
Azi tu o vezi şi nu e

Dac' ai iubit fără [să] speri
De-a fi iubit vr'odată
Pe cerul negrelor dureri
Lumină se arată

Astfel amorul ce-au trecut
Prin zeci de ani străbate
Umplând un suflet cunoscut*
De-o dulce voluptate

Şi amintirea 'l chiamă iar*
Oricâte să se 'ntâmple
Cu-atât noroc cu-atât amar
El sufletul mi'l împle

Cu-atât noroc cu-atât amar*
In suflet el pătrunde
Dar unde vine [*indesc.*]*
Dar unde trece*, unde?

---

3. Şi* e asemenea c'o stea; 7. *Ulterior, marginal, de o lectură îndoielnică şi, pare-se, nefinit:* Incât lumina ei a mers*; 10. In depărtări albastre; 12. Luci privirii noastre;

Dela versul 17 înainte, ultimele 4 strofe scrise pe coloana a II-a a filei, mai puţin ordonat, vădit ca o adăogire (cf. şi C^1 în subsolul lui C^3).

20. O stea ţi se arată; 23. Împlând u.s. etc.;

B. 2270, 72 v.—73 (+ 72)

Pe ceruri departe
Lucește o stea
Aproape se stinge
Cum tremură ea?

De-acolo s'ajungă
O rază la noi
Se cere o mie
De ani înnapoi

Și poate se stinse
De veacuri în drum
Iar raza-i târzie
Ne-ajunge acum

De ce mai lucește
Pe ceruri de ce?
Când este și nu e
Când nu e și e?

1—4. Privește* pe ceruri (*a*)
Răsare o stea
Ea tremură tainic
Se vede abia

(*a*) *Ulterior, când trece la formele dela etaj, redactate pe fila următoare, aplică deasupra un vers greu descifrabil, căruia nu i-a dat urmare; lecțiune probabilă și parțială:* Admiră *

5—8. 1° O rază pornită
De-acolo la noi
Ajunge c'o mie
De ani înnapoi

2° Și ca să ajungă
O rază la noi
Se cere o mie
De ani înnapoi

9—12. 1° Și poate se stinse
Lumina'i pe drum (*b*)
Vederilor noastre
Ajunge acum (*c*)

(*b*) In > Lumina etc.;
(*c*) S'arată acum;

2° Și poate chiar stinsă-i
De mult și pe drum
O rază ajunse
In ochi-mi acum

13—16. 1° Astfel o copilă
Iubirei.. ~
Ea este și nu e
Și nu e și e...

2° De ce mai străluce
Copilă, de ce?
Căci este și nu e
Și nu e și e

3° De ce mai străluce
Pe ceruri de ce?
Când este și nu e
Când nu e și e (*d*)

(*d*) Și nu e și e

De ce mai lucește [?]
Căci stelele vor
Să semene toate
Iubirii, când mor

Să fie ca tot ce
Iubim pe pământ
Ce sunt parcă n'ar fi
De nu știm de sunt

C^3. 2275^{B}, 72
C^1 2270, 162 (+ 162 v.)
C^2 2270, 163

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să m'ajungă

Poate s'a stins de mult în drum
In sferele acele
Iar raza ei abia acum
Luci vederii mele

B. — 17—20. 1° De ce mai străluce?
Căci stelele vor
Să semene 'n toate
Cu noi, tuturor

2° De ce mai străluce?
Căci stelele vor
Să semene dulce*
Murind, tuturor

3° De ce mai lucește [?]
Căci stelele vor
Să fie ca tot ce
[Iubim], pe când mor

21—24. 1° Căci visul, iubirea
Și dor pe pământ
A fi ni se pare
Și totuși nu sunt

2° Căci visul, iubirea
Și dor pe pământ
Când sunt parcă n'ar fi
Și nu sunt când sunt

3° Căci visul, iubirea
Și dor pe pământ
Când sunt parcă n'ar fi
Și sunt când nu sunt

4° Căci visul, iubirea
Și dor pe pământ
Când sunt parcă n'ar fi
Lucesc când nu sunt (*e*)

(*e*) Răsar > Lucesc etc.;

5° Ca* toate pe câte (*f*)
Iubim pe pământ
Ce[-s] ca și [când] n'ar fi (*g*)
De nu știm de sunt

(*f*) *De fapt :* Cu toate p.c.; (*g*) *de fapt :* Ce sunt ca și n'ar fi, *gândit, probabil :* Ce sunt ca și [când] n'ar fi — *vers defect ca măsură pe care l-am adaptat atmosferei. De altminteri și în forma dela etaj (așa dar, 6°), transcrisă pe fila următoare, versul acesta stăruie :* Ce sunt ca și [când] n'a > C.s. parc'ă (*sic*) n'ar fi.

C^3 (+ C^1—C^2). — 1—4. 1° (C^1) Spre steaua care răsări (*a*)
E-o cale atât de lungă (*b*)
De mii de ani călători (*c*)
Lumina-i să m'ajungă

2° (C^2) La steaua care-a răsărit
E calea-atât de lungă
Că mii de ani i-au trebuit
Luminei să m'ajungă

(*a*) La s.c.r.; (*b*) E-atâta cale lungă;
(*c*) Că mii de ani c.;

5. Poate de mult s'a stins în drum > Și poate că s'a stins în d. (C^1) > Și poate că s'a stins în drum (C^2); 6. In s.a. (C^1 — C^2) > Prin s.a. (C^3); 7. *id.* (C^1 — C^2); 8. Luci privirii mele > Sosi p.m. (C^1) > Sosi vederii mele (C^2) > Luci privirii mele (C^3.);

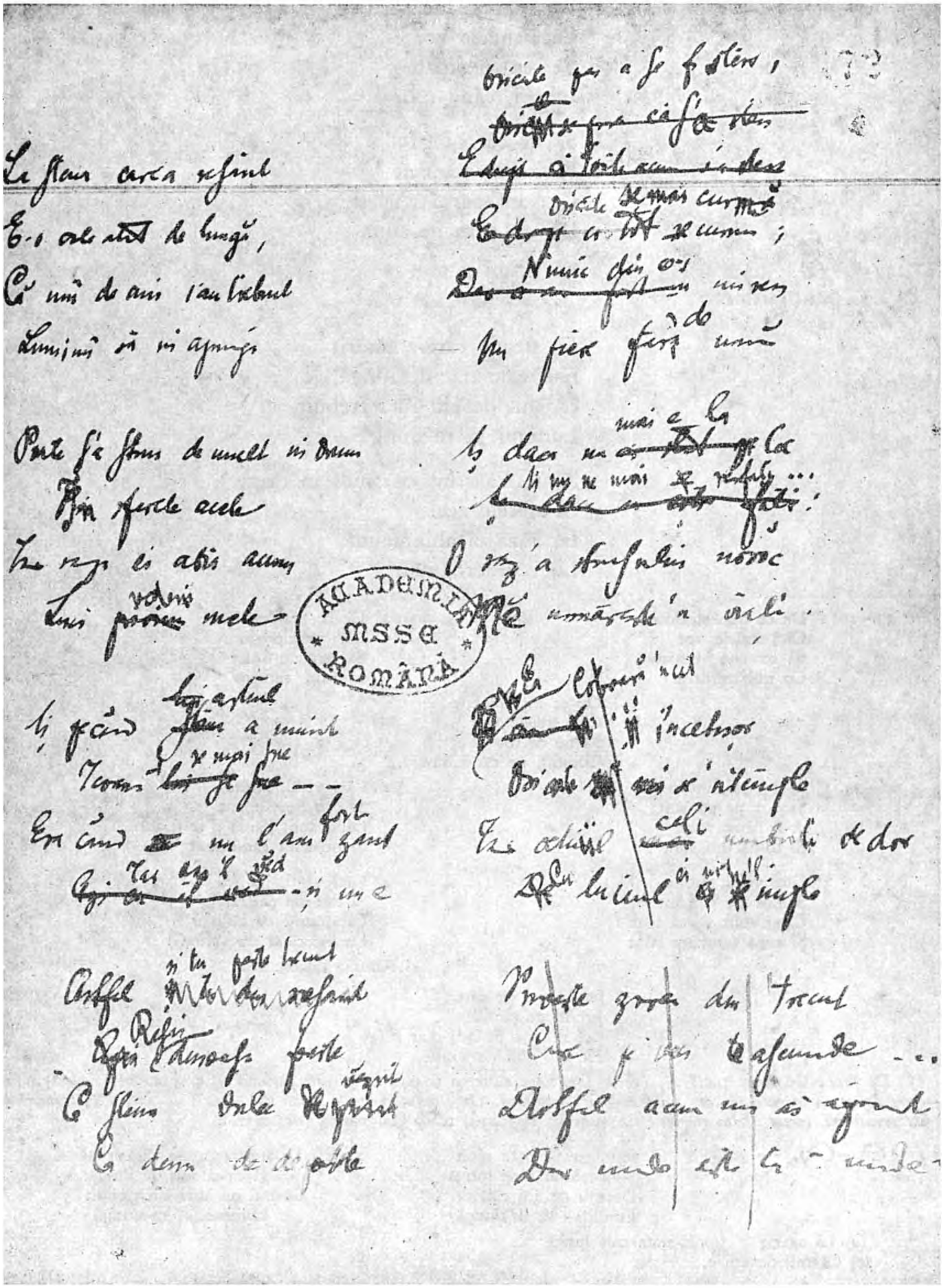

La steaua care-a răsărit
E-o cale atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate s-a stins de mult în drum
Prin zările acele
Iar raza ei abia acum
vederii
Luci privirii mele

astăzi
Și când ~~steaua~~ a murit
se mai sue
Icoana-i ~~[illegible]~~ — —
fost
Era când [illegible] nu l-am zărit
[illegible]
~~[illegible]~~ — și nu e

și tu poate trecut
Astfel ~~[illegible]~~ [illegible]
Rază-i
[illegible] adâncă poate
[illegible]
Ce stinsă dulce ~~[illegible]~~
Ca dorul de departe

Oricâte par a fi și sunt,
~~[illegible] că sunt~~
~~[illegible] acum în dor~~
Oricâte se mai curmă
~~[illegible]~~ [illegible] se curmă;
Nimic din ce-s
~~[illegible]~~ nu-i vezi
Nu piere fără de urmă

mai a la
Și dacă nu ~~[illegible]~~ loc
[illegible] mai [illegible] …
~~[illegible]~~ …:
O rază a trecutului noroc
Ne urmărește 'n ochi.

Coboară'ncet
~~[illegible]~~ încetișor
Oricâte ~~[illegible]~~ se 'ntâmple
celi
Ne-aduce ~~[illegible]~~ umbrele de dor
[illegible] la inimă și 'n tâmple

Peste groapa din trecut
Ce și-l [illegible] ascunde …
Astfel acum nu ai ajuns
Dar unde este [illegible] unde

Manuscrisele Academiei Române — LA STEAUA — 2275B, 72 (16,5 cm. × 20 cm).

Şi pe când astrul a murit
Icoana-i se mai sue — —
Era când nu l-am fost zărit
Iar azi ’l văd — şi nu e

Astfel şi tu peste trecut
Răsai duioasă foarte
Ca steaua dulce de văzut
Ca dânsa de departe

Oricâte par a se fi şters,
Oricâte se mai curmă;
Nimic din ce-i în univers
Nu piere făr’ de urmă

9—12. 1° (C^1) Icoana lumi[i] ce-au murit (*d*)
Incet în cer se sue (*e*)
Era când n’o am fost zărit
Iar azi o văd şi nu e

(*d*)—(*e*) 1° Icoana stelei ce-au murit
Incet în cer se sue
2° A unei lumi ce au murit (*f*)
Icoana ’n cer se sue

(*f*) A.u. stele ce-au m.;

2° (C^2) A unei lumi care-a murit (*g*)
Icoana — ea se sue (*h*)
Era când n’o am fost zărit
Iar azi o văd şi nu e

(*g*)—(*h*) Icoana unei moarte lumi
Incet pe cer se sue

3° (C^3) Şi pe când astrul a murit (*i*)
Icoana lui se sue — —
Era când eu nu l’am zărit
Azi eu îl văd — şi nu e

(*i*) Ş.p.c. steaua > Ş.p.c. astrul etc.;
Peste steaua *un* lui *enigmatic*, *rătărit ;*

13—16. 1° (C^1) Astfel din zarea de gândiri (*j*)
Răsai duioasă foarte
Ca o copilă la priviri
Ca steaua de departe

(*j*) A.d.z. de trecut;

3° (C^2) Din val de negură ivit* (*l*)
Răsai duioasă foarte
Ca dânsa dulce la privit (*m*)
Ca dânsa de departe (*n*)

(*l*) *ivit* sau* ieşit*?;
(*m*)—(*n*) *încercate întâiu pe 2°* (C^1);

2° (C^1) Astfel în noaptea de gândiri (*k*)
Răsai duioasă foarte
Copilă dulce la priviri,
Ca steaua de departe

(*k*) Astfel în umbra de visări;

4° (C^3) Astfel şi tu din răsărit (*o*)
Apai duioasă foarte (*p*)
Ca steaua dulce la privit (*q*)
Ca dânsa de departe (*r*)

(*o*) *întâiu pe 3°* (C^2.): Astfel pe-al vieții răsărit;
(*p*) *întâiu pe 3°* (C^2.): Te-arăți duioasă foarte;
(*q*) *id.întâiu pe 3°* (C^2.); (*r*) *id., id.*;

N.B. *In* C^1, *deci în prima ciornă a poeziei dela etaj, poezia se pare să fi avut 6 strofe ; după 13—16 urma strofa 25—28 şi 29—32 ; lipseau deci strofele 17—20 şi 21—24 ;*

C^2., *întru început, reproduce conturul lui* C^1 *; şi aici după strofa 13—16 urmează întâi 25—28 ; după aceea C^2 se completează cu toate strofele ;*

Cu aceste explicații continuăm transcrierea variantelor, raportându-le la ordinea strofelor dela etaj:

17—20. 1° (C^2.) Oricât părând* că tot e şters
Că toate-s trecătoare
Nimica nu-i [în] univers
Care cu totul moare

2° (C^3) E drept că toate-acum s’a şters
E drept că tot se curmă
Dar ce au fost în univers
Nu piere fără urmă

Şi dacă nu mai e la loc
Şi nu ne mai răsfaţă...
O raz' a stinsului noroc
Mă urmăreşte 'n viaţă.

25 Coboară 'ncet, încetişor
Oricâte ni se 'ntâmple
Iar ochii cei umbriţi de dor
Cu luciul ei ni-i împle

3° (C^3) Oricât se pare că s'a şters (*s*)
Din fire* ce se curmă (*t*)
Nimic din ce-i în univers (*u*)
Nu piere făr' de urmă

(*s*)—(*t*) 1° Tot ce se pare că s'a şters
E pururea de faţă

2° Tot ce se pare că s'a şters
Ca visul ce se curmă

3° Oricât se pare că s'a şters
O floare* ce se curmă

(*u*) Nimic ce-a fost î.u.;

N.B. *3° (C^3) e încercat în întregime în C^2, mai corect pe f. 161 v.*

4° (C^3) 1° Oricât se pare că s'au şters; 2° Orice se pare că s'a şters;

N.B. *Aceste două variante sunt aplicate pe 2°* (C^3) *şi preced formele dela etaj.*

21—24. 1° (C^2) Oricât de mult nu stau pe loc
Oricât nu sunt de vină*
O raz' a stinsului noroc
Ne urmăreşte 'n viaţă

2° (C^3) Şi dacă nu ai stat pe loc (*v*)
Şi dacă nu eşti faţă: (*x*)
O raz' a stinsului noroc
Ne* urmăreşte 'n viaţă,

(*v*)—(*x*) 1° Deşi nu e 'n acelaş loc (*y*)
E pururea de faţă

(*y*) Şi dacă nu stau > Deşi etc.,

NB. (*v*)—(*x*)—(*y*) *figurează pe f. 161 v.*

3° (C^3.) Şi dacă nu mai e la loc
Şi dacă nu e faţă:

25—28. 1° (C^1) Şi vii în vis de-atâtea ori
Ori ce să mi se 'ntâmple
Iar ochiul meu pătimitor
De lacrimi mi se împle

2° (C^1) Revii [în] vis de-atâtea ori (*z*)
Ori ce să mi se 'ntâmple
Iar ochii mei umbri[ţi] de dor (*a*)
De lacrimi mi se împle

(*z*) Rămâi* de-apururi... ~ > Rămâi* un vis neperitor; (*a*) I. ochiul meu umbrit de dor (*în* C^1—1° şi 2°);

3° (C^2) Te-arăţi atâta de uşor
Ori ce să se întâmple
Iar ochiul meu umbrit de dor
De lacrime se împle

4° (C^3) Ea vine lin şi 'ncetişor
Ori ce să mi se 'ntâmple
Iar ochiul meu umbrit de dor
De luciul ei se împle

5° (C^3) Ea vine lin şi 'ncetişor (*b*)
Orice să ni se 'ntâmple
Iar ochiul cel umbrit de dor
Cu luciul ei ni'l împle

(*b*) Şi vine l. etc.;

Priveşte zarea din trecut
Care pe veci te-ascunde...
Astfel acum mi-ai apărut
Dar unde eşti tu? unde?

D. — *Album-Riria.* — Pentru a completa seria versiunilor ce se cunosc din *La Steaua,* cu atât mai mult că niciuna din cele ale manuscriselor nu se prezintă într'o formă cât de cât mai caligrafică, ni s'a părut interesant să reproducem din *Arhiva* (XIII, 1902, pag. 35), versiunea caligrafiată chiar de Eminescu, în albumul Ririei. Incadrată, dintru întâi, « sub o podoabă de flori uscate, pregătită de mai înainte » şi după aceea în una din paginile compoziţiunii « Ultima rază din viaţa lui Eminescu », documentul ni se pare că merită să fie cât mai răspândit, pentru tot ceea ce, cu melancolie, sugerează.

*

Colaterale. — Trecem, în secţiunea aceasta, în primul rând, câteva texte, înrudite de aproape şi izvorîte din aceleaşi preocupări, unele conturate, altele informe, aflătoare în acelaşi manuscris 2270, toate purtând semnele aceleiaşi grafii şi aceleiaşi epoci. Valoarea lor e, cred, mai curând de natură documentară. Ele întregesc şi subliniază, prin chiar imperfecţia lor, acuitatea unui anume moment psichologic, poate chiar fiziologic.

In al doilea rând, tot în acest ms. 2270, între ff. 76 v.—83 v. se află o serie de terţine pentru anume versiuni din *Miron şi frumoasa fără corp* şi *Muşatin şi codrul,* în care apar atât imagina stelei ce a murit, cât şi unele ecouri din *Diana.* Ele îşi vor afla locul în volumul de « Literatură populară ». Până atunci, pot fi consultate în ediţia, ades menţionată, a d-lui D. Murăraşu, pag. 374, 376, 403.

In 2257, 247, într'o filă brouillonară, redactată pe verso-ul unui formular de citaţie pentru « Consiliul de Disciplină al Legiunii din culoarea... », alături cu versuri răzleţe din *Mortua est* şi *Venere şi Madonă,* amintite la capitolele respective, se află şi o strofă din *La steaua (Şi pe când astrul a murit).* Sunt exerciţii de diversiune în timpul redactării articolelor politice. Sunt amintiţi, acolo, Macedonski şi Candiano, ceea ce ar putea înlesni datarea versiunii C^3, ultima din cele cunoscute, în care strofa amintită apare cam în aceeaşi formă.

N.B. *1° E greu de stabilit dacă versurile 27—28 din 5°* (C^3) *n'ar trebui cumva trecute la etaj şi cele dela etaj,* recte: *6°* (C^3) *la subsol.*

2° Strofa 25—28 dela etaj (deci şi 4° şi 5° din C^3. — *ambele aplicate pe acelaşi text —) barată în cele din urmă.*

29—32. 1° (C^1) Şi jalea negrului trecut (*c*)
In inimă* pătrunde (*d*)
Icoana ta mi-au apărut
Dar unde eşti tu... unde

(*c*)—(*d*) Şi jalea visului trecut
Cu farmec* mă pătrunde

2° (C^1) Şi jalea după alt* trecut (*e*)
In suflet mă pătrunde
Icoana ta mi-au apărut
Dar unde eşti tu... unde

(*e*) alt* *sau* cel*?;

3° (C^1) In noaptea negrului trecut
Norocul meu s'ascunde
Icoana lui mi-au apărut
Dar unde-i dânsul, unde? (*f*)

(*f*) Dar unde este, unde?

4° (C^2) Noianul negrului trecut (*g*)
Pe veci mi te ascunde — —
Icoana ta au apărut — —
Dar unde eşti tu, unde?

(*g*) *încercat întâiu în* C^1;

5° (C^2) Pătrunde taina* din trecut
Ce toate le ascunde
Astfel şi tu ai apărut
Dar unde eşti [tu] unde?

N.B. *Strofa 29—32 dela etaj barată, în cele din urmă, ca şi cea precedentă.*

N.B. *Pe fila 161 v., unde s'au încercat unele strofe şi versuri (cf. mai sus, 17—20 şi 21—24) se află şi această strofă, din acelaşi timp, neîncorporată însă şi amintind unele accente din* Te duci *şi a cărei informă schiţă se poate urmări într'o versiune din* Dece nu-mi vii ? (Anexe).

Şi poate 'n verzile livezi
Să nu mă mai arăt
Căci dacă vrei să mă mai vezi
Intoarce-te 'ndărăt.

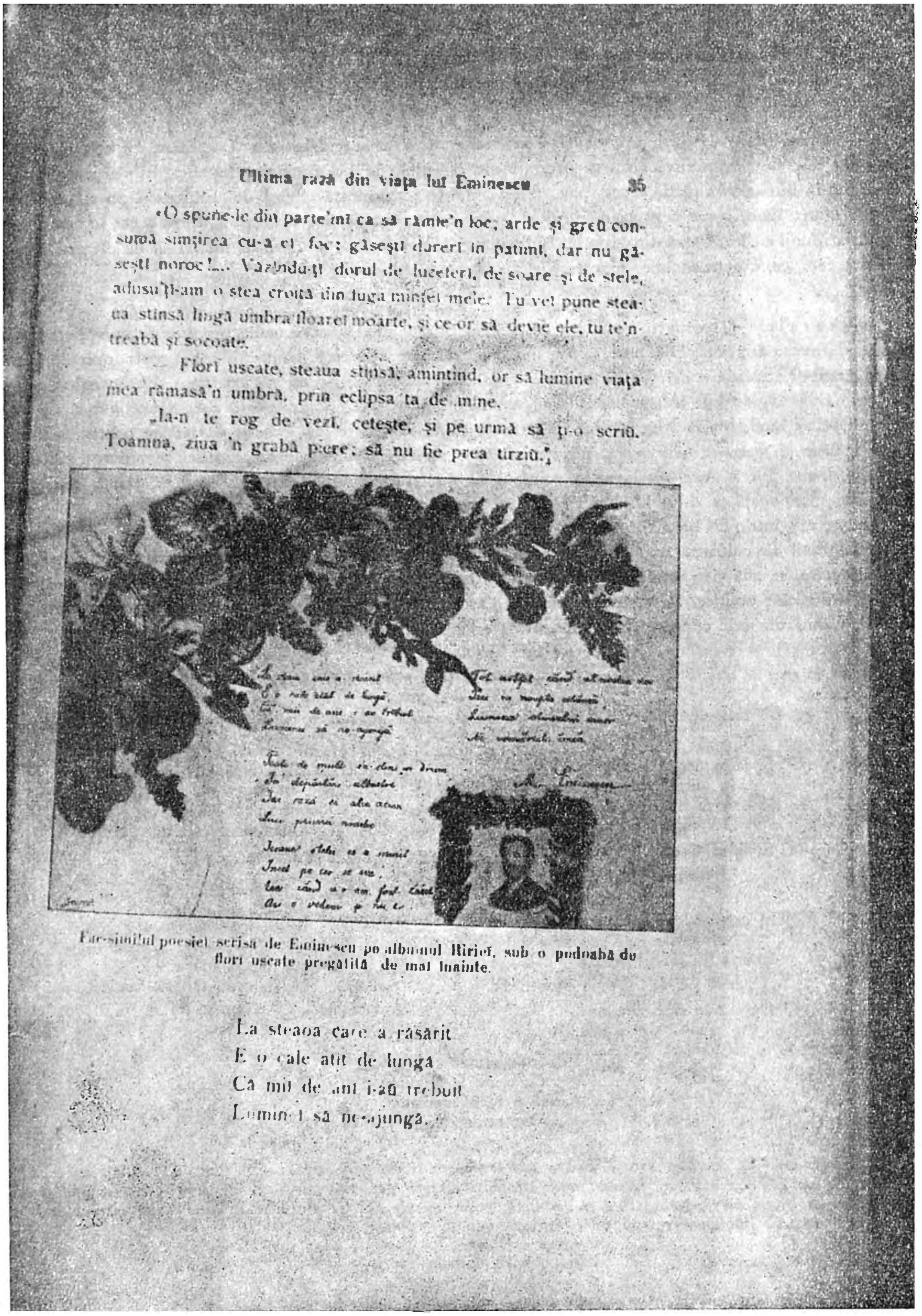

«O spune-le din parte'mi ca să rămîe'n loc, arde și greŭ consumă simțirea cu-a ei foc: găsești dureri în patimi, dar nu găsești noroc!... Văzîndu-ți dorul de luceferi, de soare și de stele, adusu'ți-am o stea croită din fuga minței mele. Tu vei pune steaua stinsă lîngă umbra floarei moarte, și ce-or să devie ele, tu te'ntreabă și socoate.

— Flori uscate, steaua stinsă, amintind, or să lumine viața mea rămasă'n umbră, prin eclipsa ta de mine.

„Ia-n te rog de vezi, citește, și pe urmă să ți-o scriŭ. Toamnă, ziua 'n grabă piere; să nu fie prea tîrziŭ."

Fac-similul poesiei scrisă de Eminescu pe albumul Ririei, sub o podoabă de flori uscate pregătită de mai înainte.

La steaoa care a răsărit
E o cale atît de lungă
Că mii de ani i-aŭ trebuit
Lumina-i să ne-ajungă.

LA STEAUA
« Arhiva », XII, 1902: Album-Riria.

b) 2270, 73

O stea în reci nemărginiri
Au răsărit departe
Şi tremurând parcă s'a stins
Pare c'a [*indesc.*] de moarte

Oricâtă vreme au trecut
De-atunci şi pân' acum
Oricât viaţa s'a făcut
Pustie fără drum

Oricât plăcerile s'au dus
De n'au rămas pe sfert
O inimă care-a iubit
Sperează îndeşert

O inimă care-a iubit
De-apururi are glas
Şi ori şi câte au pierit
Durerea i-au rămas

d) 2270, 163 v.
c) 2270, 71 v.

De ce regina nopţilor
E tristă 'n tot de una?
Au nu ştiţi voi că mii de ani
Sunt azi de când moare luna?

Că cerul mândru şi deschis
Ce stelele-şi aşterne
Nu e şi el decât un vis
Al liniştei celei eterne

Că ea e stinsă dintre regi
Plutind în voia sorţii
Şi varsă-asupra lumi 'ntregi
Durerea şi farmecul morţii

---

d). — 1. De ce regina pest*: *singura aplicaţie, probabil un lapsus, necontinuat* > D.c. regina nopţilor.

c) 2270, 71 v.

1—4. De ce regina nopţilor
E tristă 'n tot de una?
Dar nu ştiţi voi că mii de ani (*a*)
Sunt azi de când moare luna (*b*)
(*a*)—(*b*) Dar nu ştiţi că de mii de ani
Au murit în ceruri luna

Strofa 5—8 nu figurează în această primă redacţie brouillonară.

9—12. Astfel pe-a chaosului văi (*c*)
Plutind în voia sorţii
Revarsă-asupra lumii 'ntregi
Durerea şi farmecul morţii
(*c*) A. pe valea* > A. pe-a etc.;

Un farmec dulce şi adânc
Pătrunde-atât de tare
De se ridică înspre ea
Seninele valuri de mare

De se ridică înspre ea
Cu ochi 'n lacrimi mirii [—]
Ce văd în visul aurit [?]
Că moartea-i norocul iubirii

Că tot ce naşte 'n univers
Aceea şi declină
De-ar înceta totul* în mers
S'ar naşte lumina, lumină !

---

c) — Urma o strofă, barată în cele din urmă şi exclusă din versiunea dela etaj, interesantă pentru reflexele din La steaua:

Ca amintirea din trecut
Incet încet se sue
Lumina ei o urmă e
De ceea ce a fost şi nu e.

urmată de prima redacţie (1°) a strofei 17—20 — amândouă barate, în momentul când redactează întâiu strofa 13—16, după care reia în noui redacţii pe 17—20:

13—16. Ş'atât adânc e farmecul
Aşa pătrunde tare
De se înnalţă înspre ea (*d*)
Seninele valuri de mare

(*d*) De se ridică înspre ea

17—20. 1° De ce-o privesc cu-atâta drag
Cu lacrimi calde mirii,
Căci au simţit în sufletul lor (*e*)
Că moartea e sora iubirii

3° Şi de-o privesc cu-atâta drag
Cu-atâtea lacrimi mirii
E că simţiră 'n a lor piept (*f*)
Că moartea-i sora iubirii

(*e*) C.a.s. în a lor > C.a.s.î. sufletul etc.;
(*f*) E c'au simţit asta* în piept;

2° Cum o privesc cu-atâta drag
Cu-atâtea lacrimi mirii,
Căci au simţit adânc în vis
Că moartea e sora iubirii

4° De nalţă ochii înspre ea
Din umbra dulce mirii [—]
Ce simt în sufletul adânc* [?]
Că moartea-i lumina iubirii (*g*)

(*g*) Că moartea lumină iubirii > C. m. străluce iubirii

Strofa 21—24 n'a fost redactată aici.
Pe fila 163 v., unde e redactată versiunea dela etaj, din aceeaşi vreme, notaţii înrudite — în capul paginei :

Răsărind din chaos
Patima nopţii
Răsărind din chaos
Patima lumii

iar jos :

Singură dorinţă 'n lume să mă vezi
precum te văd
să m'auzi precum te-aud
să săruţi cum te sărut
lasă să sărut ceea ce-am văzut.

e) 2270, 162 v.

Şi câtă vreme au trecut
De-atunci şi pân' acum
Şi cum viaţa s'a făcut
Pustie fără drum

Şi câte zile-am risipit
De n'au rămas pe sfert
O inimă care-a iubit
Sperează în deşert

Sperează azi, sperează mâni
Şi plânge fără glas
Şi dacă toate i-au perit
Durerea i-au rămas

Precum nimic nu stă pe loc
Ci toate sunt pe mers...
Dar umbra stinsului noroc
Rămâne 'n univers

Mă mir adeseori de ce
A o uita nu pot
De ce un vis ce nu mai e
Nu a perit de tot

f) 2270, 72 v.—73

Prin mii de stele ce lucesc
De vei privi într'una
In sînu*-adâncului ceresc
Descoperi încă una

Parcă răsare din adânc
Din sfânta vecinicie,
Nimeni n'o vede de 'mprejur
Lumină-ţi numai ţie

Şi multe-ţi spune şi asculţi
Şi multe-or să mai spue
Când nu mai este ce a fost
Totuşi mai e ce nu e

Şi totuşi lin pe cerul nalt
Ea şi acum se sue
Când s'o vedem încă era
Când o vedem, ea nu e

---

e) — 11. Din câte > Şi dacă etc.;
13—16. 1° Şi ce-au murit n'au stat pe loc
Ci toate sunt pe mers
Dar umbra stinsului noroc
E-o stea în univers

2° Şi cum nimic nu stă pe loc
Ci merg precum au mers
O umbr' a stinsului noroc (*a*)
Rămâne 'n univers
(*a*) Icoana stinsului n.;

17—20. *Redactată pe aceeaşi pagină, însă fără a putea, spune, cu certitudine, dacă a fost gândită drept ultima strofă sau locul ei era altul. După sens, se pare că e ultima.*

f) — 8. *pare mai curând:* Luminându-ţi numai ţie; 14. *de fapt:* Şi ea acum se sue
N.B. *Conturul primelor două strofe nu e ajurat. Am unificat după tiparul ultimelor două strofe.*

* * *

In privinţa versiunii din 2266, 20—21, semnalată şi la capitolul *Luceafărului,* reamintim că totul nu e decât un exerciţiu ortografic şi de diversiune, cum se poate observa în deosebi în strofa întâia. In acelaşi manuscris, cu aceeaşi grafie preocupări linguistice şi ortografice, proprii febrilei epoci din 1883. Manuscrisul, un bun caiet cartonat de Alcalay poartă pe copertă titlul: *Linguistică I.* Ceeace infirmă, cred, presupunerea d-lui D. R. Maziliu după care imixtiunea celor două motive ar răspunde intenţiei de a modifica sfârşitul *Legendei Luceafărului.* (ediţia sa, pag. 563).

Dar neci nu sciu macar ce-mi ceri
Da-mi pace, fugi departe
Caci de lucĕferulu din ceriu
M'a prins un doru de moarte

De unde el mi-a răsărit (*a*)
E-atâta cale lungă
Că mii de ani i-a trebuit
Luminei să m'ajungă

Poate de mult s'a stins în drum
In sferele acele
Iar raza lui abia acum
Luci vederii mele

Icoana lui — care-a murit —
Şi azi în cer, se sue
Era când nu l'am fost zărit
Iar azi 'l văd şi nu e

Il văd şi genele îmi plec
Căci mi le 'nneacă plânsul
Când ale apei valuri trec
Călătorind spre dânsul

Luceşte c'un amor nespus
Ca noaptea să-mi alunge
Dar se înnalţă tot mai sus
Ca să nu'l pot ajunge

(*a*) D.u. el îmi răsări

DE CE NU-MI VII ?

«Convorbiri Literare», XX, 11, 1 Februarie 1887

Trimeasă către începutul lui Ianuarie 1887, dela Mănăstirea Neamțului, *De ce nu-mi vii*, se publică în numărul cel mai apropiat al *Convorbirilor* și e socotită de redactorul revistei drept rodul acelor răstimpuri de «deplină luciditate», în care poetului i-ar fi fost îngăduit să compună «câteva poesii frumoase» [1]). Supoziție, negreșit, greu de controlat, însă puțin probabilă, câtă vreme manuscrisele de până la 1883 autoriză prezumpția după care *De ce nu-mi vii* se afla în păstrarea poetului, redactată și dusă la forma ei ultimă încă din timp.

La 3/15 Iunie același an, Titu Maiorescu, solicitat să onoreze alcătuirea celui de-al doilea Almanah al României June, așa cum o făcuse pentru întâiul, din 1883, răspundea cu următoarele recomandări: «Dela Eminescu, preciza el, s'ar cuveni poate să reproduceți ultimele 3 poesii, făcute după publicarea ediției a doua a volumului său de poeme, deși apărute în «Convorbiri» (două în trecut, a treia va apăré în numărul «Conv.» din Iulie). Eminescu tot mai trăiește, deși este intelectual pierdut; fiindcă trăiește, trebuie să figureze în Almanach» [2]).

A doua ediție Maiorescu apăruse, se știe, în 1885 și cele trei poezii (afară de *Seara pe deal*), tipărite de atunci încoace în *Convorbiri*, la care făcea aluzie Maiorescu erau: *La steaua* și *De ce nu-mi vii* («în trecut») iar *Kamadeva*, urmând să apară o lună mai târziu, în Iulie 1887. Comitetul de redacție dă urmare acestor sugestii și Almanahul pe 1888 reproduce numai pe aceste două din urmă, poate și fiindcă amândouă apăruseră în 1887.

Ms. *De ce nu-mi vii* se află în următoarele manuscrise:

A. 2257, 101 . . . . cca 1871
B. 2277, 96 (+ **91**, col. I + **95** v.)—**96** v.
C^1. 2260, 259
C^2. 2261, 298—299 (col. I) . . . . . . cca 1882—1883
D. 2261, 292 v.—**293**
d) 2261, 298—299 (col. II) + 2277, 91 (marg.)

Anexe:

a) 2270, 73 v.
b) 2275^B, 70—71

A. figurează în **2257, 101**. E un text destul de îndepărtat, dar despre care Botez avea dreptate să afirme că «din punctul de vedere al ritmului, al conținutului sufletesc și chiar al unor versuri, prezintă o înrudire cu poezia *De ce nu-mi vii*». Grafia și ortografia sunt proprii anilor vienezi: asceptat, nôpte, ḑori de ḑi etc. O datăm cca 1871. De reținut, că poezia a fost recitită și revizuită, zece ani mai târziu, de Eminescu, de bună seamă în momentul când lucrează la versiunile evoluate.

Celelalte versiuni, **B**, **C^1**, **C^2**, *d*) și **D.** figurează în manuscrisele și filele indicate în schemă. Aparțin: cele dintâi, epocei *Luceafărului*, către începutul anului 1882 și cele din urmă, epocei poeziilor de iubire pentru *Familia*. De aceea le-am datat, cu aproximație, în jurul anilor 1882—1883.

Ca observații generale, să arătăm că pentru unele versiuni — d. p. C^2 și *d*) — aflătoare amândouă în aceleași file, transcrierea noastră s'a făcut palimpsestic, prin disocierea celor două straturi ale aplicațiilor.

A. 2257, 101

In noapte-amar am așteptat
Să luminezi pe al meu pat
Dar tu în ceruri ai rămas
O înger blând cu linul pas

---

[1]) I. C. Negruzzi, *Scrisori dela Eminescu*, în *Convorbiri Literare*, XXXIII, 1, 15 Ianuarie 1899. (Scrisoarea e reprodusă în I. E. Torouțiu, *St. și doc. lit.*, I, pag. 323+328).

[2]) I. Grămadă, *Societatea academică social-literară «România-Jună» din Viena* (1871—1911), monografie istorică, Arad, 1912, pag. 61 + 142.

In zori de zi eu te-am chemat
Cu gândul stins, cu glasul mat
Dar n'ai răspuns la al meu glas
O înger blând cu linul pas

De ce, de ce tu nu apari
Cu părul lung şi ochii mari
Să te privesc cu-adânc estas
O înger blând cu linul pas

De ce [nu] vii, să mă 'nsenin
In gândul meu de tine plin
Te văd, te-aud în orce ceas
O înger blând cu linul pas

Căci te iubesc şi te doresc
Şi dorul meu nu-l stăpânesc
Ci'ntreg amorului mi'l las
O înger blând cu linul pas

De ce nu vii, de ce nu vii
Să mângâi[u] ochii tăi cei vii
Pe braţul tău eu să mă las
O înger blând cu linul pas

Să netezesc păr de-aur des
Să m'uit în ochi-ţi cu eres
In veci, în veci să nu te las
O înger blând, cu linul pas

B. 2277, 96 (+ 91 col. I + 95 v.)—96 v.

Prin pomi şi ramuri trece vânt
Şi pleacă ramuri la pământ
Se scutur frunzele din vii
De ce nu vii? De ce nu vii[?]

Şi multe flori au fost în teiu
Şi-i plină lumea de femei
De seama ta eu drept s'o spuiu
Nici una nu-i, nici una nu-i

A.—10. Cu părul blond, cu ochii mari; 13. De ce nu vrei, să însenin; 19. Ci 'ntreg amorului mă las; [*toată strofa 17—20 barată, cu creionul roşu al unei revizii ulterioare — cca 1881?*]; 23. De* braţul etc.; 28. O înger blând, cu blândul pas [*modificarea dela etaj, cu creionul roşu amintit*].

B.—1. Prin pomi în* floare trece v.;

3—4. De au speriat vr o paserea...
Iubita mea, iubita mea

Văzut-am lucii ochi de foc
Prevestitori de mult noroc
Dar ca ai tăi de crezământ
Ai lor nu sunt, ai lor nu sunt

Văzut-am guri subţiri şi reci
Ce promiteau amor pe veci
Dar nu sunt dulci, nu sunt aşa
Ca gura ta, ca gura ta

De ce nu vii cât mai curând
Ca să mă vezi întinerind
Au nu ni-i dat acelaş dor
Amânduror, amânduror [?]

5—8. 1° Văzut-am tinere femei
Nici una nu-i asemeni ei
Pe ori şi care-o aş vedea
Că nu-i ca ea, că nu-i ca ea

2° Din câte gingaşe femei
Nici una nu-i de sama ei
Pe ori şi care-o aş vedea
Tot nu-i ca ea, [tot] nu-i ca ea

3° Şi multe flori atârnă 'n teiu
E plină lumea de femei
Şi dac' o vrei şi de te va (*a*)
Dar nu-i ca ea, dar nu-i ca ea

(*a*) Şi de o vrei şi de te va;

4° Şi multe flori atârnă 'n teiu
Şi-i plină lumea de femei (*b*)
Dar ca şi tine, cunoscui, (*c*)
Nici una nu-i, nici una nu-i

(*b*) *de fapt:* Şi-i p.l. de mii* femei; (*c*) Dar [ca] iubita ce avuiu > D.[c.] minunea ce văzuiu

5° Şi multe ramuri* sunt pe teiu > Ş.m.f. au f. în teiu etc. [*strofa dela etaj*].

9—12. 1° Văzuiu perechi de ochi de foc
Prevestitori de mult noroc
Dar ca ai ei de crezământ
Nici nu mai sunt, nici nu mai sunt

2° Văzuiu mulţimi de ochi de foc (*d*)
Prevestitori de mult noroc
Dar ca ai [ei] de crezământ
Nici nu mai sunt, nici nu mai sunt

(*d*) V. perechi d.o.d.f.;

Pe fila 95 v., după strofa 9—12 (2°) două versuri schiţate şi părăsite:

Când trece-uşor zîmbind cochet
C'un eventail lovind încet (*e*)

(*e*) C'un vânt > C'un eventail etc.

13—16. 1° Văzut'am braţe lungi şi dulci
Ca fruntea ta pe ei* s'o culci (*f*)
~

(*f*) pe ei (*sic*) *sau* pe ea?;

2° Dar de-or fi mari, or[i] de-or fi mici
De-or fi străine-ori de pe-aici
~
Că nu-s aşa, că nu-s aşa

3° Văzut'am mâni subţiri şi reci
Cari promiteau amor pe veci
Dar nu sunt dulci, nu sunt aşa (*g*)
Ca mâna ta, ca mâna [ta]

(*g*) D.n.s.d. şi > D.n.s.d., nu etc.;

4° Văzut'am buze dulci şi reci
Cari promiteau amor pe veci
Dar nu sunt dulci, nu sunt aşa
Ca gura ta, ca gura [ta]

17—20. 1° Se scutur frunzele din vii
De ce nu vii, de ce nu vii,
Au nu ne e atât de dor
Amânduror, amânduror [?]

2° *Strofa dela etaj:* 19. Au nu [ne] e atât de dor > Au nu ni-i dat etc.

C^{2}. 2261, 298—299 (I-a coloană)
C^{1}. 2260, 259

In codru galben trece vânt
Și pleacă ramuri la pământ,
Se scutur frunzele din vii,
De ce nu vii, de ce nu vii?

Și multe flori au fost în teiu
E plină lumea de femei
De seama ta, pe cât văzuiu
Nici una nu-i, nici una nu-i

Văzut-am lucii ochi de foc
Prevestitori de mult noroc,
Dar ca ai tăi de crezământ
Ai lor nu sunt, ai lor nu sunt

Văzut-am mâni subțiri şi reci
Ce promiteau amor pe veci,
Dar nu sunt dulci, nu sunt aşa,
Ca mâna ta, ca mâna ta!

De ce nu vii cu dulce pas
Să 'ntineresc la al tău glas...
Au nu ne e atât de dor
Amânduror, amânduror [?]

D. 2261, 292 v.—293

Prin foi de toamnă trece vânt
Se pleacă toate la pământ
Se scutur frunzele din vii
De ce nu vii, de ce nu vii

De ce nu vrei să reapari
Cu gene lungi pe ochii mari
Au nu ne e atât de dor
Amânduror, amânduror

C^{2}. — *Versiunea dela etaj nu are nicio aplicație care să-i aparție. Cele ce se văd, cu o cerneală mai neagră, cu altă grafie și aplicate pe vechile versuri sau marginal, reprezintă o etapă ulterioară și țin — vezi subsolul lui* D. — *de* d).

C^{1}. 2260, 259

1. Prin frunze > P. foi şi ramuri trece vânt > Prin codru jalnic trece vânt; 2. Se pleacă toate l.p. > Şi pleacă ramuri l.p.; 3. S.s.f. din vii...; 4—6. *id.*; 7. De seama ta eu drept să spuiu > D.s.t. pe cât văzuiu; 8—16. *id.*;

17—20. 1° De ce nu vii să te cuprind
Şi să mă vezi întinerind; (*a*)
Au nu ni-i dat acelaş dor
Amânduror, amânduror?

(*a*) Ca să mă vezi î.;

2° De ce nu vii să străluceşti
Cu ochii mari şi îngereşti?
Au nu ne [e] atât de dor
Amânduror, amânduror?

Şi mii de flori răsar în teiu
Şi-i plină lumea de femei
De-ar fi mai plină de cumu-i
De seama ta, [nici una] nu-i

Atâtea mâni subţiri şi reci
Ce prorocesc* amor pe veci
Dar nu sunt dulci, nu sunt aşa
Ca mâna ta, ca mâna ta

D. — 11. Dacă* > De-ar fi etc.; 12. Ca tine nu-i, ca tine nu-i;

Cu acelaşi subţire creion negru, următorul exerciţiu înrudit (reluat şi 'n alte locuri), din care strofa a doua prinsă în chenar :

Ci dacă vrei *(a)*
Ca să mă 'mbuni *(b)*
Cu flori de teiu *(c)*
Să te 'ncununi

De m'ai iubi
In adevăr
N'ai împleti
Smarand în păr *(d)*

(a)—(b) Dacă vrei
Să mă 'nbuni
(c) Şi dacă vrei; *(d)* Cununi 'n păr

d) 2261, 298—299 (col. II-a) + 2277, 91 (marg.) :

1—4. 1° Prin foi şi ramuri trece vânt
Le pleacă toate la pământ,
Se scutur frunzele din vii
De ce nu vii, de ce nu vii?

2° Se scutur crengile din plopi
Au vrei tu oare să mă 'ngropi
Roşit-au frunzele din vii —
De ce nu vii, de ce nu vii

3° Se scutur frunzele de nuc
Şi toate paserile duc
Şi tremur frunzele de vii
De ce nu vii, de ce nu vii

5—8. *id., plus semne de întrebare la 6 şi 8.*

9—12. 1° Văzut-am mii de dulci [femei] (*a*)
Dar una nu-i de seama [ei] (*b*)
Şi ori pe care-aş mai vedea
Ci* nu-i ca ea, ci* nu-i ca ea *(2277, 91 marg.*

(*a*) *de fapt :* Dar văzut-am mii de dulci ~;
(*b*) *de fapt :* Dar una-i nu-i etc.

2° Şi multe flori [*indesc.*]* pe teiu
Şi-i plină lumea de femei
De seama ta din ce văzuiu
Nici una nu-i, nici una nu-i

3° Şi multe flori au fost în teiu
Şi-i plină lumea de femei
Cu trup aşa, aşa pupuiu (*c*)
Ca tine nu-i, ca tine nu-i (*d*)

(*c*) De seama ta precum văzuiu;
(*d*) Nici una nu-i, nici una nu-i

Strofa 13—16 nu e reluată ; vechiul text de pe coloana I-a e barat — pe fila următoare, marginal, cu acelaşi condeiu o strofă nouă :

1° De câte ori în sus*... ~
Ca pân la gură să-mi ajungi
~

2° De câte ori *ind.*]
Privind *indes.* cu ochi
Te ridicam de subsuori
De câte ori, de câte ori?

Atâția ochi cuprinși de foc
*orice noroc
Dar ca ai tăi de crezământ
Ai lor nu sunt, ai lor nu sunt

Prin ramuri negre trece vânt
Le pleacă toate la pământ
Se scutur frunzele din vii
De ce nu vii, de ce nu vii

Anexe. — Așezăm aici două versiuni, și una și alta, oarecum *en marge*, dar interesând de aproape acest capitol.

Dacă schița *a)* din 2270, 73 v. se vede a fi din categoria exercițiilor de diversiune, versiunea *b)* din 2275^B, 70—71 ni se pare mai curând o glumă sau o pastișă a propriei sale poezii, atât de cursiv și de instantaneu pare ritmul.

Pentru cea de a treia strofă din *a)*, cf. o redacție finită în subsolul unei versiuni din *La steaua* (acest volum, pag. 321).

a) — 2270, 73 v.

Se scutur frunzele de nuc
Și frunzele de vii
Și rândurelele se duc
Tu însă nu mai vii (*a*)

. . . . ~

Și lumea asta ce-o vedem
E plină de femei

ca tine una nu-i

Și toate*. . . . . ~
Și nu mai mă arăt
Iar dacă [vrei] să mă [mai] vezi
Intoarce-te 'ndărăt

(*a*) Iar tu... tu nu mai vii

b) 2275 B., 70—71

Se clatin crengile de nuc
De tine-aminte de mi-aduc
Se scutur frunzele de vii
De ce nu vii? De ce nu vii?

Sau poate crezi că 'ntr'un noroc
Eu mi-aș* fi pus o alta 'n loc
Și c'am putut de-atunci uita
Iubirea ta, iubirea ta.

---

d)—17—20. 1° Văzut-am lucii ochi de foc
Ochi mari și fără de noroc
Ai tăi sunt dulci de crezământ
Cum nu mai sunt, cum nu mai sunt

2° Văzut-am lucii ochi de foc
Prevestitori de mult noroc
Dar ca ai tăi de crezământ
Ai lor nu sunt, ai lor nu sunt

b) — 1—2. 1° Cum vine toamna toți se duc
Se clatin crengile de nuc

2° De cumu-i* toamnă, toți se duc
Rămân în casă singur cuc

3° Se clatin frunze > Se clatin crengile de nuc etc.

Sau poate crezi că ’n ochii mei
E plină lumea de femei?
Şi că norocul mă bătu
De ne-i fi tu, de ne-i fi [tu]

Sau poate crezi că nu încap
De ochii mari ai altui cap — —
Ai tăi sunt dulci, de crezământ
Cum nu mai sunt, cum nu mai sunt

Să văz că iară mi-ai venit
Cu sîn rotund şi împlinit
Şi cum te-aş prinde de mijloc
Pornind la joc, pornind la joc

Şi cum eşti [tu] cu statul mic
De la pământ să te ridic
Să te ridic de subsuori
De multe ori, de multe ori

KAMADEVA

«Convorbiri Literare», XXI, 4, 1 Iulie 1887

Kamadeva e ultima din «*poeziile tipărite în timpul vieţii*» poetului — ce alcătuiesc obiectul primelor trei volume ale prezentei ediţii. Ea a fost trimeasă *Convorbirilor* de d-l A. C. Cuza, care a transcris-o de pe un original, oarecum primitiv [1]), cu prilejul unei vizite la Botoşani, în primăvara anului 1887, când Eminescu, ieşit dela Mănăstirea Neamţului, se afla în îngrijirea surorii sale Henrietta. Reprodusă, cum s’a văzut, în *Almanahul României June* din 1888, după recomandaţia lui Maiorescu, *Kamadeva* e însumată în cea de a treia ediţie a poeziilor lui Eminescu, dela 1889, însoţită de cunoscuta *notă a editorului*, apărută, fără specificare însă, şi în *Convorbiri*, ceea ce făcea pe d-l Ramiro Ortiz să o atribuie poetului [2]). «*Kamadeva*, scria prezentatorul, este în Mitologia Indică zeul amorului. Tatăl său este Cerul, iar Maică-sa Iluzia. In figurare se înfăţişează totdeauna călărind pe un papagal,

---

9—10. 1° Sau poate zici şi tu ca ei Că-i plină lumea de femei?	2° Sau crezi că pentru ochii mei E plină lumea de femei?

14. De ochii dulci ai altui cap — —

[1]) A. C. Cuza, *Kamadeva*, amintiri, în *Neamul Românesc Literar*, I, 7, 1 Iulie 1909 (reprodus şi adaptat în: A. C. Cuza, *Cele două «Junimi» dela Iaşi, «Junimea literară» şi «Junimea politică»*, în *Comemorarea «Junimei» la Iaşi, Mai 1936*, Iaşi, 1937).

[2]) Mihail Eminescu, *Poesie*, prima versione italiana etc. a cura di Ramiro Ortiz, Firenze, 1927, pag. 151.

cu un arc făcut din trestie de zahăr, coarda arcului formată din albine, iar săgeţile din florile trandafirii ale arborelui Amra». O fidelă şi sugestivă stampă, aleasă de Maiorescu, evident, înfăţişând pe Kama, cu toate atributele, însoţeşte şi ilustrează pagina aceasta din *Convorbiri*, care, pentru interesul ei documentar, ni s'a părut că merită să fie reprodusă [1]).

Despre legăturile, mai mult sau mai puţin vizibile, dintre *Pajul Cupidon* şi *Kamadeva*, am spus câte ceva la capitolul celei dintâi. Se ştie, de pildă, că în momentul când redactează, la Bucureşti, *Pajul Cupidon*, Eminescu consulta şi ciornele *Kamadevei*. Să adăogăm de astă dată câteva detalii în legătură cu motivul acestei poezii, care n'a aflat o primire prea entusiastă la critici [2]) şi esteticieni [3]). Manuscrisele poetului atestă, cel puţin în două rânduri, prezenţa tulburătoarei zeităţi indiene. Şi amândouă legate de anii studenţiei berlineze. Odată, în rezumatul ce face (ms. 2257, 105 sq.) articolului « Die Amerikanische Dichtung der Gegenwart » a lui Strodtmann, în care reproduce poezia *Als Kamadeva kam* [4]). Bibliografia subiectului va putea, de bună seamă, identifica, publicaţia şi textul integral al articolului. Până atunci să reţinem, din informaţiile pe care ni le pune la îndemână catalogul Bibliotecii Academiei Române, că Adolf Strodtmann este, între altele, autorul unui « H. Heine's, Leben und Werke », Hamburg, 1884, 2 vol. şi traducătorul celor patru volume ale lui G. Brandes, « Die Hauptströmungen der Literatur des neuzehnten Jahrhunderts », apărute, primele trei, între 1872—1874, anii studenţiei poetului, iar cel de al patrulea în 1876.

A doua oară într'un text, cu osebire preţios şi pe care l-am frecventat la capitolul *Scrisorii I-a*. E vorba de acel curs universitar *Die Cosmogonie der Inder*, al lui Weber, (cf. cap. *Scrisorii I-a*, vol. II, pag. 176 şi 181), din care am extras textul german al « Imnului creaţiunii ». Imediat după aceea, urmează interpretarea imnului şi a acelui principiu generator al lumilor, iubirea (« *Die erste bewegende Macht war Kâma, die Liebe...* »). Reproducem acest fragment, nu fără a atrage atenţia, ca şi la *Scrisoarea I-a*, că el prezintă unele lecţiuni nesigure. (Inconsecvenţele unor forme sunt ale originalului):

2276^{II}, 18 v.—19

> Ehe die Schopfŭng in's Dasein tratt existierte nŭr ein Urwesen in sich geschlossen, die Gegensätze des Seins (sat) ŭ. des Nichtseins (asat), der Unsterblichkeit ŭ. des Todes, die erst in folge der Schopfungs, ŭ. Werdeprocesses sich entwickelten waren noch nicht vorhanden. Dieses Urwesen war die Urmaterie mit der ihr immanenten, ewigen Kraft, die durch sich selbst existierte, also nie einen Anfang genommen hat. Sie war's* als eine dŭnkle Wassermasse beschrieben — ein Ausdrŭck der aber gewiss nur figŭrlich zu nehmen ist ŭ. unserem Erkenntnisskreis einen ŭngefähren Begriffe von dem Urzustand des Alles vor der Schöpfung geben soll. Die Schöpfung ist ein Werdeprocess, eine Entwickelŭng, nicht das Werk eines selbstbewussten nach Zwecken handelnden Schöpfers. Dies beweisen schon die Worte die fŭr der Schaffen u. Schopfŭng hier gebraucht werden namlich visarjuna und visrishti, die eigentlich des Entlassen, die Entlassŭng d.h. Emanation bedeŭten, wie dem *srij* entlassene, das gewohnliche Wŭrzelwort zŭm Aŭsdrŭck der Erschuffung der Welt geblieben ist. Die Urmaterie erhitzte sich ŭ. mit der Hitze nam die Entwickelung ihrer Anfang. Die erste bewegende Macht war Kâma, die Liebe, das Verlangen, der ἔρως der orphischen u. πόθος der phönizischen Cosmogonie; dieser ist der Band zwischen Nichtsein ŭ. Sein, die durch Liebe wird der Nichtexistierende in das Dasein gerŭfen. Aus dem Kâma enstand *Manas, die* Urvernŭnft, *das eigentlich schöpferische Prinzip*. Das Dunkel lichtete sich; ein Lichtstrahl verbreitete sich, die Natŭr sank nach ŭnten, die geistige Kraft (praijati *Energie*) strebte nach oben. Die geistige Macht, die Urkraft die in der Materie verborgen lag ŭ. durch ihre Entfaltŭng die Welt schŭf war's als Hiranja-Garbha d.i. Goldkeim (goldener Embrijo) in einer anderer alten hochpoetischen Hymne der Rigweda gepriesen.

Ms. *Kamadeva* se află în următoarele manuscrise:

A. 2262, 140 v. .
B. 2262, 96 1876
C. 2278, 53

---

[1]) In acelaşi număr, poezii de Veronica Micle: « Scrisoare » *(De-ai şti, iubite, cât de mult — Mi-i dor ca glasul tău s'ascult)* şi « Lui X » *(Nu eşti tu acela care mi-ai dat inimei mâhnire)*.

[2]) G. Ibrăileanu, *Kamadeva* în *Studii literare*, 1930, pag. 223 sqq. — Intregul articol construeşte în jurul întrebării, cu care începe : « Este oare această postumă dusă de Eminescu până la forma definitivă voită de el ? Nu apare postumitatea ei şi în redactare ? ». Iar răspunsul se bănuieşte.

[3]) Mihail Eminescu, *Poezii*, ed. Mihail Dragomirescu, 1937, pag. 284 · ... « Ce înseamnă vindecarea sufletului, cu durerile iubirii? Şi, dacă a voit să se vindece astfel, de ce în somn? Şi de ce a chemat tocmai pe Kama, şi de ce nu pe Cupidon ?... Strofa finală este un non sens etc. ».

[4]) « ...oder an der Gangesflut mit zaubervollen Lieder die Geburt Kamas oder Kamadewas, der indische Liebesgottes feiern ».

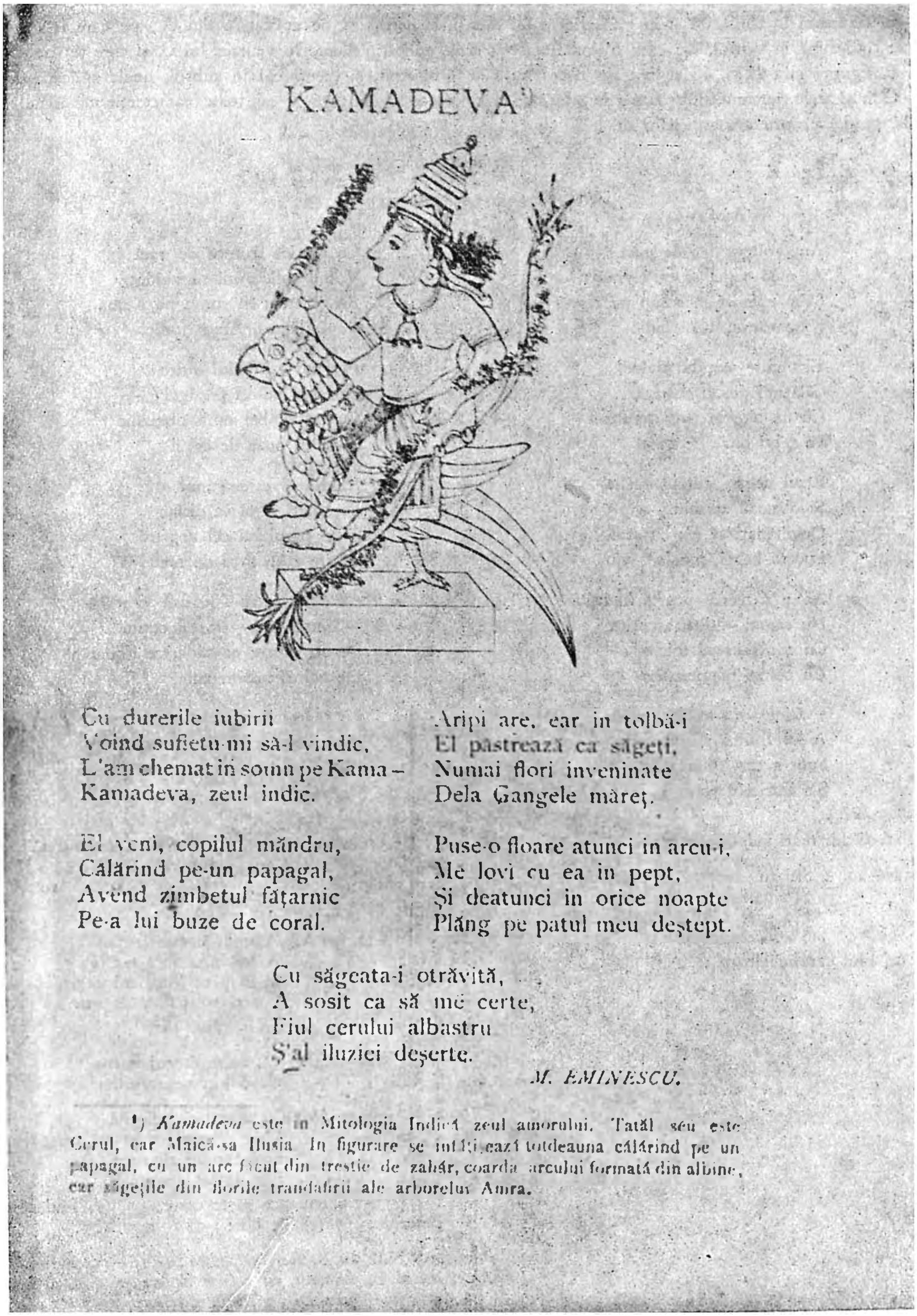

KAMADEVA[1]

Cu durerile iubirii
Voind sufletu-mi să-l vindic,
L'am chemat in somn pe Kama –
Kamadeva, zeul indic.

El veni, copilul măndru,
Călărind pe-un papagal,
Avend zimbetul fățarnic
Pe-a lui buze de coral.

Aripi are, ear in tolbă-i
El păstrează ca săgeți,
Numai flori inveninate
Dela Gangele măreț.

Puse-o floare atunci in arcu-i,
Me lovi cu ea in pept,
Și deatunci in orice noapte
Plăng pe patul meu deștept.

Cu săgeata-i otrăvită,
A sosit ca să mě certe,
Fiul cerului albastru
Ș'al iluziei deșerte.

M. EMINESCU.

---

[1] *Kamadeva* este in Mitologia Indică zeul amorului. Tatăl seu este Cerul, ear Maică-sa Ilusia. In figurare se infățișează totdeauna călărind pe un papagal, cu un arc făcut din trestie de zahăr, coarda arcului formată din albine, ear săgețile din florile trandafirii ale arborelui Amra.

KAMADEVA
— « Comvorbiri Literare », XXI, 4, 1 Iulie 1887 —

A. figurează în **2262, 140** v. şi este de fapt un brouillon, peste care s'au adaos aplicaţii, ce ţin de B. şi pe cari le-am trecut acolo. Transcrierea noastră e aşa dar palimpsestică.

B. figurează în **2262, 96** şi în transcrierea lui am ţinut seamă şi de aplicaţiile din A., pe care le-am menţionat totdeauna în subsol, aşa cum n'am înregistrat acele aplicaţii, făcute în vederea lui C. şi care ţin de el.

C. figurează în **2278, 53** şi în transcrierea lui s'au înregistrat, şi menţionat în subsol, unele aplicaţii din B.

Câte şi trele versiunile din *Kama* se situează, cronologiceşte, în 1876 şi au toate caracterele materiale, (cerneală, grafie) proprii manuscriselor de Iaşi.

A. 2262, 140 v.

KAMA

Am voit cu vis de vară
Al meu suflet să mi'l vindec
Ş'am chemat în somn pe Kama
Kama-dewa, zeul indic

El veni — copilul dulce,
Călărind pe-un papagal
Cu un zîmbet prea obraznic
Pe-a lui buze de coral

Părul negru, chipul oacheş
Şi obrazul arămiu
Ochii mari se uit cu sete
Lucesc negri, moale*, viu

Arcu 'n mână, poartă 'n tolbă
Nu săgeţi — flori ascuţite,
Cu adormitorul miros
Cu colori nepomenite

— Cine sunt să-ţi spue ţie
A lui Budha sfântă carte —
Sunt a cerului copil eu
Ş'a iluziei deşarte

---

11. Ochii mari sub lunge gene;

17—20. — Ştii tu cine-s? O deschide
Şi-i găsi-o 'n sfânta carte
Fiu sunt cerului albastru (*a*)
Ş'a iluziei deşarte

(*a*) Fiul cerului albastru

B. 2262, 96

Cu un vis frumos de vară
Voind sufletu-mi să vindec,
Am chemat în somn pe Kama
Kama-Dewa, Amor indic.

El veni — copilul dulce
Călărind pe-un papagal
Cu un zîmbet mult obraznic
Pe-a lui buze de coral

Arămiu îi este trupul
Pe-umeri aripi se disfac
Şi în părul lui cel negru
Poartă roşii flori de mac

Arcu 'n mână — poartă 'n tolbă
— Nu săgeţi — flori ascuţite
De-un miros, ce-adoarme ['ndată]*
De colori nepomenite

Cu săgeata-i otrăvită
L'am chemat ca să mă certe:
Fiul cerului albastru
Ş'al iluziei deşerte.

---

1. *(întâi pe* A.); 2. Voind sufletul să'l vindec (A.); 4. Kama-dewa Eros indic (A.) > K.-D., zeul indic (B.); 7. *(întâi pe* A.*)*; 10. A lui buze încă tac (B.);

9—12. (*pe* A.) Arămiu îi este trupul
A lui buze încă tac (*b*)
Şi în părul [lui] cel negru
Poartă roşii flori de mac

(*b*) A.l.b. pline tac;

15—16. (B.) Cu adormitorul miros
Cu colori nepomenite

17—20. (A.) Cu săgeata-i înflorită
L'am chemat ca să mă certe (*c*)
Fiul cerului albastru (*d*)
Ş'al iluziei deşerte (*e*)

(*c*) Ai chemat ca să te certe; (*d*) Fiul cerului puternic; (*e*) Ş'a i.d.;

N.B. *In* B. *marginal, rima :* April — copil —. *Intreg textul* B. *încadrat cu chenar de creion roşu, apoi barat cu creion negru. Despre strofa ulterioară, amintind de* Pajul Cupidon — *cf. acolo* (vol. II, pag. 50).

C. 2278, 53

KAMA

De receala pustnicirei
Voind sufletu-mi să'l vindic
L'am chemat în somn pe Kama
Kama-deva, zeul indic.

Prin şoptiri amăgitoare
Ce s'adaog val cu val
Apăru copilul dulce
Călărind pe-un papagal

Ochii lui vicleni şi galişi
. . . . ~
El zîmbia cu moliciune
Cu gropiţe în obraz

Pe-a lui umere-arămie
Aripi scurte se desfac,
Iar în părul lui cel negru
Poartă roşii flori de mac

Poartă 'n tolbă ~
Nu săgeţi, — flori ascuţite
Cu miroase-adormitoare
De colori nepomenite

---

1. De pustiu şi de receală; 2. V.s.-mi să'l vindec; 6. Cari > Ce se 'mbină val cu val;

Pe B., *în dreptul vers. 5—6, marginal, cu cerneala din* C. (*dela etaj*), *o redacţie tranzitorie :*

Ţiind capul într'o parte
Călărind pe-un papagal

care s'au repartizat altfel în C., *de pildă :*

9—12. (C.) Ţine capul într'o parte
Cu gropiţe în obraz
El zîmbeşte, cată-galiş
Şi de mine face haz (*a*)

(*a*) Ş.d. mine-ş[i] f.h.;

13—16. 1° (*pe* B.) Arămiu la trup — pe umeri
Aripi albe se desfac
~

2° (C.) Pe-a lui umere rotunde
Aripi scurte se disfac (*b*)
Iar în părul lui cel negru
Poartă roşii flori de mac

(*b*) A. albe s.d.;

3° (C.) Pe-arămii, şi dulcii umeri
Scurte aripi se desfac

17. (*pe* B.) Arcu 'n mână — are 'n tolbă;

17—20. (C.) Arcu 'n mâni — el poartă 'n tolbă
Flori din Ganges, ascuţite (*c*)
Cu miroase-adormitoare
Şi colori nepomenite (*d*)

(*c*) Nu săgeţi — flori otrăvite > N.s.-f. ascuţite;
(*d*) De colori n.;

Cu săgeata veninoasă
L'am chemat ca să mă certe
Fiul cerului albastru
Ş'al iluziei deşerte

* * *

Uxè Nimè: un pseudonim al lui Eminescu. -- In marginea versiunii A. (2262, 140 v.) cu acelaşi condeiu, cu aceeaşi cerneală violetă şi cu aceeaşi grafie, în aceeaşi zi, de bună seamă, a anului 1876, Eminescu caligrafiază, în genul titlului *Kama*, din prima coloană, de două ori:

Ugo Xenius Melegru
Ugo Xenius Melas

Enigmatice, la întâia vedere, cele trei vocabule nu sunt de cât o altă formă de pseudonim, la care Eminescu ajunsese, prin anagramă, încă din 1874. Intr'adevăr, în ms.-ul 2268, 38 v. (sau 19, deoarece caietul are două numerotaţii), cu scrisul caracteristic, al Berlinului şi în fruntea unor crâmpeie din *Fata în grădina de aur*, stă scris:

Uxè Nimè

şi puţin mai jos, *Călindariu turcesc (persan)*. Cetit dela dreapta spre stânga (şi ţinând seama de cei doi *è* ca şi de *x* = *cs*) Uxè Nimè (recte: Ucsè Nimè) dă: *Eminescu.*

---

21. (C.) Cu săgeata-i otrăvită;

In josul paginei, aceste versuri, ce amintesc anume ecouri din Diana, *cu care ar fi voit, poate, să echivaleze strofa a 2-a — dar, în cele din urmă, barate:*

Iar şoptirile-i în juru-i
Sau cu* frunzele 'n păduri
Sau cu* molcomă hârjoană
Sau cu* sgomotul de guri

O acoladă de creion roşu îmbrăţişează pe stânga întreaga versiune, iar din coloana a 2-a, strofa ultimă.

MĂRTURII*

TITU MAIORESCU

. . . .

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum aşa de puţin format, încât ne vine greu să-l cităm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului este d. Mihail Eminescu. Dela d-sa cunoaştem mai multe poezii publicate în *Convorbiri literare*, care toate au particularităţile arătate mai sus, însă au şi farmecul limbagiului (semnul celor aleşi), o concepţie înaltă şi pe lângă aceste (lucru rar între ai noştri) iubirea şi înţelegerea artei antice.

> Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
> Lume ce gândea în basme şi vorbea în poezii,
> O! te văd, te-aud, te cuget, tânără şi dulce veste
> Dintr'un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi zei.
>
> Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scântee,
> Braţ molatic ca gândirea unui împărat poet,
> Tu ai fost divinizarea frumuseţei de femee,
> A femeei, ce şi astăzi tot frumoasă o revăd —

astfel începe strania sa poezie Venere şi madonă.

. . . .

Ocazia la observări critice nu lipseşte în aceste poezii. *Venere şi Madona* cuprinde o comparare confuză. Femeea a fost divinizată în Venera antică şi apoi (de Rafael) în Madona. Tot aşa poetul asupra unei feţe « pală de o bolnavă beţie », aruncă « vălul alb de poezie » şi o divinizează. Însă madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venera antică o realitate brută pe lângă Madona modernă, şi strofa:

> O, cum Rafael creat-a,

prin care poetul rezumă încă odată compararea, nu o lămureşte ma bine, ci slăbeşte poezia prin repetiţie. Originală şi plină de efect, însă prea calculată (*recherchée*, cum ar spune Francezii) este tranziţia « Plângi copilă?... ».

« Epigonii » cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se înalţă peste măsură poeţii mai vechi, şi lauda ditirambică a lui Ţichindeal d.e. şi a lui Heliade cu greu va putea încălzi cetitorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poezii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est*, un progres simţit în precizia limbagiului şi în uşurinţa versificării.

Dar şi aci, ca în celelalte, sunt greşeli ce trebuesc neapărat îndreptate.

Abuz de cuvântul *pală*, care poate n'ar trebui uzat deloc, uneori gândiri şi expresii prea obişnuite, multe rime rele.

---

*) Despre spiritul în care s'a făcut această spicuire de *mărturii*, vezi locul respectiv din Introducerea prezentului volum.

Nu înţelegem, nu putem primi această negligenţă a formei. Nepăsarea publicului român, care în aceeaşi linie cu adevăraţii poeţi pune şi pe Tăutu şi pe Sion şi pe *tutti quanti*, şi pe de altă parte precipitarea întregei noastre activităţi intelectuale, ce se vede produsă sub neliniştea unei ameninţări statornice, explică, dar nu excuză greşala arătată.

Tocmai spre deşteptarea publicului român din nepăsarea lui trebue prezentate numai formele estetice cele mai curate, şi în mijlocul agitărilor politice şi sociale arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost. Când mişcarea altfel trecătoare a unei inimi pline de simţiri vrea să se întrupeze în forma poeziei, ea prin chiar aceasta intră într'o lume, unde timpul nu mai are înţeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curăţenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepţia lui să rămână o moştenire neatinsă a generaţiilor viitoare. Şi care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualităţii şi, încălzit de raza unei încrederi adese iluzorie, nu şi-ar înălţa aspirarea spre o nemurire omenească?...

(*Direcţia Nouă*, 1871)

……

Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu, este o aşa de covârşitoare inteligenţă, ajutată de o memorie, căreia nimic din cele ce-şi întipărise vreodată nu-i mai scăpa (nici chiar în epoca alienaţiei declarate), încât lumea în care trăia el după firea lui şi fără nicio silă, era aproape exclusiv lumea ideilor generale ce şi le însuşise şi le avea pururea la îndemână. In aceeaşi proporţie tot ce era caz individual, întâmplare externă, convenţie socială, avere sau neavere, rang sau nivelare obştească şi chiar soarta externă a persoanei sale ca persoană, îi erau indiferente. A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu înseamnează a întrebuinţa o expresie nepotrivită cu individualitatea lui şi pe care el cel dintâi ar fi respins-o. Cât i-a trebuit lui Eminescu ca să trăiască în accepţiunea materială a cuvântului, a avut el totdeauna. Grijile existenţei nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale; când nu câştiga singur, îl susţinea tatăl său şi-l ajutau amicii. Iar recunoaşterile publice le-a despreţuit totdeauna.

Vreun premiu academic pentru poeziile lui Eminescu, de a cărui lipsă se plânge o revistă germană din Bucureşti? Dar Eminescu ar fi întâmpinat o asemenea propunere cu un râs homeric sau, după dispoziţia momentului, cu acel surâs de indulgenţă miloasă ce-l avea pentru nimicurile lumeşti. Regina României, admiratoare a poeziilor lui, a dorit să-l vadă, şi Eminescu a avut mai multe convorbiri literare cu Carmen Sylva. L-am văzut şi eu la Curte şi l-am văzut păstrând şi aici simplicitatea încântătoare ce-o avea în toate raporturile sale omeneşti. Dar când a fost vorba să i se confere o distincţie onorifică, un *bene-merenti* sau nu ştiu ce altă decoraţie, el s'a împotrivit cu energie. Rege el însuşi al cugetării omeneşti, care alt Rege ar fi putut să-l distingă? Şi aceasta nu din vreo vanitate a lui, de care era cu desăvârşire lipsit, nu din sumeţia unei inteligenţe excepţionale, de care numai el singur nu era ştiutor, ci din naivitatea unui geniu cuprins de lumea ideală, pentru care orice coborire în lumea convenţională era o supărare şi o nepotrivire firească!

Cine 'şi dă seamă de o asemenea figură, înţelege îndată, că nu-l puteai prinde pe Eminescu cu interesele, care ademenesc pe cei mai mulţi oameni. Luxul stării materiale, ambiţia, iubirea de glorie nu au fost în niciun grad obiectul preocupărilor sale. Să fi avut ca redactor al «Timpului» mai mult decât a avut, să fi avut mai puţin; pentru micile lui trebuinţe materiale tot atât era. Numai după izbucnirea nebuniei, în intervalele lucide, în care se arătau însă felurite forme de degenerare etică, obişnuite la asemenea stări, devenise lacom de bani.

Prin urmare legenda, că mizeria ar fi adus pe Eminescu la nebunie, trebue să aibă soarta multor alte legende: să dispară înaintea realităţii.

Şi nici munca specială a unui redactor de ziar nu credem că trebue privită la Eminescu ca o sforţare impusă de nevoie unui spirit recalcitrant. Eminescu era omul cel mai silitor, veşnic cetind, meditând, scriind. Lipsit de orice interes egoist, el se interesa cu atât mai mult de toate manifestările vieţii intelectuale, fie scrierile vreunui prieten, fie studiarea mişcării filozofice în Europa, fie izvoarele istorice, despre care avea cunoştinţa cea mai amănunţită, fie luptele politice din ţară. A se ocupa cu vreuna din aceste chestii, a cugeta şi a scrie asupra lor, era lucrul cel mai potrivit cu felul spiritului său. Şi energia, cu care a redactat «Timpul», înălţimea de vederi, ce apare în toate articolele lui, puterea neuitată, cu care în contra frazei despre *naţionalismul* liberal al partidului dela guvern a impus importanţa elementului autohton, sunt o dovadă pentru aceasta.

Cu o aşa natură, Eminescu găsea un element firesc pentru activitatea lui în toate situaţiile, în care a fost pus. La bibliotecă, pentru a-şi spori comoara deja imensă a memoriei sale; ca revizor şcolar, pentru a stărui cu limpezimea spiritului său asupra nouelor metode de învăţământ; în cercul de amici literari, pentru a se bucura fără invidie sau a râde fără răutate de scrierile cetite; la redacţia «Timpului», pentru a biciui frazeologia neadevărată şi a formula sinteza unei direcţii istorice naţionale: în toate aceste ocupări şi sfere Eminescu se afla fără silă în elementul său.

Dacă a înnebunit Eminescu, cauza este exclusiv internă, este înnăscută, este ereditară. Cei ce cunosc datele din familia lui, ştiu că la doi fraţi ai săi, morţi sinucişi, a izbucnit nebunia înainte de a sa şi că această nevropatie se poate urmări în linie ascendentă.

De altminteri şi în vremea, în care spiritul lui era în vigoare, felul traiului său făcuse pe amici să se teamă de rezultatul final. Viaţa lui era neregulată; adesea se hrănea numai cu narcotice şi excitante; abuz de tutun şi de cafea, nopţi petrecute în citire şi scriere, zile întregi petrecute fără mâncare, şi apoi deodată la vreme neobişnuită, după miezul nopţii, mâncări şi băuturi fără alegere şi fără măsură; aşa era viaţa lui Eminescu. Nu această viaţă i-a cauzat nebunia, ci germenele de nebunie înnăscut a cauzat această viaţă. Ceea ce o dovedeşte, este, că toate încercările, adeseori şi cu stăruinţă repetate de unii prieteni ai săi, între alţii şi de mine, nu au fost în stare să-l aducă la un trai mai regulat.

Şi nici de nefericiri, cari ar fi influenţat sănătatea intelectuală sau fizică a lui Eminescu, nu credem că se poate vorbi. Dacă ne-ar întreba cineva: a fost fericit Eminescu? am răspunde: cine e fericit? Dar dacă ne-ar întreba: a fost nefericit Eminescu? am răspunde cu toată convingerea: nu ! Ce e drept, el era un adept convins al lui Schopenhauer, era prin urmare pesimist. Dar acest pesimism nu era redus la plângerea mărginită a unui egoist nemulţumit cu soarta sa particulară, ci era eternizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta omenirii îndeobşte; şi chiar acolo, unde din poezia lui străbate indignarea în contra epigonilor şi a demagogilor înşelători, avem a face cu un simţimânt estetic, iar nu cu o amărăciune personală. Eminescu, din punct de vedere al egoismului, era cel mai nepăsător om ce şi-l poate închipui cineva, precum nu putea fi atins de un simţimânt prea intensiv al fericirii, nu putea fi expus la o prea mare nefericire. Seninătatea abstractă, iată nota lui caracteristică, în melancolie ca şi în veselie. Şi lucru interesant de observat: chiar forma nebuniei lui era o veselie exsultantă.

Când venea în mijlocul nostru cu naivitatea sa ca de copil, care îi câştigase de mult inima tuturor, şi ne aducea ultima poezie ce o făcuse, o refăcuse, o rafinase, căutând mereu o formă mai perfectă, o cetea parcă ar fi fost o lucrare străină de el. Niciodată nu s'ar fi gândit măcar să o publice: publicarea îi era indiferentă, unul sau altul din noi trebuia să-i ia manuscrisul din mână şi să-l dea la *Convorbiri Literare* !

Şi dacă pentru poeziile lui, în care şi-a întrupat sub o formă aşa de minunată cugetările şi simţirile, se mulţumea cu emoţiunea estetică a unui mic cerc de amici, fără a se gândi la nicio satisfacţie de amor-propriu; dacă el se considera oarecum ca organul accidental, prin care însăşi poezia se manifesta, aşa încât ar fi primit cu acceaşi mulţumire să se fi manifestat prin altul: ne este permis a conchide nu numai că era nepăsător pentru întâmplările vieţii externe, dar şi chiar că în relaţiile lui pasionale era de un caracter neobişnuit. Cuvintele de amor fericit şi nefericit nu se pot aplica lui Eminescu în accepţiunea de toate zilele. Nicio individualitate femeiască nu-l putea captiva şi ţinea cu desăvârşire în mărginirea ei. Ca şi Leopardi în *Aspasia*, el nu vedea în femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil. Il iubea întâmplătoarea copie sau îl părăsea, tot copie rămânea, şi el cu melancolie impersonală îşi căuta refugiul într'o lume mai potrivită cu el, în lumea cugetării şi a poeziei. De aci «Luceafărul» cu versurile dela sfârşit:

«Ce-ţi pasă ţie, chip de lut,
Dac'oi fi eu sau altul?
Trăind în cercul vostru strîmt
Norocul vă petrece;
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece».

(*Eminescu şi poeziile lui*, 1889)

B. P. HASDEU

> ...et souvent je regrette
> D'être née en des temps un peu trop raffinées
> Où l'on trouve l'honneur et l'amour surannées
> Et dans lesquels un fou peut seul être poète !
> Julie Hasdeu, *Chevalerie*, p. 5

La 15 Iulie, când trebuia să apară acest număr al *Revistei noue*, am aflat că Eminescu nu mai este.

Am oprit apariţiunea, preferind să întârzie mai bine cu câteva zile, decât să nu cuprinză o pagină în onoarea aceluia care face onoare ţărei sale.

Eminescu a lăsat multe versuri admirabile; însă meritul lui cel covârşitor, un merit de principiu, este acela de a fi voit să introducă şi de a fi introdus în poezia românească adevărata cugetare ca fond și adevărata artă ca formă, în locul acelei uşoare ciripiri de mai 'nainte, care era foarte igienică pentru poet și pentru cetitor, scutindu-i deopotrivă, pe unul şi pe celălalt, de orice bătaie de cap şi de orice bătaie de inimă.

Nu zic nimănui să imiteze pe Eminescu. Din contra. Poezia este o căsătorie a realităţii cu idealul în sufletul poetului, în acele momente când poetul e poet, — poetul fie cât de mare nu e poet totdeauna; — în acele momente prin urmare, în care el este mai el, mai însuşi, mai individual ca oricând. In fiecare suflet poetic realitatea şi idealul se combină şi se acordă într'un alt mod. Intre doi poeţi pot fi asemănări numai doară prin asemănarea cea organică între naturile amândorora, niciodată prin imitaţiune. A imita pe cineva în poezie este un talent tot atât de vulgar ca şi a imita pe cineva pe scenă, unde şi acolo un actor artist urzeşte, nu maimuţează. Eminescu va trăi fiindcă a izbutit a găsi frumosul fără a imita pe nimeni.

El va trăi, deşi a murit nebun. Şi a trebuit să moară nebun. E grozav a o zice ! Să nu fi înnebunit, el nu avea ce mânca. Mai rău decât atâta ! ca să aibă ce mânca el fusese silit a-și mânca inima, înlocuind avânturile poeziei, avânturi mărețe, avânturi cari nu se pot vinde, prin acea proză de toate zilele a sterpelor lupte de actualitate, care îi aducea o fărâmă de pâine, stropită într'ascuns cu amare lacrimi — prefața nebuniei.

El va trăi, deşi a murit nebun. Şi cum oare putea să nu înnebunească? In toate epocile au fost poeţi pe cari flămânda sărăcie, uneori numai deşertăciunea, pentru o ticăloasă pomană însoţită de o mai ticăloasă laudă, îi încovoia tămâitori dinaintea celor puternici. In toate epocile s'au văzut însă şi de acele firi semeţe, înalte, vrednice de solia ce le-a dat-o Dumnezeirea, cari niciodată n'au atins o mână cerşetoare către vreo mărire pământească, către acei ce uită că nu săracii spălau picioarele lui Isus, ci Isus a spălat picioarele săracilor. Aşa poet a fost Eminescu.

El va trăi, deşi a murit nebun; vor muri însă pentru vecie nemunăraţii înţelepţi, cari au lăsat, lasă şi vor lăsa totdeauna să înnebunească un Eminescu.

(*Eminescu* în *Revista Nouă*, II, 6, 15 Iunie 1889).

DUILIU ZAMFIRESCU

……

Azi am primit Convorbirile cu studiul asupra lui Eminescu. Pentru ca să exprim toată plăcerea mea față de partea I-a, îmi aduc aminte că primeam odată nişte scrisori cari începeau și sfârşeau cu vorbele acestea « cher cher » repetate. Aşa îmi vine mie să zic « iubite iubite Domnule Maiorescu ». Să nu vă surprindă aceste declarații, fiindcă eu mă încălzesc repede și prea mult. Trebue să luați numai partea bună a gândului meu, aceea adică în care stă ca o lampă veche ce arde de veacuri cu o lumină mititică, și pe care un artist puternic o înalță, aprinzând-o până a-mi umplea tot capul de vibrații calde.

In adevăr. Aţi citat pe Aspasia lui Leopardi, parcă am fi stat de vorbă când scriați. E între Leopardi şi Eminescu o afinitate atât de extraordinară, încât se pare că simplitatea durerii unuia a fost izvorul pe sub pământ, care în vadul străin a lui Eminescu a ieşit la lumină într'o dimineață naivă de toamnă. Eu cred că nu atât simțirile lor, cât mai cu seamă forma acestor simțiri și pregătirea prin studiu a acestor forme are o infinită asemănare la cei doi poeți. Aşa bunăoară incomparabila simplitate a lui Leopardi din poezia *La sera del dì di festa*, or *Alla luna*, or *La vita solitaria* devine la Eminescu acea simplitate nouă și oarecum mai tânără ce o admirăm. Şi la amândoi, când ne vorbesc, cuminți și senini, de durerile lor, accentele au o putere sfâșietoare. Care este misterul acestei înrâuriri ? Poate raritatea, fiindcă oamenii ceilalți sunt meşteșugiți, și adevărul, care este deapururi simplu.

Am încercat să traduc câteva poezii leopardine fără rimă şi fără ritm, numai spre a păstra forma întreagă şi coloarea vorbelor. Veți vedea ce asemănare de nuanțe.

Dar apoi periodul « Născut la 20 Dec. etc. până la Eminescu moare » etc., cu fraza « încălzit de farmecul unor femei dela care au rămas în poeziile lui câteva urme de păr bălai, de ochi întunecați, de mâni reci, de *un nu știu ce* și *nu știu cum* » etc. ! O minune. Vorbele astea subliniate sunt atât de fericit găsite, și periodul întreg e atât de admirabil quintesențiat, încât îmi va rămâne de model.

Cât despre portretul sufletesc a lui Eminescu, adevărul l-ați făcut așa de frumos, încât orizonturile ce D-voastră le vedeți limpede şi le arătați cu curaj vor deveni, pentru multe naturi încurcate în negura lor proprie și pentru mulți nefericiți, o mângâiere ». (N-bre 18, Roma, 89).

(*Duiliu Zamfirescu și Titu Maiorescu în scrisori, 1884—1913*, pag. 57—58)

I. GHEREA

……

Iată lucruri, cari neapărat trebuiesc pricepute, dacă dorim să înțelegem pe poet și creațiunea lui. In privința cauzelor pesimismului, acuma în urmă, au început a se răspândi niște păreri, cu totul greșite, și cari vin din nestudiarea mai adâncită a creațiunei lui Eminescu. Unii zic: Pricina pesimismului poetului nostru este filosofia pesimistă a veacului, Schopenhauerianismul. Cât de greșită e această părere, pot să înțeleagă acei ce-au cetit articolul nostru: Decepționismul în literatura română. Cei care sunt de această părere nu văd oare că, prin explicarea lor, nu explică nimica? Nu văd că fac numai ca întrebarea să fie altfel pusă? Și anume: Dece filosofia Schopenhaueriană a înrâurit așa de mult asupra creațiunii lui Eminescu? Pe când Eminescu învăța în Germania, marele filosof pesimist murise, în schimb trăia și tuna dela tribună alt învățat, alt filosof, care a făcut mare zgomot în Germania prin propaganda sa optimistă, prin violența-i ne mai pomenită împotriva pesimismului lui Schopenhauer și Hartmann. Vorbim de E. Dühring. Cum dar mortul Schopenhauer a avut mai mare înrâurire asupra lui Eminescu, decât viul Dühring, despre care, fie zis în treacăt, Eminescu vorbia cu mult respect?

Alții, cu mult mai mare aparență de adevăr, dau următoarea explicație cauzei pesimismului lui Eminescu. Această cauză ar fi avut caracterul intim al poetului însuși: sămânța nebuniei, boala fiziologică și psihologică moștenită, care mai apoi a făcut să se declare nebunia la poet, tot ea l-a făcut pesimist. Pesimismul lui Eminescu, după această explicare, are rădăcini adânci organice: fondul prim al poetului, dacă putem să ne exprimăm astfel, e pesimist. Bine înțeles, dacă fondul prim ar fi fost pesimist, acest pesimism s'ar fi manifestat în orice țară ar fi trăit poetul, în orice condiție ar fi trăit; s'ar fi manifestat sub alte forme, dar tot ca pesimism în fond. Această din urmă părere capătă și mai multă aparență de adevăr, prin moartea tragică a poetului la casa de nebuni. Totuși părerea e greșită, cum vom vedea analizând pesimismul lui Eminescu.

……

Dar înălțimea concepțiunii sale pesimiste și poetice ajunge la apogeu în satira întâia. Când artistul a ajuns să-și exprime desăvârșit sentimentele sale, atunci e un mare talent, dar numai când a izbutit să arate într'o formă poetică o mare concepție filosofică, o mare generalizare a minții omenești, atunci el ajunge geniu; și ceea ce ridică așa de sus creațiunea poetică a lui Eminescu e vasta sa concepție despre viață, o concepție, care poate să nu fie a noastră, care însă e, de netăgăduit, mare. Imensele probleme ale universului, cum e crearea și închegarea lumii, ori mai bine zis a sistemului nostru solar, o închegare imensă în timp și spațiu; micimea planetei noastre față cu aceste imensități, și mai cu seamă scurtimea vieței omenirii, care pare numai o clipă, în viața totală a lumii; întunericul ce se arată îndărătul omenirei, până la ivirea vieței organice și înaintea omenirii după stingerea acestei vieți; micimea vieței unui om, cu toate microscopicele lui interese, față cu aceste probleme imense..., toate aceste sunt minunat de bine exprimate în satira întâia. De ce oare Eminescu, pentru a descrie închegarea sistemului nostru solar, a întrebuințat o cosmogonie indiană, în loc de teoria evoluției moderne, care putea la urma urmei să-i dea tot atâta material pesimist? Probabil, că această cosmogonie e mai plastică. Și în adevăr, e admirabil de plastică cosmogonia exprimată în versurile următoare:

> «La 'nceput, pe când ființă nu era nici neființă,
> Pe când totul era lipsă de viață și voință,
> Când nu s'ascundea nimica, deși tot era ascuns,
> Când pătruns de sine însuși odihnea cel nepătruns,
> Fu prăpastie? genună? Fu noian întins de apă?
> N'a fost lume pricepută și nici minte s'o pricepă,
> Căci era un întunerec ca o mare făr' o rază,
> Dar nici de văzut nu fuse și nici ochiu care s'o vază,
> Umbra celor nefăcute nu 'ncepuse-a se desface,
> Și în sine împăcată stăpânea eterna pace» [1].

---

[1] Iată cum ne expune F. Lenormant (în *Manuel d'histoire ancienne*, v. III, p. 618) cosmogonia vedică: «La început nu era nimica, nici ființă, nici neființă, nici cer, nici orizont. Ce învăluia deci totul? ce cuprindea pe acel tot? Fu apă? Fu *prăpastie adâncă*? Nu era nici moarte, nici nemurire. Nu se lumina de ziuă în noapte. Numai *el* singur respira fără suflare, și nimica nu era afară de dânsul. Intunerecul domnea, acoperind totul ca un ocean întunecos. Sâmburele ascuns în adâncimile întunerecului a răsărit singur prin puterea căldurei». Lassen ne spune același mit indian, numai cu alte cuvinte (Vezi scrierile filosofice ale lui Lessewici).

Concepția modernă a eternei mișcări, concepția după care n'a fost, nu e și nu va fi o clipă de pace «în sine împăcată» e și mai măreață, și mai poetică decât «eterna pace».

Incheierile pesimiste, scoase de Eminescu din această cosmogonie vedică, din metafizica Schopenhaueriană şi din esoterismul indian, care se oglindeşte în satira I-a, nu-s ceva personal şi original al lui Eminescu. Astea sunt încheierile tuturor pesimiştilor. Ca filosof pesimist Eminescu nu-i original, el a împrumutat această filosofie gata dela pesimiştii germani. Dar cu totul original şi personal e poetul nostru în modul cum a simţit el acest pesimism. Lucru de altmintrelea limpede. O concepţie filosofică, una şi aceiaşi, poate fi primită de mai mulţi artişti, dar fiecăruia va sugera alte sentimente, şi după fel şi după grad. Dacă ne dăm samă de sentimentele lui Eminescu, pe cât e vorba de pesimism, vedem că sunt cu totul neconsequente şi nelogice, ca sentimente pesimiste. In adevăr din filosofia pesimistă, ori trebue să urmeze ca o consequenţă ceea ce Nemţii numesc, — cam energic şi brutal, dar prea adevărat, — « das Eckel des Lebens » — greaţa de viaţă, ori, cel puţin, nepăsarea pentru această viaţă. Se ştie că şefii pesimismului german propuneau fel de fel de mijloace pentru stingerea neamului omenesc de pe faţa pământului. Şi în adevăr, dacă viaţa e un vis urît, un chin. . ., atunci mai bine să lipsească, se înţelege dela sine. Şi această greaţă de viaţă, dacă nu în înţelesul cu totul nebunesc de mai sus, dar ceva mai slăbită, şi-a găsit poeţii săi. Dacă natura e numai « un vis al nefiinţei », un nimic, un non-sens, atunci e foarte la locul ei exclamarea trufaşă, dar cam egoistă, a lui Alfred de Vigny:

« Vivez, froide nature, et revivez sans cesse,
. . . .
Vous ne recevrez pas un cri d'amour de moi ». 1)

Dacă viaţa omului e numai o vale de mizerii, fără niciun înţeles, fără niciun viitor; dacă iubirea e numai o iluzie îngrozitoare şi urîtă, care se sfârşeşte cu moartea, atunci e consequentă cântarea brutală şi nesănătoasă a lui Beaudelaire [*sic*], care plimbându-se cu iubita-i, dă peste un hoit puturos, putred, verde, în care foiesc vermii, dela care se împrăştie o duhoare ciumată, iar poetul, arătându-i toate aceste grozăvii, zice:

« — Et pourtant, vous serez semblable a cette ordure,
A cette horrible infection » 2).

Nu trebue mai multe exemple; aceste două, şi mai ales cel din urmă, sunt deajuns pentru a arăta cât de departe, cât de enorm de departe, e acest pesimism consequent, dar brutal şi bolnav, cât de străin e de geniul lui Eminescu. El, Eminescu, să nu arăte niciun pic de iubire naturei, el care a iubit-o mai mult decât oricare din poeţii noştri! El, care tremura împreună cu tremuratul razei de lună, rămânea cu ochii mari şi visa treaz la vederea lunei pline, alunecând pe cer; el, care se extazia, în faţa unui asfinţit de soare ori a răsăritului lunei, el care iubea aşa de mult natura, încât, înrăurit de o noapte de vară, cu luna, plină şi melancolică, repeta entuziasmat:

« Totu-i vis şi armonie
Noapte bună ».

Eminescu să arăte iubitei sale un hoit descompus, şi să-i zică: aşa vei fi şi tu! El, blândul, iubitorul poet, care, strâns la pieptul iubitei sale, se perdea în ochii ei, în acei ochi frumoşi, cuminţi şi mari, în acei ochi mari, visători şi albaştri, în cari se adunau toate basmele; el, blândul, iubitorul poet, care scălda pe iubita sa în lumina lunei, făcea să ningă asupra ei flori de teiu, şi o întreba de o mie de ori, iarăşi şi iarăşi:

« Mă iubeşti tu, spune drept ».

Nu doar, că nu ştia, dar e aşa de bine ca, după o mie de ori, să mai auzi odată un *da*. In sfârşit el, care ştergea cu iubire lacrămile copilei iubite repetând încet: « Nu mai plânge, nu mai plânge! »

Eminescu era bun, blând, iubitor; fondul prim a caracterului său a fost mai curând optimismul şi idealismul decât pesimismul. Acel care va pătrunde şi va simţi adânc creaţiunea poetului, va pricepe totodată, câtă dreptate avem.

Idealizarea trecutului, cum am mai spus, a fost o urmare a pesimismului, dar a unui pesimism sui-generis, special lui Eminescu, care în fondul lui prim a fost idealist în toată puterea cuvântului. 3)

(*Eminescu*, 1890)

---

1) « Vieţueşte, natură rece, şi iar vieţueşte neîncetat,
. . . .
Nu vei avea dela mine un strigăt de iubire ».

2) « Şi totuşi vei fi ca şi această murdărie, ca şi acest îngrozitor stârv împuţit ».

3) In forma aceasta, studiul lui I. Gherea apare abia în *Studii critice*, vol. I, 1890. Cele două articole din *Contemporanul* pe 1887 cari, « revizuite şi adăugite », aveau să dea studiul dela 1890, sunt cu adevărat o schiţă, din care partea referitoare la *Scrisoarea I-a* lipseşte. Exemplul citat din Baudelaire lipsea de asemeni; în locu-i figura un citat din poetul Chevet.

AL. VLAHUŢĂ

. . . .

Eminescu a fost pregătit sub toate raporturile pentru a croi un drum nou în literatura Românilor. Niciodată nu s'a văzut la noi un temperament de artist, completat de-o cultură aşa de vastă şi de-o originalitate atât de marcantă. In poezia noastră dulceagă şi destul de ofticoasă, versul lui Eminescu se detaşează într'un relief isbitor. Simţi îndată că ai de-a face c'un reformator. Primele lui poezii sunt un strigăt puternic de revoltă artistică. E o necunoscută vibrare de gândire şi de sentiment. Altă limbă, altă viaţă, cuvintele au suflet, coloare, formă, fiecare epitet e o explozie de lumină. Ce vigoare extraordinară şi ce frumuseţi ritmice neatinse încă până la el!

. . . .

(*Amintiri despre Eminescu* în *Revista Nouă*, II, 7, 15 Iulie 1889).

. . . .

Da, Doamnelor şi Domnilor, ceea ce va rămânea pururea din Eminescu, în afară de frumuseţea gândirilor şi de adâncimea şi sinceritatea simţirii lui, ceea ce va trăi în fiecare vers românesc ce s'a scris şi se va scrie dela Eminescu încolo, este acea complexiune puternică a limbii renăscute sub condeiul maestrului, acea croială nouă, particulară, a frazei, a dicţiunii, care a fost chiurasa indestructibilă a talentului său. Acei care au ce spune, acei care au destulă putere şi personalitate, pot îmbrăca şi purta înainte armura grea şi platoşa de oţel a eroului căzut; toţi ceilalţi, pedestraşi slabi şi fără chemare în oastea condeiului, care se îmbulzesc să se 'mbrace în zalele lui, sunt osândiţi să fie sfărîmaţi sub greutatea acestei armuri de urieş!

Da, acesta este marele curent, care porneşte într'adevăr dela Eminescu: farmecul particular al limbei, meşteşugul de a-şi sculpta versul într'o tărie de vorbe vii, sonore şi sugestive, şi într'o bogăţie de forme necunoscute până la el.

Nimeni dintre scriitorii români n'a ştiut să-şi cristalizeze gândurile în forme atât de severe şi desăvârşite, nimeni n'a ajuns la această fericită descărcare de emoţiuni în versuri de o structură de bronz, dealungul cărora găseşti cuvinte neaşteptate, epitete curioase, care 'ţi evoacă imaginile cu o preciziune şi cu o intensitate de halucinare. El are mpărecheri de vorbe, căderi de fraze şi de rime, ce-ţi dau impresia, fiorul unei explozii de lumină surprinzătoare.

Cum să nu te urmărească şi cum să nu fii inconştient stăpânit de această limbă nouă, care palpită de o tinereţă, de o vigoare şi de un colorit uimitor! Din acest punct de vedere, Eminescu exercită asupra tinerimei noastre o influenţă aproape fascinantă şi acei care vor face mai târziu istoria literaturii de azi vor vedea mai limpede în ce relief de creator se ridică figura lui Eminescu, şi cât de adânci sunt urmele pe care le-a lăsat vigurosul său talent în viaţa limbei româneşti.

. . . .

(*Curentul Eminescu*, 1892)

I. L. CARAGIALE

. . . .

Biblioteci întregi s'au scris despre «Hamlet», şi roatele tipografilor noştri de mii şi sute de ori se învârtesc pe zi şi or să se mai învârtească în pofida lui Eminescu. Liber încăodată oricine să-şi alăture pe o bucată de hârtie numele-i de o zi cu un nume pe veci trainic, cum se aprinde un chibrit în faţa soarelui; liber e oricine să spună despre o operă de artă şi ce ştie şi ce nu, şi dacă o pricepe şi dacă nu, numească-se el Taine, sau fie ilustrul ciubotar al lui Apelles. Pe vârful unui obelisc bătrân se abate câteodată şi un vultur, dar mai ales se strâng totdeauna roiuri de musculiţe să bâzâie pe creasta monumentului înfierbântată de arşiţă. Apele norilor, vânturile vremilor spală şi svântă piatra nobilă de urmele acelor efemere, şi ea rămâne tot curată ca mai nainte şi pentru mai nainte. De clintit nu o poate clinti decât trăznetul cerului, ura fanatică a sectarilor exaltaţi, ori securea Vandalului imbecil şi rău, sau ignoranţa barbară, care doboară şi sfarmă frumuseţea ceea ca să-şi facă un prag inform la o sărmană colibă... Dar astea toate sunt elemente oarbe ale naturii, mişcate de sus fără conştiinţă, de jos de o conştiinţă din cale afară obtusă ori smintită... Insă a ciunti cu conştiinţa limpede şi cu sânge rece o operă de artă?... Şi de asta e vorba aici.

Care artist, care amator, care om de bun simţ şi de treabă ar îndrăzni să ia un penel şi să îndrepteze o trăsătură măcar a unui Rafael, să prefacă numai o măsură a lui Beethoven, ori să potrivească coapsa lui Apolon sau şoldul unei Venere, după personala lui judecată şi după pornirea gustului său actual? Lucrarea ce un mare artist ca Eminescu o lasă este, cu toate calităţile şi defectele ei, ceva sfânt, fie că 'n ea se întrupează ceva pipăit, şi pentru o viaţă mai durabilă decât chiar a neamului său întreg, gândiri şi simţiri de veacuri ale acestuia, şi de aceea, fără teamă de exagerare, s'a putut zice că o aşa lucrare este patrimoniul omenirii întregi, nu numai a unui neam.

Şi aşa dar a pune mâna fără sfială pe o asemenea lucrare cu calităţi eterne şi a cuteza s'o potriveşti sau s'o mai ciopleşti, după trecătorul tău gust şi cu competenţa ta discutabilă, discutabilă pentrucă e negativă faţă cu realitatea evidentă şi palpabilă a monumentului ce-l judeci — discutabilă fie ea cât de autorizată în părerea-ţi proprie şi a câtorva clienţi — va să zică a mutila lucrarea de artă pentru restul fără capăt cunoscut al lumii şi vremii, este a te face vinovat de o faptă reprobabilă, este, cu un cuvânt, o profanare... Iar de profanare nu e capabil decât un om fără inimă şi cu spiritul îngust, un om care niciodată nu se poate uita pe sine, care nu poate avea nicio ridicare de suflet pe deasupra egoismului strâmt, nicio emoţie... cum să zic? impersonală, — ca să întrebuinţez şi eu nişte platitudini platonice scoase de curând iar la modă, — niciun fel de respect chiar când se află în faţa lucrurilor sfinte... fiindcă n'are, fiindcă nu poate avea nimica sfânt pe lume. [1])

. . . .

(*Două note*, 1892)

M. DRAGOMIRESCU

. . . .

Una din caracteristicele poeziei lui Eminescu este farmecul profund în legătură cu frumuseţile naturii. Cum se explică «ştiinţificeşte» această caracteristică? Din momentul ce *Eminescu* descrie aşa de poetic codrii şi poenele, munţii şi lacul, norii şi luna, el trebue să fi fost un temperament de excursionist, care căuta cu dinadinsul frumuseţile naturale, pentru ca să se încânte de ele. *D. Petraşcu* pune o greutate specială pe faptul că *Eminescu* se plimba în timpul copilăriei, pe când era la ţară, prin pădure; iar pe faptul că s'a plimbat odată, cu *Veronica Micle* prin grădină, pune şi mai mare greutate. Ne-am închipui că poetul avea o apucătură sufletească extraordinară, din care de sigur a izvorît splendida poezie a codrilot şi lacurilor, razelor şi izvoarelor, a lunii şi mărilor, ce întâlnim în opera lui. E curios chiar cum criticii «ştiinţifici» n'au cercetat dacă *Eminescu* era un iubitor pasionat al mării (fapt ce nu l-a relevat şi nu-l va releva nimeni) de-a putut găsi acele splendide imagini:

Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate —

şi de-a dori — în atâtea variante aproape deopotrivă de frumoase — ca să moară şi să fie îngropat la marginea mării:

Mai am un singur dor:
   In liniştea sării
Să mă lăsaţi să mor
   La marginea mării...

In realitate, Eminescu, ca om, nu era un iubitor al naturii. Cei ce l-au cunoscut deaproape [2]) spun că erau chiar miraţi de indeferenţa cu care *Eminescu* privea aceste frumuseţi; iar rătăcirile lui din tinereţe n'au nimic de a face cu apucăturile unui excursionist, îndrăgostit de pitoresc. De altminteri explicaţia acestui fapt ne-o dă însuşi poetul — dacă luând în consideraţie natura lirică a nuvelelor sale, — îi putem atribui lui mărturisirea, pe care Ieronim din «Cezara» o face eroinei cu acelaşi nume:

«Am o inimă şi o minte ciudată. *Nimic nu pătrunde în ele nemijlocit.* O idee rămâne la mine săptămâni întregi pe suprafaţa minţii, nici mă atinge, nici mă interesează, *Abia după multe zile* ea pătrunde în fundul capului, şi atunci devine prin altele, ce le-a fi găsind acolo, adâncă şi înrădăcinată... *Simţirile mele sunt tot astfel.* Pot vedea un om căzut mort pe uliţă, şi *momentul întâiu nu-mi face* nicio impresiune... abia după ore reapare imaginea lui şi încep a plânge, plâng mult, şi urma rămâne neştearsă în inima mea»

Aceasta n'ar însemna altceva decât că *Eminescu era foarte nesimţitor ca om*; iar neîngrijirea lui de confortul vieţii ar întări şi mai mult această aserţiune. Dar ceea ce nu-l izbea ca *realitate* putea să-l izbească ca *imagine*, deci ca element poetic, ca material pe care putea să-l întrebuinţeze imaginaţiunea lui plastică. Personalitatea lui artistică era cu atât mai impresionabilă, cu cât cea omenească era mai puţin simţitoare. Dacă ne-am întreba însă care din aceste două este cea esenţială pentru *Eminescu* şi am judeca după «critica ştiinţifică», ar trebui să zicem că *nesimţirea* personalităţii lui omeneşti. Această aserţiune n'ar putea fi decât falsă. Adevărata esenţă a personalităţii lui *Eminescu* o constitue personalitatea lui artistică, imaginaţia creatoare, ce dă sens sentimental şi adânc impresiunilor lumii externe, care, ca elemente ale percepţiunii, nu-i izbea deloc personalitatea omenească. Şi cu atât mai mult putem spune aceasta, cu cât numai percepţiunile, după ce s'au transformat în imagini, puteau să afecteze, după cum se vede din citatul de mai sus, persoana lui ca om: « abia după ore întregi apare imaginea lui, *şi încep a plânge* ». Ce însemnează aceasta decât că personalitatea lui artistică dă direcţiunea personalităţii lui omeneşti, iar nu altminterea, după cum susţine critica nouă?

---

[1]) Reprodus din I. L. Caragiale, *Opere*, III, ed. Paul Zarifopol, — In legătură cu Maiorescu, vizat în rândurile de mai sus şi cu intervenţiile lui editoriale, cf. cap. *Scrisorii a II-a*, în vol. II, pag. 267.

[2]) *Titu Maiorescu*, (informaţie orală).

……

(*Critica ştiinţifică şi Eminescu*, 1895)

ŞTEFAN PETICĂ

……

Romantismul eminescian a transformat toate acestea. A introdus puncte de vedere noi şi o tehnică desvoltată care însemna o adevărată revoluţie.

Sufletul omenesc fu cercetat până în cele mai misterioase adâncimi şi lira vibră de cântece turburătoare şi pasionate care nici nu se bănuiau până atunci. In locul Steluţei, aşa de senină şi de simplă, avurăm Mortua est, poemă întunecată, sguduitoare, amară, dar făcută anume pentru sufletele noastre sbuciumate.

……

In alte poezii ale Eminescului ritmul e şi mai complicat, iar dela el încoace complicaţia a mers crescând. La unii poeţi dintre cei tineri măsura veche a fost cu totul sfărâmată şi în locul ritmului simetric de altă dată s'a introdus un ritm larg, de o factură wagneriană. Principiul de care s'au condus poeţii în această schimbare a fost că « ritmul nu trebue să trăiască numai prin cuvintele ce le exprimă ci să-şi aibe existenţa sa proprie ».

Această regulă, formulată în urmă de eminentul literat german Arno Holz, a călăuzit aproape pe toţi poeţii moderni.

Ea aducea însă după sine şi o nouă definire a însemnătăţii cuvintelor în vers.

Dacă ritmul nu avusese până aci o existenţă de sine stătătoare, cuvintele nu avuseseră nici atâta. Ele nu erau decât simboluri reci ale idelilor. Artiştii se ocupau de valoarea lor ca simboluri utile dar la valoarea lor estetică nici nu se gândeau. Cuvintele însă au şi ele o anumită muzică care poate da efecte surprinzătoare şi care le poate constitui un scop în sine.

Eminescu a încercat aceasta:

> Se bate miezul nopţii în clopotul de-aramă
> Şi somnul vameş vieţii nu vrea să-mi iee vamă...

Sunetele au şi o muzicalitate care predomină în această poezie, îi dau un caracter aproape religios şi muzica lor are în adevăr solemnitatea pe care vrea s'o dea ideea fundamentală.

……

(*Transformarea liricei*, 1900)

……

Totuşi, simplismul acesta stăpâneşte pe critici în toată activitatea lor şi când e vorba de clasificat scriitorii, atunci se dau la iveală încurcături uimitoare. Eminescu e trecut de unii printre romantici şi ţinând socoteala de un mare număr din poemele sale această clasificare pare îndreptăţită. Concepţia, tehnica, idealizarea unor anumite tipuri şi o mulţime de alte particularităţi fac din el unul din cei mai însemnaţi romantici dacă nu chiar cel mai de seamă. Dar alături cu aceste consideraţiuni se ivesc altele de un ordin deosebit. Prin simetria facturii, prin unele concepţii antice, prin păstrarea regulilor, Eminescu e un clasic, şi în această privinţă, unele din paginile sale ar putea sta alături cu oricare bucată vestită clasică. Iar pe lângă aceste două părţi caracteristice, care fac foarte anevoioasă clasificarea sa într'o şcoală sau alta, se iveşte a treia care măreşte şi mai mult greutatea. Poezii ca Melancolie, De câte ori iubito, Despărţirea, Când însuşi glasul, Se bate miezul nopţii şi altele, ar îndreptăţi mai curând trecerea sa printre rândurile simboliştilor. Cum se vede, ar face o mare greşală criticul care ţinând socoteala numai de anumite producţiuni şi voind să claseze, oricum, pe Eminescu într'o şcoală, l-ar trece printre clasici, romantici sau simbolişti.

……

Greşeala aceasta se face atunci când clasifică scriitorii în naţionalişti şi cosmopoliţi. Să luăm iar pe Eminescu şi să vedem întru cât i se poate aplica împărţirea aceasta. Eminescu e înainte de toate român, s'a născut şi a copilărit în ţară, s'a îmbătat de doinele şi de legendele străbune, s'a înflăcărat de un mare şi înalt ideal naţional şi l-a cântat în versuri minunate. Dar alături cu această personalitate a sa, strâns şi intim unită cu dânsa, aşa de strâns şi de intim încât nu poate fi despărțită, e personalitatea lui Eminescu crescut la şcoala filosofiei germane, părtaş sincer şi convins al lui Schopenhauer, adorator al Nirvanei indiene, pesimistul adânc și declarat pe care l-a cunoscut lumea. Aceste două personalităţi aşa de diferite prin natura şi originea lor, s'au contopit într'una singură şi poezia Eminescului a izvorît din această contopire. De aceea nu se poate spune că poezia sa este curat națională. Dar nu se poate spune nici că este cosmopolită. Ea este poezia izvorîtă din altoirea cugetării germane pe firea românească şi într'însa se găsesc caracterele etnice ale celor două popoare care i-au dat naştere. In această poezie însă nu se află nicio urmă de cosmopolitism pentru motivul foarte simplu că niciodată cosmopolitismul n'a avut o existenţă în sine ci a fost totdeauna o noţiune lipsită de sprijinul realităţii. Procesul logic care stăpâneşte formarea oricărei noţiuni generale s'a îndeplinit şi la formarea acestei noţiuni, dar a fost numai un proces formal. Plecând dela date reale pe care a căutat să le sintetizeze într'o noţiune generală, el a urmat toate regulile logicei formale şi a ajuns la o entitate lipsită de înțeles care părea că explică multe fără a explica nimic. Ceea ce dovedeşte că logica transcendentală duce adeseori la lucruri care nu sunt de loc raţionale.

. . . .

Işi cânta Oraţiu odele, îşi suspina elegant Ovidiu Tristele în note clare şi de o frumoasă melancolie nobilă, iar în depărtare ca adierea uşoară a unui vânt de seară îşi murmura Virgiliu idilele sale veșnice. Ce pace nesfârşită ! Alecsandri nu se mai putea sătura.

Dar la răsărit se ivea grija şi neliniştea egoismului care a voit prea mult să fie transcendental Sufletul, ca acel erou de roman mistic, îngrozit de atâta linişte, se întreba dacă nu cumva vreo durere adâncă plânge în întuneric şi-l pândeşte gata să-l doboare mişeleşte, pe ascuns. Şi atunci grija se făcu spaimă, spaima se făcu durere şi durerea se făcu plânset amar şi dureros, iar Eminescu apăru. Note dureroase care plâng noaptea târziu pe câmpia atică, plină de farmecul parfumat al verii peste care-şi revarsă luna bogata sa comoară, visuri grele şi chinuitoare prin povara lor, siguranţa că toată măreţia aceasta frumoasă şi tristă va pieri ca nişte sunete răsleţe de flaut, braţe disperate înălţate spre un cer minunat dar rece, ochi trişti şi mari şi dulci și visători înălţaţi la steaua singurătății, suflet sbuciumat şi mândru, suflet de rege părăsit, aşa trecu Eminescu prin viaţă şi poezie. [1]

. . . .

(*Arta națională*, 1901)

ANGHEL DEMETRIESCU

. . . .

Pentru o natură melancolică şi visătoare ca a lui Eminescu, acest sentiment nu era o simplă recreaţie ca la oamenii de lume, ci o rouă binefăcătoare pe nişte buze arse de văpaia fericirii întrevăzute, un balsam neapărat existenţei lui solitare şi lipsite de mângâierile societății. Dar amorul în care aştepta să găsească un refugiu şi o consolaţie, fuse pentru dânsul o nouă şcoală de suferințe. Cu toate acestea, în epoca dulcilor iluzii, în rarele momente de fericire ce îi fu permis să guste, acel simţimânt făcu să curgă în strofele lui poezia cu o bogăţie şi o frumuseţe de forme ce lasă în umbră pe contemporanii săi. Muzica frazelor lui cadenţate plimbă sufletul prin desfătările ideale şi imaginaţia lui bucolică se desmiardă în murmurul izvoarelor sau în tremurul lacurilor, în răcoarea văilor sau pe întinsele câmpii ce ondulează la marginea orizontului depărtat.

De regulă, poeții mari găsesc în amor o ocaziune pentru analiza delicată a acestui simţimânt, un prilej de a înălţa în strofe entuziaste şi strălucitoare pe femeia adorată, care pentru dânşii, cel puţin în acele momente, este dealul întrupat; căci, precum zice Metastasio, vorbind de iubita sa,

Tutto mi par diffetto,
Fuor che la tua belta.

Fireşte, în această psihologie fină şi artistică, ei comit indiscreţii, iau publicul drept confident la fericirile lor ascunse sau la nenorocirile lor exagerate, se dau în spectacol, şi par asemenea unui om ce locueşte într'o cameră cu ferestrele la stradă şi cu storurile ridicate. Mai rezervat decât alţii, Eminescu ne spune cum iubita lui « îi cade pe piept», pe când el o aşteaptă cu braţele întinse, cum ea îşi « culcă fruntea pe braţul lui», « lăsând buzele ei dulci pradă gurii lui», cum ea « se desface de dânsul cu o dulce silă, — mai nu vrea şi mai se lasă » — sau când, iubita lui uitându-l, el «bate necontenit drumul casei ei», sau «degeră uitându-se printre ramuri și așteptând-o să se arate la fereastră», sau «trece pe lângă plopii fără soț, de-l cunoșteau toți venicii, afară de iubita lui». Dar aceste destăinuiri pălesc în fața frumuseților naturii, care, chiar în amorul lui norocit ori nenorocit ocupă primul plan. Ieșirea lunii «dintr'o rariște de fag» și «văpaia ei ce se revarsă peste ape», priveliștea unui lac liniștit și încărcat de flori de nufăr sau încrețit de o adiere ușoară, ori spărgându-și valurile printre trestii, cântecul pitpalacului sau trecerea în stoluri a rândunelelor

---

[1] Reproduse din Ştefan Petică, *Opere*, ediţie îngrijită de N. Davidescu, Fundaţia pentru literatură şi artă « Regele Carol II », 1938.

Ce se duc ca clipele
Scuturând aripele, —

iată ce-l interesează în primul rând. Toate acestea au un suflet pentru dânsul, adică se reproduc în sufletul lui cu liniile și colorile lor, cu mișcările repezi sau blânde, cu energia și contrastele lor, și sentimentul dureros sau plăcut ce se exală din acest complex de tonuri și contururi, naște într'însul, printr'un fel de repercursiune sufletească, o fericire reală sau o întristare adâncă. Cu ce bucurie copilărească revede el codrul și tinerețea lui renăscândă când, aflându-se în mijlocul lui, exclamă:

Codrule, codruțule,
Ce mai faci, drăguțule?
Tu, din tânăr precum ești,
Tot mereu întinerești.

Cum zâmbesc arborii și picăturile de ploaie ce strălucesc încă pe frunzele lor! Ce melancolic trece alba regină a nopții prin nori, în care s'a deschis o poartă! Și ce tablou de noapte în aceste versuri inimitabile:

Trece lebăda pe ape
Printre trestii să se culce...

Doar izvoarele suspină,
Pe când codrul negru tace
Dorm și florile 'n grădină
Dormi în pace!

In fața acestor priveliști, care aduc în sufletu-i fericirea sau melancolia, ideile și simțirile se nasc, se înalță și se coboară, și iarăși se avântă în regiuni ideale, întocmai ca vălul de aburi ce se desface de pe suprafața izvoarelor, pe care el le-a cântat cu o simțire așa de adevărată și care aci se mlădiază, aci se încovoaie și se răsucește în spirale diafane, în fine își desfășură capricioasele-i forme cu cât ajunge într'o regiune mai eteriană. Gândirea, care la naturile prozaice se închiagă și se toarnă într'un tipar mai mult sau mai puțin cunoscut, la dânsul e fluidă, versul are inflexiuni, și modulații grațioase, rima are neglijența și naivitatea limbii dialectale, greoiul vocabular al limbii cărturarilor își slăbește țesătura și-și lărgește ochiurile ca să se poată strecura printr'însele vorbele populare, provinciale chiar, cu simplicitatea lor nevinovată, scoase de mult din circulația literară, cărora el le dă tinerețea și vigoarea lor de altădată. Fiecare vorbă adaogă ceva la desăvârșirea versului, iar versul este plin de emoțiuni personale, în adevăr simțite și exprimate cu undulațiile lor fugitive, adică așa cum sunt, nu după convențiile și exigențele unui stil impus sau împrumutat dela alții. Cu dânsul, spiritul, trecând peste regulile cunoscute ale stilisticei și retoricei, străbate în psihologia profundă și cuvintele nu slujesc numai ca material pentru structura unor perioade întocmite numai în vederea sonorității ci devin adevărate substitute ale emoțiunilor și sensațiilor, ne fac să pătrundem până în adâncul sufletului lui întristat, precum când, uitat de iubita lui, el îi trimite aceste versuri:

De câte ori am așteptat
O șoaptă de răspuns!
O zi din viață să-mi fi dat,
O zi mi-era de-ajuns;

sau când, cu o delicatețã de simțire femenină zice aceleeași necredincioase:

De-al genei tale gingaș tremur
Atârnă viața mea pe veci.

Cu dânsul poezia noastră a primit o viață mai intensivă și mai variată, căci el privește lumea cu impresionabilitatea unui copil. Plopii din curtea iubitei lui sunt « fără soț », izvoarele « blânde », teii « sfinți », norii « urzesc deasupra lacului o umbră fină »

Ruptă de mişcări de valuri
Şi de bulgări de lumină,

somnul este « vameş vieții », o femee este « fragedă ca floarea de cireş », etc.

. . . .

Aşa se stinse acest talent nenorocit, care imprimă poeziei noastre o direcție nouă, îmbogăți metrica cu forme necunoscute până la dânsul, întineri limba veche punând în circulație literară cuvinte uitate prin cronici şi psaltiri, dede limbii poetice o vigoare și o frumusețe pe care nimeni n'o întrevăzuse până la dânsul. Muncit de o trufie enormă, pe care o nutreau succesul şi admirația amicilor săi, îndoctrinat de teorii incoherente, chinuit de neproporția dintre facultățile şi aspirațiile sale, el năzui la toate celebritățile și la toate mărimile, fără să poată ajunge decât la reputația unui poet. Privat de mângâierile ce oferă viața contemplativă, incapabil de a îmbrățișa ocupațiile vieții politice, filosof ignorant cum se credea şi ziarist de nevoie, prea mândru ca să coboare la serviciile ce putea face, prea mărginit ca să se înalțe până unde mândria lui îndemna, prea egoist ca să-şi deschiză inima marilor simpatii, osândit, prin firea lui și prin împrejurările în care fusese aruncat, a lupta fără convingere, a fi ziarist fără a iubi această meserie, a scrie cu patimă personală fără motive personale, el fuse gonit din sânul fericirii, al amorului, al puterii şi al ştiinței. Dar chiar acest complex de calități superioare şi de defecte nevindecabile, au făcut dintr'însul idolul împrejurul căruia s'a grupat o parte din tinerime. In adevăr, sensibilitatea sa delicată, acută și pe alocurea bolnăvicioasă, cultura sa exclusiv germană și prin urmare originală pentru noi, ambiția sa de a întrece pe toți cei dinaintea şi dimprejurul lui, i-au făurit un stil unic, aci simplu ca o poezie populară, aci îmbogățit prin citiri întinse, un stil nou şi viguros, scânteietor şi întunecos, luminos și vag ca o legendă nordică, plămădit în cele din urmă cu dispreț suveran și cu o ură ce-l apropie de Juvenal. Pamfletar în satirele sale extravagante, el văzu în generația actuală numai greşelile şi viciile ei, fără să presimță nimic din adevărata ei mărire, şi o urmări cu o furie de canibal; însă poezia lui plină de simțiri tinere şi adânci, de imagini originale și de viziuni puternice, — acei nuferi şi acele liane, pe care el le-a descoperit întâiu; acel murmur de ape ce se rostogolesc peste prund, în care el a găsit izvoare noi de inspirație; acele flori de cireş, de salcâm, şi de teiu, pe lângă cari toți treceau fără a le culege — au dat poeziei sale un parfum, un farmec şi o frumusețe, care îl pun deocamdată pe aceeaşi linie cu cei mai mari din poeții noştri.[1]

(*Eminescu*, 1903)

IL. CHENDI

. . . .

Legăturile lui Eminescu cu poezia romantică germană ne face să insistăm aci şi asupra umorului și *ironiei romantice* din poeziile lui.

Noțiunea ironiei romantice, introdusă în discuțiile estetice de Friederich Schlegel, nu este deplin lămurită dar în general ea se reduce la o extremă libertate de gândire și la o critică acerbă a problemelor îmbrățişate cu preferință din domeniul fenomenelor paradoxale.

Două părți mai esențiale constituie această noțiune, dintre cari cea dintâi este identică cu convingerea, nutrită de toți romanticii, despre deşertăciunea vieții şi a fericirii pământeşti. A doua parte se caracterizează mai mult prin zâmbetul ce-l stârnesc anumite situații sociale sau sufleteşti, situații cari silesc pe poet a căuta diferite simboluri sau categorii pentru exprimarea lor. Intâia parte este mai reflexivă şi aproape exclusiv satirică, iar a doua conține o nuanță bună de umor, şi o notă mai mult descriptivă.

La Eminescu întâlnim amândouă aceste însuşiri. Una o cunoaştem foarte bine, căci s'a stăruit cu prisosință asupra ei şi se manifestă în acel lung şir de poezii și satire, în care poetul hohoteşte asupra soartei nenorocitelor « muşti de o zi », cum numeşte el muritorii. Partea însă în care satira lui e mai blândă şi mai îndulcită, unde fruntea încrețită a apostolului se însenineaază, este şi ea demnă de a fi cunoscută, dacă nu din motive de artă pură, cel puțin pentru a avea o notă mai mult din individualitatea poetului.

---

[1] Reprodus din Anghel Demetriescu, *Opere*, ed. Ovidiu Papadima, Fundația pentru literatură şi artă « Regele Carol II », 1937.

Adevărat că poeziile, în care razele veseliei spulberă nourii grei ai unei vieţi dintre cele mai serioase, sunt puţine la număr şi aproape toate inedite, din cauza nedesăvârşirii lor. Prin lectură, prin autosugestiune, prin o disciplinare severă a spiritului şi mai ales în urma suferinţelor sale, Eminescu s'a depărtat tot mai mult de dragostea pentru acest gen de versuri, cultivat cu predilecţie în tinereţe. Poeziile începute au fost părăsite, dar chiar şi în forma lor primitivă ele devin preţioase, nu numai prin câteva frumuseţi poetice, ci prin faptul că sunt probe de momente senine din viaţa poetului.

. . . .

(*Eminescu*, în *Preludii*, 1903)

ION SCURTU

. . . .

Dar s'a zis şi s'a scris că Eminescu este pesimist, un fel de pesimist internaţional. De sigur că dintr'un anume punct de vedere este un pesimist, dar nu un pesimist care n'are nicio credinţă în neamul său, în puterea acestui neam, ci este un pesimist, în mare parte naţional, un revoltat de ceea ce vedea în zilele noastre.

Pesimismul lui Eminescu se poate distinge în trei grupe: este un pesimism care are cea mai puţină însemnătate pentru viaţa noastră socială şi culturală, pesimismul *liric* al unei firi triste care vede toate suferinţele mai cumplite, toate lucrurile mai rele de cum sunt în realitate: un gest al iubitei, o depărtare a ei pentru totdeauna deschide înaintea lui priveliştea morţei. Acest pesimism nu e un pesimism de idei, cu un pesimism absolut *individual*. Este apoi un alt pesimism, cel mai caracteristic al lui Eminescu, este pesimismul său *social:* tot ce vede în timpul nostru este o groază pentru el, sunt semne de peire, şi împotriva acestor semne se ridică şi cere să fie înlăturate; îşi întoarce ochii către trecut cu credinţă şi are un dor ascuns către viitor, — pesimismul acesta este un pesimism *naţional*. Şi mai este un pesimism *filosofic* pe care-l au mulţi din marii scriitorii ai lumei, nu numai ai neamului românesc, şi un scriitor universal este Eminescu, scriitor genial care se recunoaşte o umbră pe acest pământ, care însuşi este o umbră în universul întreg. Scriitorul mare îşi dă seama ce nemernică, ce scurtă, ce meschină este viaţa noastră, iar atunci, fireşte, în faţa universului îl cuprinde un dispreţ faţă de toate strădaniile noastre, faţă de toată meschina noastră vanitate omenească. Pesimismul acesta cuprinde în sine un preţios element etic; este un pesimism care ne înalţă peste mizeriile vieţii, peste ispitele vieţei, în sferele cele mai ideale. Acesta este pesimismul lui Eminescu, pentru care a fost osândit de atâţia cari nu l-au înţeles.

. . . .

(*Mihail Eminescu în lumina vremilor de azi* în *Sămănătorul*, VI, 17—18, 20 Aprilie, 1907)

P. CERNA

. . . .

Această particularitate a legăturii dintre om şi natură apare în contrast cu fondul pesimist al poetului, căci, în afară de poezia sa « Revedere », unde eternitatea covârşitoare a naturii e pusă faţa în faţă cu nestatornicia şi nimicnicia soartei omeneşti, în restul operei sale se poate vedea partea simpatică ce o ia cerul şi pământul la peripeţiile vieţii umane.

In această privinţă Eminescu se deosebeşte de mai toţi poeţii pesimişti ai veacului trecut.

Şi Lenau a ştiut să personifice în chip minunat elementele firei; şi el a văzut în natură o prietenă. Impreună cu cerbul său rănit, sufletul lui s'a refugiat adesea în întunericul pădurilor şi în apropierea izvoarelor, ca să-şi uite suferinţele ce i le-a prilejit viaţa. Dar acest îndrăgostit al iazului, al lunei, al stufărişului tainic şi al cataractelor Niagarei, are culori mai întunecate decât Eminescu şi întrebuinţează elementele naturii mai mult ca un termen de comparaţie artistică.

Leopardi o simte trăind ca în vremurile mitice, dar una din nemuritoarele lui tânguiri se învârteşte în preajma simţământului, că această nemărginire a universului nu are nicio privire binevoitoare, nicio simpatie, pentru urgisitul neam al oamenilor.

Şi mai în contrast cu Eminescu este Alfred de Vigny. Natura acestuia e duşmană furnicarului de vieţi de pe pământ, iar poetul se uită la ea ca la o maşteră.

Câtă depărtare în această privinţă dela singuratecul turnului de fildeş până la cântăreţul « celui din urmă dor » ! Poetul român n'ar vrea să se despartă nici după moarte de codrul lui drag şi de prietenii săi din cer, luceferii. Şi dacă nu va mai pătrunde până la dânsul nicio lumină din tării şi niciun sunet din glasul eternei naturi, ar vrea să ştie cel puţin, că şi de atunci înainte s'or zbate apele în preajma sa şi vor arde focurile în dealuri, că talanga va răsuna pe aproape, iar teiul sfânt va aşterne un giulgiu alb de floare pe noaptea mormântului său. Un astfel de cântăreţ al naturii nu putea ieși decât din neamul care a făcut «Miorița».

El şi-a întipărit numele pe toate minunele făpturii şi ochiul nostru îl întâlnește în orice unghiu al mândrei noastre moşii.

. . . .

(*Eminescu* în *Convorbiri Literare*, XLIII, 6, Iunie, 1909)

ION SLAVICI

. . . .

Eu rostiam la început vorbele cum se obicinueşte prin Podgoria dela Arad. Eminescu se enerva adeseori şi zicea că-i sfarăm timpanul pocind vorbele, dar nu se supăra şi nu-şi pierdea sărita ca mulţi dintre gramaticii de atunci. După părerea lui, cea mai dulce și mai bogată în sunete era rostirea moldovenească. Ea însă nu poate să fie reprodusă prin literele pe care le avem. El stăruia dar pentru rostirea bucureșteană şi în deosebi pentru cea din mahalaua Lucacilor, care e mai simplă şi poate să fie fixată cu destulă preciziune. Ii plăcea însă tot ceea ce avea un caracter particular nu numai în rostire, ci şi în genere în felul de a vorbi şi trăgea cu urechea când catanele adunate la Viena din deosebitele părți ale împărăției stăteau de vorbă între ele. Adeseori întreba apoi «unde se zice așa»?

Aşa ajunseserăm să ne formăm convingerea, că cea mai bogată e limba vorbită de Românii dela miazănoapte, începând din județul Sucevei peste Câmpulungul Moldovenesc şi peste Năsăud până la Sălagiu, unde se întrebuinţează multe vorbe de origină romană, care aiurea s'au pierdut. E lumea, în care a trăit mult jălitul nostru prieten Simeon Marian Florian şi din care a ieșit Gheorghe Coşbuc. Interesant şi astfel şi frumos într'un fel oarecare i se părea lui Eminescu tot ceea ce era neobişnuit în materie de limbă, şi el întreba mereu: «unde se zice așa?». Dar tocmai de aceea lua în bătaie de joc pe cei ce vorbeau cum nu «se zice» nicăieri. El vorbeşte adeseori despre o limbă «păsărească», și «păsăresc» e pentru dânsul cum nicăieri nu vorbeşte poporul, tot ceea ce în materie de limbă e născocit, rezultat din impulsuini momentane ori alcătuit, fie în pripă, fie fără destulă pricepere. Erau atunci şi sunt şi azi oameni care zic, ba chiar şi scriu, «un pahar *cu* apă», «cu pălăria *pe* cap» ori «mă duc *în* București». Eminescu îi întreba: «unde se zice așa» şi-i lua în bătaie de joc.

Nu avem să ne facem limba, ci să ne-o iubim şi să cinstim pe cei ce ne-au plăsmuit - o, atât de frumoasă şi de înțeleaptă cum o avem.

Sunt şi azi între scriitorii noştri mulţi, cari n'o simt aceasta şi «aruncă vorbele cu furca». Unii dintre dânşii cunosc felul de a vorbi al poporului din vreo parte a pământului românesc, dar n'au citit nici cronicarii, nici cărțile bisericești; alții sunt mai cărturari, dar n'au trăit niciodată în mijlocul poporului şi n'au nicio slăbiciune pentru limba românească; iar alții s'au desvoltat sub înrâuriri străine ori trăiesc în cercul strâmt al vreunei mahalale ori prin încă mai strâmtele «saloane», cu ale cărora atmosferă s'au deprins: sunt de tot puțini cei ce umblă pe drumul deschis de « Junimea» şi cuprind în gândul lor, ca Eminescu, întreagă viața sufletească a poporului român!

Incă mai puţini sunt însă cei ce scriind, cumpănesc, ca dânsul, orişicare vorbă, şi își dau silința să se desăvârşească pe sine înşişi.

Eminescu şi-a petrecut toate clipele vieții lui lucrând, fiindcă nu se socotea îndeajuns pregătit pentru ceea ce vroia să facă, şi e foarte puţin ceea ce ne-a rămas dela dânsul, iar din puţinul acesta partea cea mare sunt lucrări după părerea lui încă neisprăvite, pe care le-a publicat cu inima îndoită — cedând stăruințelor puse de alții.

Numai rar de tot se întâmpla, ca să fie mulțumit şi el însuși de ceea ce a scris, şi nemulțumit era — nu de ceea ce a zis, ci de forma, în care îi era reprodusă gândirea. «Nu e asta, zicea el cuprins de neastâmpăr, şi era în stare să țină manuscriptul ani de-a rândul în săltarul «mesei de brad», să revadă mereu ceea ce a scris ori să scrie în mai multe rânduri acelaşi lucru, căci cea mai frumoasă icoană e stricată, şi ea, dacă a rămas într'însa o pată ori un colţ neisprăvit.

Exigențele lui în ceea ce priveşte forma erau atât de mari, încât nu se mulțumea, ca limba, ritmul şi rimele să-i fie de o corectitate desăvârșită şi să se potrivească cu simţământul reprodus, ci ţinea ca muzica limbii să fie şi ea astfel alcătuită, încât să simță ceea ce voeşte el şi cel ce nu înțelege vorbele.

Astfel în:

«O mamă, dulce mamă, prin negură de vremi
Prin freamătul de frunze la tine tu mă chemi»,

sunetele sunt sumbre şi aspre, iar în:

« Somnoroase păsărele
Pe la cuiburi se adună»,

sunetele sunt senine şi clare, pe când în:

« S'a stins viaţa falnicei Veneţii» — ele sunt de bronz.

Pentru ca să poată ajunge la această desăvârşire a formei, de care numai în puţine dintre poeziile sale s'a apropiat, el trebuia să-şi câştige deplină stăpânire asupra limbii în toate privinţele.

Aceasta şi era una din cele mai constante preocupări ale lui până în ziua, în care i s'a curmat lucrarea [1]).

(*Eminescu şi limba românească*, 1909)

D. ANGHEL

……

Edilii vechei Rome aveau dreptate când intrau cu ciocanul în mână în pădurile de statui ce acopereau forurile şi pieţele şi percutau vechile glorii ca să facă loc celor nouă. Un norod de idoli cădea la pământ împrăştiind ăndări de lumină, un nou venit lua loc pe vechiul soclu, un discurs mai mult se ţinea, vremea îl lua în primire ându-i patina necesară şi toată lumea era mulţumită.

Noi, în norodul acesta de postumi care au murit de două ori, ridicăm azi un monument unui om ce nu avea nevoie să se ridice pe înălţimea unui soclu pentru a putea privi peste vremuri.

Pentru a-i face onoarea aceasta înseamnă a-l pune în rândul celorlalţi, şi până ce edilii noştri nu vor decreta hecatomba, până ce selecţia adevărată între marmure nu se va fi făcut, — cel de piatră astăzi va fi străin pe soclul unde l-aţi aşezat.

Noi cei care am dibuit pe urmele lui gigantice, noi cei care l-am iubit şi l-am urît o simţim aceasta. L-am urît, pentrucă în umbra pe care o face un munte uriaş, arar mai poate ceva să crească. Personalitatea lui covârşitoare încremenise formele în tipare cu neputinţă de sfărâmat, adunase toate florile şi imaginile ca şi cum n'ar mai fi voit să lase niciuna după dânsul. Pe când el îşi desfăta creştetul în lumină, bucurându-şi privirile de priveliştile ce le vedea în zări, noi nu mai găseam nimic de spicuit şi rămaşi în umbra lui îl întâlneam pretutindeni ori încotro am fi vrut să apucăm.

L-am iubit însă, pentrucă ne-a făcut să râvnim spre lumină, să stăruim în căutarea altor flori, pe care le bănuiam şi nu le vedeam nicăirea încă, să ne ridicăm braţele spre alte mirajuri care năluciau în zări.

Universul e plin de forme şi culori şi simţurile, dincolo de viaţa conştientă, atunci când gândul nu mai poate merge înainte, caută, dibuesc şi presimt o altă lume în care alte forme se schiţează, în care alte culori nălucesc, în care alte sunete vibrează. Dincolo de marile şi eternele decoruri ale naturii pământeşti, cerul îşi bolteşte imensa lui cupolă şi nemărginirea începe. Glasuri aleargă, se încrucişează şi se întâlnesc, vedenii poate umblă şi ne ating în treacăt, doruri şi porniri necheltuite încă îşi caută un adăpost şi toate firele nevăzute, ce ne leagă cu viaţa universală, vibrează la trecerea noastră.

Ca să pătrunzi în lumea aceasta încântată în care totul e ritm şi armonie, pentru ca auzul să poată prinde miile de svonuri care rătăcesc şi urcă din prăpastia albastră, pentru ca să ghiceşti tăinuitele corespondenţe ce ne leagă de nemărginire, mintea nu e de ajuns, analiza nu are ce căuta şi sufletul singur trebuie să le simtă şi să le perceapă. Poezia singură şi imaginaţia poate da un corp acestor visuri.

De aci va naşte frumuseţea, inutila şi trista frumuseţe, care pentru cei mai mulţi ce stau poate de faţă astăzi la desvelirea bustului marelui nostru poet, nu e nimic. Şi nopţile şi zilele cheltuite în căutarea ei, o pierdere de vreme.

A exprima inexprimabilul, a da o formă lucrurilor informe, a-ţi pierde timpul cu alternarea monotonă a cadenţelor, a trezi prin ritm sensibilităţi adormite, a face din cuvinte un leagăn cu care să adormi durerile altora, a desena un surâs pe o gură, ce-a uitat poate de mult să râdă, printr'o fericită corespondenţă de imagini sau de sunete şi din toate acestea să faci să nască frumosul, pe care să-l dăruieşti contimporanilor tăi, poate fi ceva mai sublim?

---

[1]) Publicat în *Convorbiri Literare*, XLIII, 6, Iunie 1909; — reprodus din Ion Slavici, *Amintiri*, « Cultura Naţională», 1924.

Răsplata însă vine şi nu e aceea a statuei, nu e aceea a gurii care tace, ci a tristei guri care a rostit atâtea frumuseţi prefăcute în cântece şi le-a dat drumul în lume; aceea a versurilor lui, ce ca un stol de păsări sonore şi-au întins aripile şi-au sburat din casă în casă; e a cărţii în care şi-a închis visurile şi pe care aplecaţi am visat cu toţii; e a graiului însuşi, pe care el l-a făurit în adevăr şi îl vorbim noi astăzi.

Deci, stăpâneşte-ţi fericit fragmentul de univers pe care l-ai cucerit, suirea ta pe soclu înseamnă o biruinţă; nobila ta formă glorifică marmura ce o poartă şi dacă e adevărat, cum spune un alt poet, că « bustul supravieţueşte adeseori cetăţii », pelerini întârziaţi vor veni şi atunci de pretutindeni să se încline înaintea ta şi să-ţi aducă în locul cununii de spini pe care ai purtat-o, cât ai trăit, cununa de lauri şi de flori, ce ţi se datoreşte. 1)

(*Prinosul unui iconoclast*, 1909)

G. BOGDAN-DUICĂ

. . . .

Din analiza precedentă reiese consolidată părerea, până acum mai mult bănuită decât documentată, că'n fondul mai multor poezii de Eminescu se mişcă o mare de idei, de cunoştinţe, de cultură — dela care poezia împrumută idei, nuanţe, cuvinte, aşezate'n creaţiunea sa, aşa de intim contopite cu *ea*, încât abia o poţi bănui, chiar dacă ştii ceva carte. Drept este, însă, a observa imediat că acele flori de origină străină — vorba ce urmează este a lui Eminescu, este scrisă dela Berlin, în 5 Februarie 1874, către T. Maiorescu — erau o « *renaştere intuitivă a cugetărilor în mintea sa, cu specialul miros de pământ proaspăt, al propriului său suflet* », care trebuia să se « *desăvârşească* », pentru ca florilor să li se permită a mirosi în versurile sale.

In cazul *Luceafărului*, focul care a desăvârşit contopirea l-a mărturisit Eminescu însuşi: a fost soarta nenorocită a geniului osândit a fi nefericit, a nu putea ferici.

Relativ la fericire şi nefericire, în legătură cu *Luceafărul*, cu origina vibrărilor sentimentale din minunata-i poveste, adaog câteva şiruri încă, privitoare la raportul ei cu viaţa poetului.

Deşi este evident că « toate poeziile lui sunt mărturisiri de credinţă, confesiuni », repeţim, totuşi, acest cuvânt de mărturie *autentică* al Mitei Kremnitz. Eminescu cânta în felul lui Goethe, care a spus despre sine acelaşi cuvânt: confesiuni ! Ale lui Eminescu, un fantast în tinereţe, mai apoi o fantasie disciplinată, ele se'nvăluiau bucuros în culori de basm. Cetiţi-i de exemplu *Dorinţa*, în care 'mbracă un singur dor de-a o vedea pe ea, pe Veronica Micle, căreia-i şi trimise poezia inedită şi admiraţi transformarea de basm ce-o dă vieţii sale. De-aceea, simţind cum el se refugia în basm, Mite Kremnitz are dreptul să continue:

« Ca dintr'o altă lume » — ca luceafărul !

« Caută cerul său în ţara basmelor » — ca cea din *Luceafărul* !

Mite Kremnitz ghicise exact firea poetului; *ea îl observase avându-l aproape tocmai în epoca Luceafărului;* de-aceea caracteristica ei merită să fie apropiată de explicarea, ce o încercăm, arătând care trebuie să fi fost *experienţa personală*, care l-a stârnit să cugete *Luceafărul* şi pe ce drum va fi ajuns şi la simbolizarea *sa* în această poveste.

Eminescu cel « nemuritor şi rece » era un om mândru. Tot ce s'a scris despre el dovedeşte mândrie. Dar şi el a scris despre sine. Aş putea să citez mult din ce a scris el însuşi; dar aici citez numai după texte [*urmează un citat din mss.-e, despre vanitatea titlurilor în viaţă şi altul din* Cezara, *din mărturiile mândre ale lui Ieronim :* « . . . De ce vrei tu să mă cobor de pe piedestal şi să mă amestec în mulţime... »].

Orice să fie, numai ce este lumea mulţimei, a vulgarului, a orgoliului, — nu !

Mândria lui trebuie să fi fost umilită — ca să poată vorbi, ca'n *Luceafărul*, despre chipul de lut.

Cine a umilit-o ?... Umilirea reiese, însă, chiar pentru acel timp în care scria *Luceafărul*, din corespondenţa cu Veronica Micle, despre care N. Petraşcu a înregistrat şi credinţa vremei sale că pe Veronica Eminescu ar fi văzut-o întâiu la o fereastră, ca'n *Luceafărul*. Dincolo de Cătălina din basm, aproape de tot, eu văd ceva şi din Veronica Micle, din dureroasele decepţii ale iubirei lui cu ea. Totuşi, în curgerea de frumuseţi grandioase şi intime din basm, Cătălina-Veronica apare încercuită cu tot ce poetul a avut în sine mai sclipitor, mai mişcător, mai recunoscător — şi pentru fericirea ce i-a pricinuit-o.

. . . .

(*Despre « Luceafărul » lui Mihail Eminescu*, 1925)

---

1) Reprodus din *Triumful vieţii*, « Biblioteca pentru toţi ».

N. IORGA

. . . .

Şi iată de ce posibilităţile lui Eminescu au fost infinite. Ceea ce admirăm şi se va admira atâta vreme cât se va vorbi limba românească, cât timp accentele acestei sfinte limbi vor fi pe buzele unui om viu, e pătrunderea tuturor aceste elemente în cea mai vastă sinteză făcută de vreun suflet de Român.

Dar tot ce avem dela Eminescu sunt fragmente ale unui geniu împiedecat de a pune în valoare imensele lui posibilităţi. A venit la Iaşi, unde pe vremea aceia erau două curente: unul bărnuţian, care trăieşte şi până acum, creat de Simeon Bărnuţiu, marele orator al legendei dela 1848, suflet tare şi exclusiv, care a dat acolo o întreagă teorie de drept. Şi contra acestui curent, în opoziţie faţă de Bărnuţiu însuşi, pe care Maiorescu l-a atacat zeflemisindu-l la *Convorbiri Literare*, spiritul critic neîncrezător, sceptic, dar nu fără, în fond, acelaşi simţ pentru naţie, al « Junimii ».

Şi în atmosfera aceia de povestiri, de glume, care distrau uneori mai mult decât toată literatura care se prezinta acolo, omul s'a înfăţişat aşa cum se înfăţişează, într'o poezie a poetului frances Baudelaire, acea pasăre a mărilor care, pe uscat, din cauza aripelor ei de uriaş, nu poate să umble. Tot aşa imensele aripi ale lui Eminescu se vedeau stingherite în odăile pline de veselie unde se strângeau membrii « Junimii ». Acesta nu era aerul care trebuia să intre în plămânii lui puternici şi aceştia nu erau oamenii a căror aprobare trebuia să o aibă, oameni care cetiseră aşa de multe, încât se desgustaseră de toate, sau cetiseră aşa de puţin, încât nu puteau judeca nimic. Inchipuiţi-vă însă o naţiune crescută ca pentru dânsul, înconjurându-l din toate părţile; gândiţi-vă la Eminescu care a încercat până şi teatru, din subiecte ale trecutului nostru, aşa cum nimeni nu încercase până la dânsul, — au rămas fragmente uitate prin hârtiile lui, — gândiţi-vă la Eminescu vorbind unei mulţimi care să-l înţeleagă... Ce altfel de poesie, într'adevăr în rândul literaturilor celor mai mari, ar fi răsărit din el! Şi ce nu s'ar fi ales din oamenii pe cari i-ar fi încurajat şi condus către aceiaşi biruinţă a sufletului românesc, ridicat la înălţimile cele mai mari, ale cugetării contemporane?

In loc de aceasta, sufletul lui s'a închircit necontenit. A apărut, la un moment dat, în Bucureşti, dar aici oamenii erau pentru zeflemeaua de cafenea, mai orientali încă decât cei dela Iaşi. Eminescu în mijlocul spiritului public care domina atunci în Bucureşti, era ridicul printre ridiculi. Şi omul, încetul cu încetul, s'a închis. Tot sufletul delicat şi nobil, jignit adânc, s'a închis în el însuşi.

Şi ceea ce cunoaştem din revisorul de şcoală, aruncat afară la schimbările de guvern, fiindcă cine ştie ce canalie politică îl căuta în registrele prietenilor săi şi nu-l găsia, din redactorul de gazetă care se încercase să schimbe partidul conservator şi să-l pună pe baze istorice şi filosofice, pe când partidul conservator de pe vremuri era ceva mai onest decât cum sunt partidele de astăzi, dar alcătuit din câţiva boieri mai mult sau mai puţin răsuflaţi şi neînţelegători pentru ce adăugia la această cauză el, ne ajută să înţelegem ce s'a întâmplat cu dânsul, în această societate care nu poate regreta niciodată îndeajuns ceea ce s'a făcut, ceea ce, într'o societate cu mult mai distinsă decât a noastră, din acelaşi păcat de neînţelegere, s'a întâmplat tocmai cu acela pe care l-a cunoscut, l-a imitat şi l-a adaptat Eminescu: Alfred de Vigny. Alături de destrăbălata producţiune poetică de caracter istoric a lui Hugo, călăuzit de mulţime, care uneori, înţelege din literatură numai sbârnâitul cuvintelor « ce din coadă au să sune », alături, dar sus pe vârful de munte al mândrelor sale suferinţe, a murit Alfred de Vigny, lăsând vremilor să descopere frumuseţea pe care el, din despreţ, nu a vroit să o înfăţişeze. Şi soarta lui Eminescu, a fost aceiaşi fiindcă se găsia tot aşa de sus. ¹)

(*Expresia integrală a sufletului românesc : Mihail Eminescu*, 1929)

G. IBRĂILEANU

. . . .

Această poezie de sentimente generale, exprimată printr'un material de imagini strict necesar, prin textul cel mai scurt cu putinţă, are puterea suggestivă a muzicii.

Caşi muzica, poezia lui Eminescu, prin sentimentul ei general, prin lipsa de subiect şi de ocazional, îţi transmite cu cea din urmă intensitate o stare emoţională generală, pe care o umpli cu propriile-ţi sentimente, pe care o colorezi cu propriile-ţi evenimente sufleteşti. De aici şi sentimentul de colaborare al cetitorului, « cetirea printre rânduri », iluzionarea lui, credinţa naivă în adevărul ficţiunii din operă, de aci *suggestivitatea* poeziei lui Eminescu.

---

¹) Din *Istoria literaturii româneşti. Introducere sintetică*, 1929.

Caşi muzica, poezia lui Eminescu scoate din enormul inconştient stări nebănuite de suflet, pe care le lasă cu nelămuritul lor şi exprimând inexprimabilul, ne face cunoscut, în clipe de fulger, profundul sufletului nostru. De aici senzaţia infinitului, al lucrului în sine, a «voinţei» lui Schopenhauer, pe care ne-o dă poezia lui Eminescu.

. . . .

Să lămurim această propoziţie metafizică, să traducem acest termen schopenhauerian şi, cu această ocazie, să mai adăogăm câteva cuvinte în privinţa psihologiei poetului.

Vorbind de arte, Schopenhauer arată că, în deosebire de toate celelalte, care ne dau copia «ideilor» platoniciene prin imagini din lumea aparenţelor, muzica ne dă însăşi expresia «voinţei».

«Voinţa», în metafizica lui Schopenhauer, este lucrul în sine, realitatea ultimă, aceia care nu cade sub simţuri, sub stratul aparenţelor.

Acest «lucru în sine» nu-l putem surprinde nicăiri în univers, decât în noi şi anume în aceea ce s'ar putea numi impulsivitate, dorinţă, afectivitate, emotivitate. Acestea sunt pentru Schopenhauer «voinţa» revelată nouă şi a cărei expresie este muzica.

Ceea ce a suggerat lui Schopenhauer ideea că emotivitatea este «lucrul în sine», este poziţia ei faţă de stările de cunoştinţă care «reprezintă» lumea, fenomenele, aparenţele.

In adevăr, emotivitatea nu numai că nu are nimic comun cu cunoştinţa, dar s'ar putea spune că e contrariul cunoştinţei. Ea este răspunsul nostru; reacţiunea noastră la impresiile lumii din afară. Emotivitatea noastră este în întregime *eu*, pe când senzaţiile noastre venite prin simţuri sunt lumea din afară plus *eu*. Această emotivitate, această reacţiune, este răsunetul întregului nostru organism, al întregii noastre vieţi organice.

Emotivitatea n'o percepi ca ceva care se poate defini prin datele simţurilor, pentrucă n'o percepi prin simţurile externe, cum percepi întreaga existenţă. O percepi printr'un simţ intim, simţul intern.

Fiecare din noi este ceea ce e această emotivitate, adică totalitatea senzaţiilor organice produse de întreg organismul nostru. Ideile noastre, filosofia noastră sunt justificarea, avocatul acestei emotivităţi. Ea este deci, încă odată, faptul fundamental psihic, substratul vieţii sufleteşti. De aici senzaţia de ceva mai profund şi de ceva anterior.

Aceasta este cauza pentru care Schopenhauer crede că are dreptul să opună lumii aparenţelor, lumea aceasta internă, profundă, obscură, nelămurită şi s'o considere ca participând din lucrul în sine, care se ascunde în dosul fenomenelor.

Dacă Schopenhauer nu are dreptul să gratifice emotivitatea noastră cu numele de lucru în sine, rămâne însă din filosofia lui, adevărul că această emotivitate e faptul fundamental al sufletului nostru, *eul* nostru adevărat, diferenţiarea noastră de tot restul universului — şi că muzica ne pune direct şi mai cu putere în contact cu dânsa decât orice altă artă şi fără să ne indice imagini, emotivitatea rămânând generală, nedefinită, emotivitate pentru emotivitate, urmând ca s'o colorăm noi *în urmă*.

Mişcându-ne sufletul cu putere fără să ne dea imagini ale lumii reale, punându-ne în contact cu lumea obscură din profundul sufletului nostru, muzica, în adevăr, ne dă impresia că ne pune în faţa lucrului în sine, numit de Schopenhauer «voinţă».

Şi când am spus că poezia lui Eminescu ne dă senzaţia voinţei lui Schopenhauer, am voit să rezumez în termeni schopenhauerieni ideea pe care mă încerc s'o dovedesc, că farmecul acestei poezii se explică prin efectul ei asemănător cu al muzicii.

De aici şi senzaţia de infinit pe care o dă poezia lui Eminescu. In adevăr, punându-ne în contact cu emotivitatea noastră profundă, nedefinită, nelămurită, ea ne pune în contact cu un infinit, cu singurul infinit palpabil pentru noi, cu infinitul sufletului nostru — *cu infinitul*.

Dar emotivitatea de care am vorbit până acum şi care este principiul explicativ al poeziei eminesciene a avut nevoie de imagini suggestive, de puncte de vedere înalte şi de sonorităţi de formă. Altmintrelea, ea ar fi rămas zădarnică, oarbă, mută, ca la cei mai mulţi dintre noi. Şi sufletul lui Eminescu a fost destul de bogat pentru toate. Eminescu a fost un organism complet. A avut totul, toată gama senzaţiilor, imaginaţia completă, inteligenţa înaltă. El a concentrat în sine vârstele omenirii şi vârstele omului. Emotiv şi imaginativ ca un primitiv, naiv şi curios ca un copil, — *nou* în faţa universului, el a fost în acelaşi timp înarmat de cunoştinţi ca un învăţat şi abstractor de idei ca un metafizician.

Intâlnirea unor însuşiri atât de eminente este aşa de rară, încât Caragiale a putut spune cu drept cuvânt că vor trece secoli până se va naşte un al doilea Eminescu.

. . . .

(*Prefaţă* la M. Eminescu, *Poezii*, ed. G. Ibrăileanu, 1930)

OVID DENSUŞIANU

……

Lirica lui Eminescu nu mai este expresiunea omului fericit, ci suspinul unui suflet care a visat mai mult decât a putut întâlni pe lume şi s'a înălţat prea sus pentru ca să nu se întoarcă amărît la ceea ce-l lega de pământ. El a văzut prea departe pentru ca să se poată înşela cu aparenţe şi şi-a cunoscut prea bine sufletul pentru ca să nu înţeleagă cât de mult se îndepărta de cei cari priviau viaţa ca o fermecătoare feerie. Când a simţit că nimic nu-l mai putea încânta şi că mintea lui se desfăcea tot mai mult de ceea ce-l înconjura, a căutat o mângâiere în poesie şi a plâns pentru ca să-şi aducă aminte că trăeşte.

Eminescu nu putea fi fericit pentrucă nici iubirea, în care alţi poeţi au găsit consolaţiunea, nu i-a dat ceea ce a cerut. El n'a văzut în femeie îngerul pe care-l adora Alecsandri. Femeia era pentru el un chip de marmoră frumos cu suflet de demon. Nici la unul din poeţii noştri nu găsim atât de des, ca la Eminescu, părerea de rău pentru ceasurile pierdute lângă iubita lui şi dispreţul pentru femeie. 1)

……

(*Poezia română în secolul al XIX-lea*, cca 1900)

……

Să spunem că Eminescu s'a născut cu o pornire de visionar întunecat, ar fi prea puţin, n'ar explica întregul caracter al operei sale. Să zicem că pesimismul său e exclusiv datorit lui Schopenhauer, am fi iarăşi prea categorici şi de aceea mi se pare că greşea Maiorescu când spunea: pesimismul lui trebuie privit prin prisma influenţei lui Schopenhauer. Atunci ce putem crede mai în acord cu întreaga manifestaţie a sufletului eminescian? Incontestabil că aducea anumite porniri de privire întunecată a vieţei, de decepţionsim, însă nu suveran, nu doborîtor, pentru că nu trebuie să uităm: Eminescu avea şi un fond însetat de lumină. Lumina o căuta uneori spre trecut, alteori o întrezărea în viitor, însă era sufletul frenetic în căutarea de aspecte senine şi atunci înţelegem de ce s'a întors spre epoca lui Mircea: pentru că îi dădea oarecare încântare de eroism, de alte suflete, în sfârşit de ceea ce era în contrast cu ce era al contemporanilor lui. Deci, nu putem afirma că Eminescu avea înclinări numai spre priviri întunecate. Ca întotdeauna însă, un suflet complex nu e fixat într'un singur calificativ, ci trebuie să-l urmărim în toată contextura, în toate meandrele sufleteşti ale lui şi Eminescu dacă avea un fond de visionar senin, nu poate să fie o contrazicere faţă de alt substrat al sufletului său pornit într'adevăr spre priviri desolante. Că uneori a predominat o trăsătură a temperamentului său, alteori alta, da. Că de asemenea în unele momente s'au contopit aceste diferite porniri într'o armonie care e destul de evidentă, iarăşi incontestabil, dar să declarăm aşa simplist că Eminescu a fost pesimist, am exagera.

Deci, să lăsăm categorisirile care pleacă numai dela un aspect sau două din opera unui scriitor. Eminescu trebuie considerat în multiplicitatea de înfăţişări ca un reflex natural al sufletului său complex şi dacă e să înţelegem şi altfel pesimistul său, de sigur că ar trebui să luăm în seamă substratul estetic care l-a captivat pe dânsul şi aici relevăm că Maiorescu a atins o notă justă, pentru că sunt dispus să cred că ceea ce a luat fie din filosofia budistă, fie dela Schopenhauer, a venit ca un adaus filosofic, transpus în visiunea estetică, intrând în ceva ce era pornire firească a sufletului său.

Dar pesimismul chiar dacă are această provenienţă de cultură, nu putea să se altoiască sufletului lui Eminescu fără să nu fi găsit un fond real, un fond înăscut care să se armoniseze cum îl găsim armonisat, pentrucă incontestabil, pesimismul său nu ne face impresia de placaj literar. Nu e adaptare artificială; e trăit în felul lui, e asimilat cu ceea ce era apropiat sufletului său. Această armonisare însă, nu e singura proprie inspiraţiei sale şi nu e aceea care e hotărîtoare pentru că trebuie, cum aminteam, să ţinem seamă şi de acea pornire a sa de a înţelege farmecul visiunilor senine.

Şi pentru că insistăm asupra darului pe care Eminescu l-a avut de a contopi, de a armonisa diferitele înrâuriri sau porniri ale sufletului său, — referindu-ne mai direct la ceea ce e romantismul său, — trebuie să recunoaştem că romantismul e mult, mult mai intens trăit şi mai adânc asimilat la el decât la alţii.

Nu putem spune că Alecsandri n'a fost romantic, chiar ultra-romantic de multe ori, însă romantismul lui are numai reduse aspecte şi pe urmă aceste aspecte vin din impresionări de multe ori mai uşoare, în orice cas mai uşoare decât cele pe care le-a lăsat în sufletul lui Eminescu.

---

1) Din lecţia de deschidere la Facultatea de Litere din Bucureşti, în *Noua Revistă Română*, vol. 3, nr. 25, 1 Ianuarie 1901.

Eminescu a trăit romantismul, pentru că în el se asimilează foarte bine şi ceea ce era al tradiţiunii noastre şi ceea ce era al culturii realiste, pentru că într'adevăr nu i se poate contesta o pornire de cunoaştere foarte directă, foarte reală a lucrurilor.

Romanticii ni-i representăm deobiceiu — şi avem dreptate pentru unii — superficiali, însă un Alfred de Vigny oricât de romantic ar fi fost, are profunzimea pe care la alţi contimponari ai săi n'o găsim.

Eminescu a putut să primească romantismul şi să-l topească cu ceea ce era românesc, tradiţional şi atunci înţelegem dece la dânsul, fie ca motive de inspiraţie, fie ca exprimare, nu găsim acele izbitoare stângăcii pe care le-am întâlnit chiar la Alecsandri, pe care cu deosebire le-am văzut la Bolintineanu, pentru că la aceştia şi mai ales la Bolintineanu, romantismul a venit ca o adaptare ori parţială, ori uneori superficială, pe când sufletul lui Eminescu a ştiut să tragă o linie de armonisare dela romantism spre tot ceea ce avea să se integreze inspiraţiei lui. Că uneori ne-am aştepta şi dela dânsul la o întrecere peste ceea ce ne-a dat, de sigur şi vom releva câteva din aceste umbriri. In orice caz, faţă de ceilalţi, apare mult, foarte mult înălţat în sforţările pe care a căutat să le facă încontinuu, de întrecere a tuturor înrâuririlor pe care trebuie să le recunoaştem, că au contribuit la formarea inspiraţiei lui.

……

(*Evoluţia estetică a limbei române*, 1931)

TABELUL ALFABETIC
al poeziilor cuprinse în volumele I, II și III

T. = Textul poeziilor din I-ul volum; N.V. = Note și variante în vol. I-III; A.t. = Anexe, textul poeziei; A.n. = Anexe, notele poeziei; F. = Facsimil. — *Titlul poeziilor din anexe e cules cursiv—Cifrele cu II-III înainte indică vol. II-III ; cele fără cifră romană se referă la vol I.*

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N.V. (vol. I-III)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I-III)
Adio	187	III-59			
Afară-i toamnă (sonet)	119	II-112			II-114, 117
Amicului F. I.	26	278			
Amorul unei marmure	20	268			21,22
Atât de fragedă	117	II-83			II-102, 103,104 105
Călin	76	397			77-78 81,86 407
Când			470	506	469
Când amintirile	186	III-48			III-51
Când însuși glasul (sonet)	120	II-124			II-128
Când crivățul				514	
Când marea			470	506	
Când privești oglinda mării			468	506	
Când sufletu-mi noaptea (Inger de pază)	312,314				313
Cântecul lăutarului				514	
Care-o fi în lume			489	511	
Ce e amorul	189	III-66			
Ce te legeni codrule	214	III-223			
Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie	15	255			
Christ			484	510	57
Cine-i? (din drama «Steaua Mărei»)			486	510	
Crăiasa din povești	72	381			77
Criticilor mei	226	III-282			
Cugetările sărmanului Dionis	46	329			47
Cu mâne zilele-ți adaugi	204	III-166			
De-aș avea...	2	244			
De-aș muri ori de-ai muri			465	504	
De câte ori iubito	114	II-64			
De ce nu-mi vii	235	III-327			

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N.V. (vol. I-III)	A.t. (vol I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I-III)
De ce să mori tu			464	504	
De-oiu adormi (variantă: « Mai am un singur dor»)	219	III-235			III-242
De-or trece anii	208	III-183			
Departe sunt de tine	107	II-43			II-14
Despărțire	127	II-146			II-23, 151, 155, 167
Diana	228	III-289			
Din lyra spartă			489	511	
Din noaptea	230	III-293			
Din străinătate	6	249			7,252
Din valurile vremii	213	III-215			III-217
Doi aștri			466	505	
Doina	182	III-1			III-9
Dorința	75	388			
Ector și Andromache (după Schiller)			487	510	
Egipetul	43	319			
E îngerul tău or umbra ta? (Inger și Demon)	335				313
Elena (Mortua est I)	299				303
Epigonii	31	291			33-34 293
Făt-Frumos din teiu	65	360			365-367
Floare-Albastră	54	339			
Foaia veștedă (după Lenau)	125	II-141			II-145
Fragment			494	514	
Freamăt de codru	121	II-131			II-135
Frumoasă-i			492	514	
Glossa	194	III-83			195,197 III-87,90
Horia			491	512	
Iar când voiu fi pământ (variantă: « Mai am un singur dor»)	223	III-249			
Impărat și proletar	56	342			57-58 353
Inchinare lui Ștefan Vodă (Poemul Putnei)			499	497	

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N.V. (vol. I-III)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I-III)
Inger de pază	41	311			313
Ingere palid			485	510	
Inger şi demon	50	333			313
Iubind în taină (sonet)	200	III-136			
Junii corupţi	23	274			
Kamadeva	236	III-333			III-335
La Bucovina	9	253			
Lacul	74	387			407
La Heliade	17	256			259
La mijloc de codru des	215	III-226			
La moartea lui Eliade	261				
La moartea lui Neamţu			495	514	
La moartea principelui Ştirbey	28	283			
La mormântul lui Aron Pumnul	1	239			241
La o artistă (I)	18	265			267
La o artistă (II) (p. Carlotta Patti)			480	506	
Lasă-ţi lumea	209	III-186			
La steaua	234	III-310			233 III-313, 318,322
Lida			493	514	
Locul aripelor			488	511	
Luceafărul	167	II-370			169,180 II-385, 401,403 409,411 413,421 433,439 441,446 448,450
Mai am un singur dor	216	III-229, 255			217,224 III-259, 261,269 270
Mănuşa (după Fr. Schiller)	165	II-366			
Melancolie	69	368			70
Misterele nopţii	13	255			
Mortua est!	37	299			39,303
Mureşianu			482	510	483

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N.V. (vol. I-III)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I-III)
Noaptea	42	315			
Nu e steluță			489	511	
Nu mă înțelegi	232	III-301			III-303, 304
Nu voiu mormânt bogat (variantă: « Mai am un singur dor »)	221	III-279			
O călărire în zori	3	245			7
Odă în metru antic	199	III-113			
O, mamă	129	II-169			II-171
Ondina			471	506	475-476
O, rămâi	110	II-57			
Os magna sonaturum (vezi: La Heliade)					
O stea prin ceruri			504		
Pajul Cupidon	108	II-49			II-55
Pe aceeași ulicioară	112	II-62			
Pe lângă plopii fără soț	191	III-72			
Peste vârfuri	206	III-174			
Poemul Putnei (vezi: Inchinare lui Ștefan Vodă)					
Povestea codrului	100	II-1			II-3, 11, 234
Povestea teiului	102	II-16			II-12, 22, 23, 31, 33, 35
Prin nopți tăcute			467	506	
Replici			479	506	
Resignațiune (din Schiller)			461	503	
Revedere	123	II-137			II-140
Rugăciunea unui Dac	115	II-69			II-77, 82
S'a dus amorul	184	III-24			III-34, 35
Sara pe deal	231	III-296			
Scrisoarea I	130	II-172			131, 135 II-182, 199
Scrisoarea II	137	II-214			138, 139 II-234, 237, 246 247, 248

TITLUL POEZIILOR	PAGINI				
	T. (vol. I)	N.V. (vol. I-III)	A.t. (vol. I)	A.n. (vol. I)	F. (vol. I-III)
Scrisoarea III	142	II-271			143,145 II-310, 311,312 313,320 321
Scrisoarea IV	152	II-324			153,156 II-332
Scrisoarea V	159	II-346			161, 163
Se bate miezul nopții	203	III-164			483
Serata (Ondina I)			454	503	459
Și dacă ramuri	193	III-79			III-81
Singurătate	105	II-40			II-13
Sunt ani la mijloc (sonet)	120	II-118			
Somnoroase păsărele	207	III-180			
Speranța	11	254			
Steaua mării			486	510	
Steaua vieții			481	510	
Strigoii	88	430			89-90
Te duci	211	III-202			
Trecut-au anii (sonet)	201	III-141			
Unda spumă			467	505	
Venere și Madonă	29	286			
Veneția (sonet)	202	III-146			III-153, 155
Viața mea fù ziuă			480	506	

INDICE GENERAL

AL VOLUMELOR I, II ŞI III

Titlurile CAPITALE privesc poeziile, antume sau postume, prezentate în chip special, cu texte, variante şi notiţe explicative.

Titlurile rărite designă toate celelalte, texte, anexe şi opere eminesciene, poezie, proză, teatru, etc., amintite în treacăt. (Uneori şi titluri străine în directă legătură).

Titlurile *cursive* se referă la publicaţiuni periodice. (Cursivele dinăuntrul notiţelor, în schimb, designă titluri de poezii).

Titlurile de rând încorporează toate celelalte nume proprii ce se întâlnesc în câte şi trei volumele.

Preciziuni în legătură cu spiritul şi tehnica acestui Indice General se pot ceti în Prefaţa volumului III.

A

A praepositio (exemple din « Indereptarea Legii » pentru *Strigoii*): I, 447
Abrud: I, 250, 256; — III, 5, 6
Achile: I, 487 (Ahil), 510
Acinorev (anagrama p. Veronica): I, 395
Adamescu Gh.: I, XVI, XXII, XXIV, XXV; — II, 54
Adana: II, 291, 293, 294, 303
Adebali: II, 291 (greşit cules: Adebabi)
Adevĕrul: II, 271
Adevĕrul ilustrat: I, 286.
Adevĕrul literar şi artistic: II, 454
ADIO: I, 187 (t.); — III, 59—66 (n. v.)
  III, 59 (sub titlul « De-acuma », apare în *Familia*, în ziua inaugurării statuei lui Ştefan cel Mare, la Iaşi, 5 Iunie 1883; călduri pretimpurii şi excesive; ecouri pe tema lor şi a îmbolnăvirii poetului); 59 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 59—63 (întâia versiune, reintegrată în unitatea ei, de 17 strofe, ruptă în două părţi în culegerile postume); 63—66 (a doua versiune, de 16 strofe, ce va da prin reducţie chiar versiunea de 10 strofe, cedată *Familiei*).
  Ref.: I, XIII, XLII; — III, 24, 67
Adonis: I, 412
Aeneis: II, 176
AFARĂ-I TOAMNĂ... (sonet): I, 119 (t.); — II, 112—118 (n. v.), 114 (f.), 117 (f.)
  II, 112—113 (I. Gherea şi ciclul celor 3 Sonete; Sonetul la Em.; Mite Kremnitz şi tălmăcirile Sonetelor lui Em.); 114 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 114—115 (prima versiune, cca 1876—1877); 115—116 (a 2-a versiune, cca 1878, din ciclul « Sonete »; descrierea subms.-ului); 116—117 (versiunea a 3-a, cca 1879); 117—118 (ultima versiune din mss.-e — *Afară-i iarnă*, *vicol* etc. — aparţine ciclului « Sarmis »; descrierea ciclului).
  Ref.: I, XIII; — II, 81 (= Afară-i iarnă), 86, 115, 117 (= A. iarnă), 124; — III, 95, 142, 145, 234 (Când gândul tău în vremi trecute înnoată), 290.
Africa: I, 144; — II, 178, 296, 304; — III, 114 (Africa de Sud)
Afrodite: I, 428
Agafton, schitul: I, 398
Aghiuţă (1864): III, 1
Agni: II, 73
Agnimitra: II, 176
Agura, Demetru: I, 243
Ah! cerut-am de la zodii: I, 388
AH! CE DULCE-AI FOST TU ROSĂ (text colateral la *Floare albastră*): I, 341
AH, MI-E ATÂT DE DOR (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 261, 263
Alarcon: II, 367
Alăuta Românească: II, 282
Alba Iulia: I, 254
Albaneza (limba): II, 418
Alberic (erou în *Gemenii*): II, 70, 87
Albina (Pesta, 1870): I, XL, 242, 514
Albina Pindului; I, 257, 269
Album-Epoca vezi *Epoca Ilustrată*
Album Literar 1886, (v. şi *Album-Unirea*): I, XLII; — III, 301—302 (sumarul), 303—304 (facsimile), 308

Album-Riria (în *Arhiva*, 1886): III, 321, 322
Album-Unirea (vezi şi *Album Literar*): II, 348
Alcalay, Leon: I, XXI, XXII, XXVI, XXIX; — II, 81; — III, 311, 326.
Alduleanu (stud. jur. Pesta): II, 417
Alecsandri, Ion (colonelul): I, 397, 398, 423; — II, 72, 174, 185, 186, 187
Alecsandri V.: I, IX, XXVI, XL, XLI, XLII, 32, 239, 242, 275, 278, 286, 296, 299, 311, 315, 317, 325, 326, 329, 497, 498; — II, 2, 4, 44, 58, 86 (s. î.), 186, 214, 221, 222, 223, 225, 241, 242, 243, 246, 250, 272, 280, 282, 347, 416, 417, 445, 453; — III, 1, 23, 25, 59, 66, 73, 79, 136, 281, 289, 293, 302, 339, 348, 357, 358
Alei, Veronică dragă: II, 137
Alegătorul liber: II, 222, 225, 252, 253
Alexandrescu, Gr.: I, XXVIII, 32, 295, 298; — II, 225, 241
Alexandrescu-Dafin, I. I.: I, XXI
Alexandrescu-Urechia vezi Urechia, V. A.
Alexandru cel Bun: III, 21
Alexandru Machedon: I, 327, 329; — II, 73
Ali-Osman: II, 293
Aliotmanul: I, 146; — II, 299, 306
Allah (şi Allahû): I, 144, 146; — II, 297, 298, 305, 306, 319
Allan, George (pseudonimul Mitei Kremnitz): II, 84
Almanahul România Jună: I, XV, XXXII, XLII; — II, 370, 372, 415, 417, 437, 438, 443, 444, 445, 446, 451, 452, 453, 454; — III, 24, 59, 327, 333
Alpi: I, 56, 343, 350
Als Kamadeva kam: III, 334
Alte terţine (vezi şi *Ce s'alegea de noi*...): II, 88
Althaus: II, 176, 177
America: I, 282; — II, 231, 232; — III, 334 (adj.)
Amicul Familiei: I, XLII; — II, 366, 367, 370
AMICULUI F. I.: I, 26 (t.), 278—283 (n. v.)
I, 278 (concepută la Blaj în 1866, odată cu *Junii Corupţi*, se tipăreşte în *Familia* din 1869; enigme biografice); 278—279 (detalii biografice referitoare la Filimon Ilia, amicul căruia îi dedică poezia; completări bibliografice); 279 (descrierea mss.-elor); 279—282 (textul şi variantele; fragmentul *Târnava prinsă 'n galbine maluri*, sacrificat când trimite *Familiei*); 282—283 (spicuire din evenimentele culturale ale vremii, reflectate în *Familia*)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XXVII (s. î.), XXXI, XL, 275, 276, 461, 503, 512
Amiel: II, 17
Amon vezi Jupiter Amon
Amor (divinitate): I, 427, 457; — II, 49 (pagiul amor), 50, 51, 334 (amor), 335 (id.), 338, 341; — III, 29, 30, 50, 53, 67, 336
AMOR, COPILAŞ HAIN (text colateral la *Pajul Cupidon*): II, 50, 51—53
AMORUL UNEI MARMURE: I, 20 (t.), 20 (f.), 21 (f.), 268 —274 (n. v.)
I, 268 (încredinţată lui Iosif Vulcan, pentru *Familia*, în 1868, la Arad); 268—269 (spicuire în sumarul revistei); 269 (este Eufrosina Popescu inspiratoarea acestei poezii? preciziuni în legătură cu titlul); 269 (schema mss.-elor); 269—270 (crâmpeiu înrudit din 1866, cu aluziuni la Horia); 270—271 (versiune de 11 strofe, cca 1866, cu reminiscenţe din *Horia*); 271—273 (versiune pre-definitivă, cu 2 strofe mai mult; concepută cca 1866, transcrisă 1867, publicată în 1868; să fi fost, la origină, o tânguire amoroasă a lui Horia?); 274 (versiune în piesa de teatru *Mira*, întreţesută cu motive din *Melancolie*, cf. pag. 369—374)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XXVII (s. î.), XL, 292, 369, 374, 513, 514
Amra, arborele: III, 334
Ana (şi Anna = Veronica): II, 98, 127
Ana (şi Anna), sfânta: I, 65, 362; — II, 19, 29
Anacreon: II, 4, 244
Anadyomene vezi Venus Anadyomene
Anaxagoras: II, 188
Andrieviciu, Vasile: I, 243
Andromache: I, 487
Andronius (Critil şi A.): III, 84
ANEXE (vezi submanuscrisele *Elena* şi *Marta*): I, 449 sqq.
Anghel D.: III, 353
Anna (din piesa *Bogdan-Dragoş*): II, 98, 99; — III,179
Anna de Franţa: III, 115
Anselmo: II, 113
ANTE-DALILA (crâmpee preliminarii) vezi *Scrisoarea V*, notiţa analitică
Antemireanu, Al.: I, 342
Antonescu, Teohari: II, 73, 74, 174, 184, 187, 188
Antoniade (nume fictiv): II, 276
Antonovici (nume fictiv): II, 276
Antropomorfism: I, 326
Antusa vezi Filerot şi Antusa
Anuarul liceului « *Andrei Şaguna* » *din Braşov:* II, 398
Anuarul liceului « *Al. Papiu-Ilarian* » *din Tg. Mureş:* III, 113, 231, 283, 294
Anuarul Şcoalei Normale de Invăţători « *Vasile Lupu* » *din Iaşi:* I, 409
Apărătorul Legei: II, 214, 222, 225, 241, 243, 250, 252
Apari să dai lumină: I, XXV; — II, 173
Apelles: III, 345
Apolon (şi: Apollo, Apollon, Apoline): I, 17, 26, 149, 258, 264, 279, 327, 397; — II, 262, 316; — III, 121, 345
Apostolescu, N. I.: I, 269; — III, 147, 231

Apuseni (munţii): I, 282
Apusul (Europei = Occidentul): I, 146, 147, 151; — II, 292, 299, 300, 306, 308, 318 (apusul)
Arab: II, 291
Arabi: I, 148 (greşit cules p. Asabi); — II, 293, 319, 322
Arad: I, XXIV, XL, 255 (Şiria Aradului), 268, 329, 334; — II, 322; — III, 8, 13, 15, 17, 327, 352
Arald (în *Strigoii*): I, 88, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 430, 432 (Araldo), 433, 434, 435 (Harald), 436 (H.), 437 (H.), 438 (H.), 439, 440, 441, 442 (A. şi H.), 443 (H. şi A.), 444, 445 (H. şi A.), 446, 447; — II, 202
Arap: II, 309
Arbore, Zamfir C.: II, 98
Arcadia: I, 461
Archaeus: I, 324, 356, 357, 358, 424
Archiloch: I, 253
Ardeal: I, XL, 243, 256, 265, 268, 491, 512, 514
Aretusa: II, 119, 120
Argeş: I, 149; — II, 301, 309, 310, 314, 315
Arghir, Crăişorul: I, 327, 508
Arhiva (Iaşi): II, 238, 418; — III, 321, 322
Aricescu, C. D.: II, 218
Ariel: I, 512
Arieş: I, 279
Ariosto: II, 119
Aristotel: II, 177
Armindeni: II, 26
Arndt: I, 321
Aromâni (vezi şi Macedoromâni): II, 424
Aron, profesor: II, 218
Arvers: III, 136
Asabi: I, 148 (greşit cules: Arabi); — II, VIII, 293, 298, 301, 306, 309, 319, 322 (asabi)
Asaki G.: II, 416
Asia: I, 144; — II, 296, 304
Asire (câmpii): I, 54, 340 (asire)
Aspasia: I, 269
Assur: II, 186
Astyanax: I, 511
AŞ VREA S'ADORM DE VECI (versiune autonomă din *Nu voiu mormânt bogat*): III, 281
Atât de dulce eşti nebuno: II, 280
ATÂT DE FRAGEDĂ: I, 117 (t.); — II, 83—112 (n. v.), 102 (f.), 103 (f.), 104 (f.), 105 (f.)
II, 83—86 (Mite Kremnitz şi micul roman al poemului oferit); 86—87 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 87—88 (*Când te-am văzut copilă*, fragment din *Gemenii*, cca 1875—1876); 88—89 (prima versiune, după 16 Aug. 1876, implicată cu postuma *Ce s'alegea de noi;* dublă temă); 89—91 (textul şi variantele primei versiuni); 91 (a 2-a versiune de 8 strofe; tot aliaj eterogen); 91—92 (textul şi var. versiunii a 2-a); 92—96 (*Comediantul*, text anex, erotocritean şi autobiografic); 96—97 (*O tăceţi*, text anex); 97 (câteva crâmpee din acelaşi timp); 98—99 (motivul *Atât de fragedă* în piesa de teatru *Bogdan-Dragoş*); 100 (întâie versiune de Bucureşti, cca 1878, disociată din vechea temă dublă); 101—107 (metamorfoza a 4 versiuni derivate una din alta; demonstraţie grafică şi cu facsimile; cazuri de contaminare); 107—108 (versiune învârstată în poemul *Sarmis = Gemenii*); 108—112 (ultimele 3 versiuni strofice, cca 1879, a 9 strofe fiecare)
Ref.: I, XIII, XLI, 265, 398; — II, 2, 64, 69, 70, 114, 120, 133, 141, 147, 170; — III, 72, 114, 166, 186, 202, 203, 215, 221, 289, 312
ATÂTA MI-E DE DOR (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 255
Atena (vezi şi Timon din Atena): I, 288, 348
Atharvaveda: II, 177
Athenaeum: II, 455
Ateneul Român: I, 254, 257
Atila: II, 253
Atlas (mitologie, Atlante): I, 132; — II, 204, 209; — III, 119, 123
Atlas (munte): I, 142; — II, 292, 296, 304
Aulus Gellius: I, XXXIV
Austria: I, 255, 256
Avari: I, 88, 432, 439; — II, 418 (adj. rege avar)
Avatarii faraonului Tlà: I, 324
Avedik (nume fictiv): II, 276
Ave Maria: I, 480, 507, 509, 514; — II, 325 (Ave)
Avercum (nume fictiv), II, 276
Avram Iancu: I, 512
Azi e zi de Mai întâiu: II, 26 (geneza postumei acesteia în o strofă din *Povestea Teiului)*

B

Baboianu, Nic. V.: II, 3 (Baboian); — III, 79
Bach: I, 507
Bachus: I, 327 (Bacu); — II, 222
Bădescu, Ioniţă: I, XL, 256, 283, 285, 319; — II, 229
Baia: I, 500
Baiazid (şi Baiazid I Ilderim Fulgerul): I, 144, 146, 147; — II, 289, 290 (B. I. I. F.), 291 (id.), 293, 294 (Baghiazit I. F.), 297 (Baiazit F.), 298, 300, 305 306 (B. şi F.), 308
Baican, E.: II, 416
Baiculescu, G.: I, 258
Balcanii: I, 142; — II, 292 (Balcanul), 296, 304
Bălcescu, N.: II, 239, 240
Baldensperger, Fernand: II, 366
Băleanu, G.: III, 247
Balint, Simeon: I, 250
Bal-Mabil (şi ball-Mabille): I, 151, 275 (Mabille şi Bal-Mabille); — II, 243 (Mabille), 275 (ball-Mabille) 318 (Ball-mabil)

Balmuş, Const.: III, 67, 231
Balş: I, 366
Balta: I, 500
Balzac: II, 371
Bănăţeanu, Petru: I, 253
Bantaş, M.: II, 196; — III, 180
Banville, Th. de: III, 79, 180
Barabas: II, 287
Bărăganul: I, 286
Barbier, Auguste: II, 244
Barbu (creditor cca 1882): III, 47
Bărcănescu, Al.: III, 229
Bariţ, G.: I, 246, 255, 266; — II, 252
Bariţ, Ieronim G.: I, 266
Bărnuţiu, Simion: I, 244, 254, 283, 318, 497; — III, 355
Barrière, Théodore: I, 269
Basarabia: I, XLI; — II, 84, 290, 297; — III, 2, 4, 20, 312
Basarabi: I, 149; — II, 287, 316
Başibuzuci: II, 253
Basilescu, N.: I, XVII
Bassarabescu, ziarist: I, 290
Baudelaire, Ch.: I, XI, XXXIV; — II, 81, 214, 215, 222, 371; — III, VIII, (adj.), 231, 344, 355
Bauer (creditor cca 1882): III, 47
Bavaria: II, 453
Baziaş: I, XL
Beatrice: I, 339
Beethoven: I, 226; — III, 345
Beiul dela Samos vezi Ion Ghica
Beiuş: I, 256
Beldiceanu, N.: II, 222
Beldiman, A.: I, 31, 294
Beldiman, d-na: II, 417
Belgia: I, 244; — II, 416
Belgrad: I, 269
Bengal: II, 221
Bengescu-Dabija, G.: III, 302
Bengescu-Dabija, Sophia: III, 302
Bennaga: I, 319
Bensarade: III, 83
Berlicoco, El şi rebb (= C. A. Rosetti): II, 247, 249, 283, 288
Berlin: I, XLI, 283, 288, 324, 341, 342, 343, 345 (adj.), 347 (adj.), 377, 379, 382, 383, 397, 398, 399, 409, 416, 424, 431, 505, 511; — II, 121, 157, 174, 176, 192, 219, 221, 231, 240, 253, 273, 276, 324, 325, (adj.), 367, 372, 454; — III, IX, 4, 83, 85, 86, 114 (adj.), 115, 116 (adj.), 180, 289, 297, 298, 338
Berzei, strada (= Pod de Pământ, Sf. Constantin): II, 252
Beyle, H. de (= Stendhal): I, 250
Beza, Marcu: III, 84
Bezdechi, Ştefan: III, 113
Bhagavad Gita: II, 72
Bianca vezi Blanca
Bianu, Ion: I, X, XXVIII, XXIX, 283; — II, 282; — III, 84
Bibescu, Gheorghe: II, 244
Bibescu Vodă: II, 221, 244
Bibliografia română (1884): II, 452
Biela, cometa: III, 311
Bien Publique, Le: II, 222
Bihor: I, 244, 253, 254
Binele Public: II, 322; — III, 23
Birchpfeiffer, Carlotta (traducătoarea germană a *Fadettei*): II, 340
Bismarqueuri: II, 276
Bizanţ (vezi şi Constantinopol şi Roma Nouă): II, 318
Blaga, Lucian: I, XXV, XXVI; — II, 455; — III, 174, 175
Blaj: I, XL, 239, 250, 254, 255, 256, 275, 278, 279, 512, 513; — III, 146, 230
Blanca: I, 65, 102, 361, 362 (şi Bianca); — II, 19, 26, 28, 38
Blaramberg, N.: II, 243
Bleichroeder: III, 24
Blonda (secund titlu pentru *De ce să mori tu?*): I, 464
Bobeica (vezi şi Scobeică): II, 282
Bodnărescu, Samson: I, XLI, 317, 318, 319, 325, 326, 327 (şi Brutnărescu), 328 (Br.), 342 (Botnarachi), 398; — II, 58, 215, 216 (Butnărescu), 218 (Botnărescu), 219 (Botnarachi), 220 (id.), 221, 222, 223, 224, 240 (Botnărescu), 253 (Samsonache)
Boerescu, C.: I, 279
Boerescu, B.: II, 186, 217, 221, 222
Bogdan (din piesa *Bogdan-Dragoş*): II, 98, 99; — III, 206
Bogdan, Alexandru: I, 424, 448; — II, 73.
Bogdan, N. A.: I, XX
Bogdan-Dragoş (piesă de teatru): I, 426; — II, 87, 88, 98, 98—99 (fragment detaşat pentru *Atât de fragedă*), 101, 166, 170, 192, 324; — III, 176, 206
Bogdan Dragoş, voevod: II, 287
Bogdan-Duică, G.: I, XXVI, XXXVI, 250, 257, 265, 269, 278, 283, 337, 339, 341, 343, 391, 424, 451, 511; — II, 2, 73, 146, 147, 252, 398, 453, 454, 455; — III, 103, 164, 354
Bogrea, Vasile: II, 231
Boian: I, XVI, 182; — III, 5, 6, 8, 12, 17, 19
Boileau: I, 257
Boirebist (poetul, în *Gemenii*): II, 70, 87
Bolgărime: II, 250
Bolgrad: III, 311
Bolintineanu, D.: I, 32, 239, 245, 250, 284, 286, 295 299, 311, 317, 318; — II, 223, 229, 241, 416; — III, 1, 24, 358

Bolliac, Cesar: I, 32, 291, 295; — II, 217, 241
Bonifacius vezi: Florescu Bonifacius şi *Epistola deschisă către homunculul Bonifacius*
Bonn: II, 70, 452
Bonnerot, Jean: I, XXXV, XXXVII
Borlea, Sigismund: I, 255
Borta-Rece: I, 326, 327, 342, 430; — II, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 240, 241, 248
Bossel (teatrul): I, 274
Bostanoglu (nume fictiv): II, 276
Botez, Constantin: I, XXVII, XXVIII, XXIX, XXXII, XXXIII, XXXV, 287, 319, 320, 329, 330, 332, 334, 337, 340, 343, 357, 360, 361, 362, 369, 376, 377, 382, 387, 391, 392, 409, 428, 431, 442; — II, 3, 7, 8, 15, 18, 40, 44, 50, 59, 62, 65, 66, 79, 81, 86, 87, 88, 98, 101, 114, 119, 120, 125, 131, 138, 145, 183, 184, 188, 189, 193, 194, 199, 201, 208, 226, 233, 255, 256, 261, 287, 291, 293, 324, 325, 334, 335, 341, 346, 348, 349, 352, 371, 373, 374, 444, 451, 453; — III, 4, 12, 26, 69, 79, 85, 103, 141, 142, 148, 150, 151, 152, 154, 168, 173, 176, 186, 187, 215, 216, 218, 224, 230, 231, 240, 284, 285, 289, 298, 327
Botez, Corneliu: I, XVI, 365, 366, 398; — II, 42, 43
Botoşani: I, XIX, XXXIX, XL, XLI, XLII, 319, 398, 505; — II, 176, 370, 418; — III, 333
Botoşunenii: II, 282
Botta, Dan: II, 455
Bouillet: II, 236, 243
Bourget, Paul: III, 231
Brahm: II, 74, 373, 374, 389; — III, 169
Brahma: II, 387
Brandès, G.: III, 334
Brăneanu-Hermes vezi Popescu-Hermes
Braşov: I, XL, 246, 255, 266, 327; — II, 220, 221, 398, 454; — III, 5, 6, 8, 13 (Braşēu), 15 (id.), 17 (id.), 67, 74
Brătescu-Voineşti I. Al.: II, 371
Brătianu, Dumitru: I, 497; — II, 225, 319
Brătianu, Ion: I, 278; — II, 322; — III, 47, 168
Breslau: III, 72
Brig-Belu (din poemul *Gemenii*): II, 70, 79, 81
Brockhaus: I, XLI
Bromner, Clara: II, 119
Bruno, Giordano,: II, 177, 453
Brutus: II, 285
Bruxelles: I, 367; — II, 262
Bucerde: II, 302
« Buciumul Român », tipografie, Iaşi: I, 498
Bucovina: I, XXXIX, XL, 1, 9, 10, 239, 240, 242, 243, 244, 250, 253, 256, 283, 366, 368; — II, 54, 59, 232, 241, 242, 250, 290, 297, 301; — III, 4, 16, 59
Bucovinenii: I, 239, 243
Bucur, Vasile, vornicul: II, 4
Bucureşteni: I, 255
Bucureşti: I, XII, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXI, XXII, XXIII, XXIV, XXV, XXVI, XXVII, XXXIX, XL, XLI, XLII, 256, 269, 278, 282, 368, 398, 399, 430, 510; — II, 1, 2, 4, 15, 16, 27, 40, 43, 49, 50, 54, 56, 57, 58, 59, 60, 62, 67, 73, 81, 84, 85, 98, 100, 112, 115, 122, 129, 131, 133, 142, 146, 150, 154, 161, 165, 184, 185, 193, 215, 216, 219, 229, 239, 240, 241, 243, 248, 249, 251, 252, 253, 254, 255, 259, 260, 261, 271, 273, 280, 284, 290, 293, 323, 367, 370, 371, 372 (Bukarest), 391, 415, 416, 417, 454 (şi Bukarest); — III, 2, 3, 24, 25, 26, 27, 66, 74, 82, 114, 138, 141 (adj.), 142, 147, 148, 152, 161, 175, 180, 181, 186, 187, 203 (adj.), 215, 231, 234, 235, 283, 291, 334, 340, 352, 355
Bucuţa, Emanoil: III, 229
Buda (vezi şi Pesta şi Budapesta): I, 288
Budda: II, 389, 406 (Buddha); — III, 93 (budaist), 94 (id.), 97 (id.), 336 (Budha)
Budeşteanu (hotel): I, 256
Bude-Val: III, 79, 180
Budha Sakya (şi Çakia) Muni: II, 283
Buffon: I, 453
Buftea: II, 417
Buga (clopotul dela Putna): I, 501
Bulgari: II, 290, 294; — III, 14, 22
Bulgărime (vezi şi Greco-Bulgărimea): II, 277
Bulgăroi: I, 150; — II, 278, 284, 317
B[ulighin], N. G.: I, XXV
Bull, Ole: I, 266
Bulletin de la section historique: II, 392
Bulver, Eduard: I, 246
Bumbac, Vasile: I, 243
Burada, Th. T.: I, 381, 508; — III, 59
Burăh (= G. Missail): II, 252
Burchi (nume fictiv): II, 276
Burghele, N.: II, 415, 416, 417
Burlă, V.: I, 318, 327 (şi Urlă), 328 (Urlă); — II, 224, 225
Buşiţă, Ioan: I, 282
Busuioceanu, Al.: III, 1
Buticescu, V. R. vezi Ranta-Buticescu, V.
Butman, George (tipograf): I, XX, 365
Byron: I, 32, 275, 295, 298, 299; — II, 73, 177

C

Ca o făclie...: II, 188; — III, 133
Cabală şi amor vezi *Elisa Müller*
Cabanis: I, 325
CĂCI OCHI-ŢI SUNT FECIOARE INCHISE IN CĂMĂRI (stihuri pentru amăgitul ochilor, anex p. *Călin*): I, 426—428.

Cacoveanu, Şt.: I, 508

Cain: I, 157; — II, 339, 345

Calendarul Daracului : I, 275.

Calendarul Ghimpelui : I, 275, 342.

Călescu, P. A. vezi P. Ă. Călescu

Călimănești: II, 245

Călin: I, 76, 84, 85, 398, 405, 406, 417, 419; — II, 202

Călin (poveste în proză): I, 398

CĂLIN (file din poveste): I, 76 (t.), 77 (f.), 78 (f.), 81, (f.), 397—430 (n. v.), 407 (f.)

I, 397—398 (Ion Alecsandri despre « O nuntă împărătească », titlu sub care va fi fost cetit *Călin* la Junimea); 398 (cetit la Mite Kremnitz); 398 (legenda în legătură cu geneza poemului); 399 (schema și filiația mss.-elor); 399 (notiță despre *Călin Nebunul*); 399—409 (versiunea întâia, *Călin I*, de 228 versur dispuse în 4 părţi); 409—420 (versiunea a 2-a *Călin II*, de 266 versuri, dispuse în 6 părţi); 409 + 418—419, *(fragmentul VI-Vlahuţă) ;* 414—415 (*Lamura vieţii noastre,* lamentaţie veroniană); 420—421 (crâmpee din *Călin III*); 421—423 (şase gazeluri); 423—424 (câteva izvoare p. *Călin*); 424—428 (colaterale: *O nuntă în taina firii,* motiv în proză; *Ochii, iscoditorii firii:* aforisme, metafore, strofe improvizate; stihuri pentru amăgirile ochilor: *Căci ochi-ţi sunt fecioare închise în cămări* etc.; *Idol crunt al Afroditei*); 428—430 (exerciţiu improvizat, în margine: *Luna trece lin prin ceaţă*); 430 (*Iată vin acum tuspatru craii cărţilor de joc,* finalul sacrificat)

Ref.: I, XIII, XXI, XXIV, XXX, XXXII, XXXV, XLI, 324, 364, 381, 382, 385, 387, 431; — II, 3, 4, 7, 9, 17, 38, 45, 50, 51, 70, 72, 88, 121, 138, 186, 232, 233, 259, 325, 326, 453; — III, 92, 116, 164, 175, 283, 284, 301, 302

Călinaş: I, 405

Călin Nebunul: I, XLI, 330, 363, 382, 387, 398, 399, 409, 499; — II, 18, 324, 372

Călinescu, G.: I, XXX, 283, 287, 311, 319, 324, 341, 498, 504, 510; — II, 172, 188, 454, 455; — III, 148, 180, 183, 231

Călinescu, M. (Calinovschi): I, 239

Călineştii (lui Cuparencu): I, XXXIX

Calipso: II, 252

Calmuc: II, 276; — III, 5 (adj.), 6 (și adj.), 8, 11, 22

Caloianu [M. B.] *: II, 417

Călugăru, Ion: I, XXIV

Camariano, Ariadna: II, 4

Camila: II, 113

Câmpul Mierlei: II, 290

Câmpulungul (Moldovenesc): III, 352

CÂND... (postumă, Iulie 1869, din sms.-ul *Marta*): I, 469 (f.), 470 (t. v.), 506 (notiță bibliografică)

CÂND AMINTIRILE: I, 186 (t.); III, 48—58 (n. v.); 51 (f.)

III, 48 (alcătuită din 2 părţi — I-a: postumă, violentă — poezia reprezintă, constant, o unitate, în filele continuate ale mss.-elor; câteva detalii de biografie sentimentală); 49 (filiaţia şi cronologia mss.-elor); 49—50 (prima versiune a părţii I-a, cedată *Familiei,* unde apare cu titlul *Când amintirea*); 50—52 (prima versiune a părții a II-a, postuma *Putut-ai tu a-ţi bate joc*); 52—53 (a doua versiune a I-ei părţi, *Când amintirile*); 53—58 (a doua versiune a părţii a II-a, postuma *Cum ai putut a-ți bate joc,* dimpreună cu numeroase forme tranzitorii, răzlețite, dar organizate pe etape)

Ref.: I, XIII, XLII; — II, 453; — III, 24, 295

Când crivăţul...: I, 494, 514 (n. bibliogr.)

CÂND INSUŞI GLASUL... (sonet): I, 120 (t.); — II, 124—130 (n. v.), 128 (f.)

II, 124 (sonetul preferat de Mite Kremnitz; un citat din Torquato Tasso); 124 (schema şi filiaţia mss.-elor); 125 (primă versiune, inedită); 125—126 (versiunea a 2-a, contaminată cu sonetul *Oricâte stele...*); 126—129 (două versiuni, de Iaşi, și lupta pentru degajarea terţetelor; despre versul *Pe veci pierduto..*, cheie de boltă); 129—130 (două versiuni, penultima şi antep., de București); 130 (ultima versiune din mss.-e)

Ref.: I, XIII; — II, 113 (s. î.), 115 (= *Te chem în somnul meu*), 117 (= *In somn adânc* etc.); — III, 142, 302, 347

Când mândra mea doarme în păru-i bălai: II, 453

CÂND MAREA... (postumă, f. dată, din sms.-ul *Marta*): I, 470—471 (t. v.); 506 (n. bibl.)

Când norii vezi *Steaua vieţii*

CÂND PRIVEŞTI OGLINDA MĂREI (postumă, Iulie 1869, din sms.-ul *Marta*): I, 468 (t. v.), 506 (n. bibl.)

Când sufletu-mi noaptea vezi *Inger de pază*

Când te-am văzut Verena: III, 231

CÂND VOIU MURI CURÂND vezi *Mai am un singur dor* (nota analitică p. *De-oiu adormi curând*)

Candiano-Popescu, Alex.: I, 260, 290, 310; — II, 241; — III, 321

Candrea, I. Aurel: II, 54, 282

Cantaber: III, 120

Cantacuzino [G. Gr.] *: II, 303

Cantacuzino, I. A. (Zizin): II, 415, 417, 452

Cântec vechiu: II, 72

Cântec vechiu de lume: II, 125

Cântecul lăutarului vezi şi *Cântul Cassandrei*: I, 477, 494, 514 (n. bibl.)

CÂNTECUL UNUI MORT (versiune altoită din *Despărţire* şi *De câte ori iubito,* vezi acestea): II, 64, 65, 66, 147, 154—157 (t. v. n.), 159, 165

CÂNTUL CASSANDREI (din *Ondina II*, tipărit de Chendi sub titlul *Cântecul unei Casandre*) vezi și *Cântecul lăutarului:* I, 477, 514 (n. bibl.).
Cantemir: I, 31, 294
Cantemir, D.: I, 264, 424
Capitoliu: I, 286
Caracostea, D.: I, XXX; — II, 71, 173, 372, 454, 455; — III, 147, 148
Carada, E. (și Caradale): II, 213, 323, 340
Caragiale, I. L.: I, XXXII, XLI, XLII, 317; — II, 3, 4, 84, 173, 215, 225, 267, 271, 289, 371; — III, 72, 345, 346, 356
Caragiale, Iorgu: I, XL
Caragiale, Matei I.: I, 328
Caragiani, I.: II, 245
Carcalechi, El.: II, 58
Cardaș, Gh.: I, 292, 299, 311, 312, 432
Carducci, G.: III, 1
CARE-O FI IN LUME... (postumă, 1867, din sms.-ul *Marta*): I, 489—491 (t. v.), 511 (n. bibliografică, anume rectificări)
Carlo Dolce: II, 187
Carlotta vezi Patti, Carlotta
Cârlova, V.: I, 32, 295, 298; — III, 23
Carmen Saeculare: I, 158; — II, 341, 346
Carmen Sylva (vezi și Elisabeta, regina): I, XLI; — II, 53, 69, 70, 173, 417, 444, 445; — III, 223, 231, 301 (Elisabeth), 340
Caro, Anibal: I, 246
Carol I (regele României): I, XL, 254, 255, 283, 284; — II, 278, 290 (s. î.)
Caronni: II, 454
Carp, P. P.: II, 58, 216, 224, 242, 252, 253, 303, 415; — III, 47
Carpatul (și Carpații): I, 481, 491, 492, 499, 509, 512, 513; — III, 1, 22, 23
Cartago: I, 288
Cartojan, N.: I, XXIX; — II, 4, 282; — III, 1
Cărțile mele (= *Shakespeare! adesea te gândesc cu jale*): II, 121
Casandra: I, 477
Cassandre (în Ronsard): II, 113, 245
Cătălin: I, 173, 174; — II, 371, 373, 374, 398, 399, 427, 428
Cătălina: I, 173; — II, 398, 399, 427; — III, 354
Catargiu, A.: III, 247
Catargiu, Lascar: I, XLII; — II, 222, 245, 252, 253, 285; — III, 73, 247
Cato: II, 274, 285, 286
Catullus: III, 113, 203, 294
Caucaz: I, 142,; — II, 292, 296, 304
Cavour: I, 243
CE E AMORUL?: I, 189 (t.); — III, 66—72 (n. v.)
III, 66—67 (apare în *Familia*, după îmbolnăvirea poetului; îngrijorări și solicitudine în ecourile revistei oradiene; *Ce e amorul?*, pretext într'o nuvelă de Virgil Onițiu, *ibid.*, peste 2 luni), 67 (schema și cronologia mss.-elor); 67—69 (întâia versiune, cca 1881—1882, de 8 sau 10 strofe; discuție; strofe-suveici, în mai multe poezii de epocă); 69—70 (versiunea a 2-a, cca 1882; rectificări); 70—72 (versiunile a 3-a și a 4-a, identică cu textul definitiv, al *Familiei;* transcriere palimpsestică); 72 (apropieri cu alte motive colaterale, ale acestui moment psichologic)
Ref.: I, XIII, XLII; — II, 453; — III, 15, 24, 80, 295
CE-I ETERN?... (vezi *Scrisoarea I*): II, 174—176
Cellini, Benvenuto: I, 250
Ceperleadi (nume fictiv): II, 276
Cerchez, I.: II, 415, 417
Cerna, P.: III, X, 296, 311, 351
Cernăuți: I, XXII, XXVI, XXXIX, XL, 239, 242, 243, 244, 245, 246, 249, 250, 253, 267, 424; — II, 4, 40, 122, 250, 301, 455; — III, 148, 293, 311
Cerri, Cajetan: III, 146, 147, 148, 149, 152
Cervantes: II, 113
Ce s'alegea de noi (postuma *Alte terține*, împletită cu *Atât de fragedă*, cf. acolo): II, 88, 89, 90—91, 100 (s. î.); — III, 203
Cesar: I, 24, 277; — III, 114, 117, 119
Ce stă vântul: I, XXV
CE TE LEGENI...: I, 214 (t.); — III, 223—225 (n. v.)
III, 223 (raporturile lui Em. cu poezia populară; O. Densușianu despre *Ce te legeni*); 223 (schema mss.-elor); 223—224 (descrierca mss.-elor, disjungerea motivelor întrețesute); 224—225 (textele celor 4 versiuni)
Ref.: I, XIII, XV; — II, 138
CE-ȚI DORESC EU ȚIE, DULCE ROMÂNIE: I, 15 (t.), 255—256 (n. v.)
I, 255 (spicuirea sumarului *Familiei*, în care apare poezia); 256 (junimea română din Turin și Garibaldi; ecouri culturale în Ardeal, la 1867; Ioniță Bădescu; Alexandru Grama, clement, totuși, cu această poezie)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XL, 256.
CE-ȚI SPUN EI ȚIE, MAMĂ (text anex la *Scrisoarea III* și *Doina*, cf. și acolo): II, 272, 281, 284; — III, 4, 312
Cezara: I, XLI, 287, 334; — II, 366; — III, 346, 354
Chaldean: II, 187
Charlotte (la Schiller): I, 504
Chasles, Philarète: I, 325
Chendi, Ilarie: I, IX, XXIII, XXX, 250, 265, 339, 394, 451, 477, 499, 503, 504, 505, 506, 508, 510, 512, 514; — II, 4, 26, 58, 70, 88, 138, 141, 145, 176,

188, 192, 193, 372, 453; — III, 48, 59, 67, 113, 114, 119, 122, 147, 151, 166, 221, 231, 291, 350
Cherubini: I, 258.
Chevet: III, 344
Chibici, Al. C. Rîvneanu: I, XLII; — II, 219, 226, 227, 230, 231, 415, 416, 417; — III, 47
Chimiță (şi Chimiții): II, 228, 229, 277
China: III, 93
Chinez: II, 194; — III, 230
Chirița, coana: I, 275
Chişinău: I, XXII
Chițu, Gh.: II, 58, 228, 229, 245
Chloris: I, 3, 247
Christ (şi Cristos; vezi şi: Hristos şi Nazarineanul): I, 57, 105, 149, 262, 484; — II, 1 (Isus Chr.), 28, 41, 284, 302, 315
CHRIST (postumă, 1869, în sms.-ul *Marta*): 57 (f.), 484—485 (t. v.), 510 (n. bibliografică)
Cianciòlo, Umberto: II, 419
Cicău: I, 279
Ciceu: I, 500
Cichindeal (şi Ţichindeal): I, 31, 291, 294, 318; — III, 339
Cicisbeo: II, 147
Ciclopul vezi Kiklopul
Cincinnatus: II, 285
CINE-I? (postumă, cca 1869—1870, în sms.-ul *Marta;* subtitlu din drama *Steaua mărei*): I, 486—487 (t. v.); 510 (n. bibliogr.)
Cioculescu, Şerban: II, 215, 371; — III, 72
Ciomac, Em.: II, 455
Ciorănescu, Al.: I, 269, 274, 311
Cipariu, T.: I, 255, 256, 318; — III, 25
Circa, Eliza: I, 245, 250
Circe: II, 252, 331; — 93, 98
Cişmigiu: III, 180
CIUDAT IZVOD E OMUL... (versiune autonomă, în 27 strofe din *Scrisoarea I*, cf. acolo): II, 174, 192 sqq.
Ciugudel: I, 279
Ciupercovics: II, 216
Clara (în versiunea inedită a sonetului *Sunt ani la mijloc*): II, 119, 121, 122
Clara, Bromner: II, 119
Clara, Maiorescu: II, 416
Clara, Vernont: II, 119
Clarisse, Vernetz: II, 119
Cleopatra (muză neidentificată): II, 366, 392; — III, 114, 115, 119
Cleopatra, Poenaru-Lecca: III, 72
Cleopatra (regina Egiptului): III, 115
Clio: I, 250
Clori: II, 113
Clotilda: I, 140; — II, 266, 270
Cluj: II, 4, 72; — III, 231
Coculescu (student Turin, 1867): I, 256
Cocris (= Sir Kock]: II, 221
Cocytus: I, 487, 511
Codru şi salon: I, 250
Codrul (titlul celei de a 3-a versiuni din O *rămâi*): II, 60, 61, 115
Codrule, Măria Ta: II, 138
Cohalm: I, 269
Cologne (apa de): I, 255
Colorian, Al.: II, 2, 188
Columna lui Traian: I, 279, 317, 318, 497; — II, 214, 218, 224, 239
COMEDIANTUL (text anex la *Atât de fragedă*, cf. şi acolo): II, 87, 88, 91, 92—96 (t. n. v.); — III, 203
Comuna (din Paris): I, 343, 356
Conon (părintele): III, 174
Constanța: I, XXIX
Constantin (împăratul): II, 292
Constantin Sf., Podul de pământ (= str. Berzei): II, 252
Constantin-Stelian: II, 455
Constantinescu, Pompiliu: II, 455
Constantinopol (vezi şi Roma Nouă): I, 508; — II, 291, 292 (orașul lui Constantin), 293; — III, 23
Conta, Vasile: I, 243; — II, 213, 303
Contemporanul: I, XII, XV; — II, 141, 185, 454; — III, 344
Convorbiri Literare: I, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XIX, XX, XXVI, XXVII, XXVIII, XXXI, XXXII, XXXVII, XL, XLI, XLII, 242, 243, 279, 282, 286, 289, 291, 293, 294, 297, 299, 302, 308, 311, 312, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 331, 332, 333, 334, 339, 341, 342, 346, 351, 358, 359, 360, 361, 365, 368, 381, 387, 388, 389, 392, 393, 397, 398, 409, 412, 420, 421, 430, 431, 433, 446, 451; — II, 1, 2, 3, 4, 16, 18, 38, 39, 40, 43, 44, 45, 49, 50, 57, 58, 59, 60, 62, 64, 69, 70, 72, 74, 81, 83, 84, 85, 98, 112, 113, 117, 118, 119, 123, 124, 125, 131, 133, 134, 137, 138, 141, 145, 146, 166, 169, 170, 172, 173, 185, 186, 187, 188, 192, 201, 202, 208, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 222, 223, 224, 225, 228, 229, 240, 241, 242, 243, 247, 250, 251, 252, 253, 254, 267, 271, 272, 278, 289, 302, 303, 307, 319, 322, 324, 346, 348, 367, 371, 416, 438, 443, 445, 451, 452, 454, 455; — III, IX, 1, 2, 3, 10, 19, 24, 25, 26, 73, 84, 136, 141, 147, 151, 166, 167, 223, 240, 245, 283, 289, 293, 295, 296, 301, 310, 311, 327, 333, 334, 339, 341, 352, 353, 355
Copilă, angel de înălţare: I, 510
Copou: I, XXV
Coradini: III, 24
Cornaro: II, 3 (în facsimil), 4

Cornea, M.: III, 293
Cornu Luncii: III, 5, 6
Corregio: I, 157; — II, 187. ,269, 341, 346
Corsica: III, 116
Corvin: III, 5
Coşbuc, G.: II, 72, 131; — III, 310, 352
Cosmogonie (în *Scrisoarea I*): II, 174, 181—185, (n. t. v.), 186, 187, 188; — III, 334
Costache-Epureanu, M.: II, 58, 243
Costacopol (nume fictiv): II, 272, 276
Costaforu, Gh.: I, 275
Cozia: I, 250
Cozmiță (= V. A. Ureche): II, 229, 256, 264, 277
CRĂIASA DIN POVEŞTI: I, 72 (t.), 77 (f.), 381—386 (n. v.)
I, 381—382 (aparţine aceluiaşi capitol de poezie veroniană, Iaşi, 1876); 382 (motivul descriptiv figurează în *Călin Nebunul*, Berlin, cca 1873—1874); 382—383 (prima versiune, inedită, cca 1873); 383—384 (a doua versiune, intitulată *Ţesături*, Viena-Berlin); 384—386 (din această a doua versiune derivă versiunea predefinitivă de Iași, cca 1876; cronologia în raport cu *Călin*); 386 (ultimă còpie, 1876, intitulată *Crăiasă din poveşti*)
Ref.: I, XIII, XLI, 364, 368, 387, 388, 399, 409; — III, 152
Crainic, Nichifor: II, 455; — III, 113
Craiova: I, XXVII, XXIX, 399; — II, 231, 372
Crawley: II, 221
Creangă, Ion: I, XXI, XXII, XLII, 319, 430; — II, 54, 228, 229, 416; — III, 72
Crépet, Jacques: III, VIII
Cresus: I, 452
Crețeanu, George: I, 275, 294; — II, 241
Criş: III, 8
Cristorian: I, 317
Cristos vezi Christ
CRITICILOR MEI: I, 226 (t.); — III, 282—288 (n. v.)
III, 282 (în ciuda aparențelor, *Criticilor mei* aparţine Iaşilor); 282—284 (pe tema genezei: reacțiune subiectivă sau atitudine teoretică?; opiniuni; cum se desprinde din aceeaşi atmosferă a preliminariilor *Scrisorii II*, cca 1876); 284 (schema mss.-elor; toate din 1876); 284—285 (întâia versiune, inedită, tip mai puțin evoluat, 6 strofe); 285—287 (versiunea a 2-a, 9 strofe; Botez și eroarea unei alte ordine a strofelor; caz tipic pentru lucrul de atelier); 287—288 (a 3-a versiune, cu titlu: întâiu 9 strofe, apoi 7)
Ref.: I, XIII, XV, XXV; — II, 4, 51, 233
Critil (și Andronius): III, 84, 85
Cronid: II, 253
Cronologia (schița vieții lui Eminescu): I, XXXVII, XXXIX—XLII
Cuciureanu, M.: III, 24
Cuconul Vasile Creangă: III, 297
CU GENE OSTENITE... (versiune autonomă, în iambi, din *Scrisoarea I*, cf. acolo): II, 174, 202 sqq.
Cuget Clar: II, 17, 170, 185, 239; — III, 114, 258
CUGETĂRILE SĂRMANULUI DIONIS: I, 46 (t.), 47 (f.), 329—333 (n. v.)
I, 329 (lectură la Junimea în 1872); 329—330 (deşi în 2 mss.-e, poezia se află într'o singură versiune, brouillonară, cu titlul *Sărmanul Poet;* un crâmpeiu din nuvela *Sărmanul Dionis*); 330—333 (textul reconstituit al versiunii *Sărmanul Poet*)
Ref.: I, XXXI, 362, 398; — III, 298
Cugler (și Kugler), Matilda: I, 291, 317, 318; — II, 215, 241
CU MÂNE ZILELE-ŢI ADAUGI: I, 240 (t.); — III, 166—173 (n. v.)
III, 166 (revendicată de Mite Kremnitz, *C. m. zilele-ți a.* face parte din lotul de Iași); 166—167 (ecou schopenhauerian din vremea traducerii Aforismelor, de către Maiorescu; preciziuni cronologice); 167—168 (imagina «eternului prezent» şi în bilanțul politic al *Timpului* dela 1 Ian. 1882; manevre şi moravuri redacționale); 168 (schema şi filiația cronologică a mss.-elor); 168—170 (prima versiune, cca 1877, Iaşi, şi 2 exerciţii: Plato şi Brahm); 170—171 (versiunea a 2-a, cca 1878); 171—172 (a 3-a versiune, cca 1878—1879); 172—173 (versiune-brouillon, cca 1879, a textului definitiv: strofa iniţială *De ce mustrăm Dumnezeirea* menţinută până aproape de fine); 173 (ultima versiune, ca şi identică cu textul tipărit, cca 1879, aparţine ciclului *Sarmis*)
Ref.: I, XIII; — II, 74, 81, 117, 367; — III, 180, 202, 203
CUM CÂNTAM ODINIOARĂ (text anex; motiv prim al finalului *Scrisorii IV*): II, 324, 325, 326 (n. t. v.); — III, 116
CUM NU MAI AM UN DOR (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 277
Cunigunda: I, 166; — II, 369, 370
Cuparencu: I, XXXIX
Cupidon (și Cupido; vezi și: Pajul Cupidon, Amor, Kama): I, 108, 154; — II, 49, 50, 54, 56, 57, 335, 337, 342; — III, 334
Curierul (Balassan), Iași: II, 58, 214, 260
Curierul de Iaşi: I, XXIII, XLI, 262; — II, 1, 45, 53, 57, 58, 147, 216, 238, 249, 250, 251, 254, 260, 301; — III, 83
Curtius: II, 225
Cusin, A. C.: I, XXIII
Cuza, A. C.: I, IX, XXIII, 504, 505, 506, 510, 511, 514; — III, 150, 154, 157, 230, 249, 276, 333
Cuza Vodă; I, 245

Cuvântul (1904), revistă: II, 192
Cuvântul (1932), ziar: I, 498; — II, 246

D

Dabija-Vodă: II, 365
Dac: I, 115; — II, 71, 72, 74, 78; — III, 241
Dacă iubești fără să speri (colaterală la *Luceafărul*): II, 453; — III, 67, 72, 315
DACĂ MAI AM UN DOR (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 255
Dacia: I, 261, 432, 497, 513; — II, 75
Dacia literară: III, 23
Dacii: I, 278; — II, 70, 73
Daco-România, buletinul muzeului limbii române, Cluj: II, 4
Daedalus: I, XXVIII
Dalila: I, 159, 164, 269, 451; — II, 347, 353, 354, 357, 358, 365, 366
DALILA vezi *Scrisoarea V*
Damé, Frédéric: II, 239; — III, 2
Dan, Pamfiliu: I, XL, 243
Danaë: III, 131
Dante: II, 73
Danton: II, 281
Dariu: I, 147; — II, 299, 307
Darwin: I, 325
Das Mädchen im goldenen Garten: II, 372
Dăscălescu, D.: III, 24
Dasb, contesa: II, 392
Datina: I, 451, 511
Davidescu, N.: III, 348
Davila, Dr.: I, XXXIX; — II, 222
DE-AȘ AVEA...: I, 2 (t.), 244—245 (n. v.)
  I, 244 (debutul la *Familia*, în Februarie 1866; întâmpinarea entusiastă a lui Iosif Vulcan; destăinuiri cu privire la schimbarea numelui din Eminovici în Eminescu); 245 (spicuire în sumarul revistei la care debutează; descrierea ms.-ului acestei poezii; Em. își recitește producția de debut în 1881)
  Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XXIV, XXXVII, XL, 245, 249, 485, 510; — II, 138
DE-AȘ MURI OR DE-AI MURI (postumă, 1869, din sms.-ul *Marta*): I, 465—466 (t. v.), 504 (v. și notiță bibl.)
Débats, Les: II, 222
DE CÂTE ORI IUBITO (de noi mi-aduc aminte): I, 114 (t.); — II, 64—69 (n. v.)
  II, 64 (tradus de Mite Kremnitz sub 2 titluri, *Der Eisvogel* și *Zugvogel* — *Pescărușul* va fi fost trimis în còpia ei la Iași?); 64 (schema și filiația mss.-elor: strofice și în alexandrini); 65 (primele 3 versiuni, iambice, a 6 strofe, pe 3 coloane; a 3-a fragment din *Cântecul unui mort* = *Despărțire*); 66 (a 4-a versiune în ritm trohaic; despre o presupusă inconsequență iambică); 66—67 (versiune de 5 strofe, iambică: disjungerea a 2 versiuni); 67 (conjuncția și contaminarea motivelor *Phoenix* și *Pescărușul?*); 67—68 (prima versiune în alexandrini); 68—69 (penultima versiune în alexandrini și ultima, aparținând ciclului *Nirvana*)
  Ref.: I, XIII, XLI; — II, 69, 70, 81, 83, 86, 101, 117, 154, 158; — III, 115, 170, 180, 186, 347
De câte ori, iubito, mă uit în ochii tăi (postumă): II, 101
DE CÂTE ORI IUBITO MĂ UIT IN OCHII TĂI (dedusă din *Sarmis*; vezi cap. *Atât de fragedă*): II, 107
DE CÂTE ORI IUBITO MĂ UIT IN OCHII TĂI (dedusă din *Sarmis*; vezi cap. *Din valurile vremii*): III, 221
Decebal: II, 70
Decebal: II, 70
DE CE NU-MI VII?: I, 235 (t.); — III, 327—333 (n. v.)
  III, 327 (trimeasă dela M-rea Neamț, apare în *Conv. Lit.* din 1887); 327 (schema manuscriselor); 327—328 (prima versiune, îndepărtată, Viena, cca 1871 — recitită cca 1881); 328—332 (reproducerea celor 4 versiuni dintre 1882—1883); 332—333 (două texte anexe: un exercițiu și o autopastișă)
  Ref.: I, XIX, XLII; — III, 296, 321
DE CE REGINA NOPȚILOR (text colateral pentru *La steaua*): III, 323
DE CE SĂ MORI TU? (postumă, 1869, în sms.-ul *Marta*; primul ei titlu: Marta > Blonda): I, 464—465 (t. v.), 504 (n. bibl.)
Dedicație (gazelul pentru *Călin*): I, 421
Dee-mi moartea-al ei păhar: II, 125
Dej: I, 250
Delavrancea, B. (vezi și Fra Barbaro): II, 271, 347; — III, 231, 301, 302
Delfinul (scriitor neidentificat): III, 85
Delille: I, 246
Delorges, cavalerul: I, 166; — II, 369
Demetrescu Basiliu (și Dumitrescu Vasile) vezi V. D. Păun
Demetriescu, Anghel (vezi și Gr. Gellianu): I, IX, XV, XVII, 299, 329, 339, 342, 358, 359, 369; — II, 214, 215, 233, 289, 290, 291, 454; — III, X, 113, 114, 119, 147, 348, 350
Demetrius, V.: I, XIX, XXIX
Demiurg: I, 64, 157; — II, 185, 236, 327, 328, 339, 345, 371, 374
Demon și înger (deasemeni: Demonism și Demonul): I, 339
Demonul: II, 180, 360, 361, 362, 377, 379, 397, 425, 426; — III, 37, 40

Demostene: II, 285

DE NOAPTEA UITĂRII (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 271, 275, 276

Densuşianu, Aron: I, 246, 250, 278, 299, 339, 423; — II, 119; — III, 59, 283

Densuşianu, Nicolae: II, 415

Densuşianu, Ovid: I, 286, 288, 291; — II, 138, 455; — III, VII, 223, 226, 357

DE NU S'AR AFLA IN LUME (text colateral la *Te duci*): III, 203, 215

DE-OIU ADORMI CURÂND: I, 219 (t.); — III, 235—249 (n. v.) — cf. şi notiţa analitică la *Mai am un singur dor*

DE-OR TRECE ANII...: I, 208 (t.); — III, 183—185 (n. v.)

III, 183 (G. Ibrăileanu şi genul « nu tocmai faimos » al poeziei); 183 (schema şi filiaţia mss.-elor); 183—185 (textele celor 6 versiuni, dintre 1881—1883, şi disjungerea lor; ultimele două: exerciţii, variaţiuni)

Ref.: I, XIII, XXXI

Depărăţeanu, A.: I, 258, 274; — II, 211, 242; — III, 24

DEPARTE SUNT DE TINE: I, 107 (t.); — II, 14 (f.), 43—49 (n. v.)

II, 43—44 (a 4-a poezie din « coala de versuri » trimeasă, 1878, la *Convorbiri;* avataruri); 44 (schema şi filiaţia mss.-elor; toate versiunile din manuscrise sunt strofice); 44—45 (primele 2 versiuni, de Iaşi, 1876); 45—46 (versiunile: a 3-a — pentru Tolla = Veronica — şi a 4-a, Iaşi, 1876); 46—49 (ultima versiune şi existenţa uneia intermediare)

Ref.: I, XIII, XLI; — II, 15, 113

DE PATRIE, VIRTUTE, VORBEŞTE LIBERALUL (ottave rime la *Scrisoarea III*): II, 281—284

De pe ochi ridici închisă...: II, 4 (în « *Erotocrit* »); — III, 190 (în *Lasă-ţi lumea*), 199 (id.), 201 (id.)

DESGUST (text anex la *Scrisoarea IV*): II, 324, 325, 326—329 (n. t. v.), 340

DESPĂRŢIRE: I, 127 (t.); — II, 23 (f.), 146—168 (n. v.), 151 (f.), 155 (f.), 167 (f.)

II, 146—147 (precizări biografice şi geneza poeziei la Iaşi); 147 (schema şi filiaţia cronologică a celor 13 mss.-e); 148—154 (primele 3 versiuni strofice, Iaşi, cca 1877; evoluţia tiparelor); 154—157 (versiunea strofică, artificială, *Cântecul unui mort*, altoită cu *De câte ori iubito*); 157—158 (versiune dedusă din *C. unui mort*, cca 1878—1879); 158—159 (întâia versiune în alexandrini, cca 1879); 159—161 (variaţiune metrică a versiunii anterioare şi prefacerea ei în strofe; după aceea în alexandrini); 161—162 (versiune epurată, în alexandrini, cca 1879); 162—163 (versiune în alexandrini dinainte de August 1879); 163—165 (vers. alex. integrată ciclului *Sarmis*, înainte de August 1879); 165—168 (ultimele 2 versiuni mss.-e, redactate cca 10 Aug. 1879, după moartea lui Ştefan Micle)

Ref.: I, XIII, XLI; — II, 46, 65, 66, 67, 81, 86, 92, 193, 201, 326, 365; — III, 170, 203, 347

Deşteaptă-te Române, preot al libertăţii: I, 514

Deussen, P.: II, 187

Deutschland: I, 291

Diaconovici, C.: II, 452

Diamantul Nordului: I, XLI, 499; — II, 49, 122, 324, 331; — III, 150

DIANA: I, 228 (t.); — III, 289—292 (n. v.)

III, 289 (tipărită în *Conv. Lit.*, Februarie 1884, apare abia în a 6-a ediţie Maiorescu, 1892; motive înrudite, înainte şi după *Diana*); 289 (schema şi filiaţia mss.-elor); 289—290 (prima versiune de 2 strofe, cca 1874, Berlin); 290—291 (versiunea a 2-a, cca 1878—1879 de 3 strofe); 291—292 (versiunea a 3-a, cca 1881—1882, de 4 strofe; disjungere din *Dona Sol*, postumă, care derivă de aici)

Ref.: I, XIX, XXXII; — II, 117, 453; — III, 24, 321, 338

Diana (dela Louvre): III, 289

Dichiu, mahalaua: II, 222

Dido: II, 124

Diefenbach, Lorenz: II, 322

Dierx, Léon: III, 311

Dimitrescu, Al. T.: I, 510

Dimitriade, C. actor: I, 278 (Dimitriad); — II, 225

Dimitriu, S., editor: I, XXI

Dimitroviţă, Ambrozie: I, 250

DIN FUNDUL CERULUI O STEA (versiune anexă pentru *La steaua*): III, 314

DIN LYRA SPARTĂ (postumă, 1867, din sms.-ul *Marta*): I, 489 (t.); 511 (n. bibl.)

DIN NOAPTEA: I, 230 (t.); — III, 293—296 (n. v.)

III, 293 (relevată de Maiorescu, nu intră în niciuna din ediţiile lui; detalii biografice, la sfârşitul anului 1883, în *Familia*); 293 (schema şi filiaţia mss.-elor); 294 (întâia versiune, necompletă, brouillonară, cca 1881—1882); 294—295 (versiunea a 2-a, de 5 strofe, sugerată, pare-se, de *La steaua*); 295—296 (a 3-a versiune de 4 strofe)

Ref.: I, XIX (s. î.), XLII; — III, 24, 25

DIN STRĂINĂTATE: I, 6 (t.), 7 (f.), 252 (f.), 249—253 (n. v.)

I, 249—250 (ipoteze asupra locului de unde, în 1866, trimite poezia, *Familiei*: dela Cernăuţi sau dela Blaj?); 250 (zămislită la Cernăuţi, cca 1865, textul din *Familia*, de 9 strofe, e amplificat la 11 în sbm.-ul *Marta;* din el va deriva poemul postum

Un roman); 250 (spicuire în sumarul respectiv a *Familiei*); 251—253 (n. v.)
Ref.: I, XIX (s. i.), XX (s. î.), XL, 256, 339, 494, 499, 506, 514
DIN VALURILE VREMII...: I, 213 (t.); — III, 215—222 (n. v.), 217 (f.)
III, 215 (toate versiunile mss.-e sunt de Bucureşti; reflexe din piesele de epocă); 216 (schema şi filiația cronologică a mss.-elor); 216 (întâia versiune brouillonară şi întâia transcrisă, cca 1878); 218—219 (două versiuni față în față, din aceeași zi, cca 1878); 219—221 (3 versiuni, derivate una din alta, cca 1878; încercări de secționare); 221—222 (versiune derivată din *Sarmis*, dimpreună cu brouillonul ei; Chendi truchează postumele); 222 (ultima versiune, ca de tipar, cca 1880)
Ref.: I, XIII; — II, 101, 107; — III, 203
Diodor: I, 319
Dionis vezi *Cugetările Sărmanului Dionis* și *Sărmanul Dionis*
Diorama vezi *Panorama deșertăciunilor*
Dioskuren: II, 453
Djuvara, Mircea: II, 72
Döbling vezi Ober-Döbling
Dobrogea: II, 84, 142
Dobrogeanu-Gherea, C.: I, 347; — II, 112, 141, 185, 454; — III, X, 343, 344
Dochia: II, 73, 115, 116, 338, 344, 384; — III, 2, 29, 30, 63
Dochița: I, 250
DOI AŞTRI (postumă, Iulie 1869, din sms.-ul *Marta*): I, 466 (t. v.), 504, 505 (n. bibl. și variante din 1872)
DOINA: I, 182 (t.); — III, 1—24 (n. t. v.), 9 (f.)
III, 1—2 (motivul drumului de fier în literatură; delimitarea şi cronologia motivului la Eminescu); 2—3 (inaugurarea statuei lui Ştefan cel Mare, 5 Iunie 1883; violent și pitoresc reportaj în *L'Indépendance Roumaine*); 3 (Em. citeşte *Doina*, la Junimea, la Iași); 4 (schema și filiația cronologică a mss.-elor; criteriu pentru disjungerea reală a versiunilor); 4—5 (întâia versiune, cca 1878—1879, după pierderea Basarabiei, odată cu postuma *La Arme*); 5—7 (a 2-a versiune, cca 1878—1879, amplificată); 7—10 (a 3-a versiune, cu grafia brodată, cca 1879, fără Ştefan cel Mare); 10—12 (versiunea a 4-a, cca 1880, dintr'un grup de 3 pentru tipar); 12—14 (vers. a 5-a, cca 1881—1882, răzlețită prin cartare; reconstituirea ei; versiune simetrică; începe cu Ştefan cel Mare, invocat încă de 2 ori); 14—16 (a 6-a versiune, cca 1881—1882, prin simplificarea anterioarei); 16—18 (versiune necompletă, cca 1882—1883; accentele xenofobe precumpănesc); 19—20 (a 8-a şi ultima còpie, cca 1883, comodă la cetit, pentru Iaşi, ce va fi fost tipărită în *Convorbiri*, Iulie 1883); 20—23 (câteva texte colaterale: *Ce-ți spun ei ție, mamă*, după pierderea Basarabiei, cca 1879, și contra lui C. A. Rosetti; *Codrule, Măria Ta*, cca 1879; exerciții de imnuri pentru Ştefan cel Mare, cca 1883, înaintea serbării dela Iași); 23—24 (după îmbolnăvirea lui Eminescu; *Binele public* şi martiriul scriitorilor, ilustrat cu articolul și numele lui Eminescu)
Ref.: I, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XXII, XXIII, XLII; — II, 138, 170, 281, 284, 417, 451; — III, 24, 83, 164, 195, 245
Doină, doină, greu îmi cazi: II, 138
Doină doiniță: I, 514
Dolj: II, 289
Don Juan român: I, 512
Don Juanii (fluturii, D. J. grădinilor): I, 424
Don Quijot: II, 113
Dona Sol: II, 453; — III, 291, 292
Donici, A.: I, 31, 294; — II, 416
Dora d'Istria: I, 250
Dorchain, Auguste: III, 311
DORINȚA: I, 75 (t.); 388—397 (n. v.)
I, 388 (aparține ciclului veronian, dela Iași); 389 (schema și filiația mss.-elor); 389—391 (grupul versiunilor de 12—14 strofe); 391 (*Dorința* — mesaj epistolar, dăruit Veronicăi, la 10 Mart. 1876, care-l restitue la 27 Iunie 1880; adnotările lui Em.); 392—394 (grupul versiunilor a 6—8 strofe); 394—397 (texte colaterale: *Astăzi sunt setos de forme; De-ai fi bună, de-ai fi dulce;* irmosul *Inger cu păr galbăn* și un text din Iancu Văcărescu: *La o haină închisă până sus*)
Ref : I, XIII, XLI, 364, 368, 381, 387, 421; — II, 3, 7, 44, 97, 125; — III, 136, 186, 190, 354
DORINȚA UNUI DAC (versiune autonomă din *De-oiu adormi;* vezi nota analitică la *Mai am un singur dor*): III, 241—243 (n. t.), 242 (f.)
Dorohoiu: I, 182; — III, 6, 10, 11, 13, 15, 17, 19
Dorval, Marie: II, 366
Dorylaeum: II, 291
Dosoftei: III, 59
Dormi (= Când s'a trezit drăguța): III, 154
Drächsler, Karl: III, 180
Drăgănescul, Iordache: I, 264
Drăgescul [I. C.]: I, 243, 255, 274, 275
Dragnea, Radu: II, 73, 187, 188, 454
Dragomirescu, Mihail: I, XXIII, XXX, XXXII, 341, 347, 360, 361; — II, 10, 17, 28, 348, 349, 451, 454; — III, 39, 148, 229, 282, 310, 334, 346
Dragoş: II, 287
Dragoș vezi *Bogdan-Dragoș*
Dridri: I, 32, 296

Drogli, Aglae: I, XXXIX; — III, 293
Drosinis, G.: III, 311
Drosu, N.: III, 247
Drouhet, Ch.: III, 231
Droysen: II, 176, 181
Ducipal: I, 329
Duculescu (stud. Turin, 1867): I, 256
Dudevant, d-na (= George Sand], II, 340
Dühring: II, 176, 177; — III, 343
Dumas, A.: I, XXIII, 253
Dumas, A. (fils): I, 269
Dumbrava roșă: I, 500
Dumbrăveni: I, 366; — III, 174
Duminica: II, 244
Dumnezee (Madona): I, 29, 30, 288, 289, 290
Dumnezeirea: I, 281, 457; — III, 169, 170, 171, 172, 342
Dumnezeu: I, 20, 27, 35, 40, 52, 183, 185, 270, 271, 272, 273, 280, 281, 282, 302, 308, 310, 334, 338, 339, 374, 376, 433, 457, 465, 485, 488, 489, 490, 492, 498, 500, 504, 510, 513; — II, 89, 91, 99, 108, 109, 152, 157, 158, 159, 160, 174, 180, 273, 274, 323, 329, 330, 398 (= Domnul lumii), 404 (Doamne), 412 (id.), 436 (id.), 447 (id.); — III, 7, 11, 13, 14, 16, 20, 37, 38, 40, 42, 46, 51, 54, 55, 56, 58, 168, 169 (Domnul), 170 (id.), 171 (id.), 172 (id.), 204, 205 (Domnul), 209
Dumnezeu și om (postumă ulterioară din *Christ*, cca 1872—1873): I, 510
Dunărea: I, 124, 144, 147, 148, 149, 283 (adj.), 441 (adj.), 442 (id.), 446 (id.), 448 (id.); — II, 292, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 304, 305, 307, 309, 310, 316, 418, (adj.)
Dunca, Constanța: I, 250
Durakowski (nume fictiv): II, 276
Düsseldorf: III, 114

E

E îngerul tău or umbra ta? nou titlu pentru *Inger și demon;* vezi acolo
E trist ca nimeni să te știe: II, 101; — III, 203
E ziua lui Ștefan cel Mare (text anex pentru *Doina*): III, 4, 22, 23
Ea mergea acum în codru: II, 27
Ebel: II, 176
Echardt, Rudolf (tipograf, Cernăuți): I, 239
Economu, Ciru: II, 225, 241, 252
Ecoul din fereastră (= *Ondina III*): I, 452, 471, 506; — III, 289, 297, 299
Ector (vezi și Hector): I, 487
ECTOR ȘI ANDROMACHE (traducere din Schiller, în sms.-ul *Marta*): I, 487 (t. v.), 510—511 (n. bibliogr.; o traducere din Iacob Negruzzi)
Ref.: I, 254; — II, 366
Edde: I, 448; — II, 73
Edebali: I, 144; — II, 291, 292, 297, 305
EDIȚII: I, XI—XXXVIII (tabloul edițiilor)
I, XII—XIX (T. Maiorescu: întâia ediție, Dec. 1883; erori de tipar; intervențiile editorului în anume poeme; *Contemporanul* corectează, încă din 1883, unele erori de tipar; ed. 2-a și următoarele până la aceea din 1936); XIX—XX (V. G. Morțun: cuprins; poeziile *Familiei* și câteva postume; tirajul ediției); XX—XXI (Frații Șaraga; prefețe de A. D. Xenopol); XXI (S. Dimitriu & Matei Eminescu); XXI (căpitanul [Matei] Eminescu); XXI—XXII (Ion Scurtu: introducerea; justificarea titlului « Lumină de lună », 1910; diferite alte ediții la « Minerva » și « Biblioteca pentru toți »; XXII (Ioan Săndulescu); XXII (« Societatea stud. Dacia », Cernăuți, 1910); XXII (« Lumen », 1911); XXII (Bibl. Basarabiei, Chișinău, 1912); XXIII (A. C. Cuza: descrierea ediției; N. Iorga despre ediția Cuza); XXIII (Mihail Dragomirescu și Constanța Marinescu, « Căminul », 1916); XXIV (« Semănătorul », Arad, 1918); XXIV (Biblioteca Ardealului, Săliște, 1919); XXIV (« Cărțile pentru popor » [1920]); XXIV—XXV (Gh. Adamescu: diferite ediții, « Cartea Românească », între 1921—1938); XXV (N. Iorga: ed. « Ligei Culturale », 1922—1932); XXV (ed. « Eminescu », cca 1923); XXV—XXVI (L. Blaga: « Cultura Națională », 1925); XXVI (*Luceafărul*, ilustrat de M. Teiușanu); XXVI (G. Bogdan-Duică, « Cultura Națională », 1924); XXVI (« Biblioteca pentru toți », cca 1926); XXVI (Octav Minar, « Librăria Nouă », 1927); XXVII (G. Murnu, « Naționala-S. Ciornei », 1929); XXVII (E. Lovinescu, « Ancora-S. Benvenisti », 1929); XXVII—XXVIII (G. Ibrăileanu, « Naționala-S. Ciornei », 1930; criterii; obiecții); XXVIII—XXIX (Constantin Botez, « Cultura Națională », 1933; caracterizare; rezerve; — același: « Scrisul Românesc », Craiova, fără aparat critic); XXIX (H. Fischer-Galați; 1933 și 1934); XXIX (Dr. C. Mureșanu, Constanța, 1934); XXIX (Biblioteca Școlară « Adevărul », 1934); XXIX (« Biblioteca pentru toți », Alcalay, 1936); XXX (I. Pillat: « Pagini alese », 1937); XXV (D. R. Mazilu, *Luceafărul*, 1937); XXX (I. S[ăndulescu], 1937); XXX (Mihail Dragomirescu, « Institutul de Literatură », 1937; Caracterizare; observații); XXX (G. Călinescu « Naționala-S. Ciornei », 1938); XXXI—XXXVIII (ediția Fundației, 1939: norme, plan, rectificări de lecțiuni, text, ordine, ortografie, aparat critic etc.)
Egipet: I, 43, 45, 140, 319, 320, 323, 324; — II, 73, 259, 265, 269, 418; — III, 93, 94, 96, 97, 115, 119

EGIPETUL: I, 43 (t.), 319—329 (n. v.)
  I, 319 (Relațiile lui Em. cu Junimea; *Egipetul*, fragment din *Diorama = Panorama deșertăciunilor*, e citit în ședința Junimei dela 1 Sept. 1872); 319—320 (însemnări brouillonare și versuri răzlețe pentru legenda Nilului, într'un caiet studențesc, cca Iulie 1871); 320—324 (cele 2 versiuni, din sfera *Panoramei deșărtăciunilor*, publicate comassat); 324—325 (motive egiptene în alte lucrări; peisaj egiptean în *Avatarii faraonului Tlà*); 325—326 (*Revista Contemporană* contra *Egipetului:* Petre Grădișteanu, D. Aug. Laurian); 326—329 (Eminescu și *Egipetul* în *Musa dela Borta-rece*)
  Ref.: I, XII, XIII, XXVII, XXXI, XLI, 329, 333, 358; — II, 224
Egipteni: II, 176, 330 (adj.), 331 (adj.), 338 (adj.), 344 (adj.), 365 (adj.).
Ehrlich, B.: I, 242
Elada (vezi și Hellada): II, 276
Elena: I, 501
Elena (în Ronsard): II, 245
ELENA (meditațiune) vezi *Mortua est I*
ELENA (submanuscrisul): I, XXXVII, XL, 254, 261, 265, 266, 274, 275, 278, 279, 299, 376, 451, 452 (descrierea sms.-ului), 454—463 (reproducerea pieselor acestui sms.), 503; — II, 170, 280
Eleea: II, 72
Eliade, Mircea: II, 73, 455
Eliade, Pompiliu: I, XIII; — III, 164
Eliade-Rădulescu vezi Heliade-Rădulescu
Elias vezi Gablitz
Elisa Müller (și: Luiza M. și *Cabală și amor*): I, 341, 381
Elisabeta de Wied (vezi și Carmen Sylva): I, XL, 283; — II, 86 (Elisabeth?), 452 (Königin Elisabeth v. Rumänien); — III, 301 (Elisabeth)
Eliseu: I, 242, 457 (eliseu), 511 (Elysium)
Elveția: II, 416
Elvira: I, 514
Elysium vezi Eliseu
Ember, George: I, 253
Emilia Humpel [Maiorescu] vezi Humpel, Emilia
Emilian, Cornelia: I, XXVI
Eminachi (= M. Eminescu): I, 342; — II, 219, 220
Eminescu, Harieta: I, XXXIX, XLII; — II, 169; — III, 333
Eminescu, Matei: I, XVII, XXI, XXXIX, 366, 398
Eminescu, Șerban: I, XXXIX, XLI, 342, 505
Eminescu, Victor: I, 366, 368
Eminescu, Mihai, publicațiuni periodice vezi *Mihai Eminescu*
Eminovici, Aglae vezi Drogli, Aglae
Eminovici, G.: I, XXXIX, XLII; — III, 47 (s. î. = tata)
Eminovici, George (Iorgu): I, XXXIX, XLI
Eminovici, Ilie: I, XXXIX
Eminovici, Maria: I, XXXIX
Eminovici, Nicolae: I, XXXIX
Eminovici, Raluca: I, XXXIX, XLI; — II, 59, 88 (s. î.), 98, 170
Eminovici, Ruxandra: I, XXXIX
Eminovici, Vasile: I, XXXIX
Emir (= Al. Antemireanu): I, 342
EN SPECTATEUR (versiune autonomă din *Glossa*, vezi și acolo): III, 85, 92
Encke, cometa: III, 311
Endymion: I, 228; — III, 292
Eneida vezi Aeneis
Eniceri vezi Ieniceri
Eol: I, 4, 5, 9, 17, 247, 249, 258, 468, 481, 509
Eos: III, 124
EPIGONII: I, 31 (t.), 33 (f.), 34 (f.), 291—298 (n. v.), 293 (f.)
  I, 291 (trimeasă din Viena, la 5/17 Iunie 1870, apare în *Convorbiri* dela 15 Aug. 1870; rectificări în cronologia amintirilor lui Iacob Negruzzi); 291—292 (scrisoarea cu care Em. însoțește și explică *Epigonii*); 292—294 (fragmentul *Maio* și alte câteva crâmpee); 294—298 (unica versiune mss.-ă, intitulată *Epigonii > Skepsis!*); 298 (detalii pe tema câtorva versuri; critică de text; literatura, dedusă, a *Epigonilor*)
  Ref.: I, XIII, XXV, XXVII, XXX, XXXI, XXXVII, XL, 244, 256, 287, 299, 302, 343, 358, 456, 514; — II, 214, 223, 225; — III, 26, 283, 339
EPIGRAME (pentru Junimea și *Convorbiri Literare*): II, 226
EPISTOLA DESCHISĂ CĂTRE HOMUNCULUL BONIFACIUS (text anex la *Scrisoarea II-a*): II, 53, 226, 232, 233, 236—239 (n. t. v. f.), 241, 248; — III, 283
Epoca: II, 347, 348, 366, 367; — III, 47, 302
Epoca ilustrată (= *Album-Epoca*): I, XLII; — II, 346, 347, 348 (s. î.)
Epureanu vezi Costache-Epureanu, Manolache
Era nouă (1890): I, XX
Erato: I, 17, 260
Erdöd (nume fictiv): II, 276
Erlangen: II, 453
Erocrit: II, 6
Erodot: I, 506
Eros: I, 13; — II, 4; — III, 334, 336
Erotocrit, eroul poemei: II, 4, 6
EROTOCRIT (material anex pentru *Povestea Codrului*): II, 3—7 (t. n. v. bibliogr.), 9, 51, 53, 137, 234 (f.) — III, 190
Ertogrul (și Ertucules): II, 291, (E. și Ortogrul), 293 (Erdogrulii)
Esarcu, C.: I, 257

Eschil: II, 176
Eschişer: I, 144; — II, 291, 293, 297, 305
Esichius: I, 505
Eufratul: I, 144; — II, 292, 296, 304
Eugenia, Impărăteasa: I, 255
Europa: I, 144, 264, 282, 283, 288; — II, 296, 297, 298, 304, 307; — III, 340
Eva: II, 208, 387; — III, 48, 54, 55, 58
Evandru [= I. M. Rașcu]: III, 311
Evolceanu, D.: II, 72

F

Fadette (piesă de teatru de George Sand): II, 91, 340
Făgărăşanu: II, 416
Fălcoianu, George: II, 239, 242
Familia (Buda-Pesta și Oradea): I, XII, XIX, XX, XXVI, XXVII, XXXI, XXXII, XXXVII, XL, XLII, 243, 244, 245, 246, 249, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259 (pe facs.), 260, 265, 266, 267, 268, 269, 271, 272, 273, 274, 275, 278, 279, 280, 282 (s. î.), 286, 311, 451, 506; — II, 4, 17, 217, 416, 445, 452; — III, 15, 24, 25, 26, 43, 48, 49, 59, 63, 66, 67, 70, 73, 74, 75, 78, 79, 82, 182, 183, 223, 247, 249, 279, 293, 295, 327
Fanarul: I, 150
Fanelly (și Fanela), d-șoara: II, 243, 287
Fântâna Blanduziei (V. Alecsandri): II, 86, 186
Fântâna Blanduziei: I, XVI, XIX, XLII; — II, 347, 348; — III, 82
Fantazaki (= Pantazi Ghica, vezi și acolo): II, 228, 229, 232, 262
Faraoni: II, 73
Făt-Frumos (Cetnăuți): II, 2, 169; — III, 84, 113, 224
Făt-Frumos din lacrimă: I, XIX, XXII, XXIII, 299
FĂT-FRUMOS DIN TEIU: I, 65 (t.), 360—368 (n. v.), 365—367 (f.)
I, *360—361* (ostilitatea editorilor față de *Făt-frumos din teiu;* criteriul lui Maiorescu; dreptatea lui Scurtu; preferințele lui Ibrăileanu și Mihail Dragomirescu; contradicțiile « criticei estetice »); 361—*363* (întâia *versiune, în* versuri *albe,* Viena, *cca* 1872); 363—364 (fragmente din vremea lui *Călin;* motiv descriptiv în *Călin Nebunul*); 365—366 (facsimilul poemei și originea lui); 366—368 (geneza poeziei în legendă; verificări cronologice)
Ref.: I, XIII (titlu la Maiorescu, pentru *Povestea Teiului*), XIX, XXVII, XXX, XLI, 368, 382, 384, 387, 398, 399, 409; — II, 16, 17, 18, 19, 27, 30, 34, 39, 131; — III, 164, 174
Fata în grădina de aur (basmul anterior *Luceafărului*): II, 324, 372, 373, 414, 443 (s. î. jos) 454 (bibliografie); — III, 85, 138, 338
Fătu, dr. A.: II, 239
Faust: I, 448, 453, 512; — II, 214
Favorinus: I, XXXIII, XXXIV
Febus (= Phoebus): I, 506
Fecioara, sfânta (vezi şi Sf. Maria): I, 167; — II, 418; — III, 133
Fedeleş, C.: III, 180
Federațiunea: I, XL
Fénelon: II, 252
Fenician: III, 334 (adj.)
Fenix vezi Phoenix
Fenneberg, Fernando: I, 254
Ferdinand, principele: I, 283
Ferichide: II, 323
Filēmon vezi Philēmon
Filerot şi Antusa: II, 4
Filiaşi, stația: II, 289
Filibiliu, profesor: II, 415
Filimon, Ilia vezi Ilia Filimon
Filipescu, C.: III, 174
Filipescu, G.: III, 247
Finkelstein, Gustave (colecționar): II, 15; — III, 302
Firdusi: I, 422; — II, 121
Firfiric (nume fictiv): II, 249
Fischer, L. V.: II, 452, 453
Fischer-Galați, H.: I, XXIX
Fiume (marcă de hârtie): II, 290
Flaubert, G.: I, XXXIII; — III, 311
Flectenmacher, Maria: I, 278
Fleva, N.: II, 225
Floare-Albastră: I, 342
FLOARE ALBASTRĂ: I, 54 (t.); 339—342 (n. v.)
I, 339 (criticii, esteții şi revuiştii timpului, în frunte cu *Muza dela Borta-rece*, împotriva *Floarei Albastre*); 339—340 (ar fi inspirată de aceeaşi « iubită dela Ipoteşti », crede G. Bogdan-Duică); 340 (unică versiune necompletă; o strofă mai mult, a 3-a: *In zădar La Plata mână*); 340—341 (t. v.); 341 (versuri incerte și enigmatice, în deosebi, ultimul: *Totuşi este trist în lume*); 341—342 (o schiță anexă, de epocă: *Ah! ce dulce-ai fost tu rosă*), 342 (revista *Floare-Albastră*, dela 1898)
Ref.: I, *XIII*, *XV*, *XXXII*, *XLI*, 328 *(s. î.)*, 333, 334; — II, 215
Floarea Darurilor: III, 1
Florența: I, XLII; — III, 180, 333
Florescu, Bonifaciu (subînțeles şi prin homunculul Bonifacius): II, 4, 53, 214, 215, 223, 232, 233, 236, 237, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245; — III, 83, 282, 302
Florescu, general I. E.: I, 264; — II, 243, 280; — III, 247
Floreşti (moşia lui N. Mandrea, în Dolj): II, 289, 290
Fluncker (nume fictiv): II, 276

Foaia Societății.. (Cernăuți, 1865): I, XXVI, 240, 242, 243, 244, 283, 311
FOAIA VEȘTEDĂ (după N. Lenau): I, 125 (t.); — II, 141—146 (n. v.), 145 (f.)
II, 141 (afinități cu Lenau); 141 (schema și filiația mss.-elor; criterii pentru disjungerea versiunilor); 141—143 (versiune necompletă, cu ultimele 4 strofe numai); 143—144 (versiune completă, intitulată *Foaea uscată*); 145—146 (versiune necompletă, cu ultimile 4 strofe, în ritm iambic, tipărită eronat de Chendi, sub titlul *Scrisori*)
Ref.: I, XIX, XLI; — II, 86, 157
Focșani: II, 4
Fortuna: II, 250
Foscolo, Ugo: III, 1
Fotino, Dionisie: II, 4
Fra Barbaro (pseudonimul lui Delavrancea): II, 347; — III, 302
Fragment (*După ce atâta vreme*, postumă în ed. Maiorescu): I, XVII, XVIII
FRAGMENT (*Pe fruntea fugoasă a undelor mării;* postumă în sms.-ul *Marta*): I, 494—495 (t. v.), 510, 514 (n. bibl.)
Fragmente din istoria Românilor (Hurmuzaki): II, 289, 290, 319
Francezi: I, 282; — II, 275 (adj.), 318 (adj.), 319; — III, 2, 339
Francfort (Francofurti): II, 291
Francii: II, 294
Francisc, regele: I, 165; — II, 367
Francke (nume fictiv): II, 276
Francken, Frans, bătrânul: I, 452
Franco-gală: III, 85
Franța: I, 269; — II, 262, 294, 298, 307; — III, 115
Franzos, E.: I, 242
Frascatti: III, 229
FREAMĂT DE CODRU: I, 121 (t.); — II, 131—137 (n. v.), 135 (f.)
II, 131 (motivul poemei e de Iași sau de București?; poezia naturii la Em. și la Lenau); 131 (schema și filiația mss.-elor); 131—133 (prima versiune de evident caracter bucolic); 133—137 (versiunea a 2-a, cu 3 strofe mai mult decât textul definitiv; exercițiu și verificare în chestiunea unei strofe dificile)
Ref.: I, XIII, XLI; — II, 86, 162, 349; — III, 164
Frémiet, sculptor: III, 2, 3
Friederich cel Mare: II, 176
Friederich-Wilhelm, universitatea: II, 176
Frollo, G. L.: II, 415, 416
FRUMOASĂ-I (postumă — prim titlu: *Ziua de azi* — cca 1866, în sms.-ul *Marta*): I, 492—493 (t. v.), 514 (n. bibl.)
Fulgerul vezi Baiazid I Ilderim Fulgerul
Fundescu, I. C.: I, 275; — II, 249
Funduri, plasa: II, 253
Furtuna, copila de Craiu: III, 289

G

Gablitz: I, 318; — II, 239, 240
Gabriel: I, 271
Gajus Iulius Cesar (eroul din schița *La Aniversară*): II, 45
Galați: I, 250, 269, 508; — II, 15; — III, 293
Gáldi, László (și Ladislau): II, 185; — III, 141, 148
Galea, Ștefan: I, 246
Galilei (Galileo): I, 140; — II, 260, 265, 269
Gallois, organist: I, 506, 507
Gambetta: III, 84
Gând românesc: III, 113
Gândind la tine, sonet: II, 125
Gândirea: II, 73, 188, 455; — III, 113, 148
Gane, N.: I, 319, 326, 333, 369, 430, 431; — II, 229, 322, 392, 415, 416, 417; — III, 72, 73
Gange: I, 236; — III, 334, 337
Garibaldi: I, 256, 274
Garrick: I, 48, 332
Gaster, M.: II, 4, 372, 416, 417, 454; — III, 72
Gatoschi, Coralia vezi Riria Xenopol
Gautier, Th.: I, 325; — II, 243, 244
Găvănescul, I.: III, 312
GAZEL (șase gazeluri pentru *Călin*): I, 76, 421—423
Gazel (și: gasel, gasehluri, ghazel): I, 422, 488, 489, 511; — II, 121, 276, 351
Gazeta Transilvaniei: I, 255; — II, 416
Gazette de Roumanie: III, 2
Gegenwart (Die): II, 452
Geibel: III, 180
Gellianu, Gr. [= Anghel Demetriescu]: I, 299, 329, 359; — II, 214, 215, 289
Gelozie: II, 91, 362
Gemenii (vezi și *Sarmis*): I, XLI, 376, 499; — II, 70, 71, 72, 74, 75, 78, 79, 83, 87, 101, 184, 198, 293, 324; — III, 165, 215
Genesă: I, 458, 474
Geniu Pustiu: I, XL, 275, 282, 287, 311, 312, 315, 334, 451; — III, 297
Geniu și Talent (titlu improvizat de Scurtu pentru un fragment din *Scrisoarea I*, versiunea iambică): II, 208
Georgescu, N.: II, 214
Georgescu, P.: II, 243
Georgescu-Tistu, N.: II, 271
Georgian, V.: I, 246
German(ă, adj.): I, 348; — II, 176, 275, 322, 367; — III, 147, 166, 180, 340, 348
Germani: II, 298; — III, 344
Germania: II, 240, 253, 367, 453; — III, 311, 343

Gerusalemme Liberata: II, 119
Geschichte des Osmanischen Reiches (Hammer): II, 289, 290
Gherea, I. vezi Dobrogeanu-Gherea, C.
Gherla: I, XLII, 266; — II, 370
Ghibănescu, Gh.: III, 174
Ghica, Grigorie (Voevod): II, 59
Ghica, Ion: I, 263; — II, 2, 4, 186, 225, 247 (beiul dela Samos), 249 (id.), 271, 282, 287 (b. d. s.); — III, 25
Ghica, Pantazi: I, 274, 325; — II, 214, 228 (Fantazaki) 229 (Fant.), 239 (Pantazaki), 242, 247, 249 (s. î.); — III, 302
Ghicka, A., desenator: II, 347
Ghimpele: I, 317, 325, 326, 327, 329, 342; — II, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 239, 245, 250
Ghimpescu, Spinu: I, 257; — II, 354
Ghissen: II, 240
Giani, T. (și Gianii): II, 213, 225, 303, 323
Gilbert: III, 24
Gilort, valea: II, 289
Giraffe, Monsieur: I, 332
Giurescu, C.: I, XXXIII
Giurescu, C. C.: I, 254
Giurescu, D.: I, XVI, XVII, XVIII
GLOSSĂ: I, 194 (t.), 195 (f.), 197 (f.); — III, 83—112 (n. v.), 87 (f.), 90 (f.)
III, 83—85 (opinii ale literaților noștri despre *Glossa*, și forma ei; izvoare în legătură cu geneza poeziei: Oxenstierna, Shakespeare, Criticon de Baltazar Gracian); 85 (schema și filiația cronologică a mss.-elor între 1874—1882; cele 3 tipuri de glossă); 85—89 (prima versiune, cca 1874, model incert: 9 strofe, motto, întâia strofă = temă-enunț); 89—92 (a doua versiune, cca 1874, 9 strofe, motto, ultima strofă = recapitulativă); 92—95 (două versiuni: a 3-a, *En spectateur* și a 4-a, de Iași, cca 1876, necompletă dar întregindu-se: 9 strofe, ultima = recapitulativă); 95—98 (vers. a 5-a, cca 1878 și a 6-a, cca 1879, 9 strofe, ult. recap.); 98—103 (vers. a 7-a, cca 1879 și a 8-a, același an, 10 strofe, tip complet, strofă temă și str. recap.; vers. a 8-a chiar textul Maiorescu); 103—108 (vers. a 9-a, 10 strofe, cca 1881, infiltrații din *Luceafărul;* rectificări în cronologia și disjungerea lui Bogdan-Duică și D. R. Mazilu); 108—112 (vers. a 10-a, ciornă și a 11-a, ultima din mss.-e, 10 strofe, cca după 10 Aprilie 1882, cu infiltrațiile *Luceafărului;* un tip nou, cu 2 ani mai târziu, ca al ediției Maiorescu)
Ref.: I, XIII, XIV, XV, XXV, XXXII; — II, 60, 115, 192, 244, 259, 373, 415
Goethe: I, 260, 424, 448, 451, 453; — II, 73, 119, 228 231, 455; — III, 166, 167, 354
Goetz von Berlichingen: I, 448
Gojdu, Emanoil: I, 244
Golescu, Iordache: III, 164
Golescu, N.: I, 278
Golgota: I, 500
Golia (sf.): I, 150; — II, 279, 317
Golther, Wolfgang: I, 504
Gorgias: I, 269
Gorovei, Artur: I, 431; — II, 455
Gorun, Ion vezi Hodoș, Alex.
Gouffier, E. (impresarul Carlottei Patti): I, 507
Gracian, Baltazar: III, 84
Grădișteanu, Petre: I, 325; — II, 214
Grama, Alexandru: I, 256, 299, 302, 339; — III, 146, 230, 283
Grămadă, Ion: II, 289, 291, 417, 444; — III, 147, 149, 327
Grandea, Gr. H.: I, XL, 244, 255, 257, 269; — II, 215, 228, 229, 242; — III, 1
Grecca da Roma: I, 256
Greci: I, 288, 506; — II, 176 (s. î.), 294, 416; — III, 18, 21, 22
Grecia: II, 282
Grecotei: I, 150; — II, 278, 317; — III, 14
Greco-Bulgărimea: I, 150; — II, 277, 317
Grecu, Vasile: II, 4
Grénier, Edouard: II, 223
Grigoraș, Em. C.: II, 246
Grisebach, Eduard: II, 366, 367; — III, 167
Grozescu, Iulian: I, 250, 255, 260, 265
Grozescu, V.: I, 268
Gruber, Eduard: II, 418
Gruie Sânger (V. Alecsandri): II, 453
Grumăzești: I, 500
Grünberg [=B. V. Vermont]: II, 228, 229
Gubernatis, A. de: III, 147
Guillaume Budé: I, XXXIII
Gundolf, Friedrich: I, 451
Gusti, D. (1883): III, 59

H

Haemus: II, 292, 296 (Emul)
Hagi-Petcu: II, 58
Haimel (nume fictiv): II, 276
Halévy, Ludovic: I, 326
Halfon: I, 318
Halle: I, XLII
Halvailîul (nume fictiv): II, 276
Hămbășanu, Hortense: II, 392
Hamburg: III, 334
Hamlet: III, 345
Hammer, Iosef von: II, 289, 290, 291, 293
Harald (=Arald): I, 435, 436, 437, 438, 442, 445
Harietta vezi Eminescu, Harietta
Harms: II, 176

Hartmann: III, 343
Hasdeu, Bogdan P.: I, XIII, XIV, 264, 265, 266, 278, 317, 318 (s. î.), 497; — II, 214, 217, 218, 222, 224, 225, 229, 239, 240, 241, 242, 250, 251, 272, 301, 347, 415; — III, 1, 25, 59, 83, 301, 341
Hasdeu, Julie: III, 341
Haţeg: I, 278
Havas: II, 418
Haupt: II, 176
Hector: I, 487, 510, 511
Hegel: II, 176 (s. î.), 177 (id.), 188
Heidelberg: II, 240, 289; — III, 147, 149
Heine, H.: I, 352 (heinizând), 423; — II, 215; — III, 79, 114, 334
Helada: II, 188
Heliade-Rădulescu, I. (și Eliade): I, XIII, 17, 31, 253, 255, 256, 257, 258, 260, 261, 262, 263, 264, 278, 291, 292, 294, 295; — II, 119, 223, 229, 241; — III, 24, 113, 301, 339
Heliade-Rădulescu, I. I.: III, 301
Heliogabal: I, 348
Hemans: III, 180
Heracles: III, 128
Hercul: I, 199; — III, 113, 128, 129, 130
Here: III, 124, 127, 128, 129
Herescu, N. I.: III, 113
Hermes vezi Popescu-Hermes
Hermeziu: II, 295, 444
Herodot vezi Erodot
Heyse, Paul: II, 64
Himalaia: II, 73
Hînhîne (nume fictiv): II, 276
Hipokrene (și Ipocrene): II, 228, 256, 264 (I. și Hyppokrene).
Hipponac: I, 253
Hiranja-Garbha (= Goldkeim, Goldene Embrijo): III, 334
Hodoroabă, Gheorghe: I, 366
Hodoş, Alexandru [= Ion Gorun]: I, XV, XVI
Hodoş, Iosif: I, 250, 254, 255
Hodoş, Nerva: I, IX, XXX, 451; — II, 26, 70, 88, 453; — III, 48, 59, 67, 84, 113, 114, 119, 122, 147, 151, 230, 276, 291
Hohenzollern: III, 2
Holban, A. D.: II, 278
Holbein: II, 222
Holofern (Olofern): I, 427
Holz, Arno: III, 347
Homer: I, 46, 331, 359, 506 (Omer); — II, 208 (id.); — III, 62
Horațiu: I, XXXIII, 162, 253, 258; — II, 86, 172, 176, 238, 351, 355, 356, 361, 365; — III, 23, 25, 113, 114, 126, 128, 167, 282, 283, 348 (Orațiu)
Horia: I, 269, 270, 271, 272, 275, 281, 491, 512, 513, 514
HORIA (postumă, cca 1866, în sms.-ul *Marta*): I, 491—492 (t. v.), 512—513 (v. și not. bibl.), 513—514 (*A timpului vârteje*... motiv rezultat din contaminarea cu *Amorul unei marmure*)
Ref.: I, 269, 270, 271, 275, 279, 316
Horiade: I, 512
Hotin: I, 182; — III, 4, 6, 8, 11, 13, 15, 17, 19
Houdaille, Octave: III, 311
Hrisoverghi, Al.: III, 23
Hristos (vezi și Christos): I, 102, 500; — II, 302, 315
Hugin (corb al lui Odin in *Edde*): I, 448
Hugo, Victor: I, 359; — II, 73, 244; — III, 355
Humpel, Emilia [Maiorescu]: III, 146, 310
Hunfalvj: III, 301
Huschke (și Huscke, nume fictiv): II, 276
Huşi: III, 174
Hurmuzăcheştii: I, 253
Hurmuzachi, Alexandru: I, 239, 253
Hurmuzachi, Constantin: I, 239
Hurmuzachi, Eudoxiu: I, 239; — II, 272, 289, 290, 319; — III, X
Hyperion: I, 177, 178, 179; — II, VIII, 374, 377, 404, 407, 414, 418, 436, 437, 438, 440, 442, 447, 449, 451; — III, 168

I

Iacov (episcopul): III, 84
Iacovachi: II, 415
Ianov, Ion: II, 243; — III, 59
IAR CÂND VOIU FI PĂMÂNT: I, 223 (t.); — III, 249—254 (n. v.) cf., pentru detalii, notița analitică la *Mai am un singur dor*
Iaşi: I, XIV, XIX, XX, XXI, XXIII, XLI, XLII 243, 269, 291, 299, 317, 319, 341, 342, 359, 364, 365, 366, 367, 368, 381, 383, 384, 398, 409. 424, 431, 432, 497, 498, 499, 505; — II, 1, 2, 3, 4, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 18, 27, 39, 40, 43, 49, 50, 53, 56, 57, 58, 59, 62, 64, 69, 70, 72, 74, 83, 88, 114, 121, 125, 127, 129, 131, 141, 147, 148, 154, 183, 192, 193, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 224, 227, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 250, 251, 252, 253, 254, 258, 271, 272, 284, 286, 302, 324, 329, 367, 371, 418, 451; — III, 2, 3, 16, 19, 21, 23, 26, 59, 79, 115, 116, 148, 154, 165, 166, 167, 174, 175, 186, 203, 215, 231, 233, 240, 282 (adj.), 283, 289, 302, 310, 333, 336, 355
Iată vin acum tuspatru craii cărţilor de joc (finalul din *Călin*): I, 409, 420, 430
Ibrăileanu, G.: I, XII, XIV, XXVII, XXVIII, XXXI, XXXII, 286, 341, 360, 451, 452; — II, 319, 346, 347, 348, 445, 451, 452, 454; — III, 25, 73, 76, 136, 147, 180, 183, 186, 202, 203, 231, 296, 297, 301, 310, 334, 355, 356
Ibrailoff (nume fictiv): II, 276

Icoană și privaz (= *Tablou și cadru*): II, 88, 91, 98, 120, 193; — III. 283

IDOL CRUD AL AFRODITEI ŞI AL POFTEI CEI MIRENE (text colateral la *Călin*): I, 428; — II, 50

Iehova: I, 500

Ieniceri: I, 146; — II, 298, 306, 319 (eniceri)

Ieremia: I, 253

Ieremievicia, I.: I, 242

Iericho: I, 261

Ieronim (în *Cezara*): I, 334; — II, 202; — III, 346, 354

Ignota (pseudonim, 1883): III, 66

Ilderim vezi Baiazid I Ilderim Fulgerul

Ilea, Iacob: I, 279

Ilia (și: Ilea, Ilie, Elia), Filimon: I, XL, 26, 275, 276, 278, 279

Ilium (Ilion, Troia): I, 511

IMI E ATÂT DE DOR (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 273

IMNUL CREAȚIUNII (din Rig-Veda): II, 71, 72, 75, 76, 174, 181—185, 187; — III, 334

IMPĂRAT ŞI PROLETAR: I, 56 (t.), 57 (f.), 58 (f.), 342—360 (n. v.), 353 (f.)

I, 342—343 (părăsind studiile filosofice dela Berlin, Em. e numit bibliotecar la Iași, 1 Sept. 1874; prelucrează poemul, început încă dela Viena); 343 (rectificări cronologice cu privire la întâia formă a poemei, Viena, cca 1870, înainte de căderea Comunei; apropieri cu *Inger și Demon*); 343—346 (textul și var. primei versiuni, intitulată *Proletarul*, schimbat la Berlin în *Ideile unui proletar*); 346—356 (versiunea a 2-a, Berlin, cca 1873—1874, intitulată *Umbre pe pânza vremei*, necompletă, până la *Versalia învinge... iară Comuna cade;* două texte anterioare ce intră în compunerea vers. a 2-a, unul de Berlin, altul de Viena); 356—358 (două finaluri: unul de 4, *Unul s'acelaș este Cesar și cerșitorul* și mult diferit; al 2-lea *In orice om o lume își face încercarea*, de 5 strofe); 358 (fragment înrudit, și de epocă, din *Archaeus*); 358 (schema și filiația mss.-elor); 358—360 (Anghel Demetriescu despre *Impărat și Proletar* în *Revista Contemporană*, 1875; incomprehensiuni fatale și alunecări de gust, regretabile)

Ref.: I, XII, XIII, XV, XX, XXII, XXV, XXXII, XXXV, XLI, 329, 334, 337, 341, 381, 499, 510

Imre (nume fictiv): II, 276

INCHINARE LUI ŞTEFAN VODĂ (= Poemul Putnei, 1871): I, XXXVII, XL, 497—499 (detalii pe tema paternității acestui poem; ipoteze; relațiunea Stefanelli; un trucaj suspect); 499—502 (reproducerea celor 24 strofe ale poemului)

IN LINIŞTEA SERII (versiune autonomă la *Mai am un singur dor*): III, 255, 257

IN NOAPTE-AMAR AM AŞTEPTAT (versiune primă şi depărtată, cca 1871, din *De ce nu-mi vii?*): III, 327

IN NOAPTEA UITĂRII (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 257

In temeiul codrului: III, 223

Indereptarea Legii (1652): I, 96, 447

India: II, 72, 73, 188; — III, 72 (adj.), 83 (indianist), 333 (adj.), 334 (id.), 336 (id.), 337 (id.), 343 (adj.), 344 (id.), 348 (id.)

Indra: II, 73

Indreptar: III, 311

Influența Austriacă: I, XIX, XLI

Inger cu păr galben (irmos la capitolul *Dorinta*): I, 395—396; — II, 125; — III, 136

INGER DE PAZĂ: I, 41 (t.), 311—315 (n. v.), 313 (f.)

I, 311—312 (trimeasă din Viena, 1871, dimpreună cu *Noaptea*, drept colaborare de expedient); 312 (întâia versiune, integrată în romanul *Geniu Pustiu*, cca 1868, are 2 strofe); 312—313 (aceeaşi versiune, transcrisă, cca 1870, în sms.-ul *Marta*, cu titlul primului vers: *Când sufletu-mi noaptea*); 314 (versiune în 3 strofe, cca 1871, strâns legate de precedenta; 315 (versiune, finală, cca 1871, de 2 strofe, cu intercalarea motivului *demon*); 315 (schema şi filiația mss.-elor)

Ref.: I, XII, XIII, XXXVI, XL, 315, 334, 451, 452, 479, 482, 510, 514

INGERE PALID... (postumă, f. dată, în sms.-ul *Marta*): I, 485—486 (t. v.); 510 (n. bibl.)

INGER ŞI DEMON: I, 50 (t.), 313 (f.), 333—339 (n. v.)

I, 333—334 (sfârșită dela Viena. poezia e cetită în Junimea, din Iaşi, la 2 Sept. 1872; rezervele lui Slavici); 334 (versiunea din sms.-ul *Marta*, cca 1869—1870, intitulată *E îngerul tău or umbra ta?* Același motiv, dedus în *Sărmanul Dionis;* în portretul lui Poesis din *Geniu Pustiu* și în tabloul « Căderea Ingerilor» din *Cezara*); 335—336 (textul și var. versiunii *E îngerul tău* etc.); 336—339 (fragmente și strofe înrudite în spirit cu *Impărat și Proletar*, adoptate de Scurtu); 339 (familia motivelor înrudite, presărate în mss.-e)

Ref.: I, XII, XIII, XXV, XLI, 347, 452, 482, 483, 510; — III, 298

Insemnări ieșene: III, 113

Insemnări zilnice (T. Maiorescu): I, 275, 369; — II, 64, 84, 85, 173, 230, 232, 252, 253, 254, 271, 367, 415, 416, 417, 418; — III, 25, 59, 293

INTR'A HAOSULUI LUME...; CE-I ETERN... (text anex la *Scrisoarea I*): II, 174 176

Intrebările din partea Bocovinei... (1782): III, 16

Intre păsări: I, XVII, XVIII

Intrigă şi amor: I, 381
Inzi (Indieni): II, 73, 174, 181, 188
Ioan (evanghelistul): I, 262
Ioan (din *Geniu Pustiu*): I, 312
Ioan (Huniade?): III, 5
Ioaniţi, cavalerii: II, 298, 307
Iogale, Alecu: II, 4
Ionescu, Demetru G. vezi Ionescu Take
Ionescu, Nicolae (Iaşi): I, 264; — II, 213, 239
Ionescu, Radu: III, 24
Ionescu, Raicu-Rion: II, 131, 141; — III, 83
Ionescu (student, Turin, 1867): I, 256
Ionescu, Take: II, 222, 223, 239, 323
Ionescu-Dobrogeanu, Colonel: III, 73
Iorga, N.: I, IX, XXIII, XXV, XXXVII, 240, 254, 283, 286, 298, 299, 311, 319, 424, 448; — II, 16, 17, 49, 70, 71, 72, 86, 98, 131, 141, 169, 170, 185, 214, 238, 244, 293, 294, 366, 418, 454, 455; — III, VIII, 24, 25, 73, 79, 114, 115, 136, 174, 186, 231, 258, 282, 283, 355
Iosif, St. O.: I, 342
Ipokrene vezi Hipokrene
Ipoteşti: XXXIX, XL, XLI, 250, 340, 398
Iris: III, 165
Irmoase (Cântece de lume): I, 395; — II, 4, 125; — III, 136, 137
Iroaie, Petre: I, 424
Irozii: II, 286, 287, 316
Isaia: I, 253
Isis: I, 319
Islanda: III, 312
Ispirescu, P.: III, 25
Istaspe: I, 147; — II, 299, 307
Istro-Români: I, 424
Istru: I, 497, 499 (Ister), 502 (id.); — II, 292
Isus vezi Cristos
Isus: III, 342
Italia: I, XLII, 256, 274, 481, 508, 509; — II, 417; — III, 147
Italieni: I, 274, 512 (adj.); — II, 275
Itburuni: II, 291, 293
Itzig (nume fictiv): II, 276
IUBIND IN TAINĂ: I, 200 (t.); — III, 136—140 (n. v.)
III, 136 (preciziuni şi ipoteze în legătură cu geneza acestui sonet; influenţa irmoaselor; două irmoase şi două sonete învecinate); 136—137 (întâie prelucrare: un pseudo-sonet); 138 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor; lecţiile acestei scheme: versiunea Maiorescu e penultima în dată; ultima versiune îmbină catrenele cu terţetele a 2 vers. anterioare); 138—140 (reproducerea celor 5 versiuni)
Ref.: I, XIII, XXV; — II, 50, 115, 125; — III, 141
IUBITA VORBEŞTE (versiune anterioară la *Scrisoarea IV*): II, 88, 120, 147, 170, 193, 324, 325, 326, 329—334 (n. t. v.); — III, 95
Iuda: I, 347
Iudita: I, 427
Iupiter Amon: II, 73; — III, 117, 119, 121, 124, 126
Iuraşcu, Fevronia şi Olimpiada: I, 398
Iuraşcu, Vasile, stolnic: I, XXXIX

J

Jaloux, Edmond: I, 453
Janin, Jules: I, 255
Jenny: II, 266, 270
Jidani: III, 2, 5, 17, 18, 21 (adj.)
Jidovime: III, 21
Jipescu, G. M.: II, 415, 416, 417
Jiul de Sus, plasa: II, 289
Joe: I, 327, 492, 513; — II, 236, 273 (Jupiter)
Joldeşti: I, XXXIX
JUNII CORUPŢI: I, 23 (t.), 274—278 (n. v.)
I, 274 (redactată din 1866, transcrisă în sms.-ul *Elena*, la 1867, e tipărită în *Familia*, după întoarcerea din turneul transilvan, 1869); 274—275 (în legătură cu geneza poeziei; ecouri din presa contemporană; decadenţa tinerimei şi mirajul Mabilului); 275—278 (reproducerea singurei versiuni existente în mss.-e, datată Decemvrie [18]66); 278 (spicuire în sumarul *Familiei*, în care apare *Junii Corupţi*)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XL, 256, 278, 279, 461, 503, 512; — II, 273
Junimea Literară: I, 499; — II, 454
Jupiter vezi Joe
Jura, Julian: I, 447; — II, 73, 454, 455
Juvenal: I, 253; — III, 350

K

Kalende: III, 114
Kalidassa: II, 176, 208
Kalinderu, Ion: II, 303
Kallós, Ernest: II, 185
Kama: I, 236; — III, 334, 336, 337
Kamadeva: I, 236; — II, 49; — III, 333, 336 (K.-dewa şi K.—Dewa), 337 (K.-deva)
KAMADEVA: I, 236 (t.); — III, 333—338 (n. v.), 335 (f.)
III, 333—334 (ultima dintre *poeziile tipărite în timpul vietii poetului*, *K.* apare cu o planşă aleasă de Maiorescu, în *C. Lit.* pe 1887, apoi în *Almanahul* R. *June* pe 1888); 334 (raporturi cu *Pajul Cupidon;* un text german de Strodtmann, o poezie americană şi un fragment din cursul lui Weber, *Cosmogonie der Inder*); 334 (schema mss.-elor); 335—338 (transcrierea celor 3 versiuni, toate de Iaşi, cca 1876); 338 (Uxé Nimé, un pseudonim al lui Eminescu, din

1874; Ugo Xenius Melegru şi Ugo Xenius Melas, variaţiuni din 1876)

Ref.: I, XIX, XXIV, XXXII, XLII; — II, 49, 50, 88 *(Kama)*, 181; — III, 289, 327

Kant: I, XLI, 297, 324, 358; — II, 147, 189, 196, 227; — III, 85, 289

Kappadokii: II, 27

Keller, Gottfried: III, 310, 311

Kelos (nume fictiv): II, 276

Ki-Assur: II, 186

Kiklopul [= G. Missail]: II, 253

Kirileanu, Gh. T.: I, XVII; — III, 310

Kisseleff: I, 264

Klapka (nume fictiv): II, 276

Klopstock: I, 504

Koch (creditor cca 1882): III, 47

Kogălniceanu, M.: I, XLII; — II, 282, 285; — III, 1

Kossowa: II, 290

Kotzebue: I, XIV

Krack, Popa: III, 85

Krapusnoiskoi (nume fictiv): II, 276

Kremnitz, Mite: I, XLI, 265, 368, 369, 398; — II, 64, 69, 70, 84, 85, 86, 108 (s. î.), 113, 124, 141, 173, 174, 392, 416, 417, 452, 454; — III, 72, 73, 114, 166, 202, 223, 354

Kremnitz, dr. W.: II, 289, 416, 417

Kugler, Matilda vezi Cugler, Matilda

Kunisch, R.: II, 18, 372, 391, 403 (germanul K.). 454

L

La Aniversară: I, XLI; — II, 45; — III, 297

La Arme: III, 2, 4

La Boëtie, Etienne de: II, 241

LA BUCOVINA: I, 9 (t.), 253—254 (n. v.)

I, 253—254 (spicuirea sumarului respectiv al *Familiei;* un portret al lui Alexandru Hurmuzachi; la corespondenţă — Eminescu e la Blaj — 14/26 Aug. 1866, i se cere să trimită nuvela promisă; 254 (*La Bucovina* nu figurează în mss.-e)

Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XL, 250, 256

LA HELIADE: I, 17 (t.); 256—264 (n. v.), 259 (f.)

I, 256—257 (relaţiile lui Heliade cu *Familia;* admiraţia şi cultul fac loc rezervelor destul de aspre); 257—258 (*La Heliade* a fost gândit, şi 'n detalii, ca un omagiu personal pentru veteranul literaturii; povestea unei subtilităţi morfologice şi rectificarea unei erori de tipar. care a durat dela 1867—1939); 258—260 (transcrisă în sms.-ul *Marta,* cca 1870, primeşte modificări după 27 Aprilie 1872, data morţii lui Eliade şi nou titlu: *Os magna sonaturum;* textul şi var. ac. versiuni); 260 (spicuire în sumarul respectiv al *Familiei*); 260—262 (oda funerară pentru Eliade: *Tăceţi! Cearta-amuţească* ..); 262—263 (Em. despre Eliad şi statuia lui la 1877); 263—264 (desvelirea statuei la 21 Nov. 1881; editorial elogios în *Timpul*); 264 (Hasdeu şi oda *La Heliade* de Em.; păreri dela 1902; învinuiri editoriale)

Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XXXI, XL, 256, 452, 514

LA MIJLOC DE CODRU : I, 215 (t.); — III, 226—228 (n. v.)

III, 226 (O. Densuşianu şi altoiul eminescian în această poezie); 226 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 226—228 (textul celor 5 versiuni succesive)

Ref.: I, XIII; — II, 138; — III, 223, 224

LA MOARTEA LUI ELIADE (oda funerată, 1872): I, 260—262 (t. n. v.)

LA MOARTEA LUI NEAMŢU (postumă, cca 1870, în sms.-ul *Marta*): I, XXXVII, 243, 292, 452, 495—496 (t. v.), 514 (n. bibl. şi necrologul lui Ion Neamţu, † 12/24 Aprilie 1870)

LA MOARTEA PRINCIPELUI ŞTIRBEY: I, 28 (t.), 283—286 (n. v.)

I, 283 (odă funerară de circumstanţă, tipărită în colaborare, în trei, într'o foaie volantă, poate finanţată; alte inspiraţii ocazionale ale anului 1869); 283—284 (ceva despre principele Ştirbey şi despre meritele sale de gospodar); 284—285 (textul versiunii-ciornă, frământată de variante instantanee); 285—286 (spicuire din poeziile lui Basiliu Demetrescu = V. D. Păun şi Ioniţă Bădescu, tovarăşii de foaie volantă)

Ref.: I, XXVII, XXXII, 451, 508

LA MORMÂNTUL LUI ARON PUMNUL: I, 1 (t.), 239—244 (n. v.), 241 (f.)

I, 239—240 (înmormântarea lui Pumnul, la Cernăuţi, 15/27 Ianuarie 1866, prilej de solidară manifestaţie naţională; raporturile lui Em. cu Aron Pumnul; cum improvizează oda sa funerară); 240—242 (spicuire în broşura *Lăcrămioarele învăţăceilor gimnasiaşti*..., cuprinzând 7 ode); 242 (afară de broşură, poezia mai figurează doar în sms.-ul *Marta,* transcrisă, cca 1870); 242—243 (constanţa sentimentelor de veneraţie, cu care Em. cinsteşte pe Pumnul; polemica cu Petrino, la 1870; rezervele lui Maiorescu, în acelaşi timp); 243—244 (Fundaţiunea Pumnuleană şi situaţia ei exemplară)

Ref.: I, XX, XXVII, XXXII, XL, 316, 451, 491, 499, 512

LA O ARTISTĂ I (antumă, 1868): I, 265—268 (n. v.), 267 (f.)

I, 265 (compusă în 1866, transcrisă în sms.-ul *Elena,* cca 1867, e tipărită în *Familia,* în timpul turneului transilvan din 1868; legenda Eufrosina Popescu şi precaritatea ei; a 2-a *La o artistă,* postumă, pe care se întemeiază argumentele istoricilor, e de altă natură, din alt timp şi e dedicată Carlottei Patti; regisorat sentimental); 265—266 (spicuire în su-

marul respectiv al *Familiei;* detalii de istorie contemporană curentă); 266—268 (reproducerea unicei versiuni din sms.-ul *Elena*, cca 1867)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XL, 271, 452, 454, 503, 506
LA O ARTISTĂ II (postumă, 1869, în sms.-ul *Marta*): I, XXXVII, XL, 265, 283, 480—481 (t. v.); 506—508 detalii cronologice în legătură cu concertul Carlottei Patti, căreia îi e închinată poezia; ecouri din presa timpului; cronicari muzicali și mondeni); 508—509 (n. bibl. și variante pentru *Sonet la Carlotta Patti;* rectificări editoriale și circumscrierea legendei Eufrosina Popescu)
La Plata: I, 340
La Roumanie Illustrée: II, 280, 281
LA STEAUA: I, 233 (f.), 234 (t.); — III, 310—326 (n. v.), 313 (f.), 318 (f.) 322 (f.)
III, 310 (geneza poeziei: ecou din o conferință a lui Maiorescu?; originalitate şi comparatism; Gottfried Keller întrunește cele mai multe voturi); 311 (alte izvoare ale unui glorios «loc comun», cum spune I. M. Raşcu); 311 (inițiere astronomică între 1881—1883; 2 mss.-e cu exerciții științifice și ciorne pentru *La steaua*); 311—312 (excerpt de ziar german pe tema morții stelelor); 312 (o mărturie contemporană despre inițierea astronomică a poetului); 312 (schema şi filiația mss.-elor); 312 (o strofă înrudită ca temă, cca 1878—1879); 314—321 (organizarea și reproducerea celor 7 versiuni, dintre 1882—1883, aparţinând celor 2 mss.-e științifice); 321 (versiunea caligrafică din *Albumul Ririei*, dimpreună cu facsimilul ei); 321—325 (colaterale înrudite şi învecinate, din aceeaşi epocă); 326 (exercițiu ortografic de diversiune, în marginea poeziilor *Luceafărul* şi *La Steaua*)
Ref.: I, XIX, XXV, XLII, 290; — II, 453; — III, 294, 327, 332
Lachmann: II, 176
Lăcrămioarele învăţăceilor gimnasiaşti din Cernăuţi la mormântul prea iubitului lor profesor Arune Pumnul (1866): I, XL, 241 (f.), 240—242 (cuprins)
LACUL: I, 74 (t.), 387—388 (n. v.), 407 (f.)
I, 387 (derivat instantaneu din *Călin*, — *Lacul* ilustrează un caz de irigație lirică); 387 (demonstrație pe ms. și facsimil pentru chipul cum ia ființă poezia în timpul elaborării lui *Călin I*); 387 (două versuri descriptive din *Călin Nebunul*); 387—388 (textul primei versiuni: poezia, acum, are 6 sau 5 strofe?); 388 (versiunea a 2-a de 5 strofe)
Ref.: I, XIII, XLI, 368, 381, 388, 406, 409, 428; — II, 131, 453
Lahamu: II, 186
Lahovari, Al.: II, 222 (Luchiavarij), 252; — III, 247
Lais: I, 269
Lamartine: I, XXXIV, 257 (adj.), 258 (adj.), 275; — II, 215, 229, 455; — III, 79 (adj), 229
Lambrior, A.: III, 84
LAMURA VIEŢII NOASTRE... (lamentație veroniană, anexă la *Călin*): I, 414—415
Lang, Friedrich: II, 72
Lanson, Gustave: I, XXXIV, XXXVI
Lanțul de aur (trad. din Onkel Adam): I, XL, 249, 250, 255
Lăpĕdatu, Al.: III, 1
Lăpĕdatu, Ion: II, 242, 243; — III, 24
Laplace: III, 311
Lara (poet la *Revista Contimporană*): II, 220
LASĂ-ŢI LUMEA...: I, 209 (t.); — III, 186—202 (n. v.)
III, 186 (cui e adresată poezia? — redactată la Bucureşti, aparține Iaşilor?); 186—187 (chestiunea versiunii pe hârtie de scrisoare: repetă cazul *Atât de fragedă* sau e un exemplu de evoluție *à rèbours ?*); 187 (schema și filiația cronologică a mss.-elor între 1876*—1883); 187—189 (prima versiune, cca 1878, pe «Ordine de plată... tutunuri» și un fragment, dedus din *Povestea Teiului*, tot pe «Ordine de plată...»); 189—190 (a 2-a versiune, București, cca 1878); 190—198 (4 versiuni din același timp, cca 1879, deduse una din alta; prin secționare, a 2-a dă vers. a 3-a si a 4-a); 198—199 (divertisment în marginea lucrului: glose amuzate); 199—200 (versiunea textului definitiv, în care operează schimbări, în vederea secționării ultimelor versiuni); 200—201 (ultimele 4 versiuni, simplificate, cca 1881—1883, a 6 strofe fiecare, dispuse, uneori, în 2 părți); 201—202 (crâmpee colaterale)
Ref.: I, XIII; — II, 27, 36, 37, 86, 92; — III, 175
Lassen: III, 343
Laura (la Petrarca): II, 113
Laura (la Schiller): I, 462
Laurian, A. Treboniu: I, 239, 278
Laurian, D. Aug.: I, 326, 369; — II, 214
Lazăr (erou sârb): II, 290
Lăzăreanu, Barbu: III, 241
Lavilette: I, 359
Le Dantec, Y. G.: II, 81
Lear: I, 63
Leca, general: II, 303
Leca, Haralamb: III, 231
Leca, Cleopatra vezi Poenaru-Leca, Cleopatra
Legenda Daciei: II, 75
LEGENDA LUCEAFĂRULUI (versiune predefinitivă, 10 Aprilie 1882): II, 359, 415—443 (t. n. v.) vezi şi notița analitică pentru *Luceafărul*
Leiba Cahane: I, 318

Leibsky vezi Schloim Leibsky
Leipzig: II, 72, 366, 452, 454
Leixner, Otto von: II, 72
Lenau, N.: I, 125; — II, 50, 85, 131, 141, 145, 169, — III, 1, 83, 180, 351
Lender, zețar: I, XXIX
Lenormant, F.: III, 343
Leopardi: II, 141; — III, 229, 341, 342, 351
Lepsius: II, 176, 181
Leși: II, 294
Lessewici: III, 343
Lethe: I, 487, 511; — III, 140
Leunclavius: II, 291
Leuwen vezi Lucien Leuwen
Lewandoski: II, 221
Libertate: I, 513
Lida: I, 493
LIDA (postumă, cca 1867—1869, din sms.-ul *Marta*): I, 493 (t. v.); 514 (n. bibl.)
Liège: I, 255
Liman (Odessa): I, XLII
Lindenheim, dr. (Institut-Viena): III, 293
L'Indépendance Roumaine (1883): III, 2, 3
Linos (și: Lin; Lynos): I, 250, 456, 457, 473, 506
Lipniț: I, 500
Lipsca: II, 69, 366, 453
Lipsky: I, 288
LIRĂ SPARTĂ 'N STÂNCA LUME: (în *Ondina II*; titluri ulterioare: *Cântul Cassandrei*, *Cântecul unei Casandre*, *Cântecul lăutarului*): I, 477 (t.); 514 (n. bibl.)
Literatorul: II, 215, 239, 244; — III, 282
Literatura și Arta Română: II, 454
Litterarische Centralblatt (1873—4): II, 176
LOCUL ARIPELOR (postumă, 1869, în sms.-ul *Marta*): I, 451, 488 (t. v.), 511 (n. bibl. și var.)
Locusteanu, N. B.: I, 264
Lohengrin: II, 455
Londra: II, 202, 416; — III, 84
Lotario: II, 113
Louvre: II, 187; — III, 289
Lovinescu, E.: I, XXVII; — III, 84
Lucaci (strada și mahalaua): II, 129; — III, 73, 152
LUCEAFĂRUL: I, 167 (t.), 169 (f.), 180 (f.); — II, 370—455 (n. v.), 385 (f.), 401 (f.), 403 (f.), 409 (f.), 411 (f.), 413 (f.), 421 (f.), 433 (f.), 439 (f.), 441 (f.), 446 (f.)
II, 370—371 (pentru delimitarea celor 2 etape, ale poemei: 1874 și 1880—1882; pentru atenuarea atmosferei legendare ce învălue geneza poemului: *Luceafărul* n'a fost scris într'o noapte în tren și nici numai din pricina unei decepții amoroase); 371—372 (schema și filiația cronologică a mss.-elor; reducerea la câteva tipuri); 372—373 (basmul lui Kunisch, *Fata în grădina de aur*, semnalat de Gaster în 1883); 373—374 (întâia versiune, cca 1880—1881; necompletă și brouillonară; caracterul de planșă de atelier, al acestei versiuni; dificultățile transcrierii și nevoia unui început de organizare a materialului brouillonar); 374—391 (textul și variantele primei versiuni); 391—392 (descrierea versiunii a 2-a și norme pentru editarea ei; variante subsidiare în alte două smss.-e; aproximarea datei acestei versiuni, cca 1881, pe baza unuia din smss.-e); 392—414 (textul și var. versiunii a 2-a; facsimile importante, d. p. al glosei Kunisch; un sms. unitar, cu variante numeroase și facsimile); 415 (sms.-ul versiunii a 3-a, intitulată *Legenda Luceafărului*, datată 10 Aprilie 1882 și unele mss.-e adiacente; finalul poemei, acum, e de 2 versuri, nu de 6); 415—418 (reconstituirea ședințelor Junimei; Titu Maiorescu și *Luceafărul* între 17 Aprilie 1882, data primei lecturi a *Legendei Luc.* și 28 Oct. 1882, când *Luc.* e definitivat și apoi trimis la Viena; lecturi noui la Junimea și 'n alte saloane; Mite Kremnitz citește traducerea *Luc.* în germană); 418—443 (*Legenda Luceafărului:* t. n. v. și facsimile; disjungerea variantelor; raporturi cu versiunea anterioară și cu cea ulterioară, pre-definitivă; apropieri, în final, cu basmul); 443—445 (descrierea versiunii, ce precedă copia pentru *Almanah:* un fragment cu versurile 265—332; zigzagul formelor și revenirea la cele vechi este un semn de oboseală?; rectificări cronologice); 445—451 (textul și variantele acestui fragment predefinitiv; raporturile lui cu versiunile anterioare); 451—452 (după ce *Convorbiri* reproduce aidoma versiunea din *Almanah*, ediția întâia Maiorescu o ajustează; argumente pentru restituirea textului inițial și integral; tranziția lui Maiorescu, opera unui spirit logic; argumentul estetic nu se susține; câteva preciziuni în legătură cu ed. II-a din *Rumanische Dichtungen*, cca 1883); 453 (despre anume texte « colaterale și subsequente », ce se rezervă « Postumelor »; L. V. Fischer traducătorul *Luceafărului*, în germană); 454 (tabelul variației strofelor și versurilor în toate versiunile cunoscute); 454—455 (câteva indicații bibliografice privind: textul, izvoarele, referințele și studiile referitoare la basm și la poem)
Ref.: I, XIII, XIV, XV, XXII, XXIV, XXVI. XXVII, XXIX, XXX, XXXII, XXXV, XLII; — II, VIII, 17, 18, 69, 70, 73, 147, 173, 213, 349, 359; — III, 3, 4, 24, 33, 40, 43, 48, 59, 63, 67, 69, 72, 74,85, 103, 108, 164, 247, 276, 311, 314, 326. 327, 341, 354
Lucia, sf.: III, 206

Lucien Leuwen: II, 231
Lucifer: I, 339
Lucilius: II, 238
Ludovic (regele Ungariei): II, 294 (Ludevechi)
Lugoş: I, XL
Luhmu: II, 186
Lumină de lună (titlu rezervat de Em. volumului său de poezii): I, XXI, XXII, 453; — III, 79, 81 (f.)
Luna codrii îi pătrunde: I, 394
LUNA TRECE LIN PRIN CEAŢĂ (motiv colateral şi dedus din *Călin*): I, 428—430; — III, 175
Lungu: II, 3
Lupaşcu, A.: II, 225
Lupeasca, Elena (născută Măcăneasca): I, 256
Lupu, Vasile vezi Vasile Lupu
Luţa, Ilie: I, 243

M

Mabille vezi Bal-Mabille
Măcăneasca vezi Lupeasca, Elena
Macchiavelli: II, 177
Macedonski, Al.: I, XV, 290, 310; — II, 239, 240, 241, 242, 243, 244; — III, 16, 73, 282, 283, 302, 321
Macedoromâni: II, 290, 322 (adj.)
Machbeth: III, 310
Machedon vezi Alexandru Machedon
Made (nume fictiv): II, 276
Madona: I, 29, 30, 50, 286, 288, 289, 290, 335, 336; — III, 339
Maer (M-me): II, 230
Magasin für die Litteratur des Auslandes: II, 453
Maghiarii: II, 298 (şi adj.), 307 (adj., oştiri maghiare)
Mahomed II, sultan: II, 291
Mahomet vezi Mohamet
MAI AM UN SINGUR DOR: I, 216 sqq. (t.); — III, 229—282 (n. v.); (cifrele complete pentru text, aparat, facsimile şi referinţe s'au repartizat la fiecare din cele 4 versiuni-tip ale poemei, titluri aldine)

III, 229—230 (prestigiul unui titlu şi tradiţia celor 4 forme ale ediţiei Maiorescu; opinii şi obiecţii în ierarhia celor 4 forme; *în ciuda contradicţiilor aparente, concentrarea tuturor materialelor, aici, se justifică*); 230 (despre natura muzicală a poemului); 231 (scurtă spicuire comparatistă şi bibliografică; criterii pentru urmărirea schemei şi organizarea materialelor); 232 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 231—234 (*Prin negre crengi de brad*, primă versiune-preludiu, sugerată de balada *Vârful cu dor*, cca 1876 şi altoită cu motivul cornului din *Peste vârfuri*); 234—235 (*Prin negre crengi de brad*, reluată la Bucureşti, cca 1878, şi retuşată)

De-oiu adormi curând:
I, 219 (t.); — III, 235—249 (n. v.), 242 (f.)
III, 235—239 (trei versiuni, cca 1878, în acelaşi ms., deduse una din alta; descrierea fiziologică a procesului; treceri dela o persoană la alta şi reducţiunea strofelor dela 9 la 6); 240—245 (patru versiuni în jurul aceloraşi pagini şi aceleaşi date, sfârşitul anului 1879: vers. a 4-a dedusă din anterioara; vers. a 5-a, intitulată *Dorinţa unui Dac;* a 6-a anticipează cu puţin poezia *O, mamă,* dela 1 Ianuarie 1880; a 7-a, exerciţiu *en marge,* ecou din motivul cornului: geniul muzicii — geniul morţii); 245—246 (versiunile a 8-a şi a 9-a, cca 1880; a 9-a aparţine grupului de 3 poezii pentru tipar, cu *Doina* şi *O, mamă*); 247 (versiunea a 10-a, cca 1882 şi derivatul ei: un exerciţiu instantaneu de variaţia ordinei rimelor); 247—249 (a 11-a vers., cca 1882—1883, aproape identică cu textul Maiorescu)
Ref.: I, XIII; — II, 170; — III, 10, 219, 229, 231 232

Iar când voi fi pământ:
I, 223 (t.); — III, 249—254 (n. v.)
III, 249—253 (1-a şi a 2-a versiune, cca 1880—1881, se tipăresc comassate; a 2-a e chiar textul Maiorescu; ultima strofă şi cele 19 forme ale ei; rectificarea unei erori la Scurtu); 253—254 (deşi în alt ms., versiunea a 3-a derivă din a 2-a, se află pe file identice, detaşate şi cartate răzleţ)
Ref.: I, XIII; — II, 370; — III, 229, 232

Mai am un singur dor:
I, 216 (t.), 217 (f.), 224 (f.); — III, 255—279 (n. v.), 259 (f.), 261 (f.), 269 (f.) 270 (f.)
III, 255—256 (prim grup de 3 versiuni: 1-a, *Dacă mai am vr'un dor* purcede din ultima versiune din *Iar când voiu fi pământ;* prin intervertirea ordinei stihurilor, pe dreapta şi pe stânga, rezultă versiunile: a 2-a, *In liniştea serii* şi a 3-a, *Atâta mi-e de dor;* claviatura şi procesul ei instantaneu); 256—258 (alt grup de 3: a 4-a şi a 5-a simetrice, ultima strofă repetând pe prima; a 6-a, necompletă); 258—262 (alt grup de 3, derivate din precedentul: a 7-a, *Spre-a stinge-atât amor,* a 8-a, acelaşi titlu, a 9-a, *Ah! mi-e atât de dor,* cu motivul «marmurei reci»); 263—267 (grup de 4 versiuni, cu motivul «marmurei reci»: a 10-a, *Ah! mi-e atât de dor,* a 11-a, *Spre-a stinge-atât amor,* a 12-a, acelaşi titlu, necompletă, a 13-a, *Mai am un singur dor,* păstrând încă motivul «marmurei reci»; abundent subsol de variante); 268—271 (a 14-a versiune, *Mai am un singur dor,* epurată de motivul «marmurei reci» şi a 15-a, acelaşi titlu, chiar a textului Maiorescu); 271—272 (derivate imediat, în acelaşi ms.: a 16-a, *Mai am un singur dor* şi a 17-a, *De*

noaptea uitării); 273—275 (a 18-a, *Imi e atât de dor* și a 19-a, *De noaptea uitării — Imi e atât de dor*, înrudite); 276—279 (grup de 4 versiuni; alexandrinism formal pe variațiile unui stih bisilabic: a 20-a, *De noaptea uitării*, a 21-a, *Cum nu mai am un dor*, a 22-a, *Mai e un singur dor*, a 23-a, *Și jalea mi-i mare*)
Ref.: I, XIII, XVIII, XXIX, XXXI, XXXV, XLII, 395, 421; — II, 169, 293, 349, 415; — III, 10, 175, 295

Nu voiu mormânt bogat:
I, 221 (t.); — III, 279—281 (n. v.)
III, 279—281 (din versiunea a 19-a, anterioară, *De noaptea uitării*, derivă 1-a versiune, de aici, *Aș vrea s'adorm de veci*, ce se transmite și celei de a 2-a și ultima, *Nu voiu mormânt bogat*, ce e chiar textul Maiorescu)
Ref.: I, XIII; — III, 229, 232

III, 281—282 (Mihail Dragomirescu despre « grupa de strofe », și alternarea rimelor și ritmurilor în *Mai am un singur dor*)
MAI E UN SINGUR DOR (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 277
Maio: I, 368, 369, 371, 373, 374, 375, 376, 510
MAIO (preludiu la *Epigonii*): I, 292—294 (t. v.)
Maior, Petru: I, 263
Maiorescu, Clara vezi Clara Maiorescu
Maiorescu, Emilia vezi Humpel Emilia-Maiorescu
Maiorescu, Livia: II, 417
Maiorescu, Titu (de asemeni: când e subînțeles sau cu anume cognomene): I, IX, XI, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XX, XXVII, XXXI, XXXII, XL, XLI, XLII, 242, 243, 257, 264, 275, 282, 287, 289, 299, 317, 318, 319, 325, 326, 327 (Minorescu Magnus), 328 (Minorescu), 329, 333, 341, 342 (și Titu Liviu Minorescu), 358, 359, 360, 361, 368, 369, 397, 398, 430, 431, 432, 451, 497, 498; — II, 1, 2, 17, 43, 44, 58, 64, 69, 70, 81, 84, 85, 86, 138, 173, 174, 185, 186, 196, 214, 215, 216 (și: Majorescu), 217 (și: Minor, Minorsecu, Maimărescu, Minoreni în estetică), 218 (Minorescu, Majorescu), 219, 220 (Mulierescu, Muierescu), 221 (și: Muerescu, Muerilă, Muerache), 222 (și: Muerilă Borta-rece), 223, 224, 225, 230, 231, 232, 240, 241, 243 (și: Minorescu), 245, 246, 247 (s. î.), 252, 253, 254, 267, 271, 278, 280, 289, 290, 302, 303, 322, 347, 348, 443, 445, 451, 452, 453, 454; — III, VII (adj.) X, 3, 24, 25, 26, 43, 47, 48, 59, 63, 66, 72, 73, 79, 82, 83, 85, 99, 108, 113, 136, 138, 141, 146, 164, 166, 167, 174, 180, 182, 183, 186, 202, 215, 223, 226, 229, 230, 231, 247, 249, 268, 279, 282, 283, 289, 293, 301, 302, 310, 311, 327, 333, 334, 339, 342, 346, 354, 355, 357
Mâlawică: II, 176
Malcatun (și: Malchatun și Malhatun): I, 144; — II, 291, 292, 295, 297, 304, 305
Malta: I, 146; — II, 297, 306
Manas (die Urvernunft): III, 334
Mancha, cavalerul dela: I, 255
Mandrea, Nicolae: II, 289, 415, 416
Maniu, Vasile: I, 264; — II, 241
Manliu (creditor cca 1882): III, 47
Manoliu (?): II, 415
Manoliu, Radu (și pseudonimul M. Răducanu): I, 275, 409; — II, 27 (M. Răducanu), 98 (id.), 138 (id.), 347 (id.), 358 (id.), 451; — III, 48 (M. Rdn.), 73, 79, 164, 166, 180 (și M. Rdn.), 231 (și M. Rdn.), 282, 283, 310 (M. Rdn.), 311
Manos (nume fictiv): II, 276
Manu, general: III, 247
MĂNUȘA (după Fr. Schiller): I, 165 (t.); — II, 366—370 (n. v.)
II, 366—367 (la invitația lui Ed. Grisebach, *Mănușa* e tradusă pentru o publicație ocazională în 1881; *Amicul Familiei*, dela Gherla, o reproduce, după relatările lui Scurtu, în același an); 367 (un singur ms. și caracterele de improvizație, ale tălmăcirii); 367—370 (t. și v.); 370 (un necrolog din *Amicul Familiei*, 1889)
Ref.: I, XXV, XLII; — II, VIII
Manzoni: II, 215; — III, 114
Maramureș: I, XXXIII
Mărchiș, George: I, 246
Mărcker (prof. univ. Berlin, 1873): II, 177
Marco (și Marcu) vezi San Marco
Marco (curtezană): I, 269
Marcu, Alexandru: I, 254, 274; — III, 1, 83
Marcu, Emiliu: I, 255
Marea (Neagră; și: mare): I, 149, 182; — III, 4, 6, 8, 13, 15, 17, 19
Maria Petre (spălătoreasa): II, 252
Maria, sf. vezi și Sf. Fecioara: I, 484; — II, 109, 110, 111, 112, 392; — III, 212
Maria (din *Strigoii*): I, 95, 97, 432, 433, 437, 439, 444, 445, 448
Maria Tudor: III, 151
Marian, Liviu: III, 1, 59
Marian, S. Fl.: II, 301; — III, 25, 352
Marienescu, At. M.: I, 255, 282; — III, 25
Marin, profesor: II, 218
Marinescu, Constanța: I, XXIII, XXX
Marinescu, I. M.: III, 113
Marius Chicoș Rostogan: II, 220
MARMURĂ CU OCHII NEGRI... (text anex la *Dalila-Scrisoarea V*): II, 349, 350—351 (t. v.)
Marochetti (bariton): I, 506
Marta: I, 464, 488

Marta (prim titlu pentru *De ce să mori tu?*): I, 464

MARTA (submanuscris): I, XXXVII, XL, 242, 245, 246, 250, 254, 257, 258, 289, 302, 311, 312, 314, 315, 316, 334, 376, 451, 452 (și descrierea sms.-ului), 457, 464—496 (reproducerea pieselor acestui sms.), 484, 503, 504, 505 (preciziuni cronologice: în 1872 mai lucrează la acest sms., d. p. poezia *Doi aștri*), 510, 512; — II, 170, 280; — III, 79, 164

Marte: I, 15

Martin, N.: III, 147

MĂRTURII (extrase despre poezia lui Eminescu): III, 339—341 (Titu Maiorescu); 341—342 (B. P. Hasdeu); 342 (Duiliu Zamfirescu); 343—344 (I. Gherea); 345 (Al. Vlahuță); 345—346 (I. L. Caragiale); 346—347 (Mihail Dragomirescu); 347—348 (Ștefan Petică); 348—350 (Anghel Demetriescu); 350—351 (Il. Chendi); 351 (Ion Scurtu); 351—352 (P. Cerna); 352—353 (I. Slavici); 353—354 (D. Anghel); 354 (G. Bogdan-Duică); 355 (N. Iorga); 355—356 (G. Ibrăileanu); 357—358 (Ovid Densușianu)

Marx, Karl: III, 171

Mârzescu, Elena: II, 250

Massim, I. C.: II, 224, 241, 250, 251

Matei Basarab: I, 447

Matei Basarab, Liceul: II, 415

Maur: I, 43, 322; — II, 418 (adj.)

Maurogeni, P.: III, 247

Mavrogheni vezi Maurogeni, P.

Mavros (nume fictiv): II, 276

Max, Otto (Iași): II, 260

Mazilu, D. R.: I, XXX; — II, 183, 188, 202, 208, 226, 227, 228, 233, 235, 238, 251, 252, 263, 274, 277, 278, 282, 288, 289, 291, 324, 325, 331, 332, 333, 334, 341, 344, 371, 372, 373, 375, 377, 399, 444, 451, 453, 455; — III, 4, 5, 7, 12, 103, 326

Mecena (și Mecen): II, 286

Meilhac, Henri: I, 326

Meitani, G. G.: II, 228, 229

MELANCOLIE: I, 69 (t.), 70 (f.), 368—381 (n. v.) I, 368—369 (poezie cu gestația lentă dela motivul dramatic *Mira*, 1869, până la 1876; împrejurări biografice ce grăbesc cristalizarea poemei; o mărturie a Mitei Kremnitz în legătură cu *Melancolie;* și una a lui Maiorescu); 369—376 (întâia versiune din *Mira;* apropieri cu *Amorul unei marmure*); 376—377 (versiune intitulată *Tristeță*, Viena, cca 1871—1872); 377—379 (aceeași versiune, minus titlul, în alt ritm, iambi octosilabici); 379—380 (ultima versiune din mss.-e, ca și integrală, Berlin, cca 1874); 381 (fragment înrudit, în iambi decasilabi; cronologie incertă, cca 1874)
Ref.: I, XIII, XXIX, XLI, 274; — II, 98, 452; — III, 141, 347

Memento mori vezi *Panorama deșertăciunilor*

Memfis: I, 43, 46, 321, 323, 324

Mendès, Catulle: II, 244

Menelaos: I, 140; — II, 147, 256, 265, 268

Mera, I. T.: II, 416

Mercur: II, 51

Mercurius: III, 119, 120, 123

Meseș: I, 506

Metastasio: III, 348

Michelangelo: I, 275 (Michel-Ange); — II, 243 (id.)

Micher (Micheriu), Toma: I, 319

Micle, Ștefan: I, XLI; — II, 147, 157, 166

Micle, Veronica (vezi și: Verena și Anna): I, XLI, XLII, 298, 337, 342, 368, 391, 392, 395, 448; — II, 2, 18, 40, 44, 45, 85, 86, 137, 146, 147, 166, 241, 280, 371, 418; — III, XI, 48, 73, 79, 114, 115 (adj.) 136, 174, 186, 203, 221 (adj.), 334, 346, 354

Micle-Gruber, Virginia: I, XXVI

Micromegas: II, 223

Miercuri (sfânta): I, 72

Mihai Eminescu (Cernăuți), Buletinul: I, 240, 250, 265, 269, 278, 337, 343, 409, 424, 431; — II, 73, 147, 185, 230, 252, 418, 453, 455; — III, 148, 164, 230, 310, 311

Mihai Viteazul: I, 246, 250; — II, 251; — III, 2

Mihail (despot bizantin): II, 290

Mihail Eminescu (Iași, 1904): I, XVI, 367, 368

Mihăilescu, St. C.: I, 369

Mihăilescu, S. [Warszawski]: II, 303, 323

Mihailovici (nume fictiv): II, 276

Miklosich: II, 367

Milescu, Nicolae: II, 293

Miller (nume fictiv): II, 276

Millo, Matei: I, 278

Millo, P. (din fondatorii *Timpului*): III, 247

Milton: I, 504; — II, 73

Minar, Octav: I, 499; — II, 40, 45, 58, 86; — III, 186

Minerva, II, 262

Minorescu vezi Maiorescu, T.

Minovici (creditor cca 1882): III, 47

Minulescu, Ion: I, 340

Minunescu (= M. Eminescu]: I, 327, 328, 329

Mira: I, 374

Mira: I, XL, 70 (f.), 274, 281, 292, 301, 368, 369—376 (fragment din piesă, extras pentru *Melancolie*), 510; — II, 98

Mircea: I, 146, 148; — II, 248 (M. c. B.), 271, 272 (M. c. B.), 290, 299, 306, 309; — III, 357

Mircești: II, 2, 280, 347

Mirodoniz (metresa lui Dumnezeu): I, 339

Miron și Frumoasa fără corp: II, 5; — III, 321

Missail, G.: II, 252, 253

MISTERELE NOPŢII: I, 13 (t.), 255 (n. v.)
I, 255 (trimeasă tot din Blaj, poezia se tipăreşte pe prima pagină a *Familiei*; la corespondenţă, Iosif Vulcan se interesează de nuvela promisă; spicuire în restul sumarului: Cipariu şi bucureştenii)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XL
Mite vezi Kremnitz, Mite
Mitologicale: I, XXX
Mnemosyna: I, 264
MOARTE, TU IMI PARI O NOAPTE NEAGRĂ (text anex la *Scrisoarea I*): II, 174, 176, 177—179 (t. v.)
Mogk (mitologia lui): I, 448
Mohamet (şi Mahomet): I, 144; — II, 291, 295, 305
Moise: I, 255, 261 (Mose)
Moişe (creditor cca 1882): III, 47
Moisil: I, 243
Moldavia (Bolgrad): III, 311
Moldova: I, XL, 183, 371 381; — II, 1, 54, 215, 244, 278, 297; — III, 1, 2, 3, 5, 7, 11, 14, 16, 20, 21, 180, 352 (adj.)
Moldoveni: II, 249
Molière: II, 229
Molnar, Suzana: I, 250
Mommsen: II, 176
Monitorul: I, 507; — II, 4
Monitorul Oficial: I, XVII; — II, 285
Montaigne: I, XXXV, XXXVIII ·
Montparnasse: I, 359
Montpellier: II, 417
Morariu, Leca: I, 240, 250, 409; — II, 40, 86, 454; — III, 164, 230
Morariu, V. (1870): I, 514
Morariu, Victor: II, 169, 453
Moreea: II, 291
MORTUA EST: I, 37 (t.), 39 (f.), 299—311 (n. v.), 303 (f.)
I, 299 (corespondenţa cu Iacob Negruzzi pe tema eliminărilor ce autoriză; o opinie a lui Em. despre *Mortua est;* până în ajun de a fi expediată, poezia e supusă unor continui prefaceri); 299—302 (întâia versiune intitulată *Elena, meditaţiune*, datată Oct. 1866 şi transcrisă prima în sms.-ul *Elena*, cca 1867; N. Iorga despre *Elena*); 302 (sporită cu 2 strofe, păstrând aceeaşi dată şi intitulată *Mortua est*, versiunea primă, acum de 23 strofe, e transcrisă în sms-ul *Marta*, cca 1870); 302—308, (între 15 Aug. 1870 şi 11 Febr. st. n. 1871 prelucrează versiunea a 2-a în vederea trimiterii la *Convorbiri;* la început păstrează toate cele 23 strofe: e versiunea a 3-a); 308—310 (versiunea a 4-a, cu eliminările de ultimă oră; ca şi în versiunea *Convorbiri*, poezia are, acum, 17 strofe); N. B. *versiunile a 2-a, a 3-a şi a 4-a sunt operate în paginile aceluiaşi text; procesul de disjungere şi dificultăţile lui);* 310 (o ciornă din timpul gazetăriei); 311 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 311 (chestiunea poeziei « La o mamă », 1865, de V. Alecsandri, greşit atribuită lui Eminescu)
Ref.: I, XII, XIII, XXV, XXVI, XXXV, XXXVI, XL, 240, 281, 290, 314, 340 (şi *Elena*), 358, 452 *(El.* si *M. e)*, 454, *(El.)*, 468, 470, 503, 504, 506, 511; — II, 194, 214, 223, 272; — III, 63, 148, 321, 339, 347
Morţun, V. G.: I, XIX, XX, XLII, 451; — II, 16, 347; — III, 301
Moruzi-Vodă: II, 58
Moscu, Scarlat C.: 215
Moses (nume fictiv): II, 276
Mullenhoff: II, 176
Mumuleanu, B. P.: I, 31, 291, 294; — III, 23
Munchen: III, 311
Munin (corbul lui Odin în *Edde*): I, 448
Munteni: II, 249
Murad I (sultan): I, 290
Murăraşu, D.: I, 284, 287, 298, 334, 363, 399, 409; — II, 5, 138, 358, 372, 414, 418, 454; — III, 2, 84, 113, 224, 321
Murăşanu, Aureliu: I, 243
Mureşanu, Andrei: I, 32, 244, 266, 282, 283, 291, 295, 317, 482, 483, 510; — II, 416, 453; — III, 165
MUREŞANU (postumă desprinsă din tabloul dramatic cu acelaşi nume, în sms.-ul *Marta*, cca 1870): I, XL, 311, 482—484 (t. v.), 483 (f.), 510 (n. bibl.); — III, 164, 165
Mureşanu, dr. C.: I, XXIX
Murillo: II, 187
Murnu, Ary: I, XXI, XXVII
Murnu, G.: I, XXVII
Muşatin şi codrul: III, 321
Muşatin şi Ursitorile: III, 289, 294
Muşatini: I, 149; — II, 287, 316; — III, 21, 313 (f.)
Muscalii: I, 182; — II, 276; — III, 8, 11, 13, 17, 18, 19, 22
Musset, Alfred de: II, 215, 229, 256, 264
Muza dela Borta-Rece: I, 326—329 (spicuire); 339; — II, 214, 215

N

Nădejde, I.: I, XV, XX (adj.)
Naftuli (nume fictiv): II, 276
Napoleon I: I, 272, 391; — III, 114, 115, 119; — III, X
Napoleon IV, Louis: III, 114
Narcis: I, 79, 411
Năsăud: I, XL, 243, 514; — III, 352
Nastasi, Constantin: II, 230
Naum, A.: I, 326, 327 (şi Năut), 328 (Năut); — II, 215, 216, 222, 228

Nazarineanul: II, 283

Neamţu, Ion (Cernăuţi): I, 243

Neamţu, Ioan (Năsăud; mort 1870): I, XXXVII, XL, 243, 495, 514

Neamţu (M-rea): I, XXI, XLII; — III, 327, 333

Neamul Românesc Literar: III, 333

Neapole: II, 417

Neera: II, 86

Negruzzi, C.: I, 32, 295; — II, 216, 416

Negruzzi, Iacob: I, XL, XLI, 286, 287, 294, 298, 299, 312, 317, 318, 319, 327 (si Neguţă), 328 (Neguţă), 329, 333, 359, 432, 510;—II, 1, 2, 58, 64, 215, 216, 219, (Negrilă), 221, 223, 224, 242, 245, 246, 271, 272, 302, 322, 324, 347, 367, 416, 417; — III, 2, 3 25, 73, 293, 301, 302, 327

Negruzzi, Leon: I, 319; — II, 322

Nemţi: II, 240, 318 (adj.), 416; — III, 1 (adj.), 2, 22 73 (adj.), 180, 344

Neniţescu, I.: II, 417

Nerval, Gérard de: II, 223

Nessus: I, 199; — III, 113, 115, 128, 129, 130

Nestor (bătrânul): II, 299, 307; — III, 62

Nestor (Ureche?): II, 249, 287

New-York: II, 232

Newscky (strada): I, 282

Niagara: III, 351

Nica, Teodor: I, 243, 369; — II, 220, 415, 416, 417; — III, 47

Nichifor Coţcarul: I, 430

Nicolăiasa, G.: II, 7

Nicoleanu, N.: I, 274, 291; — II, 242; — III, 24

Nicopole: I, 147; — III, 290, 294 (Nicopolit), 298, 307

Nicula (în nordul Ardealului): I, 269

Nilul: I, 43, 44, 45, 144, 246, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 326, 432; — II, 292, 296, 304

Nini: II, 220, 221

Nirvana: II, 73; — III, 165 (Nirvânâ), 348

NIRVANA (titlu pentru una din versiunile *Rugăciunii unui Dac*): II, 71, 72, 81, 82 (f.), 117

Nirvana (ciclu probabil în ms.-ul 2260 şi începând cu *Rugăciunea unui Dac*): II, 68, 81 (descrierea ciclului)

Nisa (Nizza): I, XL, 283

Nisard: III, 310

Nistru: I, 91, 182, 400, 441; — II, 261, 262; — III, 3, 4, 5, 6, 8, 11, 12, 15, 17, 19, 21

NOAPTEA: I, 42 (t.), 315—318 (n. v.)
I, 315 (dispoziţia filelor primei versiuni ridică o problemă de atelier); 316—317 (conceptul conturat şi după aceea transcris în sms.-ul *Marta*, cca 1870, cu titlul *Noaptea, potolit şi vânăt...*; transcriere comassată); 317—318 (cu *Noaptea* încep atacurile împotriva poeziei lui Em.; Hasdeu şi glumele lui antijunimiste; *Noaptea* reprodusă, cu sublinieri calificative, în rubrica «Poezia Maiorescu» din *Columna lui Traian*); 318 (alte epigrame ale lui Hasdeu; întâia farsă: poezia «El şi ea» de Gablitz-Elias, integrată şi în «Orto-nerozia», comedia lui Hasdeu)
Ref.: I, XII, XIII, XIV, XXVII, XL, 311, 312, 325, 452, 491, 512

Noe: II, 197, 204

Noi amândoi avem acelaşi dascăl: II, 108

Nonnos din Panopolis: III, 113

Nord: III, 117, 122, 124, 126

Normand: I, XXXIII

Noua Revistă Română: III, 357

Nour, Toma vezi Toma Nour

Nubia: I, 324

NU E STELUŢA... (postumă, 1867, în sms.-ul *Marta*): I, 489 (t.v.); 511 (n. bibl.)

Nuhăm: II, 253

NU MĂ INŢELEGI: I, 232 (t.); — 301—309 (n. v.), 303 (f.), 304 (f.)
III, 301—302 (tipărită întâi în *Album Literar*, la 15 Martie 1886, e doar un fragment dintr'un poem, rezervat «Postumelor»; rezervele lui Ibrăileanu; cuprinsul şi colaboratorii *Albumului Literar*); 302 (schema şi filiaţia mss.-elor); 302—306 (întâile 2 versiuni, Iaşi, cca 1876, cu infiltraţii autobiografice din epoca preludiilor *Scrisorii II*); 306—308 (versiunea a 3-a şi a 4-a, Bucureşti, cca 1878—1879, fragmente din poemul «postum», în care ordinea elementelor variază; o soluţie a lui Scurtu); 308—309 (ultimă versiune din mss-.e, urmată de postuma *Renunţare;* aplicaţii de ultimă oră, unele transmise, altele nu, textului definitiv)
Ref.: I, XIX, XLII; — II, 125 (s. î. = *In ochii mei nimica de azi nu are preţ*), 347, 348

Nuvelistul: II, 244

NU VOIU MORMÂNT BOGAT: I, 221 (t.); — III, 279—281 (n. v.); pentru detalii cf. notiţa analitică la *Mai am un singur dor*

O

Oaşului (Ţara): I, 282

Ober-Dobling: I, XII, XXV, XLII

O CĂLĂRIRE IN ZORI: I, 3 (t.), 7 (f.), 245—249 (n. v.)
I, 245—246 (a doua poezie din *Familia*, e trimeasă tot din Cernăuţi; comunicare interesantă prin «corespondenţa» revistei; spicuire în sumarul respectiv al *Familiei:* Aron Densuşianu despre arta tălmăcirilor poetice); 246—249 (singura versiune, t. şi var., transcrisă cca 1870 în sms.-ul *Marta*)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XL, 249, 494, 514

Ocăşan (creditor cca 1882): III, 47

OCHII, ISCODITORII FIRII (text colateral pentru *Călin:* aforisme și metafore improvizate): I, 409, 424—426
ODĂ, IN METRU ANTIC: I, 199 (t.);—III, 113—136 (n. v.)
III, 113 (Eminescu și clasicismul greco-latin; câteva indicații bibliografice; Cezar Papacostea și N. Sulica despre *Odă;* rectificare la postumele Chendi); 114 (întâiul germen al poemei: Napoleon, cântat în *Panorama deșertăciunilor*, apoi într'o odă anume); 114—115 (infiltrații și altoiuri sentimentale bucureștene; N. Iorga despre oda pentru Napoleon și beneficiara poemei); 115 (schema și filiația cronologică a mss.-elor dintre 1873—4 și 1881—2; criterii pentru disjungerea versiunilor; exerciții de versificație clasică); 116—117 (*Oda pentru Napoleon*, cca 1873—4: întâia fază a poemei); 118—119 (același text, necomplet, exercițiu de destrămare, Iași, cca 1875—1876; felurite scheme metrice); 119—122 (aceeași *Odă p. Napoleon*, derivată în monolog, București, cca 1879; rectificarea unor aserțiuni ale lui Anghel Demetriescu; arpegii metrice și stihuri din Horațiu); 122—127 (două versiuni întrețesute în același ms. și aceleași pagini, cca 1879; disjungerea lor; de aici Hodoș-Chendi și-au potrivit postuma *Cum pe dulcea-i liră Horaț cântat-au*); 127—131 (ultimele 3 versiuni, cca 1880—1882; concentrare progresivă: 8 > 7 > 5 strofe); 131—133 (colaterale: motivul Phönix; versul final, *Pe mine mie redă-mă;* mantia nepăsării); 134—135 (Ritmuri de ode, scheme metrice și versuri răzlețe)
Ref.: I, XIII, 272; — II, 67, 133, 162, 173, 349, 366; — III, 73, 221, 222
Odată te văzusem: II, 88
Odesa: I, I, XLII
Odin: I, 91, 440, 448; — III, 117
Odiseia: II, 250, 252
Odisseu: II, 253
Odobescu, Al.: III, 1, 289
Oester. Gartenlaube: II, 453
O dulce înger blând: II, 88
Okeanos: I, 202; — III, 158 (și Okeanos), 159, 162
Olănescu-Ascanio, C.: I, 298; — II, 215
Olimp (și Olymp): I, 327, 328, 487, 492, 513; — II, 49, 180, 390; — III, IX
Olinescu, Dionisiu O.: III, 293
Olofern vezi Holofern
Olt: III, 8
Oltean, Ion: I, 243
Oltean (creditor cca 1882): III, 47
Oltului (Țara): II, 289
Omagiu lui Mihail Eminescu, cu prilejul a 20 ani dela moartea sa, Galați, 1909: I, 365, 366; — II, 15, 42, 43, 44
O MAMĂ: I, 129 (t.); — II, 169—172 (n. v.); 171 (f.)
II, 169—170 (atmosfera biografică, depresionară, din pragul lui 1 Ianuarie 1880, data primei versiuni a poeziei; în legătură cu titlul poeziei și cu anume taine dintr'însa; apropieri cu poemul *Pierdută pentru mine zâmbind prin lume treci*, 1876, după moartea mamei sale; intuiția lui N. Iorga); 170 (descrierea celor 2 mss.-e; despre obiceiul poemelor instantanee și subdatate; versiunea a 2-a face parte din grupul de 3, pentru tipar, alături de *Când voiu muri curând* și *Doina*); 170—172 (reproducerea celor 2 versiuni, comassate)
Ref.: I, XIII, XXV, XLI; — II, 1, 86, 146, 202, 289; — III, 10, 240, 244, 245
Omer vezi Homer
Ondina: I, 458, 461, 474, 478
ONDINA I vezi *Serata*
ONDINA II (postumă, Oct. 1866, în sms.-ul *Marta*): I, 250, 281, 301, 340, 451, 452, 454, 455, 456, 457, 458, 471—478 (t. v.), 475—476 (f.), 477 (*Cântecul Casandrei*), 503, 506 (n. bibl.), 514; — III, 289, 297, 299
ONDINA III vezi *Ecoul din fereastră*
Onaciu, Alexandru: I, 245, 255
Oncu: I, 243
Onițiu, Virgil: III, 67
Onkel, Adam: I, XL (s. î.), 249, 255
O nuntă în taina firei (colateral în *Călin*) I, 424
Openheim: III, 24
Oppert: II, 186, 187
Opran, R. N.: II, 225
Oradea: III, 25
O RĂMÂI: I, 110 (t.); — II, 57—61 (n. v.)
II, 57—59 (cronologie: determinarea datei primei versiuni pe baza raporturilor cu Dimitrie Petrino); 59 (schema și filiația mss.-elor); 59 (prim concept în 3 strofe); 59—60 (concept în 6 strofe, nu în 7; demonstrația erorii la Botez); 60—61 (versiune predefinitivă, în 7 strofe, intitulată *Codrul*)
Ref.: I, XIII, XLI; — II, 9, 49, 62, 88, 114, 115 (*Codrul*), 125, 147, 227, 232; — III, 159
Orășanu, N.: II, 215, 303
Orăscu, A.: II, 218
Orațiu vezi Horațiu
Oravița: I, XL, 268
Or-care cap îngust un geniu pară-și: II, 115
Orcus: I, 487
Ori câte stele... I, XVII, XVIII, XXV; — II, 125, 126, 348; — III, 190
Oreste: II, 72
Orfeu: I, 457, 506
Orientul latin: I, 339
Orlando Furioso: II, 119

Orpheu (grădina): II, 284
Orşova: I, 283
Ortiz, Ramiro: I, 288, 341, 397; — III, 180, 333
Ortogrul vezi Ertogrul
Os magna sonaturum (titlu, din 1872, pentru *La Heliade*): I, 258, 259 (f.), 262 (vers în *La moartea lui Eliade*), 494, 514
Osman: II, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 297, 304, 319 (adj.)
Osmangic (Osman I): II, 293
Osmanii: II, 290
Osmanlii: II, 293
Ospenia (biserica): I, XXIX
O STEA IN RECI NEMĂRGINIRI (text colateral pentru *La Steaua*): III, 323
O STEA PIN CERURI... (postumă, cca 1867—1868, neîncorporată în sms.-ul *Marta*): I, 504—505 (n. t. v.)
Ost-Europa: II, 322
O stingă-se a vieţi·mi fumegătoare faclă: II, 75, 188; — III, 133
O stradă prea îngustă: II, 51
O TĂCEŢI... (text colateral la *Atât de fragedă*): II, 87, 88, 91, 96—97, 114
Ottave rime: II, 119, 120, 121, 280—284, 285—288
Otremba, dr.: II, 225
Ovid: I, 281; — III, 348
O VREME, CE TRECÂND AI DUS CU TINE (prima versiune închegată, în versuri albe, cca 1874, din *Scrisoarea I*): II, 174, 189—192 (n. t. v.)
Oxenstierna: III, 16, 83, 84

P

Păcală: II, 242
P. Ă. Călescu: II, 242; — III, 67
Paciurea, L.: III, 247
Padova: I, 254
Paganini: I, 266
PAGIUL CUPIDO (versiune de Iaşi, cca 1877): II, 54—56
PAJUL CUPIDON: I, 108 (t.); — II, 49—57 (n. v.) 55 (f.)
II, 49—50 (origina ieşană a poeziei; prim germen, imagina pagiului Cupido; apropiere de *Kamadeva*, redactată în aceeaşi vreme; o intuiţie a lui N. Iorga; familia motivelor de epocă şi atmosferă); 50 (presupusă influenţă din Lenau şi retuşarea ei); 50—53 (versiunea erotocriteană *Amor, copilaş hain* şi probabile legături cu *Pajul Cupidon;* preciziuni în reconstituirea mss.-elor acestei versiuni); 53—56 (versiunea *Pagiul Cupido*, Iaşi, cca 1876—1877; s'ar putea ca traducerea *Vârfului cu dor* să dateze dela Iaşi); 56—57 (partea a 2-a a poeziei, în alexandrini, Iaşi, cca 1876)
Ref.: I, XIII, XLI; — II, 57; — III, 233, 234, 334, 336
Pâli: II, 176
Pan (şi Pann), Anton: I, 31 294; — II, 4, 290
Pân' nu te văzusem: II, 88
Panorama deşertăciunilor (şi: *Diorama, Memento mori, Poemul deşertăciunilor*): I, XL, XLI, 319, 320, 329, 333, 376, 452, 499, 514; — II, 119, 174, 179, 273; — III, 114, 299
Pantazachi (Pantazi Ghica): II, 239, 277
Panu, G.: I, 319; — II, 216, 218, 224, 240, 271, 272, 280
Papacostea, Cezar: II, 72, 73, 455; — III, 83, 113, 114
Papadima, Ovidiu: II, 289, 454; — III, 119, 147, 350
Papasoglu, B.: II, 225
Papiu-Ilarian, A.: I, 239, 254; — III, 24
Pârâianu: III, 59
Paraschiva (Sf.): III, 174
Părea c'aşteaptă s'o cuprind în braţe: II, 115
Paris (oraşul): I, 62, 151, 269, 275, 278, 282, 355, 397; — II, 73, 228*, 239, 250, 253, 264 (Pariz), 274, 276, 282, 318, 323, 415, 454, 455; — III, 2, 59
Paros: I, 157; — II, 269, 341, 346
Parnas: II, 228, 236, 255, 256, 263
Partia*: II, 253
Pascaly, Matilda: I, 266, 269, 278
Pascaly, Mihail: I, XL, 265, 266, 268, 278, 381
Pashal, Gr.: I, 285
Paşte (Sf.): II, 283, 367
Passau: II, 453
Patria şi patrioţii (subtitlu pentru *Scrisoarea III*); — III, 202
Patroclu: I, 487, 510
Patti, Adelina: I, 282; — III, X
Patti, Carlotta: I, XXXVII, XL, 265, 282, 283, 506, 507; — III, X
Paul-Pârvulescu, G.: II, 222
Păun, V. D. (şi Basiliu Demetrescu): I, XL, 283, 285, 291; — II, 72, 225, 229, 242; — III, 147, 231, 311
P. E. (traducător din Baudelaire, 1875): II, 222
PE-ACEEAŞI ULICIOARĂ: I, 112 (t.); — II, 62—63 (n. v.)
II, 62 (elaborată la Iaşi; cronologia se conduce după criteriile cronologice ale poeziei *O rămâi*); 62 (disjungerea celor 3 versiuni suprapuse; anume elemente de simetrie); 62—63 (titlu comun: *Primblări noaptea*)
Ref.: I, XIII, XLI; — II, 49, 57, 58, 59, 125
Pe gânduri ziua, noaptea în tăcere: III, 136
Pegas: II, 273, 288; — III, 85

PE LÂNGĂ PLOPII FĂRĂ SOȚ: I, 191 (t.); — III, 72—78 (n. v.)

III, 72—73 (motivul inspirației; Cleopatra Poenaru-Lecca, verișoara lui Caragiale și legendele; alte muze; invitație la scepticism); 73—74 (schema și cronologia mss.-elor); 74 (întâie versiune de 4 strofe: schiță provizorie sau versiune autonomă?); 74—75 (versiunea a 2-a, de 7 strofe, este oare autonomă?, prin adaosuri, rezultă o nouă versiune pe fața albă din stânga); 75—78 (ultima versiune, anterioară còpiei pentru *Familia*, cca 1883, despărțită prin * * * într'un ms. ciclic); 76 (mss.-ele desmint unele afirmații ale lui Ibrăileanu)

Ref.: I, XIII, XLII; — II, 62, 454; — III, 24, 25, 43, 114, 115, 295

Pelimon, A.: II, 169

Penelopa: II, 252, 345, 364; — III, 62

Penteleu: II, 218

Pepelaș: I, 406, 419

Pepelea (și Pepele): I, 31, 85, 294, 406, 419

Perdaful: I, 317; — II, 214, 215, 222

Perekidis (nume fictiv): II, 276

Pergam: I, 487

Pericli (nume fictiv): II, 276

Perpessicius: I, 328, 508; — II, 1, 4, 16, 17, 183, 186, 230 (s. î.), 233, 238 (s. î.), 248, 280, 302; — III, 114 (s. î.), 136, 164

Persepolis: II, 189, 194

Perseveranța (1867): I, 243

Perși: III, 120 (adj.: persicos apparatus), 164

Persia: II, 293

Pescărușul (titlu dat de Mite Kremnitz poeziei *De câte ori iubito*): II, 64, 67, 101, 117

Peșicu: III, 24

Pesta (Buda-): I, XL, 242, 245, 254, 255, 269; — II, 417; — III, 23

PESTE VÂRFURI: I, 206 (t.); — III, 174—179 (n. v.)

III, 174 (terminată din 1876, *Peste vârfuri* n'ar putea fi ecoul unei dragoste ieșene, de după 1884); 174—175 (filtru de dragoste și una din poemele muzicale, cele mai desăvârșite; Lucian Blaga vede în ea încă o ilustrație a limbajului poetic); 175 (motivul cornului în alte poeme; diverse crâmpee); 175 (schema și filiația mss.-elor, 1876—1877); 176 (rectificare la Botez); 176—178 (reproducerea celor 6 versiuni din 1876); 179 (versiunea a 7-a din *Bogdan Dragoș*, cca 1877)

Ref.: I, XIII, 428, 429; — II, 4, 24 (strofă în *Povestea Teiului*); — III, 233, 240

Petersburg, Sf: I, 282

Petică, Ștefan: III, X, 347, 348

Petoffi: I, 256

Petrarca: II, 124, 371

Petrașcu, N.: I, XXI; — II, 62; — III, 73, 346, 354

Petrescu, profesor: II, 218

Petrino, Dimitrie: I, XL, 242, 243, 286; — II, 58, 59, 114, 213, 226, 227, 232, 241, 242, 246, 247, 250, 251, 278, 284; — III, 216

Petri-Notae: II, 58, 59, 62, 125, 227, 232, 284; — III, 216

Petru (sf.): II, 235, 236, 255

Petru (sf.), biserica din Roma: II, 290, 291

Petru-Rareș: I, 369

Peucescu, Grigore: II, 271, 347, 417; — III, 47, 168, 247

Pe un album: I, XVII, XVIII

Pherekides (nume fictiv): II, 276

Pherekyde, Grigorie: II, 451

Philēmon (și Filēmon): III, 210

Phoebus vezi Febus

Phoenix (și: Phonix, Foenix, Fenix): I, 199; — II, 67; — III, 113, 115, 125, 127, 128, 130, 131, 132, 134

Phryne: I, 269

Piatra (Neamț): II, 147

Picot, Émile: II, 225

Pierdută pentru mine, zâmbind prin lume treci (postumă din 1876): I, XLI, 431, 448; — II, 88, 91, 98, 147, 169, 193

Pietraru (atentatorul lui Ion Brătianu): III, 168

Pillat, Ion: I, XXX

Pișcată-ți este mâna ta de streche vezi *Sonet satiric*

Platen: III, 147

Plato: II, 390, 406; — III, 169, 170

Pleșoianu: III, 59

Podgoria (Arad): III, 352

Podul Calicilor (Iași): II, 286

Poë, Edgar Allan: II, 223, 415, 452

Poemul deșertăciunilor vezi *Panorama deșertăciunilor*

Poemul Putnei vezi *Inchinare lui Ștefan Vodă*

Poenaru-Lecca, Cleopatra: III, 72, 73, 114

Poesis (în *Geniu Pustiu*): I, 312, 334

Pogoneanu vezi Rădulescu-Pogoneanu I. A.

Pogor, V.: I, 287, 317, 318, 319, 333; — II, 1, 216, 222, 253, 254, 271; — III, 247

Polichroniade (nume fictiv): II, 276

Politik: II, 222

Pompiliu, Miron: I, 278, 319; — III, 174

Pop (creditor cca 1880): II, 3 (f.)

Pop, Augustin Z. N.: II, 122, 169, 215, 239; — III, 310, 311

Pop, Ghiță: III, 310

Popasu, C.: I, XLII; — II, 415

Popescu-Marcolini, Eufrosina: I, XXXVII, XL, 265, 269; — III, X

Popescu, Petre (avocat Huși): III, 174

Popescu, Th.: II, 225

Popescu-Hermes: II, 415, 417; — III, 310 (Brăneanu-Hermes)

Popfiu, Iustin: I, 266

Popiliu, M.: I, 254, 260

Popovici, D.: I, 246; — II, 419; — III, 113, 148

Popovici-Ureche (V. A. Urechia): II, 229, 239, 249, 250, 288

Porumbescu, Ciprian: III, 59

Potiphar (nou titlu pentru postuma *Un roman*): I, 250, 514

Potsdam: III, 180

Poveste: I, XL, 283

POVESTEA CODRULUI: I, 100 (t.); — II, 1—15 (n. v.), 3 (f.), 11 (f.)

II, 1—3 (cu *Povestea codrului*, Em. reia colaborarea la *Convorbiri*, după 1 an şi trei luni, de tăcere; raporturi între Junimea din Bucureşti şi cea dela Iaşi; un eveniment teatral: reprezentaţiile lui Rossi; după 8 Februarie 1878, Em. trimite o « coală de versuri » la *Convorbiri;* ciorna scrisorii ce le însoţeşte); 3 (schema şi filiaţia mss.-elor); 3—4 (versiunea compozită, Iaşi, 1876, denumită *Erotocrit:* Eminescu şi poemul de iubire, cretan); 4—7 (reproducerea versiunii *Erotocrit*); 7—10 (versiunea a 2-a, Iaşi, 1876, şi unele mss.-e auxiliare; lecţiuni dificile); 15 (descrierea ultimelor 2 versiuni pe coale: una părăsită şi a 2-a tipărită trucat în *Omagiu, 1909;* importanţa documentară a «coalei de versuri», reprodusă aidoma, şi deci inedită, în acest volum)

Ref.: I, XIII, XLI; — II, 15, 39, 42, 50, 60, 84, 125, 148; — III, 190

POVESTEA TEIULUI: I, 102 (t.); — II, 16—39 (n. v.); 12—13 (f.), 22 (f.), 23 (f.), 31 (f.), 35 (f.)

II, 16—18 (desbatere asupra legitimităţii publicării, separat, a materialelor variante pentru *Făt Frumos din tei* şi *Povestea Teiului:* ele reprezintă două acte de voinţă, autonome, ale poetului, fiecare cu data ei, 1875 şi 1878; despre o anume cronologie dirijată; distincţie între ediţii monografice şi ediţii integrale); 18 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor; rectificări în filiaţia Botez); 18—19 (descrierea mss.-elor grupului A—C al primei versiuni necomplete, Iaşi, cca 1875—1876); 19—27 (textul şi variantele primei versiuni comassate; cum se desprind sau se altoiesc unele postume: *Azi e zi de Mai întâiu; Peste vârfuri trece lună; Ea mergea acum în codru*); 27 (descrierea mss.-elor grupului B, al celei de a doua versiuni, Iaşi, cca 1877; sugestiile cronologice ale unor liste de rufărie); 28—38 (textul şi variantele versiunii a 2-a comassată; punţi de legătură cu *Făt Frumos din teiu;* bogăţia de variante a strofei 1-a şi rectificări, implicite, la Mihail Dragomirescu); 38—39 (crâmpee dintr'o versiune, ultimă, pre-definitivă); 39 (versiunea trimisă *Convorbirilor*, al cărei facsimil se tipăreşte (« coala de versuri ») integral în prezenta ediţie; despre o însemnare a lui Xenopol)

Ref.: I, XIII (cu titlul dat de Maiorescu: *Făt Frumos din tei*), XIX, XXXII, XLI, 360, 361, 363; — II, 3, 7, 15, 46, 74, 88, 148, 153, 324, 329, 331; — III, 168, 175, 187, 203, 205

Praga: II, 225

Prajapati: II, 73

Prale: I, 31, 291, 294

Pravila lui Matei: I, 447

Preocupări Literare: I, 275; — II, 4, 169, 183, 230, 233, 280, 451; — III, 73, 79, 136, 164, 166, 180, 231, 240, 282, 283, 311

Preot şi filosof: II, 81, 117

Pressa: II, 4, 186, 225, 227, 228, 229; — III, 1

Presse (La): II, 222

Priam: I, 487, 511

Primblări noaptea (prim titlu pentru *Pe-aceeaşi ulicioară*): II, 62

PRIN MII DE STELE CE LUCESC (text colateral pentru *La Steaua*): III, 315

PRIN NOPŢI TĂCUTE (postumă, Iulie 1869, în sms.-ul *Marta*); 467 (t. v.), 506 (n. bibliogr.)

Privesc oraşul furnicar: I, 377; — II, 189

Procne: I, XXIX

Prodănescu: I, 317, 325, 327, 329; — II, 240, 242

Profetul: II, 296, 297, 305

PROLETARUL (întâia versiune din *Impărat şi Proletar*): I, 343—346

Prometeu: III, 114

Proni (bariton): I, 507

Propertius: III, 67, 113, 231, 294

Protopopescu-Pake, Em : II, 223

Providenţa: I, 462

Prudhomme, Sully: III, 311

Pruncul, II, 214, 236, 254, 261, 262

Prusia: II, 221, 231, 253, 367

Prut: III, 21

Psappha vezi Sappho

Pufke (nume fictiv): II, 276

Pumnul, Aron: I, XXVII, XXXIX, XL, 1, 239, 240, 242, 243, 244, 253, 311, 451, 499

Puşcariu, Ilariu: I, 243

Puşcariu, Sextil: III, 175

Puşkin, Al.: I, 245; — III, 180

Putna: I, XL, 183, 311, 318, 321, 497, 500, 501; — III, 5, 6, 11, 13, 14, 16, 18, 20, 150

Pygmalion: II, 173

R

Racova: I, 500

Rădoi, I.: III, 302

Răducanu M. vezi Radu Manoliu

Radul (cel Mare): I, 250
Rădulescu-Pogoneanu, I. A.: I, IX, 275, 297, 319, 324, 358, 369; — II, 70, 84, 324, 366, 415; — III, 136, 147, 151, 154, 295
Rafael: I, 29, 30, 275, 286, 287, 289, 290; — II, 187, 243; — III, 339, 345
Raicic (nume fictiv): II, 276
Raicu-Rion vezi Ionescu Raicu-Rion
Raluca Eminovici vezi Eminovici Raluca
Ramses (și Rhamses): I, 140, 141; — II, 231, 260, 265, 266, 270
Ramuri: II, 455
Rândunica (Cernăuți, 1865): I, XXVI
Rândunica (Iași, 1893): I, XXVI
Ranta-Buticescu, Vasile: I, 245, 250, 278, 506
Rașca (grădina): II, 225; — III, 312
Rașcu, I. M.: I, 275, 299, 311; — II, 455; — III, 79, 311
Răutu, N. N.: II, 169
Răsărit de lună: II, 188, 203
Răsăritul (= Orientul): II, 292, 297, 307
Răsbunarea română: I, 512
Răsunet: I, 512
Recaredo: II, 223
Regensburg: III, 180
Repedea: I, XLII; — III, 310
Renunțare: III, 308
REPLICI (postumă, Iulie 1869, în sms.-ul *Marta*): 479 (t. v.), 506 (n. bibl.)
Reps: I, 269
République Française (La): II, 222
Republica română: II, 262
RESIGNAȚIUNE (trad. din Schiller): I, XXXV, 254, 452, 461—463 (textul traducerii, 1867, Aprilie, în sms.-ul *Elena*), 503—504 (Notița bibliogr.); — II, 366
REVEDERE: I, 123 (t.); — II, 137—140 (n. v.); 140 (f.) II, 137—138 (întâia poezie în ritm popular, dată tiparului; O. Densușianu despre *Revedere* și poezia populară la Eminescu); 138 (discuție asupra dificultăților de transcriere); 138—140 (textul și variantele singurului ms., transcris, întâi pe straturi și, apoi, racordat)
Ref.: I, XIII, XV, XVIII, XLI; — II, 86, 131; — III, 223, 351
Revista Contemporană: I, 275, 317, 325, 326, 359; — II, 214, 215, 216, 220, 222, 223, 229, 239, 246, 289
Revista Critică-Literară: I, 288, 339, 423
Revista de Filosofie: II, 73
Revista Filologică: II, 4
Revista Fundațiilor Regale: I, 311, 508; — II, 1, 16, 17, 88, 170, 186, 189, 248, 302, 454, 455; — III, 114, 258
Revista Istorică: I, IX
Revista Istorică Română: I, 254
Revista Junimei: II, 215 222, 223, 224, 239
Revista Nouă: I, 329; — III, 341, 342, 345
Rey: II, 454
Rezi (M-lle): II, 230
Rhodope: II, 231
Rhodos: II, 298, 307
Richard III: II, 281
Rienzi, pseudonim în *Literatorul*: II, 215
Rigot: II, 225
Rig-Veda: II, 71, 72, 73, 74, 174, 176, 181, 183, 187, 188; — III, 334
Riria (Xenopol): III, 310, 312, 321, 322
Ritter, Teodor (pianist): I, 506, 507
Rivière: I, 279
Rizo Rangabé, Alexandru: II, 367
Roiu: III, 59
Rolla: II, 44
Roma: I, 24, 91, 92, 144 (Roma Nouă = Constantinopol), 147, 151, 256, 274, 276, 440; — II, 192, 194, 273, 274, 290, 292, (R. N.), 297 (R. N.), 298, 299, 305 (R. N.), 307,317; — III, 134, 135, 342, 353
Roma: I, 274
Roman (și adj.): I, 150, 277, 284, 347; — II, 176, 273, 274, 277, 317, 318; — III, 25
Român (și: Români, Românul): I, XXIII, 182, 183, 285, 288, 453, 484; — II, 187, 188, 223, 276 290, 294, 322, 323, 416; — III, 4, 5, 6 (Românaș), 8, 10, 11, 12, 13, 15, 17, 19, 20, 23, 24, 25, 301, 345, 352, 355
România: I, XIII, 15, 16, 285, 331, 481, 498, 499, 500, 509; — II, 85, 142, 176, 215, 216, 221, 224, 253 276, 278, 281, 322, 323; — III, 21, 23, 24, 25
România (societate stud., Viena): I, XL
România: II, 186
România-Jună (soc. stud. Viena): II, 416, 417, 444, 445; — III, 327 (vezi și *Almanahul României June)*
România Liberă: I, XII; — II, 211, 322, 415; — III, 310
Românimea: I, 242, 497, 513
Romänische Revue (C. Diaconovici): II, 452
Românul: I, XII, 245, 283, 325, 506, 507; — II, 4, 58, 214, 221, 222, 224, 225, 227, 228, 229, 241, 243, 260, 262, 280, 322, 323
Ronsard: I, 269, 315 (adj.); — II, 113, 244, 245; — III, 231
Roșca, I. I. (= A. C. Șor): I, 264; — II, 4, 452; — III, 25, 26, 59
Rosetti, Alexandru: I, X
Rosetti, Anette: II, 84, 416, 417 (și: d-na Rosetti)
Rosetti, C. A.: II, 225, 247, 249 (El Berlicoco), 271, 272, 281, 283 (B.), 288, (B.), 322, 323; — III, 20
Rosetti, D. R. [= Max]: II, 84 (?), 347, 415
Rosetti, Maria: I, 250

Rosetti, Mircea C. A.: II, 249
Rosetti, Radu, general: I, X
Rosetti, Scarlat: I. 254
Rosetti, Teodor: II, 1, 84 (?), 289, 415, 416; — III, 247
Rosetti, Vintilă C. A.: II, 249
Roșia (Montană): I, 250
Rossi: II, 2, 84, 281
Roumanie Illustrée (La) vezi *La Roumanie Illustrée*
Rousseau: II, 243
Rovine: I, 146, 149; — II, 301, 306, 311, 315
Rucăreanu, N.: III, 1
Rugăciune: I, XVII, XVIII, XXV
RUGĂCIUNEA UNUI DAC: I, 115 (t.); — II, 69—83 (n. v.), 77 (f.), 82 (f.)
II, 69—71 (menționată întâia oară în *Rumänische Dichtungen*, ed. III, 1889, drept fragment de dramă neterminată, *R. u. D.* e o poemă de inspirație veroniană; ceva despre *Gemenii* și accidentalele lui tipăriri; *R. u. D.* tipărit în *Convorbiri*, odată cu alte două poezii de iubire, dedicate Iașului); 71 (schema și filiația cronologică a mss.-elor); 71—72 (traducere, cca 1876, a imnului *Au cine-i zeul, cărui* etc. din *Rig-Veda*, X, 121); 72—74 (repede trecere în revistă a izvoarelor în lumina mss.-elor; elemente vedice; referința lui Teohari Antonescu); 74—75 (descrierea întâiei versiuni, cca primăvara 1877, de 9 strofe, rezultate din *Gemenii* și din tălmăcirea imnului din *Rig-Veda*); 75—78 (textul și variantele întâiei versiuni; despre un anume scris tremurat, enigmatic); 78—81 (versiunea a 2-a; încorporată unei versiuni a *Gemenilor*, din Iulie 1877); 81—83 (versiunea autonomă, predefinitivă, intitulată *Nirvana;* temeiuri pentru reproducerea ei, separată)
Ref.: I, XII, XIII, XXV, XLI; — II, 64, 68, 83, 87, 107, 117, 148, 173, 181, 183, 184, 187, 280; — III, 83, 156, 168, 169, 240, 290
Rumänien: II, 372, 454
Rumänische Dichtungen (antologia Carmen Sylva & Mite Kremnitz): II, 64, 69 (s. î.), 70, 85, 113, 173, 417, 452, 454; — III, 223
Rupea: I, 269
Ruși: I, 283; — II, 254, 275 (adj.), 416

S

SĂ CÂNTE PE EROII PUTERNICI ȘI VITEJI, (*ottave rime*, anexe la *Scrisoarea III*): II, 286—288
Săcele: I, 182; — II, 220; — III, 13, 15, 17, 19
Sacontala: I, 424
Sadi-Ionescu, Al.: I, 505
S'A DUS AMORUL... I, 184 (t.); — III, 24—48 (n. v.), 34 (f.), 35 (f.)
III, 24—26 (întâia din ciclul dăruit *Familiei*, în primăvara lui 1883; motive ce îndreptățesc tipărirea ciclului în grup; îndoielile lui Ibrăileanu în legătură cu autenticitatea acestui ciclu dăruit *Familiei;* preciziuni biografice; *Familia* și cultul memoriei lui Eminescu); 26 (schema și filiația cronologică a manuscriselor; deficiențele sistemei statistice); 26—28 (primele 4 schițe ale poemului: întâile 3, de Iași, cca 1876, a 4-a, còpie de București, 1878—1879); 28—30 (întâile 2 versiuni de București, 1880—1881; brouillonare: exerciții progresive); 30—31 (următoarele 3 versiuni, cca 1880—1881, în 3 pagini succesive, ale aceluiași ms.: progresele se comunică treptat dela una la alta); 32—33 (o pagină mai departe, același ms., versiune autonomă: concluzie a celor anterioare, ea se va transmite următoarei); 33—39 (versiune în sms.-ul *Legendei Luceafărului*, aceeași epocă 1881—1882); 39—41 (în același sms., filele următoare, versiune continuată); 41—42 (versiune caligrafiată, cca 1882, pe hârtie de scrisori, destinată unei publicații); 43—47 (ultima versiune, a textului Maiorescu, cu aplicații părăsite; transcriere palimpsestică); 47 (o listă de creditori și datorii și un pretext gazetăresc, dela 1885).
Ref.: I, XIII, XXXII, XLII; — II, 415; — III, 15, 293, 295
Sahara: II, 339, 345
Sainte-Beuve: I, XXXV, XXXVII, 325; — III, 310, 311
Sălagiu: III, 352
Salzburg: III, 282
Sămănătorul: I, 504, 505, 506; — II, 98, 141, 170, 208, 324, 351, 367
Samos, beiul de [= I. Ghica]: II, 247, 249, 287
Samson: I, 159; — II, 353, 358, 366
Sand, George: II, 340
Săndulescu, Ioan: I, XXII, XXX
Sân-Giorgiu, Ion: II, 231, 455; — III, 148
San Marc: I, 202; — III, 150 (turnul Marcu), 151 (id. și: S. M. și Marco); 152 (și Marco); 154, 156, 157, 158 (și: San Marco și S. Marcu*), 159 (S. Marco), 160, 161, 162, 163
Sanscrita: II, 176
Sânziana (Iași): I, 505
Sappho (și Psappha): III, 113
Șaraga, Frații: I, XX, 334, 337, 338, 365, 366; — II, 283, 367
Sarandi, Frosa: I, 278
SARA PE DEAL: I, 231 (t.); — III, 296—300 (n. v.)
III, 296—297 (finită la 1872, *Sara pe deal* se tipărește abia în 1885; consecințele acestei situații; G. Ibrăileanu și retușarea unora din rezervele lui; peisagii vesperale în proza de epocă: *Geniu Pustiu* și *Cuconul Vasile Creangă*); 297 (schema și filiația cronologică a mss.-elor); 298 (întâia versiune autonomă, cca 1871); 299—300 (versiunea a 2-a și a 3-a, cca 1872, încorporate în poemul *Ecò*, derivat din *Ondina*)

Ref.: I, XIX, XXVII, XLII, 324, 452, 506; — II, 131; — III, 24, 151, 327
Sarasate: I, 506, 507
Sarrazin: III, 83
Sârbi: II, 290, 294, 416
Sărmanul Dionis: I, XIX, XXIII, XLI, 319, 324, 328, 329, 330, 333, 334; — II, 272
SĂRMANUL POET vezi *Cugetările Sărmanului Dionis*
Sarmis (din *Gemenii*): II, 70, 87
Sarmis (ciclu sms.): II, 117, 123, 130; — III, 142, 173, 221, 290
Sarmis (titlu pentru o versiune desfăcută din *Gemenii*): II, 81, 87, 101, 107 117, 293
Satana: I, 20, 270, 271, 272. 375
Să țin încă odată: II, 88
Satire (pentru *Scrisori*, indicate prin cifre): I, XIII (I-IV), XVI (I), XXIV (I-IV), XXV (id.); — II, 72 (I), 131 (I și IV), 173 (III și IV la Mite Kremnitz), 174 (Satire și II), 186 (I), 187 (I), 188 (I), 261 (II), 271 (III), 348 (IV); — III, 83 (I)
Sătmar: I, 182; — III, 13, 15, 17, 19
Satyrul: I, 274
Sauve qui peut (= *Albumul tău e un salon...*): II, 115
Sbiera, I. G.: I, 239, 240, 242, 243, 244
Sboar' al nopții negru flutur: III, 199
Sburat-au anii vezi *Trecut-au anii*
Scald: I, 321
Scaur: II, 223
Scavinschi, Danil: I, 31, 294; — III, 24
Scobeică [= Bobeică*]: II, 282
Schelitti: I, 291
Schiller: I, XXV, XXXVI, XLII, 165, 254, 257, 258, 260, 291, 292, 381, 452, 461, 487, 503, 504, 510; — II, 366, 367
Schipek: II, 225
Schlegel, Fr.: III, 350
Schloim Leibsky: II, 217, 218, 219, 220
Schmade (nume fictiv): II, 276
Schmeisig (nume fictiv): II, 276
Schopenhauer: I, 256; — II, 72, 73, 177, 243, 246 (s. î.), 278, 279, 340 (adj.), 367; — III, 83, 84, 166, 167, 341, 343, 344 (adj.), 348, 356, 357
Schude (nume fictiv): II, 276
Schulem (nume fictiv): II, 276
SCRISOAREA I: I, 130 (t.), 131 (f.), 135 (f.); — II, 172—213 (n. v.); 182 (f.), 199 (f.)
II, 172—174 (ipoteze în legătură cu elaborarea ciclului *Scrisorilor;* variațiuni în numărul de ordine dat fiecărei *Scrisori* în parte); 174 (schema și filiația cronologică a mss.-elor); 174—181 (fragmente-anexe dinainte de 1874: 1. *Intr'a haosului lume... Ce-i etern?*, cca 1872; 2. *Moarte* cca 1872—1873; 3. *Și ce capăt o să aibă astă comedie lungă*, cca 1873—1874); 176—177 (tabloul prelegerilor Universității din Berlin, semestrul de vară, 1873); 181—185 (texte cosmogonice: 1. *Imnul creațiunii* din Rig-Veda, în *Cosmogonie der Inder*, cca 1873; 2. *Imnul creațiunii*, tradus în versuri albe, cca 1876; 3. crâmpeiu rimat, cca 1877, concomitent cu *Rugăciunea unui Dac*); 185—187 (text Ion Alecsandri, 1884, cu întâia semnalare a izvoarelor cosmogonice; detalii biografice); 187—188 (text Teohari Antonescu, 1899, despre Imnul creațiunii); 188 (crâmpeie cosmogonice, ținând de « Postume »); 189—192 (*O vreme, ce trecând ai dus cu tine:* primă versiune autonomă, în versuri albe, Berlin, cca 1873—1874); 192—202 *(Ciudat isvod e omul...*: a doua versiune, în XXVII strofe, Iași, cca 1876; analiza versiunii la Botez; chestiunea strofei din *Urechiada* etc.); 202—208 (*Cu gene ostenite...*: versiune iambică, cca 1879; fragmentul *Geniu și talent* la Scurtu); 208—213 (*Când cu gene ostenite...*: ultima versiune, trohaică, intitulată *Scrisoarea III*, cca 1880; referințe din articolele sale politice, pe tema unor versuri)
Ref.: I, XIII, XV, XXV, XXX, XLII, 397; — II, 17, 71, 72, 73, 131 (Satira I), 225, 232, 267, 293, 302, 357; — III, 83, 85, 334, 344
SCRISOAREA II: I, 137 (t.), 138 (f.), 139 (f.); — II, 214—270 (n. v.), 234 (f.), 237 (f.), 246 (f.), 247 (f.), 248 (f.)
II, 214—216 (atmosfera literară, ostilă lui Eminescu, în care încolțește ideea *Scrisorii a II-a;* spicuire în presa timpului); 216—222 (ecouri, ireverențioase și, din când în când, amuzante, din *Ghimpele*, 1872—1875); 222—224 (*Revista Junimei*, 1875, despre Junimea și Eminescu: surprinzătoare intuiții literare la Take Ionescu); 224—225 (Hasdeu împotriva Junimei și lui Maiorescu; câțiva pigmei, după aceea); 225—226 (schema și filiația cronologică a mss.-elor; variații ale titlului); 226—227 (materiale anterioare versiunilor autonome, 1875—1876); 226—228 (crâmpeie schițate cca 1875—1876, ce nu alcătuiesc o versiune); 228—230 (prezumții cronologice, deduse din confruntarea detaliilor de istorie literară: G. G. Meitani, B. V. Vermont, V. D. Păun, V. A. Urechia); 230—231 (versuri cu amintiri universitare, cca 1876, pentru Chibici); 231—232 (stihuri, cca 1876, pentru evadarea în America); 232 (stihuri anti-Petrino, rezervate « Postumelor »); 232—235 (*Versuri cu unghii*, cca 1876, împotriva lui Bonifaciu Florescu & C-nia); 236—239 (*Epistolă deschisă către homunculul Bonifacius*, cca 1876; text integral și facsimil); 239—241 (schiță a raporturilor lui Bonifaciu Florescu & Macedonschi cu Eminescu și Junimea); 241—242 (Bonifaciu atacă în *Românul*); 242—245 (atacuri ale lui Bonifaciu în *Stindardul* și alte foi); 245—246 (ecouri, versificate, dela aniver-

sarea Junimei, din 1876); 246—247 (epigrame, ale lui Eminescu, din aceeaşi vreme); 247—250 (fragment din epopeea eroi-comică, *Urechiada*, împotriva lui V. A. Urechia; diferite modele de monograme); 250—251 (crâmpeiu de versiune autonomă, în distihuri elegiace, Iaşi, cca 1876—1877); 251—254 (discuţie asupra datării primei versiuni, Iaşi, cca 1877; *Prescurtare din Odiseia* şi sugestiile pentru delimitări cronologice; biografii amuzante ale membrilor Junimei); 254—260 (textul şi variantele primei versiuni; despre un final anticipat); 260—266 (versiunile: a 2-a, intitulată *Satira I-a* şi a 3-a, intitulată *Scrisoare*, redactate la scurtă distanţă, Bucureşti, cca 1880, tipărite comassat); 267 (versiunea penultimă din mss.-e, intitulată *Scrisoare*, Bucureşti, cca 1880, cu versurile vizate de Caragiale); 267—270 (ultima versiune din mss.-e, intitulată *Scrisoarea I*, Bucureşti, cca 1880)

Ref.: I, XIII, XV, XLII, 430; — II, VIII, 4, 51, 53, 120 (s. î.), 173, 174, 277, 284, 302, 341, 352; — III, 283, 302, 346

SCRISOAREA III: I, 142 (t.), 143 (f.), 145 (f.); — II, 271—323 (n. v.), 310 (f.), 311 (f.), 312 (f.), 313 (f.), 320—321 (f.)

II, 271—272 (lectura *Scrisorii a III-a* la Bucureşti şi Iaşi; reacţiunea lui G. Panu; uşoare contradicţii); 272 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 273—275 (prime crâmpeie satirice, Viena-Berlin, cca 1872—1873, ce vor intra în compunerea *Scrisorii a III-a);* 276 (*Costacopol, Zevzecopol*...: crâmpeiu satiric, Berlin, cca 1873—1874); 277 (notaţii satirice, cu personalităţi, cca 1875—1876, din aceeaşi vreme cu notaţiile pentru *Scrisoarea II*); 277—279 (notaţii satirice, cu ecouri parlamentare, din 1878, pe seama antischopenhauerianului A. D. Holban); 280—284 (*De patrie, virtute, vorbeşte liberalul:* 10 strofe satirice — *ottave rime* — cu reflexe şi imagini parlamentare, Bucureşti, cca 1878—1879); 284 (fragmentul satiric *Ce-ţi spun ei ţie, mamă*... ecou al răpirii Basarabiei, repartizat la capitolul *Doina*, vol. III); 284—288 (noui strofe satirice, în *ottave rime*, Bucureşti, cca 1878—1879: 1. *Un felegos de helfer;* 2. *Să cânte pe eroii puternici şi viteji*); 289—291 (Visul lui Osman: întâia versiune autonomă; precizări biografice asupra datei, 1878, când Em. traduce *Fragmentele*... lui Hurmuzaki); 291—293 (textul si var. Visului lui Osman, în faţă cu pasajul respectiv din Hammer, în traducerea lui Anghel Demetriescu); 293—302 (versiunea primei părţi a poemului, inclusiv răvaşul fiului de domn, Bucureşti, cca 1880; un fragment de cronică română din sec. XVII, despre Osman şi Baiazid); 302—303 (ultima versiune din mss.-e, cca 1880—1881, intitulată *Scrisoarea IV*, cu subtitlul *Patria şi patrioţii;* lămurirea acestei numerotaţii, în lumina evenimentelor politice ale anului 1881: proclamarea regatului şi apropieri liberalo-conservatoare); 303—319 (textul şi variantele ultimei versiuni *Patria şi patrioţii*); 319—322 (textul definitiv, al *Convorbirilor*, reprodus în *Timpul* din 10 Mai 1881, cu corectările lui Eminescu; *Asabi* pentru *Arabi* şi alte detalii); 322—323 (indirecte ecouri din presa liberală, după publicarea *Scrisorii a III-a*)

Ref.: I, XIII, XV, XXII, XXIX, XXX, XLII, 514; — II, 2, 162, 173, 225, 226, 229, 247, 266, 324, 341, 365, 392; — III, 2, 20, 47, 48

SCRISOAREA IV: I, 152 (t.), 153 (f.), 156 (f.); — II, 324—346 (n. v.), 332 (f.)

II, 324 (detalii în legătură cu numărul de ordine al *Scrisorii a IV-a;* despre anume texte colaterale — *Diamantul Nordului, Bogdan-Dragoş, Gemenii* —, şi despre modalităţile de tipărire); 324—325 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 325 (fragmente anterioare, ce intră în compunerea poemului:); 325—326 (*Cum cântam odinioară*, Berlin, cca 1874); 326—329 (*Desgust*, Iaşi, cca 1876); 329—334 (*Iubita vorbeşte*, Iaşi, *28 August, 1876 noaptea*); 334 (întâile 2 versiuni, învârstate şi procesul disjungerii lor); 334—335 (întâia versiune autonomă, necompletă, cca 1879—1880); 335—341 (a doua versiune, cu amestec de alexandrini şi versuri scurte, cca 1880); 341—346 (a 3-a şi ultima versiune din mss.-e, Bucureşti, 1881, intitulată la data aceasta: *Scrisoarea II-a*)

Ref.: I, XIII, XV, XLII, 269, 357; — II, 70, 88, 131 (Satira IV), 147, 170, 173, 193, 226, 268; — III, 85, 116, 180

SCRISOAREA V (şi *Dalila*): I, 159 (t.), 161 (f.), 163 (f.); — II, 346—366 (n. v.)

II, 346—349 (preciziuni în legătură cu manuscrisul originar; îndoielile lui Ibrăileanu asupra valorii literare a fragmentului, publicat în *Epoca ilustrată;* fragmentul nu diferă totuşi de mss.-e, nici de côpia, ulterioară, a lui Maiorescu; preciziuni asupra *Epocei ilustrate;* sumarul preţiosului document); 349 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 349—350 (delimitări în textele anexe ce compun prima versiune, intitulată *Dalila;* rectificare la Botez; dificultăţi în editarea sincronică a acestei versiuni; soluţia: tipărirea pe etape-straturi); 350—353 (textul şi var. materialelor anterioare *Dalilei:* 1. *Marmură cu ochii negri*..., cca 1879; 2. două terţine, cca 1872, pe tema *In zadar, boltita liră;* 3. textul pregătitor, denumit *ante-Dalila* cca 1879—1880); 353—357 (textul şi var. întâiei versiuni, cca 1879—1880, intitulată *Dalila;* subsolul reproduce fiziologia prefacerilor şi alunecărilor de straturi); 357—365 (a 2-a şi ultima versiune din mss.-e, cca 1881, intitulată *Scrisoarea V*, tipărită, după aceleaşi principii, ca şi

precedenta; crâmpeie interesante la subsol); 366 (ipoteză în legătură cu geneza *Scrisorii a V-a:* între Cleopatra şi Dalila)
Ref.: I, XIV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XXIV, XXXII, XLII, 269, 451; — II, 162, 173, 392; — III, 115, 294, 301
Scrisori (grupul celor IV sau V Scrisori): I, XXIV, XXXV, XLI, XLII; — II, 17, 169, 172, 173, 208, 225, 227, 260, 271, 272, 277, 302, 324, 341, (s. î.), 348, 357, 416 (scrisori); — III, 222
Scrisori (titlu fals pentru *Foaia veştedă*): II, 145
Scurei, Ştefan: I, 243
Scurtescu, N.: II, 241, 242, 243; — III, 24
Scurtu, Ion: I, XXI, XXII, XXIII, XXV, XXVI, XXVIII, XXIX, XXXII, XXXIII, 243, 263, 287, 324, 329, 334, 337, 338, 340, 341, 347, 358, 360, 361, 363, 365, 392, 451; — II, 16, 28, 50, 62, 72, 98, 101, 170, 192, 193, 208, 238, 249, 250, 253, 289, 301, 324, 349, 367, 372, 373, 374, 451, 453, 454; — III, X 76, 79, 84, 147, 186, 229, 230, 249, 302, 306, 351
SE BATE MIEZUL NOPŢII...: I, 203 (t.), 483 (f.); — III, 164—166 (n. v.)
III, 164 (Pompiliu Eliade şi locul acestei poezii în ediţia Maiorescu; alţi glosatori şi mai cu seamă despre un anume fakir al misterelor consonantice); 164—165 (schema şi filiaţia cronologică a celor 4 versiuni dintre 1869—1876); 165—166 (textul ş variantele celor 4 versiuni: primele 3, fragmente în poemul dramatic *Mureşanu*, a 4-a, detaşată)
Ref.: I, XIII, XXV, 482 (text *Mureşanu*); — III, 347
Sebeş (nume fictiv): II, 276
Secu (M-re): II, 1
Sedram, E.: II, 186
Şeherezada: II, 349
Selene: I, 9; — III, 120, 121
Semiluna: I, 146; — II, 297, 306
Semiramida: II, 187; — III, 115, 119, 124, 125, 127, 128, 129
Semlin: I, 269
Sena (Seine): I, 61, 354
Şepeţianu, Ioan: I, 282
Sepi: II, 230
SERATA (= *Ondina I*, postumă, Oct. 1866, in sms.-ul *Elena*): I, 454—461 (t. v.), 459 (f.), 473, 474, 503 (notiţa cronologică şi bibliografică: transcrierea Chendi şi erorile ei), 506
Seraphin: I, 258 (Seraphimi), 268
Şerban, N.: III, 79, 180
Şerbănescu, T.: I, 332 (şerbănind); — II, 215, 222, 229, 242; — III, 302
Sergescu, Toma: I, 285
Serurie, Gr.: II, 323
Sevastos, D. O.: I, XXVI
Sévigné, d-na de: II, 243
Sfânta Cânepă: II, 322, 323; — III, 5 (motivul cânepii), 7
Sf. Spiridon (spital): III, 26
Shakespeare: I, 246, 291; — II, 121; — III, 84, 231
Sibile: I, 202; — III, 150, 151, 152, 154, 156, 160, 161, 162, 163
Sibiu: I, XL; — II, 219, 290, 419; — III, 148
ŞI CÂTĂ VREME AU TRECUT (colaterală pentru *La Steaua*): III, 325
ŞI CE CAPĂT O SĂ AIBĂ ASTĂ COMEDIE LUNGĂ (anexă, cca 1873—1874, la *Scrisoarea I*): II, 179—181
ŞI DACĂ...: I, 193 (t.); — III, 79—82 (n. v.), 81 (f.)
III, 79 (preciziuni în legătură cu intenţia lui Eminescu de a-şi scoate poeziile în volum, cu titlul *Lumină de lună;* ordinea poeziei în ediţia Maiorescu; o opinie aspră, dela 1890, a lui N. Iorga; excese comparatiste); 80 (schema mss.-elor); 80 (întâia versiune brouillonară; o strofă din *Ce e amorul?*); 81 (facsimilul primei versiuni şi a titlului: *Lumină de lună*, pentru volum); 82 (versiunea a 2-a pentru *Familia;* alte cópii pentru ediţia Maiorescu şi *Fântâna Blanduziei*, 1889)
Ref.: I, XIII, XXXII, XLII; — II, 86; — III, 72, 186, 295
Siècle (Le) : II, 222
Sigismund: II, 290, 298, 307
Sihleanu, A.: I, 31; — II, 242; — III, 24
ŞI JALEA MI-I MARE (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): III, 278
Silaşi, Gregorie: II, 416
Silvianu, Lucreţia: I, 254
Simensky, Th.: III, 311
Simionescu (ziarist): III, 312
Simmias din Teba: III, 231
Sinaia: III, 74
Şincai, G.: I, 243, 263, 281, 288, 318
SINGURĂTATE: I, 105 (t.); — II, 13—14 (f.), 40—43 (n. v.)
II, 40 (vagi şi incerte referinţe biografice, deduse dintr'o scrisoare a Veronicăi, semnată Tolla, din 8 Martie 1879); 40 (schema şi filiaţia mss.-elor); 40—41 (întâia versiune din 1876 şi a 2-a din 1877, tipărite pe 2 coloane; precizări cronologice; mai multe redacţiuni ale finalului); 42—43 (facsimilul original, al «coalei de versuri», trimeasă la Iaşi, în Februarie 1878; consideraţii pe tema unei strofe eliminate şi a trucajului operat în *Omagiu*, 1909)
Ref.: I, XIII, XVIII, XLI; — II, 15, 39, 43, 44, 329
Şi oare tot n'aţi înţeles (colaterală, la *Luceafărul*, rezervată «Postumelor»): II, 453; — III, 72

Sion, G.: I, 317, 318; — II, 250, 251; — III, 340
Şiraz (şi Şiras): I, 152, 154, 422; — II, 336, 337, 342
Sirenă: III, 88, 91, 97, 102, 107
Siret: II, 131
Şiria (Aradului): I, 255, 334
Sirius: III, 310
Sir-Kock: II, 220, 221, 222
Skepsis! vezi *Epigonii*
Slavă (limba): II, 176; — III, 16
Slavici, I.: I, XL, 311, 318, 319, 329, 333, 334, 339, 498; —II, 1, 2, 64, 84, 173, 219, 225, 229, 281, 289, 290, 322, 415, 416, 417; — III, 47, 72, 73, 283, 287, 352, 353
Socec, I. V. (şi: Socec & Teclu): I, XII, XIII, XIV, XV, XVI, XVII, XVIII, XIX, XLII, 498, 510; — II, 15, 142, 143
Sofia (în *Geniu Pustiu*): I, 312
Şoimescu, Sava N.: I, 264
Şoimii: I, 447; — III, 148
Sol[omon]*: I, 425
Solon: I, 452
SOMNOROASE PĂSĂRELE: I, 207 (t.); — III, 180—182 (n. v.)
III, 180 (în căutarea izvoarelor acestui lied: de unde va fi luat lebedele? de unde refrenul?); 181 (schema şi filiaţia mss.-elor); 181—182 (primele 2 versiuni brouillonare, cca 1880); 182 (a 3-a versiune, cca 1881—1882, identică cu ediţia Maiorescu); 182 (lied colateral, *Vântul scutură toţi merii,* din acelaşi timp, cu refrenul *Bună sară*)
Ref.: I, XIII; — III, 164
SONETE (I, II, III): I, XLI, 119—120 (vezi titlurile: *Afară-i toamnă; Sunt ani la mijloc; Când însuşi glasul)*
Sonete (ciclu-sms.): II, 115 (descrierea ciclului); — III, 95, 138, 159
Sonet satiric (= *Pişcată-ţi este mâna ta de streche*): II, 125; — III, 302
Sophocles: III, 231
Şor, A. C. [= A. C. Şor] vezi Roşca I. I.
Soutzos (nume fictiv): II, 276
Spahii: I, 146; — II, 298, 306, 309 (spahiul), 319
Spania: II, 238; — III, 305
Spartani: III, 113
Spătaru, Petru: II, 225
Spencer, Herbert: II, 416
SPERANŢA: I, 11 (t.), 254 (n. v.)
I, 254 (a 5-a poezie tipărită în 1866 în *Familia,* în fruntea numărului, e trimeasă, poate din Blaj; spicuire în sumarul respectiv al revistei; influenţată de Schiller, *Speranţa* e o adaptare; alte influenţe schilleriene, de epocă)
Ref.: I, XIX (s. î.), XX (s. î.), XL
Spiegel: III, 164
Spitalul Brâncovenesc: I, XLII
SPRE-A STINGE-ATÂT AMOR (versiune autonomă din *Mai am un singur dor*): I, 224 (f.); — III, 258, 261, 263
Staicic (nume fictiv): II, 276
Stambul: II, 372, 454
Stănescu, N. B.: I, 334
Staufe, Ludovic A.: I, 246
Stau în cerdacul tău (= Sonetul cerdacului): I, XXX
Stau în fereastra susă: I, XXIII
Stavros (nume fictiv): II, 276
Steaua mărei (dramă incertă, căreia aparţine postuma *Cine-i?*): I, 452, 486, 510
Steaua României (Iasi, 1877): II, 58
STEAUA VIEŢII (postumă, f. dată, în sms.-ul *Marta;* titlu vechiu: *Când norii*): I, 481 (t. v.), 510 (n. bibl.), 514
Ştefan (în *Mira*): I, 70, 368, 369, 371, 372, 373, 374, 375, 376
Ştefan cel Mare: I, XXIII, XL, XLII, 33, 183, 246, 250, 274, 283, 296, 369, 497, 498, 499, 500, 501, 502; — II, 248, 249, 250, 251, 287, 417; — III, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 11, 12, 13, 14, 16, 18, 20, 21, 22, 23, 59, 310
Stefanelli, T. V.: I, XL, 239, 240, 243 (Stefaniuc Teodor), 265, 498, 499; — II, 417
Ştefănescu, I. D.: I, 409
Stefureac, Şt.: I, 240, 243
Stelele'n cer: I, XIX, XX
Stendhal: I, 250 (d-l de Beyle); — II, 231; — III, 115 (adj.), 282
Stindardul (1876): II, 239, 242, 243, 244
Ştirbey, principele A.: II, 415, 417; — III, 247
Ştirbey, principele Barbu Dimitrie: I, XXXII, XL, 28, 254, 283, 284, 285, 451, 508; — II, 229
Strajanu, M.: I, 282, 326
Strâmbulescu, Ipolit: I, XXIII
Streinu, Vladimir: II, 16, 17, 455
STRIGOII: I, 88 (t.), 89 (f.), 90 (f.), 430—448 (n. v.)
I, 430—431 (circumscrieri cronologice pe tema unei observaţiuni a lui Titu Maiorescu, care n'a cunoscut *Strigoii* în manuscris; detalii biografice şi rectificări la Botez; *Strigoii* pare să fie desăvârşit în toamna din 1876, după moartea mamei poetului, într'o epocă de mare încordare lirică); 432 (disjungerea celor 2 versiuni, necomplete dar învârstate în filele aceluiaşi ms.); 432—439 (versiunea primă *Strigoii I,* cu titlul *Strigoiul*); 439—446 (versiunea a 2-a, necompletă şi lacunară, *Strigoii II*); 446—447 (crâmpeie pentru finalul lipsă, al versiunilor anterioare, dintr'o a 3-a versiune, apropiată de textul definitiv); 447 (epigrafele din *Strigoii* şi în deosebi despre cel din *Îndereptarea Legii,* 1652); 448 (studiul lui Alexandru Bogdan, consacrat *Strigoilor* şi intuiţiile lui; precizări

cronologice în legătură cu identificarea eroinei poemului)
Ref.: I, XIII, XX, XXIV, XXXV, XXXVI, XLI, 361, 424; — II, 1, 70, 72, 73, 88, 147, 193, 196, 246; — III, 148, 301
STRIGOIUL (titlul primei versiuni din *Strigoii*): vezi acolo
Strodtmann, Adolf: III, 334
Strusberg: I, 269; — III, 1, 2, 24, 125
Struţeanu, Scarlat: II, 455
Studii Italiene: III, 83
Studii Literare (Sibiu): II, 419; — III, 148
Stupca (Bucovina): III, 59
Sturdza, D. A.: II, 260, 290
Sturdza, Grigore M.: II, 392
Sturza Vodă, Mihail: I, XXXIX
Styx (râul stygic): I, 487
SUBMANUSCRISELE «ELENA» şi «MARTA» (vezi şi la fiecare din ele): I, XXXVII, 451—453 (descrierea celor 2 caiete sms.-e; rectificări la Bogdan-Duică; poeziile de juneţă ale lui Em. şi opiniile lui Hodoş, Chendi, Scurtu, Ibrăileanu; justificarea tipăririi acestor caiete, în forma lor originară)
Suceava: I, XXII, XXXIX; — III, 352
Sucios (nume fictiv): II, 276
Sulica, Nicolae: I, 447; — III, 113, 148, 231, 282, 283, 294
Sulina: I, 283
SUNT ANI LA MIJLOC. . .: I, 120 (t.); — II, 118—124 (n. v.)
II, 118—119 (al doilea sonet din triptic, *S. a. l. m.* e şi punctul de intersecţie al celorlalte două); 119 (schema şi filiaţia mss.-elor); 119—120 (trei *ottave rime*, cca 1872, în care apar germenii terţetelor sonetului); 120—121 (prima versiune, inedită, sonet pentru *Clara*, cca 1876; predilecţia poetului pentru *ottave rime* şi *terţine*); 122 (versiune de Bucureşti, cca 1878, cu elemente şi din sonetul următor); 122—123 (două versiuni comassate: a 2-a din ciclul sms. *Sonete*); 123—124 (ultima versiune din mss.-e, aparţinând ciclului *Sarmis*).
Ref.: I, XIII; — II, 81, 115, 117
Suţu (sanatoriul): I, XLII
Suţu, C.: III, 247
Sybaris: I, 150; — II, 287, 288, 316
Syria: II, 291
Szalberg (nume fictiv): II, 276

T

Tabelul alfabetic (al poeziilor, pe volume), I, 515—518; — II, 457—461; — III, 359—363
Tabla de materii (pe volume): I, 519; — II, 463; — III, 407
Tablettes d'un spectateur (Les): II, 222
Tabloul ediţiilor vezi EDIŢII
Tablou şi cadru (vezi şi *Icoană şi privaz*): II, 188, 193
Tagliavini, C.: II, 231
Taine, H.: III, 345
Tălăşescu, Al.: II, 347,348
Tantal: II, 216
Tapas: II, 73
Ţara Românească: I, XXIX, 147; — II, 299 (ţ. r.), 307 454 (Ţările Româneşti)
Tardini-Vlădicescu, Fanny: I, XXXIX
Târgovişte: II, 211
Târgul Mureş: III, 113
Ţarigrad: II, 291
Târnava: I, 278, 279, 280
Ţarskoe-Selo: III, 180
Tartori: III, 14
Tasso, Torquato: II, 119, 124; — III, 83
Tassu, V.: I, 333; — III, 224
Tătar: II, 279, 293; — III, 4 (adj.), 5 (id.), 6 (id.), 12, 22
Tătăraşi: III, 174
Tătărime: II, 293, 294
Ta twam asi: I, XVII, 339
Taurus: I, 142; — II, 292, 296, 304
Tăutu, George: I, 244, 246, 254; — III, 340
Tăutu, Ion: III, 23
Tcaciuc-Albu, N.: II, 50, 141; — III, 1
Teaica Ilie (= Sig. Borlea): I, 255
Teba (şi Theba): I, 45, 323; — II, 194
Teclu, N.: III, 25
Teclu vezi Socec & Teclu
TE DUCI: I, 211 (t.); — III, 202—215 (n. v.)
III, 202—203 (a 3-a poezie revendicată de Mite Kremnitz; dar rădăcinile ei aparţin Iaşilor; poemă cu gestaţia torturată; adiacenţe cu alte poeme de epocă; *odi et amo)*; 203 (schema şi filiaţia cronologică a mss.-elor); 203—206 (întâia versiune, Iaşi, cca 1877, de un caracter violent şi amorf. . .); 206—208 (. . .se transmite, epurată, la 2 versiuni de Bucureşti, cca 1878); 209 (versiunea a 4-a, cca 1879, rimată inegal, neconsequent. . .); 210—212 (. . .se transmite altor 2 versiuni înrudite, cca 1879; reproducere pe 2 coloane; subsoluri bogate şi un crâmpeiu în alexandrini); 212—213 (versiune divertisment, autopastişă, cca 1879, de un caracter simetric); 213—214 (ultima versiune din mss.-e, cca 1879, trecută la persoana 1: *Mă duc şi ani de suferinţă*); 215 (text colateral: *De nu s'ar afla în lume*)
Ref.: I, XIII; — II, 85, 88, 92, 101, 108, 109, 121, 147; — III, 321
Telegraphul: II, 214, 215, 222, 229, 240, 241, 249, 322
Tell, Chr.: II, 243
Tell, Stephan Ch.: II, 215
Temurlinghi (= Timur Lenk): II, 294

Teodorescu, G. Dem.: I, 264; — II, 215, 217
Teodorovici, Ioan: I, 288
Teodoru, Catinca: III, 174
Teodoru, Măndica: III, 174
Teos: II, 244
Ţepeş-Vodă: I, 151; — II, 319
Terţine: I, 388; — II, 121
Tesalia: I, 506
ŢESĂTURI (titlul unei versiuni la *Crăiasa din poveşti*): I, 383; — III, 152
Teutoni: II, 298 (ordin teutonic), 307 (id.)
Thetis: III, 124
Thibaudet, Albert: I, XXXV, XXXVIII
Thiboust, Lambert: I, 269
Thiel & Weiss, tipografie: III, 187
Ţibana: II, 253
Ţibăneşti: II, 255
Tibullus: III, 294
Ţichindeal vezi Cichindeal
Ţigan: II, 279
Tigris (şi Tigrul): I, 144; — II, 292, 296, 304
Tiktin, H.: II, 54
Timişoara: I, XL
Timon din Atena: I, 349; — III, 231
Timpul: I, XLI, XLII, 263, 264, 284, 290; — II, 1, 2, 53, 59, 91, 113, 131, 169, 174, 193, 211, 213, 229, 232, 238, 248, 251, 253, 254, 260, 262, 271, 272, 273, 278, 280, 281, 283, 290, 293, 297, 302, 319, 320, 321, 322, 323, 340, 415, 418, 444, 453; — III, X, 2, 4, 23, 47, 84, 114, 125, 168, 187, 247 (membrii fondatori ai ziarului *Timpul*), 282, 283, 301, 310, 340
Ţinc, N.: I, 329; — II, 215
Tintoretto: III, 229
Tirchileşti: I, XIII
Tisa (şi Tissa): I, 182; — II, 261, 262; — III, 3, 4, 5, 8, 11, 12, 15, 17, 19, 83
Titan: I, 327
Tizziano: III, 229
Tlà, faraonul: I, 287, 324, 325
Tocilescu, Gr.: II, 225
Tolla (pseudonimul Veronicăi Micle): II, 40, 45, 46
Toma Nour: I, 287, 312; — III, 297
Tomiris (în *Gemenii*): II, 70, 87
Torceanu, R.: II, 367
Torouţiu, I. E.: I, XIII, XIV, 239, 287, 292, 298, 299, 311, 312, 319, 325, 329, 333, 342, 368, 369, 398, 430, 431, 432; — II, 1, 2, 58, 64, 84, 85, 113, 166, 169, 219, 230, 271, 272, 289, 290, 392, 455; — III, 43, 73, 99, 146, 148, 166, 202, 284, 293, 327
Torquato Tasso (Goethe): I, 514; — II, 74, 119
Traco-romanic (graiul): III, 123
Traian: I, 24, 150, 277, 497; — II, 70, 277, 317, 365
Traian: I, 317
Trăilă, George: I, 260, 265, 268
Transilvania: I, 255, 260, 269, 270, 506; — III, 23, 72
Transilvania: I, 282, 424, 448; — II, 229
Transilvănenii: III, 25
TRECUT-AU ANII: I, 201 (t.); III, 141—146 (n. v.) III, 141 (sonet de Bucureşti, cca 1878, înrudit cu ciclul celor 3 sonete, publicare în *Convorbiri*, 1 Oct. 1879; un comentar pe tema tehnicei sonetului la Em. şi câteva glose utile); 142 (schema şi filiaţia cronologică a celor 7 mss.-e; rectificări în cronologia Botez; observaţii globale în legătură cu toate versiunile); 142—146 (reproducerea succesivă a celor 7 versiuni: 1-a şi a 2-a mai depărtate; a 3-a, a 4-a şi a 5-a: *Sburat-au anii*...; a 6-a şi a 7-a: *Trecut-au anii*...) Ref.: I, XIII, XXV; — II, 81 (*Sburat-au anii*...); 117 (*Sburat-au anii*...), 127
Trei-Ierarhi, biserica: I, 398; — III, 174
Triandafil, G.: III, 247
Tribuna: II, 214, 215
Troia: I, 288
Trompeta Carpaţilor: I, 507
Trophonius: II, 131
TU MĂ 'NTREBI DE CE 'N CĂLĂMĂRI... (crâmpeiu în distihuri elegiace din *Scrisoarea II*): II, 226
Ţura (creditor cca 1882): III, 47
Turci: (vezi şi Osmani, Osmanlii): I, 283; — II, 276, 294, 301, 317
Turcia (Turkei): II, 372, 454
Turin: I, 246, 256
Turnu (Severin): I, 182; — II, 289; — III, 6, 10, 11, 13, 15, 17, 19
Twain, Mark: II, 417

U

Ubicini, A.: I, 254
Ugo Xenius Melas (anagramă şi pseudonim al lui Eminescu) şi Ugo Xenius Melegru, *(id., ibid.)*: III, 338
Ulise (Ulys şi Ulis); II, 252; — III, 123
UMBRE PE PÂNZA VREMII (versiune, astfel intitulată, din *Împărat şi proletar II*): I, 57 (f.), 349—356 (t.), 510
Un (sfântul): II, 414
UNDA SPUMĂ (postumă, Iulie 1869, în sms.-ul *Marta*): I, 467 (t. v.), 505 (n. bibl.)
UN FELEGOS DE BELFER (*ottave rime* pentru *Scrisoarea III*): II, 284—286
Ungaria (şi Ungarn): I, 255; — II, 372, 454
Unguri: I, 255; — II, 290, 294 (s. î.); — III, 5, 7
Ungrovlahia: I, 255
Universul: II, 371
Universul: II, 185
Un roman: I, 250, 339, 499, 514; — II, 101; — III, 150
Upanişade: II, 73, 74, 187, 188
Urbino: II, 187

Urechia, Anna (şi d-na A. Urechia): III, 302

Urechia, V. A. (vezi şi: Cozmiţă, Popovici-Ureche): I, 257, 264, 266, 278, 326; — II, 125, 201, 214, 229, 230, 238, 239, 245, 247, 248 (s. î. = VAU VAU), 249, 250, 251, 272, 288, 322 (V. Urechia Alexandrescu); — III, 25, 302

URECHIADA (satiră împotriva lui V. A. Urechia): II, 40, 201, 226, 247—250 (n. t. v.), 284

Ureche, Grigore: I, XXXIII

Ureche (Nestor?): II, 249, 287

Urît şi sărăcie: III, 302

Urlă [= V. Burlă]: I, 327, 328

Ursitoarele: II, 358; — III, 224, 289

Uxè Nimè (pseudo-anagramă a lui Eminescu): III, 338

V

Văcărescu, Alecu: II, 4

Văcărescu, Ienache: I, 264; — II, 4

Văcărescu, Ioan: I, 31, 294, 396: — II, 4, 244

Văcăreşti: I, 395

Văcăreşti (închisoare): II, 241, 246, 253

Valahia: II, 290

Văleni de Munte: II, 416

Valeri, Nini (artistă): I, 278

Valéry, Paul: I, XXXVI

Valhaide: I, 457

Valhala: I, 9; — II, 180; III, IX

Vancea, Ioan (episcop): I, 266

Vandali: III, 345

VÂNTUL SCUTURĂ TOŢI MERII (lied colateral la *Somnoroase păsărele*): III, 181, 182

Văratic: II, 147

Vărcolaci [= S. G. Vârgolici]: I, 327, 328

Vârgolici, S. G.: I, 327; — II, 113, 222

Vârful cu dor (balada Carmen Sylvei, trad. de Em.): I, XLI; — II, 53; — III, 231, 233

Varlaam (schimnic): II, 1; — III, 16

Vartig (nume fictiv): II, 276

Varuna: II, 73

Vasilco, Alexandru baron de: I, 260

Vasile Lupu: II, 253

Vasilescu, Maria: I, 265

Vaslui: I, XLI, 430; — II, 253

Vatra-Dornii: I, XVI, 182; — III, 8, 12, 13, 15, 17, 19

VAU-VAU (= V. A. Urechia): II, 238, 248

Vedenie, ce au văzut un schimnic Varlaam de la M-rea Secului: II, 1; — III, 16

Vedic(ă), cosmogonie: III, 343, 344

Vegezzi Ruscala, G.: I, 246

Venere (şi: Venus, Vineri): I, 29, 60, 140, 260, 269, 286, 287, 289, 334, 348, 427, 451, 456, 473; — II, 265, 269; — III, 124, 125, 231, 339, 345

VENERE ŞI MADONĂ: I, 29 (t.), 286—290 (n. v.)

I, 286—287 (întâia poezie publicată în *Convorbiri* şi impresia ce face în cercul Junimei; detalii şi retuşări istoriografice); 287—289 (întâia versiune, necompletă: nu are ultimele 2 strofe; se stabileşte că strofa a 10-a a poeziei n'a fost intercalată în *Geniu Pustiu*); 289—290 (a 2-a versiune, completă, datată [18]69, transcrisă a 34-a în sms.-ul *Marta*); 290 (un vers şi jumătate, rememorat, cca 1883, în timpul lucrului gazetăresc)

Ref.: I, XII, XIII, XIV, XV, XXVII, XXXII, XL, 243, 269, 299, 310, 312, 372, 451, 452, 494, 514; — II, 214, 283; — III, 136, 321, 339

Veneţia: I, 202; — II, 3 (facsimil grec), 124; — III, 146, 147, 149, 150, 151, 152, 154, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 229, 353

VENEŢIA: I, 202 (t.); — III, 146—163 (n. v.), 153 (f.), 155 (f.)

III, 146—147 (textul după care tipărea Maiorescu, s'ar fi putut să aibă indicat izvorul Cerri?; Cerri şi Platen, în istoriografia noastră literară după 1910); 147—148 (în 1914, I. Grămadă tipăreşte originalul sonetului lui Cerri; leit-motivul superiorităţii sonetului lui Em. faţă de original; Veneţia rămâne, *totuşi*, o traducere egală, cel mult, originalului); 148 (retuşare în filiaţia Botez şi unele consecinţe); 149 (schema şi filiaţia cronologică a manuscriselor); 149 (textul sonetului lui Cerri); 150 (întâia formă, traducere literală, Viena, cca 1871—1872); 150—151 (versiune dedublată, acelaşi timp; erori la Botez); 151—152 (versiune din acelaşi timp, într'un ciclu de 4 sonete, dedicate mării); 152—154 (3 versiuni din 1876: 1. *Veneţia după G. Cerri;* 2. *Veneţia. Sonet. Imitaţie* şi 3. *Sonet*); 154—156 (2 versiuni de Iaşi şi câteva fragmente); 156—159 (5 versiuni, deduse una din alta, Bucuresti, cca 1879—1880); 159—161 (alte 2 versiuni, cca 1878—1879); 161—163 (ultimele 3 versiuni, cca 1879—1880)

Ref.: I, XIII, XIV; — II, 113, 115; — III, 141, 190

Venin şi farmec: I, 388; — II, 88, 97

Venti, E. S.: II, 322

Venus Anadyomene: I, 160, 337; — II, 92, 93, 351, 355, 359: — III, 198

Venus, Doamna: II, 51

Verena (= Veronica Micle): II, 74, 75, 98; — III, 156, 231

Vereşti: I, 366

Veritatea: II, 223

Verlaine, Paul: II, 371

Vermont, B. V.: II, 228, 229

Vernetz, Clarisse: II, 119

Vernont, Clara: II, 119

Verona: I, 254

Veronese: III, 229

Veronica, Micle vezi Micle, Veronica
Versalia (Versailles): I, 343, 356, 359
Versificaţie (scheme metrice etc.): III, 118, 119, 123, 125, 134, 135
VERSURI CU UNGHII (anexă la *Scrisoarea II*): II, 4, 51, 226, 232—235 (t. n. v. f.), 239; — III, 283
Verusi, P.: II, 245
Vesta: I, 15, 17
Vianu, Tudor: I, 274; — II, 73, 169, 454, 455; — III, 83, 84, 141, 166, 167, 240
Viaţa (1895): III, 83
Viaţa: I, XIX, XX, XXVI, XXIX; — II, 347
Viaţa Românească: I, XII, 265; — II, 16, 196, 346, 445, 451; — III, 25, 67, 136, 147, 180, 183, 186, 231, 297, 301, 310
VIEAŢA MEA FÙ ZIUĂ (postumă, f. dată, în sms.-ul *Marta*): I, 480 (t. v.), 506 (n. bibl.)
Vieata Nouă: I, 291; — II, 454
Viena: I, XXII, XXVII, XXXIII, XXXVII, XL, XLI, XLII, 240, 242, 243, 258, 260, 265, 283, 286, 287, 291, 292, 294, 298, 299, 302, 308, 311, 319, 324, 329, 333, 337, 339, 340, 343, 347 (adj.), 362, 366, 367, 376, 377, 383, 398, 456, 497, 498, 511, 514; — II, 4, 174, 176, 186, 192, 230, 273, 276, 370, 371, 416, 417, 443, 444, 454; — III, 59, 85, 114 (adj.), 149, 150, 151 (adj.), 293, 297, 352
Vigny, Alfred de: II, 72, 366; — III, 1, 344, 351, 355, 358
Villiers de l'Isle Adam: II, 215
Villon: II, 371
Vineri (sfânta): I, 386
Vineş, B. A.: II, 241
Virgiliu: I, XXXIII, XXXIV, 246; — II, 124; — III, 348
Vişnu: II, 73
Vişvacarman: II, 73
Vizanti, A.: II, 246
Vlădicescu vezi Tardini-Vlădicescu, Fanny
Vlahuţă, Al.: I, XLII, 246, 298, 409, 418, 419; — II, 193, 210, 211, 244, 271, 347, 418; — III, 83, 293, 345
Vlaicic (nume fictiv): II, 276
Vlasto, Miron: I, 256
Vocea Tutovei: II, 27, 98, 138, 347, 358; — III, 48, 180, 231, 310
Vogt: I, 321
Voinţa Naţională: I, 503
Volga: I, 88, 440
Voltaire: I, 243, 246
Voltaire (1883): III, 2
Vörösmarty: II, 185
Vre o sgâtie de fată: II, 266
Vulcan, Iosif: I, XL, 244, 245, 250, 253, 254, 255, 257, 260, 266, 268; — II. 17, 217, 416, 451; — III, XI, 15, 24, 25, 26, 74, 293

W

Wachtel (creditor cca 1882): III, 47
Wagner, Richard: II, 455; — III, 347 (adj.)
Walpurgia: II, 214
Walter von der Vogelweide: II, 176
Warszawski vezi Mihalescu, S.
Weber: II, 176; — III, 334
Weimar: II, 366
Weiss (creditor cca 1882): III, 47
Weiss (Thiel & W. tipogr.): III, 187
Wernicke: II, 122
Werther: II, 228, 229
Westfalia: II, 176
Whitman, W.: III, 1
Wied (Elisabeta de): I, 283
Wiest, Ludovic: I, 266 (Viest)
Wilhelm Meister: II, 228
Wuotan: III, 122, 124, 126 (Vuotan)

X

Xantus: I, 510
Xeni, [C.] (creditor cca 1882): III, 47
Xenopol, A. D.: I, XX, XXXVII, XLI, 287, 318, 319, 333, 497; — II, 39, 176, 218, 228, 229

Y

Yoga: II, 73

Z

Zaborovschi, Virgil: II, 271
Zagabria (Zagreb): I, 255
Zahariad (nume fictiv): II, 276
Zalomit: II, 218
Zamfirescu, Duiliu: II, 141; — III, 229, 342
Zamfirescu, Mihail: I, 325, 326, 327, 329, 339; — II, 214, 223, 241
Zamolxe: I, 94, 436; — II, 70, 71, 72, 73, 74, 78, 79
Zanaida: I, 398
Zarand: I, 255
Zarif: III, 24
Zarifopol, Paul: I, XXXII; — II, 85, 267; — III, 346
Zeii: II, 253
Zeller: II, 177
Zend(ă), gramatică: II, 177
Zeul: I, 273; — II, 71
Zevs: II, 371
Zevzecopol (nume fictiv): II, 272, 276
Zimermann: I, 321
Ziua de azi (titlu vechiu pentru *Frumoasă-i*): I, 492
Zizin vezi Cantacuzino-Zizin
Zottu, dr.: III, 283, 284
Zuli (Zuluşi): III, 114
Zulig (nume fictiv): II, 276

TABLA DE MATERII

Pag.

Prefață la volumul III VII

DOINA (note și variante) 1
S'A DUS AMORUL (note și variante) 24
CÂND AMINTIRILE (note și variante) 48
ADIO . . . (note și variante) 59
CE E AMORUL ? (note și variante) 66
PE LÂNGĂ PLOPII FĂRĂ SOȚ (note și variante) 72
ȘI DACĂ . . . (note și variante) 79
GLOSSA (note și variante) 83
ODĂ ÎN METRU ANTIC (note și variante) 113
IUBIND ÎN TAINĂ (note și variante) 136
TRECUT-AU ANII (note și variante) 141
VENEȚIA (note și variante) 146
SE BATE MIEZUL NOPȚII . . . (note și variante) 164
CU MÂNE ZILELE-ȚI ADAUGI (note și variante) 166
PESTE VÂRFURI (note și variante) 174
SOMNOROASE PĂSĂRELE (note și variante) 180
DE-OR TRECE ANII . . . (note și variante) 183
LASĂ-ȚI LUMEA . . . (note și variante) 186
TE DUCI . . . (note și variante) 202
DIN VALURILE VREMII . . . (note și variante) 215
CE TE LEGENI . . . (note și variante) 223
LA MIJLOC DE CODRU . . . (note și variante) 226
MAI AM UN SINGUR DOR (note și variante) 229
    DE-OIU ADORMI . . . (note și variante)
    NU VOIU MORMÂNT BOGAT (note și variante)
    IAR CÂND VOIU FI PĂMÂNT (note și variante)

Pag.

CRITICILOR MEI (note şi variante) 282
DIANA (note şi variante) 289
DIN NOAPTEA . . . (note şi variante) 293
SARA PE DEAL (note şi variante) 296
NU MĂ ÎNŢELEGI (note şi variante) 301
LA STEAUA (note şi variante) 310
DE CE NU-MI VII? (note şi variante) 327
KAMADEVA (note şi variante) 333

MĂRTURII 339
TABELUL ALFABETIC AL POEZIILOR pentru volumele I — III 359
INDICE GENERAL al volumelor I — III 365
TABLA DE MATERII 407

ACEST VOLUM S'A TIPĂRIT LA MONITORUL OFICIAL, IMPRIMERIA NAȚIONALĂ ÎN ANUL 1944, DIRECTOR GENERAL FIIND D-l EUG BĂLLAN, DIRECTOR AL IMPRIMERIEI FIIND D-l ING B. MĂRĂCINE, SUB ÎNGRIJIREA D-lui MIRCEA FLORESCU ŞEF DE FABRICAȚIE, A D-lui TOMEK CAROL, TEHNICIAN, GH CICERONE ŞEFUL MAŞINILOR DE CULES «MONOTIPE», MARIN SĂVULESCU ŞEFUL ATELIERULUI DE TURNAT, GH LAZĂR ŞEFUL ATELIERULUI DE CULEGERE, DUMITRESCU VASILE, SIMIONESCU PETRE CULEGĂTORI CONSTANTINESCU PĂTRAŞCU ŞEFUL ATELIERULUI DE IMPRIMARE, SOLONICOV ŞTEFAN, MAŞINIST, IOANID APOSTOL ŞEFUL ATELIERULUI DE LEGĂTORIE ŞI IOAN DUMITRESCU LEGĂTOR.

MONITORUL OFICIAL ŞI
IMPRIMERIILE STATULUI
IMPRIMERIA NAŢIONALĂ
BUCUREŞTI, 1944